REJTŐ JENŐ
ELVESZETT NAPLÓJA

ÉLETREGÉNY

MATUSCSÁK TAMÁS

REJTŐ JENŐ
ELVESZETT NAPLÓJA

ÉLETREGÉNY

Rejtő Jenő műveinek felhasználásával írta:

MATUSCSÁK TAMÁS

Noran Libro
Budapest, 2016

A borító Tóth Balázs tervének felhasználásával készült.

Harmadik kiadás.

Minden jog fenntartva

ISBN 978-615-5667-17-6

© Matuscsák Tamás, 2017
© Noran Libro Kiadó, 2017

„Az élet olyan, mint a füst.
Elillan, mielőtt még igazán boldog voltál.”
(Rejtő Jenő: Vanek úr Párizsban)

„A regény alakjait nem a valóságból mintáztam. Ha valaki olvasás közben mégis azt hiszi, hogy egyik vagy másik regényalakban élő személyre ismer, úgy meg kell hogy mondjam, ez csak tévedés lehet, mert legfeljebb azt tartom lehetségesnek, hogy az általam kitalált regényalakra merészel hasonlítani valaki, amiért természetesen a

felelősséget nem vállalhatom.”
(Rejtő Jenő: Ezen egy éjszaka)

Édesapám emlékére

Kedves Olvasó!

Irodalmunk legendásan kalandos sorsú szerzőjének hosszú időre eltűnt naplója, amelynek kissé átdolgozott kiadását most a kezében tartja, csupán egy szerencsés véletlennek köszönheti felbukkanását.

A viseltes kötetre egy almirai lomtalanítás során bukkant Professzor Doktor E. Huberton, címzetes egyetemi tanár, a klasszika-filológia nyugalmazott tanszékvezetője, a *Hogyan éljünk gazdagon, sikeresen és egészségesen* és a *Karrier, erő és egészség lélegzésgyakorlatok és svédtorna útján* című művek szerzője, aki oktatási és egészségügyi rendszerünk bölcs reformjainak hatására idős korát a Beteg Hajléktalanok Szeretet-kórházában tölti (ahol fenti művei utánvéttel megrendelhetőek).

A tanár úr, Vergilius költészete és az Arkhimédész-palimpszeszt nemzetközileg jegyzett szakértője, aki a fenti okok miatt ellátását kénytelen guberálásból kiegészíteni, egyik beszerzőkörútja alkalmával figyelt fel a kopottas kis könyvecskére, amelybe belelapozva azonnal rájött, milyen hatalmas kincsre lelt.

Reméljük, hogy e napló jelen kiadása tág teret nyit a további kutatások előtt, és nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy jobban megismerjük Rejtőt és korát, mivel életútja alapján ő bármely saját könyvének központi regényalakja lehetett volna, a XX. század első fele pedig a valóságban sem volt kevésbé abszurd, mint az ő műveiben.

A Boldogság-szigeteken Péhovárd már hosszú évek óta kötelező irodalom, így minden gyermek és felnőtt kívülről fújja műveit, de élettörténetét források híján mind ez idáig nem sikerült megnyugtató módon feldolgozni. Sajnálatos módon a bejegyzések jó néhány oldala elveszett, mások pedig teljesen olvashatatlanná váltak, ám ezeket Huberton professzor igyekezett a szerző műveiből vett szavakkal, mondatokkal, gondolatokkal kipótolni, így a naplóból

egy kerek élettörténet elevenedik meg számunkra, amelynek olvasásához ezúton kívánok jó szórakozást.

Kelt Almirán, körülbelül 2016. február 29-én.

Ifjabb James Fülig
ügyvezető igazgató
St. Antonio Könyvkiadó

1915

1915. március 29., hétfő

Most elmondom, hogy mitől írom ezt a naplót. Mert nem egyszerű. De úgy illik, hogy először is bemutatkozzam. Nevem Író Kéz, avagy Reich Jenőke, ahogyan a sápadtarcúak hívnak. Hivatalosan a Dob utcai elemi iskola negyedik osztályos tanulója vagyok, mivel azonban a sulinkat szeptemberben hadikórházzá alakították át a most folyó háború miatt, így aztán a Wesselényi utcai iskolaépületbe zsúfoltak be minket is.

Azért kaptam ezt a beszélő nevet, mert állandóan firkálok valamit: versikét, viccet, mikor mihez van kedvem. A bátyáim korábban Golyós Tollnak neveztek, amiről csak némi kézitusa árán sikerült lebeszélnem őket. Szerencsére máris én vagyok a legerősebb hármunk közül!

1905-ben születtem, mint egészen kis csecsemő – többek szerint teljesen meztelenül, de erre az apró részletre már nem emlékszem pontosan. Nemsokára elvégzem tehát a negyedik elemit, mert szüleim már egész fiatalon beírattak az iskolába, és mit tehet ez ellen egy védtelen gyermek, mint én?!

Éppen ma ünneplem a tizedik szülinapom, amire szüleimtől más ajándékok – egy ékszerteknős, egy focilabda és néhány könyv mellett – Téged kaptalak, drága Naplóm, szüleim ugyanis pontosan tudják, mennyire szeretek írni. Persze olvasni is, így örültem a könyveknek: Molnár Ferenctől A Pál utcai fiúk,[1] Vernétől a 80 nap

alatt a Föld körül és Swifttől a Gulliver utazásai kerültek fel a már amúgy is roskadozó polcomra.

Apuka szerint, akit mi tisztelettudóan Nagy Főnöknek hívunk, állati szép gyerek vagyok: magas és vékony, mint egy zsiráf, és nagyfülű, mint egy elefánt. Persze nem tudom, miért csodálkozik ezen, hiszen ő vett el egy Wolf-lányt, akit mi Anya Farkasnak becézünk a háta mögött,[2] így hát természetes, hogy sok állatias tulajdonságom van.

Tavaly óta új cím alatt lakunk, de anélkül, hogy költözködnünk kellett volna. Az történt ugyanis, hogy új házszámokat kaptak a környék épületei, így egyik este még a Szövetség utca 22-ben aludtunk el, de másnap már az Izabella tér 5-ben ébredtünk. Az I. emelet 9-ben lévő Farkas Tanyán lakunk. Igen, az Erzsébetváros kellős közepén, egy valódi farkastanyán – és nem csak a Mama miatt. A ház tulajdonosa ugyanis egy bizonyos Báró Walterskirchen Farkas (akit mi persze sosem látunk, csak a titkára jön el minden hónap ötödikén a lakbért beszedni), így duplán is jogos az ordasok emlegetése szerény hajlékunkkal kapcsolatban.

Az alomból még két bátyusom van: Lali (Tiszta Ideg – mert kicsit ideges típus) és Gyulus (az Utolsó Mohikán – mert már harminchatszor olvasta el ezt a könyvet). Velünk él még Paulina nagyi, azaz Nagy Mami is (aki nevével ellentétben nem Nagy Főnök anyukája, hanem Anya Farkasé), valamint Genis Naccsád, a cselédlány. És persze állandóan itt él velünk, vagyis inkább körülöttünk Kicsi Angyal, akinek fotója minden szobában, emléke pedig mindannyiunk szívében díszhelyet foglal el, és aki miatt Anya Farkast sosem látjuk mosolyogni.

Neked, Kicsi Angyal, neked írom ezt a naplót, hogy mindent fel tudjak majd idézni, amikor újra találkozom veled...

Van még rajtuk kívül egy vértestvérem, Gida Egy (Edi), és az ő tökéletes mása, Gida Kettő (Pista), ők a Buttola-ikrek, akik a felettünk lévő emeleten laknak, a II. emelet 18-ban. Nagy Főnöktől tudom, hogy a buttoló az őzek hívására szolgáló sípszerű vadászeszköz, ezért, na meg hosszú szempillájú, nagy, barna szemeik miatt neveztem el őket Gidáknak. Rengeteget játszom velük, főleg Edivel. Vele nyáron még szabályos vérszerződést is kötöttünk, mint May Károly könyvében Winnetou és Old

Shatterhand, de Pistával is jóban vagyok, sőt a jóval idősebb bátyjukkal, Lacival is. ö szinte már felnőtt, és folyton a csellójával van elfoglalva, így őt Mozgó Vonónak hívjuk.

Mindhárom Buttola-gyerek remek muzsikus, ahogy a szülők is, és sokszor együtt játszik otthon az egész család. Sajnos én nem sokat értek a zenéhez, de azért valamit mindig elbohóckodom velük. Legtöbbször fluszpapíron és fésűn kísérem őket, vagy a dohányzóasztalon dobolok – mindannyiuk őszinte bánatára.

A két Gida különben annyira hasonlít egymásra, hogy mindig magukon kell hordjanak valami jelet, különben a tanárok sem tudják megkülönböztetni őket. Velem ellentétben ők ragyogóan tanulnak is. Nekem a legtöbb tantárgyból éppen csak elégségeseim vannak, csupán magyarból, németből és történelemből sikerül néha jobb jegyeket összegyűjtenem, mert igazán csak az olvasás érdekel. De Nagy Mamitól tudom, hogy a nagy lángelmék, világhírű feltalálók mind-mind szeleburdi gyerekek és rossz tanulók voltak, ami alapján az én jövőm is roppant ígéretesnek tűnik.

Nagy Főnök néha megengedi, hogy bemenjek vele a nyomdába, ahol mostanában tisztviselőként dolgozik: ő szerzi be a nyomtatáshoz használt sokféle papírt. Korábban saját papírkereskedése volt, így remekül ért ehhez, ami abból is látszik, hogy mindig pompás fluszpapírt hoz a koncertjeimhez. A nyomdában láthatom, hogyan lesznek a betűkből szavak, a szavakból mondatok, a mondatokból bekezdések, a bekezdésekből oldalak, az oldalakból pedig könyvek. Sajnos ott mindig elkap a kisördög, aminek hatására egy-két betűt feltétlenül össze kell kevernem a már kirakott szövegekben, mire Nagy Főnök rettenetesen kijön a sodrából, és alaposan eltángál. Ilyesmit egyébként is elég gyakran kell elszenvednem, mivel a legtöbben valamiért nem értékelik kellőképpen a humorérzékemet.

Ma viszont a születésnapom alkalmából mindenki szokatlanul kedves volt velem, és – ahogy minden évben ezen a fontos ünnepen – kivittek az Állatkertbe. Autóbusszal mentünk, ami most a nagy sláger a városban, mivel nincs előtte ló, és igazából senki sem érti, hogy akkor vajon mitől megy. A gyerekeknek ráadásul fizetni sem kell érte. Az Állatkertben – mint mindig – megnéztük Rómeót, a vén, fogatlan berber oroszlánt, de a legjobban az új beszerzés, a teve

tetszett. Nagyon vicces volt, amikor Apuka azt mondta erre a lehetetlen formájú állatra, hogy ez a „sivatag hajója”! Mi is különbözhetne jobban egy hajótól, mint ez a csurgó nyálú, állandóan kérődző, borzalmasan vedlő, visszataszító, púpos ocsmányság?!

1915. április 11., vasárnap

Szokás szerint ma is Tamási bácsiéknál voltam vasárnapi ebéden, ahol mindig parfét adnak desszertnek, ami a földi finomságok netovábbja. Nagyszerű vasárnapok ezek, mert az unokatestvéremnek, Mukinak (akinek igazi neve Emil) valódi ólomkatonái vannak, amelyekkel azt játsszuk, hogy én felállítom, ő pedig leágyúzza őket. Roppant szórakoztató játék, de főleg neki, így aztán eközben én másfelé is tudok figyelni.

A nővére már nagylány, majdnem tizennégy éves és csodaszép. Ez az ábrándos, halovány Csipke Rózsika (tényleg Rózsa az igazi neve) egész nap a sezlonon fekszik, és névrokonával ellentétben nem alszik, hanem olvas. De olyan elszántan, hogy nem is eszik közben. Biztosan ezért ilyen szép vékony. Ma Dumas-tól A fekete tulipánt forgatta, amit nekem is mielőbb el kellene olvasnom. Szeretem Dumas-t, A három testőrt és a Monté Cristo grófját már olvastam tőle, és nagyon-nagyon tetszettek. Ha a két Gidával nem cowboyok és indiánok lennénk, akkor bizonyára mi lennénk a három muskétás!

Hogy megmutassam Rózsának, milyen nagyfiú vagyok már, a náluk lakó nagybátyjuk, a frontra készülő Karcsi bácsi fakofferéből kivettem a pisztolyait, aztán ezekkel felfegyverkezve Mukival kergettük egymást a szobákban, ami még az ólomkatonáknál is nagyobb mulatság. Muki volt Winnetou és én Old Shatterhand, a Lesújtó Ököl – de csak addig, amíg hazatérő néném apró kis öklei le nem sújtottak mindkettőnkre, mivel a pisztolyok töltve voltak, és így könnyen agyon is lőhettük volna velük egymást...

1915. május 5., szerda

Nem könnyű dolog az ilyen naplóírás, de lassan belejövök, mint úri fiú a pofozkodásba. De ma egy egészen másféle naplóval gyűlt meg a bajom. A latintanárunk egy ősz hajú, hórihorgas, általában ártalmatlan ember, délelőtt azonban annyi körmöst osztott ki nekem, mintha miattam tört volna ki a háború.

Azt eddig is tudtam róla, hogy jobban kedveli Aesopus meséinek hőseit, mint a hús-vér állatokat, ám ennek ellenőrzésére a mai óránk előtt a tanári asztal térítője alá rejtettem a vadonatúj ékszerteknőcömet. Így aztán a Tanár úr sehogy sem értette, hogy miért nem sikerül az osztálynaplót vízszintes helyzetbe fektetnie, ezért felhajtotta a textíliát, majd olyannyira elborzadt a félelmetesnek legkevésbé sem nevezhető hüllő láttán, hogy az osztálynaplóval együtt kihajította szegénykét az ablakon, egészen a túloldali papírkereskedés bejáratáig. Ezt követően pedig engem fenyített bő negyedórán át, testileg...

Sajnos az iskolában sok gyerek is talál ilyen-olyan ürügyet arra, hogy belém kössön, és alaposan ellássa a bajomat. Van, akinek nem tetszik az elálló fülem, és van, aki olyan apróságokon akad fenn, hogy elgáncsolom a folyosón, vagy megeszem az uzsonnára magával hozott parizeres zsemléjét. Már az is előfordult, hogy a nagyfiúk egy közönséges rongylabda miatt vertek agyba-főbe az iskolaudvaron. Hiába próbáltam ugyanis elmagyarázni nekik, hogy Nagy Mami szerint a futball nem valódi úri sport, és jobban tennék, ha a nagyszünetben lovaspólót, golfot vagy legalább krikettet játszanának, de nem hallgatták meg tanácsaimat, sőt miután elvettem haszontalan játékszerüket, fizikai erővel próbálták azt visszaszerezni.

– Nincs ma már jó modor kérem az oktatási intézményekben! – sóhajtozik Paulina nagyanyám olyankor, amikor ezekről a tettlegességekről otthon beszámolok.

Igaz, ő sem az Angol Kisasszonyoknál végzett, és régen elhalt férje (Vili nagypapa, akit én sosem ismerhettem, és most Kicsi Angyalra vigyáz odafenn) csak kubikos volt a földalatti építésénél, nem pedig valamiféle őrgróf vagy iparbáró. De mivel Nagyi állandóan képes magazinokat lapozgat, így – velem ellentétben – ő tökéletesen tisztában van azzal, mi illik úri körökben, és mi nem, és

ezt különböző válogatott szidalmak formájában gyakran tudomásomra is hozza.

1915. május 21., péntek

Végül is nem olyan rossz játék a foci. Délután kimentünk a bátyáimmal és a Gidákkal a ligeti Fáskörbe, ahol épp úgy nőtt ki két-két fa, hogy azokat kapufaként lehet használni, így mindenki oda jár rúgni a bőrt. Eredetileg csak nézőnek készültem, de végül engem is beállítottak játszani, mert valaki nem jött el. Különben is csak nekem van igazi borjúbőr labdám, amit a születésnapomra kaptam Nagy Főnök Chicagóba szakadt nagybátyjától. A csapatban jobb-half lettem, és nagyon élveztem, hogy végre majdnem minden büntetés nélkül felrugdoshatom a nagyobb fiúkat – nem úgy, mint az iskola folyosóján. Lali is jól játszott, de az Utolsó Mohikán egyenesen szenzációs volt: mind az öt gólunkat ő szerezte. Nagyon büszke voltam rá!

1915. június 3., csütörtök

Tudod, Naplóm, Mama a legszeretnivalóbb asszony a Földön, de amikor elfogy a türelme, előtör belőle az Anya Farkas. Ma például becsengetett hozzánk egy nagyon kedves, bajuszos bácsi, aki vastagkeretes szemüveget és rövid, fehér köpenyt viselt, amelynek zsebei tele voltak fésűkkel, borotvákkal és ollókkal.

– Van szerencsém! – emelte meg a kalapját. – Azazhogy nincs... – kezdte kissé furcsán a mondandóját, majd eldicsekedett vele, hogy ő a sarkon nemrégiben megnyílt fodrászszalon tulajdonosa, amely a székesfőváros legnagyobb fodrászata tizennégy székével, és hozzá jár a Nemzeti és a Magyar Színház majd' minden művésznője is, berakásra. (Bárcsak tudnám, mi az a berakás! Nagyon izgalmasan hangzik, főleg színésznőkkel kapcsolatban...)

A férfi udvarias hangon érdeklődött Anyukától, hogy van-e esetleg egy nyúlánk, elálló fülű, csontos kis lurkója. Anya Farkas rosszat sejtett, de azért bevallotta, hogy nem is egy, hanem három, a

leírásnak megfelelő fiúgyermek boldog édesanyja. Én a szomszéd szobából hallgatóztam, de enélkül is kitalálhattam, hogy mit akarhat a mester. Az történt ugyanis, hogy reggel, iskolába menet szokás szerint nagyon álmos voltam, a hirtelen bekapott kávés vajas kiflitől pedig erősen émelygett a gyomrom, úgyhogy még a táskámhoz kötött tolltartóm minden zörrenése is idegesített. Ilyen állapotban különösen irigyeltem az utcaseprőket és a kocsisokat, akik fázósan ténferegtek az úton, vagy nyugodtan bóbiskoltak a bakon, mert az ő lelkiismeretüket nem nyomasztotta régen elhalt, vegyesházbeli uralkodóink fumigálása.

Rosszkedvem ellensúlyozására fogtam hát a tintaceruzámat, és a sarki fodrászat frissen üvegezett portál ablakából szakszerűen kikapartam szinte az összes gittet, amit aztán egész nap előírásszerűén rágtam, ahogy azt A Pál utcai fiúkból megtanultam. Mint utóbb a fodrászmestertől megtudtuk, tettem következtében egy erőteljesebb ajtózáráskor a hatalmas üveglap kizuhant a keretéből a járdára, és majdnem agyonütötte Blaha Lujza művésznő bejárat mellé kikötött törperattlerét, amely aztán vitustáncot járt a félelemtől, és egész nap csuklott. „A nemzet csalogánya” ugyan nem a házunkkal átellenben álló Magyar Színházban játszik, hanem a Nemzetiben, azonban lánya, Sárika[3] az itteni igazgató, Beöthy úr felesége, ezért az idős művésznő gyakran sétál errefelé, hogy meglátogassa, sőt mostanában már fodrászhoz is a nálunk panaszt tevő bácsihoz jár.

A Mama jobb lehetőség nem lévén kifizette az ablaktábla árát a bajuszos bácsinak, majd fogta a paradicsombefőzéshez használt hosszú fakanalat, és szerető, gondos, ám alapos mozdulatokkal véresre verte a hátsó felemet. Ezt általában szegedi papucsa talpával szokta megtenni, de bármi is akadjon a keze ügyébe, gyöngéd anyai szívének köszönhetően a fejemet sosem üti, csak a csontos hátsómat. Nagy szerencse egy ilyen érző lelkű anya!

1915. június 16., szerda

Anya Farkas egyetlen programja azon kívül, hogy hármunkat próbál „nevelni” (ahogyan a papucs és a fakanál rendszeres

használatát nevezi), az, hogy a szomszédasszonyokkal, Róza és Lujza nénivel a gangon kibeszélik a Magyar Színház valamennyi művésznőjének toalettjét, majd hosszan taglalják mindazon romantikus kalandokat, amelyekbe ezek a színésznők oly szívesen keverednek. A nyári meleg miatt nyitva hagyott ablakokon át gyakran végighallgatom az ilyen „beszélgetéseiket” (ahogy ők a pletykák járványszerű terjesztését nevezik).

A színház igazán elég izgalmas helynek tűnik, hiszen délután csodás díszleteket tologatnak ki-be, esténként pedig egy fényes sisakú tűzoltó is megjelenik ott, majd gyönyörű színésznők és elegáns színészek tűnnek fel, akik egyik este testőrt, máskor lovagot, orvost vagy éppen főurat játszanak, előadás után pedig rajongók hada várja őket a művészbejárónál. Főként az utóbbi miatt elhatároztam, hogy én is színházban fogok dolgozni, és mivel Anyukáék traccspartija alapján a szép színésznők a rendezőket még a színészeknél, a színikritikusoknál, sőt az ügyeletes tűzoltónál is gyakrabban részesítik „kegyeikben” (bármit is jelentsen ez a szó), így ezt a hivatást választom!

1915. július 13., kedd

A nyár nagy részét idén is Zsiga nagypapáéknál töltöm, aki Hidasbonyhádon mészárosmester. Nagy, okos, barna szemeivel és hatalmas, ősz szakállával éppen úgy néz ki, ahogyan Ábrahám ősapánkat elképzelnénk. Nagy tekintély a helyi közösségben, az esküvők, hozományügyek, születések, válások és üzleti viták mind-mind az ő hatáskörébe tartoznak.

Nagyon büszke Szép Szál unokájára, ahogy engem hív, csak az bántja, hogy nem tudok héberül. Azért néhanap nekem is feketébe kell öltöznöm, és elmenni vele a zsinagógába, ahol a sok szakállas bácsi először számomra érthetetlen dolgokat mormol, de ezt követően jókat lehet velük beszélgetni az élet ügyes-bajos dolgairól. Nagyapámat a többiek kedvező vélekedése még önteltebbé teszi, mert vannak, akik azt mondják, hogy rabbinak kellene mennem, olyan választékosan fogalmazok.

Regina nagyanyám, a Másik Nagyi kétségbeesve próbál felhizlalni, de mindhiába. Idén már tizenöt centit nőttem, és most

még jobban hasonlítok egy zsiráfra, mint valaha. Nagyapám azt mondja, hogy sportoljak valamit, amitől megerősödöm, és az étvágyam is javul. Már most is meg tudok enni három sült kacsacombot egy ültő helyemben, így egyáltalán nem biztos, hogy Anya Farkas nagyon örülne otthon, ha tovább javulna az étvágyam, mert kienném a családot a vagyonából.

Másik Nagyi szerint a feketekávé idő előtt aggkori elmegyengeséget okoz, és ezért cikóriából főzi a reggeli italunkat. Engem ugyan ez a kór talán még nem érint igazán, de sok cukorral azért meg tudom inni ezt a borzalmas löttyöt, és igyekszem jó képet vágni a dologhoz. Mialatt reggelente ezt szürcsölöm, Másik Nagyi mindig elővesz egy politúros, régi kazettát, és kirakja belőle a családi fényképgyűjteményét: apám rövid nadrágban, karikával, anyám rakott szoknyában, két hosszú, aranyszőke hajfonattal, meg ilyesmiket mutogat nekem.

Reggeli után aztán belém karol, és sétálni kell vele a város egyetlen igazán előkelő főútján, ahol minden szavára a szembejövő bölcs, szekér elé fogott ökrök bólogatnak, mint akik már kívülről fújják a Nagyi mondókéit. Akárcsak én.

Sajnos Nagyi kötelességének tartja, hogy mindennap elcipeljen engem a főutca túlsó végén lakó nagynénjéhez, Babette anyóhoz. Babette anyó csak annyiban különbözik a mesebeli boszorkánytól, hogy ennyire csúf, jellegzetesen boszorkány külsejű öregasszonyt álmában sem látott még mesekönyv-illusztrátor, pedig a mesekönyv-illusztrátorok foglalkozásához hozzátartozik, hogy vacsorára szívós marhahúst esznek, és előre kitervelt lidércnyomásban töltik el az éjszakát, hogy a megálmodott modelleket lerajzolják Andersen és a Grimm-testvérek műveihez.

Ahhoz, hogy egy illusztrátor Babette anyóról álmodjék, legalábbis apró szögeket kellene vacsorára ennie. Akkora görbe, nagy orra van, hogy olyan csak az állatkerti hangyásznál látható, és a kócos, ősz hajszálai szerte állnak kopaszodó fejbőréről, és négy hatalmas bibircsók, valamint néhány szőrcsomó rettentően visszataszítóvá teszik. Sorvadt ínyéből kiálló két szemfoga, ezer ránca, széles, ormótlan termete tökéletesen egészítik ki a rútság és a vénség minden kellékével valószínűtlenül dús mértékben

megáldott, vagy talán inkább megátkozott külsejét. Mindezek tetejébe állandóan meg akar csókolni. Brrrr!

Délutánonként a környék intelligenciájával együtt felkeressük a bonyhádi rádiumos sárfürdőt, amit nagyon nem kedvelek, viszont esténként általában Nagyapával és a Plébános Úrral tarokkozom, amit imádok. Majd csak eltelik valahogy ez a nyár is...

1915. szeptember . hétfő

Szeptember óta új suliba járok. Az István úti Magyar Királyi Állami Főgimnázium tanulója lettem. Pompás egyenruhánk van, feliratos tányérsapkával, ami nemcsak szép, de hasznos is, mivel vízhatlan anyagból készült. Ma hazaérve el is meséltem Anya Farkasnak, hogy az egyik vásott gyerek vízzel megtöltötte, és a fejemre borította a fejfedőt. De a Mamának nem tetszett szórakoztató kis történetem, mert se szó, se beszéd kivonult a konyhába, majd visszatért kedvenc oktatási segédeszközével, a befőzési fakanállal, és alaposan ellátta a bajomat.

Először nem értettem, hogy az ártatlan mese miért háborította fel ennyire, de elmondta, hogy Katzmann anyuka, akinek a fiára ráborítottam a vízzel telt egyensapkámat, már korábban eljött, és beszámolt neki apró kis csínytevésemről. Csak az bántó egy kicsit a számomra, hogy miért hisz a Mama a bandzsa Katzmann néninek jobban, mint nekem?!

1915. október 3., vasárnap

A háklis *Hausmeister* kitiltott minket az udvarról, mivel nem bírja tovább a *Wirtschaftunkat,* ahogyan ő hívja ártatlan játékainkat. Mint rendesen, a Gidák ellen háborúztunk az udvaron. A bátyáim, Lali és Gyulus – akiket mostanában csak Kossuth apának és Gróf úrnak hívok, mivel Másik Nagyitól megtudtam, hogy annak idején Kossuth és Andrássy után kapták a keresztnevüket – kifogytak az ötletekből, így megint nekem, a legkisebbnek kellett valamit gyorsan kitalálnom. Felszaladtam az emeletre, berohantam a konyhába, és kihúztam azt a rövid bádogcsövet, amely a tűzhelyet a kéménnyel köti össze,

majd a gangról az összes kormot a Butolla-fiúkra szórtam. Na már most, kérdem én: tehetek-e arról, hogy a korom nem egyszerűen függőlegesen lefelé esik, hanem szétszóródva lengedezik a szélben? Egyáltalán nem. És tehetek-e arról, hogy a házmesterné éppen ma tartott nagymosást, és a kékítőben kifőzött ágyneműt pontosan oda teregette fel, ahová a kormot a légáram vitte? Abszolúte nem!

Nyilvánvaló ártatlanságom ellenére a házmester fogta a prakkert, amivel a szőnyegeket szokta kiporolni az udvaron, és úgy megcsapkodta vele a nadrágomat (amiben sajnálatos módon magam is benne tartózkodtam), hogy három napig nem tudtam iskolába menni, mivelhogy nem voltam képes ülő testhelyzetet felvenni. A kitiltást viszont nem sajnálom, legfeljebb majd a homokbányába járunk számháborúzni, vagy a Fáskörbe kiszorítósdit játszani. *Ujjé! A Ligetben nagyszerű! Ujjé! A Ligetben jó!*

1915. december 1., szerda

Még szinte meg sem melegedtem az új iskolában, máris kicsaptak. A dolog úgy kezdődött, hogy az az átkozott Márffy érdeklődött, hogy „Melyik anyaszomorító tett megint rajzszeget a székemre?”. Persze én voltam. Persze nem jelentkeztem. Erre odajött a padomhoz, és a fülemnél fogva felrángatott. Megkérdezte tőlem, hogy én voltam-e, mint mindig?! Igyekeztem a legártatlanabb képpel felelni, hogy fogalmam sincs, ki tette. Erre hazug zsidó fattyúnak nevezett. Eddig nem nagyon érdekelt, hogy mit jelent az ellenőrzőkönyvemben az „izr.” rövidítés a nevem alatt, de egyáltalán nem így szerettem volna megtudni...

Még erősebben rángatta a fülemet, amitől felpattantam, de szerencsétlenségemre úgy lökve meg a padot, hogy a tintásüveg tartalma mind ráömlött az előttem ordibáló tanerőre. Márffy – a fülemet el sem engedve – leráncigált az igazgatóhoz, és azt mondta neki, hogy én szántszándékkal borítottam rá a tintát. Úgy nézett rám ez a két „antiszemita”, ahogy Nagy Főnök valamiért hívja őket, mint valami déltengeri szörnyre. Azután kánonban kiabálták: „Na zsidó, neked annyi. Nem lesz belőled semmi. Ki vagy rúgva!”. Ott helyben megírták az eltanácsoló levelet is, amelynek a másolatát postán

megküldik a szüleimnek. Nem tudom, hogyan valljam be a dolgot otthon, pedig kénytelen leszek. Nagy kár, hogy kicsaptak, és éppen most, amikor már kifogástalanul be tudom írni az ellenőrzőkönyvembe Apuka kézírásával, amikor néhanapján tanítás helyett az állatkerti majomházban tartja kedvünk huszonegyezni, hogy: „Ezennel igazolom, hogy fiam...”.

1915. december 25., szombat

Mi nem tartjuk a karácsonyt, de Buttoláék annál inkább: a fiúk tegnap kaptak egy pingpongasztalt, így ma egész nap azon ütögettünk. Sajnos Edi ebben is sokkal ügyesebb, mint én, akárcsak a zenében és a tanulásban. Viszont én ettem a legtöbb mákos bejglit. Persze itthon kikaptam, hogy még ünnepkor sem vagyok a családdal, bezzeg Lali órákon át tud sakkozni a Nagy Főnökkel, Gyulus pedig segít Anya Farkasnak a mosogatásban, mert Genis Naccsád hazautazott Bonyhádra. Nem értem. Most akkor tartjuk a karácsonyt vagy nem?!

1916

1916. január 12., szerda

Kedves Naplóm! Az írás nehéz mesterség. Sok műveltséget, fáradságot és tintát igényel – de azért folytatom a bejegyzéseket. Elkezdtem egy új könyvet, Jack Londontól A vadon szavát. Érdekesnek tűnik, aranyásókról és szánhúzó kutyákról szól. Nagy Mami az Esti Újságban talált is nekem egy hosszú cikket a különös íróról, amit a többi érdekes írással együtt egy nagy ládába gyűjt. Londonnak tizenöt éves korában meghalt a papája, így ő lett a családfenntartó. Mindenféle munkával próbálkozott: eddig már volt konzervgyári munkás és mosodai kisegítő, osztrigakalóz és aranyásó, meg sok minden más is. De bármit is csinál, első kell, hogy legyen benne: a legvakmerőbb aranyásó, a legjobb ivó, a leghűségesebb barát – na és persze a legkitűnőbb író is. Bejárta már a fél világot, Japántól Hawaiin át egészen Ausztráliáig, na és persze egész Amerikát. A kalandok mellett érdekli a filozófia, ami osztrigakalózban elég ritka tulajdonság lehet. Azt hiszem, hogy éppen olyan világcsavargó-író-filozófus szeretnék majd lenni, mint amilyen ő!

1916. április 23., vasárnap

A hús és tej után most már a szappant is jegyre adják, ami igen jó dolog, mert így hetente csak egyszer kell fürdenem, az eddigi három helyett. Továbbra is falom a könyveket (főleg Jack Londont),

és sokat focizom. Ma a Fáskörben a Vilmos császár úti csapat ellen játszottunk. Én, mint mostanában mindig, jobb-bekk voltam. A leggólerősebb játékosukat, a balszélsőt egyszer sem hagytam elfutni, így kihúztuk gól nélküli döntetlenre ellenük, ami igen nagy szó. A centerhalíjuk a meccs után oda is jött hozzám, és gratulált nekem:

– Olyan voltál, mint egy német tank, Író Kéz! – mondta a srác, aki hallotta, hogy bátyáim így szólítanak.

Ő is bemutatkozott: Nádasi Lacinak hívják.[4] Ma dicsértek meg először a focipályán, ami nagyon jólesett. Tudom, hogy nem vagyok ügyes, de hajtok, mint egy zsoké, és kemény vagyok, mint egy szikla. Vagy legalábbis megpróbálok. Elkísértem Lacit egészen hazáig, mivel a pálya közelében, a Thököly úton laknak. Útközben sokat beszélgettünk a könyvekről, és jól összehaverkodtunk.

Ő is szereti Jack Londont, de legszívesebben a Pallas Nagy Lexikonát búvja. Így aztán hiába fiatalabb nálam két évvel, mégis tőle kellett megtudnom, hogy az Író Kéz egy észak-amerikai indián törzs, és valójában irokéznek kell írni a nevüket. Valaha a Szent Lőrinc-folyótól délre laktak, kukoricával beültetett tisztások közé épített hosszúházakból álló falvakban, és mezőgazdasággal foglalkoztak, tehát egyáltalán nem úgy éltek, mint ahogy az indiánregények után gondolnánk. Kicsit csalódott vagyok emiatt. Viszont lett egy nagyon jó barátom!

1916. június 28., szerda

A Gidákkal és Nádasi Lacival állandóan a Füvészkertbe és a Grundra járunk, ahol újrajátsszuk mindannyiunk kedvenc könyvét, A Pál utcai fiúkat. Általában én játszom Bokát, mert hiába vagyok a legfiatalabb, mégis a legmagasabbra nőttem közülük. Csak öten-hatan játszunk, így mindenkinek több szerepet kell vállalnia. Persze senki sem akar Nemecsek lenni, így azt is én játszom, ezért sok párbeszédnél magamban beszélek. Az eredeti Grund már nincs meg a Pál utcában, beépítették, ezért a csatát mindig a homokbányában játsszuk le. Genis Naccsád kicsit unja, hogy amikor onnan hazajövünk, az egész lakás úgy néz ki, mint a Szahara: vagy két kiló

homokot kell ilyenkor összesöpörnie utánunk, ami a ruhánkból-cipőnkből hullik ki. De legalább egész délután nem vagyunk itthon, ami azért nagy könnyebbség lehet neki.

1916. augusztus 21., hétfő

Ma vizsgát kellett tennem az új sulimban, a Kertész Utcai Községi Polgári Fiúiskolában, hogy elfogadják a csonka első évemet. (Eddig azt hittem, hogy a székesfővárosban lakunk, de ezek szerint egy községben, bár a Wesselényi utcában jóval kevesebb ökrös szekeret látni, mint Hidasbonyhádon.)

A nyári szünetben sokat tanultam a Mamával, Nádasi Laci és a Gidák is besegítettek, de a legtöbbet Nagy Főnök egyik barátja tett az ügy érdekében, Kárpáti Béla bácsi, a Vas utcai iskola igazgatója, ö minden délelőtt két órát foglalkozott velem, és szigorúan kikérdezte azt, amit előző nap megtanultam, na meg elmagyarázta, ha valamit nem értettem, így aztán a vizsga egész könnyedén ment, és gond nélkül felvettek a II/b. osztályba!

1916. szeptember 17., vasárnap

Alig tudok írni, úgy remeg még a kezem. Rettenetes dolog történt. Ma újraindult a focibajnokság, és rögtön a Vilmos császár útiak elleni meccsel kezdtünk. Nádasi Laci, aki Edi mellett most már a legjobb barátom, a kapunk felé húzott. Kicselezett mindenkit, de amikor már éppen megcélozta a kaput, a nálam is colosabb és ügyetlenebb söprögetőnk úgy rátartotta a lábára, hogy eltörte a sípcsontját. (Persze Laci a történelemóráról tudhatta volna már, hogy II. Lajos is belefulladt az utolsó Cselébe, de talán még nem tartanak ennél a résznél.)

Egy lovaskocsin vittük szegény fiút haza, ahol a házmesterükkel közösen cipeltük fel a harmadikra. Megvártam náluk az orvost is, aki visszapattintotta a csontot a helyére. Amióta hallottam azt a borzalmas kattanó hangot és Laci üvöltését, remeg a kezem, mint a nyárfalevél. A doktor begipszelte Laci lábszárát, én pedig hideg vizes borogatást tettem a lábfejére, mert a mamája annyira meg volt

ijedve az egésztől, hogy csak a kezét tördelve állt az ágy mellett, a papájának pedig le kellett mennie az egyik szomszédtól kölcsönkérni, hogy kifizethesse az orvost. Mindennap el fogok jönni Lacihoz, és most én segítek neki a tanulásban. Ápolom a „hadirokkantamat”, ahogy mostanában a legtöbben teszik mifelénk.

1916. november 14., kedd

Ma tudtuk meg, hogy néhány napja Nagy Főnök egyik legjobb barátja Petrozsény mellett elesett. Apuka könnyek közt mondta el, hogy Gillemot Feri volt az első profi futballista Magyarországon, a labdarúgó-válogatottunk első szövetségi kapitánya, az egyik első játékvezető, aki a Szabálykönyv létrehozását is nagyban elősegítette, sőt egy időben még újságíróként is népszerűsítette a játékot. Sokban hozzájárult tehát ahhoz, hogy ilyen futballőrült család lettünk, hiszen minden meccsen ott ülünk a Hungária körúti új stadion lelátóján, hetente kétszer-háromszor pedig a Fáskörben edzünk, nem is beszélve a hétvégi fordulókról...

1916. november 22., szerda

Őcsászári és apostoli királyi felsége, I. Ferenc József, Isten kedvező kegyelméből Ausztria császára, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Galícia, Ladoméria, Ráma, Szerbia, Kunország és Bulgária apostoli, valamint Illíria és Jeruzsálem királya; Ausztria főhercege, Toscana és Krakkó nagyhercege, Lotaringia, Salzburg, Stájerország, Karintia, Krajna és Bukovina hercege; Erdély nagyfejedelme; Morvaország őrgrófja, Felső- és Alsó-Szilézia, Modena, Párma, Piacenza, Guastalla, Auschwitz és Zator, Teschen, Friaul, Ragusa és Zára hercege; Habsburg, Tirol, Kyburg, Görz és Gradiska hercegesített grófja; Trient és Brixen fejedelme; Felső- és Alsó-Lausitz és Isztria őrgrófja; Flohenembs, Feldkirch, Bregenz és Sonnenberg grófja; Trieszt, Cattaro és a Vend határvidék ura, stb., stb. tegnap kilehelte őcsászári lelkét. (Kész szerencse, hogy a vizsgára bemagoltam valamennyi rangját és címét, mert éppen ez volt az egyik kérdés.)

Napok óta tüdőgyulladása volt, csaknem negyvenfokos lázzal, de ő ilyen állapotban is szokása szerint már kora hajnaltól dolgozott a népeiért. Éjjel, álmában érte a halál. Már nyolcvanhat éves volt. Nem fájt neki – és nekem sem. Azt hiszem, embernek lenni nagy betegség. És gyógyíthatatlan.

1916. november 23., csütörtök

Reggel, amikor iskolába mentem, a rikkancs azt kiabálta, hogy tegnap, negyvenéves korában meghalt a világhírű író, Jack London is. Mérget vett be. Sírtam. A tanárok nem értették, hogy mi bajom van, mert még sosem bőgtem az iskolában, akár rossz jegyet kaptam, akár megvertek a többiek, ami még mindig elég sűrűn előfordul velem. De ez most nagyon fájt. Miért nem London élt nyolcvanhat évig?! Annyi jó könyvet írhatott volna még nekem! Nagy Maminak megint igaza van: az élet olyan, akár egy ringlispíl. Nem lehet látni, hogy hol kezdődik, és hol ér véget...

1916. december 1., péntek

Szívszorító dolog történt az iskolában. Magyaróra közben bejött az igazgató. Valamennyien felálltunk, ő pedig odasétált Kiéin Arankához, rátette a kezét a fejére, és megkérte, hogy legyen nagyon erős. Elmondta, hogy a Ferencjóska bécsi temetéséről hazautazókat szállító gyorsvonat Herceghalomnál összeütközött egy személyvonattal, és hetvenegyen meghaltak. Lujzika apja kalauz volt az egyik szerelvényen, és ő sem élte túl a szerencsétlenséget, amiről telefonon értesítették az igazgatót. Aranka nem sírt, csak nem tudott megszólalni. Összepakolta a holmiját, és hazament. Mi pedig hiába próbáltunk figyelni a hátralévő órákon, mert mindenkinek csak azon járt az esze, mi lett volna, ha az ő apja utazik valamelyik elátkozott vonaton. Furcsán kavarog bennem ez az egész. Örülök, hogy nem az én szeretteimmel történt valami, ugyanakkor mintha valahogy szégyellném is magam, amiért én túléltem ezt a tragédiát. És ez az érzés nagyon ismerős nekem...

1916. december 30., szombat

Már tegnap este a város minden ablakát kivilágították, zászlók, lampionok és rezesbanda fokozta ünnepivé a hangulatot. A zenekarok és fáklyásmenetek mind a Dísztérre gyűltek. Durrogtak a rakéták, mindenféle piros, kék és zöld tűzkígyók, csillagok szálltak fel, szüntelen ropogással. Bár borzalmas volt a hideg, ma még nagyobb tömeg ment fel a Várba, a koronázási ünnepségre, ahová családilag mi is kivonultunk. A tömeg egyre gyűlt, tömött sorokban tolongtak a Szentháromság téren. Érdekes volt látni ennyi díszes főurat, elegáns dámát és sokféle egyenruhát. Szólt a zene, szalutált, vagy állt hajadonfőtt a néptömeg, amely gyakran megjegyezte, hogy: „Éljen a király!” ami eléggé helyénvaló közbeszólásnak tűnt egy ilyen eseményen. A Mátyás-templomot zsúfolásig megtöltötték a város előkelőségei, akik az istentiszteleten vettek részt.

A templom elé emelvényt ácsoltak, ahonnan a notabilitások ünnepi beszédeket intéztek a néphez. IV. Károlyt csak egy pillanatra láttuk, amikor fellovagolt a koronázási dombra, és négyfelé suhintott kardjával. Elég sápadt, gyomorbajos külsejű embernek nézett ki. Nem hiszem, hogy ő is olyan hosszú ideig uralkodna majd, mint ahogyan Ferencjóska tette. Láttam a királynét is, aki szomorú, megtört nő benyomását keltette. A kicsi Ottó viszont gyönyörű szép, életvidám gyerek, aki hosszú loknijaival olyan volt, mint egy kislány. Fehér darutoll lengedezett a fejfedőén, ő pedig felfelé bandzsítva folyton azt nézegette, nem sokat törődve a körülötte folyó ünnepségekkel. A Várban néhány ágyút is elsütöttek (gondolom a varjak elriasztására), ami egyáltalán nem kellemes dolog a fülnek. Remélem, hogy sosem kell háborúba mennem, mert ott állítólag sűrűn megesik az ilyesmi, akár varjak nélkül is.

1917

1917. március 8., csütörtök

Elegem lett abból, hogy kiskorom óta mindenki azon viccelődik, mennyire satnya vagyok. Abból pedig végképp, hogy állandóan meg is vernek. Ma a nálam egy évvel fiatalabb és legalább öt centivel alacsonyabb Müller Gyuri a nagyszünetben – csak azért, mert elgáncsoltam a folyosón – úgy gyomorszájon vágott, hogy öt percig nem kaptam levegőt. Amikor újra meg tudtam szólalni, megkérdeztem tőle, hogy hol tanult meg ilyen erősen ütni.

– Hát hol? A BAK-ban! – felelte büszkén.

Bátyáimmal minden focival kapcsolatos dolgot betéve tudunk, így azt is, hogy Gyuri egyik unokabátyja, Müller Jóska régebben az MTK-ból kivált labdarúgók csapatában, a BAK-ban játszott, amelynek az Amerikai út végén van a pályája, sőt Jóska egyszer még a válogatottban is játszhatott, épp akkor, amikor Bécsben 1908-ban 4:0-ra kikaptunk a sógoroktól. Nagy Főnök mesélte, hogy amikor Ferencjóskának elmondták, hogy osztrákmagyar meccs lesz a hétvégén, az öreg császár megkérdezte:

– Jó, jó, és kivel játszunk?!

Azt viszont még én sem tudtam, hogy a BAK-nak a labdarúgás mellett birkózó-, atlétika-, sőt bokszszakosztálya is van.

– Én is szeretnék lejárni edzésre! – jelentettem ki Gyurinak.

– Rendben, hozz magaddal öt pengőt és valami szerelést, és legyél négykor az Aréna út és a Damjanich utca sarkán, az Andrássy kávéház előtt!

Iskola után felvettem hát a legszebb, barna csíkos öltönyömet, amihez nyakkendőt is kötöttem, és odasétáltam a megbeszélt helyre. Gyuri már

várt rám a ház előtt. Nem értettem, hogy mit keresünk egy kávéházban, de felvilágosított, hogy nem oda készülünk, hanem az épület szuterénjába, mert ott van a klub edzőterme. Lementünk, és Gyuri bemutatott a főedzőnek, Székely Jóska bácsinak. Mondtam, hogy bokszolni szeretnék. Végigmért, majd elküldött levetkőzni. Két perc múlva már ott is álltam, átöltözve. Mindenki röhögött rajtam, mert kék fürdődresszben és fehér teniszcipőben léptem be a terembe – mivel csak ilyen sportruháim voltak otthon a fociholmikon kívül, amit még ennyire sem éreztem odaillőnek. Azért hagytak edzeni, és alaposan lefárasztottak.

1917. március 9., péntek

Gyuri elvitt a nagybátyja üzletébe az Andrássy útra, a nemrég bezárt Orfeum mellé, hogy vegyek magamnak rendes trikót, gatyát és magas szárú, fűzős bokszolócipőt. Dávid bácsi boltja egyszerre sportszerüzlet, antikvárium és régiségbolt, ahol rengeteg a bicikli és a biciklialkatrész, de korcsolyát, labdát és más sportszereket szintén tartanak, miközben könyveket, festményeket és millió más kacatot is árulnak benne. Az egész üzlet hangulata olyan, mint a regényekben olvasott párizsi Szajna-part pesti változata: minden megtalálható benne, amire az embernek semmi szüksége. De a legmeglepőbb mégsem ez az összevisszaság volt, hanem az, hogy amikor beléptem, egy ötven év körüli, sörtehajú, alacsony, de roppant erős férfi éppen tornagyakorlatokat mutatott be a bolton átfutó gázcsövön.

Kiderült, hogy ő Gyuri nagybátyja, Dávid bácsi, akiről köztudott, hogy valamikor régen háromszor egymás után megnyerte a nem hivatalos magyar bajnokságnak számító palicsi tornászversenyt, amiért megkapta a „Magyarország örökös viadora” címet. De erre a mutatványra az Andrássy út közepén azért még tőle sem számítottam. Több tucat érme és kupa van kitéve az üzletben, amelyeket nemcsak tornában, hanem futásban, úszásban, birkózásban és kerékpározásban nyert.

A felesége, Hulda néni elbüszkélkedett azzal is, hogy Dávid bácsi alapító tagja volt a Magyar Testgyakorlók Körének, az MTK-nak, sőt kissé pirulva azt is elárulta, hogy a férjéről mintázta Stróbl Alajos a Nemzeti Múzeum előtt látható Arany János-emlékmű egyik mellékalakját, Toldi Miklóst, mert Dávid bácsi volt akkoriban az ország legszebben fejlett izomzatú embere. Ezt könnyű elhinni, mert még most, túl a negyedik ikszen is Adonisz-alkatú férfi, aki ugyanúgy imádja a sportokat, mint az edzőm, Székely Jóska bácsi, aki a boksz mellett motorozik, súlyt emel, régebben birkózott is, és minden sportágban a legjobbak között van, miközben még ránk is jut egy kis ideje. Dávid bácsiék fia, Palika is örökölte apja adottságait: szintén kiváló tornász és bokszoló, gyakran segít az üzletben is, és mindeközben példás tanuló. Amolyan igazi „bezzeg” gyerek. Majdnem, mint én.

1917. március 12., hétfő

Néhány napja meghalt Ferdinand von Zeppelin, akit a németek a kormányozható léghajó atyjának tartanak, pedig minden pesti gyerek tudja, hogy a szerkezet igazi feltalálója egy Schwarz Dávid nevű zágrábi magyar fakereskedő volt, és a gróf az ő özvegyétől vásárolta csak meg a találmányt, aztán egy alumíniumüzem-tulajdonossal közösen építették meg az első léghajót. Néha Pest felett is szálldos egy ilyen Zeppelin, ami egészen különleges látvány, mivel olyan hatalmas, hogy a fél égboltot kitakarja. De szerintem az ember ne akarjon repülni. Az nem adatott meg neki. Van telefonhírmondónk, szabadon futó (kontrafékes) biciklink, telefon, sürgöny, öngyújtó és fényképezőgép. Mi kell még? Ha továbbfejlődne a technika, isten lenne az emberből! És az ilyesmi szerintem ritkán vezet jóra.

1917. június 2., szerda

Kapaszkodj meg, kedves Naplóm! Óriási dolog történt! Egy Balogh Béla nevű rendező filmre viszi a kedvenc könyvemet, A Pál utcai fiúkat! És sok barátom is játszik majd benne, így a Buttola-ikrek

is. Sajnos engem nem választottak ki, de eljárhatok a Gidákkal a forgatásra, ha rendesen viselkedem. Hát mikor nem viselkedem én rendesen?!

1917. június 24., vasárnap

Idén már negyedszer lett bajnok kedvenc csapatunk, az MTK. A brit edző, Jimmy Hogan, aki már két éve edzi a mieinket, átcsábította a Fradiból az ötvenszeres válogatott Schlosser Imit (amiből szép nagy balhé kerekedett). Főleg az ő csodás játéka miatt járunk mostanában a Hungária körútra. Slózi sokban hozzájárult a bajnoki címhez, és harmincnyolc góljával zsinórban hetedszer is gólkirály lett! A MAC-ot 18:0-ra, a KAC-ot 10:0-ra, a BTC-t 1 l:l-re vertük meg, és a Törekvés csapatát kivéve mindenki mást legyőztünk, így száztizenhárom rúgott és mindössze tizenhat kapott góllal mindenkit messze-messze lepipáltunk! Hajrá MTK!!!

1917. október 11., csütörtök

Mostanában még többet edzek, hogy izmos legyek, és legközelebb engem válasszanak ki elsőként egy filmszerepre, mert a forgatás óriási élmény volt. Több film munkáiba is beleleshettem, mert a stúdióban párhuzamosan négy filmen is dolgoztak. Rájöttem, hogy mégis inkább színész leszek. Az csókolózik ugyanis a színésznőkkel a legtöbbet, nem a rendező, bár ő is nagyon igyekszik – csak általában a színfalak mögött...

Tanítás után mindennap átrohanok az Aréna útra. Bemelegítésnek kicsit gimnasztikázom, aztán súlyt emelek és medicinlabdázom, majd Jóska bácsival iskolázgatok. Igyekszem nagyon komolyan venni a dolgot. Az edzőm azt mondja, hogy már úgy ütök, mint egy gőzkalapács. Tudom, nem vagyok túlságosan technikás, ezért próbálok minél jobban megerősödni, hogy rögtön kidőljön, akit eltalálok. Az Aréna útról aztán gyakran átmegyek még a Spártába is, ahol további két órát edzek. Jóska bácsi nagyon nem örülne annak, ha megtudná, hogy más klubba is járok, így ott nem Reich, hanem Rejtő néven iratkoztam be.

Tegnap pedig (szintén új álnevemen) beléptem még a Fradiba is, mert azokon a napokon, amikor se a BAK-ban, se a Spártában nincs edzés, oda fogok járni. Itt rögtön párba raktak egy nálam jó pár évvel idősebb, és vagy húsz kilóval nehezebb fiúval, akit Rózsa Jencinek hívnak. Az edző, Ali bácsi (akinek az igazi neve Kutkovits Alajos, de ezen a hülye néven senki sem hívja) valószínűleg el akar ijeszteni a boksztól, ezért választotta éppen Jencit edzőpartneremül. Én azonban hozzá vagyok szokva ahhoz, hogy időnként alaposan elvernek, így majd ezt is kibírom valahogy. Jenci különben egész rendes volt, csak az egyik bordám sajog minden levegővételnél, a többi részemet igyekezett megkímélni. Azt hiszem, jó barátok leszünk – ha túlélem...

1917. október 16., kedd

Az újságok szerint tegnap Párizsban kivégezték a holland táncosnőt, a gyönyörű Mata Harit, aki a németek javára kémkedett: a Batáviában tanult táncokkal annyira elbűvölte a férfiakat, hogy azok katonai titkokat árultak el számára. Milyen kár, hogy nekem nincsenek ilyen titkaim, mert én is szívesen elárulnék bármit egy lenge ruházatú szépséges kémnőnek, ha elég kedvesen kérne rá...

1917. november 11., vasárnap

Néhány napja Oroszországban forradalom tört ki. A cárt már az év elején elzavarták, most pedig a bolsevikok megverték a mensevikeket – bár igazság szerint fogalmam sincs, hogy melyik melyik. Ráadásul mindez annak köszönhető, hogy a mi osztrák-magyar hadseregünk (na meg a németek) legyőzték a muszkákat. Hurrá, tehát nyerésre állunk a világháborúban! Nyolc osztálytársam apja, kettőnek a bátyja halt már meg a fronton, hatnak pedig nyomorékon jött vissza valakije. Mi lenne, ha vesztésre állnánk?! A homokbányában játszott számháborúban viszont már nem cowboyokként és indiánokként harcolunk, hanem bolsevikokként és mensevikekként. Csak tudnám, hogy melyik oldalra kellene állnom!

Az én számom ma az 1943 volt. Elsőnek olvasták le. Meghaltam, de nem fájt...

1918

1918. március 29., péntek

A születésnapom alkalmából idén nem az Állatkertbe mentünk, hanem a Margitszigetre. Ott most József főherceg Erdélyi Hadi Kiállítása látható, rengeteg gyönyörű pavilonnal, kerthelyiségekkel, szabadtéri színpadokkal, mutatványosokkal. Láttam kardnyelőt, medvetáncoltatót, teveidomárt, zsonglőrt, erőművészt, bajuszos nőt és még sok más érdekességet. Annyit bámészkodtam, hogy a végén már lépni is alig bírtam, így délután alig tudtam hazavonszolni magam.

1918. május 7., kedd

Nádasi Lacival mostanában sokszor beülünk a New York Kávéházba, amiről neki hónap végére házi dolgozatot kell írnia. Iskolából hazafelé mindkettőnknek útba esik ez a fantasztikus hely, amit kívülről is öröm nézni, de belülről maga a csoda: csupa márvány és bronz, selyem és bársony, szobor és festmény. Eduárd Úr (aki nem tűri, hogy bácsinak hívjuk), a fekete zsakettet és bokáig érő keményített fehér köténytviselő főpincér szerencsére nem zavart el bennünket, hanem méltóságteljesen egyensúlyozza ezüsttálcáján az asztalunkhoz az ingyencsapvizet. Elmondtuk neki, hogy mi járatban vagyunk, így megmutatta nekünk, hogy a karzaton annak idején hol volt Ady, Heltai, Herczeg, Osvát, Ignotus és a többi

nyugatos író sarka, és melyik volt a Pesti Napló külön asztala, ahol Bródy Sándor és Nagy Endre ült. Elmesélte, hogy itt írta

Molnár Ferenc az elődjétől, a fiatalkorában artistaként fellépő Reisz Gyuszi bácsitól kapott „kutyanyelvre” az Ördögöt és a Liliomot, sőt részben A Pál utcai fiúk is itt készült, miközben az író kedvenc italát, francia konyakot kortyolgatott. Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond is gyakran jártak régebben ide.

De ezek a híres írók mostanában majdnem mind a háborúból tudósítanak, így az Erzsébet körút felőli nagy, veseformájú asztalt a kritikusok foglalták el, akik krétával rá is firkantották jelszavukat az asztallapra: „Élőkről vagy rosszat, vagy semmit!”. A többi asztalnál pedig most főként hadiszállítók ülnek, akiknek finom tejeskávé és meleg zsemlye helyett cikóriát és korpakenyeret szolgálnak fel, de ezt is csak úgy, hogy a kenyereslány egy nagy ollóval sétál körbe, hogy a kenyérjegyekből levágja a megfelelő csíkot. A hamutartókra pedig azt írták: „Ne politizálj, szórakozz!”. Az ablakok melletti hatalmas, ördögszerű szobrok, amelyek Eduárd Úr szerint Asmodai, a kávé és a gondolkodás ősi istenét jelenítik meg, biztosan láttak már szebb időket és jobb vendégeket is, mint a mostaniak, és talán még fognak is...

1918. május 16., csütörtök

Már szinte mindent jegyre adnak. Ma a rikkancs azt kiabálta, hogy bevezetik a cipőjegyet, a férfi bőrcipők pedig mostantól csak maximum tizenhárom, a nőiek legfeljebb tizenhat centis szárral készülhetnek. Azt hiszem, hogy cipőellenőr leszek! Mi lehet ennél jobb munka? Grasszálok majd a Nagykörúton egy colstokkal, és megmérem a gyanús lábbelik magasságát, aztán összeszedem a büntetéseket. Garantált bevétel!

1918. május 27., hétfő

Ma beült két óriás, Kosztolányi Dezső és Karinthy Frigyes a New Yorkba! Furcsa elképzelnem, hogy Kosztolányi talán éppen itt olvasta először a Madame Chaglon üzletei című sikamlós regényt,

amit a múlt héten adott kölcsön titokban Edi barátom. Nagyon tetszett. Már alig várom, hogyne csak olvassak ilyesmiről. Amikor aztán a két író elment, Eduárd Úr elmondta, hogy Karinthy itt nőtt fel a közelben, a Damjanich utcában, és régen sokat bejárt hozzájuk, de amióta elvette azt a gyönyörű színésznőt, akit mindenki csak Bogának hív,[5] azóta valahová távolabb költözött. Azt már eddig is tudtam, hogy Karinthy egy rövid ideig mostani sulimba, a Kertész utcai iskolába járt, így onnan is vehetett példákat a Tanár úr kérem című könyvéhez, most azonban sokkal érdekesebb dolgokat is hallottam róla. Például azt, hogy Karinthy eredetileg Harmos Ilonának (aki most Kosztolányi felesége) tetszett, míg Dide a háromgyermekes Bogának csapta a szelet, ám miután mind a négyen megismerték egymást, felcserélődtek a szerepek. Az új párok gyakran mutatkoznak itt együtt, de a két színésznő továbbra is féltékenykedik egymásra. Karinthyt pedig éppen itt, a teraszon verte meg Boga feldühödött férje, az exrendőrkapitány, sőt halálosan meg is fenyegette, mire Karinthy a színház süllyesztőin és hátsó öltözőin át, revolverrel a kezében szöktette a színésznőt, akivel egy fél évre Berlinbe szöktek. Micsoda történet!

Azt hiszem, hogy végül is író leszek. Mi jobb annál, mint egy ilyen gyönyörű helyen ülni egész nap, kibámulni az ablakon, és leírni mindazt, ami szeretném, ha megtörténne velem, de nem történik?! Van azonban a csodás dekoráció és az érdekes emberek társasága mellett még egy ok, amiért ide járunk. Iskola után mindennap bejön Eduárd Úr leánya a lakáskulcsért. Rózsi olyan csodaszép lány, mint egy igazi hercegnő. Hosszú, hullámos, aranyszínű haja van és ragyogó kék szeme, a mozgása pedig olyan kifinomult, mint egy balettprimadonnának. Lacival együtt halálosan szerelmesek vagyunk belé, de ő még csak felénk se néz. És milyen igaza van!

Crikvenica, 1918. augusztus 20., kedd

Két hétig, mint minden nyáron, most is a tengernél nyaralunk. Én nem szeretek napozni, így inkább az árnyékban olvasgatok. Amióta elhatároztam, hogy író leszek, azóta még több könyvet habzsolok. Verseket is. Eddig Petőfi volt a kedvencem, de

mostanában leginkább Ady költeményeit falom. Nem tudok betelni velük! Van, amelyiket vagy százszor is elolvastam már, így legtöbbször nincs is szükségem könyvre, kívülről is tudom őket. Fekszem a nyugszékben, lehunyt szemmel, vagy biciklizek a kikötő felé, és közben az agyamban zakatolnak Ady csodás sorai. Olyanok mint ezek:

Nem kellenek a megálmodott álmok,
Új kínok, titkok, vágyak vizén járok,
Röpülj, hajóm,
Nem kellenek a megálmodott álmok.
Én nem leszek a szürkék hegedőse,
Hajtson szentlélek vagy a korcsma gőze:
Röpülj, hajóm,
Én nem leszek a szürkék hegedőse.

Budapest, 1918. november 1., péntek

Tegnap a történelemtanár bejelentette az osztálynak, hogy felmondtuk az 1867-es kiegyezést, így megszűnt az Ausztria és Magyarország közötti perszonálunió. Az utcákon mindenfelé hatalmas a tömeg, az emberek énekelnek, kiabálnak, transzparenseket cipelnek. Ez az őszirózsás forradalom, mivel a tüntető katonák a sapkarózsák helyére és a puskájuk csövébe ilyen virágot tűztek. A virág jól működik, mert nem volt komolyabb csetepaté, csak az Astoriánál használta a fegyverét félelmében néhány csendőr. Közben az utcákon szórólapot osztogatnak, rajta Várnai Zseni Katona fiamnak című versével, amelynek minden versszaka ezzel zárul: *Ne lőj, fiam, mert én is ott leszek!*

A köztereken nem is volt nagyobb lövöldözés, viszont a Hermina úti Roheim-villában, a BAK edzőtermével éppen átellenben, a miniszterelnöki rezidencián annál inkább. Ez volt a negyedik merénylet Tisza István ellen, és ez végre sikerült. Az újság szerint ezek voltak az utolsó szavai: „Ennek így kellett lennie...”. Ó pedig már csak tudta!

1918. november 10., vasárnap

Amikor vagy két éve kikísértük Tamási Muki nagybátyját, Karcsit a ferencvárosi pályaudvarra, még minden katona azt énekelte: *Csatos imakönyv a kezében, harminckettes baka van a fejében, ne sírj kedves Mariskám, visszajövök a háború után...,* de aztán a fele sem jött vissza.

Karcsi viszont hamar hazatért, pedig ki tudja, ha ő kint marad, talán minden másképpen történik! Ám ő nem akart beleavatkozni a politikába, inkább lábadozni ment. Hogy pontosan milyen betegség az a „lábadozás”, azt nem tudom, csak azt, hogy olyan, amivel az utcán mankóval kell járni, és tilos a térdet behajlítani. Furcsa sérülés lehetett, mert két évig nagyon szenvedett tőle, de most, a világháború lezártával igen gyorsan elmúlt neki, amit az is mutatott, hogy a múlt héten a villamoson felejtette a mankóit...

Arra jöttem rá, hogy a háború igen nemes és hősies dolog, amikor Przemyslnél, Isonzónál vagy Bukovinában zajlik, de rongyos, mocskos és kiábrándító, amikor az osztálytársaim hadiárvák lesznek, a Nagykörút megtelik szerencsétlen hadirokkantakkal, az elkülönítőből érkező volt hadifoglyok pedig fehér fertőtlenítő porral lefújva várják a 6-os villamost. Spanyolnátha, tífusz és mindenféle egyéb járványok futnak körbe a kontinensen, ezért a hazatérő katonákat határ menti karanténokba dugják, ahol aztán hónapokra barakkokba zárva várják a szabadulás óráját. Még csak ez hiányozhat szegényeknek négyévnyi katonáskodás után! Persze a spanyolnátha nem tréfadolog. Már három osztálytársamat is megölte, többeknek pedig a testvérét, szüleit, nagyszüleit.

Nagy Mami az újságokból sorolja a híres művészeket, akiket szintén elvitt a kór Európa-szerte: néhány napja meghalt a Cyrano szerzője, Edmond Rostand, ahogyan korábban Apollinaire, a költő, Schiele, a festő és Kaffka Margit, az egyetlen híres magyar írónő is. A kávéházban Eduárd Úrtól pedig megtudtuk, hogy még Karinthy Frigyes feleségét, a szép Bogát is elragadta „a spanyol”. Nagy Főnök szerint azonban ezek a karanténok valójában egy egész más betegség megfékezésére szolgálnak, amelyet főként az Oroszországból hazatérők hordoznak. Ez a kór pedig a

kommunizmus, amely Marxtól és Engelstől származik, és Apám szerint mi, zsidók különösen fogékonynak mutatkozunk iránta...

1918. november 13., szerda

Mindenki arról beszél, hogy a miniszterelnök, Károlyi Mihály ma aláírta a belgrádi egyezményt, amelyben kijelölték a demarkációs vonalat, így az antant csapatok egészen a Dráva-Maros vonaláig vonulhatnak fel. Mégis vesztettünk volna?! Nemrég még úgy tűnt, hogy győzünk... IV. Károly lemondott az államügyek intézéséről és az uralkodói jogairól, így nincs többé királyunk. Pár nap múlva hivatalosan is kikiáltják a Magyar Köztársaságot. Éljen a Köztársaság! (Vagy mit tudom én.)

1919

1919. január 30., csütörtök

Három napja elhagyott az Isten. Az én istenem. Ady Endre. A világháború alatt végig hallgatott, de tavaly ősszel végre kiadott egy újabb verseskötetet, A halottak élén címmel. Aztán a Tisza-gyilkosság hírére szélütést kapott, majd tüdőgyulladásban meghalt a Liget Szanatóriumban. Csak negyvenegy éves volt. Hogy lehet ilyen fiatalon meghalni?! A Nemzeti Múzeum előcsarnokában volt felravatalozva, ahol Karinthy, Schöpflin, Móricz, Babits és a többi nagy mögött én is ott állhattam, hogy aztán a nagy hidegben elkísérjem utolsó útjára, a Múzeum körúton és a Rákóczi úton át egészen a Kerepesi temetőig sétálva. Sapkánkat-kalapunkat illő módon a kezünkben gyűrögettük, így most én is alaposan megfáztam. Remélem, hogy tüdőgyulladást azért nem kaptam...

1919. március 21., péntek

Ma kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Jól mondta Apa, hogy ragályos kór a kommunizmus. Megkaptuk. Az egész úgy kezdődött, hogy hetek óta mindenki valami viccjegyzéket emlegetett. Gondoltam, én is sok viccet tudok, írhatnék belőlük egy jegyzéket. („Ismered a holló viccet? Nem? Kár!”) Aztán kiderült, hogy valójában nem vicc-, hanem Vix-jegyzékről van szó, valami francia tábornok neve után, amelyben hadseregünk maradékainak kivonását követelik keletről a Tisza vonaláig. A Berinkey-kormány nem vállalta

ezt a felelősséget, így lemondott, átadva a hatalmat a Károlyi-féle szocdemeknek, akik aztán a kommunistákkal együtt kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot – a jegyzéket pedig visszautasították.

Apám szerint a kommunizmus naiv elképzelés arról, hogy egy borús, sötét éjszakán a leggazdagabb kapitalisták, felleghajtó köpenyekbe burkolózva, álszakállban vagy más módon kendőzve magukat, találkoznak egy több száz éves, elhagyatott épületben, ahol a legnagyobb titokban összeesküvést szőnek a világ proletárjai ellen: egy napon rajtaütnek a szerencsétlen dolgozó milliókon, és ha kell, akár erőszakkal is elárasztják őket jóléttel, pénzzel, friss kenyérrel, és rájuk tukmálják üzemeik, gyáraik részvényplakettjeit, olyan mértékig, hogy részesei legyenek munkájuk gyümölcsének. És miután ezt megbeszélték, megesküsznek rá, hogy terveiket nyilvánosságra hozzák, hadd tudja meg a világ, hogy van még lelkiismeret, belátás és filozófia...

1919. március 28., péntek

Az iskolában eltörölték a kötelező hittanórákat, amit nagyon sajnálok, mert ezek alatt mindig istenien huszonegyeztünk az utolsó padban Hajdú Oszival. Most majd a társadalmi viszonyok ismertetése nevű tantárgy lesz helyette, bármit is jelentsen ez a baromság. A lényeg, hogy azon se zavarják meg a kártyázásunkat!

1919. május 1. csütörtök

Ma volt az első szabad május elseje. Sosem láttam hasonlót. Azt mondják, hogy legalább egymillió ember volt az utcákon! Hömpölygött a nép a körúton, az Andrássy úton és mindenfelé. A különböző foglalkozású munkások külön-külön vonultak fel, zászlókkal és transzparensekkel, a nagyobb cégeknek és iparágaknak saját lóhúzta kocsijaik is voltak, amelyeken jól-rosszul sikerült szimbólumokkal megjelenítették az adott szakmát. A parasztoktól a vasöntőkig és az iskolásoktól a háztartási alkalmazottakig mindenki önfeledten ünnepelt (pedig úgy tudni, hogy

a románok már Debrecent is elfoglalták). A legjobban azonban akkor lepődtem meg, amikor a tömegben egy elegáns hölgy rám köszönt:

– Jó napot, fiatalúr!

Nem ismertem meg. Háromszor kellett megnéznem, mire rájöttem, hogy ez a csinos nő Genis Naccsád, a mi cselédlányunk. Eddig mindig csak babos kendőben, fodros kötényben, vastag harisnyában és fűzős cipőben láttam, most viszont ünneplőt viselt, ki volt bontva a haja, és talán még az arcát is kipirosította egy kis marhavérrel.

– Miből lesz a cserebogár?! – szokta kérdezni ilyenkor Nagyi. És tényleg!

1919. május 20., kedd

A szocdem párt mindent megtesz azért, hogy népszerű legyen, ezért egyebek mellett létrehoztak egy úgynevezett Gyermekbarát Egyesületet. Nyárra sok gyereket a belga tengerpartra küldenek nyaralni, itthon pedig egy rakás műsorral szórakoztatják a kicsiket, de egyik darabjuk rosszabb, mint a másik. Mi Nádasi Lacival és Edivel állandóan színházasdit játszunk, annál is inkább, mivel Laci nevelőapjának Miskolcon van egy Emke Cabaret nevű kis színpada, ezért sok színész, színésznő, író és rendező is feljár hozzájuk a Thököly úti lakásba, sőt néha ott is próbálnak, amiből igyekszünk minél többet ellesni.

Mindezek alapján Lacival írtunk egy rövid jelenetet, Edi pedig zenét szerzett hozzá. Ő remekül tud zongorázni, így ő kíséri majd az énekeseket, ha előadják a művünket. Bár Laci még tizenhárom éves sincs, én is alig múltam tizennégy, sőt Edi sem több tizenhétnél, mégis úgy döntöttünk, hogy beállítunk a Gyermekbarát Egyesület kultúrfelelőséhez az Eötvös utcába: játssza inkább a mi darabunkat, ne azt a sok vackot, amit eddig. Előadtunk egy rövid részletet abból, amit kitaláltunk, és nagyon tetszett neki a produkciónk. Azt mondta, hogy ő megszervezi a közönséget, és szerez termet is, de minden más a mi dolgunk lesz. Kiosztottuk a szerepeket, és nekiálltunk díszleteket festeni, miközben anyáink jelmezeket varrtak. Ma pedig már a harmadik előadásunk volt. Óriási a siker!

1919. május 30., szombat

Az Eötvös utca után volt már előadásunk a kispesti Villany telepen is, ma pedig a Rózsák tere Szegényházának kertjében léptünk fel. A szereplőknek fejenként egy pohár kakaó és két kifli a gázsija, de mi hárman szerzők ezt nem vesszük fel, odaadjuk a többieknek. Nekünk bőven elegendő, hogy a bejáratnál egy hatalmas plakáton az áll: „írta: Nádasi László és Reich Jenő, zenéjét szerezte: Buttola Ede”...

1919. június 12., csütörtök

Vége lett a tanításnak, és megkaptam az elbocsátó, szép üzenetet: „Felsőbb osztályba léphet”. Eddig kispolgári családban éltem, most tehát egyszeriben főúr lesz belőlem? Nem hiszem. De nem is baj: Jack London szelleme biztosan nem örülne neki. További iskolákra már nincs szükségem, hiszen kiválóan verekszem (év eleje óta már Rózsa Jenci az edzőm a Fradiban), elsőrangúan dohányzom, talonban négy adura holtbiztosan csinálok ultimót, és a Rajcsúron már félpályáról is lőttem gólt! Most érdeklődésem legnagyobb részét a számolócédula-gyűjtés foglalja le, és mondhatom, Budapesten aligha van még egy gyűjtemény, amelyben nemcsak a teljes Zwack- és Franck-sorozat, hanem még egy valóságos munkásszappan is megtalálható, ami tudvalevőleg a számolócédulák nagymogulja.

Már van egy saját galerim is, akikkel állandóan együtt lógunk. Természetesen alapítótagok ebben a Buttola-ikrek, és egy másik testvérpár, a Pásztorok (Jocó és Lali). Ők azt híresztelik, hogy Molnár róluk írt A Pál utcai fiúkban, ami persze nem igaz, hiszen a könyv épp abban az évben jelent meg, amikor ők megszülettek. Rajtuk kívül a bandához tartozik még Bronstein Elemér is, aki bár még húszéves sincs, de már önálló cikkeket írt a Független Magyarországban arról, hogy egy Király utcai garázsban megtalálta azt az autót, amelyben meggyilkolták a trónörököspárt Szarajevóban, és amelyet most Pesten tejeskocsiként használnak.

Elit még onnan ismertem, hogy évekkel ezelőtt a Magyar Színház előtt árulta a műsorújságot, a Magyar Színpadot, na meg

gyufát is. Azután sokáig a púpos Czibulka fűszeresnél volt kifutó a Berzsenyi utcában, ahol ebédidőben a főnökének a Friss Újságot kellett felolvasnia. De nem csak az újságokat búj ta, hanem a napi húsz krajcár keresetéből felvásárolta a fél világirodalmat, ezért tőle hallottunk először Monté Cristo grófjáról, és sok más érdekes könyvről. A műveltsége mellett remek a fantáziája is, mert amikor nem volt semmi izgalmas bűnügyi hír az újságban, akkor neki kellett kitalálnia valamit Czibulka bácsi érdeklődésének fenntartására, mert az öreg sokkal inkább a felolvasás, semmint a kiszállítás miatt alkalmazta őt.

A társunk még a bandában Garai Pubi, a híres színésznő, Gombaszögi Frida elkényeztetett fiacskája, na meg Zombory Zoli, aki egy bivalyerős fickó, valódi vasgyúró. A Ligetben tanítgatom őket bunyózni, de Zomboryn kívül mind anyámasszony katonája, ő pedig gazdag úri gyerek létére már annyira megszokta a kocsmai verekedést, hogy sosem lesz igazán csiszolt stílusa...

1919. június 24., kedd

Ma az Országház előtt nyilvános kivégzéseket rendeztek, miközben ágyúdörgés hangját lehetett hallani a város felett. Ez a néhány lövés, mint később kiderült, a Hungária körúti Engels laktanya udvaráról származott, és jeladás volt az ellenforradalom kezdetére. A Ludovika tanárai és növendékei is akcióba léptek, és birtokba vették az akadémiájuk épületét, egy századuk pedig a Mária Terézia téren lévő József-telefonközpontot. Mindezt csak este tudtuk meg az egyik hazajövő szomszédtól, de azt mi is láttuk, hogy Óbuda felől a Dunai Flottilla három hajója is megindult a Belváros felé, amikor mi éppen a Margitszigetre készültünk átmenni a Margit hídon át.

A Pozsony, a Csuka és a Maros lassan haladt lefelé, aztán Kelenföldnél megfordultak, és északnak hajózva mindegyikük leadott egy-egy lövést a Szovjetházra, ahonnan puskákkal lövöldöztek rájuk a védők, amivel persze semmi kárt se tettek a páncélozott monitorokban. A hajóágyúk lövései megrongálták a Hungária Szálló homlokzatát is. A hajók a Margit hídnál, ahonnan néztük őket, ismét megfordultak, és szépen, lassan Csepel felé kiúsztak a városból.

Horthy admirálisnak hatalmas respektje van a hajósok között, hiszen ő volt az osztrák-magyar hadiflotta utolsó főparancsnoka, így biztosan ebben is az ő keze van. Azt mondják, hogy fiatalkorában, amikor még csak sorhajóhadnagy volt, valaki megkérdezte tőle:

– Van magának valami szava ezen a hajón?

Mire ő így válaszolt:

– Nekem? Tőlem kérdezi meg a kapitány reggel, hogy honnan fújjon a szél!

1919. szeptember 3., szerda

Kun Béla és a többi vezető Bécsbe szökött, vége a Tanácsköztársaságnak. Veszélyes betegség volt, de kigyógyultunk belőle! Cserébe viszont megkaptuk a románokat. Az se sokkal jobb. Sőt. Egy napig Rusescu tábornok vezetésével mindössze két ágyúval felszerelt három század tartotta megszállva Budapestet, ami kész röhej. Mi, BAK-os bokszolok önmagunkban ki kellett volna pofozzuk őket innen. Aztán megérkezett a főhadtest is, és parancsnokuk, Mo$oiu generális diadalmenetben vonult végig a városon. A Nagykörúton néztük őket. Elég megalázó volt. Azóta is fosztogatják a várost, és ha nem lenne néhány erélyes amerikai és francia tiszt itt, akkor valószínűleg hamarosan semmink se maradna. Azt mondják, hogy még a Nemzeti Múzeum kincseit is el akarták lopni.

Nagyon tetszik nekem a francia egyenruha, főleg a kerek sapkájuk, a *képi.* De nemcsak nekem – a lányok is bomlanak a francia tisztek után. Az Oktogonon láttam, hogy szinte megfojtják a fruskák az egyik *Mösziöt,* annyian állják körül. El is határoztam, hogy elkezdek franciául tanulni. Annyit már tudok, hogy *Mádmázel, vuzávé dézsoli zjö, vúszávé?!*[6] Nem tudom, hogy ez mit jelent, de a lényeg, hogy működik. Kipróbáltam egy masamódnál. Eljött velem moziba. Egyszer pedig talán még egy kepim is lesz!

1919. november 17., hétfő

Tegnap az utolsó román is elhagyta Magyarországot. Kevesen fognak sírni utánuk. Horthy admirális pedig darutollas és Bocskai-sapkás hadserege élén úgy vonult be Budapestre, mintha legalábbis ő győzte volna le a kommunistákat, nem az antant. Azt azért nem értem, hogy egy tengerész miért nem egy cirkálón közlekedik, miért fehér lovon?! Elveszett a hajója?! Fehér ruhában volt, sok aranyzsinórral, megszámlálhatatlan kitüntetéssel, és a jobb vállától a kardmarkolatig rózsaszínű szalag vonult végig a zubbonyán, szíve alatt egy roppant csillag, sasfejjel. Ez most vicc, vagy valami komoly?! Az egész jelenet olyan volt, mint valami elfuserált operettben: a bonviván fehér lovon belovagol, mire egy egész ország a karjaiba omlik. Csakhogy a bonviván öreg és csúnya, a menyasszony pedig bolond. Szerintem nem lesz jó vége ennek a frigynek...

1920

1920. január 16., péntek

Ezek a hülye amerikaiak csak másolni tudnak minket. Nálunk már a Tanácsköztársaság alatt is szesztilalom volt, de ők csak most vezetik be. Százharminchárom napig valószínűleg ott is kibírják majd az emberek ital nélkül, de lehet, hogy utána lázadás tör ki. Igaz, az újságok szerint orvosi vényre adnak majd whiskey-t a „rászorulóknak”. Az biztos, hogy nagy lesz a sorbanállás a rendelőkben receptért!

1920. február 14., szombat

Ma kimentem a Fradi háziversenyére. A terem borzalmasan zsúfolt volt, alig lehetett levegőt kapni. Persze az edzőmre, Rózsa Jencire voltam a legkíváncsibb, aki nem is vallott szégyent: alig több mint húsz másodperc után egy villámgyors ütéssel kiütötte az izmosabbnak, erősebbnek tűnő Untenecker Jóskát. Negyedórát tartott, mire Jóska magához tért. Még Ali bácsi is megijedt Jóska állapotától, pedig ő igazán tapasztalt edző. Gyönyörű *knock out* volt, de nagyon remélem, hogy velem sosem történik ilyesmi!

1920. március 29., hétfő

Laci ma mindkettőnknek habos kakaót rendelt a New Yorkban, és arról beszélgettünk, hogy a „kinevezett kormányzó”, Horthy admirális – aki ellentengernagy egy tenger nélküli országban – kijelentette, hogy Magyarország királyság, király nélkül. Logikus, nem?! Tőle biztosan az. És ami a hab a tortán, hamarosan családostul beköltözik a Várba. Még a végén meg is koronáztatja magát!

Miközben ilyesmiről folyt a szó közöttünk, egyszerre csak megjelent Eduárd Úr egy sarokháztorta-szelettel, rajta sok-sok tejszínnel és két gyertyával, amelyek az 1-es és 5-ös számjegyet ábrázolták. Laci tegnap megbeszélte a főpincérrel, hogy így fogja megünnepelni a születésnapomat. Többre nem futotta neki, de ez is nagyon jólesett.

Ennél is nagyobb meglepetés volt azonban, hogy a gyertyákat látva átült hozzánk Kosztolányi és Karinthy is, akik eddig csak fejbólintással nyugtázták köszönéseinket, amikor néha-néha összefutottunk velük. Kiderült, hogy Kosztolányinak is éppen ezen a napon van a születésnapja, csak ő kerek húsz évvel korábban született, mint én!

Nagyon kedvesen gratuláltak, csodálkozva, hogy még csak ennyi idős vagyok, hiszen a termetem és a fizimiskám alapján legalább három-négy évvel idősebbnek néztek (Kosztolányival nagyjából egyforma magasak lehetünk, 185 centi körül, de én még növésben vagyok). Rendeltek nekünk még egy kakaót, és sok mindenről elbeszélgettünk, amiből nekem a legjobban az tetszett, amikor Karinthy elmesélte Kosztolányiról, hogy a szülei vicces emberek lehettek, mert a keresztségben a Dezső, István és Izabella (!) utóneveket kapta, utóbbit édesanyja után. Fél órát röhögtünk ezen Lacival. Este pedig nem mostam kezet, hogy minél tovább megőrizzem ennek a két zseninek a kézszorítását, hátha átragad rám valami belőlük...

1920. április 20., kedd

Antwerpenben megnyitották az olimpiai játékokat, ami nagyon fájdalmas dolog minden sportot szerető magyarnak. Eredetileg ugyanis Budapest nyerte el ennek a versenysorozatnak a rendezési

jogát, ám a világháború miatt ezt is elvették tőlünk, magyar sportolók pedig még csak el sem indulhatnak a belgiumi versenyeken. Vajon mit lehet még elvenni tőlünk?!

1920. június 5., szombat

Ma mindenki sír az utcákon. Ha eddig valaki nem tudta volna, akkor most már biztos: vesztettünk. És az is kiderült, mit lehet még elvenni tőlünk: szinte mindent. Trianonban tegnap Benárd Ágost, a magyar kormány népjóléti és munkaügyi minisztere és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és államtitkár aláírták a békeszerződést. Magyarország kétharmadát elcsatolják, a hadseregünk maximum harmincötezer főből állhat, nem lehet többé légierőnk, sőt nehézfegyvereink sem, bár ezeket kevésbé sajnálom, mint a Kárpátokat és főleg a tengerpartot...

1920. július 27., kedd

A kávéházak veszélyes helyek. Ma a Vígszínház melletti Club Kávéházban az Ébredő Magyarok megöltek két embert. Éppen ott, ahol állandó törzsvendég Molnár Ferenc, Heltai Jenő, meg a színház többi nagy hírű szerzője, nem is beszélve a színészekről és a rendezőkről. Két díszletmunkás lett a bomba áldozata, nem az ismert nevek közül valaki, de persze értük is nagyon nagy kár. A merénylők biztosan azért választották ezt a helyet, mert ez is annak a lipótvárosi tömböknek a része, amelyek a Pozsonyi úttól a Csáky utcáig és a Körúttól a Katona József utcáig tartanak, és amelyekről mindenki tudja, hogy a gazdag zsidó gyáros, Weiss Manfréd tulajdonai. Az Ébredőknek pedig főleg a zsidókkal van bajuk. De hogy miért? Azt hiszik talán, hogy a zsidók okozták Trianont? Nem inkább az olyanok, mint ők?!

1920. szeptember 17., péntek

A Buttola családdal ma moziban voltunk, mert már Galilei is megmondta: „Mégis mozi a Föld!” Megnéztünk egy filmet, amelyben

egy Leslie Howard nevű pasas volt a főszereplő, aki Buttola Apuka régi ismerőseinek, a Steineréknek a fia. A szülők réges-régen kivándoroltak Angliába, és a kis Leslie már Londonban született. Edi szerint nagyon hasonlítok rá. Főleg profilból.

Lehet, hogy végül mégis inkább színész leszek?! Azt hiszem, hogy igen, mégpedig filmszínész! Úgy bámulják Leslie-t is a lányok a moziban... Persze szokás szerint baj lett a magas termetemből.

– Üljön már le, nem látunk magától! – szólt rám egy érces hang, amikor kezdődött a vetítés. Felálltam, hogy észrevegye, valóban ilyen magas vagyok. Erre a hülyéje újból megszólalt:

– Na ne már, most meg ez a marha felállt a székre!

1920. szeptember 26., vasárnap

A bátyáim nagyon mérgesek, mert a Nemzetgyűlés elfogadott egy új törvényt,[7] így mostantól csak tizenöt százaléknyi zsidó járhat majd egyetemre, ami nagyjából a fele a mostani orvosi és jogi egyetemi aránynak. Gyulus mindenképpen ügyvéd szeretne lenni, így őt ez nagyon rosszul érinti. Nekem szerencsére nincsenek ilyen problémáim...

1920. október 13., szerda

Különös új szenvedély lett úrrá rajtunk: állandóan szópókert játszunk a fiúkkal. Valaki elkezdi mondani magában az ábécét, egy másik megállítja, aztán minél több azzal a betűvel kezdődő híres embert – színészt, politikust, felfedezőt –, városnevet, állatot, növényt, hegyet, folyót, tengert kell két perc alatt leírni. Nagyon nem szeretem, ha valamiben nem én nyerek, így beiratkoztam az Almássy téri könyvtárba, és mindennap két-három órán át lexikonokat, térképeket búvok. Tízből nyolcszor hozom is a partit! Egy másik játékban, memoriterben mindig én nyerek. Itt minél több szót kell megjegyezni, az adott sorrendben. Egyszer már nyolcvan szóig is eljutottam, amit még egy óra múlva is vissza tudtam idézni.

Legtöbbször a New York kaffában[8] játszunk. Idén új tulajdonos vette át a kávéházat, akit Tarján Vilmosnak hívnak, ö még

fényűzőbbé alakíttatta a helyiséget, és a bárba már csak estélyiben és szmokingban szabad belépni. Eduárd Úr elmesélte, hogy Tarján Vilmos tíz évvel ezelőtt Az Est Lapok ünnepelt rendőrriportere volt, olyan hírnévvel, hogy egyszer egy banki sikkasztás elkövetője pusztán amiatt próbált külföldre szökni, mert meglátta őt a házuk előtt – pedig az újságíró csak a kedvesét várta, aki véletlenül ugyanott lakott.

Tarján úr reputációja akkor nőtt ilyen nagyra, amikor 1914-ben ő jött rá, hogy a mindenki érdeklődését kiváltó bűnügyben a luxuskurva Mágnás Elzát a házvezetőnője és annak szeretője ölték meg. Amikor pedig Gavrilo Princip ugyanabban az évben lelőtte a trónörököst és feleségét, a közeli tengerparti nyaralásából elsőként Tarján ért Szarajevóba, ahol rögtön a postahivatalba rohant, és hajnalig lefoglalta az összes telefonvonalat, hogy a konkurens lapok munkatársai ne tudósíthassanak haza, csak ő. Így aztán Tarjánnak egyre több lett az irigye, akik alig várták, hogy valahogyan tönkretegyék...

Már azzal kihúzta a gyufát, hogy megírta, Ferenc József magyar király még a magyar vizet sem hajlandó meginni, hanem Bécsből hoznak neki gyorsvonattal utánpótlást mindennap a kedvenc ausztriai forrásából, amikor csak nálunk jár. Aztán az is a kárára volt, hogy megírta, miként bántalmazták a rendőrök Kun Bélát az őszirózsás forradalom idején. Így a Tanácsköztársaság leverése után kirúgták Az Esttől, és munkanélküliként egész nap a New York palota második emeletén működő Otthon Körben kártyázott. Irigyei pechére viszont három hónap alatt olyan hatalmas összeget nyert, hogy a Haas-örökösöktől megvehette belőle a New York kávéházat. Ezt a szakmát én is szívesen kipróbálnám! Mármint nem a vendéglőst, hanem a munkanélkülit, aki kártyából milliomos lesz...

1920. november 20., szombat

Ez a nap most már duplán is gyásznapként vonul be a családunk történetébe. Ma tíz éve hagyott itt minket Kicsi Angyal, de róla szokás szerint senki sem beszél. Nagy Főnök viszont éppen ma közölte, hogy egy rossz üzleti húzása miatt vége a gondtalan életnek, elszegényedtünk. A többi kereskedő már tíz napja csak kék

pénzt fogadott el, de Apánál továbbra is lehetett fehérrel fizetni, sőt sokan nála is váltottak fehéret kékre. Azt hitte, hogy jó üzletet csinál, aztán egyszer csak azzal szembesült, hogy a cég széfjében lévő fehér pénzt már nem váltja be egyik bank se, így annyit sem érnek, mint a papír, amire nyomtatták őket.

Nem tudom, mit beszélnek annyit mostanában „jó” meg „rossz” pénzről. Az igazán nagy és fontos dolgok nem kerülnek pénzbe: a levegőért nem kell fizetni, a nap ingyen süt, a virágok illatát is térítésmentesen hozza a szél. Az egészség is ingyen van, viszont ha beteg vagyok, akkor hiába megyek bármilyen üzletbe, egészséget nem tudok vásárolni. A csókért sem kérnek semmit, vagy ha mégis, akkor (Nagyi szerint) már értéktelen. Én viszont már nagyon kipróbálnám!

1921

1921. május 25., szerda

Zombory Zoli barátomnak életem végéig hálás leszek. Neki köszönhetően színész lesz belőlem! A dolog úgy történt, hogy tegnap megkért, kísérjem el a felvételijére a Rákosi Szidi-féle Színitanodába, ö más hivatást el sem tud magának képzelni, ami érthető, mert nagyon jóképű, izmos fiú, imádják a lányok, szép a hangja, és ügyesen táncol (sőt ügyesen verekszik – már több kocsmát vertünk szét együtt). A Buttoláék házi koncertjén mindig ő az egyik fő attrakció. A szülei is belenyugodtak a döntésébe. Apjának jól menő cége van, rengeteg a pénzük, így sosem lesz gond számára a megélhetés, tanulni viszont nem nagyon szeret.

Amikor kijött a sikeres felvételiről, el akart cipelni valahová, megünnepelni a dolgot, de nekem hirtelen egészen más ötletem támadt. Bár egyáltalán nem készültem ilyesmire, mégis beálltam én is a felvételizők közé, miután Zoli elmondta, hogy Heltai Jenő bácsi a bizottság elnöke (akit mindenki Jancsinak hív, már csak a János vitéz miatt is),[9] akire mindig számíthatok, mert mamája Reich-lány volt[10] a család bajai ágából, így szegről-végről rokonunk. A bennem dolgozó versenyszellem sem engedte, hogy Zoli megelőzzön valamiben. Bementem hát a terembe, ahol azt kérték, hogy mondjak el egy verset. Elszavaltam Petőfi Az őrült című költeményét. Amikor ott tartottam, hogy

Legyen orrok és szagolják,

Ha rothadok, s fulladjanak meg.
Hahaha!
És hol temettek el? Afrikában.

már láttam rajtuk, hogy tetszik, amit csinálok, és annál a résznél, hogy

Az asszony vonzza magához a férfiakat,
Mint a folyókat a tenger;
Miért? hogy elnyelhesse.
Szép állat az asszonyi állat,
Szép és veszedelmes;
Arany pohárban méregital...

már biztos voltam benne, hogy felvesznek, bár a vers után még improvizálnom is kellett egy kicsit. Eljátszottam hát nekik egy rövid árnyékbokszolást, ami könnyen ment, hiszen naponta így edzem otthon. Egyhangúan felvettek, tehát színész leszek! Reszkess Leslie Howard! Főleg profilból!

A folytatás viszont már nem volt ilyen vidám. Beültünk ünnepelni a galerivel az öreg Weingruberhez a Teréz körút és az Aradi utca sarkán lévő Edison kávéházba. A fiúk – Garai Pubi, Pásztor Jóska, Bronstein Eli – már izgatottan vártak minket. Megittunk egy-két pohár sört, aztán elhatároztuk, hogy valahol máshol folytatjuk, de ahogy kiléptünk az utcára, a körút túloldaláról belénk kötött egy rakás egyetemista suhanc. Az Ébredő Magyarok „segélyegyesületének” tagjai álltak velünk szemben vagy nyolcán, mozdulatlanul és támadásra készen. Róluk tudtuk már, hogy karitatív működésüket, az önsegélyezést a szónak abban a szoros értelmében űzték, hogy önmagukon segítettek, tekintet nélkül a segélyezés eszközeire, amelyek feszítővastól késig a legkülönbözőbbek voltak.

– Ott jönnek a bibsi bolsik! – kiabálták, és átszaladtak hozzánk.

Mondtam Zolinak, hogy vigye vissza a kaffába a verebeket, azaz a többi fiút, akik csak útban lennének a verekedésnél. Az „ősmagyarok” kezdetben egy goromba szót sem szóltak, ami még nyilvánvalóbbá tette, hogy rossz szándékkal közelednek, aztán

bedobtak néhány olcsó poént a görbe orromról, és lökdösődni kezdtek. Közben visszaért Zoli is, aki tudja, hogy nálam könnyű kiverni a biztosítékot, így megpróbálta lebeszélni őket a további gúnyolódásról azzal, hogy felkapta a teraszról a hatalmas asztalt, és a nyolc támadó közé dobta, majd nyomban csapásra lendült az ökle is.

Mint egy mitológiai óriás, úgy kaszálta csodálatos könnyedséggel és gyorsasággal az ellenfeleit, a küzdelembe hevült boldog arckifejezéssel, szétterpesztett lábai fölött jobbra-balra hajladozva a felsőtestével. Egyik embert csapkodta a másikhoz, és ha nem volt ember, akkor széket és asztalt, bombasztikus erővel. Csontok recsegtek, testek puffantak, sebesültek jajgattak, és Zoli egyre verte vissza a támadókat, rúgásokkal, csapásokkal. De aztán az egyikük egy ólmosbottal, vagy valami hasonlóval lecsapta.

Nekem sem kellett több: bal kezemmel megragadtam az egyik strici kabátját, majd egy Jóska bácsi-féle jobbegyenest küldtem az orrára, hadd legyen neki is görbe a heftije. A srác nem állt valami stabilan a lábán, így egyenesen berepült egyik volt osztálytársam papája, Kertész Pali bácsi divatáruüzletének kirakatába. Közben már Zoli is feltápászkodott, és két fickót felkapva afféle Teréz körúti Kinizsi Pálként forgott velük körbe. De erre már a többiek is nekünk estek, és mindkettőnket leütöttek. A viszonylag gyorsan kiérkező rendőrök szerencsére hamar belátták, hogy nem mi voltunk a kezdeményezők, így rövid igazoltatás után elengedtek bennünket, az „ébredőket” viszont bevitték magukkal a kaptárba.

1921. május 26., csütörtök

A Buttola-ikrek – egyházi alapon – szintén színészek lesznek. Egyházi alapon, hiszen egy házban lakunk. Reggel ugyanis – kissé még kóválygó fejjel – elmeséltem Edinek, hogy mi minden történt tegnap, mire szó nélkül elrohantak, Pistával együtt. Csak nemrég jöttek vissza: ők is elmentek felvételizni, és mindkettőjüket felvették. Ikrekre mindig szükség van egy színháznál, így könnyű dolguk volt, ráadásul ők már játszottak A Pál utcai fiúk-filmben, tehát van némi rutinjuk is a színjátszásban.

Az ő ünneplésük aztán jóval békésebbre sikeredett, mint tegnap a miénk: Buttola Mama isteni vadas fácánt főzött zsemlegombóccal, amit mi úgy befaltunk, hogy mire Laci hazaért a koncertjéről, már egy árva falat sem jutott neki. Kénytelen volt kacsazsíros kenyeret enni lila hagymával, amit szintén megkóstoltam, háthajót tesz a tegnapi pofozkodástól még mindig sajgó állkapcsomnak...

1921. szeptember 5., hétfő

Megkezdtem a Színitanodát. Máris megtapasztaltam, hogy milyen nagy dolog Rákosi Szidi nénihez, a Nemzeti Színház tagjához járni. Rengeteg Pest-szerte az ilyen-olyan szintű zugszíniiskola, de ennek az egynek a híre makulátlan. Minden családi barátunk le van nyűgözve, hogy felvettek ide, és azt hiszem, hogy – talán életemben először – a szüleim is büszkék rám.

A Szidi néni és családja által épített Király Színház épületében tanulunk, ami önmagában is megtiszteltetés. Nekem azért egy kicsit csalódás, hogy egy-egy évfolyamra vagy hetven tanulót vesznek fel, így már-már ipari méretű az oktatás, viszont csodálatos tanáraink vannak.

A legszimpatikusabb Diettrichné Papp Júlia, a színpadi elmélet és gyakorlat tanára. Drámai gyakorlat (Rákosi Pál), ének (Farkas Ferenc) és tánc (Molnárné Utasi Gizella) mellett vívni is tanítanak bennünket (Nádujfalvy József). Egy furcsa, nagyon fiatal és kissé lányos figura – aki még csak végzős egyetemista –, Szerb Antal pedig a világirodalmat próbálja a fejünkbe verni. Nekem ebben van egy kis előnyöm, mert rengeteg könyvet olvastam már azok közül, amelyekről beszél. A színészmesterség órákra bejár Márkus Emília is, aki az első magyar film, A tánc főszereplője volt még húsz évvel ezelőtt, de valaha (talán a honfoglalás idején) őt tartották minden idők legjobb Júliájaként is számon. A kisujjában van az egész szakma, mint ahogy persze Szidi néninek is – és remélem, nemsokára már az enyémben lesz!

1921. szeptember 30., péntek

A növendékek között van egy régi ismerősöm, a Sonnenschein Rózsi is, aki azóta Bársonyra magyarosította a nevét (én itt is a Rejtőt használom, mint a bokszolóknál). Csodaszép nagylány lett belőle, aki már gyerekkora óta játszik színházban. Először Féld Irén, majd Robicsek bácsi gyermekszínházában tanult-játszott, sőt szerepelt már filmben is, a Halálos csöndben. Rózsi papája, Eduárd Úr kezdetben jobban örült volna, ha kenyereslány lesz a gyerekből, de mostanra belenyugodott abba, hogy inkább a színházat választotta. Rózsi tud a legjobban táncolni közülünk (már fel is vették a színház tánckarába), így mindig ő mutatja be a lépéseket a táncórán. Jövő hónapban pedig már játszik is itt, a Királyban, a nagyszínpadon, a Régi, jó Budapestben.

Van egy alacsony srác, Feleki Kamillka, akivel ördöngös táncpárost alkotnak. Nekem is megmutattak pár szteppfigurát, amit így-úgy már meg tudok csinálni. (Ha színpadon nem is, de Buttoláék nappalijában majd biztos elő is adhatom őket.) Rózsiék most azt tervezik, hogy a Baroccaldi Cirkuszban tanulnak még néhány akrobatikus elemet, szakozni, arabeszkezni, meg ilyesmit, hogy később még bravúrosabb táncszámokat tudjanak kidolgozni. Rózsi barátnőjéből, Fenyvessy Éviből is lesz valami, bár se nem olyan szép, se nem olyan ügyes, mint Rózsi, viszont nagyon igéző szemei vannak, és jól is játszik. Persze egyik lány sem olyan gyönyörű, mint Orosz Vilma, aki úgy járkál közöttünk, mint valami szökött muszka nagyhercegnő. Alig köszön vissza, és a színpadon sem néz a szemembe. Persze ez nem is lenne könnyű, mert alig merem ráemelni a tekintetemet. A felettünk lévő osztályba jár egy zseni: Latabár Kálmánnak hívják, és a bátyjával, Árpival együtt máris sokat lépnek fel nagyközönség előtt. Énekelnek-táncolnak-mókáznak, a nézők pedig imádják őket. Csodálatosak. Bárcsak én is tudnék olyan önfeledten marháskodni, mint ők!

1921. október 16., vasárnap

Pár napja lent voltam a BAK-ban. Már az edzés vége felé jártunk, szokás szerint Jóska bácsival iskoláztam, amikor belibbent a terembe egy istennő: az egyik ólomsúlyú bokszoló barátnője, valami Vali. Én egy pillanatra elkaptam a fejem, és rábámultam a

testhezálló ruhában bevonuló, fantasztikus alakú lányra. A következő emlékem az, hogy a ring közepén fekszem, zúg a fejem, Jóska bá' és két fiú jeget tesz az orromra, és egy véres törülközővel szorítják le heftimet, ami úgy fáj, mintha rádőlt volna a New York palota tornya. Jóska bácsi legendás jobb-csapottja éppen telibe talált.

– Nem lehet minden pofon mellé egy forgalmi rendőrt állítani... – szabadkozott Jóska bá'.

Egy kis idő múlva, amikor kissé magamhoz tértem, átvittek egy orvoshoz, aki megállapította, hogy eltört az orrnyergem (nem is tudtam, hogy van nekem ilyesmim), és agyrázkódásom is lett. A rossz hír az, hogy nincs mit tenni, nem tudják begipszelni az orromat, tehát mostantól ilyen ferde marad. Nesze neked Leslie Howard! Főleg profilból...

1921. október 26., szerda

Márciusban egyszer már visszatért Magyarországra IV. Károly, hogy ismét elfoglalja a trónját, de a kormányzó akkor még szép szóval le tudta beszélni erről, és a királyi pár – némi huzavona után – elhagyta az országot, de ahogy az újságoknak is nyilatkozta, erősen megrendült a bizalma Horthyban, aki előzőleg levélben hűségnyilatkozatot tett neki. Három nappal ezelőtt aztán Habsburg Károly újra visszamerészkedett. Ezúttal repülőgépen érkezett Svájcból, és egy Sopronhoz közeli mezőn szállt le, Cziráky gróf birtokán.

A királypárti- és a kormányerők először Budafokon, majd Budaörsnél harcolgattak egy kicsit, de a király gyöngécske erőit hamar lefegyverezték, Károlyt pedig Tatán elfogták. Szerencséje, hogy nálunk nincs guillotine, mert akkor aztán igazán megrendülhetett volna a bizalma, sőt az egészsége is...

1921. november 9., szerda

Alig javul az állapotom. Nem elég, hogy az ütéstől eltört orrom végleg ferde marad, és egy dudor is nőtt a halántékomon ott, ahol a

padlóra zuhantam, de ráadásként lebénult egy arcizmom, így nem tudok rendesen mosolyogni, és a beszédem is kicsit akadozik. Az orvos szerint pedig nem valószínű, hogy ezek még valaha is rendbe jönnének. Milyen színész az, aki nem tud beszélni, és nincs mimikája sem?! De a fejemmel belül is történt valami. Nagyon sokszor fáj, időnként pedig ok nélkül nagyon szomorú, máskor nagyon agresszív leszek, mi több, néha lázálomszerű képek tódulnak az agyamba. Lehet, hogy begolyózok?!

1921. december 17., szombat

Népszavazást tartottak Sopronban arról, hogy a város hová szeretne tartozni: Magyarországhoz avagy Ausztriához. A szavazók kétharmada Magyarországot választotta, ezért ma minden újság főcímében azt lehet olvasni, hogy „Sopron a leghűségesebb város”. Vagy csak a legrövidlátóbb?! Majd elválik...

1922

1922. február 1., szerda

Tegnap Nádasi Lacival színházban voltunk, az Osztrigás Micit néztük meg a Vígszínházban, ami egy szenzációs Feydeaux-bohózat, különösképp Heltai nagyszerű fordításában. Már odafelé feltűnt, hogy a hatalmas épület szinte roskadozik a vastag hólepel súlyától. Még akartam is mondani Lacinak, hogy csoda, ha nem omlik be a tető. Amikor aztán kifelé jöttünk, Az Est rikkancsa azzal reklámozta a lapot, hogy Washingtonban leszakadt egy színház teteje a rárakódott hótól, és csaknem száz ember szörnyethalt. Így menjen az ember télvíz idején színházba!

1922. március 30., csütörtök

Lali bátyám a hétvégén elindult élete első sakkversenyén. Én igazság szerint nem vártam ettől túl sokat, hiszen engem ugyan mindig megver, de Gyulus gyakran remizik vele, és Apuka többször nyer ellene, mint ahányszor veszít, idegenekkel pedig eddig még sosem játszott. De Lali mindezek ellenére nagyon lelkesen készült a versenyre, mert Nagyi talált neki egy cikket valamelyik lapban egy lengyel csodagyerekről, aki a szüleivel két éve Amerikába költözött, ahol rengeteg bemutatót tart, és most, alig 11 évesen már elindulhatott az óriási presztízsű New York Masters versenyen is. Lalit talán az is befolyásolta, hogy a beszámoló szerint Sammy nem

jár iskolába, csak sakkozik. Hát sakkozni biztos jobb dolog, mint tanulni vagy dolgozni, csak nem tudom, meg lehet-e élni belőle?!

1922. április 2., vasárnap

Tegnap meghalt az exkirályunk, IV. Károly, pedig még csak harmincöt éves volt. Először azt hittem, hogy ez a hír csak valami rossz áprilisi tréfa, de nem, Károlyt valóban elvitte a spanyolnátha. Madeira szigetén érte utol a végzet, amiről csak a szópókercsatákra való felkészültségem miatt tudom, hogy merre található. Sokat járkáltam ma a városban, de semmi jelét sem tapasztaltam annak, hogy bárkit is megindított volna a dolog, pedig pár évvel ezelőtt mindenki ijedten pislogott, páran még könnyeztek is, amikor az öreg Ferencjóska hagyott itt minket. Ám úgy látszik, Károly már életében meghalt a számunkra. Meghalt a király, éljen a király! De melyik?!

1922. június 25., vasárnap

Lelőtték a német külügyminisztert, Rathenaut. Apuka szerint azért, mert két hónapja aláírta a rapallói egyezményt, amelyben Németország lemond minden világháborús követeléséről. Biztos megint azok az őrült OC-sek[11] csinálták ezt, akik mostanában minden normálisan gondolkodót kinyírnak. Mit akarnak ezek a barmok, újabb háborút?!

Hévíz, 1922. augusztus 3., csütörtök

Lejöttem pár napra Hévízre, mert Edi a nyári szezonban a Kraicsovics panzióban játszik. Itt nyaral egy Bloch Pipi nevű miskolci lány is, aki középmagas, csinos arcú, jó alakú, érzéki teremtés. Már sok fiúval volt dolga, sok mindent kipróbált már, de azért még „ártatlan”. Átjárok a szobájukba, amikor az anyja lemegy fürdeni. Pipi ilyenkor már vár rám, egy szál pongyolában. A bőre nagyon finom. Azt hiszem, ezt hívják kreolnak.

Végigcsókolom a testét, és mindent csinálunk – egészen addig a bizonyos határig, amit már alig várok átlépni...

Budapest, 1922. szeptember 8., péntek

Elmúlt a nyár, itt az ősz, meghal az élet. A levelek sárgán hullanak a fákról, halkan zizzennek a lábak alatt a kövezeten. Eddig mindennap kaptam levelet Pipitől, de ez ma elmaradt. Elkeseredésemben egy rövidke verset írtam nyomasztó érzéseimről:

A szerelem kicsiny virág,
Egy nyáron át virító.
De benne ezer féreg rág,
S őszre vége, ó.

1922. szeptember 16., szombat

Megkezdődött az új tanév. Játszom a Lajos utcai kis ékszerdobozban, az Óbudai Kisfaludy Színházban, A kis kadét című Farkas Imre-darabban, méghozzá egy muszka ezredest, akinek jószívűségéről így énekelnek:

Szerelmes volt a kis kadét
Szerelmes volt szegény, nagyon.
Gyakran felejté ott szemét
Az átellenes ablakon.
És egyszer éjjeli zenét
Ablak alatt amint adott,
Elmulasztá a kis kadét
Az éjjeli gyakorlatot.
Rögtön raportra rendelék
S kiált az ezredes nagyot:
„Miért mulasztá el kadét
Az éjjeli gyakorlatot?”
Felelt a kedves kis kadét
S a hangja meg-megremegett:
„Ezredes úr, már rég, de rég
Egy szőke kislányt szeretek.
Az irodával vis-á-vis
Egy virágos kis ablakon,

Ottan szokott kihajolni
Az én szép, szőke angyalom.
Ha ezredes úr elmegyen,
Már én azonnal ott vagyok,
S nézem hosszan, szerelmesen
Az átellenes ablakot.
Húzattam tegnap éjjelen
S könnyeztem hozzá, oh nagyon...
Ezért nem voltam én jelen
Az éjjeli gyakorlaton."
És meglepé az ezredest
Egy édes emlék, régi dal,
Eszébe jut sok kedves est...
Ő is volt egyszer fiatal.
Hány éve már... tudj' azt az ég,
– Tűnődik édes álmokon –
Igen, volt ő is kis kadét,
Szerelmes volt ő is nagyon.
Hogy megfútták a trombitát
S a svadron büszkén elhaladt,
Meg-megtáncoltatá lovát
Egy zöldzsalus ablak alatt.
S egy zöldzsalus ablak alatt
Szerenádot ő is adott...
Ő is mulasztott e miatt
Sok éjjeli gyakorlatot.
S büntetni kell ilyesmiért,
A *regula kívánja ezt.*
Remegve áll a kis kadét,
Szólni hallja az ezredest.
Az őrnek szól, rosszkedvűen:
„A kadét büntetést kapott,
Elmulasztá könnyelműen
Az éjjeli gyakorlatot.
S lecsukhatjátok már ma őt,
Kap három éjet és napot!
Csukják az irodába őt,

S hagyják nyitva az ablakot!”

1922. szeptember 19., kedd

Tegnap Magyarországot felvették a Népszövetségbe, de ami ennél fontosabb: Pipivel megint sokat levelezünk. Én továbbra is „Kicsi Orchideámnak” becézem, mert még az orromban érzem az illatát, amely valóban olyan, mint egy egzotikus virágé, ő pedig „Jancsikámnak” szólít engem. Még egy hajfürtjét is elküldte nekem, ám én ennél sokkal jobban örülnék annak, ha újra találkozhatnék vele, ö azonban sosem jön Pestre, csak Miskolc és Nyíregyháza közt ingázik, így marad a levelezés, ami viszont kezd végtelenül unalmas lenni...

1922. szeptember 27., szerda

Moziba mentem Neumann Baby-vel a szomszéd házból. A Nosferatut néztük meg, amelyben Max Schreck egy borzalmas vámpírt alakít. Baby annyira félt, hogy nem mert a vászonra nézni, inkább hagyta, hogy egész idő alatt csókolgassam, és a mellét markolásszam. Nem akarok *unfair* lenni, ezért megírtam Pipinek ezt a kis délutáni kalandomat, aminek biztosan nem örül, de az ő baja, hogy ilyen messze lakik.

Mostanában különben nagyon sok lányt hívnak Baby-nak, valószínűleg az első magyar sztriptíztáncosnő, Becker Baby miatt, aki a Heltai Jenő csodás könyvéből két éve Korda Sándor által megfilmesített A 111-esben a női főszerepet játszotta, amivel az én szexuális neveltetésemben is fontos szerepet játszott. Elképesztően érzéki jelenség. De azért a Neumann Baby se kutya...

1922. október 7., szombat

Az idei irodalmi Nobel-díjat egy számomra teljesen ismeretlen spanyol író, valami Jacinto Benavente kapta, az azzal járó negyvenezer dollárral együtt. Azt hiszem, hogy végül is inkább írónak kellene állnom, mint színésznek. Ritka az a névtelen színész,

aki ennyi pénzt össze tud hozni, viszont a Nobel-díjat ezek szerint egy tök ismeretlen író is könnyen be tudja kasszírozni...

1922. november 1., szerda

Ma lemondott VI. Mehmed szultán, így hatszáz év után vége az Ottomán Birodalomnak. Mi a fenének tanultunk akkor annyit róla történelemórán, ha most úgy omlik össze az egész, mint egy kártyavár?! Milyen kár, hogy Gárdonyi Géza ezt már nem érhette meg: épp tegnap halt meg. Pocsék időzítés! (Bár nekem nem is az Egri csillagok, hanem A láthatatlan ember a kedvencem tőle, a Római Birodalomnak pedig már sokkal régebben vége lett, mint az Ottománnak, a hunokéról nem is beszélve.)

1922. november 19., vasárnap

Gárdonyi után egy másik kedvencem is örökre elment, Marcel Proust. Az újságok szerint gyerekkora óta asztmarohamok gyötörték, ezért egy különleges, parafával bélelt házban lakott, de végül így is elvitte a gyenge tüdeje. Az eltűnt idő nyomában első kötetét olvashattam még csak, de alig várom, hogy megjelenjen a többi része is, mert zseniális könyvnek tartom. Miért kell mindig a legjobbaknak elmenni elsőként?!

1922. november 29., szerda

Az utóbbi hetekben eléggé le voltam törve. Dicséretet nem sokat, szidást annál többet kapok a Tanodában; Pipivel kezd végtelenül egyhangúvá válni a levelezés, mert vele soha semmi érdekes sem történik: egész nap csak otthon tesz-vesz a lakásban, vagy néha maximum elmegy moziba; a csapatunk zsinórban kétszer is kikapott a bajnokságban; az újságokban pedig csupa rossz hírről írnak. De most végre történt valami jó is: Howard Carter és Lord Carnarvon felfedezett egy háromezer éves fáraósírt Egyiptomban, tele kincsekkel. Valami Tutanhamon nevű uralkodó kriptáját találták

meg, amely roskadozik az aranytól, ám valamilyen átok sújtja azokat, akik belépnek a sírboltba. Kész kalandregény!

Úgy látszik, engem is utolért a múmia átka. Tegnap olyan rosszul lettem, hogy mentőt kellett hívni hozzám, ma reggel pedig megoperáltak. Kivették a vakbelemet. Még egy kicsit kótyagos a fejem az altatástól, de a körülményekhez képest egész jól vagyok. Az orvosok szerint minden rendben ment, néhány nap múlva már haza is vihetnek. Persze focizni meg ilyesmit két-három hónapig még nem lehet, de addig majd kártyázom, bár egyelőre még csak feküdni tudok, felülni nem. De zsugázni azért így is lehet; a szomszéd ágyon fekvő sérves porszívóügynöktől most tanulok egy új játékot: a huligánt, ami a ferbli, a póker és a makaó keveréke.

1923

1923. február 6., kedd

Mindig zavart, hogy én nem tudok semmilyen hangszeren sem játszani, így hát most elkezdtem cimbalmozni tanulni. Egyik osztálytársam, Balassa Jancsi édesanyja híres zenész, egy gyönyörű cigánylány, aki Felhő Klára néven lép fel. Igen, lány, mert még egyáltalán nem néz ki asszonynak, biztosan nagyon korán ment hozzá Basa bácsihoz, Jancsi apjához, a neves színészhez, aki azelőtt Schweiger József néven szerepelt, de aztán magyarosított, mint a legtöbb zsidó mostanában.

1923. március 4., vasárnap

Szakítottam Pipivel. Semmi értelme nem volt már ennek a távkapcsolatnak, hiszen ő sosem jön fel a székesfővárosba, én pedig lusta vagyok Miskolcig, pláne Nyíregyházáig utazgatni. Sekélyes életet él, nincs miről írnia, pedig jó stílusú, művelt lány. Visszaküldtem hát a leveleit és a fotóit, és ő is ugyanígy tett. Persze felhánytorgatta a Neumann Baby-ről és Felhő Kláriról írtakat, de mindennek most már semmi jelentősége. Nagyon szerettem ezt a lányt, de igaz a francia közmondás: Loin des yeux, loin du coeur...,[12] így már másfelé kacsingatok.

1923. április 11., szerda

Egy könyvkereskedésben a kezembe akadt egy verseskönyv. Egy velem pontosan egyidős költő írta, úgy hívják, hogy József Attila. A legtöbb verse olyan, mintha hajszálnyira ugyanazt érezné, amit én. Ilyesmiket:

Ha eltűnik a szerelem,
A szív kérdi: – Mi lesz velem?
Önző szív! Magára gondol,
S csakhamar életre kel.
S nem gyötrődik semmi gondtól,
Hisz gond nélkül válik el.

1923. június 11., hétfő

Továbbra is sokat járunk Nádasi Lacival meg a többi sráccal a New Yorkba. Eduárd Úr ma elmesélte, hogy Tarján Vilmos megveszi a körúti Royal Orfeumot is. A Mágnás Elza-gyilkosság után Tarján az egyik elkövetőt, a Gusztáv nevű sofőrt a szokott törzshelyén, egy Hársfa utcai kocsmában találta meg. Ehhez közel akkoriban pedig csak a Royal Orfeum pénztárában volt telefon, így onnan adta le azt a riportját, amitől egy csapásra híressé vált, ezért is nőtt annyira a szívéhez ez a hely...

Hévíz, 1923. augusztus 11., szombat

Nem emlékszem, hogy mikor sírtam utoljára, talán Regina nagymama temetésén... Ma este elbicikliztem Keszthelyre, és ahogy a strand fűzfái alól a vizet néztem, úgy bőgtem, mint egy cselédlány. Alig több, mint egy hétig volt csak itt az a tündér, akinek a hiánya most ennyire fáj.

A hatalmas, békés, boltozatosnak tűnő, csillagos égre bámultam, és hanyatt dőltem a füvön. Láttam azt a csodálatos, végtelen űrt, amit az ember a saját fejében érez, ha sokáig nézi a csillagos eget. Mert kit érdekel a távoli fényévek végtelenje?! Mi lesz itten a közeli fénytelen évek véges ügyével?!

Millió tücsök ciripelt, és a szelíd suhanás, amellyel olykor a finom alkonyi áramlás átrezgett a fákon, megborzolta a leveleket, úgyhogy már-már emberinek tűnő, halk susogás vibrált felettem. A szívem nehéz volt, ahogy így felmeredtem a boldog, szép nyári égre. Nem is a szívem érezte ezt a nyomasztó súlyt, hanem a szívem helye, ahol mintha egy halott, mozdulatlan kő feküdne most.

Egy hete a reggelinél itt, a Kraicsovics Panzióban odajött hozzám egy szőke, kékszemű tünemény, és megkérdezte:

– Nem ismersz meg, Jenő? Juci vagyok.

Kicsit bambán nézhettem rá, így hát kezet nyújtott:

– Hollander Juliska...

Te atyaúristen! Micsoda agya van a nőknek! Én egy nagydarab, kicsit már kopaszodó, izmos pasas lettem, aki semmiben sem hasonlít ahhoz a satnya kis vakarcshoz, amilyen akkor lehettem, amikor legutoljára találkoztunk, Juci mégis rögtön megismert. Ő pedig hiába ugyanolyan gyönyörű csuhébaba még mindig, mint amilyen kislánykorában volt, mégsem ismertem meg, pedig gyerekkorunkban gyakran játszottunk együtt Bonyhádon, amikor lent voltam nagyapáéknál.

Aztán az elmúlt hét minden pillanatát együtt töltöttünk: fürödtünk, kártyáztunk, Ady-verseket mondtunk egymásnak, Párizsról álmodoztunk, csókolóztunk – és végre megtörtént velem az, amire már oly régóta vártam.

Egyik este lebicikliztünk a Balatonhoz, és elkötöttünk egy ladikot. Beeveztem a tó közepére, és csókolóztunk, majd egymás karjaiban néztük az eget. A halszagú esti szél kicsit hűvösen, de barátságosan fújdogált, így felhőtlen égboltban gyönyörködhettünk.

– Mennyi csillag! Mikor jöttek ezek elő?! – csodálkoztam.

Eddig nem nagyon érdekelt a csillagászat, de most úgy tűnt, mintha az ég az összes rendjelét feltűzte volna sötétkék zubbonyára. Úgy éreztem, hogy az élet nagyon egyszerű, nagyon szép és nagyon kiváltságos állapot. A Cassiopeia és a Nagy Medve látszottak a látóhatár széle felett, és balra az égbolton a naprendszer vaskoronarendje: a Déli Kereszt szabálytalan négyszöge foszforeszkált. Milyen kicsinek érzi magát az ember, hanyatt fekve a végtelen alatt. Milyen megnyugtató porszemnek lenni, ha innen nézem az Orion övét ködfoltjaival, hideg, elmosódó sugárzásában,

és odaképzelem magamat is a rideg, iszonyú fényű, jeges, zord Nincsbe...

– És a hold! Na megállj, te nyavalyás... Ennek is épp most kellett buta, nagy, fehér képével lenézni ránk egy nyugodt, rőtszínű felhő mögül. Hisz ettől még egy haldokló zulukaffer is szerelmes lenne! – gondoltam.

Ott lett Juci az enyém, a nagy víz közepén, a csónakban, csillogó holdfényben. Valóságos Istennek éreztem magam abban a pillanatban, amikor sikerült őt boldoggá tennem, és sikoltása úgy betöltötte a víztükröt, hogy attól talán még Tihany szerzetesei is felriadtak...

Ma Isten vagyok,
Mert emberemből
Az állat kiragyog!

Gyorsan elröpült az egy hét, és Jucinak el kellett mennie, mert egy bonyhádi esküvőn várták nyoszolyólánynak. Búcsúzáskor láttam rajta, hogy valami bántja, de azt hittem, hogy csak fél a távolságtól, mert korábban elmeséltem neki a Pipivel történteket. Próbáltam megnyugtatni, hogy Bonyhád nem a világ vége, és úgyis megyek arra Nagyapát meglátogatni, de ő csak könnyezett tovább.

Végül kinyögte, hogy szeptember végén neki is esküvője lesz: hozzámegy a jegyző fiához. Hatalmas lagzit szerveztek, amit már nem lehet lemondani. Engem annyira fejbe vágott ez a hír, hogy nem is tudtam megszólalni. Kikísértem a vasúthoz, feltettem a vonatra, és integettem neki – mindezt anélkül, hogy egy szót is ki tudtam volna nyögni.

Rájöttem, hogy a nő olyan, mint a puncstorta: szép és édes, de csak az isten tudja, hogy mi van benne. Ám nekem mégis inkább keserű sorok jutottak eszembe:

Mi robotoljuk kínban ezt a jármot,
Verejtékben éljük a világot,
Ti... csodásán, selyem-parfümben jártok,
S mulattok..., mulattok..., mulattok...

Budapest, 1923. augusztus 31., péntek

Belekezdtem egy verseskötet összeállításába, amelynek talán Album lesz a címe. A Rejtő szerzői álnevet használom majd ezen is, mert úgy érzem, hogy valójában két személyiség rejtőzik bennem: egy kispolgári, kedves, de unalmas pasas, Reich, és egy izgalmas, verekedős, kalandvágyó művész, Rejtő. A verseim persze az isteni Adyt próbálják mímelni, de csak a fájdalom ugyanannyi bennük, a tehetség jóval kevesebb...

Még Juci érkezése előtt írtam Hévízen egy Extázis című verset:

Kérek csókot, szerelmet
És hogy egy kis kéz
Mely puha, meleg
Fogja a kezem
Sírva, vadul követelem!

Ezeket a Kábulat és a Nő című további képzelgéseim követték arról a testi szerelemről, amire már borzalmasan vágytam, és mivel akkor még hiába, így súlyos depresszióba estem, amit a Világromlás és a Gyár című verseimben próbáltam kiírni magamból. Az új kötetbe aztán esetleg beletehetem még a tavasszal írt költeményeimet is: a Vár a hajnalt, a Finita la Commediát és Az új dalokhoz címűt is. Így már egész csinos kis versgyűjteményt lehetne összeállítani. Az utószót már megírtam, és Hajdú Oszkár barátomnak ajánlom majd, aki mostanában a legjobb haverom: „A mi barátságunk egy harc, a hűség és jóság egymás felett való versenyére. És e harcban nékem végzetem, hogy elbukjam szüntelen. Miként Lucifer az Úr ellenében. S a hasonlat valóban jó: Te hasonlítasz egy kicsit Istenre, és én ikeröccse vagyok Lucifernek.”

1923. szeptember 28., péntek

Az új évad első darabjának, Sardou és Najac Váljunk el-jének volt ma a próbája, de elkéstem, mert elaludtam. Szidi néni büntetésül elvette a szerepemet.

– Adtam neked egy szerepet, amiben briliáns lettél volna, és arra sem érdemesíted, hogy pontosan gyere be. Látni sem akarlak! Neked nem vagyok többé Szidi néni, az ilyen embernek nem! – kiabálta magából kikelve.

Nagyon szégyelltem magam. De azt hiszem, hogy lassan talán majd megbocsát nekem, mert csak arra tud az ember ennyire haragudni, akit nagyon szeret.

1923. október 17., szerda

Juci emléke kezd kimosódni belőlem, amiben nagy szerepe van annak, hogy végre összejöttem a régóta imádott osztálytársnőmmel, Orosz Vilmával. Álomszép lány, akiből árad a szexuális vonzerő, de mindeddig esélyem se volt nála, mivel már régóta gyűrűs menyasszony. Jövő tavasszal lesz az esküvője, így nem is mertem közelíteni hozzá. De múlt héten Vilma, aki a feleségemet játssza egy darabban, megkért, hogy hadd jöjjön fel hozzám, gyakorolni egy kicsit a szöveget. Nem gondoltam semmi egyébre, mint szövegmondásra, ráadásul otthon volt a Mama, a Nagyi, Lali bátyám és Genis Naccsád is.

Vilma azonban egy félórás olvasópróba után egyszerre az ajtóhoz lépett, ráfordította a kulcsot, majd behúzta a függönyt az ablakon, aztán ledobta magáról a könnyű kis kartonruháját, meg ami még rajta volt, és teljesen meztelenül ledőlt a pamlagra. Nem kellett kétszer hívnia, hiába tudtam, hogy van már vőlegénye. Igazat adok Őszi barátom mondásának: a nő olyan, mint egy költői hasonlat – ha szép, az sem baj, hogy semmi értelme!

Azóta titkos viszonyt folytatunk, bár megmondta, hogy kettőnk közt szó sem lehet komolyabb érzelmekről, hiszen ő hamarosan férjhez megy, de addig hetente kétszer szívesen eljön hozzám „próbálni”. A színházi premierünk lehet, hogy nem lesz tökéletes, de Vilma nászéjszakáján biztos a diadal. Iszonyatosan tehetséges és lelkesen próbál, Szidi mama szerint pedig ez a két dolog szükséges a sikerhez...

1923. november 4., vasárnap

Vilmával a „se veled, se nélküled” népszerű játékát játsszuk. Minden héten kétszer eljön, de a többi napokon a vőlegényével találkozik. Sokat veszekszünk. Megpróbáltam felvilágosítani ennek az állapotnak a tarthatatlanságáról, és meggyőzni erkölcsileg elítélhető viselkedéséről, mire ő meglepetésemre azt mondta:

– Vegyél el feleségül, akkor megjavulok...

– Nem lehet téged elvenni, mert bolond vagy – vágtam a fejéhez.

– Azért majd megkérsz? – kérdezte reménykedve.

– Nem, már most megkérlek, hogy erről ne beszéljünk többet! – válaszoltam, mert felháborított morális nihilizmusa. Színtelen hangon beszélgettünk, mint valami felületes olvasópróbán. Ez attól volt, hogy már belebágyadtunk az egymással folytatott szüntelen tusákba.

– De miért nem? Mert már vőlegényem van? Azt még visszamondhatom.

– Nem veszlek el, mert hazudni fogsz, megcsalsz, megverlek, megölöm magam, megöllek, és gyilkos leszek.

– Bolond vagy – állapította meg most ő.

– Bolond vagyok, de nem fogok hazudni neked! – kiabáltam most már, mire a Mama bekopogott, és megkérdezte, minden rendben van-e idebent.

– Anya, csak próbálunk! – válaszoltam. Igen, próbálunk. Egymás agyára menni. És valószínűleg sikerülni is fog...

1923. december 3., hétfő

Gondoltam, „Advent” jeligére beadom egy regényemet – a Doktor Dáriust – az Athenaeum Kiadóba, a szokásos éves pályázatukra, Márton Miksa igazgató úrnak. Ha már írásra adtam a fejem, akkor derüljön ki mielőbb, mit is érek, hogy eldönthessem, a színi pályán maradjak-e, vagy az írói talentumommal foglalkozzak inkább. Az indulásra az is sarkallt, hogy nemrégiben olvastam Claude Farrére Ópium-mámor című könyvét, ami rettenetesen tetszett. Ebben egy újság novellapályázatot hirdet, amelyre hatezer pályázó jelentkezik, és az egyik művet „pláne páratlannak” titulálják. Most az enyém kell legyen ez a „pláne páratlan”! Aztán kiderült, hogy addig csinosítgattam, gyomlálgattam a művemet, hogy

lekéstem a határidőt. Szerencsére a zsűrielnök örök jótevőm, Heltai Jenő volt (mint minden létező bizottságban), és neki tetszett a kézirat. Persze a szabályokon ő sem változtathatott, de azt mondta, hogy érdemes foglalkoznom az írással, és igyekszik nekem segíteni ebben (is). Kell-e ennél jobb *entrée* a Parnasszusra?!

1923. december 21., péntek

Vilma ma megint feljött hozzám. Általában nem látszik rajta különösebb érzelem – színésznő, ért a maszkírozáshoz –, de ezúttal rettentő idegesen érkezett, és talán a szokásosnál is nagyobb vehemenciával vetette magát a szerelmeskedésbe. Utána az állát felhúzott térdeire támasztotta, és idegesen játszani kezdett a gyöngysorával, amely hosszú és masszív. Minden vágyat, örömet, idegességet, mint egy hangszeren, ezzel a gyönggyel fejez ki, ahogy ujjai különböző ritmusban választják szét, és tolják ismét össze az egyes szemeket.

Most mintha Dinicu Pacsirtáját próbálta volna lejátszani rajta, olyan őrült sebességgel ráncigálta a golyókat. Aztán zavartan rám nézett, majd szomorúan megszólalt:

– Januárban hozzámegyek Sanyihoz. Ez így van rendjén. Huszonegy éves vagyok. Neked még sokat kell küszködni... – jelentette ki.

Ez fájt. Nagyon fájt. Főleg itt és most. Eddig is tudtam, hogy ez lesz a vége, de nem számítottam rá, hogy ilyen szívtelenül hozza tudomásomra. Hát idejön hozzám, hogy felfalja saját lelkének illúziógyermekeit? Hogy gyomorrontásig jóllakjon, igaznak hitt romantikával, és azután kiégetten, kiábrándultan, hirtelen elrémülve szobám kietlen szegénységétől, nyugodtabban evezzen át a távoli, fagyos, úri életbe? Tehetetlenségemben egy nagy pofont kevertem le neki.

Vilma erre kapkodva öltözni kezdett, harisnyáját olyan sebességgel kapva magára, hogy leszaladt egy szem rajta, majd néhány centiméter előnyt adva követte egy másik is, mintha egy hendikepverseny gyorsasági díjait osztogatnák a bokájánál. Vilma sietett, mint aki menekül ennek a délutánnak a lidércnyomásos

káoszából. Felkapta a bundáját, megvetéssel, gyűlölettel végigmért, és elrohant.

Egy könnyű ütege az angol tüzérségnek talán kisebb zajjal távozott volna ebből a szobából, mint életem szerelme. Utánanéztem az ablakból, és láttam, hogy az utca torkolata felől rohanva közelít feléje kevés örömével, álmos, hosszú délutánjaival a kispolgári úriasszony emóciótlan, hazug, konyhaszagú élete...

1924

1924. február 1., péntek

Tegnapelőtt a Magyar Színházban Molnár Ferenc Ibolyája volt az egyik vizsgaelőadásunk. Mivel már szépen kopaszodom, és amúgy is nagydarab melák vagyok, így a színigazgató szerepét osztották rám. Szívem-lelkem beleadtam, a közönség pedig tapsolt és dobogott, így azt hittem, hogy lenyűgöző voltam. Erre mit ír rólam másnap a Színházi Élet cikke? Semmit. Csak Kormos Macát emeli ki, mint „feltűnően tehetségest”, nekem épphogy a nevemet hozza. (Megjegyzem, elég furcsa volt először nyomtatásban is látnom a Rejtő nevet.)

A Budapesti Hírlapban pedig Máriáss Imre azt írta: „Kormos Margit intelligens és meglepő tudású naiva, Rejtő Jenő pedig az igazgató szerepében jó volt”. Csak „jó”?! Mi az, hogy csak „jó”? Én nem akarok csak „jó” lenni! Én a legjobb akarok lenni, mint Jack London! Én Leslie Howard akarok lenni – vagy semmi! Lehet, hogy rossz pályát választottam?!

1924. február 4., hétfő

A történelemnek néha igen furcsa tréfái vannak. Alig két hét különbséggel halt meg a világ két legnagyobb országának volt vezetője. Igaz, Wilson már régen visszavonult, Lenin pedig hivatalosan még vezette a Szovjetuniót, de lassan egy éve őt is alig látta valaki. Most pedig az újságok szerint olyan múmiát csinálnak

belőle, mint pár ezer éve Tutanhamonból. Csak aztán nehogy az átkot is sikerüljön lemásolni! Wilson és

Lenin szinte mindenben egymás ellentétei voltak, most mégis egyszerre hagyták itt ezt a világot. Persze lehet, hogy nem is egy helyre kerülnek: egyikük valószínűleg a pokolba, másikuk a mennyországba, már ha lehet hinni a keresztény teológusoknak...

1924. február 16., szombat

Még decemberben egy este rettenetesen berúgtam, miután Vilma közölte, hogy férjhez megy. Szóval egy előszilveszteri mulatság forgatagában valahogy egymásra akadtunk egy Edith nevű szépasszonnyal, akinek a férje éppen Berlinben tartózkodott. A nő egy baráti házaspárral jött – és velem ment. Felhívott magához, és vele töltöttem az éjszakát. Kellemes volt, de semmi több, így már nem is szilvesztereztem vele, bár előzőleg megígértem neki. Azóta viszont már az ötödik levelet írja, és erősködik, hogy mindenképpen találkozni akar velem. Nem tudja megérteni, hogy ő is csak ugyanolyan pótszer volt, mint az a sok konyak meg pezsgő, amit azon az estén bevedeltem, hogy ne gondoljak Vilmára...

1924. március 4. kedd

Tegnap megfosztották hatalmától, és családjával együtt száműzték Törökországból a minden bizonnyal utolsó szultánt, II. Abdul-Medzsidet. Ezzel nem csak az Oszmán Birodalomnak van vége, hanem egyik titkos vágyamnak is: most már bizonyára nem lehetek háremőr, ami pedig igencsak nekem való szakma lett volna (persze csak ha a hivatás gyakorlásához szükséges kezdeti apró kellemetlenséget meg lehetne úszni valahogy).

1924. április 12., szombat

Mezey Béla Névtelen asszonyában egy csirkefogót játszom, akit a nyílt színen agyonlőnek. Milyen nehéz is szépen meghalni! Otthon a tükör előtt gyakorolok, de a Mama már megőrül tőlem, mert mindig

akkorát koppanok a padlón, hogy reng belé az egész ház. Schwarze Otthonában szintén szerepelni fogok, aztán a Mágnás Miskából is előadunk majd egy felvonást, ahol nagy hasznát veszem majd egyre gyarapodó francia tudásomnak *(Szilvalé. Rongy ö...),* de mivel a Latabár-testvérek játsszák majd a két bolond grófot, így senki sem fog odafigyelni rám...

Közben elkezdtem egy novellát írni. Azt hiszem, hogy Keserű Péter lesz a címe – ami jól illik a hangulatomhoz –, és folytatom a verseskötetemet is. Mivel a kézírásom számomra is szinte olvashatatlan, így egy taxigépírónőt ajánlottak nekem, akit Polgár Bözsinek hívnak, és nagyon gusztusos kis teremtés. Neki mondom gépbe a novellát. Sajnos éppen most pár napra el kell utaznia, egy haláleset miatt, pedig tele a fejem jobbnál jobb ötletekkel.

1924. április 13., vasárnap

Kimentünk a fiúkkal a zárófordulóra. Korán kezdődött, és hamar be is fejeződött a focibajnokság, mert a válogatott a párizsi olimpiára készül. Az MTK zsinórban kilencedszer is első lett, nem is akármilyen játékkal: a csatársor ebben az évben különösen jól működött, így a Braun Csibi, Molnár Gyuri, Opata Zoli, Orth Gyuri, Jeny Rudi alkotta ötösfogatot csak „Aranylánc” néven emlegeti most minden újság...

1924. április 21., hétfő

Bözsi már két napja megjött. Már reggel nyolckor fent voltam nála, csókolóztunk, veszekedtünk, és legépelte egy csomó versemet. Elég skizofrén állapot ez, mivel most két Bözsim van, ami engem is kettéoszt. Az történt ugyanis, hogy amíg ő nem volt itthon, addig összejöttem egy másik Bözsivel is (akinek Horváth a vezetékneve), ő Edi barátom unokahúga, és nemrég költözött fel Pestre.

Polgár Bözsi rendkívül buja, érzéki lány. Szokatlanul hosszú szempillái valami merevítő festék hatása következtében, mint valami offenzív fegyverek, támadó ívben görbülnek szét szemhéjáról. Igazi

gyilkos fegyver e két pár hosszú, sötét pilla. Ha lesüti őket, alázat, mélabú és bibliai megbánás fejeződik ki az arcán. Ha viszont lehajtott fejjel felnéz valakire e pillák mögül, és kissé mosolyog, az olyan vészes kihívás egy szál, élesre fent, könyörtelen szerelemre, hogy alapos ismerői a női nemnek megborzadnának ennek az arckifejezésnek a puszta látványától. És mindehhez a haja olyan fényes, olyan oportói vörös, mély füzében is szinte szikrázó bíbor, amilyenről Tizian óta még művész sem álmodozott palettája fölött.

Remekül gépel, de nem túl művelt, és nincs semmi humorérzéke. A múltkor a Mágnás Miskáról beszélgettem vele, amivel kapcsolatban elsütöttem neki egy régi viccet, amelyben az uradalmi kocsis panaszkodik:

– Az apám is gróf volt, a fiam is gróf, csak én maradtam kocsis... – de Bözsinek nem esett le a húszfilléres, el sem mosolyodott. Elmagyaráztam neki a dolgot, aztán még hozzáfűztem:

– Az élet olykor tényleg megenged magának ilyen tréfákat, máskülönben az emberek azt hinnék, hogy tőlük is függ valami ezen a világon, és jövőbelátó megállapításaik, hajszálpontos következtetéseik lényegében véve nemcsak létezésük fiziológiai megnyilvánulása – lovagoltam bele egyre jobban magam a tanításba, de ő gyorsan félbeszakított:

– Ezt például nem értem, de rendkívül szép. Maga csupa olyan dolgokat ír, ami nagyon szép, de csak ritkán értem. Arról, hogy milyen az élet, és mit mondtak erről híres emberek, akiknek idegen nevük van... – mondta, és megcsókolt. Én pedig legszívesebben megfojtottam volna.

Horváth Bözsivel ezzel szemben mindenről el tudok beszélgetni, állandóan jókedvű, mindenen nevet, de kevesebb benne az erotikus töltés, és nem tud gépelni. Ráadásul van egy elég komoly udvarlója is, ami azért nem akadályozza meg abban, hogy velem is ágyba bújjon.

Ő az a fajta lány, aki segít elfelejteni, mennyi rossz dolog van az életben. Az ember egyszer csak elfelejti, hogy emlékeznie kell. Elfelejti egy szép, tiszta lány közelében, úgy, ahogy Chopin Balladája vagy Rubinstein bánatosan ömlő Melódiája hallgatása közben, amely olyan, mint a sivatag egyhangú, végtelen hullámainak vonulása. Elfelejti, mint a mesebeli kalifa a bűvszót...

Amilyen szerencsétlen lelki alkat vagyok, ez a helyzet azt hozza ki belőlem, hogy amikor P. Bözsivel vagyok, akkor inkább H. Bözsivel szeretnék lenni, és fordítva, mindeközben pedig őrülten féltékeny vagyok H. Bözsi vőlegényére. Egy leány szíve – legalábbis együgyű férfiak felfogása szerint – oszthatatlan, és csak teljes egészében nyerheti el valaki. Ez azonban súlyos tévedés! Azt hiszem, hogy a férfiak ősi naivitása alig hanyatlott valamit a kőkorszak óta.

Úgy rohantam bele vakon ebbe a tarthatatlan helyzetbe, mint aki biztosan haladt egy magasban kifeszített sodronyon, abban a hitben, hogy született kötéltáncos, akire ha rákiáltanak, és felriad a valóságra, bizonyos, hogy nyomban lezuhan. P. Bözsibe komolyan szerelmes vagyok, de H. Bözsibe halálosan. Halálosan szeretni annyit jelent, tárgyilagosan és hivatalosan, mint valaki után dögleni. Komolyan szeretni azt jelenti, hogy valaki után már nem döglünk, és mégis nagyon elengedhetetlen kis majommá válik az életünkben. Minden bizonnyal be fogok csavarodni ettől az egésztől, ha eddig esetleg még maradt volna bennem egy szikrányi józan ész...

1924. május 23., péntek

Ma volt a vizsga a Liliom egyik részletéből a Király Színházban. És én játszottam a címszerepet! Lehet-e ennél jobban kezdeni ezt a pályát?! Az előadás előtt bemutattak Molnár Ferencnek, aki valamiért eljött megnézni minket. (Gondolom, a fiatal színésznőcskék miatt, ahogyan persze leginkább ők vonzanak ide engem is.) Komoly, okos arca, őszülő halántéka, magas homloka finom összhangban áll egymással. Rokonszenves gentleman. Egy kétujjnyi ezüst sáv fényes, fekete, dús hajában feltűnően kiválik.

Barna, sima bőrén néhány ránc vonul a szeme sarkából, és a hangja kellemes, mély színezésű bariton. Szmoking, kemény ing, ragyogó mellgomb, selyem zsebkendő, fehér krizantém a gomblyukban, ahogy öreg hírlapírók és operaházi bennfentesek járnak. És mégis... Ez a klasszikus arcéi, az energikus száj, a kemény, szürkés, sötét, nagy, nyugodt szemek parancsolóak és félelmesek.

A rendező felém terelte azzal, hogy szeretné bemutatni azt, aki Liliomot játssza. Molnár gondterhelten rálehelt a monoklijára, majd visszatette megtörletlenül, mintha az éleslátás zavarta volna eddig, aztán figyelmesen megnézett magának, olyasféle tartózkodó érdeklődéssel, ahogyan a lepketudós valami újonnan talált csodabogarat helyez a lupéja alá:

– Micsoda ötlet! – jelentette ki, majd e sztrichninszavú ember gőgös léptekkel távozott.

Ha ez még nem lett volna elég, akkor az igazán megfélemlíthetett volna, hogy éppen Csortos Gyula öltözőjét kaptam. Mégis, az ilyenkor szokásos drukkomhoz képest elég nyugodt maradtam. Rengeteget statisztáltam már itt, és három éve ezeken a deszkákon gyakorolunk, úgyhogy nem volt túlzott lámpalázam. Amikor elhangzott a végszavam, beléptem a színpadra, és azt mondtam:

– Eredjetek innen, mert aki nem megy, azt szájon kapom!

Aztán ment simán minden. A jelenet után kimentem, és fáradtan ültem le egy székre. Elhangzott az újabb végszavam, fütyörészve léptem be:

– Hát csak menjél, Marika!

Kormos Maca kiment, és én egyedül maradtam Vilmával. Azután bement a Soma is, akit Keleti Laci játszott. Egy nyomorult szót sem tudott a szerepéből, a súgót kutyába se vette, de improvizált valamit. Vilma feje a vállamra esett, és én szájon csókoltam. A lehulló függöny suhogó hangját hallottam. Egy másodperc csend, miközben én még mindig csókolok. Aztán felzúg a taps. Még akkor sem tudtam, hogy jó voltam-e?!

A nézők nagyon megtapsoltak, és a tanároktól is szép dicséreteket kaptam, egyedül anyámnak nem tetszettem. És persze egyedül neki akartam tetszeni. Csuromvizesen berohantam az öltözőbe. A testemre ragadt trikót lefejtettem, letéptem a bajuszomat, és az öltöztetőt elküldtem spriccerért.

Aztán jött a gratulálok sora, mígnem egyedül maradtam. Végül bejött a fodrász is, ő is gratulált, és azt mondta, hogy jobb voltam, mint Csortos. Majd ötvenezer koronát kért a hajvágásért meg a nyakborotválásért. Én megköszöntem a gratulációt, megkínáltam a maradék spriccerrel, és adósa maradtam az ötvenezer koronával...

Közben jött valaki mondani, hogy lent vár Kürthy.[13] Fűzetlen cipővel, vazelintől fényes pofával lerohantam a színpadra. Kürthy úr adott néhány szakszerű tanácsot, és elmondta, hogy az alakom és a gesztusaim nem harmonizáltak a túl finom hangommal. Én meg álltam, mint Bálám szamara, amíg ő tovább beszélt a többiekkel. Égtem.

– Pörkölt szagom van – gondoltam.

A látszat kedvéért egy darabig még ott álltam, miközben anyám arcát láttam magam előtt, ahogy rosszkedvűen nézte játékomat, végül elpárologtam. Letöröltem a vazelint a képemről és lepúderoztam magam. Akkor már tudtam, hogy rossz voltam.

1924. május 25., vasárnap

A Budapesti Hírlapban Máriáss Imre ezúttal azt írta: „Rákosi Szidi színésziskolájának mai előadása egyike volt a legjobb vizsgaelőadásoknak. A növendékek ez alkalommal az Ördög első két felvonásában és a Liliom első felvonásában tettek tanúbizonyságot tehetségükről és szorgalmukról. Szép reményekre jogosít a rendkívül talentumos Buttola Ede, Liliom szerepében igen jó volt Rejtő Jenő, s igen nagy sikert aratott Marika szerepében Kormos Margit.”

„Igen jó”! Már megint csak „jó”! Ez az ember nem ismer más jelzőket?! „Tehetséges”, „zseniális”, „sziporkázó”, „utolérhetetlen”, „lenyűgöző”, „magával ragadó” – ezekről még nem hallott?! Edi viszont „talentumos”? Persze, hogy az. Zenében. De a színpadon?! Az viszont természetes, hogy Maca hatalmas sikert aratott. Mindenkinél mindig hatalmas sikert arat. Gyönyörű, színpadra termett, drámai vénájú, ízig-vérig színésznő. ízig-vérig nő. Ezért persze nem is kellek neki. Pedig jóban vagyunk, viccesen „menyasszonyomnak” és „vőlegényemnek” szólítjuk egymást, de még a kezét sem engedi megfogni. Megőrülök érte! Na és persze Vilmáért, akit alig látok, de róla már lemondtam. Elfelejteni viszont sosem tudom...

1924. június 10., kedd

Ma véget ért az iskola, és átvehettük a diplománkat. Az egyik utolsó előadásunkon még majdnem leejtettem a nagy Törzs Jenőt, akit sebesülthordozóként egy hordágyon kellett kivinnünk a színről. A nehéz jelmezekbe öltözve annyira izzadt a tenyerem a korán jött nyári melegben, hogy kicsúszott az egyik kezemből a tartórúd, így fél kézzel kellett pár pillanatig tartanom a művész urat a hordágyon. Szerencse, hogy ha színésznek csak „jó” is vagyok, de legalább bikaerős. Ezt a balesetet valamiféle égi jelnek tekintem.

Azt hiszem, hogy otthagyom a színházat, és ezentúl csak az írással fogok foglalkozni. Van egy utópisztikus témám, egy színdarab, amely a tenger alatt játszódna, a címe Szent komédia. Aztán írok egy filmforgatókönyvet Semmelweis életéről is. írni akarok, és élni. Igazi életet, nem előre megírtakat. Olyanokat, amiről Jack London meg May Károly írt. Apropó: a múlt héten az Egyesült Államok teljes körű polgárjogot adományozott az országban született indiánoknak. Ha ezt Winnetou megélhette volna! Biztosan megválasztanák a következő elnöknek.

Berény, 1924. július 28., hétfő

Még egy hetem maradt a balatoni nyaralásomból. Csodás itt, ahová Edi és menyasszonya, Irén hívott el minket Horváth Bözsivel, aki immáron életem egyetlen Bözsije. Jókat fürdünk, sokat kártyázunk, nagyokat nevetünk, esténként néha táncolni megyünk. Igazi kikapcsolódás. A rádióban közben követtük az olimpiát is, ami már május 4. óta tartott, egészen a tegnapi zárásig. Volt miért izgulnunk! Két aranyérmet is nyertek a sportolóink, és mindkettőt rendkívüli körülmények között. Agyaggalamb-lövészetben először a finn Herbert és a mi Halasy Gyulánk azonos, kilencvennyolc körös, olimpiai csúcsot jelentő eredményt ért el, a szétlövéskor aztán Halasy tíz lövés közül tízszer talált, míg finn ellenfele egyszer hibázott – Krúdy Gyula ezért a teljesítményéért egy cikkében „Magyarország legnyugodtabb emberének” nevezte. Komjádi Béla vízilabdacsapata pedig őrülten hosszú, többszöri hosszabbítás után

kétórányi játékkal nyert a négyszeres olimpiai bajnok angolok ellen, 7:6-ra.

Nekem a legértékesebbnek mégis Guttmann Arnold ezüstérme tűnik (akit a legtöbben Hajós Alfréd néven ismernek, de Apa mindig az eredeti nevén hívja, így bennem is így ragadt meg). Ő volt az első magyar olimpiai bajnok, gyorsúszó, labdarúgó, labdarúgó-játékvezető, újságíró, a magyar labdarúgó-válogatott szövetségi kapitánya, és mindezeken felül pedig csodás építészmérnök. A „Magyar delfin”, ahogy külföldön nevezik, most a párizsi művészeti versenyeken építészet kategóriában nyert ezüstérmet egy stadiontervével (aranyérmet nem adtak ki). Ezen persze kicsit sem lepődtem meg, mert tavaly a fiúkkal kint voltam a Megyeri úton, amikor felavatták az általa tervezett új UTE-stadiont, ami gyönyörűre sikerül, és az Újpest a megnyitón kivételesen le is győzte benne 2:l-re a Fradit, ami egy MTK-drukkernek mindig nagy öröm.

Hetedikén indulok Crikvenicára a szülőkkel, és húszadikáig maradok a szokásos helyünkön, a Hotel Jadranban. Hosszú lesz a két hét Bözsi nélkül, de Apáék annyira ragaszkodnak hozzá, hogy legalább ezt a kis időt minden évben töltse együtt a család, hogy nincs szívem kibúvót keresni. Egy kis tengeri levegő pedig mindig jót tesz...

1924. szeptember 15., hétfő

Itt ülök az íróasztalnál a vénasszonyok nyarától fülledt, lefüggönyözött szobámban, és nagyon szeretnék hinni egy istenben, aki rendet tesz itt, a földön. Akkor most felnézhetnék az ég felé, és azt mondhatnám neki:

– Uram! Te látod, hogy mit tett velem. Te tudod, hogy ehhez képest mártír volt mind ama bájitallal és méregkeveréssel foglalkozó boszorkány, kiket hajdan gótikus főtereken megégettek...

De sajnos nem tudok hinni, így most nem látok semmilyen kiutat. Nemrég ment el Bözsi, miután borzalmasan összeveszt ünk. Nem tudom, mi lelte ma, de kisírt szemekkel érkezett, és alighogy bejöttünk a szobába, azonnal kibuggyant belőle egy borzalmas mondat:

– Én a Bandit szeretem, hozzámegyek feleségül, és ha lesz egy gyerekem, fütyülök az egész világra, mert én csak egy gyereket ahakahaaarok – bömbölte, majd elrohant, én pedig földbe gyökerezett lábakkal álltam öt percig a szoba közepén.

Tudom, hogy csak a szívembe akart tőrt döfni az utolsó mondatával, és valójában engem szeret, csak hamarabb rájött arra, ami bennem csupán ebben a pillanatban tudatosult: én nem akarok gyereket. Soha! Nem bírnám átélni azt, amit a szüleim Kicsi Angyal elvesztése miatt éreznek. Lehetséges, hogy Bözsi egy tiszta szív lencséjén keresztül, az ultramikroszkópnál is élesebben lát mindent? Hiszen sosem mondtam el neki ezt a titkomat...

De az is lehet, hogy tényleg szereti azt a fiút. És ez mindenekfelett a legborzasztóbb lehetőség. Ha egy nő hazudik, csal, bűnöző, gyilkos, tébolyult, züllött, az még nem a legrosszabb. Hát akkor mi a legrosszabb? Ha mást szeret! Az a legrosszabb! Azt nem lehet kibírni. Az elviselhetetlen. Az befejezett kín, mint a halál. Nincs kiengesztelés! Mert mást szeretni nem bűn, tehát megbocsáthatatlan.

Nem bírom ki nélküle, annyira az életem része lett az utóbbi időben. Ő az egyetlen, aki eligazodik kusza lelkem dzsungelében, akivel meg tudom osztani ötleteimet, problémáimat, az életemet. Sosem találok még egyszer valaki hozzá hasonlót...

De akkor minek tovább élni?! Élni és boldogulni az erősek joga. Én gyáva ember vagyok, és miután szembe kerültem a végzettel, nem ellenkezem tovább: megadom magam. Kimegyek a fürdőbe, összeszedem a Mama összes Luminálját, és egy pohár konyakkal beveszem.

Már megírtam a búcsúlevelemet is Bözsinek, hogy megértse mit tettem. Hogy megértse, mit tett. „Ha haragszol rám, fogj egy pisztolyt, és lőj fel a levegőbe. Biztos, hogy eltalálsz...”

1924. szeptember 17., szerda

Kimosták a gyomromat az Alsóerdősor utcai Erzsébet Kórházban. A Mama egy könnycsepp nélkül áll az ágyam mellett. Egy pillanatra sem ül le mellém, hozzám se ér, csak néz. Látom rajta, hogy valami végleg eltört benne. Talán arra gondol, amikor

ugyanígy feküdtem betegen, reményvesztetten Szegeden, mellettem Kicsi Angyallal, ő pedig nem mert leülni, mert nem tudta eldönteni, melyikünknek van nagyobb szüksége őrá. És én most ugyanolyan borzalmas kínszenvedésre kárhoztattam.

Látszólag végtelen nyugalommal áll itt mellettem, miközben tudom, hogy belül hatalmas vihar tombol. Egyszerre akarna magához ölelni, mint legkisebb fiacskáját, akinek baja van, de ugyanakkor legszívesebben nekem is esne, mint élete megkeserítőjének, aki állandó szenvedést okoz neki abnormális életével. Most az egyszer örülök, hogy nem nézhetem meg, mi van egy nő szívében. Mert az asszony szíve éppolyan, mint a tenger: nyugodtan, simán dobog, de senki sem lát a mélyére, és ha igen, úgy annak jaj...

Írtam hozzá egy verset, amit persze nem merek megmutatni neki, mert akkor talán meg is hasadna szegény, fájdalmas szíve:

Anyám! Ha jönnek, s mondják majd neked
Hogy fiad egy elzüllött, rossz bohém
Ne fájjon értem drága jó szíved
Hisz annyi rosszat követtem el én.

Anyám! Ha jönnek, s mondják majd Neked
Hogy sírva járkálok az éjszakán
És hajnalban részegen nevetek
Anyám! Fordulj félre, s ne gondolj reám.

Ha jönnek s mondják majd Neked
Hogy egymagámban halkan suttogok
S riadtan néznek rám az emberek
Ne hidd azért majd, hogy bolond vagyok.

Mert boldog vagyok olyankor Anyám,
Ha halott mezőt járok egymagam...
Felejts el engem... elveszett csatám...
És zsákutcába visz az én utam.

Azért mégis... ha mondják majd neked,

Hogy hajnalban, egy gázlámpa alatt
Keresztül lőttem hörgő mellemet,
Anyám! Sirasd meg nyomorult fiad.

1924. október 9., csütörtök

Visszajött az életkedvem. Edivel most egy operettet írunk, Három nap címmel. Már majdnem készen van. Főleg az Abbáziában dolgoztunk, amit a legendás Steuer Gyula alapított, aki még egy saját tehenészetet is létrehozott a Svábhegyen, hogy a vendégei „igazi” tejet ihassanak a kávéjukhoz. A halála után egy rövid ideig az özvegye vezette a kávéházat, majd a Steuer bácsi két házasságából származó tizenkét gyereke közül a két legnagyobb, Marcell és Lóránd vették át az irányítást.

Persze már nem Eötvös Józsefek és Vázsonyi Vilmosok járnak ide, mint a század elején, de a Polgár című lap szerkesztőinek és a Pesti Hírlap újságíróinak is van itt törzsasztala, mint ahogy Az Est redaktorai is sűrűn látogatják, de megfordulnak a Magyar Hírlap és a Világ zsurnalisztái is, na és persze Molnár Ferenc, aki minden kávéházban otthon van.

Ő egy este három-négy helyen is megfordul, és mindenütt elmondja éppen aktuális témáját széleskörű hallgatóságának, majd lesi a hatást. Ha a kávéházakban sikere van, akkor megírja a művet, ha nem, félreteszi. De volt rá eset, hogy az Abbáziában megbukott a témával, ám a New Yorkban sikere volt, és mivel nem tudta, hozzáfogjon-e vagy sem, így elment még a Japánba is, hogy kiderüljön az igazság.

Nyáron leginkább csak levélben tartottuk a kapcsolatot Edivel, de azért így is jól haladtunk a darabbal. Ő nagy Lehár-rajongó, most is a mester stílusában komponált gyönyörű, dallamos muzsikát, én pedig igyekszem fordulatos librettót írni. Rátkai Marci bá’ pedig már megígérte nekünk, hogy megmutatja a művet néhány direktornak, amikor kész leszünk vele.

A Buttola-ikrek egyébként úgy döntöttek, hogy elhagyják a színészetet. Csak a zenével akarnak foglalkozni, amiben több a tehetségük, és amivel még pénzt is lehet keresni, ha ügyes az ember, míg a színészetből csak éhen halni lehet. Ök pedig

hamarosan nősülni készülnek, Pista még ebben a hónapban! Edi pedig Berlinben fog játszani egy kávéházban, és meghívott, hogy látogassam majd meg néha.

A bátyjuk, Laci már tavaly megnősült, és nemrég született kisgyereke. A szülőknél laknak. Laci valódi művész. Más az, amiért egy ilyen ember lelkesül. Elvette a nőt, mert amiről álmodozott, azt megtalálta ebben a házasságban: a gazdag apóst. Az atya igen rossz szemmel nézte eleinte a művészt, de végre is beleegyezett a frigybe, miután leánya még rosszabb szemmel nézte Lacit. Annyira rossz szemmel, hogy jobb vőlegényre nem számíthatott. Lili ugyanis egy szép, finom és kedves, de rendkívül kancsal lány.

Én is egyre inkább hajlom arra, hogy végleg elszakadjak a színészettől, és kizárólag az írással törődjek. Azt hiszem, hogy ez sokkal inkább nekem való szakma, ráadásul úgy oszthatom be az időmet, ahogy nekem tetszik. Pénzt egyikkel sem lehet keresni, így ez az aspektus legalább nem befolyásol a döntésemben.

A múltkor az Otthon körben, a kártyaszobában, ahová kibicelni járok, találkoztam Szerb Antal tanár úrral, akinek elmondtam, hogy – részben az ő óráinak hatására is – kacérkodom az írói pályával, ö váratlanul ezt javasolta:

– Lehetőleg kártyázzon és éjszakázzon sokat, mert ez kell ahhoz, hogy mint író megérjen. Főleg a kártya sokat segít, hogy a kezdő írót észrevegyék, megismerjék, esetleg barátságukba is fogadják a többi irodalmárok. Bekerül egy szektába, amelyet Jókai és Mikszáth, a két megszállott tarokkozó fémjelzett. Dosztojevszkij pedig még a felesége és gyermekei ruháit is elkártyázta Baden-Badenben. Nagy előny az is, hogy egy kártyás íróra mindig azt mondják: milyen remekműveket írt volna, ha nem játssza el az életét...

Ahogy a Tanár Úr partijait elnézem, rá is ugyanezt fogják mondani!

1924. október 17., péntek

Borzalmas *Katzenjammerem* van. Soha annyit nem lumpoltam, mint az utóbbi időben. Holnapután nősül Pista, és fergeteges legénybúcsút tartottunk. Az egyik helyen véletlenül belefutottam

Kaufmann Bandiba, Bözsi vőlegényébe, aki úgy be volt állva, mint aki egy Patek-órát akar nyerni távdadogásból. Rögtön fenyegetőzni kezdett, hogy ne merjek az útjába állni stb., stb. Nagyon szívesen felpofoztam volna, de alapjában sajnáltam ezt a szegény fiút, aki ott ült sápadtan, letörten, félszegen, de igazán és bensőségesen szenvedett. Azzal jöttem hazafelé, hogy abbahagyom az egészet Bözsivel, akivel hetente-kéthetente még összejövünk, elvégre én, egy !REJTŐ JENŐ! nem konkurálhatok egy kaufman endrével!

De aztán találkoztam Bözsi mamájával, és új színben kezdtem látni a dolgot. Kezdtem úgy érezni, talán rájöttem, miért is érdemes élni?! Talán egy asszony... vagy egy gyerek... vagy egy otthon... vagy valami ilyesmi... Talán ki kellene békülnöm Bözsivel, hiszen szeretem... Persze nem minden áron... írtam hát neki egy hosszú levelet, hogy mindezt kifejtsem, amiben tudtára adtam azt is, hogy többet kell annak a nőnek áldoznia értem, aki a feleségem lesz, mint amennyit én egész életemen át adni tudok. „Ha velem nagyon boldog akarsz lenni, kérj tőlem bocsánatot, hogy megsértettelek, és nagyon-nagyon szeress… – írtam a levél végére. Ha ez sem hatja meg, akkor nem tudom, hogy mi?!

1924. október 29., szerda

Ma egy irodalmi esten Ady Fekete zongoráját szavaltam, amit már ezerszer elmondtam hiba nélkül, de most valamiért belesültem. Egy szó sem jutott eszembe a folytatásból, pedig az egész vers alig tizenkét soros. Ott, hogy „Fejem zúgása...” valóban zúgni kezdett a fejem, és teljesen leblokkoltam. Másodpercig csak tátogni bírtam, aztán kénytelen voltam improvizálni a maradék pár sort, aminek nem volt se füle, se farka. De alig egypáran vették észre, hogy nem az eredeti verset mondom el, és ők sem szóltak semmit, csak a szemükben látszott némi megrökönyödés. Ez jellemzi a mai közönség kulturáltságát...

A bokszbalesetem óta nagyon sokszor fáj a fejem, és állandó vízióim vannak, de erről senkinek sem beszélek, mert a végén még bolondokházába zárnának. Inkább titokban gyógyszereket szedek, és a cigaretta meg az ital is sokat segít – vagy legalábbis elfelejteti velem a bajokat. Érdekes módon zsugázás vagy rulettezés közben

viszont semmi bajom sincs, ezért egyre többet játszom – és egyre többet veszítek. Mi ezt tornaórának hívjuk, ami azt jelenti, hogy a krupié diktál, és a poentőrök taktusra beteszik a pénzt, taktusra vesztenek: mindenki tett, nincs tovább... hét a banknak... mindenki tett... Ritmikusan, karlendítésszerűen folyik a tételhelyezés, behúzás, változat nélkül, a bank javára...

1924. november 10., hétfő

Rózsa Jenci nagyon rendes volt. Felvett gyúrónak, hogy esténként legyen mit elvesztenem. A versenyek előtt kell bemelegítenem a tanítványait, meccs után pedig legyúrnom őket. Elég nehéz fizikai munka, de ha már én nem bokszolok, akkor legalább ennyi mozgás maradjon nekem. Van egy-két tanítványom is, akiknek németet tanítok, de csak filléreket tudnak fizetni, így még mindig Apát kell apanázsért pumpolnom, pedig neki is egyre apadnak a bevételei. Pénzzel mindent lehet. Csak szégyent vallani nem. És ez az egyetlen jó, amiből nem árt a sok. Gondolom. Mert kipróbálnom sosem adatik meg...

1925

1925. január 28., szerda

A hónap eleje óta egy szörnyű bűntett tartja lázban az egész várost, amiről azt írta a nagy Krúdy Gyula: „Budán, a Tölgyfa utca egy kispolgári lakásában a proviánt főhadnagy imponálni akart a feleségének, és szolgálati revolverével agyonlőtte azt a kedélyes kövér embert, akinek voltaképpen egész életében rossz pikáns novellákban, vagy érzéki karcolatokban kellett volna csak szerepelnie...” Gyönyörű mondat! Bárcsak én is tudnék ilyeneket írni!

Az történt, hogy nyolcadikén hajnalban Csepelen, a Weisz Manfréd Lőszergyár éjjeliőréhez bekopogott egy munkába induló ismerőse, mert a sötétben két lopakodó alakot látott keresztülvágni a gyárudvaron. Az őr utánuk eredt, s a Duna-parton utol is érte a két ismeretlent, akik valamit a folyóba szórtak bőröndjeikből. Azt mondták, nemrég elpusztult kutyájuk, Franci földi maradványainak adták meg a végtisztességet. A pár távozott, az őr viszont körbenézett, s a közelben ruhafoszlányokra lett figyelmes. Szólt a rendőröknek, akik némi tépelődés után kiszálltak a bejelentés helyszínére, majd hamarosan vércseppekre bukkantak a parton, úgyhogy megindult a nyomozás. Kiderült, hogy egy csepeli csendőrfőhadnagy, Léderer Gusztáv és a felesége brutálisan meggyilkolta Kodelka Ferenc hentesmestert. Huszonkét darabra vágva a Dunába szórták a szerencsétlen áldozatot, akit potom hetvenezer korona miatt öltek meg. A hentest egy tetoválás alapján

azonosítani tudták, pedig Lédererék meg is nyúzták, a feje pedig még mindig nem került elő...

Engem persze leginkább azért érdekel az egész ügy, mert nem csak pénzről szólt a dolog, hanem egy szerelmi háromszög „megoldásáról” is. Sokat beszélgettem erről ma Bözsivel, aki bár novemberben férjhez ment Kaufmann Bandihoz, azért még gyakran feljár hozzám, és most egy hete nálam is lakik. Megszökött otthonról ugyanis azzal az alibivel, hogy az anyjához megy Debrecenbe. Szenved. Kifejezetten és határozottan szenved. Nem szerelemből, és nem a szerelem hiánya miatt. Szenved. Ha tudná, hogy miért, talán nem is szenvedne.

Valószínűleg szereti a férjét, de néha jó egy kicsit azt tenni, amihez éppen kedve van. A szenvedély általában megtalálja a helyes kifogást a kötelességgel szemben. Ezért azt hiszi, hogy ez az „édeshármas” sokáig fenntartható. Az asszonyok annyi mindent hisznek, és oly mindegy, hogy valóban úgy is van-e, ha ez nekik kellemes. Az a szerencsétlen Bandi pedig nem vesz észre semmit. Csak nehogy véletlenül megtudja az igazságot. Mindig lesznek véletlenül értesülő férjek: olyanok, akik rosszkor jönnek, illetve jókor, vagyis korán, szóval későn.

Bözsi a házassága ellenére még mindig nem döntötte el egészen, hogy mit is akar valójában. Lassan, de biztosan bedilizek ettől a bizonytalanságtól. Mondtam neki, hogy szökjünk meg, vagy pedig kihívom életre-halálra szóló párbajra Bandit, így könnyebb lesz eldöntenie, kivel akarja leélni hátralevő életét.

– Én szeretlek, de ha megölnéd a férjemet, sohasem tudnék boldog lenni Veled. És ha ő ölne meg Téged, akkor is szerencsétlen lennék. Elszökni nem lehet előle, és nem is lenne nyugtunk soha. Ha azt akarod, hogy megnyugodjak valaha, menj el nagyon messzire, hogy a te életed ne terhelje a lelkiismeretemet. Én visszamegyek hozzá. A férjem. Nem tehetsz semmit. Mindenki vállalja a saját sorsát. Ő pedig nem fog Téged üldözni többé. Menj innen, messzire, és feledj el. Áldjon meg az Isten, amiért olyan nagyon jó voltál hozzám!

Hirtelen ráhajoltam az ajkára és megcsókoltam. Bözsinek nem volt annyi ereje, hogy védekezzen, és még annyi sem, hogy ne adja vissza a csókot, hogy ne szorítson magához, de aztán ezt mondta:

– Ami köztünk volt, Jenő, az a mi titkunk. Én tudom, hogy szeretsz. A bolondságaid a nőkkel, a nyughatatlan természeted, mind-mind megértésre találtak nálam. Ha nem borítja fel a lelki egyensúlyodat az a dolog a húgoddal, úgy mi ma is boldogok lennénk...

Láttam, hogy nincs mit tenni, így csak azt kívántam, hogy bár ez a régi tragédia ne keveredett volna bele a mi ügyünkbe. De sajnos mindig, minden hasonló ügyembe belekeveredik...

– Köszönöm – feleltem jobb híjján.

Más nem jutott eszembe. De ha eszembe jutott volna is, az sem ért volna sokat, úgysem tudtam volna már visszatartani Bözsit. Semmi olyan végzetes erejű, elsöprő hatalom nincs, mint a nő, ha valamiben nincs igaza. Talán csak az, ha igaza van...

1925. február 12., csütörtök

Először arra gondoltam, hogy újra megpróbálok véget vetni az életemnek, ezúttal elszántabban. Aztán rájöttem, hogy az öngyilkosság legjobb ellenszere az idő. No, és a szerelem! Rájöttem, hogy élni azt jelenti, mint örülni, bármi áron! Egy nagyobb asztaltársasággal az Abbáziában üldögéltünk, és mindenféléről beszélgettünk. Csupa férfi volt jelen, így hát természetesen elsősorban a nőkről folyt a szó. Én mélységes hallgatásba burkolóztam, mivel a Bözsi-epizód után nem éreztem magam autentikusnak e témában. Néhányan már nősek voltak közülünk. Viszont mindannyian már meglehetősen részegek.

– Van-e köztetek olyan, aki már megverte a feleségét? – kérdezte az egyik barátom, a gyorsrajzoló. Sokan jelentkeztek.

– Én már az öcsém feleségét is megvertem! – mondta költő barátom szerényen, mert sohasem volt hetvenkedő természetű.

Fél füllel hallgattam csak az alpári történeteket, miközben nézegettem a farsangi bálba készülő társaságok érkezését, akik a mulatságok előtt itt találkoztak. Frakkos, cilinderes urak, estélyi ruhás hölgyek és jelmezbe öltözött farsangolók kezdték betölteni a termet. Ekkor felvillant az ablakban egy nő habszőke hajkoronája, ibolyaszínű körszalag díszének pereme mögül kibuggyanó frufruval. Pápua-göndör fürtjei ekkor már csak kacagtak azon, hogy valaha is

tartós ondoláció jármába kényszerítették őket. Felpattantam, és a bejárathoz siettem, hogy kinyissam előtte az ajtót. A nő egy igazi amazonnak tűnt, mégis megvárta, hogy udvariasan betessékeljem, és csak aztán lépett a kávéházba. Nyomban hihetetlen feltűnést keltett. Gyönyörű, méregzöld ruhájában – amihez képest egészen élénk lángvörös selyemcipője, szénfekete selyemharisnyája szöges ellentétet képezett – egészen döbbenetes jelenség volt. Járásában is annyira könnyednek és közvetlennek mutatkozott, hogy mindenki csak dermedten nézte. Kacér estélyi ruhája, vörös cipője, fekete selyemharisnyája és ondolált haja ellenére látszott, hogy voltaképpen egy jóravaló leány, akinek szemében különös fényeket gyújtott a lámpa kezelője.

Izgalmas mellékkörülmények nélkül is alkalmas volt a társaságunk lelkileg arra, hogy kissé megőrüljön egy nőért, sőt nő nélkül sem volt sok normális közöttünk, így azonban csupa lázas, inkább lelki élményre, mint szellemi kalandra kiéhezett tekintet tapadt a lányra. Rögtön meghódította a társaságot. Mivel már nem volt ülőhely a teremben, így egy kézmozdulattal felajánlottam számára a székemet. Annyira kiszáradt a szám, hogy nem tudtam megszólalni. Csak álltam, fújtam a cigarettám rossz szagú füstjét, és egyszerre megértettem, hogy milyen az, amikor egy nőért valaki cserbenhagy barátot, testvért, sőt olykor még a gyermekeit is.

Gyorsan kiittam söröm maradékát, és így már sikerült ismét működésbe hoznom a hangszalagjaimat. Bemutatkoztam. Ő hosszú, finom, fehér kezét hanyag mozdulattal nyújtotta felém, és kissé szórakozottan otthagyta a tenyeremben. Szemében őszinte érdeklődés villant meg. Ez a kézfogás nagyon megviselt. A nő felől egészen enyhe, de azért karakteres kölniillat áradt. Magam sem tudtam, miért kaptam ettől őrült szívdobogást. Éreztem már női kölnit, és egyiktől sem kaptam még szívszélhűtést... Kaméliának (így hívják a hölgyet) sorra bemutattam züllött asztaltársaságunk tagjait. Amikor körbeértem, megkérdezte:

– Szóval leszögezhetjük, hogy ez a maguk társasága csupa elsőrangúnak minősített kezdő művészből áll?

Nagyon tetszett nekem ez az emelkedett stílus, ez az elegancia, ami ugyanakkor valami elementáris szexualitással vegyült. Őrülten szerelmes voltam. Mindössze másfél perc után. Rám parancsolt,

hogy üljek mellé a székre, ha már átengedtem neki. Úgy látszik, sok estélyi ruhája lehet, mert nem törődött vele, hogy összevissza gyűri a drága selyemholmit.

– Miről beszélgettek eddig? Megzavartam valamit? – kérdezte ártatlanul.

– A nőkről! – köpte be a költő, mire a többi tapló felnyerített.

– A kivándorlásról – mondta a gyorsrajzoló, mert korábban valóban szó esett ilyesmiről.

– A szakításról... – mondtam, mivel az én fejemben még mindig ez a probléma volt az uralkodó.

Kamélia egy pillanatra elgondolkodott, aztán röviden kifejtette a véleményét. Nem volt szentimentális. Józanul és pesszimizmusra hajló önkritikával, szókimondó bölcsességgel magyarázta az életet:

– Ez úgy van, hogy velünk nem lehet szakítani. Vagy kivándorol a férfi, vagy élete végéig velünk marad, szeret bennünket, fél tőlünk, és nem meri megmondani, hogy szívesen elmenne egy zenés kávéházba, vagy szivarra gyújtana a szalonban, ahol ezt a függönyök miatt sajnos nem lehet. A mi kapcsolatunk a férfiakhoz azon két ténykedésben merül ki, hogy jogosan elítéljük őket, és indokolatlanul megbocsátunk nekik. És maguk tisztában vannak azzal, hogy nekünk mindig igazunk van, tudják, hogy maguk felett állunk rendességünkkel, erkölcsünkkel és abban, hogy egyedül a világon mi ismerjük igazán a maguk hibáit és pózait, tehát kellemetlenek vagyunk magukra nézve, mert szeretnék, ha hibáik ellenére, kerülőúton illetéktelen tiszteletet vívnának ki nálunk, de ez a törekvésük nevetségesen esélytelen. Ezért kivándorolnak...

Beígérik, hogy kivisznek bennünket is, de mi tudjuk, hogy ez nem igaz. Nem visznek ki bennünket, mert előlünk menekülnek el. Örökké gyerekek maradnak, és mi örökké anyák, ezért maguk mindig a rendet rombolják, mi örökké építjük. Maguk kegyetlenek lehetnek, és mi megbocsáthatunk. Maguknak ez, nekünk éppen amaz elengedhetetlenül fontos. És ha megkérdeznének bennünket, hogy akarjuk-e az egészet elölről kezdeni, azt felelnénk rá, „Isten őrizz”, de biztos, hogy elkezdenénk elölről mindent. Mert mindig azt mondjuk, hogy „Isten őrizz”, és mégis mindig elkezdünk megint mindent elölről...

És elkezdtük. Vele. Elölről.

– Nem iszunk valamit? Maga olyan innivaló teremtés! Parancsol pezsgőt? – tettem fel a kérdést.

– Nem, csak vizet. Engem félórai ismeretség után nem szoktak pezsgővel kínálni. A pezsgő nem start, hanem poén. Sok víznek kell addig lefolyni az étkezéseknél, amíg eldurran az első pezsgő, és pláne, amíg elcsattan az első csók... Mondja, mit gondol rólam? – kérdezte hirtelen.

– Öööö... Nem szoktam gondolkozni... Születési hiba – válaszoltam óvatosan. – De azt hiszem, magától meg fogom tanulni, milyen út vezet a víztől a durranásig, és a durranástól a csattanásig... – vallottam meg lelkiállapotomat, mire ő felvilágosított.

– Közben van a duruzs. Nagyon fontos duruzsolni! Szépeket mondani, dicsérni az illető szemét, ajkát, finom kis kezét, meg miegymás, esetleg valami halálos szerelmet pedzegetni, forrón suttogó hangon. Szóval duruzsolni, duruzsolni...

1925. március 1., vasárnap

Amióta megismerkedtem Kaméliával, ma először ültem be újra az Abbáziába. Voltak ott néhányan a múltkori társaságból, és ahogy megláttak, elkezdtek arról beszélni, hogy micsoda szerencsés flótás vagyok.

– Csodaszép hölgy. Okos, úri, finom, kissé szomorú, de nagyon kedves arcú... – áradozott a gyorsrajzoló.

– Bizony szép – suttogta a költő.

– Igen, emlékeztet egy filmművésznőre – mondtam –, és annyira belém szeretett, hogy valósággal megőrült – szerénykedtem.

– Épeszű nem lehetett, az biztos! – vágta rá a költő immár jóval erőteljesebben, ám igyekeztem nem törődni a szemtelenkedésével.

– Ez a nő olyan, mint Afrika; dúsan festői, titokzatos, egzotikus, forró. .. és hogy tud csókolni! – ragadtattam el magam, ami egy szerelmes férfinél nem túl ritka jelenség.

– Bocsánat, hogy félbeszakítom, de nem értek a földrajzhoz. Hogy tud Afrika csókolni? – kérdezte a költő.

– Alacsonyrendű tréfálkozása sokkal triviálisabb, hogysem sérthessen általa, úgyhogy higgadtan folytatom... – feleltem, és azokhoz fordultam, akik elmulasztották saját szemükkel látni a

csodát: – Azon az estén megismerkedtem életem korallzátonyával. Képzeljetek el egy zátonyt, váll nélküli estélyi ruhában, csodás kék szemmel, és olyan volt...

– Tudom. Olyan volt, mint a Tűzföld, vadul csókolt, mint Afrika, hullámzott, mint az Iráni Fennsík, és átkarolt, mint Felső-Mongólia – sorolta a gyorsrajzoló, akit szemlátomást felzaklatott a téma, és akinek eszerint térképészeti ismeretei is jócskán meghaladták a költőét.

– „Gyöngyeiteket ne hányjátok a disznók elé, hogy meg ne tapossák azokat lábaikkal, és néktek fordulván, meg ne szaggassanak titeket!” – csillogtattam meg biblikus ismereteimet (ami nagyjából ebből az egy mondatból áll, az egyik darabhoz kellett betanulnom), majd fogtam a kalapomat, és otthagytam az egész díszes bandát. Átmentem a Japánba. Fogom én ezeknek magyarázni, mi az igaz szerelem?!

1925. április 20., hétfő

Csak úgy repülnek a hetek, hónapok, amióta Kaméliával vagyok. Csodásan érzem magam vele, bármit is csinálunk. Sokat ülünk kávéházak kirakatában, és dőlünk a röhögéstől az embereket figyelve. Néha-néha kiállításra, múzeumba megyünk, vagy csak sétálunk a Margitszigeten, esetleg a Ligetben. Persze a legtöbb időt az ő kis budai garzonjában töltjük, általában igen hasznosan.

Különös hangulata van ennek a lakásnak. Egyszoba-hallos, a szobából alkóv nevezetű benyílóval, előtte bojtos, nehéz zsinórzatú, aranymintás, bíborszínű selyemfüggönnyel. A benyíló széliében és hosszában hatalmas, cifratámlájú ágy. Masszív, beépített, impozáns bútordarab. Az ágy felett egy pagodaszerű olvasólámpa, amely keleti szertartások jellegével gazdagítja a bizantinista alaphangulatot.

Néhány igen szép bútor; egy nem mai és mégis modern, barokk faragásokkal ékes, nagy komód; felette régi, török imaszőnyeg a falon, és szemközt egy különleges stílusú művész kályhacsövekből és gépalkatrészekből megálmodott táncosnői. A tükrös szekrény, egy égszínkék, hatalmas szófa, perzsaszőnyeg, sziporkázó, pompás velencei üvegcsillár, egy szekreter nevű, ódivatú asztalszabadalom

írókészlettel és családi képekkel fokozzák az ellentétekben megnyilvánuló harmóniát.

A falon egy kép: hatalmas, tiszta portré. Idősebb, okos homlokú ember, roppant bajusszal, amely vastagon jön le a száj mentén, kétoldalt maroknyi elágazással. Különös, hogy a két bozontos szemöldök egyike ferdén felivel, amíg a másik, mintha lehunyná, szinte rálapul a szemre. Jobb arcán hosszú forradás. Ügyvédben, katonatisztben, általában intellektuális vagy polgári egyénben eddig csak angol filmekben láttam ilyen bajuszt, ilyen bozontos szemöldököt. Az arc különben városias, intelligens, nyílt szemű. Érdekes, úri arc. Aki egyszer látta, nem felejtheti el...

1925. május 31., vasárnap

Ma, amikor felmentem Kaméliához, éppen egy idősebb férfi jött ki tőle. Diplomatakülsejű, ősz ember volt, bagolyszemüveges, angol bajuszos, magas homlokú, ujján gyűrű, mellényzsebében óra, szép selyem nyakkendőjében tű, és hűvös tiszta, kék szemével akár a Népszövetség tanácsülésén is helyet foglalhatott volna. De legcsodálatosabban hatott tiszta, kifogástalan zsakettja és szürke cilindere. Jellegzetes ismertetőjele egy hosszú forradás volt a jobb arcán. Az a férfi volt tehát, akit a festmény ábrázol! Nem akartam semmiféle gondot okozni, így köszönés nélkül folytattam a lépcsőmászást felfelé, mintha csak egy ott lakóhoz sietnék. Pár perc múlva azután lemerészkedtem, és becsöngettem. Kamélia a legnagyobb természetességgel fogadott, és úgy tett, mintha mi sem történt volna.

Tudtam, hogy csak én tehetek az egészről, mivel túl korán érkeztem, de azért nem tetszett a dolog, bár Kamélia előre megmondta, hogy délutánonként olasz leckéket ad, így öt óra előtt ne menjek fel hozzá. Az azért mégiscsak furcsa, hogy valaki ősz öregember korában kezd olaszul tanulni, az pedig még inkább, hogy a portréja kint függ a tanárnője nappalijában. Kamélia azonban ezt is könnyedén meg tudta magyarázni. Elmondta, hogy az illető libatoll-nagykereskedő, akinek szüksége van az olasz nyelvre ahhoz, hogy az itáliai partnereknek is fel tudja kínálni a portékáját, de most nincs likvid pénze, ezért ezt a szép olajfestményt adta zálogba addig, amíg

ki nem tudja majd váltani. Az egész ügy gyanús, homályos, és van benne valami tisztességtelen. Ha pedig valaki tudja, hogy mi a tisztességtelen, akkor az én vagyok...

Siófok, 1925. július 7., kedd

Reggel kikísértem Kaméliát a Déli pályaudvarra, mert a Balatonra készült. Kiderült, hogy az unokahúga éppen Müller Gyurinak a menyasszonya, aki még csak tizenkilenc éves, de már jegygyűrűt vett a lánynak.[14] Halálosan szerelmes. Kamélia velük készült tölteni a hétvégét, nekem viszont egy családi ünnepség miatt otthon kellett volna maradnom. Müller Gyurit öt éve nem láttam, amióta Lajos bátyja egy váltóhamisítás miatt öngyilkos lett. Gyuri kereskedelmi iskolába jár, jövőre végez, aztán beáll apja Teréz körúti boltjába. Remek kis antikvárium, én is sokszor veszek náluk ezt-azt. Gyuri már régóta nem bokszol, de azért most is rengeteget sportol: atletizál, birkózik, és lejár a Dunára evezni is...

A peronon találkoztunk Gyuriékkal. A haverom bemutatta Ibit, aki egy évvel idősebb nála, és lényegében olyan, mint Kamélia, de halványabb kiadásban. Halálra röhögtem magam, amikor pukedlizve fogott kezet velem. Én viszont már csak azért is egy kiadós csókkal köszöntem el Kaméliától. Felszálltak a vonatra, és az ablakból integettek nekem. A kalauz füttyentett, a mozdony sípolt, a szerelvény pedig elkezdett lassan kigördülni a csarnokból. Futottam a vonat mellett, mire Kamélia incselkedve megkérdezte tőlem, hogy nem megyek-e mégis velük. Rögtön felugrottam a már gyorsan mozgó vonatra, és csatlakoztam a vidám társasághoz. Persze a kalauz rögtön megdorgált, ráadásul minden pénzemet a jegyre kellett költenem. Tudtam, hogy otthon a Mama engem is vár a kedvencemmel, serpenyős libasülttel, de csak a siófoki vasútállomásról tudtam felhívni, hogy ne számítson rám pár napig. Most biztos dühös, de talán már kezdi megszokni, hogy velem mindig másképp alakulnak a dolgok, mint ahogy ő eredetileg eltervezte.

A Vitéz Panzióban szálltunk meg, amit Karinthy Frici emleget állandóan. Ez a vasútállomástól csak néhány percnyi gyaloglásra

van, közel a vízhez, a Batthyány utcában. Lényegében egy szerény, kétszintes villa, rajta a tulajdonosnő, Vitézné kerámiából kirakott keresztnevével: Anikó. Természetesen nekem semmi holmim sem volt, fogkefét is a panziótulajdonos adott. Délután, szieszta idején, elmentem egy rövid „beszerzőtúrára”. Az egyik telken egy pizsamát, a másikon egy fürdődresszt akasztottam le a szárítókötélről, a strandról pedig egy gumipapucsot és egy köpenyt is sikerült zsákmányolnom. Barátaim lenyűgözve konstatálták, hogy két óra múlva már komplett fürdőfelszereléssel büszkélkedhettem. Óriásit úsztunk a Balatonban. Én Gyurinál is jobban bírtam, mert a tengerparti nyaralások során megszoktam a hosszú kilométereket. A lányok már aggódtak miattam, főként amikor körbeúsztam, és elbújtam a nádasban. Kamélia majdnem sírt már, amikor végre „megkerültem”.

Összevissza csókolgatott, és annyira belejöttünk, hogy felmentünk a szobába. A bátorság mindig előnyös lelkiállapot. Különösen hölgyek értékelik nagyra. Valahogy szexuálisan is hat rájuk az adrenalin. Még este is addig harapdálta Kamélia a fülemet, amíg újra bele nem kezdtem a dologba. És ha már belekezdtem...

Budapest, 1925. augusztus 24., hétfő

A nyaralás alatt háromszor is elmentünk a siófoki kertmoziba, ahol amerikai némafilmeket adtak. Ezeken jókat lehet röhögni, de azért furcsálltuk, hogy miért nem játszanak néha magyar filmeket is. Úgy látszik, hogy ez másnak is eszébe juthatott, mert most kiadtak egy rendeletet, amely egy új Filmipari Alapról szól. Eszerint a forgalmazók minden harmincadik külföldi film után kötelesek egy magyar film forgatását finanszírozni. Talán mégis megírom azt a forgatókönyvet Semmelweis életéről, amibe már tavaly belekezdtem. A filmiparban biztosan több a perspektíva, mint a könyvekben...

1925. szeptember 20., vasárnap

Elkeseredetten ültem ma a kávéházban. Odajött hozzám költő barátom.

– Na mi a baj? – kérdezte.

– Megcsaltak! – válaszoltam letörten.

– Ki csalt meg?

– A nő!...

– Hm... Gondolod, hogy az ilyesmi szórványos eset itt a Földön?! – oktatott. – Ha minden megcsalt férfit kitömnének, mint valami ritkaságot, úgy az emberiség zöme múzeumban tartózkodna, preparáltan...

– De megcsalt... – keseregtem tovább.

– Mikor?

– Nem tudom.

– Kivel?

– Nem tudom.

– A mindenségit a hülye fejednek... Honnan tudod, hogy megcsalt?

– Megérzés. Három hete nem jelentkezik. Korrekt nő nem tesz ilyet. És ha igen, legalább telefonál. Sokszor úgy érzem, hogy én egy idióta vagyok...

– Nem vagy hipochonder – nyugtatott meg a költő.

1925. szeptember 25., péntek

Milyen egyszerű lenne az élet, ha az emberek őszintén és becsületesen közölnék egymással véleményeiket, érzéseiket, gondolataikat. Ehelyett mindig valami mást mondanak. Az ördög tudja, hogy miért. Midőn Ádám és Éva a paradicsomban éltek, kapcsolatukat az tette legálissá, hogy szerették egymást. Milyen nagy mértékben változtak meg azóta a viszonyok. Ma a legalizálás általában fontosabb, mint két szív komoly összhangja...

Kiderült, hogy miért tűnt el Kamélia. Férjhez ment a libatoll-kereskedőhöz, és elutaztak nászútra Velencébe. Tegnap végre tudtam beszélni vele, amikor a férfi reggel elment tőle. Erőteljesen csöngettem az ajtaján. Pongyolában fogadott. Nem is volt meglepve. Azt vártam, hogy elsápad, elpirul, és gyorsan, zavartan rám csapja az ajtót. De nem ez történt. Elmosolyodott, és kavargatni kezdte a feketéjét, amit a kezében tartott, közben befelé invitált, aztán elkezdett valami lehetetlen történetet a beteg nagynénikéjéről.

Szemtelen teremtés! Szemrebbenés nélkül letagadja a csillagot az égről, és olyan rosszul hazudik, hogy az elképesztő. Még a lehelete sem igaz. Kínos. Ilyen szép, fiatal nő...

– Ne beszélj összevissza! Valaki egy hét óta nap mint nap kihallgatott a kulcslyukon át! – mondtam annyira fellebbezést nem tűrő hangon, amennyire csak ez ebben a lelkiállapotban egyáltalán sikerülhetett.

– Kicsoda? – kérdezte meglepetten.

– Én – sóhajtottam megtörtén. – Meglestem, amikor hazaértetek, és azóta minden este itt hallgatózok.

– Nem tudok hazudni, hidd el – próbálta menteni a menthetőt.

– Ez bizony így van – hagytam rá –, épp ezért nem helyes, hogy mégis lépten-nyomon ezt teszed.

– Csakugyan rájöttél? Gondolhattam volna. Hiszen te olyan okos vagy... – mondta, és úgy nézett rám, mint egy ifjú rajongó a példaképére. Mint amikor először találkoztunk ott, az Abbáziában. – Jól van, elmondok mindent – adta meg magát, és elmesélte a történetet.

A férfi nős volt, megismerkedett vele valahol, találkozgattak, aztán lakást bérelt neki, egy titkos tuszkulánumot. Nyáron aztán elvált a nejétől, és most elvette őt. Állítólag az a pasas gazdagabb, mint én. Nagy dolog! Mindenki gazdagabb, mint én. Azért még nem kell mindenkihez férjhez menni.

Különben is: a libatoll-kereskedő már legalább az ötvenedik életévét töltötte be, és okos ember, ha csak teheti, ilyenkor már nem nősül. Igaz, Kamélia majdnem négy évvel idősebb nálam, de akkor is. Az idő pénz, de a pénz nem idő. Az idő legyőzhetetlen. Megvásárolhatatlan, elmulaszthatatlan...

– Sajnálom azokat az embereket, akik annyi szenvedést és erőfeszítést pazarolnak múlandóságokra. Pénz, családi ékszer... Ha tanultál volna filozófiát, akkor tudnád, amit Arisztotelész mondott: „Ami nem örök, az nem igaz” – vetettem oda sértődötten, felsőbbrendűségem teljes tudatában.

– Én tanultam filozófiát, ezért tudom, hogy ezt nem Arisztotelész mondta, hanem Hermész Triszmegisztosz... – alázott meg utoljára Kamélia. Nyeltem egyet, aztán igyekeztem emelt fővel távozni.

– Nagyon, nagyon köszönöm, hogy jó voltál hozzám, de most már igazán nem akarok tovább a terhedre lenni – búcsúztam megtörtén, miközben még egyszer utoljára megnéztem magamnak ezt a meseszép teremtményt. Milyen angyali külsőbe is rejti olykor a természet a legcsúfabb alkotásait!

– És most mit akarsz csinálni? – kérdezte, talán mert ismerte lelkem törékeny voltát.

– Öngyilkos leszek, aztán végzek veled, és amikor már egyikünk sem él többé, akkor kivándorlók... – próbáltam tréfával elütni a dolgot, majd gyorsan hazakotródtam.

Bánatomban elolvastam Szép Ernő új könyvét, a Lila ákácot. Megnyugtatott, hogy mások sem feltétlenül ügyesebbek nálam szerelem dolgában:

Szép volt a szerelem, szép volt a nyár,
Vártam a ligetben, hogy jön-e már,
Lila akácok nyíltak a fán,
Már csak bús emlék csupán.

De élt-e valaha már ezen a földön olyan huszonegy éves aranyivá, aki bármit is előre meglátott a jövőjéből, szerelmes állapotban? Ha a fiatalemberek képesek volnának ilyen előrelátásra, mi lenne a társadalomból? Milyen horribilis számóceánná gyűlne hirtelen a felbontott eljegyzéseknek, benyújtott válópereknek a száma? Szerencsére, a természet bölcs elrendezése folytán, az ember korlátozott képességei alkalmatlanok a jövőbelátásra...

1925. október 13., kedd

A Pesti Napló ma megírta, hogy a debreceni Korzó szépe választás egyik tavalyi jelöltje, egy bizonyos Bloch Pipi szombaton örök hűséget esküdött Farkas Mihálynak. Milyen jó, hogy a szerelem múló betegség. Már nem is zavar ez a hír. Csak egy kicsit...

1925. december 25., péntek

Pár napja a holland rendőrség nyilvánosságra hozta, hogy letartóztattak három magyar férfit hamis francia frankok birtoklásáért. Azt mondják, hogy Trianonért bosszúból Windischgrátz herceg és társai a Teleki Pál által vezetett Stefánia úti Állami Térképészeti Intézetben harminc-harmincötezer hamis bankót nyomtattak, majd diplomáciai csomagként külföldre juttatták őket, hogy ezzel meggyengítsék Franciaország gazdaságát. Nincsenek már tisztességes emberek. A világ, úgy látszik, egy nagy luxushotel, amelyben csak szélhámosok laknak és maharadzsák...

Ennyi erővel persze akár „jó” frankot is csinálhattak volna, és megerősíthették volna a mi gazdaságunkat. De úgy látszik, ez nem jutott az eszükbe. Bár a mi családunk vagyoni helyzete sem túl fényes, és nem tartjuk a karácsonyt sem, Apa mégis nagy ajándékkal lepte meg a családot: egy német rádiókészülékkel. Ez egy csodás fadoboz, amelynek a gombját csavargatva általában zene, néha vers vagy más szöveg tör elő. A hónap elején kezdte el a Magyar Posta az állandó műsorszórást, úgyhogy még sok a technikai probléma, de már jobb a helyzet, mint tavaly, amikor még egy csukott bútorszállító autóból közvetítettek kísérleti adásokat a Gyáli útról. És mit ad a rádió a karácsonyi, ünnepi műsorában: Lédererné, mi van a kosárban? Kodelkának keze, feje, lába... – énekli valaki az új slágert. Kegyeletteljes karácsonyt mindenkinek!

1926

1926. január 20., szerda

„A nemzet csalogánya” már nem énekel többé, nem éri meg a tavaszt. Ma délután három órakor volt Blaha Lujza temetése a Kerepesi temetőben. Sajnos én sosem láttam-hallottam őt szerepelni, mert még nagyon kis gyerek voltam, amikor utoljára nagyszínházban játszott, az utolsó időkben pedig már javarészt Balatonfüreden élt. Nem adatott meg neki az, ami az apjának, aki Moliére módjára, a színpadon halt meg. Sokszor találkoztam vele, amikor Sára lányához ment a Magyar Színházba, vagy az unokája szereplését követte nyomon. Rákosi Szidivel anyóstársak voltak, így a Színitanodában is elő-előfordult, bár azt hiszem, hogy a két öregasszony nem nagyon kedvelte egymást. Egy szeget pedig talán én is bevertem a koporsójába, amikor halálra rémítettem őt és a kiskutyáját...

1926. február 19., péntek

Utálom a temetéseket, de most úgy adódott, hogy alig két héttel Blaha Lujzáé után egy másikra is elmentem. De *mecsoda* különbség! – mondhatnám. A farkasordító hideg ellenére a Duna-korzón sétálgattam a ritka téli napsütésben, hogy kissé magamhoz térjek az előző esti italozásból, amikor is arra lettem figyelmes, hogy a Ritz-Dunapalota előtt egy fekete, dísztelen, nyitott koporsót

tesznek fel egy Minerva hullaszállítóra, amelyet nagy tömeg vesz körül.

Közelebb mentem, és Boross Éli barátomba botlottam. Elmondta, hogy újságját, a Világot tudósítja a nagy indiai fakír, Thawara Ray egyedülálló produkciójáról, aki élve fogja eltemettetni magát. Felajánlotta, hogy menjek vele az újságíróknak fenntartott autóbuszon az üzemen kívüli Corvin Filmgyárba, ahol a temetésre sor kerül. Ezt nem lehetett kihagyni, és bár már teljesen átfagytam a sétától, mégis velük tartottam.

Sötétszürke zakóban, betétes lakkcipőben, fehér paszpólban érkezett meg a fakír a stúdióba, olasz titkára társaságában, majd a mínusz húsz fok körüli hidegben ágyékkötőre vetkőzött, és úgy válaszolt az újságírók kérdéseire. Én már csak a látványtól is cidrizni kezdtem. Elmagyarázta, hogy testének nem a biológia törvényei parancsolnak, hanem ő maga. Hajós professzor irányításával orvostanhallgatók megmérték a pulzusát, a vérnyomását, és megállapították, hogy minden szabályos, egy átlagember értékeivel megegyező. Ekkor a fakír titkára a háta mögé állt, Thawara Ray pedig egy hirtelen mozdulattal, a hüvelyujjai segítségével benyomta a garatját.

– Lenyeli a nyelvét! – súgta nekem Éli, a bennfentes önbizalmával. A fakír látszólag elhalálozott, és a testét a koporsóba helyezték, majd egy előre megásott sírba temették.

– Ebből jó cikk lesz – mondtam biztatóan Elinek. – A téma a föld alatt hever!

Mindenki lélegzetét visszatartva várta a pillanatot, amikor ismét életre kel a fakír. Szerencsére ez sikerült is neki, amit óriási ovációval ünnepeltünk meg.

– Igyunk a feltámadásra! – javasoltam Elinek, aki hozzám hasonlóan keveset járt katekizmus órára, így bementünk az első kocsmába, hogy pálinkával olvasszuk fel megfagyott, bűnös lelkünket.

A csodafakír ezt a produkcióját azóta már többször megismételte különböző helyszíneken, a Vigadóban, a Zeneakadémián, sőt néhány kaszinóban is. Szívesen megtanulnám tőle ezt a trükköt, mert néha nekem is jobb lenne tetszhalott

állapotban hagyni el a kaszinót, ahol mostanában egyre gyakrabban megfordulok, és egyre ritkábban nyerek...

Hévíz, 1926. június 19., szombat

Hévízen vagyok, ami ugyanolyan unalmas Pest után, mint szokott. Unaloműzésként megismerkedtem egy Koncy nevű nagyon előkelő lánnyal. Egy pádon ült, és egy barátnőjével trécselt, amikor éppen arra jártam. Valami furcsa melegség áramlott a hangjából. Melléültem és cigarettával kínáltam, majd elhívtam sétálni.

– Az a mód, ahogy ön egy úrinőhöz próbál közeledni, ha nem tudná, teljesen ismeretlen az én társadalmi köreimben. Kérem, hogy ezután kerülje velem a személyes érintkezést, mint ahogy én is ezt fogom tenni. Remélem, a jövőben alkalmasabb partnereket talál közös esti sétákra – utasított rendre, aztán a barátnőjéhez fordult:

– Ez az alak akkor sem kellene nekem, ha ketten lennénk egy lakatlan szigeten. Gyalázatosan viselkedik! – mondta elég hangosan ahhoz, hogy én is halljam, majd sértődötten elvonultak.

– Rendben. Akkor fél kilenckor várom az ivókútnál! – kiáltottam még utána.

Este aztán természetesen már ott várt a „megbeszélt” helyen és időben. Nem tartozik a dekoratív szépségek közé; első pillanatra alakja, arca, magassága: átlag. Második pillantásra az ember rájön, hogy van valami meghatóan érdekes szelídség benne, valami pukkasztóan kedves indolencia, és mozdulatai vontatottságukkal hol főúri gőgöt, hol színpadi affektáltságot árasztanak. Persze azt hazudtam neki, hogy szeretem. Persze elhitte. Mint tudjuk, egészen fiatal lánykák és öreg tudósok hiszékenysége szinte korlátlan. Hajnalban, mielőtt csendben kiosontam a szobájából, megírtam egy szállodai üdvözlőlapot, és a párnájára tettem: „Igyekezzen vigasztalódni és felejtsen el. A maga álmodozó, könnyelmű Jenője.” Nem látom többé ezt a tiszta szemű leányt, aki olyan szép, furcsa és szelíd...

Budapest, 1926. július 1., csütörtök

Ma lenne Kicsi Angyal tizennyolc éves.[15] Elképzelem, milyen gyönyörű fiatal nő lenne már, hogyan zsonganák körül a haverjaim, milyen büszkén sétálnék vele a Nagykörúton, hogyan vennék neki új ruhát... De mindezek helyett csak az az emlékem maradt róla, ahogy mindketten betegen fekszünk az Izabella téren, aztán ahogy Mama összepakol, és elvisz minket Szegedre a nagynénjéhez, nehogy elkapják tőlünk a skarlátot a fiúk is, végül az a szörnyű pillanat, amikor Nellike már nem lélegzik.

Egy szobába raktak minket, és máig emlékszem arra a csendre, ami a már-már megszokott, ziháló levegővétele után beállt a szobában. Úgy éreztem, hogy abban a másodpercben meggyógyultam. Kipattantam az ágyból, és rohantam, amennyire gyenge állapotom engedte az udvarra, hogy szóljak nénéméknek: baj van. Ez a nap örökre beleégett az agyamba.

Igaz, nem is volt lehetőség rá, hogy kitöröljem onnan. Évekig viseltem a hosszú betegség nyomait, aminek következtében satnya, vézna kiskölyök maradtam. Szánalmas soványságomban inkább emlékeztettem egy sokszor látott plakátra, amely óva intette a munkásságot az alkoholtól és a tüdővésztől, mint egy jól táplált gyerekre. De ennél is fájóbb emlék, hogy sosem láttam többé Mamát mosolyogni. Egyetlen kislánya halála Apuka számára is pótolhatatlan veszteséget jelentett, bár egyikük sem beszélt soha többé róla, és nekünk sem engedték meg, hogy szóba hozzuk. De így is nyilvánvaló, hogy mindmáig vigasztalhatatlanok mind a ketten, én pedig tudom, sosem tudnék elviselni ehhez hasonló fájdalmat. Épp ezért inkább nem is szeretnék gyereket, nehogy át kelljen élnem ezt a sosem múló kínt.

A legborzasztóbb az, hogy csak magamat okolhatom Nellike elvesztéséért. Szüleim tiltása ellenére ugyanis bementem hozzá játszani, amikor én már beteg voltam. A nyelvem piros volt, mint a málna, a bőröm olyan lett, mint a smirgli, nagy, vörös foltok voltak rajta, lázas voltam, sokszor fájt a fejem, és néha hánytam is.

Az orvos megvizsgált, megállapította a bajt, Mama pedig meghagyta, hogy semmiképp nem mehetek ki a szobámból. De én imádtam a húgommal lenni, beszívni finom babaillatát, simogatni selymes haját, hallgatni selypítő, lágy hangját, és túlságosan önző voltam ahhoz, hogy ezeket nélkülözzem a karanténom ideje alatt.

Egy hajnalban átszöktem hozzá, mellébújtam az ágyba, puszilgattam, babusgattam, ahogy azelőtt is szoktam.

– Nellike, jövök játszani! – mondtam neki, amikor beléptem a szobába, majd a takaró alatt elkezdtünk csip-csip csókát játszani.

Anyám éktelen haragra gerjedt, amikor felfedezett minket, amit akkor nem is értettem. Azóta viszont szüntelenül mardos az önvád, az emésztő lelkiismeret-furdalás, amiért én túléltem a kórt, Kicsi Angyal pedig nem. Jaj, ha visszacsinálhatnám az egészet – vagy legalább elfelejthetném! Freud könyveiből megtanultam, hogy az egészséges ember olyan mélyre fojtja az infantilis lelki bűnöket, hogy súrlódás nélkül tudja beilleszteni énjét a társadalomba.

Az idegbeteg ember elfojtása rosszabbul sikerül, az elfojtott vágy állandóan tudata küszöbe alatt dörömböl, és ambivalenciával sohasem elégíthető ki tökéletesen: vagy a tudat megvilágítja hirtelen, és így szembekerülve végez vele, vagy veszendőbe megy az ember, nem tud beilleszkedni a társadalomba, félszegen, rosszul utánozza a többi élőt, akiknél megvetésre méltóbbnak érzi magát. Én úgy érzem, valahol a kettő közt rekedtem, de jóval közelebb az utóbbihoz...

1926. július 17., szombat

Tegnap fantasztikus élményben volt részem. Barátom, Garai Pubi elhívott magával Karinthyékhoz, a Verpeléti útra. Karinthyné zajos társasági életet él, afféle szalont tart, mint Polányi Cili néni („Cecil mama”, ahogy az egész városban nevezik). Tegnap különösen nagy volt a paláver, mert Aranka a születésnapját ünnepelte. Állítólag mindig szívesen látnak az ilyen összejöveteleiken fiatal, jóképű, művelt fiatalembereket. Csodálkozom, hogy akkor korábban hogyhogy nem hívtak?!

Garai igazi „zsúrpubi”: csinos, kissé nőiesen karcsú fiú, előkelő és igen művelt. Külsejére, modorára igen sokat ad, szereti a muzsikát, állandóan látogatja a filmszínházakat, és savanyú cukorkát hord magánál, mint a jó társaságbeli urak. Szüntelenül vidám arca, felületes életfilozófiái, széles válla, derűs kék szeme jóízűen rokonszenvessé teszik. Egyénisége három pregnánsan

jellemző együtthatóból áll, úgy mint: szeplős arc, vörös haj és mélységes előítélet mindenféle tevékenységgel szemben.

– Alapítsunk egyesületet azzal a címmel, hogy: A Munka Nem Szégyen, De Unalmas! – ajánlotta egyszer megfontoltan. – Az egyesület éjjel-nappal terjesztené programját: senki se dolgozzék, akinek a munkájára nincs szükség, vagy nem a megélhetéséhez kell pénzt keresnie. Ha ez megvalósulna, úgy rohamos fejlődésnek indulna a világ, áldás szállna az emberiségre, és a nevünket együtt említenék Galileiével, aki szerintem szintén nem dolgozott semmit, mert csakis unalmában figyelhette meg, hogy a Föld forog...

Pubi most is nagyon elegánsan öltözött föl, de kissé idegesítő volt, hogy útközben minden létező üvegfelületben saját tükörképét nézegette. Nem tudott betelni a drappszínű, finom vászonszmokinggal, amely pompásan állt rajta. Felső zsebébe egy égszínkék selyemkendőt helyezett el, amely csillagaival a Yankee Doodle melódiáját juttatta az ember eszébe. Amikor megérkeztünk, a szalonban előkelő, finom emberek unatkoztak kisebb csoportokban. Szertartásos vidámság, udvarias barátkozás, megjegyzések időről, irodalomról és mindenféléről, amihez nem is konyítottak; ez jelentette a társas életet.

Az első, akinek bemutattak, a híres futballbíró, Klug Frigyes és felesége, Böske voltak. Klugot minden szurkoló ismeri, mert pár éve ő vezetett egy botrányos MTK-VAC meccset, amin persze én is kint voltam. A VÁC. vezetett 2:l-re, amikor Klug 11-est ítélt, mire kitört a botrány és a verekedés, a mérkőzés pedig félbeszakadt, mert a bíró elmenekült a pályáról. Klug most elmesélte, hogy Karinthy volt az, aki kimentette a szurkolók karmai közül. Még ugyanazon a héten aztán lejátszották a hiányzó huszonnyolc percet a kiállítottak nélkül, a 11-essel kezdve, amit viszont Braun Csibi kapufára lőtt, de szerencséjére később szabadrúgásból mégiscsak megszerezte az egyenlítő gólt. Ezt viszont nem felejtettem el! A futballbíró neje pedig mosolygott. Mindig mosolygott, inkább a szájsarka rögzítésével, mint vidáman, mert olyan buta volt, hogy egyszerű tőmondatokat sem értett, és ez ellen használta az általános derűt. Oly hihetetlenül, megrendítően, elefántszerűen csúnya, krokodilszerűen derűs és jóindulatúan közönyös volt, hogy az egyaránt irigylésre és sajnálatra méltó.

Az ünnepelt többi barátnői is természetesen mind ott voltak, köztük Kondor Géza felesége, Lívia és Guthy Böske (a színpadi szerző Guthy Soma lánya, a Színházi Élet divatrovatának vezetője), aztán Tersánszky Józsi Jenő felesége, Sárika (aki Jenővel – mint elmesélte – úgy ismerkedett meg, hogy egyszerre akartak a Dunába ugrani, aztán mégsem tették, hanem inkább összeházasodtak). A férfiak között is sok volt a híresség: Füst Milán, a költő, Déry, az avantgárd író, Andrási, aki egész este a trágár szavak eredetéről beszélt, Belényes, aki azért volt depressziós, mert nem hozták le egy novelláját, és Kádár, aki azért, mert lehozták, Büky bankár, Karinthy öccse, József, aki a kommün alatt a budapesti automobilok parancsnoka volt, és Darvin Gyula, a detektívregény-író.

A legérdekesebb figura talán Somssich volt, az asztaltáncoltató, aki állítólag mindenkit képes megidézni. Nem lehet több huszonkét évesnél. Furcsa, szeplős, gyerekes arca egy okos foxterrierre emlékezteti az embert. A vidám kutyafej azonban némi ravaszságon felül nem mutatott semmit, ami gonosz emberre vallana. Sőt, két nagy, derűs szeme fénylett, mint gomb a díszegyenruhán. Amikor megérkezett, Aranka rögtön felkérte, hogy találja ki, hol van Karinthy, mert ők nem tudják. A csodafenomén azt állította, hogy Frici egy „meg nem határozható helyen” van, mi pedig halálra röhögtük magunkat, amikor Frici előjött az igencsak meghatározható helyről, a WC-ből. Ezután „kollégája”, a libazsíros médium László László már nem is produkálta magát, azt állítván, hogy indiszponált, amire minden oka meg is volt. A spiritizmus mostanában nagyon felkapott dolog „úri körökben”. A tömeg gyakran divatot csinál valamely tudományos elméletből, amelynek, alapjában véve, egy szavát sem érti. Lord Bannister álomkórelmélete a predesztinált fajokról a szellemi sznobizmus diadalmas zászlajával bevonult a kávéházakba, zsúrokra, és a feltűnni vágyó banktisztviselők szókincsébe, a pszichoanalitika és a relativitás mellé, ahonnan már csak egy lépés választja el a boldogtalan teóriát valamelyik napilap vasárnapi mellékletétől...

Később még beállított Somlyó Zoltán és Kosztolányi Dezső Ilonkával. Aranka emiatt azonnal féltékenységi jelenetet rendezett, amiről talán csak Frici tudta, hogy komoly-e vagy cirkusz. Nehéz kitalálni, hogy annyi vita, veszekedés, félrelépés mellett, mint amiről

az egész város tud, mi tartja még össze Karinthyt és feleségét, de ez legyen az ő titkuk. Aranka később remekül utánozta Schöpflin lassú, fel-felszusszanó, kedélyes horkolásba fulladó előadásmódját. Mégsem véletlenül lett az így írtok ti írójának neje. Schöpflin Aladár mindig ilyen egyenletes szuszogással olvas fel a rádióban, hatalmas szüneteket tartva, ami adja magát egy paródiára, ráadásul nemrégiben elaludt saját előadása közben (amelynek éppen A magyar temperamentum címet adta!). Jókat táncoltunk és beszélgettünk. Garai

Pubi még Arankával is táncolt. Azt hiszem, meghódítottuk a társaságot, hiszen az ilyen bált úgyis csak az teszi kedvessé, ha a vendégek között egy-egy közvetlen, vidám, spicces alak is akad, mi pedig mindhárom kritériumnak ragyogóan megfeleltünk. Az est végére az is kiderült, hogy ez az egész társaság a közeli Horthy Miklós úton levő Hadik kávéházban szokott rendszeresen összegyűlni, ezért búcsúzáskor javasolták, hogy ott is csatlakozzunk hozzájuk minél gyakrabban.

1926. október 5., kedd

Blaha Lujza után a másik országos díva is elment, Jászai Mari. Ahhoz képest, hogy az igazi neve alapján egy kripli volt,[16] elég szép életkort ért el. Hetvenhat évet. Kettőjük élete sok mindenben hasonlított. „Sosem volt méltó társam a színpadon. Az életben sem” – nyilatkozta Jászai, de ugyanezt Blaha is elmondhatta volna. Amit Jászai Mari nem játszott el hosszú pályáján, azt nem is volt érdemes eljátszani. *Jó* néhány férfi szívét is összetörte, köztük Feszty Árpádét, Szomory Dezsőét és Reviczky Gyuláét, aki anyakönyvezett nevének megfelelően borzalmas szerencsétlen pasas volt.[17]

Viszont sok szép verset írt, a legszebbet talán éppen Jászaihoz (Bár én is tudnék – legalább egyszer – egy ilyen gyönyörű verset írni!):

Égess el! Kéjes tüzhalálra vágyom.
Szerelmed máglyáján adjam ki lelkem.
Hadd égjen a pogány, ki a halálon

Túl sem hisz másban, csak a szerelemben.

Ő is Jászai Mari fia lehetett volna, mint az asszony legtöbb szerelme. De a színésznőnek biztosan volt valami különleges kisugárzása, mert még majdnem hatvanéves korában is magába tudott bolondítani egy magánál vagy harminc évvel fiatalabb orvost egy gyógyszanatóriumban. Akkoriban mindig pasztellszínű lila ruhákat hordott, napjában négyszer átöltözött, és teljesen kortalannak tűnt, a nyakán és a szeme sarkában megfigyelhető enyhe púdertömítés ellenére is. Ugyan alig észrevehetően, de már hervadásnak indult, szemrevaló életével, hihetetlenül nagy viharokkal átvészelt múltjával még bárkit le tudott venni a lábáról. Csak most akadt legyőzhetetlen ellenfélre...

1926. október 16., szombat

Tegnap beengedtek az Operaházba, Garay János Az obsitos című költeményéből írt új dalmű főpróbájára. Nehéz volt bejutni, mert rengeteg újságíró várt ingyenjegyre, de egy ismerősöm végül segített. Paulini Béla és Harsányi Zsolt remek librettót írt, Kodály zenéje pedig egészen különlegesre sikerült. Szerintem ugyan Az obsitos jobb cím volt, mint a zenés változaté, a Háry János, de ettől függetlenül biztosan hatalmas siker lesz. A nagyot mondó exhuszárt nézve-hallgatva azon gondolkoztam, hogy miért is jó őszintének lenni. Miért is ne színezné ki az ember egy kicsit a kalandjait? Miért is ne terjesztene egy pár legendát saját magáról? Ezekkel nem csak a kocsmában és a kávéházban, de a nagybetűs életben is könnyebben lehet boldogulni. Nem hazugságra gondolok, csak egy kis nagyotmondásra, mint Naszreddin Hodzsa, Till Eulenspiegel, Münchausen vagy éppen Háry János teszi mulatságos kalandjaikban. Ezek tetszenek az embereknek, aki pedig be tudja magát lopni az emberek szívébe, annak egyszerűbb sikeres életpályát befutni. Azért talán nekem se ártana átkelni az Óperencián, és meglátogatni Burkusországot. Akkor nekem is könnyebben jönne meg az ihlet a történetekhez, és megtalálnám Örzsét, vagy talán még a francia királylányt is...

1926. november 1., hétfő

G. B. Shaw szerint a legtöbbet emlegetett nevek a világon: a Názáreti Jézus, Sherlock Holmes és Weisz Erik. Na ő nem pontosan ezt mondta, de majdnem. A világ leghíresebb szabadulómüvésze, aki tegnap halt meg Detroitban, ezen a néven született, és csak nagy francia példaképe, Róbert Houdin iránti tiszteletből vette fel a Harry Houdini nevet. Buttola mama valamikor régebben azt mesélte, hogy Houdini anyja Leslie Howard apjának a nővére, bizonyos Steiner Cecília volt, aki a mai Csengery utcában lakott a férjével, Weiss rabbival. Aztán elhagyták Magyarországot, de ők Amerika felé vették az irányt, amikor a kis Erik még csak négyesztendős volt. Azt nem tudom, hogy a kedvenc színészem és a nagy szabadulóművész valóban rokonok voltak-e, mert Buttola mama hajlamos mindenkiről mindent tudni, és mindenkit mindenkivel összeboronálni, de egyet tudok: nekem is ki kellene szabadulnom valahogyan innen. Egyre kevésbé bírom itt ezt az értelmetlen életet. Nem hordóban vagy leláncolva, de valahogyan mégis ki kellene jutnom...

Egyébként G. B. Shawnak éppen nemsokára adják át az 1925. évi irodalmi Nobel-díjat. Igen, az 1925. évit, mert a Nobel-díj bizottság tavaly nem talált a jelöltek között olyat, aki maradéktalanul megfelelt volna az alapítvány kritériumainak, de most éltek azzal a lehetőséggel, hogy ezt egy éven belül pótolhatják. Shaw minden műve csodálatos, a Szent Johannája egyenesen lenyűgöző, de nekem mégis leginkább a Vissza Matuzsálemhez című drámája érdekes, amelyben az emberi élet meghosszabbításának (rög)eszméjével foglalkozik.

Ebben a műben az ideális átlagéletkort háromszáz évben határozza meg, és úgy véli, hogy a változás tömeges gén mutáció révén már a 20. században megkezdődik, majd a 30. századra a társadalom kettészakad „rövidéletűekre” és „hosszúéletűekre”. (Nem is tudom, melyiket választanám.) A darab 31920-ban játszódó utolsó részében már mindenki örökéletű, csak balesetben halhat meg. Az emberek sugárzóan szép, kifejlett ifjúként jönnek világra, aztán pár évig paradicsomi körülmények között művészkednek, sportolnak és szerelmeskednek, majd hirtelen öregekké válnak, és elhagyva társaikat magányosan bolyonganak az idők végeztéig, filozófiai és

matematikai problémákon töprengve. Most, hogy belegondolok ebbe a lehetőségbe, azt hiszem elég lesz nekem egy rövid élet is...

1926. november 2., kedd

Bizonyára az irodalmi Nobel-díjról tegnap olvasottak miatt volt rettentő furcsa álmom: írtam egy kétsoros versikét, amit aztán megmutattam Ady Endrének.

– Na?! – kérdeztem reménykedve.

– Nem találok szavakat... Ember! Hogy te ezzel a zseniddel itt vagy, és nem Svédországban ülsz a Nobel-díjadon?! – áradozott példaképem.

– Mit várhat egy költő manapság a korától? – kérdeztem tragikus megadással. – Szóval, tetszett?

– Óriási! Csak az utolsó két sor mintha, tudj' isten...

– Igen, ez az! – adtam neki igazat. – Nagyszerűen látod a lényeget! Magam is éreztem, hogy ennél a résznél kissé hanyatlott a kedvem...

Elővettem egy tintaceruzát, megnyálaztam, és nyomban kihúztam a két sort. Ennek ellenére „remekművemmel" Nobel-díj jelölt lettem, és a trónteremben várt engem őfelsége, a svéd király, aki megtörtén állt elém.

– Uram, öné a Nobel-díj, de mit ér vele?! Tegnap délután négykor bejelentettük, hogy ön megnyerte a díjat, aztán negyed ötkor kiderült, hogy a dinamit feltalálója még életében szabadalombitorlást követett el, ezért biztosítási végrehajtást tűztek ki a Nobel-hagyaték ellen. Nincs díj! Különben is: a bizottság elnöke ügyetlenül lépett le a villamosról, és kificamította a lábát, az adományozás okmányai pedig Bemard Shaw szivarjától meggyulladtak. Végül még arról is értesültem, hogy egy régi okirat alapján, amit tegnap délután fél hatkor találtak, uralkodóházam nem is jogosult a Nobel-díj kiosztására...

Ezeket hallva én búsan kimentem a díszes trónteremből, de megcsúsztam a fényesre vikszelt lépcsőkön, és eltörtem a lábam. Jöttek a mentők, és bevittek a Rókus Kórházba. Micsoda szerencse, hogy nem írok elég jó verseket, ezért nem fenyeget az a veszély,

hogy éber állapotban is kitüntessenek. A Nobel-díjat így legfeljebb csak valamely szerencsejátékon nyerhetem el...

1926. december 14., kedd

Tegnap meghalt a legnagyobb magyar szobrászművész, Stróbl Alajos. Sajnos rólam már nem fog olyan szobrot mintázni, mint ahogy Müller Dávidról, de másról sem... Pedig igencsak vonzó pasas lehetek. Nyáron volt egy futó kalandom egy Koncy nevű lánnyal, ami szinte említésre sem méltó. Viszont a barátnője, Icza, akivel talán ha öt percre láttuk egymást, azóta már négy levelet küldött, amelyekben ugyan úgy fogalmaz, mintha az érdekelné, mik a szándékaim Koncyval (semmi), de valójában érezni minden sorából, hogy belém esett, pontosabban abba a fickóba, akit a helyembe fantáziái, hiszen alig ismer. De lehet, hogy őt kellene elvennem feleségül. Egy nőt, akit nem is ismerek? Talán. Hiszen ha az ember ismer egy nőt, akkor már biztosan nem veszi el... Ő az a típusú lány, aki, ha hajlandó lennék találkozni vele, rögtön megkérdezné tőlem:

– Azt hiszi, nekem tetszenek a szoknyavadászok? Azt hiszi, nekem tetszenek az ugribugrik?

– Én... én azt hiszem – mondanám őszintén.

– Nyert! – válaszolná, és a nyakamba ugrana. Én viszont nem szeretem a könnyű győzelmeket, így inkább nem is válaszolok a leveleire.

1926. december 23., csütörtök

Ma üzembe helyezték az első forgalomirányító jelzőlámpát a Nagykörút és a Rákóczi út sarkán. Emberekre is kellene ilyet szerelni. Mennyivel egyszerűbb lenne az ismerkedés: bemegyek a kávéházba, és bejön egy nő; rögtön látnám rajta, hogy „Szabad” vagy „Tilos”. Persze az élet (és főleg a női lélek) ennél jóval bonyolultabb, ahogy már Móra Ferenc is megállapította: ha egy nő azt mondja, „igen”, az sokszor nemet jelent, a „nem” majd’ mindig igent, és a „soha” többnyire azt: nemsokára...

1927

1927. január 1., szombat

Mától új pénzegység van forgalomban, a pengő. Egy pengő tizenkétezer-ötszáz koronát ér. Nehéz lesz majd hozzászokni az új árakhoz, és jó fejszámolónak kell lenni az átszámításhoz. Azt azért könnyen meg fogom tanulni, hogy azt mondjam, „Egy fillér sincs a zsebemben”, ahelyett, hogy „Egy krajcár sincs a zsebemben”. De a lényegen ez sajnos semmit sem változtat, általában egy fillér sincs a zsebemben, így folyamatosan Apát kell pumpolnom.

Neki viszont valami komoly gondja lehet, mert szokásától eltérően napok óta alig hallani a hangját, általában csak elgondolkozva ül a foteljében, és kifelé bámul az ablakon. Ha pedig kérdezünk tőle valamit, akkor úgy viselkedik, mint aki éppen mély álomból ébredt. Szilveszterezni sem mentek sehová, pedig mindig el szokta vinni a Mamát A denevérre, azután meg vacsorázni. Igaz, mostanában a Mama is nagyon gyenge, gyakran fáj a szíve, és feldagad a lába, talán jólesett neki is inkább itthon pihenni.

1927. január 20., csütörtök

Kiderült, hogy mitől főtt Apa feje. A tegnapi ebéd után – amikor ugyanúgy csak tologatta az ételt a tányérján, mint az utóbbi hetekben általában – egyszer csak megszólalt:

– Figyeljetek rám! Egy kis hiba történt a vagyonnal. Tönkrementünk...

– Micsoda, tönkrementetek? – kérdezte Mama, aki még nem fogta fel egészen, mi történt.

– Úgy van. Tönkrement a cég. És nem tudtunk sehonnan új alapot kölcsönkapni a talpraálláshoz...

Gyulussal egymásra néztünk. Egy arcizmom se rándult (sajnos nem is tud), de belülről jegesen áradt szét a rémület a mellkasom közepéből. Gyulus más típus volt, ö határozottan magyarázott:

– Vállalnom kell azt a kellemetlen szerepet, hogy én mondjam el, ha még nem értettétek volna: mi is tönkrementünk a céggel együtt. Csak a jóisten tudja, hogy Apánk milyen áldozatok árán szerzett eddig pénzt, hogy mi kényelmesen és gondtalanul élhessünk, de ennek most vége!

Kiderült, hogy Apuka csúnyán elszámította magát az átváltási kurzussal. Sokkal kedvezőbb számokkal kalkulált az idei szerződések megkötésekor, így most hatalmas kára származott a külföldi kereskedelemben. Az utóbbi években élelmiszerrel kereskedett, és a károkat fokozva most egy jelentős tétel konzervről is kiderült, hogy a tárolás során megromlott. Nem maradt tehát más hátra, mint mielőbb felszámolni a raktárkészleteket, és megindítani a csődeljárást. Persze ez itthon is változásokkal jár együtt. Azonnal felmondtunk Genis Naccsádnak, aki sírva búcsúzott, hiszen hosszú-hosszú évek óta velünk élt. A lakásbérletét egyelőre megtartjuk, de csak addig, amíg valami olcsóbb megoldást nem sikerül találni. A zsebpénzünket is a minimumra szállította le Apuka, így megpróbálom Tarján Vilmos példáját követni, és kártyán visszanyerni a vagyonúnkat. Tízlapos romit szeretek a legjobban játszani, ahol hárommal kopogunk. Nem játszom túl magas alapon, mert csak keveset veszíthetek, de persze így nyerni is csak keveset lehet...

1927. április 15., péntek

Fel vagyok háborodva. Szerdán egy nő annyira megsértett, hogy ha nem lennék kultúrember, akkor bizonyára olyat mondtam vagy tettem volna, amit aztán keservesen megbánok. A kártyaparti végén keletkezett egy nevetségesen alacsony összegű, mindössze 1 pengő 70 fillért kitevő kártyatartozásom, amit nem tudtam azon

nyomban kifizetni. Kicsit még mindig zavar van a fejemben a pengőben való számolás miatt, így fordulhatott elő ez a malőr.

Egy ilyen helyzet általában nem okoz semmilyen gondot, hiszen úriemberek között ez gyakori eset. Most azonban ez a nő, aki különben egy nagyon okos, kedves kis asszonyka, és leszámítva egy kis csiszolatlanságot, a legjobb társaságban is mint szimpatikus jelenséget tudnám elképzelni, „inkorrektnek” nevezett engem, ráadásul három tanú jelenlétében. Ezzel a minősíthetetlen jelzővel próbára tette az őszinteségemet, hiszen valójában csirkefogónak, hamiskártyásnak aposztrofált, miközben mindenki tudja rólam, hogy inkább a saját rovásomra szoktam tévedni, minthogy partnereimmel szemben tegyek ilyet. Ezt bármelyik kibic is tanúsíthatja, aki a játékomat figyeli. Ilyen lelki állapotban, mint amilyenben én vagyok most, elég meggondolatlan dolog ennyire durva kijelentést tenni velem szemben. Kedvezőtlen a szituáció abból az aspektusból is, hogy az ünnepek miatt csak kedden lesz alkalmam megtéríteni a tartozásomat, de a banki szünnapokról nem én tehetek. A fenti tényeket egy hosszabb levélben ki is fejtettem a szóban forgó hölgynek, így legalább elpárolgott a mérgem. Azért leckéztetésként megérdemelné, hogy végül ki se fizessem neki az 1 pengő 70-et. És az most hány korona is?!

Bécs, 1927. május 7., szombat

Most látom csak igazán, milyen okos ember az Apám. Addig-addig kombinált, hogy valami kibúvóra leljen nehéz helyzetéből, amíg egy elég ígéretes megoldást talált. Engem is kihozott magával Bécsbe, így tanúja lehettem annak, hogy mivel próbálkozik. A fő gondja tulajdonképpen az, hogy van néhány kintlevősége külföldi valutában, amit azonban ha átvált, akkor a rosszul számított pengőárfolyamon hatalmas veszteségeket szenved el. Ismerősökön keresztül összehozták egy itteni híresség, a komponista Edmund Eyslerrel. Ő elképesztően népszerű Ausztriában, Strauss utódjaként emlegetik, de nálunk is gyakran játsszák a műveit. Megszámlálhatatlanul sok operettet szerzett: A vándorlegényt, a Színészvért, Az asszonyfalót, A táncos grófnőt, a Vagy ő, vagy senkit, na és A nevető férjet, amit, mint most megtudtuk, majdnem

ezernyolcszázszor játszottak egyvégtében a császárvárosban 1913 és 1921 között.

Eysler úr azonban üzletembernek sokkal rosszabb, mint zeneszerzőnek, így ebből a rengeteg sikeres alkotásból alig szedett össze valamennyi tartalékot, és most egy jelentős kiadás vár rá: ősszel átadják neki a Bécs díszpolgára címet, aminek megünneplésére nagy bálokat, estélyeket illendő rendeznie, de ehhez sürgősen át kell alakíttatnia a Hernals kerületben lévő hatalmas házát. Éppen ismertsége miatt azonban nem akarja magát kitenni kellemetlen megjegyzéseknek, ezért nem a baráti köréből kér kölcsön a várható költségekre, hanem ismeretlenektől. Itt jön a képbe Apám, akinek harmincezer schillingje van idekint, amit csak veszteséggel tudna pengősíteni, viszont Eysler úr évi hatszázalékos kamatot ad rá.

Megkötöttük a megállapodást, amivel óriási kő gördült le Apám szívéről. Elmentünk hát ünnepelni a Stephanskirche oldalában álló remek kis kocsmába, a Figlmüllerbe, ahol a híres bécsi szeletet valaha feltalálták, majd konflison körbehajtattunk a belvároson. Délután még villamossal a schönbrunni kastélyig is kimentünk, ami lenyűgöző látvány volt az alkonyi fényekben.

Bécs tulajdonképpen nagyon hasonlít Pesthez, csak nyugodtabb, elegánsabb, fenségesebb. Igaz, a Duna nem olyan szép mint nálunk, de az épületek, a parkok mind-mind csodásak. Itt még szegénynek lenni is jobb lehet, hiszen Hernals-ban és másfelé is rengeteg építkezést láttunk, amelyekből a rászorulóknak olcsó, de tiszta és komfortos szociális szálláslehetőségeket teremtenek. Idekint jöttem rá, hogy rossz úton járok. Ahhoz, hogy igazán íróvá válhassak, nem füstös kávéházak márványasztalainál kell üldögélnem, és az ujjamból szopni a témát, hanem be kell járnom a világot, megismerni idegen városokat, idegen embereket, egyszóval magát az Életet!

Budapest, 1927. május 18., szerda

Felkerestem állandó jótevőmet, Heltai Jenőt, hogy kikérjem a véleményét egy esetleges külföldi tanulmányúttal kapcsolatban, mivel tudom, hogy fiatalkorában ő is sokat csatangolt Európa-szerte,

élt Párizsban, Londonban, Bécsben, Berlinben, sőt Konstantinápolyban is. Tetszett neki az ötlet, és arra biztatott, hogy utazzak Berlinbe, mert ott Max Reinhardttól, Piscatortól, Charelltől, Jesnertől tanulhatom meg, hogyan működik a színházi dramaturgia. Rávette jó barátját, Márton Miskát, a társasági élet egyik központi figuráját, hogy írjon nekem egy ajánlást Reinhardt-hoz, akivel Márton olyan szoros barátságban áll, hogy nyaranta gyakran vendégeskedik a híres rendező salzburgi otthonában, sőt néha még a leopoldskroni kastélyában is. Jancsi bácsi szerzett nekem egy Magyar Hírlap-os újságíró-igazolványt, amivel – mint mondta – sok ajtó kitárulhat előttem. (Sokáig ennek az újságnak volt a szerkesztője, és most is remek kapcsolatai vannak a Hírlapnál, így nem okozott neki nehézséget az igazolvány beszerzése.)

A Mamának vizes borogatást kellett tenni a szívére, és bevett egy dupla adag digitáliszt is, amikor meghallotta, hogy milyen tervet forgatok a fejemben. De immáron nincs megállás. Elhatároztam: világhírű leszek. Ez az egyetlen mód arra, hogy valaki munka nélkül jólétben élhessen, és ne kritizálják folyton. Senki sem kutatta, hogy Edison dolgozik-e, amikor éppen nem találja fel az izzólámpát, a gramofont és más effélét. Vagy ki törődött azzal, hogy Darwin munkálkodik-e állandóan, miután úgy vélte, hogy a majmokkal tartunk felmenőági rokonságot?! Nincs mese. Mennem kell. Vár a nagyvilág!

Berlin, 1927. június 2., csütörtök

Berlinbe érve autóba ültem három neveletlen poggyászommal, és bemondtam a Róza néni által megadott címet: Kurfürsten Strasse 39, azt vélvén, hogy ott találom Buttola Laci lakását, de keservesen csalódtam, így aztán a Konditorei Wienbe mentem, ahol megint csak Lacit kerestem. Amikor beléptem, Laci és Roósz azonnal megtámadtak, mint a sziú indiánok, artikulátlan hangokat kiadva leverték a kalapomat, szétbontották a nyakkendőmet, összevissza csókoltak és alaposan megropogtattak, így vagy egy negyedóráig semmi okosat sem lehetett velük megbeszélni. Kiderült aztán, hogy mindketten a feleségeikkel laknak, így nem mehetek hozzájuk. Laci napokig nagyon alaposan ellátott, cigarettát adott, és a lokálból, ahol

esténként játszanak, mindig hozott nekem valami finom maradékot – persze csak pépeset, amit a zaklatott fogazatommal el tudok nvammogni. De most már nem tűrhettem tovább a jótékonykodását.
Amióta Berlinben vagyok, még öt percig sem voltam egészséges. Először két grippém volt, aztán feldagadt az ínyem, ezért kértem a Mamát, hogy küldjön nekem kamillát, mert már a háziasszony egész készletét elfőztem. Olyan vagyok, mint egy rossz *strumpfpandli,*[18] ami még nem szakadt el teljesen... Gyulusnak elküldtem néhány írásomat is, mert azért betegen is folyamatosan írok, és kértem, juttassa el ezeket Heltaihoz (hátha pénzhez jutok a Baumgarten-alapítványtól), illetve a Pesti Naplónak és a Nyugatnak. Egyelőre nem készülök hazamenni, mivel Apa megírta, hogy otthon rosszabbodott a helyzet, különben is sok tanulnivalóm van még, és sokat akarok látni külföldön.

Amit Pesten elérhetek, azt itt is elérem. Mert arra, hogy egy szerkesztőségben állást nyerjek Pesten, halvány kilátás sincs ma, amikor bevált, öreg újságírók szaladgálnak állás nélkül otthon. Ilyen agyonsoványodott pofával különben sem állítok be Budapestre. Vagy mint valaki, megyek haza, vagy soha többé! Kértem Gyulust, hogy küldjön pár márkát is, ha tud, mert kosztot ugyan kapok a háziasszonyom lányának adott franciaórákért, de más munkám egyelőre nincs.

Összetalálkoztam pesti ismerősömmel Takáccsal, aki Kiss Lacival lakik egy szobában, ahol négy bútordarab van: egy ágy, egy sezlon, Takács és Kiss Laci. Minden este nyílt huszonegyessel döntik el, hogy ki alszik az ágyon és ki a sezlonon abban a Dobsinát megszégyenítő jégbarlangban. Beteg vagyok, gyenge, letört. Kiss Lacival Párizsba készülünk menni, majd onnan Indiába vagy máshová a trópusokra, hogy új színek, új impulzusok visszahozzák az életkedvünket. Hogy egy kicsit azért addig is legyek friss levegőn, vasárnap kimentem a Hertha meccsére. Ugyanolyan kék-fehérben játszanak, mint a Hungária (bocsánat, tavaly óta már újra MTK), és ugyanolyan szerencsétlenek is: most zsinórban másodszor veszítették el a bajnokság döntőjét...

Budapest, 1927. július 25., hétfő

Miután egészségi állapotom miatt kénytelen voltam hazajönni, így mégis muszáj valami munka után néznem, mivel Apának továbbra is filléres gondjai vannak, nem tud eltartani minket. Mostanában különben azon töri a fejét, hogy a céget Gyulusra és Lalira hagyja (velem szerencsére ez ügyben nem számol), ő pedig a Mamával leköltözik Dalmáciába, ahol most sokkal olcsóbb az élet, az olasz líra leértékelődése folytán, amiben egyébként még szintén viszonylag sok átváltatlan pénze pihen.

Állást találni manapság Pesten szinte egyenlő a lehetetlennel, főként az újságíró szakmában. Mindenesetre jelentkeztem az Újsághoz, riporteri állására. A szent cél érdekében mindent bevetettem, így alaposan kiszíneztem a beküldött önéletrajzomat: beleírtam két plusz évet, érettségit, néhány szemeszter orvosegyetemet, huzamosabb berlini és párizsi tartózkodást, elfogadott színdarabokat és neves protektorokat (akik sajnálatos módon éppen ezekben a hetekben nyári szabadságukat töltik valahol messze, így momentán elérhetetlenek). A Háry János óta tudom, hogy bár hazudni erkölcstelen dolog, viszont nemes célok érdekében nagyot mondani bocsánatos bűn...

1927. augusztus 31., szerda

Nem kaptam meg az állást az Újságnál. Az igazságtalanság az élet alaptörvénye. A természetben is így van ez: az apró, szelíd, ártalmatlan őzikét megeszi a tigris, és még morog is hozzá. Még neki áll feljebb! Mivel fel kellett adnunk az Izabella téri lakást, így most átmenetileg a Váci utcai Takács Panzióban lakom Apáékkal, a fiúk viszont önálló albérletbe mentek, a Dalszínház utcába, az Opera mellé. Néha náluk alszom, ha éppen úgy alakul, de ők nagyon komolyan veszik a tanulást, így nincs szükségük egy kisöcsre, aki általában hajnalban jön haza, és megzavarja az álmukat jókedvű éneklésével. Mivel a család anyagi helyzete olyan, amilyen, nincs több veszteni valóm, így hát végleg elhatároztam, újra útra kelek, és máshol próbálok szerencsét. Az egyetlen fix pont számomra Berlin, hiszen az ikrek mindig tárt karokkal várnak, bár nekik is szűkös a lakás. Odakint talán tehetek néhány lépést az élet napos oldalán is, ami itthon nem adatik meg.

De az élet csak úgy szép, ha őrült is egy kissé. Most, hogy mindent elintéztem az utazással kapcsolatban, és a jegyemet is megvettem hetedikére, egy tündéri lány elbizonytalanított az elhatározásommal kapcsolatbán. Martonyi Gizinek hívják, és már tavasz óta van valami futó kaland köztünk. Arra eddig egyáltalán nem gondoltam, hogy a testi szerelmen kívül Gizit másként is érintheti a dolog, ezért eléggé szíven ütött a verse, amit ma kaptam tőle:

Fénylő villám voltál
Sötét éjszakában,
Ragyogó tűzcsóva
Szomorú magányban,
Voltál éltető nap,
Melengető szellő
Friss termést fakasztó,
Zuhogó, bő eső.
Vad zivatar lettél
Tavasz délutánon,
Kopogó jégeső
Virágkapó fákon,
Lettél vágtató szél,
Dagadó árvíz,
Friss fakadó termést
Elöntő hullámsír.
Mi leszel? – Te mondd meg?

Utazás... izgalom... kaland... szerelem... Milyen szép is az élet!

München (vonaton), 1927. szeptember 7., szerda

Ki ne érezte volna még ősszel, a kopaszodó körúti fák alatt, poros, nyirkos szélben, mikor feltekint az égre, és nézi a vándormadarakat, hogy jó lenne most vonatra ülni, és menni, menni idegen, zajos, füstös éjszakai pályaudvarokon át, ezzel a szomorú szívvel valahová idegenbe, ahol most virágok nyílnak, ahol kékebb az ég, szagosabb a szél?! Megy velem lassan a vonat, és a kedves

arcok mind távolodnak. Megyek meghódítani az életet, megyek fiatalon, tehetségesen, harcos kedvvel, új gondolatoktól impregnáltan, nagy invenciókkal neki a világnak, az Életnek. Rohan a vasút, rajta én, gondolataim reflektorát előreszegezve, óriási sebességgel az éjszakában. Berlin! Berlin! Megyek meghódítani a nagy, fényes várost, ahol csupa hatalmas ház, fényes utca, munka, produktivitás, alkotás, teremtés láza dübörög. Küzdeni fogok, reggeltől estig!

Berlin, 1927. szeptember 8., csütörtök

Megérkezem az anhalti pályaudvarra. Mellettem autók százai cikkáznak, felettem vonat zakatol, alant az Undergrund zörög, és körülöttem az emberek olyan tömege, fények olyan sokasága villan, hogy meg kell kapaszkodnom valamiben. Átkelni a Kőniggrátzer Strassén délben távolról sem olyan egyszerű feladat, mint száraz lábbal átkelni a Vörös-tengeren. Júniusban már betegen érkeztem ide, és az idő legnagyobb részét egy szobában heverve töltöttem, így akkor nem is éreztem át igazán, micsoda lüktető, hatalmas világvárosban vagyok. A láztól kóválygó fejjel akkor mindig csak az volt a célom, hogy mielőbb hazaérjek, nem törődtem a körülöttem hömpölygő élettel. Most egész más fejjel jöttem Berlinbe. Mint a kezdő úszó, aki az uszodai leckék után a tenger mély vizébe veti magát, és kipróbálja erejét: átszel egy tengeröblöt, és más úszók, kis csónakok, nagy hajók, hatalmas óceánjárók által keltett hullámokat lovagol meg, bójákat, zátonyokat, szigeteket kerülget, hogy végül is célba érjen...

1927. szeptember 16., péntek

Berlin a tegnapot felejteni akaró új tárgyilagosság jegyében épült késői holnap embriója. Könyörtelenül illúziótlan, reális, óriási, annyira, hogy beteggé tesz. A metropolisláz, ami minden nagyvárosban az első napokat fárasztóvá teszi, hasonló a tengeribetegséghez: egy kis émelygés, fejfájás és idegtompultság keveréke. Azt hiszem, fő kórokozója a benzingőz, amelyet közepes

európai városban nem is érezni, de itt szürke felhőkben, alacsonyan üli meg az utcát.

Kezdem magam kiismerni a városban. A Capitol, az UFA, az Edén Hotel, a Cords Áruház, minden épület egy-egy hatalmas ékkő, egy-egy modern építészeti remek, mozgó-forgó, emeletes transzparensek, tízméteres neoncsövek és égig érő lárma elegye. A Kurfürstendammon mulatók sorakoznak, az aszfaltot vastagon fedik a mindenfelől osztogatott brosúrák, és mint egy fényes hadsereg, portások állnak vigyázzban a bejáratoknál, végig, ameddig csak a szem ellát. Párhuzamosan vele fut a Kantstrasse, amely szintén bodegákkal, kabarékkal, bárokkal van tele.

E vidám helyekkel éles ellentétben a Norden csupa árny, csupa settenkedés, lopakodás, megbújás. Vannak főutcái, szépen megvilágítottak, lármásak, színesek. De ez csak fedőszín. Megszámlálhatatlanul sok mellékutcája közt vannak borzalmasan hosszúak és egészen rövidek is, amelyek mind-mind sötét katakombák, ahol a bűn és a nyomor kilyukasztja a talajt a társadalom épülete alatt. Itt béreltem ki egy szegényes zugot a Frankfurer Allee-n harmincöt márkáért, rendes ágyneművel és egyedül, ami nagy luxus errefelé. Berlinben mindenki úgy él, ahogy akar, és ha nem rongálja meg a bútorokat, nem követ el csendháborítást, akkor akár leopárdokat is vihet a lakásába, csak elsején pontosan fizesse a házbért, mert késést nem bocsát meg egy igazi német. Nincs gangélet, egy kis folyosó van csukott ajtókkal, és az ismeretlen felé folytatódó lakásokkal. A házinénivel, Urbaschecknéval is csak levelező viszonyban vagyunk, kis cédulákkal kommunikálunk egymással.

Esténként a Kurfürstendammon sétálok. A kivilágított reklámrepülőgépek, a nők, az ékszerek, a bundák, a kifeketéllő szmokingok, előkelő vagy túl vidám arcok, a nemzetközi hangzavar összessége olyan narkotizáló hatással van rám, hogy zsibbadt gyönyörűséggel járok órákig ebben a káoszban. Így aztán különösen rossz érzés hajnalban ide kijönni, a szép, kacagó, ragyogó, csillogó Berlinből a pinceszagú, avult, lappangó bűnök és ipari nyomorúságok, a szűk utcák keshedt metropolisába, a Nordenbe...

1927. szeptember 23., péntek

Tegnap volt a nagy Jack Dempsey utolsó mérkőzése Chicagóban. Az újságok reklámtáblái tele vannak a képeivel, maguk a lapok pedig „A hosszú számolások meccsének” elnevezett összecsapás magyarázó kommentárjaival: Dempsey a hetedik menetben földre küldte ellenfelét, Tunney-t, de nem ment be a semleges sarokba, ezért a bíró komótosan odakísérte, és csak ezt követően kezdett el rászámolni Tunney-ra, aki így kilencnél végül is felállt. A következő menetben viszont Tunney ütötte ki Dempsey-t, akire pedig a bíró azonnal rászámolt, annak ellenére, hogy Tunney sem állt be a semleges sarokba. Így aztán Dempsey elvesztette a nehézsúlyú világbajnoki címet, és bejelentette, hogy abbahagyja a bokszolást.

Én még aktív bunyósként akkor figyeltem fel rá, amikor 1921-ben legyőzte a francia világháborús veteránt, Georges Carpentier-t, akit pedig G. B. Shaw is a legnagyobb bokszolónak tartott. A kettőjük közötti volt az első olyan bokszmeccs, amelyen egymillió dollár volt a tét, és amit csaknem 90 ezer ember nézett végig Jersey City-ben!

Dempsey azután 1925-ben feleségül vette az egyik legünnepeltebb hollywoodi filmsztárt, Esteile Taylort, aki Edmond Dantes menyasszonyától Szűz Márián és Stuart Márián át egészen Lukrécia Borgiáig rengeteg olyan főszerepet játszott, amiben én is megcsodálhattam a moziban, így egy kicsit szerelmes is lettem belé, mint minden kamasz Los Angelestől Hidasbonyhádig.

Demsey-ről utoljára ez év júliusában szólt egy drámai híradás: a bátyja, John lelőtte feleségét, Ednát, azután pedig öngyilkos lett. Jacknek kellett azonosítania a holttesteket, és annyira megrázta a tragédia, hogy talán azóta sem heverte ki...

1927. október 4., kedd

Eljárok a Konditorei Wienbe, bár tudom jól, hogy egyre apadó kasszám nincs berendezkedve erre a fényes és drága kávéházra. Hatalmas hely, még csak hasonló méretű sincs Budapesten. Az emeleten játszik a zenekar, csupa pesti barátom: Buttola, Roósz, Temmer. Nemcsak a zenekar, de a pincér is magyar, az üzletvezető

a közös hadseregben tanult magyarul, a vendégek is főként magyarok, a legtöbben a filmbrancsból. Újhelyi Nándor az életben még undorítóbb pofa, mint az írásaiban.

– Itt vannak lehetőségek, de egy írónál az a fontos, hogy írjon! – mondja nagyképűen, és nagyon felháborítja, hogy nekem semmim sincs készen.

Ebből tanulva legközelebbre már vittem magammal egy rövid művet, szinopszist egy Semmelweis életéről szóló filmhez. Ha Újhelyi nem is, de Bárdos Artúr elolvasta, és nagyon megdicsérte az írásomat, bár hozzáfűzte, hogy a filmről dunsztom sincs, amiben valószínűleg igaza is van, mert mozgóképet eddig csak a nézőtérről láttam, kivéve A Pál utcai fiúk forgatását.

1927. október 8., szombat

Végre összeszedtem a bátorságomat, és elmentem a Deutsche Theater-be, ahol azonban a Reinhardt-testvérek titkárnője rossz hírrel fogadott:

– Herr Max New Yorkban van, ahol a Szentivánéji álmot rendezi, majd egy ideig Bécsben tartózkodik, mivel – ahogyan bizonyára ön is tudja – az ottani Theater in der Josefstadtot is ő igazgatja. Herr Edmund pedig hónapok óta súlyos beteg... Elárulná kérem, hogy honnan ismeri Márton doktort? – kérdezte.

– Olvasta egy írásomat, azóta pártfogol – válaszolom büszkén.

– Kár. Itt nem szeretjük a protezsáltakat. De ha kívánja, bármikor szívesen adok önnek egy vagy két jegyet bármelyik előadásra. Játszanak itt honfitársai is. Testvérek. Na, hogy is hívják őket?! Ja, a Latabárok. Ők alakítják a két Ajaxot Offenbach Szép Helénájában. A kritikusok Buster Keatonhoz és Chaplinhez hasonlítják őket...

Hát igen, Kálmán és Árpád már a Színitanodában is mindenkit lenyűgöztek. De mi lesz velem? A Konditorei Wien rohamosan emészti a pénzemet. Nem attól félek, hogy mit fogok enni, hanem inkább az tölt el balsejtelemmel, hogy mi lesz velem, ha nem jöhetek majd a Wienbe? Hová fogok járni esténként? Hogy lehet nélkülözni ezt a csodás ragyogást?!

1927. október 14., péntek

Jobb ötletem nem lévén, egyelőre bejárok az egyetemre. Főként Planck kvantumelmélete nyűgöz le – miközben rettenetesen korog a hasam. De a hatalmas előadóteremben kellemes az idő, nem fúj a szél, és hasznosan telik a nap. Különben csak bent tekeregnék fájó szívvel a nagy, csodás, ujjongó, sziporkázó Westenben, mivel nem maradt már pénzem arra, hogy felmenjek a Wienbe. Az ikreknél nem könyörgöm tovább alamizsnáért, az túlságosan megalázó. Most már egész más fényben, az éhes, irigy ember szemével látom magam körül a várost. Itt nem csinálnak titkot abból, hogy ez egy rohanó, érzéketlen, eltipró küzdelem, ahol nem lehet sem jobbra, sem balra nézni, és a szívet, lelket, megértést, mint súlyos ballasztot ki kell dobni az élet emelkedni akaró gépéből. Kit érdekel itt az, hogy a másik mit eszik, és fáj-e a szíve?! Ennek bizonyítékaként hazaérve az asztalon háziasszonyom cédulája vár: „Kérem a házbért reggel kint hagyni.” Csomagolok...

1927. október 23., vasárnap

Rangfokozatban is süllyedtem, mert albérlőből ágyrajáróvá lettem egy *Schlafstellén,* a zsidónegyedben. Sokféle szoba van itt, különböző árban. Én egy olyanban alszom, ahol ötödmagammal töltöm az éjszakát. Eltekintve a szagtól, tiszta és rendes hely. A lakók: egy péksegéd, egy főpincér, egy ismeretlen foglalkozású és két munkásember – de én mindet rablógyilkosnak képzelem. Belátom, hogy milyen ostobaság volt kijönni Berlinbe. Mit is csinálhatnék én itt? Félek, és minden porcikám Anyám után sajog...

1927. november 1., kedd

Még egy fokkal lejjebb: már arra sincs pénzem, hogy a hálóhelyet befizessem. Már nem keresem az érvényesülést, az elismerést, a karriert, csak egyetlen darabka kenyeret, egy márkát, hogy szobát bérelhessek. De egyelőre megment a „slisszelés”. Ez a rendszer azon alapul, hogy ha valakinek nincs lakása, azt becsempészik a háziasszony tudta nélkül egy olyan sorstárshoz,

akinek éppen van fedél a feje felett. Kénesi-Kenéz festőművész mondhatja magát rendes, bejelentőcédulával rendelkező albérlőnek, viszont nála lakik már néhány hete Kárpát Renée[19] állás nélküli karmester és komponista is, akit még Pestről ismerek.

A helyiségbe lépve döbbenten meg kellett állnom. Egy ijesztően idegen és mégis jól ismert alak közeledett felém. Nem is alak, hanem jelenés, szőke nagy szakállal, tarkóig érő hosszú hajjal, egy szent vagy őrült, furcsa orosz ingben, amelynek derekán lazára kötött zsinórzat lógott le bojtos véggel.

– Te jó Isten, Kárpát Renée?! Te hogy nézel ki! Mint Tolsztoj Leó gróf, a Jasznaja-Poljanai remete, vagy még inkább mint Rip van Winkle, Planquette operájának harmadik felvonásában!

Kénesi-Kenéz – aki közismerten átment az Andrássy út túloldalára, nehogy az Operaház előtt kelljen elmennie, mivel nem bírja a „lármát” – erre megjegyezte:

– Az az a darab, ugye, amelyik arról szól, hogy egy vadász egy fél évszázadot egyhuzamban átalszik anélkül, hogy felébredne, dacára annak, hogy körülötte mindenki énekel?! – aztán még ásítva hozzátette: – Irigylem azt a pasast. Ötven évig aludt egyfolytában, és sohasem keltették fel a hotelszámlával...

1927. november 8., kedd

A szobánkban pontosan négy darab bútor van: egy ágy, egy dívány, egy asztal és egy szék. Kárpát szerint az ágyat egy babakocsiból alakították át felnőtt fekhellyé. A takaró még a szokottnál is vékonyabb, mérete nagyjából egy díszzsebkendőének felel meg. Reggelre kínosan hideg lett. Kénesi kiugrott az ágyból és ránk kiáltott:

– Fiúk! Felkelni, befűtünk!

– Meg vagy őrülve? Mivel? – érdeklődtek többen.

– Mivel hideg van.

– Ne hülyülj. Mivel akarsz fűteni? – csodálkoztam rá én is.

– Svédtornával – válaszolta, és már hozzá is fogott a Müller-féle *Mein-systemhez.*

Torna után elmentünk reggelizni. Gondosan összeállított, változatos, talán nagyon is változatos volt a reggelink a Wertheim Áruház jóvoltából, ahol sokféle kóstolást engednek meg a látogatóknak, csak kissé szakértő arccal kell enni a főzeléket, és tanácskozva összesúgni a puding felett.

Tegnap óta velünk lakik Zombori Schalk Rudolf is, aki mint gyors-rajzoló működik. Tény, hogy rendkívül gyorsan rajzol, viszont alig helyez súlyt arra, hogy a kép hasonlítson a modellhez. Ezt a csekélységet gyengéd udvariassággal helyettesíti, és mindenkit szépnek, fiatalnak örökít meg, olyan eredménnyel, amely valósággal forradalmat jelentene, ha a kozmetika terén tudná produkálni...

1927. november 12., szombat

Tegnap este óriási élményben volt részünk. Kárpát Renée Kénesi-Kenéz születésnapja alkalmából meghívott minket abba az orosz étterembe, ahol mostanában fellép. Legnagyobb meglepetésemre komplett kozák ezredesi egyenruhában indította műsorát, egy apró gitárral a hóna alatt:

Csak egy zarusnya van a világon
Volga, Volga gyönyörű párom...

– Szent atyám! – súgom Zomborinak. – Hisz ez a Csak egy kislány van a világon!

Szomorúan nyekereg az ukulele, és a siralmas orosz dalhoz illően tremolózik Kárpát Colonel hangja. Viharos taps! Aztán a Colonel tenyerét a tarkóján elhelyezve, párhuzamosan lengedező térdekkel énekli, hogy:

Szevasztopolba kéne menni,
Pulykakakast kéne venni,
Lassan, trojka, lyukas a kas,
Kiesik a Volga-kakas.

Egy vendég az asztalt csapkodva követeli, hogy Kárpát énekelje el a *Szibéria fent az égen hazafelé szálldogál* kezdetű dalt is, majd

egy másik ragaszkodik a kedvencéhez: *Orosházán nincsen Volga, csak kettő, csak kettő...* Kárpát már holtfáradt, de a műsort egy gyors kozák számmal, karba tett kézzel guggolgatva és kurjantva fejezi be, hogy aszongya: *Ritka Dnyeszter, ritka muzsik, ritka cár...*

Épületes este volt. Ilyen műsort biztosan sehol sem látni a nagyvilágban. Hálaistennek!

1927. november 13., vasárnap

Tegnap este az ünneplés hevében szereztünk egy nőt is magunknak, az ébredés azonban keserves volt. A főbérlőnő felszólított minket, hogy egy óra alatt hagyjuk el a lakást, másképp lemegy a *Polizeirevierre* és bejelenti, hogy a lakásában egy nincstelen és két bejelentetlen külföldi, valamint egy örömlány garázdálkodnak...

Céltalan bolyongásba fogtam. Szerencsére már tudom, hogyan ildomos ilyenkor viselkedni: állandóan sietni kell, mintha hazafelé igyekeznék, mert megszólíthat a rendőr és nincs bejelentőcédulám. Sok kopott külsejű egyént szólítanak meg, és ha külföldi, akkor pénzt kell felmutatni, különben beviszik...

De mit is akarok én itt Berlinben, szenvedve, fázva, nagy belső láztól sugallva, földhöz ragadtan és nyughatatlanul? – kérdezem önmagámtól. Biztos, hogy belső és határozott parancsra élek, cselekszem. Ha ma nem látom tisztán a rendeltetést, az csak azt jelenti, hogy a küldetésem értelme meghaladja a mai szellemi képességeim erejét. Nagy akadémiáját járom most az életnek. Bizonyára az emberiség szempontjából sürgős, halaszthatatlan és fontos, hogy én itt magamra hagyottan ázzak-fázzak-éhezzek!

1927. november 18., péntek

Ma végre szerencsém volt. Egy táblán megláttam, hogy ott az éttermi, mulatói és kávéházi alkalmazottak céhének egyik szálláshelye található.

– Meg vagyok mentve! – gondoltam.

Az őr megnézte a cselből felmutatott Magyar Hírlap-igazolványomat, majd alaposan végigmért. Látszott rajta, hogy tisztában van az esetemmel, de bólintott és beengedett. Tudósítói igazolványom egyébként már nagy szolgálatokat tett, mert ennek révén ingyen járhatok színházba, ami főként étkezés és fűtés helyett bizonyul sokszor életmentő szernek.

1927. december 1., csütörtök

A földalatti elsőrangú intézmény hajléktalanok számára. Amíg az ember el nem hagyja valamelyik állomást, szabadon utazhat a föld alatt, bármennyit és bármelyik irányba. A végállomáson felkelt a kalauz, átszállók egy másik kocsiba, és utazok tovább. De a balszerencse olyan, mint a szerelmes nő: semmi köze az ésszerűséghez. Olykor látszólag minden indíttatás nélkül csatlakozik valakihez, de éppúgy elhagyja minden konstatálható ok nélkül, egyik pillanatról a másikra. Tizenegy óra felé kimentem az életbe, mert valamit mégis kell csinálni. Dideregve, félálomban kóválygogtam a sokadalomban. Egyszer csak női hang ütötte meg a fülemet:

– Mi az, maga beteg? – Xénia volt az érdeklődő, bolgár hölgyismerősöm a Konditorei Wien asztaltársaságából. Nem válaszoltam, de így is megértette a helyzetemet.

– Hol alszik ma? – kérdezte.

– Valószínűleg ugyanott, ahol tegnap, hacsak nem a *Tiergartenben* – válaszoltam.

– Nálam fog aludni, és együtt fogunk lakni, amíg csak lakása vagy valamije lesz. Jó bajtársak leszünk! – jelentette ki ellentmondást nem tűrő hangon, és egy rendezett, szép utcába terelt. Ő nagyon szerencsés körülmények között lakik, egy Barbarossa Strasse-i családi ház egyik szobájában. A ház többi szobája le van lakatolva, és bútorok vannak felhalmozva bennük. Maga a mennyország!

1927. december 9., péntek

Xéniával lakom, aki nem a barátnőm, sem a szerelmem, sem a hitvesem. Isten tudja, mim ő nekem. Plátói viszonyban élünk együtt, egy szobában alszunk, öltözködünk. Egy szűzlány és egy költő. Mind a ketten jól érezzük magunkat, hogy nem vagyunk egyedül az életünkkel, a gondolatainkkal, az éjszakáinkkal. Esténként itthon ülünk, ritkán megyünk el kávéházba, és csak egészen ritkán színházba. Irodalmi életünk is itthon zajlik, kérdéseket vitatunk meg, ceruzával vastag füzetekbe írunk, vagy olvasunk.

– Honnan szerezhetek pénzt? – ez jár folyton a fejemben, mert nem segélyeztethetem magam örökké a lakótársammal.

Eszembe jutott Kohn, aki aranypecsétes harisnyákkal ügynököl. Megkerestem a Konditorei Wienben, és felajánlkoztam segédnek. Kiderült, a harisnyákon kívül egy doboz nyakkendője is van. A két nagy dobozt kell cipelnem. Ez nem lenne valami nehéz munka nyáron, de télen, kesztyű nélkül pokoli kín. A spárga nyoma, mint a tűz égeti a kezet. Kohn nagyón unszimpatikus külsejű, szomorú, csúnya, végtelenül gyengéd lelkű, érzelgős, tanulatlan beszédű ember. Munka után, fél hat felé ad nekem három márkát, és nagyon udvariasan, kalaplevéve elköszön, remélve, hogy másnap is lesz szerencséje. Ám még barátságossága ellenére sem szeretném ezt a trógerolást sokáig művelni...

1927. december 15., csütörtök

A Kurfürstendammon régi ismerősömmel, Hajdúval találkoztam, aki a forradalmi időkben iskolatársam volt, majd később, mint Pest legtöbb aranyiíja, ő is a tőzsdére került. Miután tájékoztattam a helyzetemről, hosszan gondolkozott, aztán megszólalt:

– Van egy barátom, *Aufnahmeleiter*[20] a Nérónál, az okvetlenül segít majd rajtad...

Ha fogalmam lett volna róla akkor, hogy mi az „Aufnahmeleiter”, bizonnyal több tisztelettel gondolkoztam volna a madárfejű, nagy szivart szívó, kellemetlenül fiatal emberről. Később azonban megtudtam, hogy a gondviselésben az Úristen után maga az Aufnahmeleiter következik, aki a filmgyárnál a kellékek és a statisztéria reszortját látja el, mivel a filmstatisztálás Berlinben

akkora tömegeknek ad kenyeret, hogy az Aufnahmeleiter százezer ember kenyere felett diszponál. Nekem is rögtön ajánlott valamit. Hétfőn már kezdhetek is a filmgyárban!

1927. december 19., hétfő

Reggel hatkor kint voltam Stakenben, ahol egy nyugdíjazott zeppelinhangárban készítik a felvételeket. Óriási terület, egyszerre négy-öt stáb dolgozik benne anélkül, hogy zavarnák egymást. Most havas sztyeppék, hindu falvak, bálterem és a Potsdamer Platz vannak felépítve. Egyik helyen táncvigalom van, a másikon gépfegyverrel lövöldöznek a rendőrségre, a harmadikon holdfényes idillt vesznek fel...

Délutánra már bent is vagyok a hivatásban véglegesítést nyert *comparserik*[21] tömegében. Reggelente majd én is végigházalom a Friedrichstrassét, bekopogtatva minden filmirodába felajánlani néma szolgálataimat, megkeresem a kávéházakban az Aufnahmeleitereket, és kijárok Tempelhofba meg Babelsbergbe, az UFA *atelier*-be és a Néró-gyár irodájába, ahogyan a többiek teszik. Ehhez a mesterséghez nem kell munkaengedély, adó- és betegsegélyező-kártya, szellemtelen, tartalmatlan elfoglaltság, de húsz-huszonöt márkát, estélyi ruhában harminc-harmincötöt is meg lehet vele keresni...

De egy jó pillanata azért volt a mai napnak: az egyik szünetben kimentem az utcára, mert a műtermekben nem szabad dohányozni. Ott is forgattak. Éppen Szőke Szakállal vettek fel egy jelenetet, akinek egy hatalmas pofont kellett volna kapnia. A rendező nagyon realisztikusan akarta megoldani a dolgot, ezért azt kérte Janitól, hogy mondja meg egy arra járó mit sem sejtő házaspár nőtagjának, mennyire ronda, mire majd a férj biztosan lekever neki egyet, amit ők közben felvesznek. Jani le is állított egy közeledő párocskát, és közölte:

– Életemben nem láttam még ilyen rusnya nőt!

Mire a férj a feleségéhez fordult:

– Látod drágám, én évek óta mondogatom ezt, de nekem sosem hiszed el!

1927. december 21., szerda

Mivel kiderült, hogy tudok németül, így már nem is csak egyszerű statiszta vagyok, hanem *bit mán,* ami átmenet az epizodista színész irányába, bár a frakkban és cilinderben játszó *dress man-ek* még nagyon lenézik, de már háromszoros a fizetésem, amiből egész jól meg lehet élni. Persze az ember hamar megszokja ezt a munka nélküli keresetet, és anélkül, hogy bármi köze lenne a művészethez, bohém természetet vesz fel: kávéházban gubbaszt, titkos keserűségek támadnak benne, elzüllik, tönkremegy, és azt hiszem, legtöbbje belesodródik a nagyvárosi bűnözés valamelyik ágazatába, mert a munka, amelyet hivatás és ambíció nélkül végez, demoralizálja.

De mi jól érezzük magunkat Xéniával, és már ritkán sem támadnak különösebb gondolataink az elintézetlen szexuális ügyünkről. Ő most egy fényképésznél laboráns, de szívesen veszik azt is, ha feljár a szerkesztőségbe, mert elismerik tehetségét. Egy Weissmann nevű hódolója irodalmi asztalt tart fenn a Konditorei Reimannban, és számos híve ott próféciaként veszi a véleményét. Ma Xénia bemutatott neki, az ipse pedig – amikor életében először beszélt velem és másodszor nézett rám – a következő véleményt mondta rólam:

– Magának az a legnagyobb hibája, hogy ma azon töri a fejét, ami csak holnap esedékes. És ez szamárság. Az ember éljen a mának, akkor jól alszik, és egy kellemes félóra többet ér, mint másnak egy év Velencében. Pedig ez nagy szó, mert odajárnak a filmekben a nászutasok. Ön, uram, már régen révbe ért volna, ha nem állna állandóan az útjába egy roppant kellemetlen ember, aki lépten-nyomon megzavarja és elgáncsolja: saját maga.

Félek, hogy tökéletesen igaza van... Xéniával a lelkünk teljesen idegenek, és idegen is marad, mint a múltunk, a hazánk, az élményeink, a gondolataink. Soha talán még ennyire idegen férfi és nő olyan nagy harmóniában nem lakott együtt egymással, mint mi. Lassan teljesen barátivá válik a viszonyunk. Megvitatjuk, hogy Ernst Toller legújabb darabjának színrevitelében megengedhető volt-e a *voll normalszene,* a hagyományos jelenetezés, hogy Erwin Piscator felfogása eléggé előremutató-e, vagy mégis inkább Leopold Jessner

a nagyobb rendező. És ezzel kiéljük minden szenvedélyünket. Idilli állapot!

1927. december 23., péntek

Esténként a Romanisch Caféba, a Vaterlandba, vagy nagy ritkán színházba megyünk, utóbbiba – hála az újságíró-igazolványomnak – teljesen ingyen. De leginkább itthon maradunk, sok teát főzünk a szamovárban, telefüstöljük a szobát, olvasunk és beszélgetünk. Aztán összeülünk az ágyban, felhúzott térdeinket átkaroljuk, és elmeséljük az életünket.

Micsoda szomorúságok jönnek elő, mint meztelen csontok az élő hús alól, micsoda szerelmek, bűnök, akarások, szenvedések buggyannak fel múltunk kráteréből, és hömpölyögnek kénesen végig egymás értelmén, mint pöfögő láva, ahogy itt ülünk ketten, magányosan, füstre akasztott életünkkel...

Alvás előtt aztán mindig Adyt kell mesélnem Xéniának. Nem ért egy szót sem belőle, de nem hagyja, hogy lefordítsam, mert szerinte a verseknek külön lelkűk van. Aztán a legtisztább csengésű magyar kiejtéssel, lehunyt szemmel, félig sírva mondja utánam:

A lelkem ódon, babonás vár,
Mohos, gőgös és elhagyott.
(A két szemem, ugye milyen nagy?
És nem ragyog, és nem ragyog.)

1927. december 25., vasárnap

Ma megkértem Xéniát, hogy jöjjön el velem a Mokka Eftibe, és mondjon Adyt a magyar fiúknak. Soha én még ennek a cinikus társaságnak a külsején azt az áhítatot, megilletődöttséget nem láttam, mint amivel most őt hallgatták. A szenteste hangulata aztán otthon valahogy ránk is átragadt. Xénia finom vacsorát készített, én pedig szereztem egy üveg italt. Vacsora után zenét hallgattunk, és beszélgettünk arról, hogyan kerültünk ide.

– Szerelmes nem voltál? – kérdezte.

– De igen. Halálosan. Bankárleányba. Nagy idill volt. A lány délután bliccelte a Zenedét, és velem kószált a Duna-parton. Esküt tett, hogy örökké kitart mellettem, jóban-rosszban... – füllentettem.

– Aztán? – kérdezte türelmetlenül.

– Aztán idősebb és okosabb lett. Jött egy komoly, rendes ember, akihez hozzáment. Én előbb meg akartam halni, aztán Berlinbe jöttem – fűztem tovább a történetet.

– Szereted még?

– Halálosan... – hazudtam tovább, csak hogy bosszantsam.

Eloltottuk a villanyt, és a fehér hó folytonos mozgása az ablak előtt valahogy derűssé tette a szobát. A szemközti ablakokban még élesebben látszott a karácsonyfák fénye, a gyertyák, az angyalhaj. Messze tőlem egy cigaretta parázslóit, és egy szép, tiszta hang mondta magyarul:

Reggelre én már messze jutok,
és bomlottan sírok valahol...

Aztán lehullott a cigaretta, valaki közeledett hozzám a sötétben, leszakította magáról a ruhát, és máris versenyt világított előttem teste a hóval. És összetettük fájdalmas, sokszor csalódott, letiport, fiatal életünket, másért sóvárgó szívünket, tehetetlen élni akarással és ünnepelni kívánással, szomorúan, mohón és mindent elfelejtve. Közben egy gyerekkórus énekelt valahol, sok kis szoprán hang jött messziről:

Oh Tannenbaum, oh Tannembaum,
Wie grün sind deine Äste...

1928

Bécs, 1928. február 13,, hétfő

A karácsonykor történtek után nem maradhattam Xéniával. Akkor és ott meghalt bennünk a Szabad Gondolat, és mindaz, ami összekötött bennünket. Függővé váltunk egymástól, pedig mindketten a szabadságra vágytunk. Szétváltak hát útjaink.

Télen kevés a filmfelvétel, így hamar elfogyott a pénzem, ezért újra egy szegénységállásra szorultam, ahol filmforgatókönyv-vázlatokat írok. Az Esasser Strasse végén lakunk, ahol az emberek, Cyrano szavaival élve, „nemesek mind és szörnyen szegények”. Részletes leírás helyett elég lesz megjegyeznem a szobánkról, hogy havi huszonöt márka lakbér fejében tetszés szerinti létszámban lakhatunk itt. Állandóan tíz-tizenkét ember tartózkodik félig éhen halva ebben a lakásban, mert dacára annak, hogy sok kívánnivalót hagy maga után, a nagy hideg mégis sokakat bekerget ide.

Eredetileg ketten vettük ki a szobát „magántitkárommal”, Félixszel, akit azonban mindenki csak Sötét Emberkének nevez, egyrészt alacsony termete, másrészt kifogásolható jelleme miatt. Ő intézi zálogházi ügyeimet, legnagyobb éhínségek idején hoz egy-egy titokzatos márkát, felajánlja szcenáriumaimat a nagyobb filmgyáraknak. Persze, megvan az a rossz szokása, hogy jobb napok idején megdézsmálja párnám alól a pénzt, amíg alszom, lopja a cigarettáimat, és ajánlatokkal zaklatja alkalmi barátnőimet. De hát istenem, melyik ember hiba nélkül való?!

1928. február 15., szerda

Már be is jelentkezett hozzánk a komplett Kék Golyó Társaság: először Kénesi-Kenéz, nyomban utána Kárpát Renée, majd Bükk Iván és Solymár István is, akit még a Széchenyi fürdőből ismerek. Ő időnként parkett-táncos, időnként filmstatiszta, de leginkább lóversenyfogadásokat vesz fel, így el tudta intézni nekem, hogy egy magyar gróf lovait csutakolhassam a lovin, hátha hozzájutok egy kis apróhoz, és némi bennfentes információhoz. Hajnalban jelentkeztem az istállóban. Egy kiképzőőrmester-modorú pasas az istállómester. Megkérdezte, mihez értek.

– Okleveles tengeri búvár vagyok. Tíz márkáért ötszáz méter mélyre szállók le a tengerbe – válaszoltam szemrebbenés nélkül.

– De hát itt nincs tenger! – csodálkozott.

– Hát ezért nem tudok megélni... – magyaráztam, mire elmosolyodott, ami pedig nem lehetett túl gyakori elfoglaltság nála.

Egy lovászfiú gondjaira bízott, akivel együtt dörzsöltük a lovat, két álló óra hosszat. Ekkor jött az őrmester, benézett és naiv csodálkozással kérdezte, hogy miért nem fogtunk még hozzá a munkához. Amikor hallotta, hogy ez a nedves, felborzolt szőrű ló már átesett a csutakoláson, nem hitt a fülének.

– Maguk szerint ez csutakolás? Folytassák!

Egy óra múlva visszajött.

– Kezdetnek elég biztató – mondta tárgyilagos elismeréssel.

További négy és fél órát csutakoltunk, mire elégedett volt Delejjel, a csodaparipával, de nem bántam, mert közben a társam sokat mesélt a korábbi versenyekről, főként a párizsi nagy Derbyről. Mire kijöhettünk az istállóból, a tribünök már roskadoztak, és még mindig özönlött a nép. A mázsálónál sorra léptek el a lovak, és az újságírók marakodtak a turf-habitűékért. A hangerősítők gramofonmuzsikát permeteztek szét, és a zsűri elhelyezkedett a fatorony kupolájában. Az istállónk tulajdonosa, valamilyen gróf, az első sorban állva, blazírtan nézett a világba, mintha ő lenne a legkevésbé érdekelt.

A harmadik futam következett. A lovak sorbaálltak. A starter magasra emelte a pisztolyt, eldörrent a startjel, és a paripák elugrottak a vonalról. Delej azonnal az élre került, több hosszal

mögötte, test a test mellett Liberté és Menelaosz II. futott. Negyvenezer ember, mintha egy gépezet fordította volna mechanizmusával lassan a fejét, a versenyzőket követte.

– És ha lemarad a Delej? – kérdezte valaki a grófot.

– Ki van zárva.

– De hiszen Párizsban lemaradt.

– Nem akartuk, hogy győzzön. Ha Delej Párizsban győz, akkor most nem fizetne tizenhatszoros pénzt, és én nem kapnék egy millióra tizenhatot. Egy régi terv utolsó lépése ez a verseny. Eddig vigyáztunk arra, hogy Delej szakértő előtt ne lovagolja ki az igazi formáját.

– És ezt szabad?

– Én négyszer mentem tönkre, és mind a négyszer kevésbé becsületes eszközök áldozata voltam. A turfon tulajdonképpen ez az istállók mögött folyó harc az igazi küzdelem... – tanította a gróf az ismerősét.

De én is sok mindent megtanultam a lóversenypályán ezalatt az alig néhány óra alatt:

1. A bennfentes információról mindig kiderül, hogy semmit sem ér.

2. A verseny unalmas, mert a szünet húsz, az előadás egy perc.

3. Csak veszíteni lehet, mert a favorit mindig bejön, de nem fizet, az outsider pedig rengeteget fizet – de nem jön be.

4. Itt is érvényes az örökbecsű mondás a Mágnás Miskából: „Aki lovagol, az nem csutakol, aki pedig csutakol, az nem lovagol!”

Hazafelé jövet a kevéske keresetemet az utolsó fillérig elvertem. Egy utcai árusnál könyveket vásároltam Leonardo találmányairól, Planck kvantumelméletéről és a csillagászatról – mint minden rendes lovászfiú. *Sic itur ad astra!*[22]

1928. február 20., hétfő

Új lakótársak jöttek. Pár napja beállított Kolossy, aki a legkülönb közöttünk. A Hazai Forgalmi Bankból emigrált egy rovancsolás után, a rendőrség könyörtelen üldözése elől. Mint egy Dante vagy Dosztojevszkij, férfias, komor, hallgatag megadással eszi az

emigránsok keserű kenyerét – részben az olasz kommunista, részben a fehérorosz emigráció segélykasszájából. Utána érkezett Kont Ferenc, aki egy pesti lappal levelezik, nagyobbrészt sürgető formában, előlegért egy hatalmas cikksorozatra. Aztán itt van egy artista, aki a számához keres tőkét, Pola Negri. (Vele van a gyámolítottja is, egy vidéki színész, egy csendes, agybajos egyén.) Kérdezem tőle, hogy ki ad pénzt egy artistának? Egyáltalán, milyen jövő vár egy artistára? Mi lesz vele, ha kiöregszik? Meglepetésemre Pola nagyon pozitívan nyilatkozik:

– Öreg artistaként beülök majd a Ring Caféba, reszkető kezű zsonglőrök meg gégesorvadásos kikiáltók társaságába, akikhez lelkileg tartozom. Higgye el kérem, nincs szebb, mint öreg artistának lenni! Ismertem Olmützben egy „Halálkerék” nevű Glatsch Ödönt, aki két mankóval és három selyempincsivel bejárt a Rathaus Kellerbe, mert lezuhant a trapézról. És boldog volt, pedig nap mint nap veszekedett vele a felesége, egy Mea Mitta nevű mágikus csoda, akinek rejtélyét a világ leghíresebb professzorai próbálták megfejteni, holott a hölgyet szerintem megfojtani kellett volna. Na, ja! Legszebb élet az artista aranyöregsége. Mert a mi szakmánkban fordított értelme van a kornak. Amíg az artista fiatal, addig közel áll a halálhoz. Minden este meghalhat, és esetleg délután is, mérsékelt helyárak mellett...

Végül ma este megjelent Sír Lajos is, a költő. Télvíz idején teniszcipőben, patentharisnyásan, pepita lovaglónadrágban, gyermekre szabott, szűk, rövid ujjú kiskabátban, amely rátapadt kiszögellő csontjaira. Négynapos szakállában volt valami apostoli, amely félig szent, félig őrült benyomását keltette bennünk. Külseje éhtífuszról beszélt, kiváló modell lehetett volna egy tuberkulózis elleni propagandaplakáthoz.

– Szeretnék aludni – jelentette ki nemes egyszerűséggel. Miután kijelöltünk számára egy helyet az asztalon, feje alá tett egy megfordított levesestányért, és mély álomba merült...

1928. február 25., szombat

Kirúgtak a loviról. Lemosdattam Delejt, és már csak egy lába volt hátra, amikor valamitől ideges lett, ami miatt felrúgta a vödröt.

Sose gondoltam volna, hogy egy ló is ki tud rúgni a hámból! Ráadásul valahogy olyan szerencsétlenül találta el a vödör szélét a bokája, hogy felszakadt rajta a bőr, és vérezni kezdett. Már alig volt hátra idő a futamig, így persze Delej nem indulhatott el rajta, amitől az istállómester olyan ideges lett, hogy mindennek elmondott, csak rendes embernek nem, azután pedig elzavart...

1928. február 28., kedd

Összebújunk itt az Elsasser Strassén, egymáshoz szorulunk a hideg elől, az élet elől, mint a barmok az istállóban, és magunk sem tudjuk, hogy miért. Egyikünk sem sejti, hogy tulajdonképpen mit akar. Csupa törvényen kívül álló ember: művész, szélhámos, lerongyolódott artista, csendes őrült, szóval csupa költő... A legtöbbünknek van valami gúnyneve, én Arséne Lupin nevét kaptam meg, aránylag ártatlanul, mert nem bűnözés útján bár, de eléggé körülményes utakon jutok pénzhez: sokszor vannak mentő ideáim, hajmeresztő blöfjeim, amiket lehetőleg hidegvérrel és biztos fellépéssel intézek.

De itt mindannyian tele vagyunk ötletekkel. Hány óriási terv, szédületes kezdeményezés bukkan fel hirtelen nagyszerű tettvágyunkból, és múlik ki nyomban, szegénységünk miatt. Itt született és halt meg csecsemőkorában a Berlini Aurora, és itt alakult meg az Új Színpad, amelyen a próbák alatt a szerző, a rendező és a színész rögtönzéseiből épült volna fel a darab. Itt döntöttük meg az amerikai filmek hegemóniáját egy elsőrangú tervvel, amihez nem kellett volna sok pénz, és mégis lepipálta volna Hollywoodot, és még hány elsorolhatatlan új alkotás: versek, színdarabok, novellák... Dráma, amit több mint ezertagú kórus szavalt volna el Budapesten a Tattersaalban, operett, amelynek első felvonása a színház előtt, az utcán játszódott volna le... Megoldunk, feltalálunk, megírunk mindent – szavakkal. Mert miután végre kivitatkoztuk magunkból a magasfeszültséget, összehúzott kiskabáttal, borzongva elindulunk a zimankóban, valahonnan egy márkát szerezni...

1928. március 2., péntek

Egy kissé nekilendült a helyzetem. Egy angol vállalathoz, a Keystone-hoz kerültem. Egy Londonban élő, Princz nevű ember tulajdona, és az egész világ illusztrált lapjainak dolgozik. Bolgár Gyuri, akit régebbről ismerek, nagy tótumfaktum itt, megígérte, hogy sikerültebb ötleteimet húsz-huszonöt márkáért megvásárolja. Az első huszonöt márkával a zsebemben tegnap este összeültem Pola Negrivel, aki történetesen szintén keresett húsz márkát egy szellemes reklámmondattal. Nagy számításokba kezdtünk, hogy mibe fektessük a pénzt. Körülbelül kétezer márkányi vásárolnivalót számoltunk össze, olyan dolgokat, melyek pillanatnyi halasztást sem tűrhettek. Egyszerre Pola Negri lesöpörte a cédulát az asztalról:

– Te, én azt mondom, mulassunk egyszer, egyetlen egyszer, igazán!

Beültünk egy taxiba, és kizörögtünk a sofőrnek, hogy vigyen minket a Kantstrasséra, a Kakaduba. Ez egy pazar hely: a falak, az oszlopok, sőt az egész padló is üvegből van, és alulról váltakozó színű lámpák világítják meg, éppúgy, mint az asztalok üveglapját. Minden tíz percben egy új artistaszám megy, egészen záróráig. Szép képeslapok vannak itt kitéve hatalmas mennyiségben, amelyeket a helyiség postaszekrényébe kell dobni, miután megírták őket, és a mulató ragaszt rájuk bélyeget, majd továbbítja.

Ketten legalább száz lapot írtunk meg, kihasználva a ritka alkalmat. Régi pesti barátom, Steiner Simi játszik itt egy magyar dzsesszzenekarral, mert az ugye el sem képzelhető, hogy a magyarság valahol ne legyen képviselve.

Az úri helyről hazajövet egy pár csomaggal felszerelve állítottunk be a rablóbarlangba, elhatározva, hogy „etetést” rendezünk. Könnyelmű ember, aki a menazsériába fizet be etetést nézni. Érdektelen látvány ehhez képest. Nem hiszem, hogy Rómeó, a pesti Állatkert néhai berber oroszlánja legjobb étvágya idején ilyen mennyiséget ennyire rövid idő alatt elfogyasztott volna, mint Sír Lajos, a költő...

1928. március 4., vasárnap

Tegnap este alaposan felöntöttünk a garatra. Valamennyien rá vagyunk utalva az alkoholra lelkileg, és ha van pénzünk, akkor elsősorban is sört iszunk. A Berlinben szokásos nagyméretű, gumis és rugós dugóval ellátott kristályüveg palackban hozzuk haza, és nemcsak a hideg, de sokféle szomorúságunk lelki parazitái is elmúlnak, édes alvás esik kemény fekhelyeinken, és új reménységek költöznek a szívünkbe. Isten áldja a Kulmbacher sört! A sör hatására persze a nőkről kezdtünk el beszélgetni.

Megállapítottuk, hogy a nő a természet *Vart pour Vart* játéka, mivel pajkos kedvében ráruházta a fajfenntartás műveletét. A nő birtokában van az összes fontos, jó tulajdonságoknak, de nem használhatja őket, mert nem életképes koncentrációban bírja ezeket, csak át tudja ültetni egy olyan testbe, ahol ezek a tulajdonságok fejlődőképesek...

Beszélgetés közben Sír Lajos feltette a lábát az előtte álló szék támlájára, így láthatóvá lett egy piros király, amint a cipőtalpán lévő lyukon át mélabúsan kitekint, mint egy héttoronyba bebörtönzött rab szultán. Eső idején ugyanis Lajos mindig egy *kvart majort* rak a cipőjébe *Brandsohlénak,*[23] és ma a piros királyt helyezte el legalul, arccal a föld felé. Ittunk a piros király egészségére is, majd még vagy tucatnyi dologra. Már hajnalodott, amikor Pola Negri nagyot ásított:

– Korán meghalunk így, és még akkor is, ha révbe érünk, sosem tudjuk majd kipihenni ezeket az éveket – jelentette ki, majd lezuhant a székről, és hortyogva elaludt...

1928. március 7., szerda

Negrinek igaza lett. Lehet, hogy meghalok. Összeestem a Kurfürstendammon, és a mentők bevittek a Szegénykórházba. Diagnózis: általános vérszegénység, szívneurózis, nagy nyugtalansága a bolygó idegeknek. A tél folyamán valószínűleg egy szívgyulladáson mentem keresztül, amit influenza közben nem lehet észrevenni. Ez támadta meg a szívet, a bolygóideg nyugtalansága pedig szédülést és állandó víziókat okoz. A kór okának az orvos elsősorban az éjszakai írást, a sok kávét, cigarettát és italt tartja. Azt

hitte, hogy bicsérdista vagyok, mert a szervezetem annyira le van romolva.

A doktor bámulatos munkát végzett. Nagyon alaposan kivizsgált. Még a köpetemből is vett mintát, majd megmutatta a bacilustenyészetét, amely úgy festett a nagyító alatt, mint egy gyönyörű merinói juhnyáj a friss alpesi legelőn. Micsoda baciluskarám! De nem egészen értem az orvost. Szerintem az ő kötelessége az lenne, hogy irtsa ezeket a bestiákat, nemhogy tenyéssze! Azt javasolta, hogy hagyjam el Berlint, menjek friss levegőre a hegyekbe, igyák sok tejet, és vagy egy évig pihenjek.

– Jó táplálkozás, semmi munka! – mondta búcsúzásképp.

Ahogy kijöttem a rendelőjéből, rögtön rágyújtottam egy jó erős cigarettára. Nem azért tettem tönkre magamat éveken át makacs kitartással, hogy most hegyi levegőre menjek. Egy kis szívbajtól még nem leszek szívbajos! És nem azért jöttem ide Berlinbe, és szenvedtem végig olyan telet, amilyenre az újságok öt éve nem emlékeznek, hogy tavasszal, az első reménnyel, az első orgonával, éhesen és kiaszottan hazautazzak Pestre. Én, akinek mindig a legnagyobb pofája volt, van és lesz!

1928. március 27., kedd

Megindult az olvadás. Az első földszagú, nedves, kora tavaszi fuvallatra, az első langy napsugarakra teljesen kiürült a rablóbarlang. A Kék Golyó Társaságot elnyelte a város. Erről eszembe jutott Beöthy László sanzonja, a Két veréb:

És elrepülnek, vissza se néznek
Északra egyik, a másik délnek...

Én most mint parkett-táncos és zenész működök a Diele-ben, amely egy Behrenstrasse-i csinos kis lebuj, szép világítással, szmokinggal, vörös plüssel, üvegparkettel, és aszfaltbűnözőkből rekrutálódó vendégekkel. Szerencse, hogy Utassy Gizi nénitől, Bársony Rózsitól, és főleg Feleki Kamillkától egész jól megtanultam néhány táncot, amelyeknek most nagy hasznát veszem. Közben összeköltöztem Mimivel, az egyik táncosnővel egy garniszállóba.

Csodás lány, aki legalább nem takargatja a múltját (ahogyan a testét se nagyon). Lokálnőben ilyen jól neveltet még nem is láttam. Régebben statiszta volt a filmgyárban. Amikor először elbeszélgettem vele egy este, zárás után, nagyon őszintén megmondta:

– Most, hogy nem jövedelmez a mozi, itt táncolok. Mellékesen kurtizánsággal is foglalkozom. De tudja, csak pénzért...

Szerelmes lett belém, úgyhogy most hanyagolja a másodállását. Nem szorulunk rá, anélkül is megvagyunk valahogy. Nekem állandó munkám van, és megkaptam már a *Steuerkartét*[24] is, úgyhogy a razziáktól sem nagyon félek, és néha még arra is telik, hogy a Kommandanten Strasse-i méregdrága magyar étteremben, a Weisz csárdában ebédeljek. De nagyon utálom a mesterségemet. Külön fényeffektusok mellett éneklem a dob mellől minden este ugyanazt:

Jetztgeht die Dolly gut,
Sie sitzt in Hollywood
Bei einem Tisch
Mit Lilian Gish...

Gizi tíznaponta ír nekem, és én is neki. Mimi ellenére (vagy éppen őmiatta) most valahogy fontosabb lett nekem, mint Pesten volt. De közben O. V. emléke is állandóan belém hasít. Öt éve haldoklik itt bennem, és cipelem az életem áldatlan karavánútján, mint vércsíkját a holtra sebzett. Öt éve haldoklik bennem, de most túl fogom élni. Érzem...

1928. április 2., hétfő

Ma láttam Xéniát egy kirakatüvegen át. A roppant előkelő Kempinski éttermében ült egy idősebb férfival. Csodálatos, aranysárga selyemruhában volt, a nyakán szép ékszer, a haja szőkére festve, a karján vastag aranyabroncs, és az ajkán rúzs. Elhűlten álltam meg: istenem, milyen szép! És milyen boldogtalan...

Ahogy én is. Szenvedek az ismeretlenségtől, mert nagy, rettenetesen nagy publikumra vágyom. Ambícióm, életkedvem van,

hiszek és törtetek. Nem elég nekem, ha olyan lehetek, mint Molnár Ferenc. Sokkal többet akarok. Egy Mahatma Gandhi vagy Bemard Shaw népszerűsége az, ami jól tudná lakatni. Ma olyan új stílust, nyílt szót és mély gondolatokat érzek a koponyám mögött, hogy a legvakmerőbben merek a legnagyobbért indulni.

Nekem az írás a mesterségem, és ha azt akarom, hogy elhiggyék, amit írok, akkor meg kell erőltetnem magam, hogy közönséges szavakat találjak, másképp azt hinnék, hogy minden gondolatom, érzésem póz, frakkos szavakba öltöztetett műgondolatok. Pedig éppen fordítva van. Akkor vagyok kénytelen pózolni, ha olyannak szeretnék látszani, mint a többiek, ha nem használok furcsa szavakat. Lehet, hogy az írás vált második énemmé, vagy így születtem, hogy különös szavakba formálódjanak a gondolataim...

Amikor itt tartottam gondolataimban, befordult a sarkon egy impozáns, csillogó, fekete túrakocsi, előkelőén, és odagördült a Kempinski elé. Megállt, de járatta a szinte vattába ágyazott motort. Már az sem ért váratlanul, hogy Xénia lépett ki a kapun, és magától értetődő módon beszállt a luxusautóba. Sőt még attól sem haltam meg, hogy milyen káprázatos estélyi ruhában volt, pedig a belépőjéről a derekáig lógtak a legértékesebb cobolyszőrmék. És az elzúgó túrakocsiban ott ült mellette a nagyon előkelő ősz férfiú, aki úgy láttam, rám vigyorgott...

1928. április 10., kedd

Egy kis, szomorú pesti regényt írok, hangulatos édes kis novellát, tavaszról, szerelemről, bankfiúról, kőrútról, Ferencvárosról és egy pesti lányról. Olyan lesz, mint egy kis versike, borongós és mégis vidám, humoros és szomorú. A Margitszigeten fejeződik be, ahol egy vasárnap este a fiú öngyilkos lesz. Szépen csendesen beleereszkedik a Dunába, miközben a fák közül katonazene szűrődik ide a sziget végéből... Kicsivel akarom kezdeni, de aztán egy színdarabot is akarok írni, és ha valamim már lesz, lemegyek egy évre Itáliába, és írok egy könyvet. Nem regényt, nem elbeszélést és nem értekezést: egy könyvet. Itt van már a vázlata fejemben. A nagyregény! Új műfajt akarok produkálni. Egy műfajt,

amit mindenki megért, ami megnyitja az utat a tudatlanoknak oda, ahonnét eddig ki voltak zárva: a magasabb irodalomba. A címe az lesz: Új hitet hirdetek. A formája: egyszerű, sima, biblikus. Tárgya: az élet fő problémái, az ember, az Isten és a halál fogalmának tisztázása. Ehhez persze nagy nyugalom kell, jobb idegek, szép idő, könyvtárak. Talán Svájc is jó lesz... És filmet akarok csinálni Mohamed életéből, akiről mostanában olvastam egy igen érdekes könyvet.

De az ajánlólevelek itt szart sem érnek, ahogy a tehetség sem. Mi vagyok én itt, Berlinben? Nem vagyok itt sem más, mint ember: piszkos, rajongó, aljas, tiszta, szentimentális, bosszúálló, szerelmes, gazember, gyilkos, idealista, képzelgő, költő és szerencsétlen. Azt hiszem, hogy máshol kell keresnem a szerencsémet. Nem! Máshol kell keresnem önmagamat...

1928. április 28., szombat

Itt ülök a vonatban az anhalti pályaudvaron, és várom, hogy elinduljunk Svájc felé. Az újságosnál találtam egy pesti újságot, amiből két hír ragadott meg. Egyrészt beszámoltak arról, hogy eltemették Beketow Mátyást, a népszerű cirkuszigazgatót, aki öngyilkosságot követett el, és a Dunából csak napok múlva került elő a holtteste. Példátlan sikersorozata volt a cirkuszának egészen az első világháborúig, amikor is a több mint száz lóból álló cirkuszi ménese közel háromnegyedét „besorozták”. Azután a proletárdiktatúra államosította a cirkuszt, de az továbbra is Beketow vezetésével működhetett. Ám az ezt követő időszaka már korántsem volt olyan sikeres, mint a háború előtti. A rossz gazdasági viszonyok lassan tönkre tették az ő cirkuszát is, így csődbe ment. Bécsi előadásainak bukása miatt hazafelé, a hajón lett öngyilkos...

A másik hír pedig az volt, hogy tegnapelőtt Bécsben letartóztatták Kun Bélát, aki a nyomozás szerint újabb kommunista forradalmat kívánt előkészíteni Magyarországon. Így fonódott egymásba kettejük sorsa, Talán, ha nem sorozzák be akkor az idomított paripákat, minden másképpen alakult volna...

Ahogy a napsütésben az ablakon át kibámulva ilyesmiken merengtem, végre megoldottam a Kék Golyó rejtélyét is. Sosem

értettem igazán, miért hívják így a többiek a szedett-vedett társaságunkat, de most végre rájöttem. A kék az eget jelenti, amely mint mi, magasan van a föld felett, a földi dolgok felett áll... A kék jelenti a tengert, amelynek csodálatos mélységei vannak, misztikusak, iszaposak, gyöngyösek, és állandó hullámzásban van... A golyó pedig azt jelenti, hogy a testek tehetetlenségüknél fogva könnyen odább gurulnak. Gurulunk, de hová? Honnan tudhatná azt egy golyó?! És most én is továbbgurulok valamerre...

Bern, 1928. április 29., vasárnap

Van itt Svájc fővárosában egy kerek, földbe mélyített ketrec, amit úgy hívnak, *hogy Bdrengraben,* és medvéket tartanak benne, amelynél kedvesebb látványosságot még nem nyújtott város. Itt tovább időznek az idegenek, mint az Eiffel-toronynál, vagy a schönbrunni kastélyban! Svájc különben is állatszerető ország, lépten-nyomon látni etetőket, dúcokat, amiket telelő mezei vadaknak, vadkacsáknak állítottak fel. Este pedig a Casino Kávéházban láttam a hadügyminisztert. Nagy bajuszú, egészséges arcú katona, aki kedélyesen tisztelgett vissza az arra sétáló bakáknak, miközben Virginiát szívott. Micsoda boldog ország!

Zürich, 1928. május 6., vasárnap

Megélhetésem biztosítása érdekében házalásra adtam a fejem. Még idefelé a vonaton találkoztam egy pesti ismerősömmel, aki felajánlotta, hogy dolgozzak neki, áruljak kézimunkát jutalék ellenében. Elmagyarázta, hogy a házaláshoz kiváló pszichológia szükségeltetik, és csak délelőtt űzik, amikor az asszonyok egyedül vannak otthon.

– Asszonyokkal bánni művészet! Ha ilyent még nem mondott volna valami régi görög bölcs, én most kimondom – jelentette ki, majd így folytatta: – A nő megnézi *apetitpoint* kézimunkákat, amelyeket itt, Svájcban csinálnak, és végighallgatja a mondókát, amely vagy úgy kezdődik, hogy *Das ist ein Handarbeit, vagy* úgy, hogy *C'est fait a la main.* Aztán a háziasszony behívja a

szomszédnőt, azzal is megnézeti őket, majd kijelenti, hogy nagyon szépek. Megkérdezi, hogyan készültek, és mibe kerül egy darab, végül megjegyzi, hogy nem vesz, és bemegy előled a szomszéd szobába. Aki erre visszafordul és kimegy, az nem házaló. Ilyenkor kitartóan kell állni és várakozni, amíg újra megjelenik, és megint el kell mondani neki a mondókát, és aztán még sokszor elmondani! – oktatott tovább.

Hát, majd igyekszem...

1928. május 9., szerda

Ha úgy találod: hivatalban, üzletben, boltban, műhelyben, iparban nem tudsz elhelyezkedni, akkor kíséreld meg a kőtörést vagy a csomagkihordást, amely elfoglaltságok még mindig örömteli passziók a házalás mesterségéhez képest. A házaló gyanús idegen, akit vizsgálódó, utálkozó pillantással néznek, társadalmon kívül álló, akinek este a kuncsaftja nem köszön vissza, akit nem mernek egyedül hagyni a konyhában, aki bizonnyal csal és lop, akivel még a szolgálólány is érezteti a hatalmát, akinél az asszony, aki vásárol, előre felteszi, hogy legalább négyszer kidobja, mert az kedvezőbb áralakulást idézhet elő. A torok először reszel, aztán fáj, végül bereked, a láb először fárad, aztán zsibbad. Sorvad a lélek, de fejlődik a lúdtalp...

1928. május 12., szombat

Ma átköltöztem a Hotel Speerbe, amely nélkülözi ugyan a modern hotelkultúra legújabb vívmányait, de Zürichhez mérten feltűnően olcsó. A japán[25] diákkolónia zöme itt lakik. Pénz nélkül érkeztem, tehát máig a St. Gotthard szállóban laktam, mert az a város legelőkelőbb hotelje. Azt már megtanultam, hogy ha az embernek nincs pénze, akkor egy előkelő hotelbe kell beköltöznie, ahol csak hétvégén adják át a számlát. Most elég jól keresek, az első napokban háromszáz frank forgalmat csináltam, és ötven százalékra dolgozom, tehát a fele haszon. A szoba itt a Speerben egyszerű, de tiszta, és az ablak előtt egy gyümölcsfa lelógó ágai

odaszórják nagy, puha virágaikat a párkányra, amitől barátságos és megnyugtató ez a különben sivár kis helyiség.

Mindennap a St. Anna Hof Kávéházban reggelizem, és mindig ugyanazon két bajor mellett. Leülök a közelükbe, és látszólag újságot olvasok. Ök árnyékképekkel, úgynevezett sziluettekkel ügynökölnek a tó körül, ahol csupa előkelő villa és gyönyörű kastély van. Dühösek, mert egy láthatatlan ügynök mindennap lejárja közvetlen előttük a helységeket. Ama boldog emberek, akik még nem házaltak, nem tudhatják, hogy milyen haszontalanná teszi a házaló működését, ha valaki bármilyen más áruval ugyan, de közvetlenül előtte jár házról házra. A leggazdagabb háziasszonynál is van ugyanis egy kialakult ökonómia, amely szerint ugyanazon a délelőttön két házalótól biztosan nem vásárol.

A két bajor nem is sejti, hogy az ismeretlen ellenség, minden ügynöki gyanún felül álló eleganciájával, naponta mellettük reggelizik szerény személyemben, és elhatározásaiktól teszi függővé, hogy hová menjen aznap a Stadt Rapperswil nevű gőzössel. Ma eltervezték, hogy lemennek a tó túlsó végére Wollishofenig, és visszafelé jönnek Küssnacht, Erlenbach és Herrliberg irányába, így nyomban elhatároztam, hogy én egy megállóval feljebb, Küssnachtban kezdem, és előttük járva jövök visszafelé...

1928. május 21., hétfő

A jelenet mindig ugyanaz. Csengetek. Valaki megjelenik az ajtóban. Mondom:

– A *Madame-mal* akarok beszélni.

– A Madame elutazott – szól az elutasító válasz.

– Én úgy tudom, hogy itthon van. Vigye be a névjegyemet! – lépek fel határozottan.

Nemsokára csodálkozva megjelenik a háziasszony, pongyolában, mire villámgyorsan kirántom selyempapírba csomagolt hímzéseimet a belső zsebemből, és máris hadarom mondanivalómat:

– *Das ist ein Handarbeit...*

Ő erre előveszi a régi trükköt, amivel Svájcban a házalót zavarba hozzák:

– *Qu est que vous voulez?*

Villámgyorsan folytatom:

– *C’est fait á la main...*

Erre tudtomra adja németül, hogy nem vesz semmit, ilyen már van neki egy csomó. Folytatom. Ecsetelem a helyzetemet: esőben, sárban, pénztelenül... Hiába, nem vesz, kár minden szóért. Negyedóra múlva tíz frankért mégis eladok neki. Gyatra üzlet!

1928. május 27., vasárnap

A leadott megrendeléseim után szerdánként küldik a lakásomra az egész heti jutalékomat, mivel a hét többi napján úton vagyok. Az igazi földrajzkutató sohasem képes az utazással végképp szakítani. És mondhatom, a kézimunkákkal bejárt útvonal is érdekes felfedezések, meglepő tapasztalatok kútforrása, ahol nem nélkülözöm a veszélyt, a megpróbáltatásokat, és sűrűn akadnak közben vademberek, vagy ami ritkább: még szelídek is előfordulnak a vásárlók kegyetlen, ősi törzsében.

De most mintha valami, talán a szakadatlan eső, megátalkodottá tette volna az asszonyokat. Mindenütt visszautasítás. Az egyik bevágja rám az ajtót, hogy majdnem hanyatt esem, a másik helyen a cselédlány fenyegetőzik, hogy rendőrt hív. Egy öreg hölgy, jóságos szemű, tízszer elmondatja a mondókámat, és mindig csak annyit mond rá, hogy nem vesz. Ez még rosszabb, mint a goromba volt...

Leülök ázottan, kimerültén egy kilométerkőre, és sírni tudnék. Egy ázott cigarettára gyújtok, ám közben egy dombtetőn magányos kastélyt pillantok meg. Ezek az igazi helyek. Egy ilyen kastélyban meg lehet csinálni a napi lózungot!

Hozzávetőleges becslésem szerint fél óra, hegynek fel. Minden lépés után kettőt csúszok vissza. Másfél óra alatt azért végül is felérek. Mikor belépek a gyönyörű, nehéz tölgyfa bútorzatú, régimódi ebédlőbe, elsőre különböző nagyságú macskákat látok sétálni mindenfelé, egy hatalmas, örökzöld cserép felett vörös bóbitás papagáj gubbaszt, az egyik karosszékben pedig negyvenöt év körüli, szemérmes pillantású leány hímez valamit. Egy sasorrú, kopasz úr néhány megdöbbentően hosszú, ősz hajszállal a fején, botra

támaszkodva jön felém, és egyenesen a karjaimba zuhan, mert rálépett hálókabátjának földig érő övére. Néhány másodpercig kimerültén pihen az ölemben.

A magányos kastély a schönach-i tébolyda, amely eredetileg egy főúr lakhelye lehetett, aki halála után a városra hagyta azt csöndes őrültek ápolása céljából. Mit csináljak? Öngyilkos legyek?! Egy színdarab cselekménye bontakozik ki lelki szemeim előtt: az asszony öngyilkos lesz, de nem hal meg, ami megrendíti a férjet, aki a vergődő asszony betegágyánál bevallja a bűnét... Azt hiszem, kezdek igazi íróvá válni!

Thun, 1928. május 31., csütörtök

Küssnachtban mintha az ördög járt volna előttem. Egész délelőtt egy hímzést sem adtam el, ami eddig még sosem fordult elő. Mire delet harangoztak, végre megszületett az első üzlet, eladtam az Arató pár című hímzést, negyven frankért. Amikor kiléptem a kapun, és éppen a selyempapírt hajtogattam össze, hogy eltegyem, egy szomorú ember állt elém, hatalmas farkaskutyával, és felszólított, hogy menjek vele.

Alacsony, kövér ember volt, kissé rekedt hangú, lompos, csámpás járású; a szája szegletében cigarettavég füstölgött, bőven hullatva pernyét és hamut a lompos ember kabátjára, amit ez néha egy hessegető, lassú mozdulattal inkább tudomásul vett, mint letisztogatott. Mit is tehettem volna?! Szót fogadtam neki, de próbáltam meggyőzni eljárása helytelenségéről. A detektív erre a csuklómra tett egy karperecét, és egyben felkért, hogy ha csak lehetséges, fogjam be a számat.

– Kérem... – dünnyögtem sértődötten, mert nem szeretem, ha mindenből ilyen nagy ügyet csinálnak. A detektív közölte velem, hogy ha van pénzem, akkor taxin is mehetünk a rendőrségre.

– Még mit nem! Színházba ne vigyem?! – kérdeztem dühösen, mire a detektív felhívta a figyelmemet arra a körülményre, hogy fájdalmas következményekkel jár, ha valakit szájon vágnak, és minek gyűjteni a pofonokat, amikor öreg napjainkra e takarékosság tőkéje aligha jelentheti életünk nyugalmas alkonyát. Igazat adtam neki, és csendben hagytam, hogy bekísérjen a rendőrőrsre.

A kapitány cvikkeres, angolbajuszos férfi volt, aki egy bagószagú irodában ült, hatalmas íróasztala mögött. A barna bőrű, markáns arcú, szigorú szemű tisztben volt valami különös keménység. Orrcimpái sokszor rezdültek meg a visszafojtott indulattól. Mellette ült egy fogalmazó, akinek lediktálta a jegyzőkönyvet. Közben azt néztem, milyen szép sorban lógnak a fogasokon a szolgálaton kívüli rendőrök köpenyei és gumibotjai. Kiváló dekoráció, ajánlom mindenkinek, aki kifinomult, elegáns és barátságos hangulatot kíván nappali szobájában teremteni. A kapitány gyanút fogott, és nem eresztette: szerinte én illegálisan működöm, ezért két hét áristomot szabott ki rám. Egy kis pihenés biztosan nem fog megártani...

1928. június 1., péntek

Börtön. Tágas helyiség. Magasan ablaka is van, vasrudas. A szoba közepén egy asztal áll, két székkel. A falak mentén négy ágy, amelyeket fel lehet csukni. A háttérben egy ember: alacsony, őszes, kövér, szakállas. Ő a cellatársam. Nem hasonlít rabra, inkább olyan, mint egy vidéki zsidó kocsmáros. Rendkívül toprongyos, és több napja nem borotválkozhatott. Valami mediterrán könnyedség sugárzik belőle, így hát megkérdem:

– Ön olasz?

– Svájci vagyok – válaszolja, miközben elégedetten piszkálja a fogát.

– Sajnos nem tudok svájciul... – szabadkozom. A szakállas viszont még az átlag svájcinál is rosszabbul beszél németül.

– Öt gyermekem van – mondja gondterhelten, mintegy csak saját magának. – Ki fog azoknak enni adni? A feleségem már két éve nem tud járni...

Elmeséli, hogy japán díszműholmival ügynököl. Persze nincs engedélye, így lépten-nyomon elfogják, és megbüntetik. Guggenheimnek hívják. Később harmadiknak csatlakozik hozzánk egy vidám bécsi férfi, kopaszodó, mosolygós, furcsa dialektussal beszélő, alacsony, hízásra hajlamos ember. Kereskedelmi utazónak mondja magát, és valami köze csakugyan van ehhez a mesterséghez, mert mint hamiskártyás működik, forgalmasabb

vasúti gócokon. Persze az is lehetséges, hogy azelőtt valóban kereskedelmi utazónak indult, de az állandó utazás elég unalmas, és miután az ügynökök általában kártyázással szokták elűzni unalmukat, nem lehet csodálni, ha egy ügyeskezű ember kereskedelmi utazás helyett végül inkább az utazás kereskedelmét, a hamiskártyázást űzi. Ezt aztán addig űzi, míg egy napon azt nem tapasztalja, hogy őt is űzik...

1928. június 6., szerda

Délelőtt leeresztettem az ágyamat, és belefeküdtem. Bejött az őr, és figyelmeztetett, hogy ezt nem szabad. Miért?! Munka nincs, egy négyszögletű cellában kell ülni – miért nem szabad legalább egy kis időre meghalni egy kis alvással?! Naponta egy órára kivisznek minket sétálni az udvarra, így megismerkedhettem jó néhány rabtársammal. Van itt állástalan matróz, szolgálaton kívüli dokkmunkás, elcsapott pénzügyőr, besurranó tolvaj, zabügynök, filmstatiszta, sintér és ügyvédjelölt, sőt valószínűleg egy zongorista is, mert ma este zenét hallottam az igazgatói iroda irányából.

– Muzsi... Muzsika... – dadogta a bécsi.

– Ismeri? – kérdezem. – Ez Beethoven.

– Nem! Ez a hatvanhármas fogoly – világosít fel minket rosszkedvűen Guggenheim, és a másik oldalára fordul.

Később érkezett egy újabb cellatársunk is. Az egyik bajor! Szerencsére nem ismer fel. Guggenheim most hortyog. A hold tisztán, izzó fehérséggel tűz be a cella kövére, távoli villamoscsilingelés, autótülkölés hallatszik. Rágyújtok az utolsó cigarettámra. Rab vagyok. Rab. Na és? Eddig mi voltam? És ezentúl mi leszek?!

Genf, 1928. június 16., szombat

Sok mindenre rávezetett a cella négy fala, amit azelőtt nem hittem, nem éreztem. Bölcsebb lettem néhány egyszerű gondolattal és több ősz hajszállal. Hét lépés előre, hét lépés vissza, újra hét lépés és megint hét... Próbáltam időnként rövidebbeket lépni, mert

nem bírtam cipőm koppanásának egyhangú ritmusát. De az ember csak úgy tud másképpen lépni, ha figyeli a járását. És egész nap a lépéseimmel foglalkozzam? Bele kell ebbe őrülni! Nagyon sokszor úgy éreztem, hogy perceken belül elborul az elmém. De aztán megszólalt bennem egy hang:

– Élnem kell! Birtokában kell maradnom szellemi képességeimnek!

Az utolsó nap furcsa mód különösen nehezen telt el. De mint rabtársaimtól megtudtam, ezzel mindenki így van. Az egyikük mesélte, hogy hatéves büntetése elteltével három napja van már csak hátra, és elhagyhatja a fegyházat. Öt évet és háromszázhatvankét napot egészen jól kibírt, de most már kezd az idegeire mászni ez a dolog, és úgy érzi, hogy a hátralevő három nap elviselhetetlen. Van így néha az ember. Egy ismerősöm, aki már több ízben mászott fel kötélhágcsón a lomnici csúcsra, megpofozta a házmesterét, mert nem járt a lift, és gyalog kellett felmennie az ötödik emeletre.

De most már újra szabad vagyok! Voltak, akik örökké hiába vártak egy ilyen éjszakára, mint amilyenbe én most kilendítem az ablaktáblákat és széttárt karjaimat: szemben a Mont Blanc komor, jeges árnyéka, de látszik a fényes hotelsor pompás ragyogása is, és nem messze ide a Beau Rivage transzparense fénylik...

De én nem akarom látni őket: a fényeket, az árnyakat, a muzsikát, a szegényeket, a parkokat, a könnyeket, a halott hősöket és az élő áldozatokat, anyák sorvadását, metreszek örömét! Én nem akarok látni mást, csak a havasokat!

1928. június 21., csütörtök

Genf gyönyörű város, tele szomorúsággal. A textiliparból meggazdagodott takácsok városa, de itt rendezték a legemlékezetesebb szocialista tüntetést is, amelynek során halomra lövöldözték az angol gépek üzembe helyezése miatt kenyér nélkül maradt munkásokat, ami később Gerhart Hauptmannt A takácsok megírására inspirálta.

A takácsok unokáit végül is a gépek mellé kényszerítették: így forog a Föld máról holnapra. *Panta rei!*[26] Szó szerint minden elfolyik, az idő és az egész világmindenség. Aki ezt megérti, az egyszerre szférikus magasságokban áll a napi dolgok kicsinyessége felett, és fölényesen mosolyog minden ostoba erőlködésen, amely a pillanatokat akarja fontossággal felruházni. Az Alpokról a híres főn zúg, és szétszórja a nagy szemű esőt, a sűrű felhők mély gyászba borítják a vidéket.

Nem messze a Népszövetségi Palotától, a híd mellett ül egy szobor, szelíd, bölcs arccal, ráhajló szomorú fák között, és ki tudja, mióta figyeli már a sok furcsa komédiát maga körül. Mit szól ez a szobor a népek szövetségéhez és gyűlöletéhez, amely ott kulminál körülötte? Jó lenne, ha megszólalhatnál, és hallgatnának is rád ezek a nagyképű és vak emberek, amikor átvonulnak a Metropolból a Népszövetségi Palotába! Ha megállnának egy pillanatra tanácsért előtted, nagy Jean-Jacques Rousseau!

Luzern, 1928. június 23., szombat

Lett egy társam, Sasié. Vele sem megy jobban az üzlet, de jobb hangulatban tesszük túl magunkat a nehézségeken. Be kell látnom, hogy vannak még karakterek, és nemcsak Dumas és Cervantes regényeiben, hanem itt, az életben is. Vannak még Bayard lovagok, legfeljebb zakót hordanak, és kollekciót cipelnek a hónuk alatt. Sasié is egy ilyen alak. Rossz árut küldtek utánunk, amit nem lehetett eladni. Mindenünk ráment az utánvéttel küldött áru kiváltására, készpénzünk tehát nincs, holnap pedig esedékes lesz a hotelszámlánk, így reggel szökve kell itt hagynunk a Vierwaldstättersee-t. Búcsúzásként kérek a pincértől egy doboz cigarettát, amiről Sasie-nak eszébe jut valami.

– Te, együnk valamit! – mondja.

– Megőrültél? Egy vasunk sincs... – válaszolom.

– Na és? Nem fizetni akarok, hanem enni! – zárja le a vitát.

Az étterem zsibong. Egy női zenekar muzsikál, rendkívül kövér, de egészen babaarcú szőke hölgy hegedül prímet a szíveken. Leülünk egy asztalhoz, és Sasié azonnal rendel a *maitre d'hôteltői:*

– Küldjön két személyre vacsorát. Mindegy, hogy mit. Olyan legyen, mint egy angol főúr: hideg és előkelő. Lehet kaviár, homár és más apró baromfiak... Igen, pezsgőt is, Littkét.

Előkelő hotelben lakunk, kereskedők vagyunk kifogástalan, úri öltözékben, számláink kifizetésekor biztosan bőkezű borravalót is adunk majd – gondolhatják rólunk. Körülöttünk halk hangok, előkelő emberek, színes, tompa fények, nesztelenül járó pincérek. Talán még sohasem pezsgőztek nagyobb luxusban szegényebb figurák, mint mi ezen az estén, bánatos rezignációban, magunkat is uraknak képzelve. Amikor már megittuk az egész üveg pezsgőt szomorúan, odaszóltam Sasie-nak:

– Szegény jó szüleim!

– Mi van velük? – kérdezte.

– Egész este egy kortyot sem ittam az egészségükre! – válaszoltam.

Rendeltünk hát még egy üveggel. Amikor aztán ez is erősen fogyóban volt már, rászóltam:

– Te, Sasié, adj még egy pohárral! Ameddig még lehet. Azt tapasztaltam, hogy újabban a thuni fogházban ihatatlan a pezsgő...

Holnap pedig újra ránk szakad a bizonytalanság, a kutyasors és a házalás, rendőrségtől való rettegésekkel súlyosbítva, mert minden engedély nélkül, üdülővízummal járjuk tovább az országot, ahogy eddig:

– Eine Handarbeit... C’est fait á la main...

Schaffhausen, 1928. június 30., szombat

Itt szőkék az utcák, és minden sarkon egy-egy nemzeti hőssel találkozik az ember. Sasié, nem lévén jártas a történelemben, ilyeneket mond:

– Nézd, a Piros Alsó áll azon a szökőkúton!

Avagy:

– Szálljunk meg ott fent, a Makk Felső Hotelben!

Most éppen abban a tejcsarnokban ülünk, amelyből alulról látni a vízesést. Átadjuk magunkat a természetimádók ihletett állapotának. Honnan zuhog a víz, milyen erőktől, mióta és meddig, ilyen óriási nyomással?! Errefelé vannak mind a híres-neves

óragyárak is. Az előbb belelestem egy szórakozott turista képeslapjába: „Üdvözlet Schaffhausenből! Itt van Európa legnagyobb órája és legpontosabb vízesése...”

Hamburg, 1928. szeptember 14., péntek

Három hete lakom itt, a Groth’s Hotelban, a GroBe Bergstrafién, közel a dokkokhoz. Ez egy igazi altonai *Hochbetrieb:* reggel kávébüfé, délben étterem, este bár. A kávé és az ételek ára napszakonként változik aszerint, hogy a kávémérésben, az étteremben vagy a lokálban fogyasztja el az ember. A legjobb ebben a helyben az, hogy tele van mindenféle újságokkal, néha még magyar lapokkal is, így rengeteget olvasok itt. Végre a kezembe kerültek az amszterdami olimpia végeredményei is. Magyarország négy arany és öt ezüstérmével a kilencedik lett a negyvenhat ország közül, ami remek eredménynek mondható. Nagyon örülök a fradis Kocsis Antal első helyének bokszban, már csak azért is, mert ez volt az első olimpiai aranyunk bunyóban. Lenyűgözött Petschauer Attila is, aki a csapat arany mellé még egy egyéni ezüstöt is hazavitt (miközben otthon remek cikkeket ír Az Estben). Az viszont nagyon váratlanul ért, hogy egy Mező Ferenc nevű gimnáziumi tanár szellemi olimpiai bajnokságot tudott nyerni Az olimpiai játékok története című munkájával! Ilyesmire még talán nekem is van esélyem, ha már bokszban nincsen...

1928. október 1., hétfő

Alig maradt pénzem, errefelé állást találni pedig szinte lehetetlen. Közben esik, esik állandóan és egyhangúan a szürke égből. Dokkok, hajóállomások, vashidak, csigák, daruk, zsákok és bálák, mind csepegnek, minden nedves, ázott, szomorú. Kis hajók és ponyvával letakart csónakok beláthatatlan tömege mozgolódik a nyugtalan vízen, ameddig a szem ellát. Messze, az amerikai dokkoknál óriási óceánjárók impozáns látványa magasodik a hajórengeteg fölé, köztük a dél-amerikai Cap Polonio, a legnagyobb személyszállító gőzös, amit valaha láttam. Érkezése valóságos

népünnepély, zeneszóval, virágokkal fogadják, amikor kivilágított gigászi teste besiklik a dokkok közé.

Impregnáltnak nevezett, de spongyaként átázott köpenyem gallérja nem ad meleget, csak hideg, nedves érintésével bántja az arcomat. Legyűrt kalapomnak már sokszögű lett a karimája, fehér teniszcipőm pedig teljesen átázott. Így állok ősszel a hamburgi kikötő közepén, a szabad ég alatt, a tenger felett egy vashídon, és mindössze egy márka tíz pfennig van a zsebemben: lélegzetnyi oxigén az elmerülés előtt. Közben azon gondolkozom, ki lehet az a hulla, aki egyszerre feldugta alattam a fejbúbját az Elbából. Szegény vagy gazdag hulla? Szerelem, sikkasztás, csőd, betegség, szerencsétlenség vagy öngyilkosság? És a legfőbb kérdés: én is így végzem majd?!

1928. október 6., szombat

A Vaterland itt (is) a legforgalmasabb kávéház. Bemegyek. Megnézem az újságot, a telefonkönyvet, de türelmetlenül, kedvetlenül. Talán tényleg nincs semmi számomra Hamburgban, vagy lehet, hogy ez a folytonos eső lombozza le ennyire a kedélyemet. Félredobok mindent, és bámulok ki az ázott utcára, a kietlen délelőttbe. A végtelennek tetsző őszi eső csak esik, cuppogva, csordogálva, mélyedések mentén, sikolyra, diskurzusra, ölelésre, bánatra és örömre, mindig ugyanúgy, a természeti dolgoknak azzal az örök egyformaságával, amit a világ folyása, a jelen legrendkívülibb eseményei sem teríthetnek el végtelenül monoton ütemüktől. Hérakleitosz végső érvényű igéi személyesednek meg az altonai sivár eső folytonosságában, a verésben, az őszben és a csendben, ahogy az ablakhoz veri a sűrű cseppeket a szél. *Panta rhei.* Minden folyik. Csak azt nem értem, minek. Hamburgban nincsenek szántóföldek, így teljesen felesleges a szüntelen csapadék...

Még kávét is adnak itt, ha annak lehet nevezni azt a löttyöt, amit a csészébe adtak. A csésze jó volt. Hirtelen egy ismerős jön be, Hollán Gábor. Dobozgyára volt a Vilmos császár úton, békebeli gazdag ember. Nem tőzsdézett, nem spekulált, magukkal rántották a többiek. Itt képekkel ügynököl, a mindennapira is alig telik neki

belőle. Azt kérdezi, hogy honnan jövök. Mondom Berlinből. Van-e pénzem? Nincs.

– Mit fogsz itt csinálni? – kérdezi.

– Rágyújtok egy cigarettára – sütöm el a régi poént.

– Azt hallottam, hogy a Trocaderóban magyar jazz bánd muzsikál. Pesti fiúk, ismerem őket a Mascotte-ból.[27] Talán segíthetnek... – mondta.

Megköszöntem az információt, majd miután elállt az eső, egész nap céltalanul bolyongtam a városban. Halálosan fáradt lettem, így elaludtam a földalattin. Ediről álmodtam, akinek operettlibrettót írtam egy lezüllött, jobb sorsra érdemes balkáni hercegnőről. A barátomról, akivel hosszú évekig élet-halál barátságot tartottunk fenn, akivel még vértestvéri szerződést is kötöttünk valaha, a földi lét hajnalán. Két éve nem láttam, és ezalatt alig gondoltam rá...

Felébredve eszembe jut a magyar zenekar. Lehetetlen, hogy pesti zenészek között ne akadjon egy ismerős. Elmegyek a Trocaderóba. Nagy mulató, több helyisége van, négy zenekar is játszik benne. A zenészek egy csomóban, csupa kifogástalan szmoking, intelligens úri arcok, magyarul beszélgetnek. Az első közülük, akivel meglátjuk egymást, a barátom, Edi, akiről nemrég álmodtam.

Kissé elhízott, és egy szaxofon lóg a mellén. Két hete van itt, nagyszerűen keres. Hosszú évek múltán nyomban avval a melegséggel, szeretettel beszélgetünk, mintha nem is vénített volna meg bennünket az a pár év már ilyen fiatalon, ö egy kissé szégyelli magát, mentegetőzik: azért nem tett le a komponálásról, és foglalkozik a terveinkkel. Most, hogy keres, majd előbbre tud jutni. Kilencszáz márka fix fizetése van egy hónapban a lokálban, és gyakran játszanak a rádióban is. Régi dolgokról beszélünk, szerelmekről, barátokról, boros estékről, bohém históriákról, a messzi Budapestről...

– Te mit csinálsz? – kérdezi tőlem.

– Riportokat írok a Magyar Hírlapnak, és a Panthéonnál elfogadták egy regényemet, Tiszavirág az élet a címe... – válaszolom.

– Szóval jól megy?

– Megy valahogy, és ami a fő, reményeim vannak.

– Mennyi jövedelmed van?

– Nem sok. Az újságtól háromszázötven pengő.

– És a regény?

– Ezer pengő előleget kaptam. De most levelezek a Völkers Magazinnal is, ami további két-háromszáz márkát jelent majd elsejétől.

– Hiszen akkor jól keresel!

– Nem panaszkodhatom, de többre vágyom. Nem anyagilag persze...

– mondom, aztán sietve elbúcsúzom, és hazaindulok.

Nem értem, miért hazudtam így összevissza a legcsekélyebb alapot nélkülöző dolgokat, mi szorította le a nyelvemet, amikor a végén mégis kérni akartam ötven márkát, mert „késett az e havi fizetésem”? Volt valami kéjes abban, amit tettem, valami bosszú, mert tudtam jól, hogy fájdalmat okozok neki, hogy férget ültetek a leikébe, ami ma éjszaka rágni fog benne. De miért? Miért nem kértem inkább?!

Nagyapám gyakran mondogatta: „Az ember sose hivatkozzék úri múltjára, letűnt cimboraságokra. Aztán eszembe jutott az is, amit a Hét sovány esztendő című Heltai-regényben Tica, a jómódú uzsorás babája, Mágnás Elza „kolléganője” mond egy szép napon saját magának, tökéletesen megoldva ezzel az élet összes létező problémáját: „Végeredményben is minden mindegy.” De most nincs időm hosszas elmélkedésre, elmúlnak az eszmefuttatások és ellágyulások: minden idegszál a fedélzetre! Lerázom magamról a letargiát, és már lázasan dolgozik az agyam. Beköszöntött a legkomolyabb nyomor: az éhség, a hajléktalanság. És újra esik, egyre csak esik...

Kegyetlenül rossz érzés az őszi alkony egy idegen városban. Ilyenkor az ablakokat szoktam nézni. Ismerem ezeket az otthonokat, és nekik sejtelmük sincs rólam. Ezt onnan tudom, hogy tíz-tizenegy óra felé, midőn fedél nélkül, sokszor esőben kóborgok, ezek a fények sorban, lassan-lassan mind kihunynak, és én magamra maradok, mint akit mindenhonnan kizártak...

Egy átázott forgalmi rendőr ölelésre tárja felém a karjait. Merre, hová? Emberek sietnek körülöttem, de úgy látszik, fogalmuk sincs arról, hogy belsőmből szüntelenül érkeznek a vészjelek sikolyai a

természet bajba jutott hajójáról: S. O. S., S. O. S., S. O. S.! – korogja a gyomrom.

1928. október 21., vasárnap

Lementem a dokkok közt egy kis bárba. A tulajdonosa egy szmokingos, cvikkeres kínai, zenészei pedig megsárgult európaiak, akik dzsessz-számokat játszanak, nagyon hamisan. Ezek a zenészek, akiknek erőtlen hangszerkezelésében disszonáns török muzsikává vedlik a legpattogóbb európai slowfox vagy pasodoble is, hibátlanul jelképezik a város hangulatát. A szomszéd asztalnál fekete hajú, kétségbeesett tekintetű artistanő vitatkozik egy szikár, nagyállú emberrel, akin rögtön látszik, hogy angol. A nő izgatottan cigarettára gyújt és idegesen dobol az asztalon hosszú ujjaival, amelyeken a nikotin sárgán befátyolozta a vörös körömlakkot. Azután hirtelen felugrik, mire az angol megragadja a csuklóját, de a nő kiszakítja magát, és elfut. Az angol utána. Én utánuk... Aztán az arcomba csapódó hideg esőtől hirtelen magamhoz térek. Mi közöm van nekem ehhez a nőhöz? Mi közöm nekem ehhez a kikötőhöz? Mi közöm nekem ehhez a városhoz?!

Prága, 1928. október 25., csütörtök

Annyira elegem lett Hamburg szürkeségéből, az állandó esőből, a bűnből és nyomorból, hogy felültem egy vonatra, és átjöttem Prágába, de pár nap után meg kell állapítanom, hogy ebben a városban nem sok babér teremhet a számomra. Itt már alig hajlandó valaki is németül megszólalni, így lehetetlenség lesz munkát találnom. Jobb, ha mielőbb odébbállok. Talán Bécsben több szerencsém lesz...

Bécs, 1928. november 12., hétfő

Két hete jöttem el Prágából, öreg barátom, a császárváros hatalmas ünnepséggel várt rám. Rezesbandák harsogása, szurokfáklyák bűze tette ünnepivé az érkezésemet, és vagy tízezer

vörös lámpa díszlett mindenfelé az ablakokban, amerre csak néztem, nem is szólva az izzó-fehérre kivilágított, gyönyörű Rathausról. Soha ilyen nagyszerű fogadtatást. Egy pillanatig azt álmodtam, hogy engem ünnepelnek, aztán a Gürtelnek nevezett végtelen viadukton utazván rájöttem, hogy október huszonhatodika a köztársaság ünnepe, és keserű irigységgel kiköptem a vonatból...

Egyelőre segédmunkás vagyok egy kárpitosnál. Nehéz létrákat, szerszámokat cipelek. Reggel hatkor indulok a XIX. kerületből, és behúzok egy kiskocsit a belvárosba, aztán egész nap enyvet mázolok egy vastag nyelű ecsettel a tapétára, és fütyülöm, hogy: *Katicabogár, ugye, kár, ugye, kár?!* Mindezért húsz schillinget kapok hetenként: a kiskocsiért, a mázolásért és a fütyülésért.

Három nappal ezelőttig a Deutschmeister-kaszárnyában lévő *Herbergé*-ben laktam, a legcsekélyebb kilátás és szinte pénz nélkül. Este felhagytam minden reménnyel. És mit csinál az ember, aki felhagy minden reménnyel? Már Dante is megmondta: elmegy a pokolba. A Pokol kedves kis kabaré a Millöckergasséban, ahol elmulattam maradék fillérjeimet is. Kíváncsi voltam, mire megyünk egymással, én és a sors.

Másnap kiderült. Napközben összevissza járva Bécs tekervényes utcáit a Wienzeilén találkoztam Hercz bácsival. Öt még a jobb időkből ismerem Apám révén, midőn még a forradalom után Budapestre került Amerikai Misszió bevásárlója volt, így látva el a fővárost élelmiszerrel, a legvakmerőbb árakon. Később tengerészkapitány lett. Kapitánya annak a kis csoport Szerecsen utcai matróznak, akik az Angol Flotta egyenruháját viselve valódi, csempészett angol szövettel látták el Pestet...

Hercz bácsi, kiutasítván Pestről, most tapétázással foglalkozik Bécsben, amely mesterség tulajdonképpen az eredeti hivatása. Mára már tökéletes bécsi vált belőle. Amikor a lakás tulajdonosa és tulajdonosnője, ahol éppen dolgozunk, délután rövid vita után kijelentette, hogy nem tetszik nekik a rózsaszín tapéta, inkább cseréljük ki mégis égszínkékre, amilyen eredetileg volt, Hercz bácsi egy kis dohánydarabkát köpött le az ajkáról, megtörölte a homlokát, és csak ennyit mondott:

– *Déz ganze Gsindl gehört nach Stanhof!*[28]

Annyira pedig már én is megismertem Bécset, hogy tudjam, Steinhof-ban az Állami Elmegyógyintézet áll...

1928. november 17., szombat

Lakásunk a XIX. kerületben, Bécs régimódi külvárosai egyikében van, ahol – alig egy félórányira a Schottenringtől – a legidillikusabb falusi élet folyik a zsúpfedeles, földszintes házak között. Egyedül a Gráf und Stift gyár épülete vegyít némi világvárosi diszharmóniát a proletárnegyed csendes, eseménytelen, vidékiesen dekorált látványába. (Köztudomásúlag ebben az üzemben gyártották azt a nyitott kocsit is, amelyben Szarajevóban halomra lőtték Ferenc Ferdinándot és b. nejét, és amely később Pesten tejeskocsiként fungált, amint arra Boross Elemér barátom oknyomozó riportja annak idején fényt derített.)

A Flotowgasse nyúlfarknyi utca. Kétoldalt egy csomó üres telek, középen elválasztva egy országúttal. Egyik oldalán két ház, a másikon egy. A lakásunkba lejárni a pinceajtón keresztül lehet, mert a lakás eredetileg kefekötőműhely. Az elmés háziúr azonban betudta az iparos házbérébe, hogy éjszakára engedte lakóhelynek kiadni a raktárát. Egyelőre nem lakunk benne többen nyolc embernél, de mi is csak este, midőn a kefekötők, behódolva az ipar tradícióinak, inni mennek.

Velünk lakik az egyik vak, lengyel kefekötő, az emigráns Grobulsky és a két Füzes fivér, a nagy tudású, kommunista, világfelrobbantó és világmegváltó ikrek, tekintetes Zala vármegyéből űzetve, valamint Herczék két lánya, az ábrándos szemű, nemesen szép arcú, karcsú, huszonkét éves Olga, aki vegyészetet tanul, és a fiatalabbik, inkább érdekes, mint szép, de gyönyörűen telt idomú Pepi, vagy ahogy eredetileg neveztetik, Jozefin.

Én még nem láttam jobb és becsületesebb asszonyt, mint a mamájuk, Hercz néni. Mindenkivel veszekszik, és mindenkinek ad. Hercz bácsi pedig jó kedélyű, aranyos humorú, szép ember, igazi patriarchális családfő, mindenben helyesen igazságot tevő. Fiatalabb éveiben Amerikát is megjárta, sőt ott bokszbajnok is volt, de leginkább fegyházi élményeiről beszél. A börtönben vált kiváló filozófussá. Négy elemije dacára ő is rájött ugyanarra az igazságra,

amire Immánuel Kant: a dolgoknak van egy külön, legfőbb lényege, a mi korlátozott érzékelésünkben előforduló benyomásoktól függetlenül, és ez a tartalmuk igazi jelképe, ám ember számára ez örök titok marad. Érzékelhetetlen.

Ezért ő nem is foglalkozik komolyabban mással, mint ami a szenvedélye: az ördög bibliájával. Engem is nagyon igyekszik kioktatni a kártyával való helyes bánásra, különböző fogásokra, gyors mozdulatokra, trükkökre, és tehetséges embernek mond. Kijelentette, hogy már nyugodt lélekkel engedne hamisan kártyázni, nem érhetne semmi baj. Ez aztán igazán megnyugtató szakvélemény!

1928. november 23., péntek

A bécsi szobalányok nagyon kedvesek és rendkívül kacérak. Egy ügyes kárpitosinas ennek hála mindenféle előnyökhöz jut, libacombok és egyéb illegális úton szerzett jó falatok tekintetében. Legtöbbször ők maguk teszik meg a szerelmi ajánlatot, abban a formában, hogy kell-e egy szép darab sült csirke. Ha az inas azt mondja, hogy kell, akkor kész a szerelem. Nem örökös, csak nagy, őszinte, szép és komoly szerelem. Rövid, de intenzív. Mesterem először a *kleiszterfőzés* alapelemeibe avatott be, majd megismertetett a *spachtlizás* ősi művészetével is. Később már odáig fejlődtem, hogy bekenhettem a falakat enyvvel, sőt rám bízta a *Streicher* teendőit: marokra fogott mázolóecset segítségével nekem kell bekenni a három méter hosszú tapétalapokat ragasztóval. És nagytudású mesterem lelkiismeretes oktatása mellett mára már sikerült elsajátítanom a kárpitosipar legfontosabb részét is, a villanykörtelopást...

1928. december 2., vasárnap

Vasárnap az ember fürdőbe megy. Bécs elegáns, hatalmas, modern fürdője, amelyet mindenki dicsér, a Diana Bad, de mi nem abba járunk, mert van egy kevésbé előkelő, de lényegesen olcsóbb tisztálkodási intézmény is, a Theresienbad, ahol negyven garasért

zuhanyfülkék vehetők igénybe, amelyekben sűrűn hullik a jótékony, friss, tiszta és tisztító meleg cseppecskék megszámlálhatatlan sokasága. Egy teljes fél óráig áll itt az ember, és az idő lejárta előtt, az utolsó öt percben mosakszik csak.

Fürdő után sétálni járok. A Flotowgassétól talán három percet kell menni hegynek fölfelé, egy kényelmes, nagy szerpentinúton, hogy a Cottage-hoz érjen az ember. Ez Bécs legelőkelőbb villanegyede, széles, nagyszerűen ápolt utakkal és csupa úri lakkal. Elképzelem, hogy az ott lent nincs is, látomás volt, egy pillanatnyi hascsikarás, káprázat. Nincs. Csak ez van: gyönyörű sugárutak és a pompás Türenschanz Park, a sok habfehér ház, zöld ablakokkal, kupolákkal, kőkerítésekkel...

1928. december 25., kedd

A karácsony itt szent ünnep, úgyhogy ma nem dolgoztunk. Az idő ugyan hideg volt, de nagyon szép és felhőtlen, így felsétáltam a Cobenzl-hegyre, ahonnan az egész várost belátni. Ott olvasgattam egy kicsit, Kipling regényét, A három katonát. A magammal hozott szendvics volt az ebédem, amit egy pádon fogyasztottam el, egy sör társaságában, amely igen hamar lecsúszott (no de nem a domboldalon, hanem a torkomon).

A hideg ellenére kicsit elszundítottam, szokás szerint borzalmas álomképekkel, de az igazi rémálom csak ébredéskor várt rám: Herczék háza felől hatalmas füstöt láttam felszállni. Mire odaértem, már csak üszkös romokat találtam az épület helyén. Szerencsére senki sem ragadt odabent, de megint nincs fedél a fejem felett, és munkám se, mivel Hercz bácsi összes holmija bentégett...

1929

Bécs, 1929. január 29., kedd

Sokszor az a látomás gyötör, hogy a Király utca és a Nagykörút sarkán, a Pátriában összegyűlnek a haverok, és kérdezgetik egymást: Hol lehet most Jenő? Vajon mit csinál?! Nagyon kevés hírt kapok otthonról, csak egy-két barátom ír néha. Hiányoznak az otthoniak. Hamburg, Berlin, Prága már messzinek tűnnek, de Pest még mindig elevenen él bennem.

Most kevés a munka, néha egy kis hólapátolás, vagy ilyesmi. Legtöbbször árokásás a Fleischmarkton, mivel telefonkábelekkel hálózzák be a várost. Nem éppen lélekemelő dolog a fagyott földet csákányozni, de lehet vele pár garast keresni, és legalább napközben nem fázik az ember.

Esténként gyertyafénynél olvasok. Az élet nagy problémái munkálnak lázasan az agyamban. Hegelt, Marxot, Engels, Wells-t, Henry George-ot forgatok – a tömeg, a szubsztancia, a gyár, a proletár, az ipar, a tőke és a munka bonyolult, tragikus és hatalmas kérdései foglalkoztatnak...

Klagenfurt, 1929. február 28., csütörtök

Elfogyott a hó és a kábel, és velük a pénz is. Csak a hideg nem bírt elfogyni, ezért le akartam menni Velencébe, hátha ott találok valami munkát a kikötőben, ahol az időjárás is bizonyára kellemesebb. De Tarvisiónál lekapcsoltak az olasz határőrök, mivel

nem volt vízumom, és rövid úton kitoloncoltak. Gyorsított eljárásban kaptam két hét fogházat, ami annyira nem rettentett meg, hiszen ott legalább nem kell megfagyni, és még valami ételt is adnak.

Ez az elmélet. A gyakorlatban azonban az itteni börtön vastag falai valósággal sugározzák a hideget, napközben pedig hatalmas fenyőfákat kell aprítani az udvaron, ahol olyan dermesztően hűvös az idő, hogy a balta odafagy a kezünkhöz. Szerencsére viszonylag hamar sikerült átkerülnöm egy fűrészelő brigádba, így azért jóval könnyebb a munkám a baltás aprításnál, ráadásul nem áll az ember fejénél állandóan egy őr élesre töltött puskával. Mintha két hét rabságot valaki is fel akarna cserélni néhány gramm ólomra...

Bécs, 1929. április 2., kedd

Próbálok alkalmi munkákból megélni, ami továbbra is nagyon nehéz. Közben folyamatosan kapom Apáéktól a leveleket Abbáziából, amiben arra panaszkodnak, hogy nem küldik nekik a kéthetenkénti 60 lírát, amire szükségük lenne a megélhetéshez, így Apám kénytelen állandóan a sakkpartnereitől kölcsönkérni.

1929. április 26., péntek

Most sokkal jobb híreket kaptam: a szülők remekül érzik magukat, Mama újra tud járni, már nem olyan dagadt a lába, és sokat napozik a teraszon, így már mindketten szépen le vannak sülve, arcuk kikerekedett. Apának talán kinéz valami kis üzlet is, de előbb még tájékozódik. Ha nem jön össze a dolog, akkor átmennek Crikvenicára, mert ott olcsóbb az élet. Gyulus dr. Angyal Pálnál jelölt, nemsokára ügyvéd lesz belőle. Lali, ha kisebb összezördülésekkel is, de most egész jól megvan Böbével, és nemrég megnyert egy sakkversenyt.

1929. május 12., vasárnap

Talán el kellene mennem Berlinbe, vagy vissza Pestre, mert itt egyre nehezebb az élet. Otthon nemsokára kezdődik az első

Könyvhét. Nem adtam még fel azt a tervemet, hogy híres író legyen belőlem. Most is rengeteget firkálok, amikor pedig nem jön az ihlet, olyankor olvasok. Az is felmerült bennem, hogy lemegyek Apáékhoz, akik állandóan kapacitálnak. A Mama továbbra is szépen javul, tud már hosszan sétálni (csak panaszkodik, hogy az egy szem cipője már hatéves), és képes végigenni egy éttermi menüt a-tól z-ig, ahogy Apa boldogan írja...

Crikvenica, 1929. augusztus 21., szerda

Néhány napra lejöttem Apáékhoz a tengerpartra, mert Mama már annyira aggódott miattam, hogy nem bírt aludni, és morfiumot ivott, amíg volt neki belőle, aztán brómot szedett. De most, hogy itt vagyok velük, végre megnyugodott, és remekül alszik. Nagyon régen jártam itt, azóta sok minden más lett errefelé. Sokat fejlődött a környék, de régi helyünk, a sárgatornyos, szépséges Hotel Jadran semmit sem változott. Viszont gyerekkoromban nem tűnt még fel, hogy a villa utcáját éppen Jelacic horvát bánról nevezték el, aki nekünk, magyaroknak nem éppen a kedvenc történelmi figuránk...

Szüleim valóban szépen kikerekedtek, és lesültek, alig lehet rájuk ismerni, már csak azért is, mert Apa úgy viselkedik, mint aki újra beleszeretett Anyába: állandóan körülötte legyeskedik, ami nekem szerfelett szokatlan és roppant idegesítő látvány. Apa útlevele szeptember hatodikén lejár, így haza kell menjenek, de persze nincs pénzük sem az útiköltségre, sem az otthoni lakbérre. Gyulusék mindenesetre néznek nekik valami lakást. Nincs szükségük szolgálólányra, de olyan panzióba szeretnének költözni, ahol van kiszolgálás, mint itt, a Jadranban. Apa elképzelése az, hogy én is költözzem oda velük, így majd biztosan kitalálunk valami közösen végezhető munkát...

1929. augusztus 25., vasárnap

Kisgyerekként a tengerpart még nagyon távolinak tűnt, pedig alig 150 métert kell lesétálni a strandig. Mindennap nagyokat úszom a sós lében, a testmozgás miatt. Különben általában kiülök a partra,

nézni a hullámokat és a hajókat, vagy csak olvasgatni, de összességében eléggé unatkozom itt. Tegnap este viszont ritka szép látványban volt részem. Messze a parttól kis csónakok látszottak apró lámpácskákkal, aztán méltóságteljes lassúsággal kifordult az öbölből egy Pola nevű nagyhajó, amely mintha az élet szimbóluma lett volna. Bele is kezdtem egy verset írni a csodás képről, de ma egészen másmilyen hangulatba kerültem. Valaki ugyanis belefulladt a tengerbe, éspedig éppen ott, ahová strandolni járunk, így a költeményem, amely A tenger rapszódiája címet kapta, elég morózus zárórészt kapott:

És láttam a tengert
Száz briliáns sziporkázik rajta
S alatta hullák fekszenek
Nyeli az embert
S már hullaszagú minden habja.

Sokszor én is úgy érzem, hogy fuldoklóm, talán ezért is vágyom mindig csak menni, menni, menni. Néha az érzésem, hogy olyan vagyok, mint egy cápa: ha megállók – megfulladok....

Berlin, 1929. augusztus 31., szombat

Apáék ötödikén Pestre utaznak, de nekem nem volt kedvem hazamenni. Még messze nem láttam eleget a világból, és nem értem el semmit mindabból, amit el szeretnék. Érzem, tudom, hogy sokkal többre vagyok hivatott, és addig nem maradok nyugton, amíg ezt nem sikerül kihozni magamból...

Hamburg, 1929. október 11., péntek

Két hete újra Hamburg külvárosában, Altonában, egy Rakéta nevű mulatóban lettem parkett-táncos, hasznosítva a „géppuskalábú” Feleki Kamilltól tanult tánclépéseket. Azelőtt egy hónapig hamisított francia parfümökkel ügynököltem éjszakai lokálokban, ami elég jól ment, de engedély nélküli árusításért

leültettek két hétre, így felhagytam vele. (Nem a fegyházzal, hanem a zugügynökösködéssel.)

Annyi haszna mindenesetre volt a dolognak, hogy sok embert ismertem meg az éjszakai életből, így bár sejtik rólam, hogy tisztességes ember vagyok, mégis befogadtak a Hanza-város alvilágába. Tudom, kik a kokósok, a hamiskártyások, a zsebtolvajok, és jó barátságban élek velük. Az ügynökösködés révén ismertem meg a Rakéta *directrice-ét* is. Egyszer, amikor náluk jártam, felkértem táncolni.

– Maga nagyon jól táncol – jegyezte meg a főnökasszony.

– Szeretem a muzsikát. És ha az járul ehhez, hogy egy könnyű, finom, mesebelien csodás táncosnőt vezetek... Milyen kölni is ez a haján? Lenthéric? Nem, nem! Ez Shalimar! – csillogtattam meg frissen megszerzett tudásomat.

– Az. Maga aztán igazán ért a parfümökhöz! – ismerte el.

Amikor kiengedtek a dutyiból, bekéredzkedtem hozzá dolgozni. Egész jó kis hely. A félhomályban jókedvű urak ülnek, csodálatos ékszerek villannak fel mint fehér fénybogárkák, és maroknyi anyagból álmodott párizsi selyemruhák zizegnek a parkettre vetülő zöld és lila fényben. Kreol és habszínű női vállak, sima hátak és mezítelen karok domborodnak ki a homályból.

Aztán hirtelen beállít a razzia. De az ember mindehhez hozzászokik. A sikoltás, a rendőrfütty, az *Überfallkommando* szirénabúgása, könnyfakasztó bombák pattogása éppen olyan megszokott hangok, napról napra ismétlődőek, mint a dzsesszbanda vagy a villamoscsilingelés...

Hazafelé tipikus látvány fogad a hajnali, néptelen utcán: egy lokál előtt rendőrségi autók, a betört kirakatablak előtt néhány járőr, ijedten összesúgó leányok, és bent egy kapitány vagy fogalmazó, valamelyik épen maradt asztalnál ülve, fehér kötényes csaposlegényt hallgat ki. Előtte papír, cigarettázik, és a padlón egy mozdulatlan ember. Furcsa élmény az élet. Aki itt nem vési jól fejébe a kikötőváros alaptörvényét: „Semmi közöd ahhoz, ami nem tartozik rád!” – az nagyon rövid életű lesz ezen a földön.

Egyetlenegyszer ütközött ki csak belőlem a hidalgó, éspedig a Landungsbrückén, amikor még csak két napja voltam Hamburgban, és arra lettem figyelmes, hogy egy disztingvált külsejű idősebb úr

egy földön heverő, sikoltozó hölgyet rugdal teljes erejéből. Nyomban közbeléptem, és megragadtam a férfit elöl, a kabátjánál. A következő pillanatban azonban a hölgy, aki időközben felkelt a földről, valószínűleg egyenesen e célból túlterhelt retiküljével úgy vágott fejbe, hogy másnap a kórházban tértem magamhoz. Ma már tudom, hogy szerencsém volt, és könnyen néhány késszúrással is végződhetett volna az estém – vagy az életem...

1929. október 25., péntek

Az újságok szerint tegnap valami sosem látott mértékben zuhant az amerikai tőzsde. A zsurnaliszták máris világválságról írnak, mert a rossz hír végigsöpört a bolygón, és magával rántotta a többi börzét is. Számomra csak az megnyugtató, hogy én már évek óta válságban vagyok, általában egy fillér nélkül, így sokkal rosszabb már nem következhet. Minél hamarabb tovább kell állnom ebből a lelketlen városból, mivel a rendőrség bezáratta a lokált, és más megélhetés egyelőre nem néz ki itt. Visszamegyek Bécsbe, ott mindig lehet találni valami munkát, és Pest is közelebb van...

Bécs, 1929. december 3., kedd

Új címem: Grinzinger Allée 7. A háború alatt hadikórház volt. Egymás mellett szabályosan elhelyezett kunyhók. Gorkij tollára való az egész. A nagy háború idején nem lelkileg, hanem testileg roncsolt emberek menedékéül szolgáltak ezek a barakkok (csak valószínűleg sokkal jobb karban): voltak itt mosdóhelyiségek, teakonyhák, társalgók, mint erre bizonyos nyomokból következtetni lehet.

Ezeknek a pavilonoknak a romjai – szemközt gúnyolva minden politikát – most megoszlanak kommunisták, horogkeresztesek, cionisták és hajléktalanok között. A gyerekek persze figyelmen kívül hagynak minden kötelező politikai etikát, és békésen játszadoznak egymással: egyformán angolkórosak és bőrbajosak mind.

Kényelmetlenebbül lakunk, mint egy fegyházi cellában. Vas éjjeliszekrények, vaságyak és festetlen, de igen nedves falak. Darabokban hullik a plafonról a vakolat, pállott, bűzös minden, csak

úgy ontja a miazmát, a nyavalyát, a halált. A szobák részben korhadó deszkapadlózattal, részben döngölt földdel vagy linóleummal vannak alapozva. Az oldalfalak vastagsága néhány centiméter, minden sóhaj áthallatszik a szomszédból.

Nincs az a fantázia, amely megközelítené ezt a valóságot. Aki nem látta, aki nem érezte, aki nem nézett ilyen csontig szikkadt, kifejezéstelen arcokba, annak hozzávetőleges fogalma sem lehet ezekről a dolgokról. Az emberi nyomorúság mindenütt más szagokkal bűzlik, de sehol sem olyan büdös, mint a Grinzinger Allee-i barakkokban...

1929. december 5., csütörtök

Már egész jól összeismerkedtem a lakótársakkal. Vannak itt igazolt és nem igazolt emigránsok. Az igazolt emigráns nemzetközi útlevelet kap, ami arra jó, hogy sehová se kapjon vele vízumot, és mindenfelől egy-kettőre kitegyék a szűrét. A kommunisták pedig csak azokat látják el igazolással, akik minimálisan másfél éves büntetés elől emigráltak, a többit hazaküldik, hogy ülje le a büntetését. Az ilyen természetesen nem megy haza, sorsa a máról holnapra való legnyomorultabb tengődés. Állandóan a kitoloncolástól kell rettegnie, dolgozni még kevésbé mehet, mint az igazolt emigráns, akiknek a párt itt-ott szerez valami munkát, nyújt valami segélyt. Az ilyen nem igazoltak aztán családostól ődöngenek mindenfelé Európában, legtöbbször a bűn útján, ki tudja hová, meddig. Tele van velük Európa, a legtöbbjük magyar.

A negyvenhármas barakkban, ahol leginkább magyar kommunisták laknak, talán egy van, aki párttag, és az összes barakkban is csak nagyon kevés. Ezek a kizártak aztán olyanok, mint Mohamed koporsója. Lógnak a levegőben. Haza nem mehetnek, menedékjog, segély nincs, család van. A mérsékelt bűnű asztalosok, kőművesek, akik sosem fognak más nyelven beszélni, mint magyarul, akik nem használhatók semmire, akik bárgyúk, vagy csak túlságosan szimplák, azok innen is, onnan is kirugdalva haldokolnak mindenfelé szerte Európában.

1929. december 10., kedd

Kiürült egy vigvam (ahogy ezeket a nomád szállásokat hívom), amiben végre egyedül lakhatok. Persze előbb rendbe kell hoznom, lakhatóvá kell tennem, mert eddig burgonyaraktárként szolgált, de most beszüntették az olcsó burgonyaárusítást a barakk végében, így lett üres a fülke. Két rövid lépés a szélessége és négy lépés a hossza. Kisebb, mint a cellánk volt Thunban. A falak rém piszkosak a burgonyától, és sok benne a féreg is: néhány szentéletű patkány, egér és hosszú bogár, amelyeket hiányos természettudományi ismereteim miatt krumplitetűnek neveztem el, pedig valami Kis Brehmben bizonyára ők is becsületes névvel és beosztással vannak ellátva.

Napi menüm lekváros vagy margarinos kenyér és tea. Ha van. Jobb időkben vajas-sós burgonya és rántotta is kerül az asztalomra. Este az ölemre tett kofferomon kedvemre írhatok, vagy olvashatom Bergsont. Éjjel, amikor befejeztem a szellemi tevékenységemet, felveszem a kabátom, a kalapom, a kesztyűm, és lefekszem az ágyra aludni, amely egy szalmazsákból és egy pokrócból áll. Reggel pedig én már régen fenn vagyok, amikor alvó tagjaimat még mindig költögetni kell.

1929. december 17., kedd

A korai esték, fények, lármák fájnak a legjobban az egyedüllétben. Ezt az érzést szeretném százszor is megénekelni monoton, szomorú kántálással, de érzem, hogy sohasem bírnám a valóságot csak megközelítőleg is érzékelhetően leírni. A honvágynak, az otthontalanságnak, a lustalelkűségnek azt a sokféle síró, sivár hangulatát, amit ágrólszakadtságomban, elszigeteltségemben ilyen korai, téli, alkonyati zsibongásokban szoktam érezni idegen országok lüktető, fényes, harsogó bulvárjain....

A nomádoknál két állandó motívum kíséri a napi életet: az alkoholizmus és a családirtás, ezért gyakran száll ki a *Polizei.* Az itt lakók pedig valamiért mindnyájan biztosra veszik, hogy én rendőrkém vagyok. Ez olyasfajta nomád játék, mint a rengeteg

egyéb intrika, pletyka, sugdolódzás, gyanakvás, amellyel valamennyien kölcsönösen a jelen nem lévőt illetik. De aztán percek múlva már visszasüllyednek a régi érzéketlenségbe, kenyér utáni töprengésbe, csak elvégzik ezeket a rejtélyes suttogásokat, mint egy lelki szükségletet, mint egy értelemmel nem bíró bálványimádó szertartást. Most ellenem indult el a hajsza. Molnár azt üzente, hogy hidegre tesz. Átmegyek hozzá.

– Idehallgass – kezdem csendesen –, miért akarsz verekedni?

– Spicli vagy – feleli.

– Te pedig ökör. Én éppen olyan szegény vagyok, mint te. író vagyok, a szegények írója, hitványabb, szerencsétlenebb proletár a nagyipar páriáinál, és lezüllöttebb, mint akármelyikük.

– A te papád igazgató – veti oda.

– Nem. Vezérigazgató! – röhögöm szembe. – No, és szerinted a rendőr-kém-vezérigazgató fiak rongyosan-koszosan, éhezve-fázva, egerek között élnek? – kérdezem.

Bárgyú, zavart tekintettel néz vissza rám.

– Hát akkor miért vagy itt?

– Majd este bejövök hozzád egy teára, és elmesélem – válaszolom. De nem megyek. Mert én sem tudom.

1929. december 21., szombat

A harmincas vigvamban lakik a Jó Szellem. Pénze van, és selyemharisnyát hord, de őt mégsem tartják rendőrkémnek. Neki azt is megbocsátják, hogy a körmeit és a haját fodrásznál ápoltatja. A szobája is szinte fényűzően van berendezve, és egyedül lakik benne. A férje vezető szerepet vitt egy nagyarányú, leleplezett kommunista szervezkedésben. Annak idején banktisztviselő volt Budapesten, ma pedig Európát járja, mint emigráns, elég jó körülmények között. A feleségét állásba helyezte, majd elváltak, de sűrűn leveleznek, és a férj néha ajándékokat is küld neki.

A Jó Szellem nem ért a kommunizmushoz, de mindenkihez jó. Mindig van valami apró ajándék nála, gyerekek részére cukor, felnőttek részére cigaretta, a betegeknek pedig húslevest visz, hozzá kopogtatnak be a szenvedők, a betegek és a végső kétségbeesésig megszorultak. Ezért ő a Jó Szellem.

Nagyon megmondtam neki a véleményemet, amikor engem is meg akart váltani. Annyira dühített az a leereszkedő, nagy jóság, amivel ilyenkor biztosan imponál saját magának ez a tulajdonképpen középszerű, csinos, de valószínűleg mérsékelt intelligenciájú nő, hogy egészen szemtelenül, fölényes hangon beszéltem hozzá. Nem sértődött meg, csak megkérdezte:

– Mondja, maga ivott?

– Ittam. Szoktam inni. De ez most nem tartozik ide.

– Nem haragszom magára, mert azt hiszem, ha kijózanodik, majd szégyellni fogja, hogy ilyen csúnyán beszélt valakivel, aki nem bántotta.

– Sajnálom, hogy nem szolgálhatok majd evvel a megbánással, mert az elkövetkezendő néhány esztendőn belül nemigen fogok kijózanodni – szögeztem le, és tüntetőleg nagyot húztam a flaskámból.

– Vegye tudomásul, az én társaságomban nem lehet berúgni – jelentette ki apró szikrákkal a szemében.

– Azért én megpróbálnám... – feleltem szemtelenül. Elvörösödött. Azt hiszem, tetszem neki!

1929. december 23., hétfő

Van valami, ami ideig-óráig békét, örömet, megértést, szeretetet hoz Nomádiába: a hó. Munkát és keresetet hoz. Reggel pénz lesz, forralt bor lesz, cigaretta lesz! A hosszú, kanyargós Billrothstrassén kezdünk dolgozni. Peng a lapát, csikorog a kaparó. Kiskabátban lapátolom a havat, lyukas talpú cipőben, harmincnyolc fokos lázzal, harminchárom fokos hidegben, a többiekhez viszonyítva aránylag egészségesen és jól öltözötten. Ugyanakkor a Belvárosban harminc-negyven ember hal meg naponta, meleg ágyakban, kórházakban, professzorok keze alatt, spanyolnáthában.

Egy fényes kirakat csiszolt tükrében meglátom az arcomat. Tiszta nomád. Olaj sárgászöld kiugró pofacsont, tébolyultan mélyen ülő szemek, a neuraszténia félelmetes kifejezése. Rongyaim nem emlékeztetnek semmiféle ruhára, a nyakam vastagon van átkötve nagyobbacska vászonhulladékkal, a körmeim egyenletesen, tömören feketék. Mindehhez négynapos szakáll, és a talp nélküli,

szertetaposott bőrdarab, amit a lábamon hordok. Ha boldogult nagyapám lenéz az égből, és így lát meg engem onnan, akkor oda a túlvilág nyugalma. Szerencse, hogy Jack Londontól megtanultam: *„Life is not always a matter of holding good cards, but sometimes, playing a poor hand well.”*[29]

Mit csinál a nomád, ha túlságosan elviselhetetlen az élete? Kocsmába megy. Füst van, mormoló hangok, csörrenés. Konyakos sört iszom, már nem is tudom, mennyit, amíg teljesen megmámorosodom. Az éles, friss levegőn rögtön rosszul leszek. Leromlott fizikumom már belebetegszik az alkoholba. De italozás közben rájövök, hogy én valahonnan, egészen messziről, egészségesen, nyugodtan, talán jól öltözötten figyelem magamat, teljesen különállóan magamtól.

Hát nem érdekes? Ez a részegség, gonoszság, nyomorúság, züllöttség, szakadtság, mintha megannyi lombik lenne, amibe belehelyezem magamat, mint egy kicsapásra alkalmas reagenst, és valahonnan távolról, tisztán, mint komoly, fehér köpenyes tudós figyelem ezt a vergődést. Megkeverem magamat éhséggel, kínnal, bűnnel, aljassággal, alkohollal, és valahol messze, a lelkem legmélyén összegzek és megállapítok. Éppúgy, mint újdonsült ismerősöm, a Sacher magyar köszönő embere tette tegnap, aki a jobb hotelek portásaira jellemző furcsa szőrzetet nevel az arcán. Miután az érkező amerikai turisták zöldhasú bankókat tuszkoltak a mellényzsebébe, ezt mondta:

– Dollárt adtak, és megint csak dollárt. Azt hiszik, hogy a pénz boldogít. Azt hiszik az ostobák... És sajnos igazuk van!

1929. december 31., kedd

Titokzatos dolgok történnek bennem. Mintha egy messzi, hosszú útról érkeztem volna vissza önmagamhoz. Igyekszem összeszedni magam. A szomszédomtól megpróbáltam kérni egy rend tiszta ruhát. Vörös lett a feje a dühtől:

– Talán filmszínésznek nézel? Kinek van itt két ruhája?!

Két hónap óta először megfürödtem és megborotválkoztam, egy vadonatúj pengével. A zsilett az egyetlen fegyver a világon, amely

akkor veszélyes igazán, amikor elkopott az éle, mert ilyenkor roncsolja, töri a bőrt, mindössze a szőr iránt nyilvánít némi kíméletet. Nem számíthattam társaságra, de egy gentleman nem a társaságnak, hanem önmagának borotválkozik. Tiszta fehérneműt vettem.

Végigdőltem az ágyon a langyos szobában, és elképzeltem Budapestet: a körút telve néppel, a kávéházak fehér asztalain „foglalt” táblák, barátaim pedig bizonyára jólöltözötten, szilveszteri kedéllyel úri tivornyákhoz készülődnek. Régi szilveszterek jutnak az eszembe, legutóbb a New York bárban, és régebbről egy viharos pilisi mulatság... Tea fő a kályhán, cigarettázom és közben egy magyar slágert fütyülök Zerkovitztól. Mintha hirtelen felolvadt hangok csordogálnának ki a fülemből.

Egyszer volt, nem is olyan régen,
Hol nem volt, angyali vidéken,
Nizzában öreg zongorista rótta.
Hűs pezsgő csillogó pohárba,
Ott ültünk a divatos bárba’,
Akkor lett népszerűvé ez a nóta.
Az egyiknek sikerül, a másiknak nem,
A sors olykor nem tudja, mit akar.
Az egyiknek kiderül, s a Nap fénylik fenn,
A másiknak nem jut, csak zivatar.
Az én szívem nem sejti, mi a csókos napsugár,
Mert nékem nincs senkim, ki szívdobogva hazavár.
Az egyiknek sikerül, a másiknak nem,
A sors olykor nem tudja, mit akar...

Pontosan ez foglalkoztat most engem. Mit akarhat tőlem a sors? Vajon mit hoz az Új Év? Talán új városokat? Igen! Ez az! Tengerhez fogok menni, Nizzába, Afrikába! Orientális helyek és színek sokféle, tarka lármájától akarok elkábulni...

1930

Bécs, 1930. január 1., szerda

Zörren az ajtó, és belibben egy nő: mint egy tündér a mesékben, kipirosított arcú, ezüst selyemruhájú, virágillatú, anyás mosolyú, de szép és fiatal.

– Jó reggelt, maga terrorista! Mit búsul? Boldog Új Évet! – kiáltja.

Nő! Szilveszterkor, itt, a nomád barakkban, egy parfümös, igazi pesti asszonyka! Nő! Ennek a koldus éjszakának hajnalán, nálam! És ideül az ágyam szélére, nevet, cigarettázik, lehunyt szemmel kicsit dúdol is... Hogy történt, mire mondta, már nem tudom:

– Óh, maga csacsi, hát nem tudta, hogy szeretem?!

Azt sem tudom, hogy volt, hogy egyszerre egymásra hullottunk, száraz, forró, lihegő ajakkal, és megcsókoltuk egymást nagyon hosszan, vérfakasztóan a hajnali csillag alatt. Hát mégiscsak megváltott engem ez az erőszakos Jó Szellem!

1930. január 28., kedd

A nők már csak ilyenek. Még egy hónapja se volt, hogy Judit legyőzött engem, de máris fenekestől felforgatta az életemet. Beosztja minden percemet, és előre eltervezi a következő harminc évünket. Ugyanakkor borzalmasan fél, hogy nem maradok mellette. Már nagyon unalmas őnagysága folytonos sírása, hogy el fogom hagyni.

Van egy másik raplija is a hölgynek: más állapotba juttattam, és meg akarja szülni a gyereket! Először nem hittem el neki, azt gondoltam, hogy csak azért mondja, mert nem akar elveszíteni, de reggelente rosszul van, a melle pedig mintha még feszesebbé vált volna, és az arcán is az a fajta földöntúli boldogság látszik, ami csak terhes anyákra jellemző. És ő fél? Én félek!

1930. február 8., szombat

Ahogy kifelé bámulok az ablakon, azt látom, hogy kihaltak az utcák, a nagy hideg pedig mintha megrepesztette volna a levegőt. Nem ködös és mégsem áttetsző a nappali fény. Az emberek riadtak. Járvány tört ki a városban. A spanyolnátha alattomos betegség, rakétagyorsaságú. Egy pár óra és kész. Rámegy a tüdőre, ott marad a mellhártyán. Aztán a láz fantomja éjfélkor ráteszi nyirkos, hűvös kezét az arcra:

– Eleget ziháltál, kedves barátom. Pszt, csend, ne vergődj tovább!

Nehéz a szívem, szorul a torkom. Rossz érzések nyomasztanak. Judit, a Jó Szellem meg fog halni. Egyszer ugyanilyen érzésem volt, és néhány perc múlva meghalt a húgom, Kicsi Angyal. Akkor én is skarlátos voltam. Ötéves.

A zöld felsőt láttam rezegni a szekrény teteje felett, egy kártyalapot, amellyel korábban játszottam. Azóta is mindig, ha lázas vagyok, ha kezd a forróság bizseregni, kártyalapokról fantáziálok. Judit nincs már itt, ő a túlsó parton van. Vissza tud-e jönni? Ez a jóságos, szép, okos kis asszony!

Érzem a halált, itt van ő is a szobában. Milyen szívesen megküzdenék vele. Egy Szent György elszántságával tudnám megragadni csonttorkát. A petróleumlámpa imbolygó fénye Judit arcára téved. A szeme úgy csillog, mint két színes üveggolyó. Odamegyek hozzá, megsimogatom.

– Én vagyok itt. Jenő. Nem ismersz meg?

Sóhajt. Azt hiszem, most egy pillanatra még visszaébredt a túlsó partról. Fogom a kezét. Lassabban lélegzik, elalszik, de nem engedi el a kezemet.

Juditnak sohasem fogom elfelejteni, hogy megváltott. És most már sosem fogom tudni neki megmondani, hogy őt sem szerettem. Volt egy nő, aki elment – de örökre velem marad...

1930. február 21., péntek

Hát most itt vagyok, megint innen a Tartaroszon. Judit halálától teljesen bediliztem. Az idegorvos, akinek később becsületszavát vettem, hogy nem ír rólam esszét a heti közlönyben, azt mondta, hogy pont olyan tüneteket mutattam, mint a gyermekágyas anyák, akiknek agyukra ment a tej.

Sokszor, sokan vertek meg életemben. E verések amilyen kevéssé ártottak kövérebb testrészeimnek, éppen olyan kevéssé használtak a fejemnek, mert az én fejem már régtől úgy volt elrendezve, hogy annak mentői kevesebb dolog használjon ezen a világon, és lehetőleg sok dolog ártson. Zavaros, furcsa fej kívül-belül. Szavahihető kalaposok szerint hatvan centiméteres kerülete van, de ilyen nagy térben még akarva sem lehetett volna kevesebbet és rosszabbul elhelyezni.

1930. február 25., kedd

Gyenge vagyok még, de egészséges. Vértelenségemtől zúg még a fejem, és az inaim néha megcsuklanak, de most már csak pár nap, és jobban leszek. Ebben a gyengeségemben, szédülékenységemben sokszor gyermeknek érzem magamat, és ernyedt, bicepszekben tehetetlen két karomat kinyújtom a látóhatár felé nagy vágyakozással, arcomat a lemenő nap bíbor sugaraiba tartva, egyedül, mint akit itt felejtettek a vártán.

Mostanában alkonyonként feljárok ide, Grinzing fölé, a Cobenzl dús lejtőjére, ahol aztán órákig átkarolt térddel ülök a kültelek felett, és sírok. Legyengült testem miatt a szellemiségem túlnő a szokott keretein, túltöltött idegbattériáim felfakasztják lelkem fekélyeit, és kicsurgatják gennyét a szemem sarkából. A halál meglátogatott, és árnyéka azóta is itt van velem. Kamaszkori versem jár szüntelen elgyötört fejemben:

Komédiás volt,
A szívével játszott,
És fájva sírt hazug, rongy könnyeket.
Keresztre húzta fáradt mosolya,
S kínjából
A halál váltotta meg.

Azt hiszem, el kell menekülnöm innen, mielőtt még túl késő lesz...

Budapest, 1930. február 27., csütörtök

Ma Pestre érkezem, mert mielőtt Párizsba megyek, meg kell hosszabbítanom az útlevelemet. Beszélnem kell Márton doktorral is, na meg persze Lali bátyámnak vasárnap lesz az esküvője Jónász Böskével. ö mindig tudja, mi a helyes lépés (ennek köszönhetően tavaly megnyerte a Budapesti Sakk Kör emlékversenyét, így beválogatták az osztrákok ellen készülődő nemzeti válogatottba is). Remélem, hogy most is jól döntött, annak ellenére, hogy Apuka szerint nagyon sokat veszekednek az arával. Nem akarom, hogy mindenki tudjon arról, hogy Pesten jártam, így csak Buttola Pistinek írtam, akitől azt kértem, hogy az Aréna út és a Thököly út sarkán lévő étterembe találkozzunk ma este, ahová azért a régi haverok közül is elhívhat pár embert...

Párizs, 1930. március 4., kedd

A Keletiben hajnalban beszálltam a pipaszagú III. osztályú vagonba, és még a vonat elindulása előtt elaludtam, mert még kissé másnapos voltam az esküvő után. Nem is ébredtem fel, csak amikor megzörgették az ajtó üvegét: *Pass und Zoli revision!* Hirtelen azt sem tudtam, hogy hová utazom. Aztán lassacskán eszembe jutott: megyek Párizsba, ahol még egyszer sem haldokoltam...

A francia fővárosban időző régi barátaim egyike, Kárpát Renée azt írta, hogy ott most van valami a levegőben. „A csendes Mikádó

Hotelben lakom és komponálok. A te helyed is itt van!” írta. Most pedig itt vagyok Párizsban. És Kárpát szerint valami van a levegőben. De őt nem sikerül megtalálni. A Mikádó szálló portása kissé idegesen közli, hogy Monsieur Kárpát már nem lakik itt.

– Hát hol lakik? – kérdem.

– Azt nem tudom – feleli. – De engem is nagyon érdekelne... – mondja fenyegetően.

Ez, a bohémok és a szállodaportások közt feszülő viszony, amely itt természetes állapotnak tűnik, hirtelen kissé fejbeütött. Hová menjek? Céltalanul és reménytelenül mászkálok a Grand Boulevard-on. Egyszer csak meglátom Bükk Iványt, a műtörténészt! Ugyanabban az ifjúsági csapatban játszott jobbszélsőt, ahol én hátvéd voltam, és már Berlinben is laktunk együtt egy rövidke ideig.

– Halló Iván! – kiáltom vidáman. Óriási szerencse egy ekkora városban egy ismerősre bukkanni.

– Szervusz – feleli részvéttel. A kezemben cipelt nagyobbacska csomagra néz:

– Van lakásod?

– Nincs – válaszolom. – Hát te mit csinálsz itt?

– Veled beszélgetek – feleli örökké egyforma, vontatott hangján.

– Hülyéskedsz?

– Néha vele jár a beszélgetéssel... Különben egy művészettörténelmi munkán dolgozom már fél éve.

– Elkészültél?

– Teljesen. Egy vasam sincs.

– És neked van lakásod? – kérdezem.

– Mint a régi szép időkben, Berlinben. Egy nyolcadrész, főbérleti jóváhagyást még nélkülöző albérletem van – válaszolja. – Sír Lajossal, Kárpáttal, Zomborival és a többiekkel lakom a rue du Roi-de-Sicilie 54. alatt.

Megdobban a szívem a régi bohémek névsora hallatán. Hát rájuk találtam! Elindulunk a nem túl közeli cím felé.

– Hogy megy az emigráció? – faggatom Iványt.

– Ne is kérdezd! Az oroszok nem adnak semmit, a lengyel szocialisták pedig rájöttek, hogy horvát szeparatista vagyok. Maradt még a spanyol királypárt, de most azok is nehézségeket támasztanak. Egyesültek a francia royalistákkal, és ők csak annak

utalnak ki segélyt, aki részt vesz a holnapi tüntetésükön. Persze így inkább hagyom a segélyt. Nekem is vannak elveim! – válaszolja öntudatosan. – És te? Miért jöttél el megint otthonról? – kérdez vissza.

– Rossz viszonyok járnak a művészekre, de ettől függetlenül is boldogtalan voltam. Egy lányba voltam szerelmes, aki néhány hétig Zenede helyett velem sétálgatott, aztán jött egy banktisztviselő, házasságképesebb fiatalember nálam, és én ott álltam reménytelenül, úgy is mint szerelmes, úgy is mint író, úgy is mint fiatalember, így hát kivándoroltam... – adom elő a bevált klisét.

Elértünk a lakáshoz. Beléptem a szobába, és majdnem elsírtam magam. A nyomor csimborasszója tárult fel előttem. Az egyetlen valamirevaló bútornál, a nagy étkezőasztalnál ott ült az egész „Égenfutók” társaság, rongyokban. Söröztek. Köszönés nélkül mérgesen Kárpát Renée-nek rontottam:

– Te azt állítottad, hogy itt forr valami! Hogy itt még van lehetőség!

– Mit akarsz? Ha más nem is forr, a fejünk az fő egész nap, és bőven van rá lehetőség, hogy ne táplálkozzunk. Párizs tulajdonképpen a Doberdó nekünk, akik itt küzdünk, magunkra hagyatva, a kultúra tűzvonalában. Mindegy, hogy hányféle a célunk, honnan jövünk, merre megyünk: itt bajtársak vagyunk a küzdelemben mind, nagy ambíciókkal, nagy szegénységben, megértetlenül... Na, inkább igyál! – mondja Kárpát, és kitölt nekem egy pohárral a szépen habzó sörből.

– Ki fogok vándorolni! – szólal meg hirtelen Zombori, a gyorsrajzoló, mint aki azt hiszi, hogy a társaság tagjai erre a kijelentésre ijedten felugrálnak és kérlelni fogják, hogy álljon el szándékától.

A társaság azonban minden idegesség nélkül veszi tudomásul, hogy a modern festészeti irány eme kiváló képviselője el akarja hagyni a kontinenst. Mindössze Ribári kérdezi meg tőle:

– És hová mennél?

– Mit bánom én?! Patagóniába vagy a Kilimandzsáróra...

– Én is jövök – mondja Kárpát, és már fel is emeli hangszerének koporsóját, azt a kis tokot, amelyben nagyobb művészi ambícióinak gyermeki halottját, az ukululét cipeli magával.

– A Kilimandzsáró nem rossz – mondja Bükk Iván, mint aki már többször járt ott, és kiissza a sörét.

– Mindenütt egyforma – jelenti ki Sába, akit neve miatt Királynőnek hívunk, bár végzett Shakespeare-színész –, rossz idők járnak a művészetre...

– Akkor bálványimádó leszek – feleli sötéten Zombori.

– A bálványimádás sem rossz – mondja Bükk, mint aki már többször imádott bálványt, és megissza az én sörömet is...

Poissy, 1930. március 7., péntek

A belvárosban nincs semmi esély állást találni, itt viszont kaptam munkát, a Magyar Ház segítségével. Ez egy óriási gyár, egy valóságos kisváros, külön vagonokkal, mozdonyokkal, lakótelepekkel, raktárakkal, üzemekkel. Minden emberre pontosan ki van számítva, hogy mit kell elvégeznie egy nap alatt. Engem a cementet kigyúró nagyhenger mellé osztottak be. Lesből felugróm a gép hídjára, összegöngyölöm a vastag, mit sem sejtő, nedves lapot, karjaimba kapom, és viszem. Odavágom a kések alá, lenyomom a hidraulikus vágót, amely sziszegve ráereszkedik a lapra, és kilenc kockára vágja. Göngyölni kell az ártalmatlanná tett cementlapokat, vágni és kiskocsira rakni, amelyet a lányok aztán nagy dalolással, mintha kisgyermek feküdne benne, hátraviszik a hidraulikus préshez.

Sok magyar van itt: tisztviselő, orvosnövendék, kereskedő. Ök is harcolnak a *carte d'identitéért.* Három műszakban dolgozunk, én naponta este nyolctól reggel négyig. Két óra munka után már elzsibbad a kezem, érzéketlen lesz a lábam, a derekam, aztán reggelig nem érzek semmit, nincs egy gondolatom, nincs egy érzésem.

A cement könyörtelen, parancsoló, gőgös, rabszolgatartó anyag. Itt minden a cement, minden kéz, minden arc, minden gondolat a cementért van, és az ember semminek érzi magát. Az óriási cementfelhők lerakódnak az orrban, fülben, gégében, szemben. A cementszemcsék véresre marják az ujjakat. A cementnek rossz, fojtó szaga van, a zúgás megüli az ember agyát, hogy akkor is hallja, ha teljes csend van körülötte. Felriad rá álmában... Nem fogok kidőlni, csak az idegeim nem bírják ezt a

monotonságot, ezt a lármát. Nem is tudom, honnan jött az ihlet 18 éves koromban, hogy ezt az állapotot már akkor ilyen pontosan versbe foglaljam:

Engem elnyelt a vasszörnyeteg,
A vértelen, sápadt király.
A gyár a szemembe nevetett,
És szétzúzta mellemet...
Míg egyszer, lassan megfulladok,
S a végtelen magába zár,
Horpadt mellel, némán fekszem ott,
S holttestemnél felkacag a gyár...

1930. március 10., hétfő

Heti két frank ötvenért lakunk a barakkban. Nagy előnye, hogy cementből van, tehát nem tartalmaz férgeket. Csupa magyar lakik benne. A szomszéd barakkban csupa cseh. Itt minden idegen nációt egy nagy és fennkölt közösség fűz össze: a bretonok iránti mélységes undor. Napi nyolc óra munka, huszonnyolc frank kereset és a kantinbeli koszt után piszok egy otthon ez a cementbarakk. Tisztaságnak, külcsínnek, társadalmi formaságoknak itt éppen olyan kevés értelme van, mint a pampákon. A gyár országa nem tűr érző és gondolkodó alattvalókat, és ha vannak ilyenek, azokat rövidesen átformálja. A gyári munkának nincsen perspektívája, jövője. Előmenetel, fizetésemelés, felmondás, végkielégítés, öregkorra megtakarított pénz, kis falusi birtok, békés nyugdíjazás, előrejutás nincs. Ez van...

1930. március 12., szerda

A grinzingi barakkélet után hosszú ideig absztinenciában éltem, de mihelyt itt újra a proletariátus közé kerültem, észre sem vettem, hol és mikor, de ismét állandóan iszom. Úgy látszik, nekem is vasból van a gyomrom, és berozsdásodik, ha víz éri, mint Jean Moréas

hőséé. Akkor tűnt fel igazán a dolog, amikor egyik reggel megkérdeztem lakótársamtól:

– Te Gyuri, már reggeliztél?

– Igen – válaszolta.

– És melyik volt a poharad?!

Itt nincsenek sem kávéházak, sem mozik, sem korzók, sem ívlámpák, itt nincsenek nagy házak, felvonuló katonák, divatos nők, villamosok és istentiszteletek – itt gépek vannak, lapos barakkok, nagy lábú nők, teljesen egyforma napok, és sok-sok ital. Tegnap, munka után hazajöttem. Gyuri tökrészeg volt.

– Mitől rúgtál be ennyire? – érdeklődtem.

– Barack... kecskeméti! – válaszolta nehezen forgó nyelvvel, és felmutatott egy apró flaskát.

– Ettől rúgtál be? – csodálkoztam.

– A kecskemétitől! Miért? Hallottál már olyat életedben, hogy valaki berúgott a debrecenitől? – kérdezett vissza.

Amikor józan vagyok, olyankor állandóan olvasok. Most éppen Tangl Károly Kísérleti fizikáját. Érdekel a tudomány, a spektrálanalízis és legfőképpen a csillagászat. Alapvető kérdések foglalkoztatnak ezzel kapcsolatban: vajon hol lehet most az a csillag, amely évmilliók óta már nem is létezik, de a fénye még mindig világít nekünk? Hát nem éppen olyan ez, mint egy nő, akit még mindig halálosan szeretünk, de többé már nem találkozhatunk vele?! Vajon hol világít most Judit? És hol Kicsi Angyal?!

1930. március 14., péntek

Gyűlést tartottunk, összehívtuk valamennyi honfitársunkat. Csongrádi volt az előadó, aki nagyon tetszett magának, mint népszónok.

– Uraim, minket a Magyar Ház avval közvetített ki, hogy megkapjuk a szerződést *carte d'identitéra.* A főnök ma azt mondta, hogy semmit sem tud a szerződésről. Aki jól dolgozik, akivel meg lesznek elégedve, annak kiadják a kártyáját, de addig semmiféle írást nem adnak. De mi lesz, ha ezután sem adják ki a kártyát? Lejárnak a vízumok, és ha kitesznek minket, akkor néhány hónap múlva, kártya nélkül lehetetlenné leszünk téve Franciaországban. Az

egyik munkás azt vetette fel, hogy készítsünk egy memorandumot, amelyet aztán valamennyien aláírunk...

De tulajdonképpen az egész csak egy játék volt. Nagy hevülettel csinálták, fontoskodva és passzióval, mert most végre valami változatosság jött, most cselekedhettek, gyűlésezhettek, határozhattak. Szóval áltathatták magukat, mintha ezen a világon lenne valami, beleértve saját sorsukat is, ami tőlük függ...

1930. március 17., hétfő

Ma kint volt a Magyar Ház titkára, és bejelentette, hogy a gyár nem ad szerződést. Azt mondta, hogy aki akar, menjen el, aki pedig maradni akar, az maradjon. Köszönjük, ez igazán bölcs tanács volt! Én nem maradok tovább. Már a kapunál tartok, amikor valaki utánam kiabál:

– Hová lógsz, az anyád! Gyüvök én is – Ringler Gyuri iparkodott utánam kis katonai faládáját cipelve.

– Velem jössz?! – kérdezem.

– Hová mész?

– Mit tudom én!

– Akkor máris indulhatunk...

Párizs, 1930. március 21., péntek

Párizsban tavasz lett! Szép, zöld, boldog tavasz. A sok nyilvános kert és valahány hosszú, ódon utca most mind benépesedik nyüzsgő, zsibongó, százféle nyelven hadaró, rongyos, elegáns, rikító és elképesztő külsejű egyénekkel. Valószínűtlenül sovány művészek rohannak itt karonfogva elmebajos medikákkal, lázbeteg feltalálók sietnek lelkendezve és cél nélkül. Modellek, apostolok, anarchisták és közelebbről meghatározhatatlan egzisztenciák zagyva masszája, mint hosszú télből szabaduló méhraj, óriási tettvággyal veszi be a környéket, izgatottan, hisztériásán, hadarva és gesztikulálva.

A manzárdok népe boldogan élvezi a hirtelen támadt ragyogást. A Boul' Mich, a Saint-Germain és a Panthéon környéki kis szállók

népe elözönli a Szajna-partját, és a korlátokon üldögélve lóbálják lábukat a víz felett. Tanulnak és verekednek és vitatkoznak és fütyörésznek, mialatt a folyómenti lépcsőn félvállukra dobott kabáttal, orrukra húzott sapkájuk alatt szundítanak a hajósok, de csak egyikük szájharmonikázik. Szép az élet!

1930. március 23., vasárnap

Itt mindenki tudja, hogy a legendák a Café de la Paix-ben kezdődnek. Ma este az Opera tömkelegéből elém bukkant kedvesen, udvariasan Váradi, egy régi pesti ismerősöm. Annak idején még a társadalom egyik félig megkövesedett rétegéből kapartam ki ezt az embert, a hajdani örömdíszben, fényben és dzsesszben tomboló Budapest úgynevezett konjunktúralovagját, aki hihetetlen összegeket keresett a tőzsdén, és költött el lokálokban, budoárokban, Siófokon és a szabóknál. Látszik rajta, mennyire örül annak, hogy találkozott egy ismerőssel.

Miközben tekervényes sétával kijutunk a Boulevard de Sébastopolra, mesél, csak mesél, magázódva, pedig Pesten tegeződtünk egymással. Ráhagyom. Bevallja, hogy franciául mindössze annyit tud, hogy *merd, s'il vous piait, adieu* és *sagschon,* ami erősen behatárolja a lehetőségeit. Egy rövid időre a rue de Soleil-en lévő *Asile*-ba[30] került, majd filmben statisztált, közben rengeteget koplalt. Egy ideig fehér köténybenédességet árult a Montparnasse zsúfolt kávéházaiban, majd egy barátjával szereztek egy fényképezőgépet, leálltak az Eiffel-torony elé fotografálni, és az *autocarok* utasait fényképezték le induláskor, hogy mire az autóbusz visszatér, már kész felvételeket áruljanak a kiszálló utasoknak.

– A műtermünk a rue de Surene-en található, „Foto Beaux-Arts" néven, a Madeline-templom közvetlen közelében, egy keskeny, csendes, előkelő utcában. Én vagyok a cég ügynöke, kifutója és laboránsa egy személyben... – büszkélkedik.

Csendesebb lett körülöttünk a város, mígnem kiértünk egy holdfényes, nagy térség oszlopos, múzeumszerű épületéhez. Ez a tőzsde. Váradi sokáig nézi, aztán magyarázni kezd. Most van

elemében. Gesztikulál, eszelősen, lázasan néz, megfogja a kabátomat és ráz:

– Uram! Én mondom önnek, ezek itt marhák, nem tudnak semmit...

És beszél, beszél és beszél. Valószínűleg régóta nem beszélhetett ezekről, régen sanyargatják már belülről az ilyen gondolatok, de itt nem értik, ehhez én kellek, egy pesti magyar, aki meg is hallgatja. Leérünk lassan a csarnokhoz, itt elbúcsúzik tőlem. Látom, hogy megy vissza a tőzsde irányába. Minden éjszaka a tőzsde körül kóválygog, nagy lelki onániákban éli vissza a múltat, színezi a jövendőt, és nagy tervei vannak: csupa kényszerképzetek, amelyek dróton rángatják a lelkét. Ez az igazi lepketánc...

1930. március 25., kedd

Váradi közbenjárására találtam munkát. Segítek egy ismerőse házát mázolni, és egész rendesen megfizetnek. Végre tisztességesen ehetek, és ágyneműben alhatok. Így már egészen más színben látom a világot. Tele vagyok energiával és optimizmussal. Érzem, hogy közeledik felém egy zavaros, ismeretlen, szürke gomolyag, amiről ijedt bizonyossággal sejtettem, hogy az élet.

Hát van még ilyen város, mint Párizs? Van még hely, ahol mindenütt és mindenfelé letűnt idők ihlete, babonája, titka, romantikája, kegyelete állna épségben? Nem is való Párizs német embernek. Angolnak sem, japánnak sem. Ez a magyarok, az osztrákok, az oroszok, az olaszok, és egy kicsit talán a franciák városa. Párizs a szabad emberek országa, Európa múltjának letéteményese, nem fogadja be sem Amerikát, sem Berlint, halad a saját útján tovább. Fejlődik, de nem vágja el maga mögött az egész múltat, amely ott van kiteregetve a város minden pontján. Párizs szertelen, nagyszerű Európa-ország.

Hányszor éreztem már, hogy nekem ide kell jönnöm, és milyen nagy karavánúton jöttem el idáig, pedig mindjárt kellett volna, először ide, és nem is menni máshová. Most már mindegy, mi fog történni. Most már itt voltam, eljutottam idáig, elvergődtem,

elhalódtam, de megérte, mindent megért: Párizs! Ó Párizs! Ó, azok a züllött éjszakai lokálok a Montmartre-on és a Pigalle-on!

Ezeket az erkölcstelen helyeket természetesen nem keresem fel, mert megvetem a léhaságot. És különben is: az én büdzsémhez mérten drágák. (Az egyik helyen tizenöt frankot kértek egy feketéért, a Pigalle-on pedig pezsgőkényszer van, de nem jó a pezsgő, amit adnak: túl édes, és én a fanyar pezsgőt szeretem.)

1930. április 1., kedd

Megint nincs munkám, nincs pénzem, nincs lakásom. Miután befejeztük a házat, pár napig még mosogattam a Hotel Montalembert-ben, a Quartier Latinben, amíg hitegettem őket, hogy bemutatom a munkaengedélyemet. De három nap után utcára tettek. Körúti padokon éjszakázom, ahol még a karfa is belevág az ember húsába. Napi hat frankból próbálok megélni. Hogy ne nézzek ki annyira toprongyosnak ott, ahol kilátszik a bőr a lyukas zoknimból, befestettem a lábam szénporral.

De fölboncolva, hullaszagúan itt fekszik előttem az élet nyitott belseje: a csarnoki árus, aki megfojtotta a szeretőjét hetven frank miatt; a szénhordó, aki éjjel betört a telepre, ahol dolgozott, és verekedés közben megölte az éjjeliőrt; a bankdirektor fia, aki egy táncosnő hálójába került, és mikor mindenét elköltötte, még sikkasztott is, aztán kitagadva tengődött egy kártyaklubban mint pénzváltó, majd valamelyik reggel hazament, és megbicskázta az apját, mert az nem akart neki több pénzt adni; a féltékeny sofőr, aki szeretőjéhez vágta a petróleumlámpát, és a nő lángolva rohant a Château Rouge környéki sikátorokban fel és alá... – ilyen és ezekhez hasonló történeteket hallok lépten-nyomon, mert az elkeseredett emberek a sajátjukénál is reménytelenebb sorsokkal próbálják tartani magukban a lelket, ami ideig-óráig sikerül is nekik, aztán összeroppannak.

Isznak és isznak. Aztán megint isznak, amíg csak bírja a májuk. Én éhségemben galambokat próbálok fogni a Luxemburg kertben, és halat a Szajnából, de egyik sem könnyű. Most is a folyóparton bóklászom, a végsőkig elkeseredve, és eszembe jutnak Ady sorai:

Ballagtam éppen a Szajna felé
S égtek lelkemben kis rőzse-dalok:
Füstösek, furcsák, búsak, bíborok,
Arról, hogy meghalok.

Most már harctérnek látom ezt a várost, ahol ismeretlen Julius Caesarok, Cavourok, Napóleonok küzdenek a kenyérért, az érvényesülésért, éppen olyan életre-halálra, mint hajdan véres nevű síkokon, és itt is ugyanaz a belső erő, szerencsével párosult zsenialitás dönt, mint az igazi harcászatban. Engem mindig kísért egy hóbort, hogy Napóleon reinkarnációja vagyok, és a polgári egzisztenciáért kell megvívnom nem kisebb, de kevésbé dicsőséges harcaimat, mint egykor neki kellett. Most veszni látok egy csatát, de még nem a háborút!

Találkoztam Ringler Gyurival, és elhatároztuk, hogy lemegyünk Lyonba, hátha ott találunk valami munkát. Ha pedig nem sikerül, akkor tovább utazunk Marseille-be, mert az ottani kikötőben állítólag mindig keresnek dokkmunkásokat...

Lyon, 1930. április 3., csütörtök

Gare de Lyon. Emberek szállnak be, azután egy hosszú sípjel, egy döccenés, majd az ütközők egymásra lapulva összependülnek, és gurulni kezd velünk a szerelvény. Lassú indulásban eloson mellettünk Párizs. Vidám szántóföldek, ritkás facsoportok váltakoznak a vonat mentén, amely gyorsaságának gőgjében megvető füttyel rohan el a kisebb megállóhelyek mellett. Ringler Gyurival élvezzük a vonat mentén tovafutó csodás Loire-vidéket, érdekes történelmi romjaival. Az a fajta nosztalgia fog el, ami olyankor keríti hatalmába az embert, ha honvágya támad egy hely után, ahol tulajdonképpen még nem volt sohasem. Ki ne érezte volna még utazás közben, virággirlandos vidéki pályaudvaron kinézve a fülkéből, hogy de jó is lenne itt most leszállni, de jó is lenne itt élni?!

Elmosódó körvonalú fák, kivehetetlen alakú dombok egymásba folyó képe iramlik el mellettünk, aztán újabb keletű romok jönnek. Nem oligarchák, lovagok és zászlós urak fészkei, hanem parasztok,

munkások, kispályások otthonai, az árvíz területén. Borzasztó látványt nyújtanak a vízből kinyúló, épen maradt csupasz falrészek, mint furcsa, nagy sírkövek. Az emberek állnak a töltésen, és siratják életük alámerülő emlékeit.

E szomorú látvány közben azon gondolkozom, mennyire sajnálom, hogy egyáltalán elmentem Párizsba. Nem lett volna szabad. Meg kellett volna őriznem Ady, Baudelaire, Balzac és Szomory nagyszerű, szentimentális, derűs és szomorú képeit. Kár volt megismerni a Montparnasse kies utcáit, és talán még nagyobb kár volt beköltöznöm a rue du Roi-de-Sicile-re, és elmenni a Köp Ármin-féle kifőzésbe, ahol magyarok esznek négyfrankos menüt egysous-s életük fenntartására...

1930. április 4., péntek

Lyon nagyon szép, de végtelenül unalmas hely. A fél város hegyre épült: kastélyszerű ódon villák, festői tornyok, pazar templomok. Odalent pedig a gyárakban nincstelen páriákká süllyedve rongyosan robotolnak a hajdan gazdag lyoni takácsok unokái. Fillér nélkül kódorgunk Gyurival az aránylag zajos és forgalmas Bellecouron, ázottan. Fázik a kezünk, koszos gallérunk szinte fojtogat, mert a szükség először a higiénia törvényeit bontja meg. Hosszú, hosszú kisvárosi körutakon bolyongunk, tehetetlenül és szomorúan nézve jobbra-balra.

Ahogy bealkonyodik, magunk sem tudtuk miért, elindulunk a Fourviére-re. Ez egy hegy, ahová meredek, rossz szerpentinutak vezetnek fel. Onnan fentről még szomorúbb, még lehangolóbb ez a hatalmas város, a háborgó két folyóval, a színtelen házak között ágaskodó gyárkéményekkel, közepén egy nagy lapos gyakorlótérrel. A Fourviére viszont a világ legszebb temploma. Nagyszerű dolog egy ilyen épület! Nem laknak, nem dolgoznak, nem alszanak benne, és mégis csodálatosan szép, valóságos fellegvára az illúziónak, a csodát váró szerencsétlen emberiségnek.

A pap megengedte, hogy egy éjszakát az „isten házában” töltsünk, cserébe hajnalban kisöpörtük az egész hatalmas épületet. Az abbétól még reggelit is kaptunk, aztán elköszöntünk. Az eső

elállt, de a felhők ugyanolyan piszkosszínű mozdulatlansággal terpeszkednek a város felett, mint tegnap.

A templom egyik árkádja alól hatalmas, barnaarcú ember emelkedik fel. Ruháján mindenütt szakadások éktelenkednek, nyakvédőjét bizonyára elvesztette valahol, és hogy az ingének eredetileg milyen színe volt, az a gyűrött, poros fehérneműn már nem látszik meg. Csupa rongy, sár, piszok ez az ember. Sovány arcán, besüppedt szemgödrén az elvadultság, a nélkülözés és az alkoholizmus jellegzetes kifejezése ül. Jobb kezének ujjaival többnapos szakállát dörzsölgeti, és vörös lében bóbiskoló szeme részeg, réveteg pillantásával újra meg újra minket méricskél. Régi csavargó, tapasztalt és fölényes, aki nyomban megsejti bennünk a tehetetlen kezdőt.

– Honnan jönnek? – kérdezi aztán, lassan forgó nyelvvel.

– Párizsból – felelem sípoló, a szomjúságtól szinte hangtalan rekedtséggel.

– Marseille-be megyek munkát keresni. Kikötőben mégis könnyebb. Maguk nem jönnek?

– Csak a terhére lennénk. Nem tudunk koldulni... – szabadkozom.

– Azért csak jöjjenek. Az is ér valamit, ha az ember nincs egyedül!

Udvariasan elhárítottuk az invitálást, és továbbálltunk. Mi nem vagyunk egyedül. Legalább is ennyire nem...

1930. április 7., hétfő

Szerencsénk volt, mert a piacon kaptunk egy kis munkát: néhány teherautót pakoltunk le, amiért egész tisztes bért fizettek, sőt még néhány almát is kaptunk. Munka után holtfáradtan kiültünk a Café Étrangers kirakatába, és *pinard* nevű olcsó vörösbort hozattunk. Egyszerű, kispolgári hely, ahol néhány savanyú arcú ügynök, egy-két kiskereskedő és három japán díszműárus jelenti az üzlet esti forgalmát. Vizes kávét ittunk, olcsó süteményt ettünk, és úgy éreztük, hogy ez volt életünk legjobb étkezése. Még az állomásról jövet elhoztam pár fejléces papírt a Hotel Terminus-ból,

így most erre írhattam meg leveleimet az otthoniaknak. Legalább úgy fest, mintha elegáns szállodában laknék...

Levélírás után elszívtam egy egész doboz Gauloise-t. Rég nem volt pénzünk valódi cigarettára. Elmélláztam. Európa közepén vagyok, nikotintól fojtogatva, és saját gondolataim súlyától görnyedten. Ólomszínü az ég, és pókhálószerűek a házak. Szomorú unalom terül végig a kivásott kövezeten, mélabús még a stráfkocsilovak vérbe borult, vak pillantása is. Milyen távol is vannak innen az örömök!

Hirtelen rosszullét fogott el. Kimentem az utcára, hogy friss levegőt kapjak, és a híd felé tartottam, hátha a folyó felett egy kicsit fel tudok frissülni. Az egész város úgy hatott rám, mint egy borongós, halálra emlékeztető őszi délután, és sírni szerettem volna, lefeküdni az esős földre pihenni, vagy meghalni, mert kutyául betegnek és tehetetlenül nyomorultnak éreztem magam. A karjaim teljesen elerőtlenedtek, az ujjaim hegye hidegen bizsergett, és a szemem előtt furcsán rezegtek a házak. Hirtelen olyan hányinger fogott el, olyan sírós düh az élet ellen, hogy mielőtt a hídra értem volna, elromlott körülöttem a világ, és elájultam.

A kórházban tértem magamhoz. Az orvos aztán megnyugtatott, hogy csak az éhségtől és a túlzott nikotinbeviteltől estem össze. Két napig bent tartott megfigyelésre. Az egyik nővérről kiderült, hogy magyar és Piroskának hívják. Izzadékony, kellemetlen kipárolgású nő, de nagyon segítőkész volt. Miután elmondtam, hogy egy fillérem sincs, megígérte, hogy szerez nekem állást a Hagenbeck Cirkusznál a bátyja segítségével, aki eredetileg mint vadfogó és vadszelídítő dolgozott egy őserdei telepen, de egy szép napon húsz leopárdot és néhány oroszlánt egyszerűen elsikkasztott. Eladta őket kéz alatt, és kereken kétszáznegyvenezer frankot mulatott el részint Dakarban, részint Rabat városában. Még ki sem józanodott, amikor beállt a légióba. Miután leszerelt, mint állatszelídítőt alkalmazta őt a Hagenbeck, ahová lóápolói ismereteimet felhasználva dromedárápolóként fel tud majd vetetni. Álmaim állása. A rémálmaimé...

1930. április 11., péntek

A város szélén áll a „Cirkuszváros”, ahogy nagyképűen nevezik ezt a mutatványossort. Valójában egy nagy puszta térségen különböző népies szórakozásokra nyílik alkalom: körhinták, állatszelídítők, vándorszínészek produkálják itt magukat, matrózok, katonák és alacsonyabbrendű alkalmazottak mulattatására, egy nagy faépületben pedig látványos revüt mutatnak be több képben, táncokkal és állatsereglettel. Piroska bátyja egy Monostori nevű sovány, horgas orrú, vézna, pókhasú, kesernyés, rezes arcú, kopasz, görbe lábú kis ember. Válla szinte hegyes szögben borul a tüdőcsúcsára. Két lapockája akkora, mint egy púp, beszéd közben siránkozik a hangja, és állandóan köpköd. Így külsőre senki sem mondaná rá, hogy oroszlánszelídítő...

Megnéztem az előadást, mert a teve csak hétfőn érkezik meg Párizsból: „új beszerzés”. Monostori énekel, táncol, és egy hosszú rúd segítségével idomítja az oroszlánt. Egy korbáccsal csattog feléje, és az állat meg is ijed tőle, amit úgy demonstrál, hogy a ketrec egy távoli sarkába vonul, és a legádázabb döfködésre sem hajlandó előjönni. Ezek után Monostori az ijedt állatra mutat, és mélyen meghajtja magát.

Előadás után hátramegyek hozzá a ketrecekhez. Az elviselhetetlen bűztől hányingerem van, a ruhám, a bőröm úgy magába szívja az átható hulladékszagot, hogy talán még hetek múlva is émelygek majd tőle. Monostori gyorsan ellát a kedvencével kapcsolatos legfontosabb tudnivalókkal:

– Az oroszlán nagyon öreg már. Abszolúte ártalmatlan: se foga, se körme, és az izmai is teljesen elsorvadtak. Egy élő fürdőszobaszőnyeg, esetleg ágy elé való. Megjárta kétszer Európát, megjárta Afrikát, de legjobban megjárta a gazdámmal, aki rám bízta... Arra nagyon vigyázzon, hogy ne lépjen a farkára! Ez az egyetlen, ami rendkívül veszélyes. A műlovarnő kisfia rálépett a múltkor, és hetekig járt ide az állatorvos, olyan szívdobogása lett szegény bestiának...

Monostori vizet tölt az oroszlánnak, akit a cirkusz alapítójáról nevezett el.

– Igyon, Hagenbeck úr! Azt hiszem, úgysem lesz már sokáig ennél a cirkusznál...

Hagenbeck úr pedig szomorúan lógatta jobbra-balra a fejét, mintha csak azt felelné:

– Nekem mondja?!

1930. április 14., hétfő

Megérkezett a teve. Két púpja van. Ezekkel a púpokkal valahogy mindig gondban vagyok. Egyszer emiatt kaptam elégtelent biológiából. A tananyagot azóta sem tanultam meg, csak Ábrahám Pál és Harmath Imre dalát Az utolsó Verebély lány című operettből, amit a magyar rádióban énekelt sokszor Weygand Tibor:

Teve van egy púpú, van két púpú, van négy púpú, sőt több.
Teve van egy hetes, van két hetes, van négy hetes, sőt több.
S bár ez a dal, ugyebár nagyon buta,
De mégis dalolja Pest és Óbuda...

„Tréner” lettem, ahogy Hagenbeckéknél elegánsan hívják ezt a szakmát. Azt jelenti, hogy én mosom, vakarom és főként ütlegelem ezt a csökött agyú állatot. Elég beteges kinézetű, vén jószág, talán valamilyen tevék számára felállított aggok házából szabadították ki. Monostori nagyon előrelátó, így miután látta a teve szomorú állapotát, elment a patikába, és az aszpirintól kezdve a féregmentesítő poron át a nyeregpuhító olajig mindenféle óvó-, védő- és ápolószert összevásárolt.

Hozott valami üvegcsét is, aminek megszagoltam a tartalmát. Ilyen büdöset még életemben nem éreztem! Jobban megnéztem a gumidugós üveget. Ez állt a címkéjén: „Tevezsír – Dörzsöljük be jól a sérült patát, és különítsük el az állatot, hogy a kenőcs átható szaga ne rontsa el az istálló levegőjét!” Milyen jó lett volna, ha ezt előre elolvasom! Monostori aztán rám parancsolt, hogy üljek fel a tevére.

– Nincs az a teve, amelyiknek a hátán öt percnél tovább ülve maradjak. Én még egy négypúpú tevéről is leesnék... – bocsátom előre.

– Ha én azt mondom, hogy ülve maradsz, akkor ülve maradsz! – mordul rám.

– Kérem! Ha maga tud beszélni a tevével... – válaszolom megadóan. Éppen tíz másodperccel azelőtt, hogy lerepülök arról a büdös dögről.

1930. április 15., kedd

A feladatom az, hogy etetem és tisztán tartom az állatot, már amennyire ez az ő esetében egyáltalán lehetséges, majd vezetőszáron körbevezetem azokat a szerencsétleneket, akik valamilyen belső kényszer hatására a tevegelést választják legfőbb szórakozásul.

Az első „ügyfelemet” sosem fogom elfelejteni: egy londoni filaterista volt, háromrészes öltönyben, keménykalappal, aki brit módra be is mutatkozott nekem, majd kiselőadásba kezdett a bélyeggyűjtés örömeiről. A filatelistáknak azzal az önző, lázas örömével magyarázott, amely a gyűjtőszenvedély hevében élet- és halálfontosságú leveleknél sem törődik mással, mint a bélyeggel. A kissé fárasztó expozé után megkérdeztem tőle:

– Utazott már tevén, Mr. Rockstein?

– Sajnos, a londoni Cityben, különösen ami a bélyegszakmát illeti, ritkán nyílik alkalom ilyesmire – felelte.

– Akkor sok kellemetlen élménye lesz – mondtam. – A tevét azért is nevezik a sivatag hajójának, mert olykor tengeri betegséget okoz... – próbáltam elmagyarázni, amit még gyerekkoromban Apámtól tanultam, de a gentleman hajthatatlannak mutatkozott.

Valami úriemberek közötti fogadás tárgya volt a tevegelése, így semmiképp sem mondhatott le róla. Segítettem neki a felszállásban, majd a Monostoritól tanult „Reg-lakk! Reg-lakk!” kiáltásokkal biztattam a tevét, amely sajátos, kígyózó mozdulatával felállt, és elindult körbe-körbe, a vezetőszár irányításával.

Mister Rockstein végül őszintén megbánta, hogy a londoni Cityben a bélyegkereskedés nem kívánja meg az üzletemberektől ezen patások közlekedési eszközként való rendszeres használatát. Ebben az esetben ugyanis kevesebbet szenvedett volna, mert némi gyakorlat elviselhetőbbé teszi a szokatlan dolgokat, mint például azt

a kínt, amit a teve szőrzetéből az emberi testre emigráló bolhák tömege okoz. Ám még ennél is kellemetlenebb a bólogató teve, hullámzó járásával, emelkedő és süllyedő hátával, amitől az utas már néhány tétova lépés után is elhagyott sajkának érzi magát a viharos óceánon, és ezerszer megbán minden falatot, amit aznap lenyelt...

1930. április 21., hétfő

Ma egész nap szakadt az eső, így alig volt látogató. Rengeteget beszélgettünk Monostorival, főleg az idegenlégióról. Öt évet húzott le ott, és végül őrmesterként szerelt le, ami szerinte fényes karriernek számít a gyarmati hadseregben. Mesélt a *cafard-ról,* a *Compagnie de Discipline-ről,* a *Coin de l'Enferről,* a kikötésekről, a silóról, a *crapaudine-ről* és a többi kegyetlen büntetésekről, amelyekben sűrűn volt része – előbb mint szenvedő alany, később mint a retorziók elrendelője.

Elmondta, hogy azért sántít, mert vagy tucatszor szabták rá az egyik legmegterhelőbb megtorlást, a *pélote* nevezetű hátizsákot, pontosan tizennégy kiló homokkal és kővel, amellyel hajnalban egy órán át kell mozdulatlanul állni a cementjárdán. Az ember csontjai ilyenkor fájnak a kemény padlótól, a szeme leragad az álmosságtól, különben is gyenge a rossz táplálkozástól, ami szinte kizárólag kenyérből és vízből áll. Időközben kisüt a forró, reggeli nap, és a tizennégy kilós pélottal megterhelve, egy teljes órán keresztül kell körbefutni az udvar egy árnyékmentes helyén. Az udvarnak természetesen csak árnyékmentes helyei vannak. Monostori bal térde is egy ilyen napsütötte udvaron készült ki örökre...

Ötévi szolgálata után aztán átvette a hadvezetőség nagylelkű ajándékát: egy *clemenceau-t.* A nagy politikus életének (akinek nevét nálunk Trianon miatt kevesen foglalják imába, de itt Tigrisként becézi mindenki) egyetlen áldásos intézkedése az volt, hogy elrendelte, minden leszerelő gyarmati katonának adassék egy vadonatúj polgári ruha. Ezt a vacak, durván szőtt darócöltönyt nevezik azóta is clemenceau-nak. Ezzel viszont végleg ki is merült az állam nagylelkűsége, így Monostori kénytelen volt öreg napjaira beállni állatidomárnak. Ha legalább főtörzsőrmesteri rangig jutott

volna, akkor talán egy kiskocsmát is nyithatott volna az obsitjából, így viszont csak a Hagenbeck Cirkusz maradt számára, és a vén, fogatlan oroszlán.

Persze sokat beszéltünk vele a nőkről is. Ez az ember többet tud erről a témáról, mint bárki más, akivel valaha találkoztam! Hiába, aki sokat foglalkozott már tigrisekkel, kígyókkal és hiénákkal, az jól ismeri az asszonyok lelkivilágát is...

1930. április 24., csütörtök

Szegény „sivatag hajója” ma zátonyra futott. Kidurrantotta és lenyelte egy kislány feléje nyújtott luftballonját, aztán két nap kínlódás után felfordult. Engem persze azonnal kidobtak, de csak miután elásatták velem a böhöm nagy tetemet. Ráadásul a pénzemet se fizették ki, mintha az én hibám lett volna, hogy ez a buta dög mindent bezabált, ami csak az útjába került. Monostori pedig el sem búcsúzott tőlem, annyira bántotta fényes karrierje első tevéjének elvesztése.

1930. április 25., péntek

A cirkuszi kalandom után visszamentem a városba, hogy megkeressem Gyurit. Hamar rátaláltam. A főtér egyik padján üldögélt. Elég elkeserítő állapotban volt, koldulásból tartotta fenn magát, amióta szétváltunk. Nekem is alig volt pénzem, de azért megetettem, és miközben ő rágás nélkül nyelte a forró sült krumplit, én azon törtem a fejem, hogy miként tudnánk összeszedni egy kis aprót. Végül eszembe jutott valami.

Az egyik templomnál maradék fillérjeimből vettem egy feszületet bőrszíjjal és néhány más, apró kegytárgyat, majd felmásztunk a hegyre, a Fourviére-templomhoz. Gyurinak úgy rendezgettem el a ruháját, hogy minél inkább keresztény zarándoknak tűnjön, ami ócska sarujával, szakadt, zsákszerű ruhájával és a főként a feje tetejét érintő, tonzúra-szerű kopaszodásával elég megtévesztőre sikeredett. Végezetül a nyakába akasztottam a feszületet is. Én feltettem a fekete kalapomat, kétoldalt hosszúra nőtt hajamat pedig

cukros vízbe áztattam, majd ujjaim köré csavartam, hogy göndör, haszid pajesznak nézzen ki, így kihangsúlyozva egyébként is nehezen titkolható sémi vonásaimat.

Amikor mindezzel elkészültünk, kiültünk a templom széles lépcsőjére, Gyuri az egyik oldalra, én a másikra. A nagy számban a templomba igyekvő hívők először csodálkozva nézték, hogy mit kereshet egy zsidó koldus a katolikus székesegyház előtt, majd látványosan hátat fordítva nekem, szinte tüntetőleg kivétel nélkül jó néhány centime-ot szórtak a Gyuri előtt álló pléhdobozba. Egy ideig figyelte ezt a furcsa szituációt a templomból kilépő egyik pap is, aki aztán odajött hozzám, és atyáskodva megjegyezte:

– Édes fiam! Tudom, hogy te is Isten gyermeke vagy, de nem gondolod, hogy egy zsinagóga előtt több adományt gyűjthetnél?

Válaszra sem méltattam ezt a tudatlan embert, csak átkiabáltam Gyurinak:

– Te Ringler, tényleg ez a gój akar megtanítani minket koldulni?!

1930. április 26., szombat

Levelet kaptam *„Poste restante”.* Apáék Abbáziában vannak, és változatlanul komoly anyagi gondokkal küzdenek (bár most szívesen cserélnék velük). Eyser kiszúrja a szemüket, legutóbb is csak harminckét pengőt küldött nekik, pedig most már Marton Sándor irodája foglalkozik a jogdíj behajtásával. írtak azért jó hírekről is. Apáék egészségileg jól vannak, sokat sétálnak, napoznak. Apa minden délután két órát sakkozik, és mindenkit megver. Gyulus pedig már megkapta az ügyvédi oklevelet, és felvették a Kamarába is, így ahogy korábban megígérte Klárijának, 6-án elvette feleségül. Mi ez, valami járvány? Két hónapja Lali, most meg Gyulus? Nehogy én is elkapjam! Azért nagyon sajnálom, hogy nem lehetek a családommal. Nem utolsósorban azért, mert akkor hosszú idő után először végre jóllakhatnék, és ingyen leihatnám magam. Így most kénytelen vagyok ez utóbbit drága pénzért megtenni...

Avignon, 1930. április 28., hétfő

Egy traktor elhozott minket egészen Avignonig. Itt a Fourviére előtt összeszedett pénz maradékaiból befizettünk egy ágyra, és végre kialudtuk magunkat, miután teletömtük a hasunkat, és ittunk egy üveg helyi bort, ami az egyik legfinomabb itóka volt, amit valaha is ittam. Állítólag Marseille-ben tényleg van munka! Viszont már egy fillérünk se maradt, így jobb híján gyalog vágunk neki a száz kilométeres útnak...

Marseille, 1930. április 30., szerda

Avignonból idefelé először Aix-be értünk, ahol felkéredzkedhettünk egy öreg autóra. Szerencsénkre úgyszólván La Ciotáig kitartott a jó öreg kis Citroen, az pedig már csak tizenhat kilométerre volt Marseille-től. Ott aztán végképp megadta magát a kocsi, ezért korgó gyomorral és kisebesedett lábbal újra gyalogolni voltunk kénytelenek. Útközben Gyurinak meséltem hamburgi kikötői tapasztalataimról:

– A kikötő olyan, mint a dzsungel, csak nem terem annyi fa benne. De sokkal veszélyesebb. Tele van hajóval, meg verekedéssel. A kikötői csavargó pedig lenézi az országútit.

– Miért, mi a különbség a kettő között? – kérdezte csodálkozva.

– Óriási! A kikötői csavargó hajón jár Marseille, Batávia, Hamburg és az egész világ között. Az istennek sem gyalogol.

– És az országúti?

– Nem géperejű csavargó. Az a különbség köztük, mint az úrvezető meg a gyalogjáró között – osztottam meg ebbéli tudásomat társammal. Gyuri is megpróbálta egyszerű kis agyából összeszedni az idekapcsolódó emlékeit:

– Egy ügyvéd kollégám azt mesélte, hogy a kikötő alvilágában is megoszlik a társadalmi élet különféle alacsony és magasrangú egyénekre, mint az úgynevezett „civilizált társadalomban” – mondta magától értetődő természetességgel. Leesett az állam.

– Te ügyvéd voltál?! – ámuldoztam.

– Nem. Az ügyvéd volt vizsgálati fogoly, ő mondta, hogy a társadalom olyan izé... különféle iskolaszerű dolgokból áll.

– Osztályokat mondott, nem?

– Igen. Osztályok vannak a világon, az ügyvéd szerint. Egész jó hasonlat, mert néha valamelyik sétatéren az ember csakugyan úgy érzi magát, mintha osztályban lenne: ül egy pádon, és nem tanul semmit...

Szerencsére közben Marseille határába értünk, így elapadt a beszélgetésünk, még mielőtt tettlegességig fajult volna a helyzet közöttünk. Lenyűgöző látvány volt beérni a hatalmas metropolisba. A magaslatról leereszkedve a lejtősödő sikátorok deltájában mind szélesebbre tágult a hatalmas kikötő panorámája, mozdulatlan hajórengetegével, ahogy álmosan feküdt a déli napsütés csillogó, sárga mezejében.

Lementünk a Canebiére-en az áruházak, bankok és utazási irodák mentén egészen a régi kikötőig, amely olyan volt, mint egy négyszögletű tó, csak az ég felé meredő, hatalmas vastraverzek között közlekedő komp adta meg a kis mesterséges öböl tengeri kikötő jellegét. Ott láttunk egy remek kis bolgár éttermet is, roppant gusztusos húsokkal. Munkát próbáltunk találni a halászkikötőben, de sehol semmi, pedig nagyon ránk fért volna már végre egy tisztességes étkezés. Mondtam Gyurinak, hogy ha milliomos leszek (ami nem valószínű), és címert csináltatok (ami még kevésbé), akkor ezt a jelenetet akarom ráfestetni a családi pajzsomra, mint a legjellegzetesebbet: egy külföldi kikötőben állok, és korog a gyomrom...

1930. május 3., szombat

Három nap alatt mindössze ötven centimes-ot kerestem, egy hotel előtt, ahol hirtelen és orvul, a portást megelőzve, kinyitottam egy taxi ajtaját egy feltűnő ízléstelenséggel öltözött, következésképp tehát amerikai úr előtt. A portás ugyan belém rúgott hátulról, de az ötven centimes-ot nem vehette el, és mire rendőrt hívhatott volna, már messze jártam. Pár sarokkal odébb egy másik amerikai turistát láttunk, aki szemlátomást nem tudta, merre menjen.

– Utánamegyek – mondta Gyuri, aki irigyelte fejedelmi béremet. – Ennek talán vihetem a koffereit, vagy ajánlkozhatom idegenvezetőnek...

– Micsoda? Hiszen egyáltalán nem is ismered ezt a várost – próbáltam észhez téríteni.

– Na mondd már! Ő sem... – válaszolta, és eltűnt az amerikai nyomában.

Én ettem egy szendvicset, és ittam egy kávét, így hamar odalett a keresetem. Csak mentem és mentem, az éhségtől és elkeseredéstől már félig kábultan. Egy nyers, kérdő hang riasztott fel: *„Travail?!”* Munka?! Micsoda tündéri muzsika volt számomra a rekedt, érdes hang. Félnapi munka, és este hatkor tizenkilenc frankot kapok.

A megbízóm már ment is előttem, én pedig utána, boldogan számolgatva: menü a bolgár vendéglőben hat frank, kávé *croissant-nal egy* frank ötven, de nem, inkább sajtot veszek, felvágottat, és öt frankért elmegyek egy arab hotelba, ahol ágyban fogok aludni, és veszek egy doboz Gitane-t, egy magyar újságot és szardíniát, és talán még egy egész stanicli vegyes mesclun salátát is...

1930. május 5., hétfő

Hajnali hat óra. A Quai de Belges felől közlekedő villamosok nekem a forradalmi Budapestet jelenítik meg lépcsőkön lógó emberfürtjeikkel. A villamosokon nincs csengő, csak duda, éppen olyan, mint az autókon. Ez eleinte a legfurcsább benyomása a külföldinek Marseille-ről. A rue Republique minden mellékutcájából emberek sietnek, halk morajjal, rendetlen csoportokban és mintegy uniformizálva, sapkában a Piacé de la Joliette-re, amely a kikötőhöz tartozó hatalmas térség. Ez a placc nem városdísz, nem gyermekek játszóhelye, hanem racionalizált, mai tér: a munkáé. Egyre sűrűbb rajokban özönlenek a munkások, némelyik hátul, a nadrágszíjában, sarlószerű szerszámmal, amivel a zsákot húzzák le a daruláncról, ha az a fejük fölé ér, de verekedésnél kés helyett is kitűnően beválhat. Fél hét. A tér megtelt. Várnak. Jelentkezni, tolongani, felajánlkozni itt nem szokás, és hiábavaló is lenne. Csak a szemükkel intenek néhány ismerős munkásnak, feljegyzik őket egy noteszlapra, és már el is vonulnak. Mindez egy szó nélkül.

– Itt ma dolgozni fogunk! – mondom lelkesen Gyurinak.

– Én is attól félek... – jegyzi meg ő, és megigazítja a sapkáját.

Egy hajót kell bepakolnunk. Nyolcvan és kilencven kiló között van egy zsák. Só. A só pedig kegyetlen teher. Nemcsak azért, mert többnyire szokatlanul nagy súlyelosztással van zsákolva, de kimarja a vállat, berágja magát mindenhová, égési sebhez hasonló hámlásokat okoz. Én ezt nem tudtam. A többi munkás legalább kendővel óvta a vállát, sapkával a tarkóját, de nekem nem szólt senki. Itt csak a maga kínján tanulhat az ember...

Este pedig a menhely. A villany kialszik, a Megváltó éppen velem szemben függ a homályos falon, furcsa, nagy árnyékok, elmosódó fényfoltok között. Valaki hortyog, talán Gyuri az. A folyosóról csörömpölés, víz-zuhogás visszhangzik. Aztán csend lesz. A bőrömet szinte húsig marja a só, ég a vizes ruha alatt, amelyet a rutinos rakodók tanácsai ellenére ráraktam, de az az érzésem, hogy a víz már felforrt benne a forróságomtól. Úgy fájok egészben, mint egyetlen nagy seb. De teli a gyomor!

1930. május 6., kedd

Reggel a Vieux Port-nál Gyurival leülünk egy padra, szemben a négyszögű kikötővel, mögöttünk a Grand Bar du Lion d'Or, ahol tegnap vacsoráztunk. Ma nincs pénzünk beülni, mert nem kaptunk munkát. Egy fiú a korláton ül, ukulelén játszik és énekel. Matrózok fogják körül. Csak szájtátva bámuljuk itt az emberek végtelen áradatát. Milyen ijesztő ennyi ember, amint megindul: suhanc, családapa, romlott és még romlatlan egyének, pénz, munka és remény nélkül, hogy kenyeret szerezzenek. Bizonyára lesz olyan is, aki ma fog először lopni, lesz, aki ma koplalni fog, egy harmadik megszólít valahol egy külföldit, néhány centime-ot remélve, esetleg megveri a szeretőjét, vagy felkapaszkodik egy Dakarba induló hajóra...

1930. május 7., szerda

Kint voltunk munkát keresni a mólón, amely több mint négy kilométer hosszú! Hatalmas hajók monstruózus nyája, szépen egymás mellé terelve, csikorgó csigák, búgó daruk, magas

szénahalmok, hordók, zsákok, targoncák, és messze a tenger közepén egy szírt, Château d'If tornyaival. Ez az a vár, ahová Monté Cristót bezárták...

Öt nagy hajó kötött ki nyers cukorral, sóval, amerikai mogyoróval megrakodva. Egynapi biztos munka mindenkinek. Komoly, különös tekintetű emberek ezek a dokkmunkások. Legtöbbjének nincs családja, és évszakok szerint vándorol egyik kikötőből a másikba, télen Afrikába, nyáron Európába. Sokszor Southamptonig vagy akár Limáig is elmegy. Aki egyszer bekerült a dokkra, nehezen szabadul. Sok nyomorúsága, küzdelmessége mellett ez az élet nagyon alkalmas azok számára, akik odabent a társadalomban csak mint gyári napszámosok, bérmunkások helyezkedhetnének el. Itt félnaponként újra veszik fel az embereket, nincs fullasztó gyárszag, tompító műhelyzúgás, kötöttség, kiszolgáltatottság.

Érzéketlenül és keményen hajszolják a munkást, de ők mindennap újra visszanyerik szabadságukat. Állandóan a nyílt tenger felől fúj a szél, és a kék horizontig látni munka közben. Ezért csendes, bár iszákos és durva emberek, de van bennük valami furcsa, álmodozó vonás is, gondolat és sok visszafojtott szó. Hogy honnan jött, és mit csinált azelőtt valaki, azt senki sem kérdezi. Itt, a kikötő környékén a legnagyobb fokú modortalanság ismerőseink múltja iránt érdeklődni. Mindenki onnan jön, ahonnan akar. Vagy ahonnan szabadon bocsátják.

Mindenható ura a dokknak a Társaság. Tőle függ a munka, a betegsegély, a kártérítés. Kifüggeszti rendeletéit, és velünk csak a vörös sapkás, kék uniformisos kapuőrei, munkafelvigyázói útján érintkezik, na meg leginkább a fiatal, alacsonyrangú tisztviselőjén keresztül, aki céduláival, ceruzájával a mércék és raktárak között tűnik fel néha. Kissé nyurga, aránylag szélesszájú, de elég csinos fiatalember. Örökké vigyorog, és nagy, kék szeme határtalan bizalommal néz az emberekre. Szalmakalappal a fején érkezik, csíkos, meglehetősen rongyos kiskabátját az alsókarjára dobja, bambuszbotot forgatva az ujjai körül halkan fütyörészik és dohányzik. Nagyvilági külseje nyomban feltűnik a kikötő rakodómunkásokból és rablókból álló egyszerű népe között.

Elsősorban gyönyörű cipőit csodáljuk. Különösen az egyik rendkívül elegáns, a fehér betétes, gombos lakkcipő...

1930. május 11., vasárnap

A domboldalban van egy barátságos kis park, közepén az Anatómiai Intézettel. Szemközt, de nagyon messze, látszik Marseille kikötőjének panorámája, beláthatatlan hajórengetegével. Itt szoktunk üldögélni napközben, amikor nincs munka, békés hangulatban, csendben. Néha egy gyarmati katona siet el, vagy egy öregúr sétálgat arra kutyával, máskülönben alig jár erre valaki. Legtöbbször, ha se pénzünk, se munkánk nincs, itt koplaljuk át a napot estig, amíg a menhely nyit, ahol nemcsak hálóhelyet, hanem sűrű, meleg levest is adnak. A koplalás első stádiumában élénkíti az agyműködést, nyugodt, tiszta gondolatokat idéz elő, különösen ebben a hangulatos, komoly, elhagyatott parkban.

Szemben egy hegycsúcson áll a Notre Dame de Garde temploma, tornyán a hatalmas aranyozott Madonna-szoborral, amelynek karján a gyermek Jézus pihen. A szabad tengerről fújdogál a szél, és fontos problémák nyitjára jövünk rá, mialatt üldögélünk a pádon, és nézzük a sárga homokot a lábainknál. Harangoznak. Gyuri a semmibe bámul. Tegnap véreset köpött. Ahogy lepergeti maga előtt életének rövid filmszalagját, amely mintegy vetítés közben elszakadva, valahol a közepe előtt fog véget érni, nagy közönnyel veszi tudomásul ezt a lezárt tragédiát. Egyszer csak feláll, és vállára veti kis batyuját.

– Hová mész? – kérdezem.

– Afrikába – veti oda.

– Ne menj, Gyuri! Ha néha kell öt-tíz frank, szívesen adok kölcsön.

– Köszönöm a felajánlott hitelkeretet, de nem fogadhatom el – válaszolja önérzetesen, majd biccent. És megy. Látom, amint befordul a sarkon, és eltűnik. Afrikában. Örökre. Talán igaza van. Mi marad más az éhező csavargónak a légiónyi idegen között? Az idegenlégió!

Estefelé lemegyek a kikötőbe, és iszom egy *pastist* a Brúleur de Loups Cafében. A kikötőnegyed hegynek siető utcáit legmagasabb

pontjuknál keresztbe szeli végig a rue de la Műre, a kikötő páriáinak Montmartre-ja, Kurfürstendammja, Broadway-a és Ringje egyszemélyben. Mindkét oldalán kis bárok sorakoznak egymás mellett. A színes gyöngyfüggöny bejárók mögött citerák, keleti sípok, hegedűk és dobok bábeli kakofóniája szüremlik egymásba végig az utcán. Lampionok, vörös bárpultok, gyékények és mindenféle színű nők teszik egzotikussá ezt a környéket.

Az örömök és mulatságok negyede ez, egy ócska, kopott, sokszínes világítású, zajos, keskeny utca, ahol ma is valóságos életét éli a ponyvaregényekből és mozivásznakról ismert, valószínűtlen világvárosi bűnök legszélesebb skálája: orgyilkosok, kábítószercsempészek, leánykereskedők és légionisták, akik csapatostul vonulnak fel duhajkodni a közeli Fórt Saint-Jean citadelláiból.

Innom kellett. Beültem az egyik csapszékbe, és Gyurira gondoltam. Szemben velem egy izzószemű japán légiós egy néger lánnyal enyelgett. A harmadik pohár bor után kezdett kicsit forogni velem a világ. Tétován magamhoz intettem a pincért, és kértem még egy utolsó italt. Az izzószemű most engem nézett. Megvetem a kötekedő embereket. Ezen a világon mindig bajkeverők, erejükben elbizakodott alakok csinálnak minden rosszat. De végre is annyira érthetetlennek találtam ezt a folytonos szemezést, hogy udvariasan átszóltam:

– Mit bámul?

A sárga ember felállt, és az asztalomhoz jött. Igazi verekedő tempó, csúf vonás.

– Hozzám beszélt?

– Süket talán? – kérdeztem részvéttel.

– Tisztességes hangon beszéljen!

– Menjen a fenébe – feleltem kitérően. Erre úgy pofon ütött, hogy asztalt, széket, poharat magammal rántva a földre zuhantam, és percekre elsötétedett előttem minden.

Akárkit megkérdezhetnek: értek valamit a pofonokhoz. De ilyen pofonról eddig álmodni sem mertem. Mintha a mennyezet szakadt volna rám. Általános tetszést váltott ki a produkció, a sárga embert többen megtapsolták, és egy rovott múltú világbajnok, aki a sokadik évét szolgálta a légióban, becsületszavára állította, hogy ilyen pofont

csak a stockholmi olimpián látott, a bajnoki bokszmérkőzés alatt. Egy kalapos egyén kapta a tribünön az ügyeletes rendőrtiszttől.

1930. május 12., hétfő

Ma nem kaptam munkát, így hát megint felmentem az Anatómiai Intézet előtti kis parkomba. Rossz volt az idő, de innen, a domboldalról ilyenkor is jól látni a Marokkói Társaság dokkjánál álló gőzöst. Luxusutasok *knickerbockerban* és parafasapkában, kodakosan,[31] vidáman igyekeznek a fedélzetre. Az indulásra kész hajó mellett vagy harminc ember áll csendben és libasorban, fegyver nélkül, katonaruhában: légionisták. Újoncok. Alázatos, elcsigázott arccal, szótlan szomorúsággal állnak a hajó mellett. Mennek Afrikába.

Kik ezek? Végsőkig csüggedt munkások, leépített tisztviselők, földművesek, rablók, pincérek, tönkrement iparosok. És mi van mögöttük, milyen úton értek idáig, ahol utolsó fordulóba kanyarodik életük? Ezt sohasem tudja meg már senki. Nekik is vannak szüleik, szerelmeik, gyermekeik, reményeik, törekvéseik, elgondolásaik és ambícióik. Mindegyik külön egy-egy nagy, komplikált, megrázó regény. Talán Gyuri is ott van közöttük.

Az őrmester kardja parancsra villan, és megindulnak fel a hajóra. Két matróz a fedélközbe érő katonák mögött felhúzza a hidat, amelynél fogva még a kontinenshez tartoztak. A propeller hullámokból tört fehér port fröcsköl szét harsogva, a kis pilótagőzös elindul a hajó kötelével, és ott állnak mind a korláthoz szorulva, mozdulatlanul, szemeikkel görcsösen kapaszkodva a lassan hátráló partba. Úgy érzem, hangtalan rémületüktől megremeg a levegő, ahogy indulnak.

Lesétálok a Forte Saint-Jeanhoz. Ez a citadella, ahová Európa minden tájáról a jelentkező légionistákat gyűjtik össze, engem is vonz. Légió – itt minden illúzió lefoszlik erről a szóról, amely nálunk annyi hamis, hazug romantikát képvisel. Megszokott látvány errefelé a légionista, tele van velük a kikötő. De nem szeretik őket, durva, műveletlen, kötekedő emberek, sokat hazudnak, és ha nincsenek sokan, gyávák is. A légionistát Dél-Franciaországban kikerülik, mint

a veszett embert. Nem azért, mert erős, vagy ügyes, hanem az életet semmibe nem vevő állati érzéketlensége miatt, amellyel félelmet, veszélyt nem ismer, nem mérlegel. Alacsonyabban áll egy fokkal mindenkinél, akiben az élet célja, valahová tartozása még meghagyott némi óvatosságot, veszedelmesebbé mindenféle gyilkosnál és rablónál.

Aprószemű eső szitál, és valahol a régi kikötő medencéjében siralmasan fel-felüvölt egy hajótülök. Szél fú keresztül nedves ruháimon, kézfejemen a bőr vörösen feszül. Hát mi lehet rosszabb ennél az ázott, sivár jelennél, ahogy itt állok, egyedül egész Európában?! Szemben velem a mozdulatlan őr közömbösen nézi tépelődésemet, amelyet bizonyára megszokott már. De hirtelen belémhasít Monostori figyelmeztetése: a légió kapui könnyen nyílnak, és erősen záródnak...

1930. május 13., kedd

Reggel fejfájással ébredtem. Lementem az utcára, és bár csodálatos, de minden rossz érzésem egyszerre elmúlt. A nap már felkelt, egy villamos lépcsőkön és ütközőkön kapaszkodó emberfürtökkel igyekszik a Quai de Belges felé. Autódudája utálatosan szól, mindenfelől munkások özönlenek a Piacé de la Joliette irányába. Újra szép tavasz van, hét ágra süt a nap, kék az ég, dalolnak a madarak...

Munka után újra felkapaszkodtam a szokásos magaslatra. Nézem a Fórt Saint-Jeant. Némának, elhagyatottnak látszik, mintha nem is laknának katonák benne. Eszembe jut a tegnapi szeles, esős éjszaka, amikor hajnalig bolyongtam az erőd bejáratához vezető szerpentinúton, álmos voltam, ázott és éhes. Tudtam, hogy csak be kellene lépnem az őrszem mellett, aki mindenkit beenged, de vissza senkit, és máris kapok enni, cigarettát, lefekhetek aludni...

Monostori szerint az újoncoknak itt, a Fórt Saint-Jeanban kezdik a kiképzését, ami abból áll, hogy régimódi hatlövetű revolverekkel tanulnak célba lőni. A kiképzés súlyosabb része Afrikában következik, ahol a nappali forróságban teljes felszereléssel órákon át kell menetelniük, hogy akklimatizálódjanak. Az első hetek kínszenvedése a kiképzés alatt szinte elképzelhetetlen, de aránylag

nagyon kevesen vannak, akik ezt nem bírják ki, és legtöbbjük rövid idő múlva már egész jól elviseli az éghajlatot. Ekkor jó mélyen beviszik őket Afrikába, lehetőleg mindjárt tűzbe, és lassan, évek múltán kerülnek csak hátrébb, a civilizált Afrika felé, amikor már „megbízhatóak”.

Európai fogalmak szerint a Légió végül is nem más, mint uniformisban tengődő tipikus civilek szerencsétlen csordája. Bizonyos, hogy fehér embernek kényelmetlen lehet a katonai szolgálat közepette hozzászokni az afrikai viszonyokhoz, igen súlyos feladat, de minden testi kínnál keményebb megpróbáltatás az élet egyhangúsága és tartalmatlansága. A legnagyobb veszély, ami Afrika belsejében a légionistát, vagy más idegent fenyegeti, egy hosszú lappangás után elemi erővel kitörő érzés: az Afrika-iszony. De ahhoz, hogy az ember onnan hazafelé szökjön, feltétlenül szükséges, hogy a józan ész utolsó szikrája is kihunyjon az Afrika-iszony delíriumában. Mert elvágva a modern közlekedés minden eszközétől, olyan helyen, ahol még falut is csak országnyi távolságban találhat, a szökés szinte lehetetlen.

A kocsmáros elmondja, hogy a légiósokat nem is zárják be többé, miután a Szaharába érnek, mert a föld, az ég, a nap, a levegő, minden, egy izzásig túlfűtött, kiszámíthatatlan kilométerekre terjedő roppant börtön, így a légionisták napközben kijárhatnak a kaszárnyából, kedvük szerint szórakozhatnak, ami általában abból áll, hogy egy istállószerű kocsma gyékénypadlóján ülve szerencsejátékot játszanak, isznak és vitatkoznak. Ha jobban berúgnak a szokottnál (és ez általában nem szokatlan), akkor megverik az arabokat. Ilyenkor futólépésben érkezik az őrjárat, nyolc fővel. Ezek aztán szintén megverik az arabokat...

Alkonyodik. Messze jobbra lent a széles főutca, a Cannebiére látszik a kocsma teraszáról, ahol ülök. Ez a csapszék egyike azoknak a kedélyes helyeknek, ahová a szórakozni és verekedni vágyó szerény málhahordók, munkanélküli erőművészek és kedélyes közlegények járnak, hogy üres óráikat és kötekedő cimboráikat agyonverjék. Csak egyszerű, faragatlan asztalok és ugyanilyen vendégek találhatóak a helyiségben. A vendéglős leszerelt őrvezető, aki az ötéves szolgálat alatt állampolgárságot és

idült maláriát szerzett, de később oltárhoz vezetett egy hatvankét éves özvegy vendéglősnél, és most boldog.

A fényreklámok már hunyorognak, a Varieténél megkezdődik az autók felvonulása, a Tőzsdepalota előtt elegáns sétálók rajzanak, a kávéházak fényesen kivilágított teraszain vidám emberek üldögélnek. Vajon ki gondol itt arra, hogy éppen most egy nagy hajó, mint maga a Sors, hányódik a parttalan óceánon, a sötét égbolt kupolája alatt, egy csomó kirongyolt életű, fásult emberrel, Afrika felé? Talán csak én, egyedül. Nagyon egyedül...

Méditerranée hajó, 1930. május 15., csütörtök

A tavasszal együtt számtalan hajó érkezik a városba. Mindenütt lázasan folyik a rakodás, és negyven frankra is felszökött a napszám, olyan nagy szükség van munkáskezekre. Én azonban nem készülök tőkepénzesnek, nem akarok alapot gyűjteni egy barátságos kis családi házhoz, ahol majdan öreg napjaimat morzsolom le, jól megérdemelt békességben. Szerény ember vagyok, aki dolgozik egy napot, utána egy héten át iszik, kártyázik, és minden adandó alkalommal verekszik. Sajnos tegnap egy társasággal megvertünk egy minket igazoltató csendőrt is, ezért menekülnünk kellett. Úgy futottam, mint egy őrült.

– Álljon meg, maga marha! Nem bántom!... Álljon meg, mert összetöröm... – kiabált utánam az a csendőr, aki engem vett üldözőbe. De hiába csalogatott, futottam, ahogy csak a lábaimtól tellett.

Nagy kerülővel leértem a régi kikötőbe, és törzscsapszékünkben, a Grand Bar du Lyon d'Or-ban lemostam a sarat és a vért magamról. Ott értek be a többiek is. Vettünk pár tábla csokoládét, aztán lementünk a dokkra, és az első rakodóhajónál munkába léptünk, majd elbújtunk a fenékbe, az amerikai mogyorós jutazsákok közé.

A hajón látható felírások elárulják, hogy a neve Méditerranée. Fogalmunk sincs, merre tart, de úgy ég a lábunk alatta a talaj, hogy cél és irány most teljességgel közömbös. És mivel sürgős dolgunk sincs sehol, így nem térhetünk el nagyon a helyes iránytól. A legkedvezményesebb turistaosztályon tesszük meg az utat, amely

alig rendelkezik komforttal, és a hajófenék egyik bálától eltakart részén található. Néhány tábla csokoládéval és egy üveg szódavízzel egész jól el van benne a takarékos utas. Ennek a turistaosztálynak az ára olyan mérsékelt, hogy csak a legritkább esetben lehet hozzájutni. Akkor sem a hajótársaság jóvoltából. A mérséklés ugyanis a díjszabás legmélyebb pontjáig, nulla dollárig ad kedvezményt. Az ember pedig csak úgy részesülhet benne, ha kellő óvatossággal elkerüli a jegyszedők és az ellenőr figyelmét.

Milyen hihetetlen! Itt kuporgok a sötétben a gépház oldala mellett, türelmetlenül búg a hajó, erősen dohog a gép, ahogyan bejáratják, és mezítlábas lépések döngenek a fejem felett. Vészesen csörög a horgonylánc... Hórukk!... Most ér fel a vasmacska... A csavarlapátok harsogva járnak... Most biztosan ledobják a kötelet a pilótagőzösnek... A szellőztető ablakon beszűrődő fény megremeg, azután lassan tolódik...

– Megyünk... – dörmögi egyik tettestársam.

Sötét utasok lettünk tehát, akik munka közben elbújnak a hajófenék valamely zugában, és így, sötétben, hosszú-hosszú utakat tesznek meg. Sötét a múltunk, sötét a jövőnk, sötét gondolatok forognak az agyunkban, sötét elkeseredés lakozik a szívünkben, és sötét daccal szorítjuk össze a fogunkat, mert számunkra sötét ez a nagy, lármás, sokszínű minden: az élet. Felriadok gondolataimból, mert egyik szökevénytársam hirtelen ordítozni kezd:

– Patkány! – kiáltja reszketve. – Egy patkány ugrott rám!

– Azonnal fogd be a szád, te részeges mamlasz, mert áthajítlak a korláton a tengerbe! – szól rá a másik, aki megijed, hogy lebukunk a hangoskodástól.

– Nagy kunszt! Próbálj áthajítani a szárazföldre! – válaszolja a félős.

– Patkány, patkány! Na és? Talán arra számítottál, hogy majd impalák és gazellák szaladgálnak itt? – próbálom én is kivenni a részem a társalgásból, bár nekem sem nyílt még alkalmam különösebben megszeretni ezeket a rágcsálókat. Hirtelen azonban három matróz ront be a zajra, akik aztán alaposan kikérdeznek bennünket.

– Biztos, hogy nincsenek papírjaik? – kérdezi az egyik matróz, miután túljutottunk a bemutatkozáson.

– Egy szál se – feleljük kórusban.

– Ezt majd igazolniuk kell. A kapitány régimódi ember, és köti magát bizonyos formaságokhoz – mondja a másik.

– Mi majd azt mondjuk, hogy maguk önként jöttek elő, így a kapitány enyhébben fogja fel az ügyet – nyugtat meg minket a harmadik.

Felviszik a bandát a kapitány elé, akit Manfrédnek hívnak. Korábban ha azt a szót hallottam, hogy hajóskapitány, akkor egy napbarnított úriembert láttam magam előtt, becsületes kék tekintettel, aki utolsónak hagyja el a süllyedő hajót. De Fred mindennek éppen az ellenkezője. Mellig érő, kissé hegyes formájú ősz szakállát babrálgatja hosszú, keselyűkarmokban végződő kezével. Apró ravaszságait, nagy töprengéseit szakállának néma hangszerén mintegy lezongorázza, ahogy lassan játszadozik a hosszú, szerteálló, piszkosszürke, gyér szőrzettel. Az arcán néhány gömbölyű, nagy szemölcs, jellegzetes, karvalyszerű orr, legörbülő, széles száj és csillogó, okos, nyugtalan, apró szemek, némi vörös nedűvel keretezve. Kócos, szürkésfehér hajszálai a homlokára csüngnek, és egy beidegződött mozdulattal időnként tarkójára tolja, vagy a nyakát vakargatva lassan az orra hegyéig húzza szakadt, szennyes, ellenzős sapkáját, egy igen elnyűtt, piszkos, de mégis kapitányi sapkát.

Van a lényében valami csodálatos közöny és kihívó megvetés. Mindenkit gúnyosan csak fregattfőhadnagynak szólít. A legszembeötlőbb jellemvonása azonban mégiscsak az, hogy ő a világ legpiszkosabb embere. Ez olyan közvetlen, bizonyításra nem is szoruló benyomás, mint a filozófia rendszerének bármelyik, úgynevezett ősténye. Napbarnított arca mint nagy misztériumot őrzi az utolsó mosdás időpontját. Csak annyi látszik futólag is kétségtelennek, hogy ez az időpont találgatás tárgyát sem képezheti mint közelmúlt dátum. Egyáltalán kétségesnek látszik, hogy ez az ember valaha tisztálkodott-e? Bármelyik hindu fakír illatos piperkőc lehetne mellette.

Rövid beszélgetés után megállapodunk, hogy dolgoznunk kell a hajón, amiért viszont még néhány franknyi bért is kapunk. A kapitány szárított halat és cvibakot hozat nekünk, aztán leküld minket a fűtőkhöz. Amióta modern fűtőrendszerük van a hajóknak, azóta

egyáltalán nem kibírhatatlan hely a fűtőház. Legalábbis nekünk nem az, akik nyomban lefekszünk a kazántól messze, a padló rostélyára, és kényelmesen elnyújtjuk fáradt tagjainkat. A levegő langyos, de nem fullasztó. A szenet nem lapáttal teszik a kazánba, hanem kiskocsikon gurítják be. Ugyanilyen kocsik fogják fel a hamut, és csengetés jelzi, ha megtelnek. A főfűtő, egy hatalmas szál germán, fényes izmain viliódzó rőt fényekkel, Wotanra emlékeztet.

Egyik társam szerint a gépész hülye a sok pálinkától, ami elég kézenfekvő feltevésnek látszik. Segédje egy bornírt arcú arab. Jelen van még egy cingár, görbeorrú ember, gyapjas göndör hajjal, nyilván spanyol, valószínűleg a mechanikus. A kazánhoz rögzített műszerek csillognak, és nagyritkán egy recsegő parancs hangzik a szócsőből, mint az Űr szava Az ember tragédiájában. Gondolom, a kapitány ilyenkor egy hatalmas szivarral megjelenik a hajóhídon, előbb a szakállát vakargatja, és csak azután kiabál bele a szócsőbe:

– Friss gőz! Előre, marhák!

Oran, 1930. május 17., szombat

A hajófeneken minden kis lökés sokszorosan érezhető, és néha végtelennek tűnik az idő, amíg egy hullámról alámerülünk süllyedve, lassan, és megint kiemelkedünk. A kis spanyol mechanikusnak is nehezen telik az idő, így útközben életbölcsességeket osztogat:

– Az igaz, hogy mint hajófűtőnek és csavargónak alig van esélyem arra, hogy választmányi tag lehessek valamelyik tiszteletre méltó egyletben, viszont még soha életemben nem unatkoztam, és ez idén csak kétszer voltam beteg: először könnyebben, amikor fejbe ütöttek, másodszor súlyosabban, amikor hasbaszúrtak...

Felmegyek a fedélzetre, mert elgémberedtem, testben és lélekben egyaránt. Kabát nélkül, vékony öltözékemben, harisnyátlan lábammal, amin teniszcipő van, kissé hűvös a tat. Székek itt nincsenek, csak ha bérel valaki, akkor kap egy nyugágyat, de ezt alig veszik igénybe, főleg nem ilyen időben. Sokáig csak vizet látok magam körül mindenfelé. Titokzatos ösztönök, lappangóak, és azt hiszem, nem jók mozdulnak meg bennem a tengeren. Mintha egyedül lebegnék itt a dühödt vizek felett, egy szál égbe erősített sodronyt fogva. A víz ónfehér, néha zöld árnyakkal, egyenletesen

borzolódik, és olyan, mint egy nagy ponyva, amely alatt élettelen testeket gurítanak.

Hogy sötét gondolataimtól megszabaduljak, benézek az első osztályú társalgóba. Meg kell állapítanom, hogy az osztálykülönbség nem. üres frázis, főképpen nem ezen a hajón. A társalgó kellemes plüssfotelekkel telerakott helyiség a hajó közepén, szóval a legjobban megkímélve az ingástól. Jókedvű, ékszeres nők és bricseszes, sapkás férfiak bridzseznek odabent, ahol jó meleg lehet, ahogy az ablakon lerakodott párából meg tudom állapítani. Egy pincér éppen uzsonnát szervíroz. Uzsonnát!!! Ki sem mondtam ezt a szót, amióta elindultam Pestről.

Ez a hajó mindent elkövet a luxusosztályon utazók érdekében. A motorja gumiba van ágyazva, így a modern gépezet szinte nesztelenül működik. Minden fémalkatrész ragyog, a rádiókészülékek a londoni Savoy Hotel jazz bandjét közvetítik, és minden más kényelem is rendelkezésre áll: langyos fürdő, hideg víz, zene, csőbútor, orvosi vizsgálat, könyvtár, teniszpálya, szellős, nagy kabinok moszkitóhálóval, hűtött ágyneművel, fürdőszobával és rádióval. Még a lépéseket is puha, gumiszerű massza fogja fel, amely a hajó padlózatát képezi.

Egy hajóstiszt látcsövön át nézi a partot. Távolról feltűnik Órán. A matrózok szeme is a közeledő kikötőre tapad. Az afrikai part fehér, dobozszerűén különálló házaival, pálmáival elmosódottan terül el a merőleges délelőtti napfény ködszerű megvilágításában. Belefeledkezem a látványba. Ott jön Afrika!

– Sorakozó! – kiáltja a fedélzetmester, és megfújja a hajókürtöt.

A kürtszóra gyorsan leszaladok a gépházba. A többiek már veszettül dolgoznak, hogy lefékezzék a szörnyeteget, amit ők zabáltattak tele gőzzel. Csigák nyikorognak, kötelek feszülnek, félmeztelen emberek tolják be és gurítják ki a parázzsal telt fémkocsikat, szelepeket nyitnak, fogantyúkat csapnak fel, és a kis spanyol bokáig olajban, összeverve a dobálódzó hajó ütéseitől, megpróbálja leereszteni a beszökött vizet. Amennyire lehet, csökkentjük a sebességet. Sok üggyel-bajjal, a pilótagőzös kormányosának átkozódásai közt horgonyt vetünk a kikötőben.

Hatalmas csobbanás hallatszik fentről, lánccsörgetés, majd a gép visszafelé hajtva a propellert vadul dobog, túllicitálva az egy

helyben kavart víz harsogását. Nagyot csattan valami: köteleket dobnak a partra. Amikor újra felérek a fedélzetre, a kapitány a korlát mellett ül, és cigarettát sodor. Nyájasan, részint egy jóságos apára, részint egy jóllakott tigrisre emlékeztető mosolyával felém fordul és közli, nem tart igényt rám a ki-bepakolásnál, sőt a kezembe nyomja kevéske béremet is, hogy legyen nálam valami költőpénz.

Van hat órám, így kiszállok, és valakitől megkérdeztem, hogy mikor indul autóbusz Bel-Abbesz felé. Mindössze fél órát kell várnom. Afrikában vagyok, de ebből semmit sem érzek, mert Órán kikötője éppen olyan, mintha még mindig a marseille-i Vieux Port-ban lennék: villanyvilágítás, rádióállomás, kórház és keramitos utak. Itt is áll egy, a Fórt Saint Jeanhoz hasonló erődítmény, amely a tengerpartról kiszögellő földnyelvre épült. Egy tájékoztató tábla szerint beomlott teraszai alatt található a Szultána Korridor, ahol egy mór fővezér őriztette láncon hűtlen kegyencnőjét, hogy e merőben radikális eljárással óvja a kísértéstől. Hogy sikerült-e megóvni a kegyencnő hűségét, vagy sem, ki tudhatná ma már?! Sötét korok és hűtlen asszonyok titkait eddig még senkinek sem sikerült pontosan tisztázni...

Megváltom a jegyet az autóbuszra, és elindulok a nem túl hosszú, de fárasztó útra álmaim célja, a légió főparancsnoksága felé. Az ócska busz nekilódul a négyes úton, megkerülve a város mögött elterülő hatalmas tavat, a Sebkhát. Most érzem csak, a kanyargós utak hatására, hogy olyan állapotban vagyok, amiben a mentők Pesterzsébetről a Rókus kórházig sem mernének szállítani. Végül viszonylagos épségben megérkezem Szidi-Bel-Abbesz-ba, amelyet – mint útitársamtól megtudom – egy XVIII. századi hősről neveztek el, aki galambbá változva menekült el üldözői elől. Hát, jobb ötletnek tűnik, mint egy hajó gyomrában, mogyorószsákokon fekve tenni ugyanezt!

A város holtan fekszik a napsütésben, a levegő szinte reszket a forróságtól, s távol, bizonytalan körvonalakban a Tesszala-hegység kontúrjai emelkednek ki a látóhatárból. Bel-Abbesz ezekben a kora délutáni órákban lehangolóan kihalt. A Piacé Carnot pompás virágai tikkadtan bóbiskolnak, üres padjain csak a légáramlással szállongó porfátyol pihen meg, és az emelvényen, a tér közepén, ahol a hirdetőtábla tanúsága szerint a légionista zenészekből álló Clique

szokott hangversenyezni, most hatalmas ponyva borítja be a zenészek ülőhelyeit. Az európai negyed üzletei alkonyaiig zárva lesznek, de én a nagy meleg ellenére sétára indulok a kanyargós, mocskos, szűk utcákon.

Amikor megszomjazom, betérek a rue du Viliágé Négre egyik vályogkunyhójába, ahol kávét mérnek. A helyiség négy csupasz falból áll, sem szék, sem bútor sehol, csak egy vén, szakállas arab guggol a földön, parázzsal telt kanna előtt. A gyékényen vidám férgek hancúroznak, és megszámlálhatatlan légy dong, zümmög, duruzsol mindenfelé. A vendéglős, aki a kenderszívástól félhülye, rekedt hangon énekel valamit. Ugyanazt a három és fél hangot kántálja. Közben egy kis edényben csészényi vizet forral, és amikor belépek, szó nélkül ráborít a vízre egy kanál kávét, csak ezután köszön:

– Szálem...

– Neked is, kisfiam... – válaszolom magyarul, amit itt nem valószínű, hogy sokan értenek.

A pult mögött, egy gyékényfüggönyös ajtón át egy arab nő jön be vörös bugyogóban, kezében láncról függő faszén tűzhelyet hozva, amelyen hosszú nyélen apró teafőző tartályok vannak elhelyezve. Leülök, és a feltűnően szép pincérnő forró teát tölt, amire beteg beleim olyannyira áhítoztak. Ideszüremlik egy távoli mecset müezzinjének hangja: *„Allah il Allah.. „,* miközben egy szemközti tükörből szénfekete, gonosz indulatú csontvázfej mered rám.

– Úristen, ez én vagyok! – ötlik fel bennem a felismerés.

Ebben a lélektani pillanatban odalép hozzám egy zöld turbános marabu, alfélé doktor, szent ember és varázsló egy személyben, aki trachomásokat gyógyít, orvosságokat árul, és nem hiányzik kosarából az eleven cégér sem, egy kígyó. Nézem a fickót, hallgatom a halandzsáját, aztán – bár magam sem vagyok teljességgel bizonyos a megállapításomban – rászólok:

– Szűcs úr, maga úgy néz ki, mint egy igazi beduin – a Folies Bergére revüjében!

– Adj’ isten, szerkesztő úr! Mit keres maga egy olyan városban, ahol nincsenek lokálok, és nem szól a dzsessz? – válaszol alig meglepetten a Nagymező utcai Péle-Méle mulató hajdanvolt fizetőpincére.

– Most szabadságon vagyok, és mindenhová ellátogatok, ahol semmi dolgom – felelem blazírtan, majd igyekszem gyorsan lerázni.

Sosem bírtam ezt az alakot. Mindig kierőszakolta, hogy borravalót adjak neki. Felállók, és elindulok, mint akinek rengeteg a dolga. Szűcs csak áll, és most esik le neki a tantusz, milyen valószínűtlen találkozáson estünk túl, miközben én már egy taxiba pattanok. Üsse meg ezt a randa Szűcsöt a guta, a rusnya kígyójával együtt!

Úgy tűnik, Szídi-Bel-Abbesz világvárosnak számít errefelé. A Piacé Carnot, a rue Lord Byron és a rue de Mascara ugyanolyanok, mint bármely francia város bevásárlóutcái. Sok az amerikai és angol turista, vannak európai üzletek és két nagyon szép hotel. Időközben feltámadt a forgalom, így a Marchée Arabe torlódásában csak centiméterenként jutunk előbbre. A város legpiszkosabb negyedének legszűkebb utcájánál leállítom a taxit, és gyalog vágok neki az olajszagú sikátornak. Idáig tartott ki a pénzem.

Ez a szennyes, ódon, ócska városrész – egy méter széles utcákkal, túlzsúfoltságával, bűzével és ricsajával a világ minden tájáról összetorlódott, rongyos, éhes, bűnöző és haldokló nációjával – odaillene Dante alvilági tölcsérének fenekére. Az utca szemétjében rothadó zöldség, szardíniásdobozok és csigahéjak között sötétbőrű gyerekek bányásznak ehető hulladék után, a lacikonyhákból avas olajok bűze hömpölyög ki dúsan, zsidó árusok kordéi nyikorognak, és miként a rothadó humusz a férgeket, úgy ontja magából minden utca, minden forduló tolongva, zsibongva, csoportosan Allah páriáit. Gyorsan kimenekülök ebből a pokolból...

Újabb rövid séta után belebotlom abba, amit keresek, a központi kaszárnyába. A nagy, rácsos kapu fölött két hatalmas zászló leng. A francia zászlóra írva ez áll: „Haza és becsület!” A légióén csak ez: „Becsület és hűség.” Hazájuk nincs. Öszvéreket és tevéket hajtanak be, gyakorlatozó újoncokat vezetnek ki, gyümölcsöt s kalácsot áruló arab nők ólálkodnak a falak körül, messziről a La Carmagnola kórusa hallatszik, bizonyára egy leváltásra vezényelt század katonáitól, akik most a kör alakú udvar közepén pihennek, az indulást várva. Aztán a teljes rácsos kapu hirtelen kitárul, a kapitány pedig az élre lovagolva megáll, kardja a magasba lendül, és elkiáltja magát:

– *Légion! A mon commandement!*[32]

Indulás előtt mozdulatlanul, feszesen, kemény profilokkal állnak a sorok, derekukon a híres kék öv, amely megkülönbözteti őket a világ minden más katonájától. Az öv szorosra fogja a mustárszínű kabátot, fejükön a vörös és kék színű *képi,* a tarkó fölött lengő, fehér vászon ágyhuzattal, ellenzője felett a légió jelvénye, minden kabátgombba is belepréselve: egy szétrobbanó, hét lángnyelvű gránát.

Hátizsák, borjú nincs. Ezt helyettesíti a *barda,* a táborhelyeken leverhető sátorlap, amely most praktikusan fel van szíjazva a vállakra, benne két kötött ing, két alsónadrág, három zsebkendő, egy szappan és egy munkauniformis, ahogy Monostori elbeszéléséből tudom. A jobb csípőn kulacs, bal kéznél csákány és ásó lóg, a vállon pedig a világ legtökéletesebb gyorstüzelő fegyvere: a Lebel-karabély.

– *En avant marche!*[33] – vezényli a kapitány, és elindulnak. Talán meghalni.

Megkerülöm a kaszárnyát, de ott már vége a városnak. Kelet felé sok porladó kőkolonc és egymásra dőlt torzó tűnik fel, egy régi település maradványai a római hódítások idejéből. Egy csapat lovon ülő berber veri fel a port csodás paripákon. Néhány, itt *szluginak* nevezett, csontvázsovány, sebhelyes, sivatagi kutya szaladgál a teveúsztató mellett, undokabbak és mohóbbak a sakáloknál. Mellettem egy szaharián ugrik le porosan a tevéjéről, oldaltáskával. Istenem, egy valódi gyorsküldönc!

Mindent láttam, amit akartam. Most már mehetek haza!

Vonattal indulok vissza Oránba, mert azt meg lehet úszni ingyen is, ha bezárkózom a bűzös mellékhelyiségbe, a béremet ugyanis teljes egészében elvitte a gyenge tea és az izmos taxióra. Az állomás oszlopán a hőmérő higanyszála lassan leszáll negyven fok alá, de bent a vonatban talán negyvenöt fölött is lehet, ahogy ez a vaskazetta a még perzselő napsugarak özönlésében lassan megkezdi útját. Egyhangú homoksivatagon döcög át a vonat, ahol a végtelenbe nyúló dűnék finom hullámvonalait csak olykor szakítja meg ritkás alfafűvel benőtt, cserjés táj.

Kint végtelen, vakító sárga hullámdombokkal rohan a sivatag, és a hanyatló nap sugarai ferdén vetülnek a dűnékre, így a

végtelenbe nyúló, lágy vonalú homokbuckák mellett apró árnyak vetülnek a lapály porába. Ettől a sivatag roppant sakktáblának látszik, világos és sötét kockákkal. Ez a Szahara. Az iszonyatos forróság, a végtelen sivatag, az örök, egyhangú némaság, a szemet, gégét, orrlyukakat felsebző szállongó por minden percet elviselhetetlenné tesz, és ha ez még nem lenne elég, orrfacsaró bűz támad, amely a menedékemül szolgáló mellékhelyiség poros, pállott levegőjét és erőteljes szagát is könnyen legyőzi. A tenger felőli oldalon ugyanis ott fekszik a *shott.* A sós mocsár kellemetlen, kesernyés, kénhidrogénes szaga borít be mindent.

Az évezredek óta rothadó pocsolya leve miazmás, fojtó, undorító latyak. Még abból az időből maradt itt, amikor a Szahara tengerfenék volt. A nap roppant, duzzadt korongja szállongó, sárga porfátylak mögött parázslik, és alkonyulóban összeér a síkság peremével a látóhatár szegélyén. Rézszínű visszfénye különösen sugárzik a szürkülő horizonton, amikor alig egy órával később visszaérek Oránba. Nemsokára már indulok is a hajóval hazafelé.

A fehér márványnak látszó házak, egymáshoz közvetlen közel, de külön építve, mint rendetlenül összeállított nagy dobozok távolodnak lassan. Hatalmas óceánjárók, kialudt kéményekkel pihennek a dokkok mentén, és mint a búcsúzó rémület, integetnek távoli lámpák alatt az elvonuló pálmák és platánok. Afrika megy. A part, mintha süllyedne, úgy tűnik el az egyenletesen mélyülő-emelkedő óceán mögött. Szemközt csillagokkal borul le az ég a tenger látóhatárára.

A luxusutasok nyugszékeiken pihenve aperitifet szürcsölnek, miközben a naplemente utolsó sugarait bámulják. Arra gondolok, hogy én nézem az életet, a munkát, figyelem az embereket, rögös, egzotikus tájakon Berlintől Párizson át Bel-Abbeszig, pedig én is henyélhetnék papagáj módra, játszhatnék, élhetném az üres, fantáziátlan életet, ha nem hajtana a tudás, a gondolat, a szív, amellyel érezni akarom milliók fájdalmát szerte a világban, gyönyörű városok, tarka kikötők parfüm- és izzadságszagú régióiban.

Látni! Tudni, hogy milyen a szegénység maró, elviselhetetlen szaga, lebukott emberek szenvedése, megaláztatások, kutyába vevés, sehova se tartozás, és az a mélységes kiszolgáltatottság, amellyel nyomorult tömegek, mint rongydarabok a házaló

batyujában, úgy hevernek összepréselve, tehetetlenül, hajókon, bérkaszárnyákban, utcákon és rendőrségen; szortírozzák, szétdobálják, eltépik, bemocskolják és kimossák őket, anélkül hogy egy szavuk lehetne hozzá, anélkül hogy megvédené, vagy megsajnálná őket valaki.

Mire újra felemelem a fejemet, Afrika már nem látszik, körül csak a tenger mozgó nagy panorámája terül el, és a csillagos ég homályos pereme szegélyezi. Közvetlenül a fülem mellett egy remegő-síró hang suttogja alig hallhatóan, szinte csak rezegve, mint fuvallat a levegőn át, magyarul:

– Megyünk haza!

Az új útitársunk az, egy erdélyi fiú. Mestersége lakatos, foglalkozása csavargó, így kerültünk össze az oráni dokkon mint pályatársak, egy anyanyelvűek. Így szokás a kikötőkben: néha két ember összeáll, együtt csatangol egy darabig, azután elválnak megint, valami unalmas estén, egy lármás utcasarkon, egy futólagos kézfogással. Visszamegyek a hajófenékbe. Egy nagy, sötét mozivászon áll előttem, és a retinámról élénk filmek vetülnek rá: kis budai vendéglők kerthelyiségei, kedves arcok, az Oktogon és a Keleti pályaudvar, a fasori fák alagutat képző, összehajló dús lombjai.

Tudom, hogy érinthetetlenül puha ez a játékos sötét, és mégis, mint csecsemő, aki mit sem tud a dimenziókról, kinyújtom a kezemet, hogy megfogjam a Lágymányost. Mintha egy nagy, könnytelen nyomás engedett volna fel bennem, jótékony keserves zokogással úgy beszélek egyre fájóbb szívvel, tikkadtan, mohón, kihagyó lélegzettel, mintha minden érzésemet egyszerre akarnám elmondani, ami ennél a szónál feltódul bennem éjszaka a Földközi-tengeren: Budapest. Az Erzsébet körút, ívlámpásan, porosán, a Duna-korzó, az Állatkert, az Angol Park – és az a lány...

Hirtelen úrrá lett hát rajtam egy borzalmas betegség, amit úgy hívnak, hogy honvágy. Nem is a hon után, hiszen a hon Horthy alatt nem az, ami után vágyódni lehet. Haza kéne kerülni. Csak két hétig engedelmesen szót fogadni Apámnak, amit gyerekkoromban sosem tudtam megtenni. Látni kellene újra azokat, akik otthon maradtak, az embereket, a fákat, a házakat, a Nagykörutat.

Különben is: hiába próbál az ember más városokba, más tájakra menekülni, az életét magával viszi mindenhova. Kaland az egész. Nincs indulás és nincs érkezés, csak állomások vannak. Futunk, rohanunk a boldogság után, de nem érjük el soha. Hiába, mindenütt jó, de a legjobb sehol!

Ajaccio, 1930. május 18., vasárnap

Hajnalodik. Először úgy néz ki, mintha csak egy kis árnya lenne az itt maradt éjjelnek, de aztán kibontakozik Korzika szigetének egy messzi csücske, és ahogy egyre élénkülő színekben szívódik fel az éjszaka, úgy jön mindig közelebb a part. Azt mondják, a Societe Theg minden írás nélkül is felvesz itt munkásokat, a paratai sziklákon folyó erődítési munkálatokhoz. A Maginot-vonalat építik tovább az egyre veszélyesebbé váló fasiszta Olaszország elleni védelemül, embertelen körülmények között.

– Itt állandóan van munka, csak jelentkezni kell... – mutat az erdélyi fiú a parton folyó építkezésekre.

– Úgy hallom, sokan pusztulnak el, mert robbantják a sziklákat – válaszolom.

– Nem kell carte d'identité, és rendesen fizetnek. Hát még mit akarsz? Éppen így kérdezhette Nagy Frigyes a katonáit, meglepett kíváncsisággal: „Hát örökké akartok élni, kutyák?"

– Te, voltál már Pesten? – kérdezem hirtelen.

– Igen, öt évig nevelkedtem egy nénémnél a Dohány utcában...

Budapest, Dohány utca! A Földközi-tengeren, a korzikai partok közelében, egy hajón. Ijesztően groteszk!

Utasok szállnak ki-be, és rájövök, hogy Ajaccio valódi vonzereje egy bánya, amely egy aprótermetű embernek köszönheti létét. Igen, egy gigantikus méretű aranybánya működik a szigetnek ebben a csücskében, amelynek érce teljességgel kiapadhatatlan. Ez a város olyan áruval rendelkezik, amellyel egy más település sem büszkélkedhet.

Bár Ajaccio nem a sziget fővárosa, a turisták kivétel nélkül itt szállnak ki mégis, és keresztbe-kasul bejárják a települést. Itt született ugyanis egy bizonyos Bonaparte Napóleon (hivatását tekintve önkényúr), akinek képével díszített tányér, bögre vagy

selyemkendő nélkül senki sem tér vissza a fedélzetre, különösen most, alig néhány nappal halála évfordulója után...

Nizza, 1930. május 18., vasárnap

Késő délután van. Kikötünk Nizzában, ami egy úri hely, azaz minden tele van rendőrrel. Nagyon óvatosnak kell lennünk. De modern és gyakorlott szakemberei a felelőtlen helyváltoztatásnak aránylag biztos módszert találtak ki e veszély elhárítására. A módszer abból áll, hogy lehetőleg kerülni kell a mellékutcákat, és azokat a helyeket, ahol alvási szándékot tételezhetnek fel a kevésbé jól öltözött emberekről. Éjfél felé, ha néptelenedik az utca, és könnyen feltűnik egy cél nélkül járkáló egyén, akkor részeget kell szimulálni. Fütyörészve, motyogva, támolyogva bandukolni, amikor egyenruhás alak közeledik. Nem szabad kitérni. Az ember ilyenkor mosolyogva szalutál, esetleg nyakába borul a rendőrnek, és sírva kéri, hogy éltessék együtt a köztársasági elnököt.

A kora esti órákban azonban ez a komédia még felesleges. Ilyenkor, a zsibongó emberáradatban, mindenfelől haza igyekvő munkások között nem fenyeget még az igazoltatás veszélye. Kirakatokat csodálva, nyugodtan bandukolunk tehát a Boulevard Victoire-on a Galérie Lafayette bolthajtásai alatt. Ragyogó kirakatfények, látványosságszámba menő portálék vannak itt, a város főutcáján. Nincs semmi, ami olcsó, semmi, ami nem a főúri fényűzés maximuma számára készült.

Kilenc óra felé tisztul az utca. Kései hazasietők szapora járása kopog a poros aszfalton. Lemegyünk az Angyalok Öble partjára. A levegő párás és kissé hűvös. A víz egyszerre elsötétedik, lúdbőrző felülettel, mintegy nyugtalanul a közelgő éjszaka miatt, hasonlóan bizonyos idegbeteg egyénekhez, akik az alkonnyal önbizalmukat érzik múlni, és borzongva gondolnak a beköszöntő ismeretlen éjre. Finom szellő hordozza végig az apállyal szárazra kerülő algák és csigák nyers szagát a parton.

A hegy alatt hirtelen fordul a *Plage,* és mintegy varázslatra, a semmiből, előttünk áll az ismeretlen katona emlékműve. A kirobbantott nyers, barna sziklák közé applikálva, fehér kővel díszített virágoskert felett, magasan áll a hatalmas mauzóleum:

krétaszínű, vékony oszlopokon nyugvó kupola. A tiszta, mélységesen halk éjszakában, holdfénnyel leöntve olyan félelmetes ez a látvány, mozdulatlan síri monumentalitásában, hogy áhítatos borzongás fog el.

Monaco felöljön a hold, sebesen, mintha máris elkésett volna. Sohasem láttam még ilyen fehérnek, tágra gyúltnak és közelinek a holdat. Nagyon sok a csillag is. A tenger fekete tükrén ezüst tónusú, tág és banálisan festői látvány, mintha csak dekoráció lenne, éspedig elég ügyetlenül, elnagyolt mértani arányokkal tervezve. A holdfény, a tenger és a pálmasor úgy hat, mint egy aranyszegélyű, többszínnyomásos, Stengel-féle levelezőlap, de így, a természetben kevésbé élethű. A panorámát ünnepélyes némaság üli meg: sötét hotelok, melyekben előkelő életű emberek pihennek, mozdulatlanságukkal, némaságukkal súlyosabbá teszik a szélcsendet.

Megyünk tovább az alvó Plage-on, élénk, világos és krémsárga hotelek mentén. Egyik oldalon a tenger, másik oldalon a pálmasor, mögötte a szállodák. Minden főbb építészeti irány a legszertelenebben van itt képviselve, a modern Bauhaustól a legrégibb gótikáig. Legszebb talán a Negresco Hotel, amely alapjától a tetejéig hófehér, csak az ablakait és az erkélyeket veszik körül szénfekete rácsok, közepükön gömbölyű, aranyozott díszekkel.

A Promenade des Anglais-n leülünk egy padra, szemben a holddal és a tengerrel. Előttünk a nizzai kaszinó csúcsban végződő, sokszögű üvegháza, amely cölöpökre épült a tengeren, és olyan, mint egyetlen óriási prizma. Belülről csillárok világítják ki. Ez a valőr a nizzai éjszakában, a hajók előbb pillantják meg, mint a világítótornyokat, amelyek messze kint, a sötét tengeren forgatják vörös és fehér reflektorfejeiket, és keringető pasztáik másodpercenként végigvágnak a víz felületén.

A hold fénye lassan megfakul a derengéstől. A Plage alatti, kaviccsal feltöltött parton megjelennek a halászok, és vontatják ki a hálót. Négyen húznak egy kötelet, hátrálva, amelyik a falat éri maga mögött, az újra előremegy, és így lesznek mindig az utolsókból az elsők, és az elsőkből az utolsók.

A kaszinóból szmokingos ember dülöngél ki, nagy táskával. Amerikaiul káromkodik, kiforgatja a zsebeit, aztán leül a járda

szélére, értéktárgyait a cilinderébe teszi, a cilindert viszont a fejére, és közben a Sonny Boy-t énekli. Egy posztos rendőr felfigyel rá, és közelebb jön, aminek mi nem örülünk. A részeg a táskából kaviárt, sült csirkét, pezsgőt, tortát, különböző kocsonyázott halakat tesz ki maga elé és jóízűen hozzálát ezek elfogyasztásához. A pezsgőspalack fejét egyszerűen a pad széléhez csapja, hogy a csonka üvegből hosszú, habfehér sugár freccsen szét. Egy hajtásra kiissza az egészet, majd az egyenruhás felé fordulva mosolyogva így szól:

– Egészségére, öregem!

A rendőrjárőr igen udvariasan megáll előtte. Még tiszteleg is.

– Alázatosan érdeklődöm, hogy miért méltóztatik jóízű villásreggelijét szabadtéri előadás keretében elfogyasztani? – kérdezi az amerikait. A részeg körülnéz. Úgy látszik, bizonytalan valamiben.

– Mondja, kérem, ez a város a Francia Köztársasághoz tartozik?

– Igen.

– Akkor rendben van – mondja, és beleharap a csirkébe. – Mert valahol azt hallottam, hogy itt bizonyos emberi jogokat hirdettek ki egy forradalom alkalmából – mondja teli szájjal, és lenyel egy fél csirkecombot.

A rendőr megvakarja a fejét, majd otthagyja. Talán eszébe jutott valami elrettentő példa. Esetleg néhány évvel előtt egy svéd parafa-nagyiparos cowboynak öltözve cukorkát árult a Promenade des Anglaise-en, és a rendőrt, aki az őrszobán kissé markáns szemrehányásokkal illette őt, később a halászkikötő világítótornyához vezényelték járőrözni, és azóta sem szolgálhat belterületen.

A részeg két perc múlva már a hátával egy fának dőlve nyugodtan alszik szmokingban, lakkcipőben, fején cilinderrel, gomblyukáról csüggő monoklival. Estélyi ruhája olyan kifogástalan, olyan frissen vasalt és ragyogóan tiszta, inge, keménygallérja olyan tökéletesen sima és hófehér, amilyet évek óta még fényképen sem láttam.

Kellemes csilingelés zavar meg a luxus-hobó tanulmányozásában. Csengős csacsi- és öszvértaligák jönnek

sorban, zöldséggel és gyümölcscsel megrakodva bandukolnak az óvárosi piactér felé. Olyan mélabúsan csilingelnek ezek a kis teherfogatok, mintha a hajnali álmukból felzavart csacsik panasza sírdogálna a csengőkben...

Monte-Carlo, 1930. május 20., kedd

Tegnapelőtt egy nizzai autómosóban kerestünk néhány centime-ot, de ott csak egyikünkre volt hosszabb távon szükség, így otthagytam az erdélyi fiút, én pedig a Basse Corniche-on hazafelé indultam. Szállásról nem kell gondoskodnom, mert itt mindenhol kijár a csavargók börtöne annak, aki rongyos, és nem tud tíz frankot felmutatni a kerékpáros országúti járőrnek. Én persze nem tudok, csak öt frank van nálam. Amikor a rendőr feltartóztat, először megkérdi, hogy az ördögbe hívnak.

– Tintoretto – válaszolom szerényen.

– Hm... Mintha már hallottam volna magáról – mondja a szerv elgondolkozva.

– Festő vagyok.

– Igen, emlékszem! Honnan is való? – kérdi.

– Cinquecentóból.

– Az valahol Savoyában van? – próbálkozik tovább.

– Nem. Kis község Avignon és Toulon között.

– Tudom... tudom... egy rokonom lakott ott... Illetve a közelben... Van ott egy hasonló nevű helység is, nem?

– De igen. Quattrocento! – felelem.

Ekkor kattan a bilincs, majd Villafranca félelmetes ősi csillagvárában látnak vendégül, ahol a vastag falak közt előttem már annyi meg annyi fogoly sóhajtozott az évszázadok során. Szabadulásomat követően fájós lábbal folytatom utamat Monaco felé, rácsodálkozva a szaracénok támadásai elől magas kősziklára ültetett Éze Viliágé apró házaira és Cap-Ferrat lenyűgöző luxusvilláira.

Aztán Monte-Carlóban nagy feltűnést kelt választékos eleganciám. Olyannyira, hogy egy rendőr azonnal lekapcsol, ahogy észrevesz. A Casino előtti téren terel végig. Roppant komikusnak tűnik számomra, ahogyan a helyi parasztok évszázados

népviseletükbe öltözve, élénkpiros bohócsipkában és ugyanilyen színű kendővel a nyakukban, nevetséges, piros-fehér csíkos buggyos nadrágban, a méregdrága Bugattik és Rolls Royce-ok közt szlalomozva, öszvérháton hordják le az olajbogyót és a friss olívaolajat a kikötőbe, mintha ők is részt vennének ebben a *concours d'elegance*[34]-jellegű magamutogatásban.

Hirtelen egy pazar autó kanyarodik be csikorgó gumikkal a térre. Még sohasem láttam ilyen gyönyörű túrakocsit, mint amilyen ez az Alfa Rómeó. Nem tartozik a sériagyártmányok közé, különleges modellje lehet a gyárnak, a legfényűzőbb nagyurak számára. A hatalmas batár, rendkívüli méretei dacára, szinte kecsesen szép. A különös fényű, kéken zománcozott karosszéria méltóságteljesen kiszélesedő öblével, makulátlanul sima csillogásával, hatalmas motorházával úgy hat, mintha az autók királyának gőgjét is belevitte volna a tervező ebbe a korszerű gépszörnyetegbe.

A vezetője egy nő, aki valószínűleg azt hiszi magáról, hogy ő az a bizonyos erős, edzett, kisportolt, korszerű nő, aki joggal keres magához illő élettársat egy komoly, értelmes, de bátor és erős férfi személyében, holott a fenti jellemvonásokból ő talán csak a korszerű jelzőnek felel meg. Egy ötletszerű fordulat után a tér közepét díszítő gyönyörű angolkerten keresztül, némi számítási hibával, de hozzávetőlegesen pontos fékezéssel megáll. Csak épp a hűtő egy része siet be a szálló kapuja alá, de ez igazán előfordulhat bárkivel. A Hotel de Paris bejárata előtt azonban egyetlen más kocsi sem vesztegel, ugyanis itt nem szabad gépjárműnek megállni, kivéve talán az autóbuszt. Egy póznára erősített táblán látható is a nemzetközi jelzés: „Parkírozni tilos!". Nyomban vagy kétszakasznyi rendőr szólítja meg a szabálytalankodó csinos vezetőt:

– Ez az áthúzott „P" a jelzőtáblán azt jelenti, hogy itt tilos megállni – hívja fel egyikük udvariasan a hölgy figyelmét a jelzésre.

– De uraim, én csak vezetni tudok, a képrejtvényekhez nem értek! Írják ki, hogy mit kívánnak... – kéri kedvesen a szépség.

Ám Monaco forgalmi rendőrei jól tudják, hogy világfürdőhelyek forgalmát ritkán bazírozzák épelméjű turisták látogatására, a hely híre milliós filmek és filléres regények szárnyán terjed, és a turisták vad fehér törzse, amely egy Bédekker nevű istent imád, százezer

számra látogat el ide. Ezért a főtörzs továbbra is udvariasan szól az Alfa Rómeó úrvezetőjéhez:

– Hölgyem, ha még él, az annyit jelent, hogy a sors személyesen vezeti autóját, az ön működése dacára. Ebből reményt meríthetünk. Azonban meg kell kérnem, legyen kedves máshol parkolni...

A nő nyugodtan kiszáll, és átadja a rémült portásnak a slusszkulcsot és egy ezerfrankos bankjegyet. Kisebb címletet, úgy látszik, nem használ. A portás hajlong, és nyomban megígéri, hogy intézkedik, parkolják le a kocsit a járda mellé. Egy *chasseur*[35] beül az meseautóba. A mesteri rugózás és a tökéletes technikával beépített motor összhangjával szinte nesztelenül, könnyedén siklik le a járdáról a dölyfös autó. Ez az indulás arra a határozott, de mégis puha járásra emlékeztet, amellyel nagyon finom, visszavonultan élő mágnások ódon kastély termük súlyos szőnyegein lépegetnek magányos éjszakákon...

Hosszú sétánk végén a törpehercegségnek az Oceanográfiai Múzeum árnyékában álló, sziklába vésett fegyházába zárnak. De mit bánom én! Tengerre néző zárka, *á la carte* étkezés, a börtönrácsra felfutó bíbor *bougainvillier-k* – micsoda dőzsölésnek tűnik mindez az elmúlt hónapok nélkülözései után! Cellatársam egy idegenlégiós százados, aki a szabadságán olyan hősiesen üdült, hogy elnyerte az alezredesi címet és a becsületrendet. Persze mindkettőt a kaszinóban, *chemin de fer* nevű játékon.[36] Egész nap légiós történeteket mesél, ami roppant szórakoztató, főként mivel már láttam élő légionáriust, sőt rövid időre alkalmam volt megtapasztalni Afrika forró homokját is, így jobban átérzem elbeszélései súlyát.

Éjszaka viszont, talán a szokatlanul bőséges étkezés miatt, egy látomás gyötör. Lázas agyamban a kaszinók világa összekeveredik a Szaharával, és a csöppnyi börtöncellában lelki szemeim előtt megelevenedik az idegenlégiós obsitosok által unos-untalan emlegetett Láthatatlan Légió. Katonái felszerelése kissé szokatlan: fekete kabát, ibolyaszínű nadrág, napszemüveg, gumikesztyű, patent nyakkendőrögzítő halcsontból, zubbonyukat pedig egy hatalmas MacWulf-Grober biztosítótű kapcsozza egybe, és egyik kezükben lakktáskát, míg a másikban húrozatlan teniszütőt tartanak.

– Ruzsénoár! – kiabálja az őrmesterük, és a katonák feszes vigyázzállásba vágják magukat.

– Fetvozső! – adja ki a *sergent*[37] az újabb parancsot, miközben a pisztonos rázendít az Aidára, és a menetoszlop díszlépésben elindul a zárkaajtóm felé.

– Riennövaplű! – förmed rájuk az őrmester, mire a szakasz hirtelen megáll. – Bankuver! – szól az újabb utasítás, mire az egyenruhások egyszerre parádésan tisztelegnek felém, miközben minden tétet tartanak. – Fájront! – emeli fel kardját az őrmester, és a légió tisztelegve kimasírozik a cellámból...

San Remo, 1930. május 23., péntek

Mentonban a narancsfák virágának erőteljes, mennyei illata teljesen elhódított. A májusi napfényben egyszerre úgy éreztem magam, mintha szerelmes lennék. Talán még ez dolgozott bennem másnap is, amikor egy futózápor ellen védelmet keresve betértem San Remo hagymakupolás görögkeleti ortodox templomába, és első látásra megbabonázott egy nálam legalább 10 évvel idősebb, de olyan gyönyörű nő, amilyet csak álmában lát az ember, vagy még ennél is valószínűtlenebb miliőben: amerikai hangosfilmeken.

Valami egész könnyű, kosztümszerű, szürke, angol blézert viselt, sima, acélkékbe játszó fekete haja hátra volt fésülve, szabadon hagyva két apró fülét, mandulavágású, nagy szeme tisztán, derűsen csillogott, mosolygó, szép vonalú szájából pedig előragyogtak pompás fogai, ö persze rám se hederített. Elmélyülten imádkozott, aztán kisétált a templomból. Én utána, bár kint még mindig ömlött az eső. Átugrottam a tócsákat, és befordultam a sarkon: kihalt zsákutca. Bizonytalan érzésekkel megálltam egy kapu alatt. Bugyborékolva rohant az áradat a kanálisba. Magam sem tudtam, hogy mit is keresek ott?

Aztán a zápor egy másodperc alatt elmúlt, és a mellettem levő kapualjból kilépett a nő. Fehér lovaglónadrágja, lakkcsizmája eltűnt előlem a sarkon, amint befordult. Mintha menekült volna. Utánasietettem, magam sem tudva, hogy miért.

A város villanegyedéhez értünk. A nő egyre gyorsabb léptekkel haladt tovább. Kissé lemaradtam, és pálmától pálmáig lopózva óvatosan követtem. A nő egy dús parkkal körülvett, hatalmas, kastélyszerű épület kapujánál megállt. Becsengetett, és a kapu kinyílt. Egy öreg lakáj nyitotta ki, mélyen meghajolt a nő előtt, aki gyorsan besietett.

Alaposan megnéztem magamnak a villát. Grandiózus, régimódi, emeletes épület volt. Kissé rideg és csendes. Minden zsalu leengedve, a kapu zárva, a park néma, se hang, se emberi vagy állati lény sehol. Összeszedtem a bátorságomat, és becsöngettem. A lakáj szó nélkül beengedett. Egy jó alkalmazott nem érdeklődik gazdája ügyei után, de mindig pontos és helyes felvilágosítást ad, akkor is, ha nem tudja, hogy miről van szó. A nő ott állt a hallban, mint aki már várta az érkezésemet.

– Jó estét, asszonyom, ezt nevezem véletlennek... Hol jár erre? – próbáltam tréfálkozni, mert nem igazán tudtam, mit is mondhatnék neki.

– Miért jött utánam? – kérdezte a nő meglepetés nélkül, némi szlávos akcentussal.

– Csak úgy. Meg akartam ismerni magát... Mondja, Ön orosz?

– Az édesapám a cári gárda kapitánya volt, de ez most nem fontos. Láttam önt, amikor bejött a templomba, és figyeltem, miközben ott ült. Önnek nyílt, férfias arca van...

A nő szinte hangosan beszélt, de különben sem kelthetett semmiféle gyanút, amit mondott, mert valóban merész, nyílt és férfias arcom van. Ez már másoknak is gyakran feltűnt.

– Igazi, harcos férfialak! Mintha egy megelevenedett szobor lenne – folytatta.

Csakugyan így van. Férfias, izmos, erőteljes alakom van. Ezer ember között is feltűnne. Micsoda remek emberismerő ez a nő! Már egy pár perc alatt ilyen tökéletesen felmért! Bemutatkoztunk egymásnak. Az asszonyt Tatjánának hívják. Hellyel kínált, mire én vele szemben ültem le.

– Mondja – kérdezte hirtelen –, mit csinál maga olyankor, ha nem csavarog?

– Pihenek kevéskét egy kilométerkövön... Esetleg alszom valahol, ha nem veszik észre... – Nevetett.

– Nem így értettem. Csak van valahol egy hely, ahol várják? Csak van valahol, valaki... egy nő?!

– Tessék?

– Valaki, akit szeret, mondjuk, a menyasszonya?

– Menyasszony... – gondolkoztam. – Nem. Igazán nem volt... Legalábbis nem emlékszem...

– Ne vegye rossz néven, hogy a magánügyei felől kérdezem...

– De kérem! Ilyen régi jó barátok között... – mondtam, mire megint nevetett, most már hangosabban.

Beszélt és mosolygott és szép volt. Ahogy kérdezett engem, tétova nyelvvel, nevetségesen idegen és mégis ismerős adatokat mondtam rokonokról, környezetekről, mintha egy előző életemből homályló álomszerű képek vetődnének fel bennem. Éreztem, hogy a félig hült hamu alatt valahol életképes parázs is van. Különösen éreztem ezt, mikor avval az ösztönös kacérsággal nevetett valamin, ami a legártatlanabb női lélekből is felvetül az arcra férfitársaságban. És magamon is éreztem valami elfelejtett udvariasságot, társalgási ambíciót lelkem miocénjéből integetni.

– Nem mer mellém ülni? Vagy nem akar? – kérdezte Tatjána hirtelen. Még be sem fejezte a mondatot, és én már ott is voltam mellette.

– Ígérje meg, hogy ezentúl mindig igazat mond nekem. Ezt nagyon szeretném.

– Az igazmondást lehetőleg mellőzzük, mert sohasem lehet tudni, mi jön ki belőle...

Két ujjal megfogta az államat, és felemelte a fejem.

– A szemembe nézzen!

– Parancsol? – kérdeztem zavartan. A szemét néztem, nagy erőfeszítéssel kényszerítve magam. Szinte fájt, annyira félni kellett ettől a szemtől.

– Na jó. Volt egy lány. Ez a szerelem végigkísér az életemen, és jelentős szerepet játszik a konyakszámláimban... Mi szerettük egymást, s nekem el kellett utazni. Mikor visszamentem egy év múlva, már férjnél volt. Hozzáment a mostani férjéhez, egy bankigazgatóhoz – tartottam ki a már többször bevált történetemnél.

– Maga úgy viselkedik velem, mintha a leánya vagy az unokaöccse lennék. Rám se néz, és egy gyengéd, kedveskedő szót

sem szól, csak tréfál és nyájaskodik, mint egy pajtással... – panaszolta.

– Kicsit félénk vagyok... – mentegetőztem.

– Ez a sajátossága nem tűnt fel – válaszolta és megcsókolt. – Na jöjjön!

Különös keserűséget éreztem. Eh... Milyen furcsa ez! Az egész csak annyiból áll, hogy ha ARRA kerül a sor, akkor azt mondja a nő, hogy „Na jöjjön!”? Persze mit is tehetne mást a nő, akinek azt rendelte a sors, hogy szeretni annyi, mint szenvedni és áldozatot hozni?! Akinél szeretni annyit jelent, mint vérségi kapcsolatnál nagyobb áldozatkészséggel tapadni egy idegen férfihoz, akivel a kőkorszak óta rejtélyesen alázatos vonatkozásban áll, és időnként meg kell jelennie, amikor ez a férfi mindenkihez rossz volt, talán őhozzá a legrosszabb, és mégis az a helyzet, hogy azt kell mondania: „Na jöjjön!”

– Gyere... – suttogta Tatjána türelmetlenül, és megragadta a kezemet –, nem érdekelnek a titkaid. Csak szeress, és ölelj át azzal az erős férfikaroddal! – parancsolt rám.

Csakugyan erős férfikarom van, ezért ismét hinni kezdtem ebben a nőben. Ha pedig nem akarja a titkaimat tudni, akkor végtére is igazán nincs miért gyanakodni... Nem is tudom, miért lett a szeretőm. Nem szeretett, sőt, talán ellenszenves voltam neki. Egyáltalán nem volt forróvérű, egy pillanatra sem tudott annyira megfeledkezni magáról, hogy a legcsekélyebb gyengédséget is mutassa irányomban. Macskaszerűen nyújtózott, sokat ásított, és hanyagul szétdobálta a holmiját. Általában valami nagy indolencia nyilvánult meg benne az élettel szemben. Reggel aztán azt is elárulta, hogy miért.

– Én nemcsak a férjemet, hanem a gyermekemet is otthagytam... Senkim sincs, csak maga... – mondta sírva.

Nem először fordult elő velem, hogy egy nő szerelmeskedés után elsírja magát, de éreztem, hogy ez most valahogy mélyebbről tör elő. Próbáltam megnyugtatni:

– Az nem elég? Szeretem, Tatjána...

Felkönyökölt, és kifürkészhetetlen arckifejezéssel hallgatott, majd pár másodperc múlva megszólalt:

– De maga talán ha huszonöt éves lehet, én viszont már negyvenkettő vagyok... – vallotta be.

Ránéztem, és alaposan végigmértem. Széparcú, telt, de arányos idomú nő. Szeme sarkában és a torka körül néhány ránc, de ez is csak most, reggel látszott, amikor még nem púderozta be magát. Gyönyörű asszony! Elmondta, hogy elhagyta a férjét, aki bosszúból magával vitte a kisfiúkat Amerikába. Nemrég megtudta, hogy valahol Chicago környékén élnek, ezért elmegy, és megpróbál a nyomukra lelni. Igyekeztem lebeszélni erről az őrültségről.

– Ne is tartóztasson, nekem el kell menni! Holnap este indul a hajóm Genovából...

– Ne menjen még! – kérleltem. – Hiszen csak most találkoztunk. Maradjon legalább egy pár hétig.

– Nem lehet. Nem tudok tovább Szerjózsa nélkül létezni. Beleőrülök. Ezt meg kell értenie...

Ahogy ott ült, könnybe lábadt szemekkel, valahogy a Mamára emlékeztetett. Most fogtam fel igazán, hogy ő sem tud Kicsi Angyal nélkül létezni. Csak ő még nem utazhat utána... Valahogy ki kellett szakítanom magunkat ebből a letargiából.

– Menjünk el sétálni! – mondtam. – Olyan gyönyörű az idő!

Néhány percnyi unszolás után hajlandó volt felkelni. Megreggeliztünk.

– Tizenegyre készen leszek – mondta, miközben helyet foglalt pipereasztala előtt, amelyen annyi tégely és üvegcse állt, mint ahány billentyű és pedál egy székesegyház orgonáján.

– Két óra múlva visszajövök magáért... – mondtam, és a kaszinóba siettem.

Elhatároztam, hogy végzek az intézménnyel: felrobbantom a bankot. Nem a robbantás sokszor bevált módját választottam, nem egy ekrazit- vagy dinamitbomba útján, hanem a rulett nevű szerencsejátéknál próbálkoztam, a bank képletes értelemben vett felrobbantásával, abból az öt frankból, ami még megmaradt a zsebemben a nizzai autómosásból. Egy órán belül kétszázezer frankot nyertem. Aztán egy újabb órán belül megint ugyanúgy álltam a kaszinó előterében, ahogy leszálltam a Méditerranée-ról, azaz egyetlen fillér nélkül, az utolsó cigarettámat szívva. Nem sikerült a

tervem, hogy pénzt szerezzek, és Tatjánával tartsak az Újvilágba. A sors másképp akarta...

Visszatértem a villába, ahol Tatjána már készen várt rám. Szerencsére nem kérdezte, hogy merre jártam. Még mindig a saját problémái foglalkoztatták, így nem kellett beszámolnom a kudarcomról. A lakáj kitárta előttünk a kaput, és kiléptünk a ragyogó napfényre, amitől egyből jobb kedve lett. Végigjártuk a város keleties negyedét, a Kasbah-t a La Pignának nevezett óvárosban, amely tele van sikátorokkal és keskeny átjárókkal. Egy remek kis kifőzdében ebédeltünk. Tatjána lasagnét evett, én tengeri gyümölcsös-paradicsomos spagettit, chianti borral.

A vörösbor fáj, de azt mondja: „Jó lenne élni!” Ha többet iszol, így szól: „Élni kell!” Ha pedig igen sokat iszol, ezt kiáltja: „Élni fogsz!” És ez akkor is szép, ha nem igaz. Aztán egy-egy pohárka limoncellóval derítettük magunkat végképp jobb kedvre, majd kimentünk a Riviéra dei Fiorira, a virágos tengerpartra, és órákig üldögéltünk ott egy kényelmes pádon, belefeledkezve a tájba és egymásba. Sötétedéskor aztán kisétáltunk egészen odáig, ahol a folyó a tengerbe ömlik.

– Most... – kezdett bele Tatjána valamibe.

– Most? – érdeklődtem.

– Kérdeznék valamit... – folytatta, de újra elakadt.

Végül nem kérdezett semmit. Csak álltunk ott. Azután csendesen megcsókoltuk egymást. Távolról odahallatszott a zsilipen átzúgó víz tompa harsogása a jószagú estében. Csodás illatot bocsátott ki a sok-sok bougenvillier, mimóza, leander, és az egyszerre virágzó és termő citrusfélék.

– Ugye, maga is szereti Olaszországban a sok virágot, a narancsligeteket? – kérdezte Tatjána romantikusan.

– Azt is. De elsősorban a paradicsomos spagettit! – vallottam be őszintén, mire végre elnevette magát.

– Maga csak egy komisz kis kölyök – jelentette ki. Aztán az éjszaka folyamán többször is bebizonyítottam neki, hogy már nem egy komisz kiskölyök vagyok, hanem egy vásott, meglett férfi...

Genova, 1930. május 24., szombat

Ma reggel Tatjána összepakolt, és lezárta a házat. Az öreg lakáj nem hagyta, hogy én vigyem ki a hajóbőröndöt a kocsihoz. Még egyszer, utoljára, asszonya kedvében akart járni. Kimentünk a vasúthoz, és átutaztunk Genovába. Volt jó néhány óra még az indulásig, így a hajóállomáson leadtuk a poggyászt. Ezt követően Tatjána közölte, hogy egy különleges helyre visz, ne lepődjek meg. A szikrázó napsütésben egy nyitott taxival mentünk valahová a dombok közé, ahol aztán egy hatalmas kapu előtt szálltunk ki.

Beléptünk a meseszerü parkba, és teljesen valószínűtlen helyen találtuk magunkat. A genuai temető alig szomorú és mégis fenséges látványa a mozdulatlan szobortömegével mellbevágó élmény volt. És Tatjána, ez a titokzatos, különös, imádni való szláv szépség csak itt, az olvadó viasz és a gyászosan nehéz szagú virágok párolgásában vált igazán beszédessé, ahol általában örök hallgatás céljából tartózkodnak az emberek, és a hervadásra készülő, érett virágok utolsó, nagy illatbacchanáliáikat lelkendezik, mint bizonyos asszonyok az úgynevezett balzaci korban, megszépülve és sokszoros szenvedélytől kábultan, hajukban az első ősz szálakkal. Elmondta egész életét, szerelmeit, házasságát, a Szerjózsával töltött éveket és a válás keserűségeit, mindazt, amit egy nő négy évtized alatt csak megélhet.

De egyszer csak ütött az indulás órája, így felkerekedtünk, lesétáltunk a kikötőbe, és ő felszállt arra a hajóra, ami Amerikába viszi. Lenézett a tatról, de a szemében akkor már csak Amerika és Szerjózsa tükröződtek, engem talán észre sem vett. Könnyezve integettem utána, mert tudtam, sosem látom többé. Csak ami nagyon szép, az szokott olyan lenni, hogy örökre búcsúzik tőle az ember, mert örökre fáj...

Milánó, 1930. május 25., vasárnap

Tatjánával ellentétben nekem fogalmam sem volt, hogy hová visz az utam a kikötőből. Bejártam a várost, éjjel pedig egy orvos jóakaratából a genovai *dormitorio*[38] előcsarnokában alhattam az egyik vaspadon, mert nem volt két lírám sem, amiért ágyat is adnának. Megjegyzem, az olasz csavargóbörtönökhöz képest a

hasonló francia intézetek valóságos luxushotelek. Itt az élelmezés zsizsikes borsó, pár deka kenyér, tízen-tizenöten vannak egy cellában. Egymás hegyén-hátán, mint a slichtelt fa. Az undor és a sírás fojtogatta a torkomat, és bár elcsigázott az éhség, nem voltam képes az ingyenleveshez nyúlni. Nyomorúságos lelkiállapotomban lefeküdtem a keskeny, hosszú matracra, és szerettem volna meghalni.

Kialudtak a lámpák, csak egy letakart égő homályosan és halvány fénnyel glóriázza a szemközti falon megfeszített Krisztust, ahogy tárt karjai között lecsukló, megdicsőült arckifejezése haldokló, bölcs mosollyal virraszt az itteni tizedrangú halandók álomba merülő nyomorúsága felett. Valahol sóhajtanak... Valaki köhög... A mellettem lévő ágyban tíz köröm serceg a szakadatlan vakarózásban... Milyen múltak és jövőtlenségek között rúgja itt utolsó reflexgondolatait a sok tetszhalálba induló öntudat?!

Egy lélekharang szomorú csilingelése jelenti be a valóságot, mely hajnali fél hatkor valamennyi alvóra és minden álomra könyörtelenül elérkezett. A pokróc-szemfedők megmozdulnak. Mindenki felkel. Egymás mögé igazodva indulunk le a lépcsőkön. A libasor kiér az utcára, szétrajzik, a tüdők tágulnak, a hangok erősödnek. A dokkok felől friss tengerszagot hoz a szél, hajósziréna búg.

Egy benzinkútnál felkéredzkedem egy teherautóra, amely áthoz Milánóba. A főkonzulátuson lejárt papírjaim helyett kapok egy úgynevezett kényszerútlevelet. A konzul kitűnő ember. Nyomban látszik rajta, hogy nyílt, okos, jószívű. Nagy szemei biztatóan, derűsen csillognak. Heltai ismerőse, így néhány pesti telefonhívás után gyorsan kiállítja a szükséges papírokat. Mehetek haza!

Trieszt, 1930. május 27., kedd

Milánó után végigjártam Veronát és Páduát, végül megérkeztem a Lagúnák Városába, Velencébe. A Flórián terasza körül ott tipegett néhány galamb a Szent Márk téri sétálók lábai alatt, és az Orologio előtt fehér ruhás intézeti leánykák bámészkodtak áhítattal, egy apácát hallgatva. Mintha csak egy Canaletto képet nézegetnék... Aztán, hogy ingyen vonatjegyhez jussak, egy helyi specialistánál

bolondnak tettettem magam. Valójában tényleg nincsenek rendben az idegeim. Gyakran kínoz migrén, és egyre sűrűbben vannak látomásaim is.

– Fiatalság bolondság! – szokták mondogatni, és rám ez garantáltan igaz.

Az ideggyógyász megvizsgál, és közben diktál a nővérnek:

– Szenvedő arc, ernyedt vonások, mélyen ülő szem, bárgyún nyitott száj, szabálytalan légzés... A feje fáj? – kérdezi hirtelen.

– Igen – válaszolom.

– Dohányzik? – puhatolózik tovább az agyturkász.

– Inkább innék valamit.

– Nem kínáltam!

– Elég baj, mert dohányzom...

Az orvos arca elkomorul.

– Maga csak szimulál! – kiált rám, és tüntetőleg a papírjaival kezd el foglalkozni, mint aki lezárta a vizsgálatot.

– Kérem, itt súlyos tévedés van a dologban... – próbálom menteni a menthetőt, de ez csak még jobban felbőszíti.

– Igazat beszélsz. Itt súlyos tévedés van. Te azt hiszed, hogy én hülye vagyok. És ez súlyos tévedés! Ha szimulálni akarsz, azt keservesen megbánod...

Gyenge színészi képességeimre jellemző, hogy miután legjobb tudásom szerint eljátszottam a paranoia összes tünetét, a velencei orvos hivatalos írást adott arról, hogy súlyos *dementia praecoxom*[39] van. De okos szélhámosok tudják, hogy a kitalált hazugság, a blöff, sohasem ér annyit, mint az ügyes igazmondás. Ez a legnagyobb hazugságnál is hazugabb, de célszerűbb és biztosabb is. Megmondtam hát neki, hogy itt állok egy fillér nélkül, és valahogyan haza szeretnék jutni. Megesett rajtam a szíve, és elhozott Triesztig az autóján, mert szerencsére amúgy is éppen itt volt dolga.

„Trieszt gyönyörű: triesztszag, csigaszag, halszag, tengerszag. Mindenféle jó szagok voltak, csak nem volt egy vasunk sem, és ezért hol éheztünk, hol koplaltunk, felváltva...” – írta nekem Királyhegyi Pali még jó pár évvel ezelőtt egy képeslapon, amikor Amerikába menet Vidor Karcsival erre jártak. A helyzet ma is ugyanaz, a várossal is, a vándorral is.

A Piazza Pozzo dél Marén próbáltam valami alkalmi munkára lelni, de elhanyagolt külsőmmel úgy kerülgettek a gazdag nyaralók, mint valami rühes kutyát. Még a Kapuziner Kellerből is eltanácsoltak, ahol mosogatónak jelentkeztem. Végül kénytelen voltam a Boschettóban aludni, ami egy erdő és egy park kellemes keveréke, és így nyárelőn egészen elviselhető szálláshely. A hajnali ébredéskor annyira hiányzott testemnek-lelkemnek Tatjána, hogy írtam hozzá egy verset. Azt hiszem, elég jól sikerült. Talán azért, mert ez egyszer végre nem csak Adyt próbáltam csapnivalóan másolni, mint kamaszkoromban, hanem saját érzéseimet, gondolataimat írtam le:

Ma éjjel Velencében jártam,
Az álmom szép volt, színes, csillogó.
A szerelem nagy, szent templomát láttam,
És szívemről felolvadt mind a hó.
A vágy templomában oltárkép állott,
S előtte térdeltem én könnyezőn.
Feléd a vágyam hő imába szállott,
S a kép felém közelget remegőn.
Az oltárkép te voltál szent csodám,
Imádott tested két karomba hullt.
Az ajkadon ott remegett a szám,
És forró vágyam vad csókokba fúlt.
Csodás szemedben kigyulladt a láng,
S a csókod tüze perzselte a vérem.
Vad vágyam mohó volt és falánk,
S a tested adtad, mit imámba kértem.
És aztán jött egy nagy szent pillanat,
Az első csodás beteljesülés.
És aztán... mindez, csak álom maradt.
Mert jött a bús, fájó ébredés...

Egy hajókürt eszembe juttatta, hogy Triesztbe folyamatosan érkeznek a hajók mindenfelől, a legnagyobbak Amerikából, így sokaknak nehéz csomagjaik lehetnek. Gyorsan leszaladtam hát a kikötőbe, és épp a Polo nevű óceánjáró beérkezésére értem oda,

amelyhez hasonló méretű hajó még Hamburgban és Marseille-ben is csak ritkán fordul meg.

Rengeteg utas szállt le róla, és néhányan megengedték, hogy segítsek nekik, amiért nem voltak hálátlanok, és bár kevesebbet fizettek nekem, mint egy profi hordárnak, mégis össze tudtam szedni egy kis aprót, amiből már be tudtam kerülni a Viale Mondén levő zsidó emigránsok tanyájára, egy palesztinai mészárlásokból szerencsésen megmenekült, jobb napokat látott haifai kereskedőnek adva ki magamat. Annyira tehát mégsem lehetek rossz színész, mert itt simán bevették az alakításomat!

Abbázia, 1930. május 28., szerda

Hát ideértem végre! Az anyai csókot és ölelést nem cseréltem volna el egyetlen szépleány csókjáért sem. Nem szégyellem leírni ezt, mert még egy csavargónak is lehet mamája, éppúgy, mint a jobb embereknek. Szüleim alig akartak rám ismerni, annyira lefogytam, és olyan rossz bőrben vagyok. Mama is kissé gyengélkedik, azt mondja, a szíve rendetlenkedik – amiért persze leginkább engem okol. Az arca hol felderül, hogy elborul, ahogy elmesélem millió és egy kalandomat. Tenyerébe hajtja fejét, járkál, majd ismét leül. Felindultságában remeg minden ujja, ahogy át meg átszántja ősz haját, gyakran nyel, és a kezét tördeli. Kissé bizonytalan léptű, reszkető hangú, riadt pillantású idős asszony lett belőle, és ezt nagyon fáj látnom. És azt is észreveszem, hogy most is minduntalan Kicsi Angyal fotójára téved a tekintete, és olyankor elhomályosul előtte a világ...

Apuka szeméből is kigördül néhány könnycsepp, amikor végre meglapolgathatjuk egymást, ö arról mesél, hogy kitalált valami betűkártyás szókirakójátékot, és most éjjel-nappal ezt játsszák. Én is kipróbálom. Nagyon szeretek kártyázni, de azért inkább maradok a francia kártyánál. (Ott legalább már minden dámát ismerek.) Nem hiszem, hogy sok embert érdekelhet Apa találmánya, mert egy kissé nehézkes, pedig ő szabadalmaztatni akarja, és később árusítani is. Reszkess Piatnik! Főleg profilból!

Egy-két napot itt maradok velük, de közben alig várom, hogy Pestre érjek. Sajnos szüleim is igencsak pénzszűkében vannak,

ezért azt javasolják, menjek át a fiumei konzulátusra, talán ott kapok valamennyi kölcsönt az útiköltségemre. A múltkor egy ismerősüknek ellopták a pénztárcáját, és ő is így jutott haza...

Gyékényes, 1930. május 31., szombat

Elbúcsúztam szüleimtől, és átmentem Fiúméba, ahol fogadott az ottani konzul. Magas homloka filozófusokra, markáns arca ponyvacímlapok mesterdetektívjeire, nagyképűsége hatodrangú vidéki színészekre, rikító holmija messziről érkező, dúsgazdag hentesáru-készítőkre emlékeztetett. Felhívta Budapestet, hogy tájékozódjon rólam, majd minden jó tanáccsal és nyolcvan líra kölcsönnel ellátva utamra bocsátott. Gyorsan megváltottam a vonatjegyet az éjszakai vonatra Pestig, néhány perce pedig már át is léptük a magyar határt. Gombóc van a torkomban...

Budapest, 1930. június 2., hétfő

A Keleti pályaudvaron egy szál vitorlavászon kabátban, zsakettnadrágban és teniszcipőben, poggyászok nélkül szállók le a vonatról. Bátyáim úgy várnak a peron végén, mintha csak a hétvégére ugrottam volna le Siófokra. Nincsenek köztünk nagy szavak. Csak régi színdarabokban fordul elő, hogy az emberek dühödt analízisbe fognak, kideríteni a titkot; vajon ébren vannak-e vagy álmodnak, igaz-e vagy nem igaz?

Mi nem teszünk semmi ilyesmit. Nem közöljük üvöltve kapcsolatunkat: „Öcsém! Bátyám!” – miután ez a vonatkozás már kora ifjúságunkban tisztázódott. Hang nélkül összeölelkezünk, azután hosszan szorítjuk egymás kezét, és nem szólunk semmit. Ilyesmire nem is lettünk volna képesek. Mi a fenének rázogassuk egymás kezét, és mondjunk érzelmes hülyeségeket? Az ilyesmi sokkal megfelelőbb szertartás Kovácsné és férje között, ha valamelyikük egyedül utazik nyaralni.

– Jól nézel ki! – mondja Lali.

– Te meg jól hazudsz – válaszolom.

Bátyáim aztán a tudomásomra hozzák, hozzájuk nem mehetek, mert most ők is csak nagyon szűkösen vannak, mivel átmenetileg Klári szülei is velük laknak. Ugye, megértem? Ugye, meg tudom oldani?! Sokszor csináltam már bátor dolgokat, de sosem volt még olyan kalandos ötletem, mint most, midőn Budapestre jöttem. Ez nagyon vakmerő elgondolás volt. Mi vár itt rám, mi helyem van itt, mit csinálok holnap és legfőképpen ma? Mihez kezdjek?! Pesten amellett, hogy koldus vagyok, úrnak kell lennem. Itt dacára annak, hogy nincs cigarettám, nem szedhetek fel cigarettavéget. Itt csupa jó barát és jóakaró van, tehát nem számíthatok senkire, hogy jóságos pártfogásába vesz, munkát ad, és megengedi, hogy a műhelyében háljak...

Lassan beesteledik, ahogy az embereket nézem a Nagykörúton. Szimbólum egy városra nézve, ha sok, kedves nő mosolyog este az utcákon, evvel szemben rengeteg komoly és szemmel láthatólag gyomorbajos férfi siet valahová. A kávéházak üresek, a színházakból gyér közönség szállingózik. Egy régi ismerősöm meglepetten kiált felém:

– Hát te itthon vagy?

– Még nem, de minden pillanatban megérkezhetem! És veled mi újság?

– Hamar megnősültem, úgyhogy ma virágzó, de alig jövedelmező rózsakertészetem van Óbudán... – válaszolja, aztán eltűnik a Margit híd felé.

Most mi lesz? Mit fogok szívni, mit fogok vacsorázni, hol fogok aludni? Bekopogok egy barátomhoz. A cseléd meg van lepve:

– Jé, hogy lefogyott a fiatalúr!

Felrázom Cincit.[40] Után néz rám:

– Hát te honnan jössz?

– Afrikából – felelem kurtán.

– Hát akkor feküdj a díványra! – mondja álmosan, odaadva az egyik párnáját, és tovább alszik.

Én pedig, miután megkaparintottam egy cigarettáját, lefekszem, és amíg szívom a füstöt, nézem a szemközti falon az utcai lámpa fényét, és gondolkodom a múlton, a jelenen és a jövőn. Úgy érzem, hogy bár semmi kézzelfoghatót nem értem el hosszú utazásom során, az a puszta tény, hogy ennyi nélkülözés, ilyen mostoha

körülmények és a szerencse hiánya ellenére is túléltem az egészet, hatalmas önbizalomra ad okot. Helyek, emberek, szituációk végtelen sorát tudtam meglátni, megismerni, megtapasztalni, amiből életem végéig elegendő témát meríthetek írói pályámhoz, ugyanakkor mindez olyan tartást adhat, ami szintén elengedhetetlen feltétele a sikernek...

1930. június 15., vasárnap

Elzarándokoltam a gimnázium elé, ahová régen minden reggel az Almássi téren átjártam, álmosan és dideregve. Nagyon fázós gyerek voltam. Az utcában ma is minden a helyén áll: egyik oldalon a papírkereskedés, a pálinkamérés, és szemközt a gimnázium épülete, mintegy uniformizálva a többi ház között, beleépített hivatalos jellegével. Csak a második emeleti ablakból nem tekint már ki sápadt gyerekarcom, ahogy néha lebámult az utcára. Lesétáltam a Ligetig, ahol két szárnyas ércállat cerberoszkodik a szanatóriummal szemközt, éppúgy, mint amikor ide, a Fáskörbe jártunk kiszorítást játszani.

Fészek, Vígszínház, Hungária – az áradat elkap és nem bocsát többé. Jó barátok, akikre sehogy sem emlékszem, urak, akik „öcsémnek” szólítanak, pincérek, akik „méltóságos úrnak” neveznek... És bárhol vagyok, valaki mindig félrehúz egy sarokba, és egy ragyogó ötletet közöl, amire Budapest nem talaj, de Párizsban óriási lenne. Csupa ideges fantaszta, fuldokló ember, nyugtalan szemmel. Megfájdul tőlük az agyam, a fülem és leginkább a szívem.

A Váci utcában találkoztam „őnagyságával”, Kaufmannéval. Esküszöm, nem kerestem a találkozást, cinkosom, a véletlen akarta, és én mentem Bözsi mellett, kísértem udvariasan, társalogva vele. Elmondta, hogy jól élnek, de tudj Isten... A kisfia kétéves... Ha már találkoztunk, hát elmondja: nem így képzelte.

Gizi pedig egy kis budai cukrászdából írt, mert hiába várt rám. Nem tudtam volna a szemébe nézni mindazok után, ami velem történt, így nem mentem el a megbeszélt találkozóra. Most teljesen új életet akarok kezdeni úgy, ahogy odakint elterveztem. És

meglátásom szerint, ha kikapcsoljuk a szerelem nevű fogalomzavart az eshetőségek közül, úgy határozott terv szerint élhetünk...

1930. július 1., kedd

Frici roppant segítőkész. Összeköttetése révén állást kaptam egy jelentéktelen kis hetilapnál, ahol riporter, tördelő és szerkesztőségi titkár is vagyok egy személyben, havi negyven pengőért. A nemrég alakult Állástalan Diplomások Egylete segélyként harmincöt pengőt utal ki tagjainak havi minimális megélhetés céljából, tehát ez a negyven pengő éhen halni sok, életben maradni viszont édeskevés, ezért Frici beajánlott néhány ismerősének is, akiket nyelvekre oktatok, főleg franciára. Így már ki tudom fizetni a kávéházi számláimat, és még kártyázásra is marad egy kicsi...

A szerkesztőségben van rádió, így meghallgathattuk a beszámolót az első labdarúgó-világbajnokságról, amelynek tegnap volt a döntője. Az olimpiai versenyekről kitiltották a profi versenyzőket, de itt a profik, félprofik és amatőrök is akadálytalanul játszhattak egymás ellen. A VB ötlete Jules Rimettől, a FIFA elnökétől jött, de a nyolc nyelven beszélő magyar alelnök, Fischer Mór is sokat tett a dologért, főként mivel éppen a budapesti ülésükön sikerült meggyőzni a többi jelentkezőt, Olaszor szágot, Svédországot, Hollandiát, Spanyolországot és Magyarországot is, hogy Uruguay az ideális helyszín, mert csak ott tudnak megfelelő anyagi hátteret biztosítani egy ilyen kaliberű rendezvény lebonyolításához.

Meghívásos alapon összesen tizenhárom nemzet vett részt a tornán: Európából négy, Dél-Amerikából hét és Észak-Amerikából kettő. Az európaiaknak komoly akadály volt, hogy ahol profizmus volt, ott a klubok, ahol pedig amatörizmus, ott a munkaadók mondtak nemet a két hónapos távollétre, így sajnos a magyar csapat is itthon maradt.

Mindegyik mérkőzést Montevideo városában rendezték, ahol három stadiont használtak. A vb és Uruguay függetlenségének 100. évfordulója alkalmából épített, százezer főt befogadni képes Estadio Centenario stadion mindössze nyolc hónap alatt elkészült, és Jules

Rímet a „Labdarúgás Templomának” keresztelte el. Az ott játszott döntőbe Argentína és a házigazda Uruguay jutott. A beszámoló szerint a vitákat elkerülendő a belga bíró úgy határozott, hogy az első félidőben az egyik, a másodikban a másik csapat labdájával fognak játszani.

Úgy látszik, nagyon sokat számít a játékszer, mert az első félidőt az argentinok a saját labdájukkal 2:l-re hozták, de a másodikban a közönség űzte uruguayiak megfordították az eredményt a sajátjukkal, és elnyerték az első világbajnoki címet. Érdekes, a Fáskörben hiába játszottunk mindig az én labdámmal, sosem én voltam a legjobb...

1930. szeptember 3., szerda

Az én ambícióimhoz képest ez a kis lapocska csak unalmas vakvágány. Érzem magamban az erőt, hogy nemzetközi tapasztalataimat is felhasználva – amelyek a kézimunkákkal való házalástól egészen a dromedár-ápolásig terjednek – ennél sokkal színvonalasabb sajtóterméket hozzak létre. Csinálni akarok egy saját lapot! Nemrégiben Edi is hazatért, akinek elmondtam világrengető terveimet. Neki sikerült kint egy egész csinos kis összeget összespórolnia, így felajánlotta, hogy száz birodalmi márkával hozzájárul ehhez a szerinte csaknem reménytelen vállalkozáshoz, és csupán annyit kér cserébe, ne hozzam szóba a kölcsönt a felesége előtt.

Edi révén találkoztam újra Sommer Pistával is, akivel annak idején együtt játszottak A Pál utcai fiúkban, és akivel suli helyett gyakran huszonegyeztünk az állatkerti Majomházban. Pista azután bemutatta nekem Rupp Miklóst, akit felelős szerkesztőnek javasol a laphoz, mert Miklósnak van már néminemű tapasztalata ilyesmiben. Nádasi Laci is lelkesen csatlakozott az alkotógárdánkhoz, sőt ő még egy tehetséges örökifjút, Schnitzer Tibit is behozta a készülő laphoz.

Tibor negyvenéves fickó, soha sehol sem jelent még meg cikke, viszont egyelőre nem kér egy fillért se, ami nagy szerencse, mert úgyse tudnánk adni neki! Faragó néven ír majd, mert nála sokkal talentumosabb öccsével, Miklóssal együtt erre a névre magyarosítottak. (Ami nem tetszik nekem, mert legalább az eredeti

nevük első betűjét megtarthatták volna, mint minden tisztességes magyarító!)

A szerkesztőség és kiadóhivatal a Magyar utca 52-ben lesz, és a házban üzemelő Madách nyomdában készül majd a lap, amelynek Nagykörút lesz a címe, kéthetente jelenik meg, és a világvárosi létről szól majd. Rettenetesen izgatott vagyok. Amúgy sem alszom se jól, se sokat, de most állandóan csak az újság zakatol a fejemben. Azon jár az eszem, hogy jó-e az időzítésünk, hiszen tegnapelőtt hatalmas tüntetés volt Budapest-szerte, a rendőröket kockakövekkel dobálták az Andrássy úton, a Vajdahunyad váránál pedig párat le is rángattak a lováról, ezért a parancsnok a tömegbe lövetett. Egy ember meghalt, sokan megsebesültek... Vagy talán ez is része ama bizonyos világvárosi életnek?!

1930. november 27., csütörtök

Végre kezembe foghatom a Nagykörút kis formátumú, világoskék borítójú első példányát! Ma jelent meg, huszonnyolc oldalból áll, ára 20 fillér. Impresszuma: „Szerkesztő: Rejtő Jenő. Előfizetési ára egész évre: 5.40, félévre 2.80, negyedévre 1.50 pengő.” Nagyon büszke vagyok magamra. Mégiscsak összehoztam, pedig kevesen hittek bennem. A címlapra egy modern fotómontázst tettünk, a legjellegzetesebb nagykörúti épületekkel: New York, Royal Orfeum, Pátria mozi, Vígszínház. Az előzéken izgalmas hirdetések szerepelnek, olyanok, mint „Nem a gólya hozza, hanem a Pelikán cég szállít legolcsóbban ágytollat, pehelyt, paplant. Népszínház u. 40.”

A nyitóverset, Kálmán László Chansonját D. Róna Emy grafikájával jelentettük meg, akit még Párizsból ismerek. A rajz egy elképzelt világvárost mutat, felhőkarcolókkal, nyitott sportautókkal, villamossal. Találtam is egy, a témához illő hirdetőt: „A Nagykörút éjszakájában Fóthy-Neon világít!”. A vers pedig mintha rólam szólna: *Tintába, könnybe, kínba, nikotinba fojtotta sorsát...* – de hát élünk így egypáran a világ nagyvárosaiban, nem találtam fel semmi eredetit...

írtam egy szösszenetet A Boráros tértől a Margit hídig – Rajtaütésszerű riport az éjféli Nagykörúton címmel. Kissé morózusra sikeredett, de ez nem az én hibám, hanem az elszegényedő

fővárosé. Az embereknek sajnos nincs se pénze, se kedve szórakozni járni. A riport alá Nádasi Laci remekelt egy kis verset: *Megállás nincs, mindig tovább, az élet Nagykörútján át.*

Ezután jön a legfőbb büszkeségünk: a Magyarországon világhírű jósnő, Silbiger Bora először a mi lapunknak nyilatkozott. Persze ehhez kellett az is, hogy Nádasi Laci mamája, aki az egyik legjobb kuncsaftja, kikönyörögje ezt nekünk. Bora este tizenegyre hívott az Esplanade-ba, de folyamatosan jöttek az ügyfelek, így elaludtam a várószobájában. Reggel kilenckor aztán felrázott, és végre jósolt nekem: „Jó indulást látok. Szép, nemes célokat. Nagyon vigyázzanak, hogy az első három szám elérje a kívánt hatást...”

Írtam egy cikket a lélekelemzésről is, hiszen gyakran foglalkozom Sigmund Freud műveivel, annak ellenére, hogy úgy gondolom, ahogy leírtam: „A világháború, a forradalmak és a munkanélküliség következtében pestiesen terjedő neuraszténiára az utolsó pillanatban érkezett elsősegély a pszichoanalitika. Csak elsősegély, mert teljes eredményt a mai gazdasági viszonyok között nem várhatunk. A munka nélkül való tépelődés, az anyagi gond gazdag kútforrása a lelki bajoknak. Naiv próbálkozás lenne tehát a pszichoanalitikában keresni az ijesztően terjedő idegbajok csodagyógyszerét...”. Sommer Pistát pedig természetesen arra kértem föl, hogy emlékezzen vissza arra a bizonyos 1917-es A Pál utcai fiúkra: „Molnár Ferenc géniusza eljegyzett minket a művészettel, visszavonhatatlanul és örökre... Nappal úgy csinálunk, mintha mi is komoly gyakorlati emberek lennénk, de este összejövünk a Grundon: a Nagykörúton...”

A Menekülő lányban megírtam az egyik szakításom (majdnem) hiteles történetét, Faragó Tibi pedig Berlinből írt élménybeszámolót. Ezt követően megint az én cikkem következik az „új tárgyilagosságról”, amelyben a ma letisztult formáit, a technika racionalizmusát dicsérem, de kénytelen vagyok megállapítani: „A világon a legszebb, legremekebb művészi alkotás maga az ember. Minden porcikája legjobb utánzata a legtökéletesebbnek, arányos, szép, csodálatra méltó, és még sincsen rajta semmi felesleges...”. Tibor elvállalta a sporthíreket is, amelyben fényképes riportot közöl volt edzőmmel, orrom kidekorálójával, Székely Jóskával, aki a boksz előtt birkózott is, most pedig súlyt emel, motorozik, és mindebben

sikert sikerre halmoz. „Az indulás nehéz, de reméljük, hogy értékelni fogja a közönség rovatunkban az elfogulatlanság fehér hollóját” – írja Tibi, majdnem őszintén.

Alkotógárdánk elég szűk körű, de hogy ez ne legyen ennyire feltűnő, egy kis trükköt találtam ki. Saját cikkeimet hol „Rejtő Jenő”, hol „(-nő)”, hol „Kennedi Jenő” néven szignáltam, míg Nádasi Laci saját nevén kívül „N. L.” monogrammal is jegyzett egy mélyinterjút arról a mindenkit nyugtalanító rejtélyről, hogy „Hogyan öltözködhet egy görl elegánsan napi 3 pengő 40 fillér fellépti díjból?”. Nevének monogramja alapján pedig azt tanácsoltam neki, hogy egykori Színitanodai tankörtársnőm, Nagy Lili neve alatt számoljon be arról a kultúrtörténeti jelentőségű eseményről, miszerint „Csütörtökön este megnyílt a Miami”, egy montparnasse-i hangulatú új mulató az Erzsébet körúton.

A cikkekben persze szóba kerülnek más régi színitanodai társaim is: „a még kisebb Rótt”, Panci, az időközben énekessé lett Fekete Pali és Alpár Gitta. A Royal Apolló és a Royal Orfeum, na meg a Homocord-hanglemezek folyamatos emlegetése után az utolsó oldalon újra hangzatos hirdetések tűnnek fel, olyanok, mint „Játszva megtanul bridzsezni – Linczerné Bridzse-Szalonja a Drechsler-kávéházban (Külön feljárat)”, mert hát valamiből meg is kell élni...

1930. december 17., szerda

Valamiből meg is kell élni – de az nem a Nagykörút lesz. Az előfizetési díjat teljesen felesleges volt meghirdetnünk, befuccsoltunk. Bora asszony jóslata nem tévedett: ha túljutottunk volna 1930-on, akkor biztosan sikeres lett volna a lap – de így továbbra is mindenki a Színházi Életet veszi. Igaz, az elegánsabb, terjedelmesebb és színvonalasabb – ám ilyen lényegtelen dolgok miatt nem a mi újságunkat választani szerintem kicsinyesség.

Persze gúnyolódom saját bukásomon, ám valójában borzasztóan el vagyok keseredve. Legszívesebben a Dunának mennék, ami ma nagy divat errefelé, az egyre súlyosabb gazdasági válság miatt. Akik igazán komolyan gondolják a dolgot, azok

felmásznak a Ferencjóska-híd turulmadaráig, és onnan ugrálnak le. Jobb híján Nádasi Lacival írtunk is erről egy kupiét:

Híd alatt a hangulatos, vidám sorban állás,
Divat lett a Turul-madár, meg a leugrálás.
Sorszámokat osztogat a rend miatt az őr,
És mindenkit megkérdez az ugróok felől...
Pesti polgár hogy ugrik a Du-Du, hogy ugrik a Du-Du,
Hogy ugrik a Dunába?
Nótaszóval felcammog a Tu-Tu,
Tuti halál tuti, tuti Turul madárra...

1931

Budapest, 1931. január 13., kedd

Hát, Gyulus bátyám aztán igazán jól keveri a kártyákat (nem véletlenül lett remek bridzsező): szinte napra pontosan kilenc hónappal a nászéjszakájuk után, ma hajnalban megszületett az unokaöcsém, Gyurika. Persze azonnal berohantam a kórházba, és megnéztem a kis vasgyúrót. Csodás kölyök, két keze meg két lába van, na meg két füle is – amelyek persze ugyanúgy elállnak, mint a Reich-fiúké általában szokott.

Tudom, más is szült már gyereket, így nem jár érte újítási díj, de ő valahol mégis különleges lurkó, hiszen az én vérem is benne van. Reich György Tamás, ahogyan hivatalosan hívják, azonnal észrevette, hogy ki a legérdemesebb erre, és szép nagy ívben lepisilt. Érzem, hogy remek nagybácsi lesz belőlem! Elmenőben Gyulus megkérdezte, hogy nekem mikor lesz gyerekem. Ez az alattomos kérdés nem esett jól a bátyámtól, így szarkasztikusan csak annyit kérdeztem tőle: – Hallottál már arról, hogy a családfák nem nőnek az égig?!

1931. január 21., szerda

Ettől a babadologtól valahogy még levertebb lettem. A bátyámnak minden sikerül, jó állás, szép feleség, most még egy tündéri gyerek is... És én? Mit csináltam én? És mi vár rám? Érdekes, de eddig szinte elfeledkeztem az italról. Úgy látszik, abban

a mértékben szűnt meg az alkohol utáni vágyam, ahogy közeledtem a régi, rendes életkörülményeimhez. Még mindig Tatjána után sóvárgok. Egyszerűen nem tudom kiverni a fejemből. Ezért most muszáj újra innom. Elkeseredettségemben pedig megint verseket írok, olyanokat, mint ez:

A boldogság egy álomkép csupán,
Mit távolból imádhatok csak én.
Forró asszonyt nem csókolhat a szám,
Az élet szépet nem hoz én felém,
Az éjszakám a forró könnyek násza.
Az életem egy nagy szent akarás.
A forró tested vérző szívem álma,
Te vagy a vágy, egy őrjítő varázs.
Ha forró tested két karomba zárnám,
S beléd csókolnám mind azt, ami fájt,
Ha hozsannára két karom kitárnám,
Akkor nem várnám annyit a halált.

1931. január 31., szombat

Fricinek elmondtam, mennyire mélyen vagyok, és hogy már-már ott tartok, hogy a Dunának megyek. Erre mit mond támogatólag az én drága haverom?

– Remek ötlet, kisfiam, menjél csak! – Néztem rá, mint borjú az új kapura, ő az én legmelegebb szívű barátom? A legnagyobb támogatóm? Akkor minek nekem ellenség?!

Humorral próbáltam elütni a dolgot. Elmondtam neki, amit egyszer Molnár Ferencről hallottam, aki szörnyen depresszív ember, folyton véget akar vetni az életének. Amikor egyszer éppen megint öngyilkos akart lenni, Bródy Sándor tippeket próbált adni neki, de Molnár félbeszakította:

– Sándor bátyám! Én csak olyantól fogadok el tanácsot öngyilkosságügyben, akinek már sikerült!

– Fricikém, te csak ne adj nekem tippeket! – szóltam barátomra félik tréfásan. Szerencsére nem fogadott szót.

– Na jól van, ne ijedj meg! Nem komolyan gondolom! Elég jó író lehet még belőled, ha nem vigyázol magadra. De ehhez legfontosabb a hírnév. Először is nevet kell magadnak csinálni! – jelentette ki.

Felvilágosítottam, hogy én már „csináltam” magamnak nevet, Reich helyett Rejtő lettem.

– Az nem névcsinálás, az csak névválasztás – teremtett le. – A névcsinálás azt jelenti, hogy ismerté teszed a neved. A tiédet ki ismeri a rokonaidon kívül? A Nagykörút tizenhét olvasója?! Menj te csak a Dunának! – tartott ki az alapötletnél –, mint Beketow. Az ilyesmire mindenki felfigyel!

– Aha! – válaszoltam okos szemmel. – Nem értem. Az én lovaimat nem sorozták be a seregbe!

Aztán elmagyarázta. Ez a zseni pillanatok alatt lényegében egy ötfelvonásos drámát remekelt nekem – rólam...

1931. február 15., vasárnap

Első felvonás: Bevezetés

A Pesti Naplóban ma megjelent Karinthy egész oldalas nyílt levele „Egy úrhoz, aki ma öngyilkos lesz”. Ebben egy ismeretlen valakihez ír, aki statisztikai számítások szerint a mai napon öngyilkos lesz Pesten, „mert mindennap születnek, ölnek, nevetnek, nyernek és vesztenek emberek”, és „valahol, valaki okvetlenül meggyilkolja magát”. Nincs szó a cikkben rólam, vagy bárki konkrét személyről, Karinthy csak úgy általánosságban foglalkozik a problémával. Bár egyetért azzal, hogy a tömeges öngyilkosság volna az egyetlen demonstráció, amivel a középosztály felhívhatná a világ figyelmét rettenetes helyzetére, mégis úgy véli, hogy önmagában a tény, hogy valaki elér e réteg aljára, nem ok az öngyilkossághoz, hiszen az illető átléphet az alsóbb rétegbe, így annak a legtetejére ér, ahol új világok, új arcok, új lehetőségek kötéltáncába foghat. „És miért pont én, te, vagy ő legyen az áldozat, miért ne valaki más?” – teszi fel a kérdést. „Mostohaanyád, a Társadalom, kitett az ajtó elé, s így szólt: Eredj világgá! Olyan borzasztó ez a mondás? Miért nem így érted: Tiéd a világ?”

Győr, 1931. február 24., kedd

Második felvonás: Bonyodalom

Karinthy újabb cikke jelenik meg a Pesti Naplóban, immáron nekem címezve, de úgy megírva, mintha én (teljesen ismeretlenül) írtam volna neki egy választ a cikkére, amelyben bejelentem tulajdon öngyilkosságomat: „Kedves Jenő, én csakugyan nem örültem a dolognak – azért nem örültem, mert fájt, hogy egy tehetséges ember itthagyja ezt a tehetségtelen világot... Az Ön rokonai aggódnak, hogy Ön öngyilkos lett. Én azt mondtam nekik: Ön nem lett öngyilkos, Ön csak vezetéknevét igazolva elRejtőzött! Egyetlen támaszom e feltevésre egy elmélet, s ez így szól: akiben annyi életerő van, hogy az öngyilkosságát követelő okokat és érveket oly tökéletesen fogalmazza meg, mint ahogy Ön tette levelében, az nem lesz öngyilkos. Megmondtam: aki öngyilkos lesz, túlbecsülte az életet. Reménytelenül szerelmes belé, nem bírja látni, elfut előle. Ön jól látja az életet, olyannak, amilyen. Ön nem fogja szaporítani azok számát, akikkel ez az olcsó démon eldicsekszik, hogy meghaltak érte, mert nem akarta meghallgatni őket. Ne szégyenítsen meg még egyszer azzal, hogy okoskodásomra rácáfol...” stb., stb. Aztán a cikk végén még egy igazán drámába illő felszólítás következik: „Jenő, gyere haza, minden meg van bocsátva!”

Még ugyanaznap

Harmadik felvonás: Kibontakozás

A Magyarország cikket közöl ugyanazzal a fényképemmel, mint a Pesti Napló, és beszámol arról, hogy farsang húshagyókeddjének estjét a Vigadóban töltöttem egy társasággal, meglehetősen lehangolt állapotban, majd az egyik Duna-parti étteremben iszogattunk, de egyszercsak kabát és kalap nélkül kirohantam onnan, a társaság pedig csak azt láthatta, hogy a Duna felé tartok, és nyomtalanul eltűnök. A Magyarország mellett a Népszava is röviden beszámol arról, hogy valószínűleg öngyilkosságot követtem el...

1931. február 25., szerda

Negyedik felvonás: Tetőpont

Gyulus bátyám (úgy is mint a család ügyvédje) bejelentést tesz a főkapitányságon. Öngyilkosságtól tartanak, ezért azonnal mozgósítják a Dunai Mentőegységet, amely egy motoroshajót küld a keresésemre. A rendőrség gőzerővel nyomoz, hiszen Apuka korábban egy nagy szövetkezet igazgatója volt. (Egy „senkit” nyilvánvalóan nem keresnének ilyen intenzitással...)

„Rejtő Reich Jenőt művelt, tehetséges embernek ismerték, aki irodalmi téren is sikerrel próbálkozott” – írja a Magyarország névtelen hírlapírója újabb cikkében, aki ezek szerint jóval többet tud rólam saját magamnál, hiszen még alig alkottam valamit irodalmi téren (legfeljebb az Almássy téren, már ha az irodalmi közterületnek számít), a Nagykörút „fényes sikerén” kívül.

A cikk azt sem felejti el megemlíteni, hogy szüleim tíz napja Abbáziában üdülnek, így egyedül maradtam a Rákóczi úti lakásban, amely eredetileg apám cége, az Éléstár irodája volt. Ez aztán a nyomós ok egy öngyilkossághoz! Persze az állandó telefonhívások miatt, amikor azt kérdezgetik: „Éléstár?! Éléstár?!”, néha tényleg kedvem lenne öngyilkosságot elkövetni, de inkább csak azt szoktam válaszolni:

– Nem kérem, ez a nappali, de ha óhajtja, akkor rögtön kimegyek a spájzba...

Visszaemlékszem arra, amikor Apa megalapította az Éléstár nevű nagyvállalatát. A megnyitás ünnepélyes formái lényegesen egyszerűbbek voltak, mint a Titanic vízre bocsátása, vagy a Királyi Akadémia centenáris ülése, mert mindössze arra az egyetlen ünnepélyesnek mondható beiktató eseményre szorítkozott, hogy a cég tulajdonosa (Apám) személyesen megjelent a lakás ajtaja előtt egy réztáblával és egy kalapáccsal, fogai között négy darab szöggel, és a levelesláda fölé odaerősítette a cégtáblát.

Az egész ország keresi tehát az eltűnt tehetséges, fiatal írót (aki még alig írt valamit)...

Budapest, 1931. február 27., péntek

Ötödik felvonás: Megoldás

Három nappal ezelőtt Győrben a magyar Sherlock Holmes és hűséges Watsonja – Czitkovics és Horvát detektív urak – hosszas nyomozás után rám leltek „rejtekhelyemen”, szállodám kávézójában, ahol éppen békésen reggeliztem. Egy névtelen jóakaró ismert fel az újságban megjelent fényképek alapján, és hívta ki őket. (Én voltam, hiszen „Magad uram, ha szolgád nincs.”)

Tegnapelőtt Az Est – amelynek véletlenül éppen Gyulus a jogásza – már meg is írta: „Megkerült az eltűnt Rejtő Reich Jenő. Budapesttől Győrig farsangolt.” A rólam szóló cikkük alatt pedig igen stílusosan P. J. Potter A kártyajáték művészete című könyvének hirdetése található. Úgy látszik, a szerkesztő valahonnan megtudta, hogy mi a szenvedélyem – igaz, ezt sohasem titkoltam...

Tegnap aztán végül besétáltam a Magyarország szerkesztőségébe, hogy udvariasan megköszönjem a segítségüket. A beszélgetésünkről részletesen beszámoltak a mai kiadásban, megírva azt is, hogy nemrégiben érkeztem haza Afrikából, ám pesti próbálkozásaim csődbe mentek, szüleim is magamra hagytak, ezért újra Afrika felé vettem az irányt. Bécsben azonban utolért „öngyilkosságom” híre, ami miatt visszafordultam, de Győrben annyira rám tört az éhség, hogy leszálltam megreggelizni, ezért találtak éppen ott rám. Régi bölcsesség, hogy elsősorban is jó enni és inni, ha valamilyen probléma előtt áll az ember, nem kell fejest ugrani a dolgokba, blablabla...

Nem túl hihető történet, de jobb nem jutott eszembe. Karinthy viszont tényleg egy zseni. Így kell egy teljesen ismeretlen senkiből két hét alatt egy egész ország által ismert „tehetséges, fiatal írót” csinálni – még mielőtt az illető akár egyetlenegy könyvet, vagy bármi olvashatót is valaha kiadott volna! Az már csak külön ajándék volt tőle, hogy így megláthattam, mi történik azzal, aki halála után aránylag jó egészségben megjelenik a Nagykörúton...

1931. március 2., hétfő

Egy „tehetséges, fiatal író” hol máshol is mászkálhatna, mint a New York környékén. Szívesen be is mentem volna melegedni a kávéházba, mert a mínusz húsz fok körüli hidegben egy szál

gumiköpenyben és fehér tornacipőben eléggé dideregtem a jeges utcán, de alig néhány fillér zörgött a zsebemben, így csak irigykedve bámultam a bent ülőket. Egyszerre az egyik leszegett fejjel körmölő író felpillantott, és tekintetünk összeakadt. Nádasi Laci volt az, akivel a lapkiadásunk fiaskója óta nem találkoztam. Behívott, és nekem is rendelt kapucínert, meg hozzá egy benyovkát,[41] hogy felmelegedjek. Elmeséltem neki az „öngyilkosságom" hites történetét, mert ő csak a lapokban közölt verziót olvashatta. Remekül szórakozott Frici dramaturgiáján.

Felajánlotta, hogy dolgozzunk újra együtt, ö kezd már szépen befutni, mint kabarészerző: a Royal Orfeumban már játsszák két rövid jelenetét, most pedig egy harmadikon dolgozik, amit a Bethlen téri Színház rendelt meg tőle. Egy Mary nevű lányról szól majd, és talán ez is lesz a címe. Velem éles ellentétben ő jól áll anyagilag, így azt is megengedhette magának, hogy átvigyen a Guttmann Áruházba, ahol tetőtől talpig felöltöztetett. Mivel vastag nyakam és széles idomaim miatt mindenből extra méretűt kellett venni, így elköltött rám vagy ötven pengőt. Az inget, nyakkendőt, öltönyt és cipőt egyből fel is vettem, és így már kezdtem egészen embernek érezni magam. De barátom ezzel még nem fejezte be a nagylelkűséget. Rábeszélt, hogy költözzek hozzájuk a Thököly útra, akkor nem kell fagyoskodnom a Rákóczi úti jéghideg irodalakásban. Mivel tüzelőre nekem persze nem futja, így szégyenkezve bár, de elfogadtam az ajánlatát.

1931. május 5., kedd

Ma van Apukáék harmincadik házassági évfordulója. A nőkkel kapcsolatos eddigi tapasztalataim alapján nem hiszem, hogy nekem is lesz ilyesmiben részem. Szüleim csodás emberek, ahogy a bátyáim is, de valahogy mégis olyan, mintha idegenek lennénk egymás számára. Apa gyakran ír Abbáziából. Egészségileg jól érzik magukat, de sosincs pénzük, és nagyon unatkoznak. Apuka különösen rosszul viseli a kényszerű tétlenséget, ö, aki egyszerre volt négy-öt cégnél vezető beosztásban, csak ül egy fügefa alatt, és bámulja a tengert. De most olaszul tanul, és valami üzleten töri a

fejét, talán szuvenírboltot akarna, de a konzervlerakatok is izgatják. Szeretnék, ha meglátogatnánk őket, vagy legalább sűrűbben írnánk.

Én ebben nem vagyok túl jó. Ha már írok, akkor igyekszem azt hivatásból tenni. Szüleimmel sajnos csak múltbéli dolgokról folyik a szó (kivéve persze a tabutémát, Kicsi Angyalt), mivel a jelen és a jövő egészen mást jelent nekik, mint nekem.

Budapest, 1931. május 28., csütörtök

Tegnap Lacival megnéztük a Király Színházban Ménessy és Garay új operettje, a Hajrá Hollywood bemutatóját. A szerzők és a színház nagyon gyorsan dolgoztak, mert a történet az éppen négy hónapja lezajlott Miss Hungary választásról szól. Az igazi szépségkirálynő, Tasnády Fekete Mária messze nem tetszik nekem annyira, mint az őt játszó Bársony Rózsi (akinek ez az utolsó premierje Budapesten, mert már aláírta a lipcsei szerződését), és főleg mint Orosz Vilma, akik miatt eljöttem megnézni a darabot.

A proszcéniumpáholyban persze ott ült Ábrahám Pál is, aki Rózsit tizenhat éves korában felfedezte a tánckarban, és azóta is mindenben támogatja. Nekem aztán hiába nyilatkozzék úton-útfélen, hogy a barátságon és a kölcsönös művészi tiszteleten kívül semmilyen más kötelék nem létezik közöttük. Szerintem jóval többről van szó, amire fényes bizonyíték, hogy Ábrahám egyenesen Rózsinak írta Bessie szerepét a „Hawaii Rózsája” operettben, amelynek az ősbemutatója ezen a nyáron lesz Lipcsében.

Ábrahám Pál sokat jár a New Yorkba, így elég jól ismerem. Azt mesélik róla, hogy a Zeneakadémia elvégzése után banktisztviselő lett, de belekeveredett valami kétes tranzakcióba, és a Markóban kötött ki, ahol kiverték a fogait, ezért teszi beszéd közben mindig a szája elé a kezét, amitől alig lehetett érteni, amit mond. Talán emiatt sem szeret beszélgetni, inkább zenében kommunikál. Sovány, hajlott hátú, enervált ember, mégis roppant elegáns benyomást kelt, amikor frakkban vezényel, egyedülálló stílussal, pálca nélkül, csak a fehér kesztyűs kezével.

A Hajrá Hollywood az első premier a Király Színházban azóta, hogy az igazgató, Beöthy Laci a hónap elején meghalt, és még alig néhány napja volt csak a temetése, így távolról sem volt felhőtlen a

hangulat. Engem persze Vilma látványa is megint kiborított, ezért előadás után beültem vagy harmincöt kocsmába, és addig ittam, amíg feljött a nap. A holdat és a csillagokat már nem láttam, amikor kitántorogtam az utolsó kricsmiből, de Vilma szemét, mellét, combját még igen. Kár volt ennyit költenem...

1931. június 18., csütörtök

Megjelent az első cikkem Az Újságban, természetesen Karinthy jóvoltából. Olyan emberek írnak ide, mint Nagy Endre, Márai Sándor és más óriások. Én a külföldi kalandjaimból állítottam össze nekik egy rövidke írást, amelyben beszámoltam arról, amikor Tarvisióból Klagenfurtba toloncoltak, és a többi rabbal együtt fát kellett vágnom a havas börtönudvaron, illetve arról, hogy milyen volt a börtön, amikor engedély nélküli házalásért ültem Svájcban.

Fricinek alig jut ideje rám mostanában. Rengeteget dolgozik, miközben állandóan áll náluk a bál. Azért módját ejtettem, hogy aláírassak vele egy képeslapot, amit a szüleimnek küldtem Abbáziába, hadd lássák, milyen előkelő társaságom van. Frici kinevetett emiatt, mégis elintézte, hogy rajta kívül még Babits Mihály, Nagy Endre és Becker Baby szignója is rajta legyen az anzikszon. Apáék el fognak ájulni!

Karinthyék vitáinak középpontjában az áll, hogy Arankának a világ összes pénze sem lenne elég, ráadásul fűvel-fával megcsalja szegény Cincit. Most éppen a gyerekkori haverunk, Garai Pubi van soron, miután ez a nimfomán cemende a pletykák szerint lezárta három évig tartó, az egész város által ismert viszonyát Déry Tibivel. Garai Pubit még szinte gyereklányként szülte az anyja, Grün Frida, aki három lánytestvéréhez (Ella, Irén és Margit) hasonlóan színésznő lett. Eredetileg volt egy ötödik lány is a családban, de ő eltűnt a történelem forgatagában. Margit volt közöttük a legszebb, és ő bérbe adta szépségét azért, hogy legyen pénzük a tanulmányokra, amit már Gombaszögi néven végeztek el Rákosi Szidi iskolájában. Rögtön utána Fridát Beöthy Laci szerződtette a Magyar Színházba, majd a Vígbe ment át, és még az első világháború előtt megházasodott kollégájával, a jóképű Rajnai Gáborral. A nagy szerelem hamar ellobbant, és a házasság felbomlott. Ezt követően

Frida másfél évig az olasz komponista, Mascagni szeretője volt, de a rossz nyelvek szerint akkoriban a még meg nem koronázott IV. Károllyal is intim viszonyba lekerült.

1919 elején egy szerelmes kereskedősegéd rálőtt, majd öngyilkos lett. Frida súlyosan megsérült az arcán, de a sérülése nyomait László Ernő kozmetikus-bőrgyógyász szinte teljesen eltüntette. A kezelés váratlanul jól sikerült, mert Frida húga, Irén férjhez is ment László Ernőhöz, és felhagyott a színházzal. Frida azután másodszor is férjhez ment, Az Est című lap tulajdonos-főszerkesztője, Miklós Andor felesége lett, aki akkor már az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. tulajdonosa is volt, így kivételesen jó partinak számított. Ennek megfelelően most már Pubinak is különlegesen jól megy a sora. Amikor viccelődtem vele, hogy a nők most már csak emiatt fognak vonzódni hozzá, sértetten csak ennyit mondott:

– Kikérem magamnak, kérlek! Engem a nők nem csak a pénzem miatt szeretnek.

– Hanem? – kérdeztem szemtelenül.

– Hanem az ajándékaim miatt is...

1931. augusztus 31., hétfő

Kevés cikkre adnak megbízást, így amikor éppen nem ezzel foglalkozom, és nem is kártyázok, akkor verseket írok. Ezeket ugyan egyik újság sem veszi be, de legalább gyakoriok. Én költő vagyok – költő, mint Leonardo, akinek a feje meg volt mérgezve számokkal és mértani haladványokkal, de nekem talán Mona Lisám se lesz, Utolsó vacsorám sem lesz.

Hajnalonta sokat sétálok, főleg a Duna-parton. Ha nézek egy hajót, ahogy végigmegy a folyón, akkor a legszebb hangulatban az jut eszembe, hogy Einstein szerint én másképp látom. A komplikált koordináta-rendszerek összekeverednek a kis hajólámpákkal... Ilyenkor nagyon szeretem Leonardót, aki az Apokalipszis végtelen óceánján úszó tetemeknél vigyázott, hogy a beesési szög egyenlő legyen a visszaverődési szöggel. A logikának és az intuíciónak ez a különös kontrasztja nagyon kevés emberben van meg, és többnyire

azok nagyon érzékenyek és nagyon szerencsétlenek. Ahogyan én is. Ezt a különös érzést próbálom megírni a verseimben:

Én még sohasem írtam.
Csak leírtam ezt meg azt és igaz sem volt.
Most tudok írni és látom, hogy mi az.
Igaz...
...Mivel verset nem tudok írni,
Most már sűrűbben teszem. Lehet hogy szép lesz,
Mint a giccs volt, mint egy idegen földrész,
Ahol sohasem jártam, és mégis
Elvezettem oda nagy veszélyek közé
Mindég csak másokat...

1931. szeptember 13., vasárnap

Sosem felejtem el azt a napot, amikor az iskolában megtudtuk, hogy Herceghalomnál vasúti szerencsétlenség történt, és egyik osztálytársunk apja is az áldozatok között volt. Hát a mai napot sem fogom soha elfelejteni. Az akkori baleset helyszínétől csak pár kilométerrel Pesthez közelebb, Biatorbágyon ma valaki felrobbantotta a nagy vasúti viaduktot, és a Budapestről Ostendebe tartó nemzetközi gyors hat Pullmann-kocsija a mozdonnyal együtt huszonhat méter magasból lezuhant. Legalább húszán szörnyethaltak, sok a sebesült is.

Az egyik áldozat pedig megint egy közeli ismerősöm volt, Herczok-Jakubovic Ottó ügyvéd, Gyulus egyik legjobb barátja. Eszembe jut persze az is, hány ezer kilométert utaztam vonaton, hányszor történhetett volna velem is valami hasonló szörnyűség, így megint kínoz az önvád, hogy én túléltem, míg ők nem...

1931. szeptember 25., péntek

Természetesen ma én is ott ültem az első hangosfilm, a Kék bálvány bemutatóján a Royal Apolló mozgóképszínházban. A film,

amely Korda Sándor új, zuglói filmgyárában, a Corvinban készült, nagyon aktuális, ugyanis arról szól, hogy egy magyar földbirtokos (a lányok álma, Jávor Pál játssza) mindenét elvesztette, és az inasával (Gózon Gyula) kivándorol Amerikába.

Sokan valóban mindenüket elvesztették itthon az elmúlt hetekben-hónapokban, még Bethlennek is le kellett mondania az államcsőd miatt, pedig áprilisban még nagyon ünnepelték a tízéves miniszterelnökségét. A film nem nagyon tetszett, de Angyal László, aki eddig csak karnagyként volt ismert, Harmath Imre versére remek kis dalt írt, amit Gózon Gyulával együtt énekel már a moziban a közönség, és a Nagykörúton is minden rikkancs ezt fütyüli. Hozzám kiváltképp közel áll a szövege:

Bejártam már a világot földön-vízen,
De éjszaka néha még a róna izen:
Álmomban, otthon a búzaföldön vagyok,
A szívemben fakadók, a régi, vidám dalok
Van London, van Nápoly,
van Konstantinápoly,
Van Róma, Barcselona,
Madrid, Csikágó.
De kérem, ma nékem,
A földön s az égen
Egy város van csupán
Mit szívem imád: óh!
Hol az utasok kiszállnak,
Duna és Tiszának
Közepén találod...
Csak kutasd, keresd!
Van London, van Nápoly,
van Konstantinápoly,
De nékem mindhiába
Egy van: csak Pest!

1931. október 15., csütörtök

Nádasi Lacival bejárok a Royal Orfeumba, ahol ő már valóságos házi szerzőnek számít. Amikor Tarján Vili átvette az Orfeumot Zerkovitztól, a New York után ebből a helyből is csodát hozott ki (nem is beszélve a margitszigeti Párisién Grillről, ahol egy forgószínpados, néger zenekaros luxuséttermet alakított ki a Grand Hotel mögött, de az nekünk túlságosan is drága hely).

Egyértelműen a főváros legszínvonalasabb varietéje lett a Royal, ahol artista- és revüszámokat nézhet meg a nagyérdemű, de nemritkán operetteket is, az emeleten pedig remek kis kabaré működik. Újra Zerkovitz irányítása alatt fungálnak, mivel Tarjánnak túl sok volt egyszerre három ilyen felkapott helyet igazgatni. A főrendező most Herczeg Jenő, a karmester a mindig lenyűgöző Márkus Alfréd, a díszlettervező pedig egy Vogel Eric nevű roppant tehetséges fickó, akivel máris jó barátságba keveredtünk.

Tavaly és tavalyelőtt is itt lépett fel Josephine Baker, de sajnos erről az élményről lemaradtam, pedig oltári hecc lehetett! A produkcióban nemcsak a táncosnők, hanem maga az énekesnő is gyakorlatilag anyaszült meztelen szerepelt, talán másképp nem is tudott volna énekelni. Még az első fellépése előtt Petrovácz képviselő interpellált a Parlamentben, mert szerinte a félmeztelen fekete táncosnő „megzavarhatja az ország fiatalságának erkölcsi fejlődését”, ezért az Országgyűlés különbizottsága megnézte a művésznő zártkörű előadását, ami után aztán a produkciót végül mégiscsak jóváhagyják. Tehát a Fekete Gyöngy sikeresen megoldotta azt a világraszóló problémát, hogy miképpen lehetséges egyetlen selyemzsebkendőből egy minden tekintetben kifogástalan táncosnői ruhát szabni. A „cirkusz” miatt az emberek aztán összeverekedtek a jegyekért.

Baker fő száma a *Yes! We Have No Bananas* című dal volt, amit stílszerűen banánszoknyában adott elő. Ennek olyan híre ment, hogy az emberek órákig álltak sorban banánért (bár nem hiszem, hogy mindannyian szoknyát akartak volna varratni belőle). A Nyugati előtti élelmes cukorkaárus pavilonja lett a banánkereskedelem legfontosabb helyszíne, így a nép át is keresztelte Banánszigetnek. A műsor beharangozójaként pedig Márkus Alfréd és Vadnay László csodás slágert írtak, amit a fél város énekelt:

Az én babám egy fekete nő.
A szeme fénylő fekete kő.
Fekete hajú, fekete fajú,
Jól tudom, boldog, akit megölel ő.
Fekete gyöngysor van a nyakán,
Fekete testén csak a banán.
Piros, mint tűz a szája, s a Charleston-t úgy riszálja
Az én kis fekete babám.

A Fekete Gyöngy a hatalmas sikerre való tekintettel tavaly újra eljött Pestre, de úgy látszik, hogy az emberek addigra mind megették a banánt, mert Márkus Alfréd – ezúttal Harmath Imre szövegével – akkorra már az Oly jól csúszik ez a banánhéj című nótával aratott! Josephine Bakerhez hasonlóan lemaradtam sajnos az Orfeumban vendégszereplő pápua néptánccsoportról és Jasa Jusnyi Kék Madár Társulatáról is, de őket legalább Berlinben már megnézhettem.

Nem véletlen, hogy már évtizedek óta sikert sikerre halmoznak a világ minden táján. Megfoghatatlan műfajú az előadásuk, olyan, mintha egy színes mesekönyv elevenedne meg a szemünk előtt. Extravagáns díszletek és jelmezek, hol szecessziós, hol kubista, hol konstruktivista, hol népi ihletésű képek folyama, amely egyszer ártatlanul naiv, máskor vitriolosan ironikus tükre a valóságnak, a cári Oroszországtól a dekadens Berlinig. Mindez dalban, táncban, pantomimban előadva. „Az idő pénz” című jelenetük pedig a legzseniálisabb dolog, amit valaha láttam színpadon.

A héten viszont megnéztem az Orfeumban a Bohóckirályt, Grockot. Ez a pasas először bejön egy hegedűvirtuózzal, aki csodásan eljátszik egy Brahms táncot, majd Grock egy hatalmas bőröndből előhúz egy icipici gyerekhegedűt, kezére pedig olyan kesztyűt húz, mint amivel a háziasszonyok a tepsit veszik ki a sütőből, és abban legalább ugyanolyan jól eljátssza a Magyar Táncot, mint a hegedűművész. Ugyancsak a kesztyűben csodásan zongorázik, klarinétozik, tangóharmonikán játszik, németül, franciául, és magyarul is énekel, ezerféle hangon (szintén kesztyűben). Ilyen

zenei talentum még sosem született, Mozartot és Beethovent is beleértve!

A Royal megszerezte fellépőnek a másik bohóczsenit is, aki nemsokára megérkezik. Charlie Rivelnek eredetileg valami lehetetlen katalán neve volt, de barátja, Chaplin tiszteletére felvette a Charlie nevet, miután 1923-ban Londonban megnyerte a Chaplin-imitáló versenyt, amelyen harmincán indultak – köztük, mint később kiderült, maga Chaplin is. A legenda szerint Chaplin azt kérdezte a verseny után a legyőzőjétől: „Most te utánozol engem, vagy én utánozlak téged?”

1931. október 21., szerda

Nádasi Lacival minden este színházba járunk. Főleg az Orfeum emeleti Cabaret-jában, vagy a Bethlen téri Színházban tanulunk Nótitól, Kellér tői, Harmath Imrétől, Görög Lászlótól, Szőke Szakálltól és a többiektől. Laci időközben folyamatosan írja a maga jeleneteit, és engem is erre biztat. Elég jól fizetnek ezért, még egy rövid kis jelenet is vagy háromszor annyit hoz, mint a leghosszabb újságcikk.

A Bethlen téren két éve Nézzse Fekete alapított színházat szerződés nélküli színészekből, konzorciumos alapon. Ő eredetileg az Eskü téri Apolló Kabaré titkára volt, és azért nevezték el így, mert mindig úgy kezd el tárgyalni, hogy „Nézzse, uram...”. A színház épülete egy gyönyörű, kétudvaros bérpalota, amely hét emeletével és mintegy száz lakásával Budapest legnagyobb bérháza, amely még a Gellért-hegyről nézve is jól látszik.

Fekete ebben az épületben nyitott egy ötszázötven személyes „filléres kabarét” a Csikágó lakóinak szórakoztatására, ahol főleg Kellér Dezső, a színház főrendezőjének darabjait játsszák, aki Gyulus iskolatársa volt a Madách Gimnáziumban, így nekem is régi ismerősöm. A legjobb színészek, Csortos Gyula, Sulyok Mária, Fedák Sára, Kiss Manyi, Gőzön Gyula, Feleki Kamill lépnek fel itt (sőt néha még Tarján Vili is, mint konferanszié), így szinte állandó a telt ház. Úgy látszik, a környék szegényei is áldoznak a kultúrára. Laci barátom meg is jegyezte valamelyik este:

– Micsoda siker! Bicikli bicikli hátán áll a színház előtt!

Színház után aztán hajnalig a Belvárosiban, a New Yorkban, a Japánban vagy valamelyik másik kávéházban kártyázom, cigaretták és kávék tucatjait fogyasztva el mások kontójára, sőt néha egy-egy pohár italra is sikerül meghívatnom magam. De ez nem fontos, a zsuga a lényeg. Főleg tíz- vagy tizennégy lapos romit játszom, és igen ritkán nyerek. Csak találjam meg egyszer azt a csirkefogót, aki kitalálta azt a mondást, hogy „Akinek nincs szerencséje a szerelemben, annak annál inkább mázlija van a kártyában”!

1931. november 27., péntek

Újabb filmpremieren voltam. A Royal Nagy Mozgóban ma este mutatták be Székely István filmjét, a Hyppolit, a lakájt. Az újgazdag Schneider Mátyás szerepét a zseniális Kabos Gyula játssza, akivel a vetítés után kezet is foghattam, mert a női főszereplő, egykori színitanodai osztálytársnőm, Fenyvessy Évi bemutatott neki. Nehéz elhinni, hogy ez a színészóriás néhány hónapja megbukott, mint az Operettszínház igazgatója, és most csak közönséges színészként alkalmazzák ugyanott. Persze a gazdasági válság a színházak életére is hat. Jószerével csak a zenés műfaj tudja valamelyest alapszinten fenntartani még magát. Vagy már az sem.

De a mozi nagyon hódít, ez a film pedig kiváltképp. Nóti Károly sodró lendületűre és ellenállhatatlanul humorosra szabta át Zágon Pista darabját, a színészek játéka pedig csupa-csupa telitalálat: a szép Jávor, az okos Csortos, a jópofa Gózon, az elegáns Fenyvessy és a kihívó Erdélyi Mici az első pillanattól fogva lenyűgözik a nézőt. A legnagyobb sikert azonban Eisemann Mihály slágerei aratják: a Köszönöm, hogy imádott, a Pá, kis aranyom és a többi dal bebújik az ember bőre alá, és az ártatlan áldozatot azután már csak annak száján át hagyják el...

1932

1932. január 26., kedd

Egyre több időt töltök a gyönyörűen berendezett Japán Kávéházban, amelynek falait nevéhez illő orientális csempék borítják. Itt még a telefonfülke üvegablakát is Rippl-Rónai József tervezte, és Róth Miksa kivitelezte. Ma már ez az a hely, a Jókai tér és az Andrássy út sarkán, ahol az elit művészvilág megfordul, így nekem is itt a helyem. Mindenáron be akarok kerülni közéjük. Nincs hiány itt költőből és íróból: Kassák Lajos, Szép Ernő, Nagy Lajos, Tersánszky Józsi Jenő és József Attila mindennapi vendégek, de a színészektől az artistákon át a revü- és operett-táncosnőkig minden művészeti ág képviselői megfordulnak itt. Régen még a legnagyobb festők is mind idejártak, Szinyei Merse, Ferenczy, Rippl-Rónai és Kernstok, de mára alig maradt belőlük mutatóba, mert az ő nemzedékük nagyrészt kihalt.

A tulajdonos, Kraszner Menyhért kiváló konyhát és cukrászatot visz, és hitelt is ad, így általában itt étkezem. A menü 1 pengő 34 fillér, de mi, művészek és írók kedvezménnyel, 1,20-ért kapjuk. Igaz, a New Yorkban a felvágottakat tartalmazó „irodalmi tál” csak 1.10-be kerül, a főzelék feltéttel pedig csak 0.80-ba, de itt tartalmasabb és sokkal finomabb is a koszt, és az üzletvezető sem akárki. Weisz Richárd az MTK atlétája volt, súlyemelő- és birkózóbajnok. Még 1908-ban, Londonban nyert olimpiai bajnoki címet, majd – miután az amatőr versenyzési jogát felfüggesztették – pénzdíjas versenyeken indult, sőt cirkuszokban is fellépett. A tengerészeinél is szolgált egy

évet valamikor Horthy alatt, amikor még volt tengerünk. Azt mesélik róla, hogy unokatestvére Weisz Eriknek, azaz Houdininak, de ez is csak annyira valószínű, mint Leslie Howard esetében. Igaz, Richárd és Eric testi ereje fiatalkorukban valóban hasonló lehetett. De mit számít ez? Végül is az egész világ egy nagy (Weisz-)család...

A Japánban igyekszem mindig a sarokasztalt elfoglalni, mert így jól át tudom tekinteni az L-alakú helyiség mindkét szárnyát, és még azt is hallom, hol folynak a legérdekesebb diskurzusok. Minden pletykát, kulisszatitkot meg lehet itt tudni: bemutató lesz a Vígszínházban, de nem az kapta a főszerepet, aki remélte; a Színházi Élet 16 pengőt fizet egy novelláért, a Délibáb 8 pengőt egy cikkért; ki kivel és kivel nem; stb., stb.

1932. február 19., péntek

Rájöttem, hogy a legérdekesebb a ponyvaregényírókat hallgatni. Ök általában csak ebéd után érkeznek. Ilyenkor létrejön a tőzsde. Adnak és vesznek. Témát, címet, társat keresnek és cserélnek. Hamar kialakul az aznapi irányzat: légióban különös kereslet van (ez a fő cikk), de tartja magát a cowboy is... Detektív lanyha... Ilyen és hasonló furcsa mondatfoszlányok keringenek a kávéházban:

– Társulok légióhoz!

– Fél regényhez készpénzzel beszállok!

– Én adok légióötletet!

– Nekem most kell szállítani egy cowboyt, és van egy félig kész légióm!

– Stop! – mondja másvalaki. – Egy cowboyt visszakaptam a kiadótól.

– Indián nélkül!

– Félvérrel. De a címet megtartom!

– Stop! Itt a félig kész légió!

– Új vállalat alakult, amelyik kizárólag légionárius regényeket nyomat! Vesz négyívest... vesz tizenkét ívest... húszívest... Másodközlésben is!... Harmadközlésben!... Elfogadáskor azonnal csekket ad...

Aztán hirtelen lecsendesednek. A helyiség valamennyi alkotója buzgón írni kezd. Időnként az órára néz valamelyik, s még buzgóbban folytatja. Megáll, csak másodpercekre, a rágás szenvedélyének hódolva, ám mentolos ízű gumi helyett irónja keserű gyökerén rágódik, a felső nagyőrlő és a jobb alsó kisőrlő segítségével.

Azután az így nyert lendülettel ismét a papír fölé dőlve rója a sorokat. Hatig végeznie kell, mivel a kiadóhivatal zárása után a szerkesztőség utalványait aznap már nem válthatja be. Néha aztán feltűnik egy-egy égő szemű, lobogó hajú iíjú, aki nem tekinget a faliórára, nem rágja az irónt, mindössze néhány szál papír van előtte, és a nagy részét immár teleírta. Ez a kezdő. Olyan, mint én (kivéve a lobogó hajat)...

1932. március 25., péntek

Apáék újra írtak Abbáziából. Apa most már reggel héttől délután ötig egyfolytában dolgozik, képviseli az Óceán-konzervgyártót (ami megbízható partnernek tűnik, hiszen már 1926 óta jegyzik a pesti tőzsdén), de vajjal is akar foglalkozni. Május huszonötödikén megy az első szállítmány, ötven kiló vaj Pécsről. Ki kell majd váltania, vámot és forgalmi adót fizetnie stb., és aztán boltról boltra járva eladni. Ezt a műfajt már ismerem. Elég volt egyszer kipróbálnom. Megírta azt is, hogy persze minket mindig szívesen látnak, de addig is írjunk. Főleg Gyulusnak kötötték az orrára, hogy rendszeresen számoljon be az unokáról, és vigye le hozzájuk, amikor csak tudja.

1932. április 10., vasárnap

Amióta felszámoltuk a Rákóczi úti irodát, azóta jobbára a bátyáimmal lakom, a Dalszínház utca 10-ben, ami igen praktikus lenne, hiszen csak néhány lépésre van a Japántól. Azonban b. feleségeik is itt vannak. Klárival és a gyerekkel nincs is semmi gond, nagyon aranyosak mind a ketten, de Bözsi állandóan veszekszik Lalival, és ha mi beleszólunk, akkor velünk is. Apa a beszámolóink alapján már azt javasolta, hogy Lali szakítson Bözsivel, mert ez a nő

nem akarja, nem tudja és nem is fogja sosem boldoggá tenni őt, de hiába, mert Lali még mindig szerelmes, és jól tudjuk, hogy ez a lelkiállapot milyen nagymértékben oxidálja olykor a legacélosabb férfijellemet is.

Gyuluséknak elegük van ebből a hangulatból, így hamarosan kivesznek egy külön lakást. Már ki is néztek egyet, átellenben a Vígszínházzal. Gyulus a polgári tisztesség és az erkölcs mintaképe: csak a feleségét szereti és a munkáját, pedig állandóan asszonyokkal foglalkozik, folytonos kísértésben él, de éppen ezért tud erkölcsös lenni. Ismeri a nőket. Csak egy válóperes ügyvéd tudhatja igazán, milyenek is valójában az asszonyok...

1932. április 29., péntek

Szerencsére vannak kedvesebb Bözsik is. Egy Gatman Böske nevű hölgy levelet küldött nekem, miszerint tavaly olvasták azt a színes riportomat, amelyben megírtam utazásaim néhány epizódját az Újságnak, és a Révai Kiadó most szívesen venné egy rövid lélegzetű, hasonló témájú regényemet.

Kicsit utánaérdeklődtem a dolognak a Japánban, és megtudtam, hogy még tavaly tavasszal egy fiatal újságíró, bizonyos Újváry Sándor vetette fel ennek az új regényújságnak az ötletét. Keéri-Szántónak tetszett az az elképzelés, hogy külföldi ponyva helyett inkább magyar írók műveit adják ki, ami ráadásul a hazai szerzők anyagi gondjain is enyhíthet, hiszen egy újság átfutási ideje sokkal gyorsabb mint egy könyvé, tehát honoráriumot is hamarabb tudnak fizetni.

A hetente megjelenő regényújság neve pedig azért lett Nyíl, mert amikor a Vezér megkérdezte Újváryt, hogy szerinte mi legyen a lap neve, az újságíró egyszerűen levette a polcról a Révai Lexikon egy kötetét, és elé tette, mondván: nyissa ki bárhol, és találomra mutasson rá egy szóra, az lesz a lap neve. Tizenhat oldalas egy ilyen füzet, amiből tizennégy oldal a kisregény, amit a fennmaradó kettőn kisebb írások és keresztrejtvények egészítenek ki, valószínűleg a hetilapjelleg kihangsúlyozására. Barátaim szerint Lexi, a cégvezető (akinek a valódi neve Schultz Elek, de mindenki csak így szólítja) véleménye az volt, hogy egy ilyen regényújság

kiadása kockázatos, ráadásul a Révai kifejezetten konzervatív kiadó, a Nagylexikon és a klasszikus magyar írók (Jókai, Mikszáth stb.) összes műveinek terjesztője, így stílusában sem illik hozzájuk ez a profil, ám őt végül leszavazták.

Nekem is kicsit túlságosan nagystílűnek tűnik, hogy hatszáz pengőt fizetnek ötven gépelt oldalért, miközben a lap ára csak annyi, mint egy napilapé vagy egy gombóc fagylalté: tíz fillér (mindössze a fele az én szegény, megboldogult Nagykörútaménak). De bárcsak látnám már azt a hatszáz pengőt! És hol az a hatvan?! Amikor először mondta nekem Tersányszky, hogy hatszáz pengőt adnak, akkor könyörögni kezdtem neki:

– Jenő, ne mondd azt, hogy hatszáz! Biztosan csak rosszul hallottad! Annyi csak számtanpéldában létezik! De ötven, az van, vagy akár hatvan is lehet! Annyit már láttam!

Ilyen feltételek mellett persze sorban állnak náluk a szerzők. A tavaly júniusi első számban Erdős Renée Kaland Firenzében című kisregényét adták ki, és a lap azóta minden csütörtökön kikerül az újságárusokhoz, a trafikokba és az IBUSZ-irodákba, ahol a többi pengős regényt is árulják. Megjelent már írás Mikszáthtól, Tersánszkytól, Mórától, Krúdytól, Déry-től, Palotai Boristól, Várnai Zsenitől, Móricz Virágtól és Dénes Zsófiától is. És ide kérnek most tőlem kisregényt! Remeg a ceruza a kezemben, ahogy ez leírom. És végső soron ezt is Karinthy Cincinek köszönhetem, hiszen ő vitt be az Újsághoz, azután pedig ő keresztelt meg a Dunában...

1932. május 21., szombat

Bemondta a rádió: Endresz György, aki tavaly *Justice far Hungary!* feliratot viselő gépével átrepülte az óceánt, ma Rómában lezuhant, és szörnyethalt. Már a híres óceánrepülése is majdnem tragikus véget ért, mert az Újfundlandról hazatérő gépből kicsivel a cél előtt kifogyott az üzemanyag, így Felcsút határában, a mezőn volt kénytelen landolni. Most az Atlanti-óceánt már legalább egyszer átrepült pilóták találkozójára igyekezett Rómába, amikor szerencsétlenül járt, és bent égett a gépében. Meghalt Endresz, oda az Igazság?!

1932. június 1., szerda

Nagy nap ez a mai az életünkben. Hajnalban testületileg átjöttünk a Japánból a Wesselényi utca és az Erzsébet körút sarkára, ahol ötkor megnyílt egy új kávéház. Korábban itt a Vanek, majd az Angol kávéház működött. Most a helyet az új tulajdonos, Bucsinszky Lajos is – szerényen – saját magáról nevezte el. A kávéház létrehozója, Vanek úr (aki híres világjáró volt) annak idején japán stílusban rendezte be a helyiséget, és ködfátyol-képek vetítésével is kedveskedett vendégeinek. A fátyol hullámzott, így az árnyképek mozogtak, a rémült vendégek pedig sikoltoztak, mint egy *grand-guignol* színházban. De most egészen más lett a kávéház jellege. A falakat élénkpirosra festették, és máskülönben is igen modernre rendezték be, színes linóleumpadlóval és bőrfotelekkel, na meg egy süllyeszthető lifttel a ruhatár számára. Ilyen helyeket eddig csak Milánóban láttam. Azt hiszem, ez lesz az új törzshelyünk!

1932. június 6., hétfő

Apa változatlan szorgalommal küldi a leveleket Abbáziából, és továbbra is panaszkodik. Sokat dolgozik, az Óceán áruit hajózza át Fiúméból Abbáziába, és belekezdett a vaj- és szalámi-business-be is, de azért a Mamával együtt nagyon várják Klárit az unokával, akinek most küldött haza pár kiló banánt is. Abba már belenyugodtak, hogy Gyulus nem megy le hozzájuk idén se (ahogy mi sem Lalival), de legalább Gyurikát feltétlenül látni szeretnék...

1932. június 28., kedd

Jól sejtettem: a Bucsinszky lett az állandó főhadiszállásunk. Itt írom most a Nyílnak a kisregényt, de ez lett a Magyar Színház művészeinek esti találkozóhelye is. Már „Törzsasztaluk” van, ahol Törzs Jenő, Hevesi Sándor, Kabos Gyula, Dénes György és Harmath Imre is előadás előtt és sokszor utána is gyakran megjelenik. Sok író is eljár ide, Szerb Antal és Bálint György szinte állandó vendégnek számít, de be-benéz Hatvány Lajos és gyakran Karinthy Frici is. Ő olyankor mindig a Wesselényi utcai oldalon ül, a

mögötte lévő ablakban pedig rendszerint József Attila sakkozik Nagy Lajossal, akik szintén állandó törzsvendégek lettek.

Bucsinszky úr mindent megtesz, hogy jól érezzük magunkat. Későn kelőknek egészen délelőtt 11-ig olcsó reggelit kínál, ami sokunknak ebéd helyett is szolgál, ráadásul nem kér pénzt a szódavízért, és az ebéd után adott gyümölcsért sem, lehet nála szivart és cigarettát venni, és még a kávéja is finom. Ráadásul megtalálható itt szinte minden újág, lap és folyóirat, a Budapesti Közlönytől a Sex Appealig (ami egy francia lap, remek comb-, mell- és popsifelvételekkel).

1932. július 2., szombat

Apa arról ír, hogy kezd rémséges lenni a gazdasági helyzet feléjük, mivel az olaszországi problémák miatt nagyon visszaesett idén az idegenforgalom arrafelé. Ezzel együtt sajnálják, hogy Gyurikáék mégsem mennek le hozzájuk. Nagyon várják már a regényemet is. Hát még én! Ma adtam le a kiadónak, így nemsokára megjelenik.

A regényíráshoz a klasszikus görög geometria módszereit használtam fel. A regényírás eukleidészi elve a vonzó és érdekes epizódok mellőzésében érvényesül. Veszünk két pontot: az egyik pont az, hogy pont nincs pénzem, a másik pont a befejezetlen regény. E két pont összekötése életem fő célja. A legrövidebb út közöttük az egyenes. Megmaradni a vonalnál! Semmi epizód, semmi felesleges lendület, semmi jellemábrázolás. A pénztelenség és a benyújtás két pontja között a legrövidebb út a regényben az egyenes vonal...

1932. július 28., csütörtök

Óriási szenzáció! Megjelent a Nyíl 61. száma, benne Rejtő Jenő A Párisi Front című csodálatos kisregénye, Byssz Róbert pazar illusztrációival! Végtelenül boldog vagyok! Az igazi harcon túljutottam. Mert nem a végső siker a diadal, hanem az első. Az első komoly áttörés a nincstelenség frontján! Ez nagyszerű! A többi

szürke koldus elé ugrani, akár csak egy orrhosszal! Egy kis igazolásul, hogy nem vagyok átlag! A következő száz vagy ezer kilométer (világhír, vagyon, rang) mind semmiség e diadalhoz képest. Tegnap este meg is mutattam Nádasi Lacinak a Nyíl még forró első példányát a New Yorkban. (Laci még mindig odajár dolgozni, pedig már alig találkozni ott más íróval).

– Író lettem! író! – lelkendeztem.

– Örülök. És most már ki tudod fizetni a kávémat? – kérdezte.

Ráztam a fejem.

– És a sajátodat?! – kérdezte, majd látva lógó orromat, folytatta:

– A város tele van ponyvaregénnyel. Miért pont ezzel próbálkozol? Ott vannak a Pesti Hírlap Könyvek, a Pengős Regények, a Legjobb Könyvek és a Milliók Könyve-sorozat is... Mi vagy te, egy Courths-Mahler? De ahogy téged ismerlek, most majd rögtön ötfelvonásos drámát akarsz írni a Nemzeti Színháznak, vagy Shakespeare-drámákat fordítani, esetleg nekiülsz a nagyregényednek... írj inkább a kabarénak! Minden jelenetért tizenöt pengőt fizetnek, és akad olyan nap, amikor négy-öt kabarétréfát is megvesznek az embertől. Ja, és azonnal fizetnek!

Az utolsó érve igazán hatásos volt. Ráadásul rögtön el is mondta egy ötletét: Al Capone – otthon. Tetszett a dolog, mivel elég aktuális téma, hiszen októberben tartóztatták le a főbanditát adócsalásért, és azóta is sokat cikkeznek róla, így hát rögtön nekiültem, és egész éjjel dolgoztam rajta. Ma pedig már le is tettem Laci márványasztalára a kész, hatperces bohózatot, Nóti, Harmath és Nádasi stílusában. Laci átolvasta, és nagyon elégedett volt:

– Jók a szituációk, a dialógusok kifogástalanok... Némi átfésülés, és színpadképes lesz! – dicsért meg. Szeptemberig még van időnk, addig csiszolgassuk, és írjunk még egy-két másikat hozzá. A debütálásodnak nagyon jól kell sikerülnie!

Siófok, 1932. augusztus 6., szombat

Pár napra lejöttem Gyulusékkal a Vitéz Panzióba, főleg, hogy Gyurikával legyek. Tündéri kis kölyök, de még nem sokat tudok vele kezdeni, és az időjárás is elég kellemetlen, így leginkább csak írok.

Van pár ötletem, azokat gyűjtöm most össze, hogy ősszel már tele jegyzetfüzettel kezdhessek bele újabb és újabb művekbe...

Budapest, 1932. szeptember 19., hétfő

Nádasi Laci ma bevitt a Komédia Kabaréba. Ebben, a Jókai tér és a Gyár utca sarkán álló gyönyörű, szecessziós épületben régen az Edison mo zi működött, aztán az obszcenitásáról elhíresült mulató, az Uhu, majd rövid ideig Pelikán Kabarénak is hívták a helyet. Rótt Sándor nevezte el végül Komédiának, aki 1927-ben egy évadon át vezette, mielőtt a mostani igazgató-tulajdonos, Somogyi Kálmán át nem vette tőle.

Laci már alaposan felkészített az igazgatóból, így tudtam, hogy Somogyi apja a dúsgazdag varrógépgyáros Singer volt, aki kitagadta őt, amikor vidéki operett-énekesnek állt. Aztán az apa megbocsátott, és több bérházat is ráhagyott a végrendeletében. Az időközben nevet magyarosító Somogyi most ezeket az épületeket adja el szépen sorban, hogy ki tudja fizetni a színészeket, a szerzőket és a színházi személyzetet. „Állandóan előre eladott házakkal játszik!” – mondják ezért róla.

Laci szerint kórosan fösvény ember, mindenen spórolt – kivéve a társulatát. Megszállottja a színházának. Ugyanolyan rossz alvó, mint én, így már hajnalban bemegy a Házba, és ha más dolga nem akad, akkor összeszedi az előző esti előadás után megmaradt szemetet a széksorok közül. A kávéházi pletykák szerint semmi más nem érdekeli a színházon kívül, a gazdasági és politikai történéseket is csak ennek fényében figyeli. Amikor bementünk hozzá, a pár szál haját kínosan választékra fésülő, bonviváni eleganciával öltözködő Somogyi éppen próbát tartott, de érkezésünkre rövid szünetet rendelt el, hogy átfuthassa a jeleneteinket. Szerencsénkre minden hónapban bemutatót tart, annyira imádja a próbák hangulatát, így állandóan kell neki a „friss áru”, ezért nagyon figyelmesen elolvasta azt, amit vittünk neki. Az A1 Capone mellé – ügynöki múltam elmékéit előbányászva – írtunk egy másik, A hallgatás című jelenetet is, amelyben egy pasas egy Hallgatás című könyvvel ügynököl a kávéházban. (Persze az ügynök csak vizet iszik, mert nincs pénze, ahogy nekem sem volt ügynök koromban. Ja, és még most sincs!)

A jelenetben az ügynök egy vendégnek elmagyarázza, hogy szerinte az emberek már nem olvasnak, hanem csak azért vesznek részletre könyvet, hogy hó végén betehessék a zaciba, a likviditásuk biztosítására: „Ha mindenki elolvasná azt a könyvet, amelyiket megvesz, akkor minden suszterinas egyetemi magántanár lenne.” Az ügynök azután mesél egy kicsit a szakma nehézségeiről is, amit persze a vendég félreért: „Az ügynökölés nem olyan elegáns, mint koronaőrséget állni. Nekem is volt egy évem, amikor a Nemi életből tartottam el magam. Nemi élet házhoz szállítva: 30 pengő, 2 pengős havi részletekkel. Egyedül kell találni otthon a nőt, a férjek nem szeretik az ilyesmit. Eleinte a nők is vonakodnak, de amikor az ember kibontja, kicsomagolja, megmutatja a dolgát, akkor már nyert ügye van. A legtöbb nő bukik az ilyesmire. Már tizennégy éves leánykákkal is csináltam üzletet – persze úgy, hogy a szüleik nem tudtak a dologról. Fiúcskákkal is csináltam én már üzletet, kérem, sőt egy kilencvenöt éves méltóságos asszonnyal is...” – dicsekszik, aztán kiderül, hogy már beszélgetőpartnere feleségével is bonyolított le üzletet, állva, a konyhában! Egy másik vendéggel is megpróbálkozik, aki néhány perccel korábban a legnagyobb titokban éppen valutát vett egy neppertől, így azt hiszi, hogy a másik megzsarolja a Hallgatással, és ebből jön aztán a többi bonyodalom...

Somogyi mosolytalan arccal végigolvassa a két jelenetünket. Legszívesebben tövig rágnám a körmeimet, ha még lennének. Már délelőtt lerágtam őket. Somogyi feláll, és egy szó nélkül bekísér minket a nézőtérre. A színpadra mutat:

– Uraim, október ötödikén bemutató – mondja, aztán otthagy minket, és folytatja a próbát. Lacinak úgy kell elrángatnia onnan, különben valószínűleg még mindig ott állnék. Bemegyünk a szemben lévő Japánba, ahol Laci egy-egy pohár pezsgőt rendel:

– Kisfiam, ezt meg kell ünnepelni! Színpadi szerző lettél! Kiérdemeltük, hogy boldogult Clicquot özvegye végre a miénk legyen![42] – mondja, és koccintunk.

Pezsgőzés után Laci még elvitt magával az impresszáriójához a Kristóf tér sarkára, a Bécsi utca 1-be. Marton Sándor számtalan szerzőt képvisel (ő próbálja Apám számára inkasszózni Eysert is Bécsben), így velem is azonnal szerződést kötött. Bejegyeztettük a

Gengszteridillt és A hallgatást, így most már papírom is van arról, hogy „jegyzett” színpadi szerző vagyok!!!

1932. október 11., kedd

A mindig briliáns Tarján Vili még két évvel ezelőtt kitalálta, hogy a New York csodás, mahagóni borítású bárjában nagyon kellemes, intim hangulatú kabarét lehetne berendezni, majd el is indította az új játszóhelyet. Most Lacival nekünk lesz ott egy kilenc képes műsorunk, Díszharmónia címmel, amibe – egy jelenet erejéig – Kellér Dezső is belép, aki itt a házi szerző és afféle művészeti vezető egy személyben, a hónap végén pedig a Király Kávéház színpadán adják elő egy másik jelenetünket, Az erőszakos Faragót. Ezeket a Bucsinszkyban írom, ahol egész nap „olyan elszántan ülök, mint Edison Szent Ilonán”, ahogy a címszereplő jelenti ki az utóbbi jelenetben.

Sosem fogom elfelejteni, amikor hatéves koromban Apával elmentünk megnézni Edisont a Hungária Szálló teraszára. Már teljesen ősz haja volt, de szép barna arca, beszédes kék szeme és éles tekintete szinte felejtette a korát. A legfeltűnőbb hatalmas koponyája volt. Hadarva beszélt az őt körülvevő újságírókhoz, beszéd közben is foga közt tartva virginia-szivarját. Azóta is figyelemmel kísértem a munkásságát egészen tavalyig, amikor éppen ilyentájt meghalt...

1932. december 6., kedd

Lacival remekül tudunk együttműködni. Múlt hónap hetedikén újabb premierünk volt a Komédiában: A macska. Nem volt kirobbanó sikere, de azért mindenkinek tetszett.

Apáék az idén nem jönnek haza Abbáziából. Az eddigi szállásukat, a Cár Villát tatarozzák, így átköltöztek a Luxor Szállodába, ami viszont annyira megtetszett nekik, hogy remélik, hosszú távon is ott maradhatnak. Tágasabbak a szobák, jobb a kiszolgálás és a konyha is. Apa már egy nagyon elegáns új

levélpapírt is csináltatott, amelynek fejlécén ez áll: „Leopoldo Reich, Fiume-Abbazia”. Van stílusa az öregnek, azt azért el kell ismerni!

1932. december 31., szombat

Néhány nappal ezelőtt Ez nem jól van így címmel újabb műsorunk ment le a New York Kabaréban, amihez Adler Tibor szerzett zenét, januárra pedig már egy egész estés műsort rendeltek tőlünk ugyanoda. Végre egy remek évet zárok. És ki tudom fizetni a kávémat. Sőt a Laciét is!

1933

1933. január 25., szerda

Lacival éjt-nappallá téve dolgoztunk azon, hogy a mai bemutató a Komédiában összejöjjön. Ezt a műsort már egyértelműen ránk alapozták. Volt néhány nap, amikor azt hittük, hogy nem fog sikerülni, de végül is összejött a három jelenet és a kilenc rövid tréfa, amit Mi lesz most? címmel tűztek műsorra. Ebben az Egy ember, aki nem tud aludni című bohózatban kiírtam magamból az álmatlanságom minden vicces aspektusát, mivel én már elég régen tisztában vagyok azzal, hogy „az álmatlanság két fő tünete az ébrenlét és a nemalvás”.

Azután Nádasi Laci kedvenc témáját, a betörésnek álcázott biztosítási csalást dobtuk be A mohácsi vészben, amelyben a betöréssel megbízott személy a neves történelmi dátumokat összekeverve tévedésből rossz helyre tör be, egy olyan lakásba, ahol aztán megjelenik egy igazi betörő is. A tuti nyerő házasságtörési motívummal kombinált szituáció félreértések kaszkádjával ingerli a kedves néző nevetőizmait.

Ez a jelenet igen hangos tetszésnyilvánításokat hozott, de sehol sem volt még a Rózsa, a lovaghoz képest, amitől többen szabályos röhögőgöcsöt kaptak, így alig lehetett folytatni az előadást. Ebben egy írónő könyvet akar írni „A hűtlen asszony” címmel, és a hitelesség kedvéért meg akarja csalni a férjét egy „kísérleti nyállal”. A kiválasztottja egy irodista, akit Salamon Béla játszik, ellenállhatatlanul humorosan.

– Ismer maga engem? Regényeket írok... – kérdezi az írónő.

– Nem baj az, kérem, én sem voltam mindjárt hivatalszolga! – válaszolja neki Salamon.

A megfelelő „eredmény” érdekében aztán a nő mindent bevet, meg is eteti az éhes kishivatalnokot, ami újabb gegekre ad lehetőséget:

– Én nem lehetek nyúl kérem! Gyomorsavam van, és nem ehetek káposztát. Legyen rizsfelfújt, azt is eszi valamilyen állat...

Néhány élményemet is beleszőttem a jelenetbe, így például a régi cselédlányunknak, Genis Naccsádnak a postáshoz fűzött valamikori reményeit:

– Nem szabad félreértened a helyzetet. Ez az úr csak egy kísérlet miatt jön... – mondja a jelenetben az asszony, mire a cseléd:

– Értem én, kérem. Én is kísérletezem már egy éve a postással, de nem hiszem, hogy elvesz...

A nézőknek azonban az a párbeszéd tetszett a legjobban, amikor a nő valami romantikát vár a „nyulacskától”:

– Mondjon valami forrót! – kéri az asszony.

– Tea!

– Mondjon valami lázasat!

– Tüszős mandulagyulladás.

– Nem tud szép szavakat?

– Dehogynem, kérem! Fizetésemelés...

Frenetikus volt a siker. Negyedórán át tapsolt a közönség, és alig akartak hazamenni. Somogyi úr is nagyon elégedett volt. Talán túlságosan is, mert a hirtelen jött eufóriában kijelentette, hogy már másnap megkezdik az új műsor próbáit, mert elsején újra bemutatónk lesz...

1933. február 2., csütörtök

Az őrülettel határos a tempó, amelyben készülünk az újabb és újabb műsorokra. Lacival minden délben beülünk a Bucsinszkyba, megebédelünk, majd délután ötig írunk-vitatkozunk-írunk. Ma például arról vitatkoztunk, hogy miként lehet egy jelentéktelen osztrák tájképfestőből Németország birodalmi kancellárja, mint

ahogy az néhány napja bekövetkezett. Szerintem például úgy, hogy kinevezik...

Ötkor aztán átmegyünk a színházba, a délutáni próbára, ahol még belejavítunk a szövegbe, utána pedig elviszem legépeltetni az aznapi penzumot. Mindezeket követően pedig vagy színházba megyek, megnézni valami új darabot, vagy egyenesen a Japánba, ahol még írok, de inkább kártyázom, és nem keveset iszom is, hogy végül el tudjak aludni. Néhány órát dobálom magam az ágyban, általában rémálmok között, felkelés után pedig a Széchenyiben vagy a Gellértben próbálom kipiheni az alvás fáradalmait.

Leülök a párolgó víz lépcsőjére, néhány bágyadtra gőzölt, hajnali sorstárs közé, akik búsan üldögélnek ott, lábszárukat gépiesen masszírozva, sóhajtva vagy krákogva. Közönyös, önsanyargató, álmatlan, álmos emberek, köldökük felé horgadt fejjel, mind egy-egy buddhista, szent bölcselő, a márványpartú, gőzölgő Gangesz vizénél tanyázva... Aztán napközben megiszom vagy hatszáz kávét ahhoz, hogy ébren tudjak maradni, és folyamatosan dőljön belőlem a marhaság. Ez talán még nem is lenne annyira egészségtelen, ha nem szívnék el a kávék mellé két tonna gyenge minőségű dohányt is. De mindezért kárpótol a siker!

A nyitó revünk tegnap a Komédiában a Negyven perc alatt a világ körül volt, amelyben Velence-Párizs-Budapest-Genf-Idegenlégió útvonalon vezettük végig a nézőket, polinéziai és déli sarki befejezéssel. Egy, a pesti kabarészínpadokon igazán újszerű, „virtuális utazást” alkottunk ezzel. És bár nem volt olyan éljenzés, mint a múltkori műsor után, de azért a három jelenetünk (az Éjjeli őr nappal, a Pesti polgár II., és az Ismerlek, szép maszk) igazán derekasan megállta a helyét. Az utolsó jelenet megint néhány személyes emlékemet elevenítette fel, humoros formában: két pasas rabruhában megszökik a börtönből, az egyikük hamiskártyás, a másik banktisztviselő, aki sikkasztott. A háztetőkön szaladgálnak, mint két akrobata, majd a kémények mellett állva beszélgetnek:

– Olvasta maga a Monté Cristót? Ő is ugyanilyen helyzetbe került, mint mi...

– Kéményseprő lett?

– Dehogy is! Fegyenc...

Egyikük lemászik a kéményen egy lakásba, ahol éppen jelmezbál van. Megismerkedik egy „grófnővel”, aki San Remóba akar szökni vele, de kiderül, hogy a nő valójában csak egy cselédlány. A szökevény összeismerkedik egy másik rabruhás vendéggel is, aki meghívja magához, róla viszont az derül ki, hogy ő a fegyház igazgatója, így a főhős végül visszakerül a sittre...

1933. február 9., csütörtök

Tegnap újra bemutatónk volt, de most a Royal Orfeumban. A bohózatunk címe Hosszú és rövid volt (nem a cím volt hosszú és rövid, hanem ez volt a címe! – Na jó, hagyjuk!). Ez egy kétszemélyes jelenet, ami nem durrant túl nagyot. A taps inkább rövid volt, mint hosszú. Legközelebbi premierünk megint új helyszínen, a Teréz körúti Színpadon lesz, huszonkettedikén. A legendás Nagy Endre egyszer már „örökre” búcsút mondott ennek a helynek, amikor 1913-ban Párizsba ment, és átadta a vezetést Medgyaszay Vilmának (akit én gyerekkoromban még Iluskaként láttam a Király Színházban, amikor mellette Fedák Sári játszotta János vitézt!), de aztán hamar visszatért, és attól kezdve hat évig Salamon Bélával együtt igazgatták a színházat.

Náluk ellentmondásosabb párost nehéz lenne még kitalálni is. Nagy Endre sápadt, félszeg, gátlásos ember, aki zavartan, nyögdécselve, dadogva beszél, így első látásra-hallásra inkább szánalomra méltó, mintsem mulatságos. Eredetileg festőnek készült, és az valószínűleg jobban is illene a karakteréhez. Rettentő nagy ádámcsutkája van, és ha beszél, akkor ez az ádámcsutka szinte kezét tördelve futkos fel-alá a mellcsont és az álla között. Mintha dühöngve raboskodna a bőr alatt, úgy izeg-mozog beszéd közben. Ezt palástolandó Nagy Endre általában valami magasan záródó gallért vagy sálat hord.

Kilép a színpadra, összefogja maga mögött a függönyt, és vigyorog: „Mélyenszelt hölgysim suraim. Ha az ember manapság igazán egy jót akar röhögni...”, és a nézők tapsolnak. Szavakkal, bemondásokkal zsonglőrködik. Tőle származik például a mondás: „A színház feladata az, hogy a közönséget megakadályozza a köhögésben”. A magabiztos, csupa élet Salamon Béla ezzel

szemben biztosra menő ziccerekkel, gesztusokkal, nézésekkel, kiszólásokkal operál. Annyira rossz volt közöttük a viszony, hogy műsoraikban Nagy Endre az általa vezetett első rész végén mindig bejelentette: „Mélyenszelt hölgysim suraim! Kabaréműsorunk véget ért, következik a Salamon-bohózat!”.

Aztán Nagy Endrének 1929-ben egyszer csak elege lett ebből az áldatlan állapotból, és ezúttal „rövid időre” köszönt el, de úgy látszik, hogy a szakításuk végleges lett, hiszen már négy éve tart. Nagy Endre azóta ritkán lép fel színpadon, inkább csak ír. Egy önálló hetilapot indított, ami azonban nem volt sikeres. (Erről én is tudnék mesélni.) De hogy mennyire nem, azt Béla mesélte el nekünk. Egyszer felment Nagy Endre lakására, valami elszámolás miatt, és meglepve látta, hogy plafonig állnak az eladatlan lapszámok.

– Na ja! – mondta neki volt társa. – A szó elszáll. De az írás megmarad!

Salamon Béla remek humorral kezeli az effajta együttműködéseket. Ugyanaz a részvény társaság birtokolja a Teréz körúti Színpadot és a Royal Orfeumot, amelynek főigazgatója Roboz Aladár, aki a munkamegosztás szerint inkább a Royallal törődik, míg a Teréz körúti Színpadot szinte teljesen Salamonra bízta. Időnként egyes műsorokat is átvisznek egyik helyről a másikra. Ki érti, hogy miért, de ha valami a Teréz körútiban fél házzal megy, akkor az a Royal Orfeumba is fél házas lesz, pedig az előbbiben ez csak kétszáz, a másodikban viszont hatszáz nézőt jelent. Nagy Endre régi megállapítása szerint valahol működik egy Központi Közönségelosztó Hivatal. Talán neki van igaza...

– Mondd, milyen ház volt tegnap a Teréz körúton? – kérdezték egyszer Bélát, amikor még igazgatott.

– Táblás! – jelentette ki büszkén.

– És a Royalban? – kíváncsiskodtak tovább.

– Arról hazudjon a Roboz! – válaszolta elutasítóan.

Ahogy pedig volt társától, Nagy Endrétől tanulta, Béla is minden este kirakatta a Teréz körúti Színpad bejáratára a „Minden jegy elkelt” táblát:

– Aki bent van, az nem látja a táblát, aki pedig kint van, nem tudja, mennyien vannak bent – magyarázta el neki nagy elődje, és ő is tovább folytatta ezt a nemes tradíciót egészen tavalyelőttig, amikor

lemondott igazgatói címéről, mert filmkarrierről álmodva Berlinbe költözött, ahonnan aztán három hónap után vissza is tért. Ő a Nagykörúton az igazi, másutt csak vergődik. De az igazgatást nem vállalta újra.

Amióta Nagy Endre elment a színháztól, nincs stabil konferanszié a Teréz körúton. Sok mindenkit kipróbáltak már, tavaly szeptembertől még Karinthy Cincit is, de ő mindjárt a premierjén óriásit bukott. Túlságosan izgult, ráadásul nyitva felejtette a nadrágján a sliccét, amin hetekig röhögött az egész város – sokkal jobban, mint az erőltetett viccein. Furcsa, hogy valaki, aki írásaiban és a kávéházban a legviccesebb ember, ennyire ne legyen humoros a színpadon.

Az újságíró-vívóbajnok Petschauer Attila is hasonlóan járt: amilyen szórakoztató és jópofa szokott lenni a fehér asztalnál, ugyanolyan suta és félszeg volt a pódiumon. Kettőjük közt egy hónapra Vadnay Lászlót is bedobták a mély vízbe, aki korábban többször is játszotta a saját maga teremtette figurát, Hacsekot (akkor még Herczeg Jenővel felváltva), de konferansziéként ő sem működött.

Ma már kevesen emlékeznek rá, de a Hacsek és Sajó-jelenetek indulásakor Nádasi Laci barátom is gyakran váltotta Komlós Vilit Sajó szerepében, biztosan emiatt is érzi fantasztikusan a poénok időzítését. *Ő* mesélte, hogy az első jelenetet Vadnay a genfi békekonferenciáról írta, pontosabban arról, hogyan képzeli azt el két pesti kispolgár. Keresett hát két tipikus hangzású pesti nevet, amihez felütötte a telefonkönyvet, és behunyt szemmel rábökött a két névre. Így született a legsikeresebb pesti kabarépár...

A legjobb konferansziénak még Kellér Dezső tűnik, aki bár egyfolytában félszegen kapaszkodik a függönybe, és furcsa, affektáló stílusa van (nála minden „fántásztikus”), de megállás nélkül ömlik belőle a nagyszerű duma, ráadásul olyan jól sikerült jeleneteket is ír, mint az a Hitler-paródia, amit Bilicsi Tivadar játszik (aki a jól hangzó Grawátsch-ból magyarosított). Egyvalamiben biztosan nagyon hasonlítanak Nagy Endrével egymásra, bár ez még nem feltétlenül hozza meg a remélt sikert egy konferansziénak: eredetileg Dezső is festőművésznek készült!

Azért a Teréz körút igazi aduásza egyelőre még mindig Nóti Karcsi, aki viszont egy egész más hivatásra vágyott: ő gyerekkorában harangozó szeretett volna lenni! Az ő egyedülállóan vicces jelenetei majdnem mindig a házasságtöréssel kapcsolatosak, úgyhogy nem szeretnék a felesége helyében lenni! Most Berlinben élnek, de állítólag hamarosan visszaköltöznek Pestre, mert Bélához hasonlóképpen Karcsi sem tud a pesti flaszter nélkül létezni...

1933. február 23., csütörtök

Somogyi nem volt tekintettel arra, hogy nekünk a Teréz körúti Színpadon Az Éjfélkor nem rendel műsorban tegnapra időzítették a Mi maradt a 95 pontból? című kétrészes kabaréjelenetünk bemutatóját, így a Komédiában is pont ugyanakkor volt a premierünk: A Talpfa magyar, a Modern főzőiskola és a Szökik a ruha jeleneteink mentek le náluk. Az utóbbi hatalmas siker volt, de az első kettőt is szerették. Ezt az előadást már Tábori Emil rendezte, nem az eddigi főrendező, Hacsek, azaz Herczeg Jenő. Kár hogy mi nem lehettünk ott, mert az új igazgató, a Thália Színház egykori vezetője, Bánóczy Dezső ragaszkodott hozzá, hogy a Teréz körúti debütálásunkkor nála legyünk.

A kabarében mindig a premier közönsége dönt a műsor sorsáról, az elfogadás vagy visszautasítás kérdéséről. Hogy ezt mi alapján teszi, azt még a legöregebb színházi emberek sem tudják megmondani. Érthetetlen, de így van. A közönség indolenciája pedig határtalan, amikor visszautasít egy műsort. Mint egyetlen, ezerfejű vészbíróság ül, legyezi magát és mozgolódik. A próbán még teljességgel biztosnak tűnő poénok is néha mintegy vattára hullanak, hangtalanul múlnak ki...

1933. március 11., szombat

A sok munka közben még Lali bátyámra is próbálok odafigyelni. Szétmentek Bözsivel, és nagyon maga alatt van szegény fiú, pedig mindenki megmondta neki már az esküvő előtt, hogy nem illenek össze azzal a lánnyal. Bözsi válni akar, mert megunta, hogy a férje

csak a fekete és a fehér királynővel hajlandó foglalkozni, vele sosem. Mindig mondtam: szép sport a sakk, de az igazi mattot mindig a nő adja!

Szegény bátyámat persze ez a dolog nagyon megviseli. Tegnap is hajnalig ott ivott-zsugázott velem a Japánban, aztán hazafelé sírva fakadt, és esküdözött, nem indul több sakkversenyen, mert ő csak azt akarta ezekkel elérni, hogy Bözsi végre büszke legyen rá. Ez a marha még mindig szerelmes a nejébe. A Japánban is áradozott róla:

– Manapság ritka egy ilyen angyal. Olyan nő ez, kérem, hogy tanítani kellene leányiskolában. Mintanő...

Szerencsére egy zongorista barátom, aki nemrég vált el, gyorsan helyre tette a dolgot:

– Amíg el nem váltam, én is így beszéltem a feleségemről. Az is minta volt. De érték nélkül...

Esténként elviszem majd Lalit magammal a Bucsinszkyba, bár sajnos mostanában már ott is lehet kártyázni és rulettezni a másodikon. Lali egyre inkább a szerencsejáték és az ital rabja kezd lenni. Én sem vagyok éppen szentéletű, de minden délelőtt tizenegyre (igaz, gőzfürdő, aszpirin vagy egyéb terápia segítségével) egyenesbe hozom magam, és nekiülök írni, ö azonban teljesen elhanyagolja a könyvelői munkáját, így már ki is tették a munkahelyéről, és Apa itteni dolgaira is alig fordít figyelmet, pedig ez most az ő dolga lenne, mivel Gyulusnak rengeteg más ügye van.

Lali, amint kinyitja a szemét, megiszik egy-két felest, majd elmegy a Fészekbe. A nagymenők, Heltai, Zilahy, Kellér, Herczeg Vili és a többiek persze mindig szívesen vesznek egy balekot, aki állandóan veszít, nem is beszélve Reveréről, a hárfaművészről, akiről mindenki tudja, hogy csal, és emiatt el is nevezték „hamishárfásnak”. Róla azt mesélik, hogy egy esős őszi napon, amikor már három renonszot mondtak be ellene, így igen feszült lett a hangulat, egyszer csak felpattant az asztaltól, és azt mondta a kártyapartnereinek:

– Hagyjuk abba! Olyan ideges vagyok, hogy nem tudok odafigyelni, és állandóan tisztességesen játszom...

Herczeg Vili fiatalkorában sok pénzt költött el a kártyaasztal mellett, de mostanában már csak filléres alapon ultizik, ha van kivel.

Mindenki tudja róla, hogy mindig csal, saját bevallása szerint akkor is, ha otthon, egyedül játszik: amikor a felesége nem néz oda, kicserél egy-két lapot, hogy kijöjjön a pasziánsz. Ilyen ordasok közé került az én szerencsétlen bátyám!

Már a szüléink is hallottak Lali dolgairól (nyilván Gyulustól), és most a születésnapjára írt hosszú levélben azzal fenyegetőznek, hogy addig nem jönnek haza, amíg fel nem hagy ezzel az életmóddal, mert nem akarják elsőszülöttjüket így látni, pedig a család és főként az unoka nagyon hiányzik nekik. De a zsarolás úgy látszik, hogy beválik, mert Lali a levél elolvasása után letette a nagy esküt, hogy megjavul, és azóta valóban nem jár el otthonról, sőt nem is iszik. Bár rám is ilyen hatással lenne még valami...

1933. március 28., kedd

Holnap lesz a Jutalomjáték bemutatója a Komédiában. Ma volt a főpróba. Ahogy a kabaré az élet karikatúrája, a főpróba éppúgy az előadás karikatúrája. Főpróba?! Nem is. Házifőpróba. Miben különbözik a házifőpróba a főpróbától? Semmiben. A főpróbán egy-két díszlettel, bútorral több van, viszont kevésbé tudják a szerepüket, mert az előző próbától már mindenki szédül. Véresen drámai, hogy a próbákon mi folyik a viccek körül: kínlódás és veszekedés, vita és verejtékes munka, hogy hol álljon a másik, amikor ő ezt mondja, és kiejtse-e a kalapját, vagy esetleg azzal eltereli a figyelmet a poénról. Csak a premier különbözik annyiban az előző próbáktól, hogy közönség van jelen, és igazán szerencsétlen módon, percenként előfordul valami peches dolog.

És van-e kegyetlenebb kényúr a közönségnél? És kiszolgáltatottabb odaliszk[43] a színháznál? Aligha. Ha pedig az igazgató véletlenül nem volna olyan gondos, hogy hét napra premiert hoz, továbbá a színészek nem zavarnának mindent össze a színpadon, egyetlenegy egészséges röhögés sem robbanna ki. A színház mindezek ellenére igazi mennyország, az Ezeregyéjszaka csodálatos birodalma. Itt a mulattatás kiapadhatatlan fantáziájú Seherezádéja már legalább ezeregy éjszakán át próbálta felderíteni a számtalan fejű és megszámlálhatatlan kezű szultánt, aki

jókedvében valamennyi arcával nevet, és összes kezét tapsra emeli, míg egyetlen unalmas estéért hidegvérrel szíven szúrja (hallgatással, ásítással és némasággal) boldogtalan kegyencnőjét, a műsort.

A Jutalomjátékban egy eljegyzésre készülnek, és a menyasszony titokban elhívja az apját, vagyis az a férfit, akit annak vél. A férfiról azt hiszi, hogy admirális, de az illető valójában csak egy gyengécske színész. Izgulok, hogy a nézők kiérzik-e majd belőle a bújtatott Horthy-paródiát. De még jobban, hogy a titkosrendőrök kiérzik-e ugyanezt?!

1933. április 12., szerda

A Beketow-cirkuszban volt a csehszlovák-magyar Európa-kupa bokszmérkőzés. Bár már szinte teljesen elszakadtam ettől a sporttól, de Szigeti Lali egyetlen meccsét sem hagyom ki, hiszen vele annak idején együtt bunyóztunk a Fradiban. Továbbra is imádom ezt a hangulatot: zsúfolt ház, a társadalom színe-java a páholyokban, gongütés, sikítás, fütyülés, pfujolás, trágár kiabálás, izzadó versenyzők és lila fejjel ordítozó edzők... Mi van ennél szebb dolog az életben?!

Minden összecsapás jó volt, és a magyar fiúk – korántsem várt módon – fölényes győzelmet arattak. A legérdekesebb meccs Győrfié volt. Ő kitűnő lábtechnikájával állandó mozgásba zavarta a nálánál hat kilóval nehezebb Ambrost, és jól kerülte el a cseh bikaerejű egyeneseit, így egyértelmű győztesnek látszott, ezért aztán a döntetlen kihirdetésénél a közönség – velem együtt – zajosan tüntetett a zsűri ellen, sűrűn emlegetve felmenőiket, különösen anyai ágon. Persze hiába.

Szigeti most kisnehézsúlyban indult, és pontozással győzött Havelka ellen, aki jóval magasabb, és hosszú karjával elég nehézzé tette a mécsesét. Lalinak minden tudására szüksége volt, hogy legyőzze, de végül is biztosan, 11:3-ra hozta a meccset! Benácsi, Lovas, Énekes és Harandhy is nyerni tudott, Győrfi mellett pedig Tokaji is döntetlent ért el, és csak az a kutyaütő Orsolyák kapott ki szokás szerint, így a magyar csapat 12:4-re legyőzte a

csehszlovákokat! „Nesze nektek Trianonért!”, skandálta hazafelé a tömeg az Állatkerti úton...

1933. május 2., kedd

Újra kaptunk levelet Apáéktól. Ő változatlanul sokat dolgozik, még sincs pénzük soha, így küldtem egy kis apanázst nekik Klárival, aki végre kiviszi hozzájuk Gyurikát, így legalább emiatt nem panaszkodnak már. Persze Gyulus is hozzátette a maga pengőit. A Mamának egyszeriben minden baja elmúlt, mert most játszhat az unokájával, csak persze zsörtölődik, amiért egyik fia sem látogatja meg. Én nem tehetem, mert félszemmel Lalira vigyázom, miközben rengeteg a munkám. Ma újra játsszák az A1 Caponét a Komédiában. Reklámfogásnak remek egy olyan húzónév, mint a Sebhelyesarcúé, akivel most nálunk is újra tele vannak a lapok, mert decembertől véget vetnek az alkoholtilalomnak (győz a „józan” ész?), márpedig ő ennek a betarthatatlan szabályozásnak köszönhetően kereste gennyesre magát, amíg tavalyelőtt az adóhivatal el nem kapta.

A műsorban szerepel még a Rózsa, a lovag, és a Szökik a ruha, de utóbbit most – a kóbor apácák megtévesztése céljából – Madame Dávid címmel tűzték műsorra. Tíz nap múlva aztán újabb bemutatónk jön a Teréz körúton. Tegnapelőtt adtunk le két hosszabb jelenetet próbára, a Dínom-dánom este nyolckor-t és a Felépült a Tabán-t, ami címével ellentétben valójában a Tabán nemrég elkezdődött lebontásáról szól...

Pihenésképpen Lacival elmentünk az Operettszínházba, ahol megnéztük a Bolondóra című László Aladár-Szenes Andor-Szántó Mihály darabot,[44] mert ebben szerepelnek először újra itthon a Latabár testvérek. Ök frenetikusak voltak, de ez a „táncos burleszk” így sem elég jó. Azért egy slágere nagyon megragadt bennem, amit Lali bátyámmal akár mi is eldalolhatnák (legalább Buttoláék nappalijában):

...Nincsen itten szeszbeli tilalom,
amikor akarom, reggelig ihatom!

Mivelhogy a férfi de kikapós,
iszom én, akárcsak az itatós...

...Hapták, tisztelet a szesznek,
Egyszer még jobb viszonyok lesznek,
Hapták, tisztelet a nőnek,
Amíg a fejünkre nem nőnek.
Az se baj, ha kegyed elver,
úgyse lesz belőlem rendes ember.
Hapták, tisztelet a szesznek,
igyunk hát, az angyalát!

Megmondták már régen az okosok,
szeszből nem sok a sok,
hát újra hozatok.
Vizet igyon otthon csak a mama,
nem megyek haza ma,
erkölcsöm laza ma...

1933. június 21., szerda

Egy kicsit meg voltam sértődve, amiért engem nem hívtak meg az IGE (írók Gazdasági Egyesülete) kongresszusára, pedig a „magyar szellemi élet európai látókörű elméi, a szellem arisztokratái tíz napon át Lillafüredre irányítják a figyelmet”. Tizedikén kezdődött a rendezvény, és egy hétig tartott volna, de 3 nap után le kellett fújják.

A megnyitón Pakots József, az írók parlamentjének elnöke üdvözölte a megjelenteket (többek között Móricz Zsigmondot, Kosztolányi Dezsőt, Kassák Lajost, Nagy Lajost, Szabó Lőrincet, Illyés Gyulát és József Attilát), és kijelentette, hogy „sem baloldali, sem jobboldali író nincs az irodalom művelői számára, csak magyar író”. Aztán egy huszonnégy pontból álló programot ismertetett, ami Attila barátomat annyira fellelkesítette, hogy ezt írta:

Kezdetben volt Pakots,
aztán lön az IGE,
köztünk ő a kapocs,

azért jöttünk ide.

Pakots aztán másnap hazajött Budapestre, és itt szívszélhűdésben váratlanul meghalt. Addigra az előadások egy részét már rendben megtartották, de a halálhírre Kosztolányi Dezső bezárta a találkozót. A legtöbben hazautaztak, ám Attila még maradt pár napig, mert szokása szerint reménytelenül szerelmes lett, ezúttal egy Martin Márta nevű művészettörténész hölgybe. Persze írt is hozzá egy csodás verset (amit azonban csak nekünk mert felolvasni a kávéházban, Mártával még csak szóba se elegyedett, csak magát emészti – meg minket):

Szeretlek, mint anyját a gyermek,
mint mélyüket a hallgatag vermek,
szeretlek, mint a fényt a termek,
mint lángot a lélek, test a nyugalmat!
Szeretlek, mint élni szeretnek halandók,
amíg meg nem halnak...

1933. július 1., szombat

Mivel Lali megtartotta az absztinenciát, így Mama is betartotta az ígéretét, és eljött meglátogatni minket. Igyekeztem úri módon fogadni. Felvettem a legjobb rend ruhám és a vékony őzbőr kesztyűmet, fogtam a sétapálcám, sőt e célra még egy monoklit is beszereztem. Anyám csodálkozva nézett rám a pályaudvaron, de talán még jobban, amikor felértünk a lakáshoz. Megállt, és rámeredt a csillogó sárgaréz táblára, amit pár hete csináltattam, és felcsavaroztattam a csengő mellé: „Rejtő Jenő – író”

– Ez mi? – kérdezte némi szorongással a hangjában, és a névtáblára mutatott.

– Anyám! író lettem! – feleltem lelkesen.

– Drága mulatság – vélte lehangoltan elmerengve, mert neki feltűnt a kesztyű, még inkább talán a monokli, és ha ehhez hozzákalkulálta a réztábla feltételezhető árát, úgy jogos aggodalommal ámulhatott az általa különben nagyra becsült művészpálya szükséges dologi kiadásain. És kissé talán szégyellte

is magát a Mama, amiért Jenő fia író, és ez a rendkívüli tulajdonsága huszonnyolc esztendőn keresztül elkerülte anyai éleslátását.

– Ha a sors úgy akarta, fiam, hogy te író légy, nem szólok ellene. Ha ezért Rejtőnek kell lenned, belenyugszom. De apád ötvenhét éven keresztül mindent megtett, hogy emelt fővel viselhessem a Reich nevet, hát ezt fogom viselni, amíg élek.

És mert arcomon némi borulat vonult át, szomorúan, mentegetőzve hozzátette:

– Aztán, fiam, én már úgysem leszek író... – mondta, és kiment a konyhába, hogy megmelegítse az ebédet.

Csak egy hetet maradt, azután visszautazott. Sajnos elég gyenge, a lába állandóan dagad, mert továbbra sem jó a szíve. Apuka szerette volna, ha Lali is kiment volna vele, vagy legalább később kimenne hozzájuk, és fokozatosan átvenné tőle a kinti boltot. Apa már nehezen bírja a strapát, és úgy gondolja, neki már csak a Mamára kellene vigyáznia (bár a szolgálólány, Tercsi is kint van velük).

1933. július 12., szerda

Hát igen. Kicsit túlvállaltuk magunkat. Nem volt erőnk visszautasítani a Féld Színház felkérését, és gyorsan összecsaptunk Lacival egy Ne hagyd magad, Dolfikám című négy felvonásos „pesti táncoperettet”, aminek tegnap volt a bemutatója. Én sem tudnám pontosabban megfogalmazni a véleményemet, mint amit a Népszava ma írt róla: „Bármennyire is meglepő, a darab nem Hitlerről szól. Nincs benne se paródia, se gúny, se persziflázs. Egyszerű pesti operett, amely – jobb híján – kétórai nyári szórakozást akar nyújtani a Pesten maradt nyári kispolgároknak. Az operett semmivel sem jobb és semmivel sem rosszabb, mint általában a pesti operettek. Az embernek csak az az érzése, hogy kár, kár, kár. Kár a szerzők, a rendező, a színészek erőfeszítéséért; pedig a színészek: különösen Latabár és Szilágyi Marcsa az adott körülmények között a lehető legjobbat nyújtják...” A bukás íze keserű. Nagyon keserű.

1933. augusztus 15., kedd

Ma lett vége a cserkész dzsemborinak, amelyet Gödöllőn tartottak, így a Nagykörút hirtelen megtelt khaki színű shortot, inget és kalapot, valamint különböző színű nyakkendőt viselő gyerekekkel. Soha ennyi farkaskölyköt[45] nem láttam egy helyen, pedig volt belőlü(n)k otthon is elég, az Izabella téren...

1933. szeptember 2., szombat

Vannak reggelek, amikor úgy kelek fel, hogy mégiscsak érdemes élni. Most is így érzem, mert mesés dolgok történtek velem. Az Újság tegnapi számában megjelent A Biscayán című elbeszélésem, és már vagy hárman gratuláltak telefonon. Pedig én csak leírtam – igaz, jócskán kiszínezve – a rövid algériai hajóutamon tapasztaltakat. És tegnap önálló bemutatóm is volt a Komédia Kabarében. Igen, most már mondhatom így, egyes szám egyes személyben, mert bár az Egy kis illemtant még Lacival együtt írtuk, de Az analitikus felett már csak az én nevem díszeleg a plakáton, és a következő, huszonkilencedikei műsorban is hasonló munkamegosztás várható: A házasságok a légben köttetnek-et ketten jegyezzük, de A nápolyi királyt már csak én, egyedül!

1933. szeptember 18., hétfő

Tarján után most az Orfeum új igazgatójáról, Schmidt Mihályról is kiderült, hogy nagyon ért a reklámhoz, nemcsak remek lóidomár és cirkuszigazgató. Felkérte Harmath Imrét, hogy Márkus Alfréd zenéjére írjon egy operettet, amelynek „Tessék kiszállni!” lett a címe, és a darab népszerűsítése érdekében „szubrettsorozást” hirdetett a lapokban, amire csaknem nyolcszázan jelentkeztek, csupa szebbnél szebb fiatal, tehetséges lány, így ott tolongott náluk minden újságíró a városból. Minden jelölt az Álmaim hercegét énekelte, és végül is egy Magyar Ági nevű lányé lett a főszerep, aki eddig Berlinben játszott.

1933. október 3., szerda

Újabb levél jött Apáéktól, még elegánsabb fejléces papíron, amin az új lerakat címe díszeleg (Fiume, Via Angheben No. 18.). De a gondjaik nem látszanak enyhülni. Állandó anyagi problémáik vannak, pedig igyekszünk minden hónapban elég pénzt küldeni nekik szállásra, orvosra, gyógyszerre, egyebekre...

1933. november 14., kedd

Apáék hazajöttek két hónapra, azzal az ürüggyel, hogy a Mamát ki kell vizsgáltatni az itteni orvosokkal, de azt hiszem, hogy valójában itt akartak lenni Lalival, amikor kimondják a válását, nehogy valami hülyeséget csináljon. Elég szűkösen vagyunk most az albérletben, de újévkor a szülők visszamennek Abbáziába. Addig pedig majd csak kibírjuk valahogy...

1933. december 7., csütörtök

Somogyi azt ajánlotta, hogy a nagyon elfoglalt Nádasi helyett dolgozzam inkább mostantól Görög Lacival, aki a szemében a megbízhatóság mintaképe. Görög valóban abszolúte korrekt szerzőtárs, sosem vállal többet, mint amire képes, és azt mindig pontosan teljesíti is.

A Komédia tegnapi, A rezervista naplója főcímű műsorába már vele raktuk össze azt a tizenhat jelenetet, amelyek közül különösen a Frontszínház volt sikeres, amiben a poénok főként abból fakadnak, hogy a beharangozott pesti primadonnák helyett az egyik katona játssza el a női főszerepet, akinek a rövidlátó ezredes vadul udvarolni kezd, mert elhagyta a cvikkerét. Ez persze erősen emlékeztet az Operettszínház tavalyi darabjára, a Nyitott ablakra, amelyben Salamon Béla udvarolt Gyergyai Istvánnak hasonló körülmények között, de hát hiába, nincs új a nap alatt (sőt azt hiszem, felette sem). Görög Lacinak sok remek ötlete volt a jelenetekhez, így bár hiányzott Nádasi Laci rutinja, és a vele való összeszokottságunk, de azért egész jópofa műsor lett, amit a közönség is nagyon jól vett.

1934

1934. január 6., szombat

Jó ideje látásból ismerek egy írót, aki bármilyen korán is megyek be a Japánba, már ott biliárdozik. Mindig pénzben játszik – és majdnem mindig veszít (körülbelül úgy, ahogy én a kártyában). Általában páros billiárdot játszanak egy fiatal, Kiss Feri nevű biliárdművésszel és más partnerekkel. Kiss mindig nyer, akárkivel van párban, és mivel csak ritkán jut sor szerencsétlen írótársamra, így komoly veszteségeket könyvelhet el. Lőrincz Miklósnak hívják, és mindig csak annyit ír, napi három-négy oldalt, amiből már lehet játszani-enni-inni, azaz élni, nagyjából úgy, ahogy mi valamennyien éljük művészéletünket ebben a körben.

Mindannyian irigyeljük Miklóst, de nem az életmódja, hanem a tehetsége miatt. A pasas ugyanis egy zseni, ö is ír a Komédiának. Az övé például minden idők szerintem legviccesebb villámtréfája, Az alibi: egy kávéházban egy férfi dicsekszik a másiknak, hogy neki sosem lehet baja a hatóságokkal, mert ő egy noteszbe mindig gondosan bejegyzi, hogy mikor hol járt, és mit csinált, így mindig van alibije. Később két detektív lép az asztalához, és meggyanúsítják egy néhány nappal korábbi bankrablással.

– Hogy állunk az alibijével? – kérdezi az egyik detektív.

– A micsodámmal?

– Az alibijével! Van alibije?

– A feleségem csomagolt... Úgyhogy nem tudom, berakott-e ilyesmit. .. – kacsint fölényesen a férfi a másiknak.

– Ne szórakozzon velünk. Most még szép szóval próbálkozunk – mondja a másik detektív, mint egy nyájas tigrisápoló de tudunk mi máshogyan is beszélni...

– Jól van, na. Mikor történt az a bankrablás? – kérdi erre a noteszos a nyomozókat.

– Szombaton éjjel – válaszolja a detektív. A férfi ismét a másikra kacsintva belenéz a noteszébe, majd bólint:

– Stimmel!

Most Miklóst is belevettük az Újévi malac című, tizennégy képből álló revübe, ahol Nádasi Laci és Faíudy Kálmán néhány ötletét is felhasználtuk, így Görög Lacival együtt összesen öten írtuk a műsort, amelynek tegnap volt a bemutatója. Talán a szilveszteri partiktól még kissé elnehezült fejű nézők nem nagyon vették a poénokat, ezúttal elég mérsékelt volt a siker...

1934. február 8., csütörtök

Most nagyon jól szalad a szekér, premier premiert ér (végre egy remek rím, nemde?!). Tegnap megint volt egy a Komédiában: most a Tejet az ifjúságnak és A 3 légionista című bohózataim mentek, és előbbiről nevezték el az egész, összesen tizenkét képből álló revüt! A 3 légionista hangos siker lett. Mostanában nagyon divatba jöttek Pesten a légiós történetek. Főként egy P. C. Wren nevű angol író könyvei mennek nagyon, aki Indiában volt tanító, de úgy ír a Francia Idegenlégióról, mintha legalábbis évtizedekig ott szolgált volna. Szerintem a lábát be nem tette Afrikába – de ez szerencsére az írásnál nem is követelmény.

Elolvastam néhány könyvét, amelyeket az emberek a villamoson-buszon, úton-útfélen, mindenfelé falnak. A kék csillag, A sivatag titka, az Átok és jóslat, A Szahara császára, a Pokol a Szaharában, Az ideál csókja, A fekete szirén, a Kígyó és kar mind-mind kissé sablonos történetű, de elég izgalmasan megírt, szórakoztató füzetecskék, amiket pár óra alatt ki lehet olvasni – de valószínűleg megírni se lehet sokkal több idő. Én általában a gőzfürdőbe jövet-menet szoktam ezeket olvasgatni a villamoson, néha a medencében is, és nagyon kikapcsolnak, miközben felidézik bennem azt a pár órát, amikor a Szahara peremén kóválygogtam.

Lehet, hogy nekem is be kellene állítanom a Palladis Kiadóhoz pár hasonló füzettel?!

1934. február 19., hétfő

Pesten újra spanyolnáthajárvány van, de most nem olyan pusztító, mint 1918-ban volt. Talán Judit mellett már immunizálódtam, mindenesetre igyekszem nagyon óvatos lenni. Gyurika miatt sokkal inkább aggódom. Már Apáék is hallottak a betegségről, így ők sem nyugodtak, ahogy a leveleikből kihallani...

1934. március 17., szombat

A Színházi Életben megjelentették a Görög Lacival közösen írt Élő halottunkat. Ebben a feleség a férje után megy egy kávéházba, ahol az nyugodtan kártyázik, miután otthon előzetesen azt mondta, hogy az Adóhivatalba igyekszik.

– Szegény első férjem... Őutána nem kellett a kávéházba járni... – sopánkodik a nő.

– Hanem a lóversenyre. Az még messzebb van! – gúnyolódik a férj.

– Ő nem lett volna képes ilyesmire. Azért voltam hű hozzá.

– Csak azzal a fogorvossal flörtöltél. Azzal is csak azért, hogy féltékennyé tedd a mérnököt, aki a bokszbajnok miatt nem vette észre, hogy jóban vagy egy földbirtokossal. Már csak egy közlekedési rendőr hiányzott, hogy eligazítsa a forgalmat...

– Szegény Aladár! – szomorkodik tovább az asszony. Mire a férj:

– Hát még sajnálod? Én elvettelek feleségül, ő meg egy csendes szibériai sírban röhög a markába!

A holttá nyilvánított férj, aki eltűnt a háborúban, 19 év után persze végül előkerül. Az asszonyt huszonegyen játsszák le az új férjjel. Mindketten be akarnak fuccsolni, de amikor meghallják, hogy a nő húszezer pengőt örökölt, az első férj magáénak ismeri el. Végül azonban kiderül, hogy az egész örökségügy csak komédia volt, a nő

csak le akarja tiltatni a fizetését. Slusszpoénként a második férj szánakozik a jogaiba visszakerült elsőn:

– Aladár, Aladár, visszasírod te még Szibériát!

Na ennyit a házasságról...

1934. április 5., csütörtök

Hónap eleje van, így ma megint új műsor indul a Komédiában, a Tulipán és társai, amelyben mind a tizenhat jelenetet én írtam, csak néhány verset szerkesztettünk be Nádasi Lacitól. Az első teljesen önálló műsorom!

1934. április 25., szerda

Ebben a hónapban egy második premierem is van. És ha már ilyen divatos téma lett Pesten a légió, akkor a műsor főcíme is az én Vissza a légióba! című jelenetemről kapja a nevét, amely mellett még a Garnit is én írtam. A többi hét kép közül Halász Rudi jelenete nagyon érdekes, amely a Bimbó út 3. alatti Rényi-féle bérházról szól. Ez egy régi ortodox zsidó temető helyén pár é ve épült bérpalota a Rózsadomb alján, amely arról híres, hogy csupa híresség lakja: Zágon István, a Hyppolit, a lakáj írója, Eisemann Mihály, a kitűnő zeneszerző, Albert Gábor, a híres irodalomtörténész, és Hajós Kornél író. Utóbbinak a legjobb barátja Déry Tibi, aki gyakori vendég náluk, éppúgy, ahogy a sztárok egész hada Zágonéknál és Eisemannéknál. Fantasztikus hely lehet...

1934. május 2., szerda

Görög Laci egy új világot nyitott nekem meg, beajánlott ugyanis a Literária Kiadónak, amely a Világvárosi Regényeket jelenteti meg. Két éve indultak a sorozattal, és hetente átlagosan két füzetet adnak ki. Az igazgató Kisfaragó, az egyik legbriliánsabb pesti újságíró,[46] akit azért hív így a szakma, mert annak a Faragó Tibi barátomnak az öccse, aki a Nagykörútban szerzőtársunk volt. A könyvek igényesen, kétszínnyomással készülnek, nagyon tetszetősek.

Laci kisregénye, A névtelen levél nemrég jelent meg, és már a százötödik a Világvárosi sorozatban, amelyben csak magyar szerzők műveit adják ki (Leleszy, Forró Pali, Déry, Aszlányi, Tabi...), és Lovászy Márton, a Kurír remek redaktora szerkeszti, aki a saját maga által írt regényeket is előszeretettel beválogatja a sorozatba. Kisfaragó érdekes figura. Mindig egyes szám harmadik személyben beszél önmagáról, ami Freud szerint elég rossz jel az illető lelki állapotával kapcsolatban:

– A jó kereskedőnek módszere az áru osztályozása. Faragó nem keveri össze a kávét a cukorral. Ez már csak a csészében történik, de a boltos fiókjában soha! – Ilyen és ehhez hasonló kijelentései vannak. Persze azt is rögtön tudni akarta, hogy engem melyik fiókjába pakolhat el:

– Faragó fiókjaiban vannak cowboy, legionista, gengszter, úti kaland, szerelmi, humoros, szatirikus, világháborús, pacifista, detektív és artista regények. A fiókon számozás van és felirat. Össze nem téveszthetők.

Faragónak mindegyikre speciális írója van. Maga melyik témát választja? Kitalálta már? – kérdezi tőlem fürkésző szemmel, amellyel valószínűleg szürkeállományom tartalmát próbálja megfejteni. Mivel nem válaszolok azonnal, így folytatja:

– Írni könnyű, de könyvet eladni... Az nehéz. Maga megírja a regényt, amihez Faragó adja a témát. Mindjárt kezdheti egy légiós regénnyel. Ide viccek kellenek, nagy meleg, kitolás az őrmesterrel, hosszú menetoszlop és porfátyol. Talán lehetne valami erős fiú a főhős, aki egymaga harcol a Szaharában, és meleg van, és ég a melegtől a kopár szik sarja...

– Van egy félbehagyott történetem, El a pokolból a címe – ajánlom fel, és ő rögtön lecsap a témára.

– Remek! A pokol remek cím. Faragónál vannak nyerő címek, és vesztes címek. A pokol nyerő! – ismeri el a maga sajátos nyelvezetével címválasztásomat.

Lovászy is helyesel, így gyorsan megállapodunk. Egy hatvannégy oldalas kisregényért, ami nagyjából kilencvenezer leütés, ötven-hatvan pengőt, a kilencvenhat oldalas vagy hosszabb irományokért alapnak nyolcvan-százhúsz pengőt adnak, ami viszont akár a duplájára is felmehet, ha az olvasók nagy példányszámban

veszik meg a könyvet. Most megértettem, hogy senki sem jön a világra mint regényíró. Az emberek előbb a világra jönnek, és csak aztán írnak. És csak később kezdenek pénzt keresni. Lovászy belemélyedt kockás jegyzetfüzetébe, majd kényesen hegyes ceruzájával pedánsan beleírta: „109. El a pokolból!” Sorozat lettem!

1934. június 6., szerda

Apa kéthetente levelezik velünk. Én elég lusta vagyok írni, így jobbára Gyulus és Lali válaszolnak, de az anyagiakba mindig beszállok. Apának változatlanul húzódik a számomra átláthatatlan házbérügye Látháékkal, és még mindig vagy hatezer pengővel tartozik nekik. Nem tudom, hogyan lehetne kikecmeregni ebből a csapdából... Apa állandóan kapacitálja Lalit, hogy menjen ki hozzá segíteni, de sajnos ő nem megy, pedig nekem is kényelmesebb lenne az egyedüllakás. Igaz, legtöbbször éjjel-nappal a kávéházakban és a színházakban vagyok, és szinte haza sem járok...

A Mamának időnként reumatikus fájdalmai vannak, és gyakran fáj a szíve, de ezeket a tüneteket az orvos nem találja komolynak. Remélhetőleg tényleg nem azok, mert Mama el akar jönni az új operettem bemutatójára, amiről én megpróbálom lebeszélni, hiszen olyan meleg már most is a nyár, ami nem tenné kellemessé számára az utazást. Ráadásul ott van náluk Tercsi is, aki vigyáz rá, ameddig Apa dolgozik, itt pedig senkinek sincs ideje egész nap ővele foglalkozni.

1934. július 14., szombat

Mivel fontos bemutatóra készülök, ezért interjút készített velem a Délibáb, amit Egy fiatal magyar író fantasztikus élete címmel közöltek a mai kiadásukban. íróhoz méltóan (vagy méltatlanul?) kissé kiszínezve adtam elő kalandjaimat az idegenlégiótól a feltételezett öngyilkosságomig, de abban igazat mondtam, hogy „optimizmussal, életkedvvel nézek a jövőm elé. Ha nem sikerül semmi, maga a küzdelem tartalmas volt, színes, érdekes. Megérte!”

1934. július 21., szombat

Egy sláger jár folyamatosan az eszemben, amit Turay Ida férje, Békeffi Pista írt már vagy hat éve Lajtai Lajos zenéjére a Régi Nyár című operetthez, és azóta is naponta többször megy a rádióban, általában Weygand Tibor romantikus előadásában, de néha Honthy Hanna negédes hangján is:

Legyen a Horváth-kertben Budán,
Szombaton este fél nyolc után,
Kiszól a színkörből a zene,
Ragyog az édes két szép szeme...

Az történt ugyanis, hogy alig egy hónapja váratlanul beállított Nádasi Laci a Japánba, és mintha mi sem történt volna, közölte, hogy eladta a Szökik a ruha bohózatunkat (ami mostanában már Az oroszlánvadász címmel megy a színházban) Sebestyén Gézának, a Budai Színkör igazgatójának. Sebestyén eredetileg színész volt, sőt az Országos Színészegyesület elnöke is, de gyenge szervezetű, beteges ember lett belőle, így áttért a színigazgatásra. Remek szimata van a darabokhoz, és reméljük, most is az lesz, mivel elég furcsa ötlettel állt elő. Az mondta Lacinak, hogy ő belelát ebbe a rövid jelenetbe egy egész estés darabot, írjuk át operetté!

Összeállt hát a régi csapatunk, és Edivel megírattuk a zenét, aki a szűkös határidő miatt bevette régi zeneakadémiai haverját, egy másik dzsessz-zenészt, Megyery Gyuszit is, így négyesben néhány hét alatt összeraktunk egy komplett, háromfelvonásos, öt képből álló nagyoperettet, amelynek az a címet adtuk, hogy Egy görbe éjszaka (mivel ezt a fogalmat ismerjük mind a négyen a legjobban...). Ma este a Horváth-kertben már láttam a főpróbát, szinte tökéletesre sikerült, ami ugyebár a babonások szerint rossz jel a premier előtt.

Sebestyén rutinja lenyűgöző, a legvadabb főpróbák viharában sem változtat megszokott ritmusán. A körülötte kavargó veszekedés, zongorázás, sírógörcs és viták óceánján flegmatikus mozgásával ama unalomig megírt, bőrsapkás, ősz szakállú, pipás hajóskapitányokra emlékeztet, akik a távoli eget kémlelve megállapítják, hogy tornádó lesz, és becsukják a pipakupakot, mert

az üvöltő szél esetleg elviheti a szikrákat, és meggyullad valami. Az egyetlen gond az, hogy Pesten most tűz nélkül is rekkenő a hőség, a smink leolvad a színészek arcáról, és a nézőtéren is nehéz lesz kibírni estélyiben, ami azért még mindig jobb, mintha hideg, zivataros idő lenne. Én pedig a bemutató után úgyis a Balatonra készülök...

Siófok, 1934. július 27., péntek

Kirobbanó sikere volt a darabunknak, így hát nyugodt szívvel jöttem le Gyulusékkal a Balatonra. Szokás szerint a Vitéz Panzióban lakunk. Gyurika végre már elég nagyfiú ahhoz, hogy labdázzak vele a vízben, vagy focizzak a füvön, bár a legjobban azt szereti, ha a nyakamba ültetem, és szaladgálok vele a vízparton. Ragyogóan elvagyunk itt, sokat kártyázunk, szópókerezünk és hasonló, árnyékban is űzhető sportokat gyakorolunk a nagy hőség miatt, na meg persze rengeteget beszélgetünk egymással és a többi vendéggel. Már a Balaton vize is majdnem 30 fokos, így éjjel sem hűl le a levegő, ezért még kevesebbet alszom, mint általában.

Idén is sok pesti barátom van a vendégek között. Hunyady Sanyi itt is állandóan csak ír. Most fejezi be regényét, a Családi albumot. Néha átjön Békessy Imi Balatonboglárról, ahol a felesége családjánál nyaralnak. Vele jókat politizálunk, amit azért jobb csendben tenni, mert az ő ideológiai nézetei igencsak távol állnak a mostanában *comme il faut*-nak tekintettektől. Persze a ház mozgatórugója most is Karinthy, aki a gyerekeket (Gábort és Ferit) már hamarabb leküldte, rögtön az iskolaév végével, mivel ők már nagyok, húsz- illetve tizenhárom évesek, így jól elvannak szülők nélkül is, de később befutott maga Frici is. Régen nem találkoztunk, és elég ziláltnak tűnt.

– Tudod, Aranka... – mondta egy félmosollyal, de nem folytatta. Nem akarta elrontani a kedvemet, a sajátját pedig valószínűleg még kevésbé.

Vele együtt évek óta imádjuk az itteni nyári zsibongást, ahol színésznőcskék és elegáns kokottok, hamikártyások és dzsigolók, bankárok és sportolók alkotnak tarka kavalkádot, amit a hétköznapi nyaralók úgy néznek, mintha afféle színházi, vagy talán még inkább

cirkuszi produkció lenne: még jegyet is vennének, ha muszáj lenne. A fürdőtelep, a kaszinó, a kiskocsmák, a Hozbor vendéglő – na és persze univerzumunk középpontja, a Vitéz Panzió a Batthyány utcában – mind-mind igyekszik kérészélete minden pillanatát maximális intenzitással megtölteni.

Karinthyt persze mindenütt rajongók hada veszi körbe, ahányszor csak „civilben” betér valahová. Ehhez képest számomra rettenetesen megalázónak tűnt, amikor Keresztury Dezsővel együtt tegnap átkísértem szokásos déli parti fellépései egyikére, a helyi Nagyszállóba. A produkció színhelye az étterem volt, ahol a publikum, mint egy orfeumban, az asztal mellett evett-ivott, miközben szegény Frici humoreszkeket adott elő, erőlködve, dühösen, néha már-már közönyösen. A közönség csak úgy hallgatta, mint valami vacsorához játszó cigányt: oda-odafigyelve, beszélgetve, koccintva, unott némaságban, udvariasan mosolyogva, vagy felröhögve. Én viszont alig múló szégyenérzéssel.

– Ilyen lagymatagon nem lehet boltot csinálni! – mondta mellettem a főpincér Cincire, és én valahogyan megálltam, hogy ne vágjam pofán, pedig nagyon megérdemelte volna...

1934. augusztus 4., szombat

Remek a hangulat, Gyurikával Istenieket játszunk, néha kimegyünk a nagy strandra is csúszdázni vele. A panzió hangos Vitézné három leánya, Anikó, Marika és Vera kacajától, de a többi szobában is pompásan szórakozik mindenki. Néha kissé túlságosan is. Az egyik emeleti szobában Faludy Gyuri lakik Goda Gáborral, akik tegnap este megismerkedtek két nőcskével egy vacsorázóhelyen, és Goda újdonsült ismerőse benne lett volna egy alaposabb ismerkedésben is. Vitézné azonban mindig nagyon vigyáz az erkölcseinkre: az a szabály, hogy a magányos férfiak nem hozhatnak be nőt a szobájukba. A panziótulajdonos lakrésze pedig közvetlenül a lépcsőfeljáró mellett van, és alvás közben is mindent hall. (Én már többször kipróbáltam, de mindannyiszor elbuktam a kísérletekkel, hogy hölgyvendéget vigyek fel magamhoz.)

Goda viszont úgy intézte, hogy Faludy dobjon le neki egy párnát meg egy takarót az ablakból, így nem kell felmennie, hanem a

földszinti biliárdasztalon szórakozhat a lánnyal. Mi nem sokkal ezután értünk haza Karinthyval egy esti ivászatból, így akaratlanul is szemtanúi lettünk ennek a zamatos kis együttlétnek.

Reggel aztán, amikor lementem reggelizni, már mindenki a kerti asztalnál ült: Vitézné a három jólfésült kislánnyal, a bátyámék, Faludy és Goda, Gábor és Feri, már csak Karinthyra vártunk. Egyszerre aztán megjelent szokásos csíkos fürdőköpenyében, és leült az asztalfőre, amit mindig fenntartottunk neki.

– Láttam ám a dákóját, fiatalember! – jegyezte meg blazírtan Godának, majd vajazni kezdte a piritósát. Rossz kedve van, ma érkezik Aranka...

1934. augusztus 10., péntek

Két napig merevrészeg voltam, de most már talán le tudom írni azt, ami történt. A panzió üres, csak magam vagyok. Vitézné még a lányait is elküldte a nagymamához, hogy elfelejtsék a szörnyű jelenetet. Tegnap megjött Aranka. Mentségemre szóljon, hogy én sosem szerettem ezt az asszonyt, mert szerintem ő a bűn megtestesülése (amivel nem azt akarom mondani, hogy én maga lennék a szeplőtelen fogantatás).

Világéletemben imádtam Adyt, így tudom, hogy Aranka volt az a Fekete Arany, akihez kedvenc költőm 1912-ben sorra írta verseit: az Ifjú karok kikötője, A bozót leánya, a Fekete virágot láttál mind-mind őhozzá szóltak. Ady mindig a lényegre tapintott, de A vállad, a vállad című versében óriásit tévedett:

Bársonyos sima tested megmarad
Nekem s csak nekem,
Mert imádom mindenek fölött
Bárkámnak fehér Ararátjait,
A vállad, a vállad.

Ugyanis Aranka „bársonyos teste” nem maradt meg csak neki. Sőt! Kalandjuk után a lány Pesten beiratkozott az orvosi fakultásra, hogy pszichoanalízist tanuljon, de hamar megszakította tanulmányait, mert 1914-ben férjhez ment egy Kertész Tivadar nevű

orvoshoz, akitől egy fia született, Tamás (így csak tavalyelőtt vehette át a diplomáját, azaz húsz évvel később). Tőle aztán 1920-ban elvált, mert találkozott a megözvegyült Fricivel, akivel egymásba szerettek. Hamar összeházasodtak, és Karinthy beköltözött Aranka Verpeléti úti lakásába, ahol a következő évben megszületett a kis Feri. Nemsokára Aranka már így panaszkodhatott Fricinek, amikor Gábor és Tamás a kis Cinit[47] bántották:

– A maga fia és az én fiam verik a mi fiunkat!

A szokványostól igencsak eltérő volt eddig is Frici és Aranka kapcsolata, állandóak voltak a konfliktusok, a viharok és a féltékenységi jelenetek, nemritkán még verekedések is előfordultak. Örökös probléma volt a pénzhiány, mert Arankának a világ összes pénze is kevés lett volna, ezért Fricit állandóan újabb és újabb művek megírására sarkallta, és még itt, nyaralás közben is emiatt kellett jobbra-balra fellépnie.

Aranka ráadásul legendásan hűtlen természetű asszony. Három éven át tartott a viszonya Déry Tiborral, amiről az egész város és Frici is tudott.

– Szereti a nyilvánosság veszélyét, izgatja, ha mások előtt szeretkezünk – mesélte róla Tibi a Japánban, miután szakított ezzel a cédával, mivel rajtakapta a másik szeretőjével, egy Zuchmann Béla nevű hegedűművésszel. Mostanában viszont már a gyerekkori galerink egy tagjával, Gombaszögi Frida fiával, Garai Pubival volt liezonja, amiről én természetesen már a kezdetektől fogva értesültem, ám jobbnak láttam nem szólni róla Fricinek...

Ma aztán beütött a krach. Szokás szerint lent reggeliztünk a kertben az egész társasággal, amikor is látom, hogy Frici felnéz a szobaablakukra, és elsápad. Gyorsan odafordítottam a fejem, és láttam, ahogy Aranka éppen kiveti magát a magasból! Ez a hisztérikus, őrült nő újra megcsinálta! Leugrott, és egy szemvillanással később már ott hevert az asztalunk előtt, a kövön...

A gyerekek és a nők sikoltoztak, Frici magán kívül volt, így nekem kellett berohanni a telefonhoz, hogy kihívjam a mentőket. Aranka kegyetlenül összetörte magát, de végig eszméleténél volt, amíg kiért az esetkocsi. A mentőorvos szerint a medencecsonttörés bizonyos, de valószínűleg elrepedt a (fehérjmája, sőt a veséje is megsérülhetett, nem beszélve azokról a borzalmas zúzódásokról,

amelyek vérömlenybe öltöztették ezt az amúgy igen csinos asszonyt.

Fricinek hamar visszaállt a lélekjelenléte, úgyhogy még kicsavarta az asszony kezéből Garai Pubi szakítólevelét, amit a korán érkezett postás hozhatott ma neki, és amely kiváltotta ezt az őrületet, mert az én drága barátom továbbra is játssza a megértő férj hálátlan szerepét, amit az is motivál, hogy legelőször ő csalta meg Arankát, még 1927-ben. Felesége akkor nagy adag Luminált vett be, miután rájött a kalandra. Én persze élek a gyanúperrel, hogy ez az áspiskígyó, mint tanult orvos ki tudta számítani, pontosan mekkora az a mennyiség, amivel még éppen időben kerül a Fasori szanatóriumba ahhoz, hogy ki tudják mosni a gyomrát, és megússza a dolgot. Karinthy persze rohant a betegágyához, amit kibékülés követett. Megint szent volt a béke – azaz hogy a békétlenség.

Sajnos most se lesz ez máshogyan, ha Aranka túléli a sérüléseket, bár nem hiszem, hogy ezt a földet érést maradandó nyomok nélkül át lehet vészelni. Talán béna lesz egész életére, de legalábbis sánta, márpedig az őt mentegető Frici most is csak azt ismételgette, hogy a felesége kórosan fél az öregedéstől, ezért tette, amit tett. Gyűlölöm ezt a nőt, aki miközben Pubival vagy a hegedűsével hentereg, és mellékesen Fricivel is intenzív házaséletet él, amit a panzió vékony falai miatt eskü alatt is tanúsíthatok, mindeközben Tibornak leveleket küldözget, hogy valahogy őt is visszacsalogassa az ágyába. Néha pedig még rám is úgy néz, mint éhes oroszlán a sánta gnúra...

Elismerem, valamikor nagyon szép lehetett, de a délvidéki nők gyorsan beköszöntő öregsége, a sok baj és a bánat ráncokkal, besüppedt, sötét szemüreggel rajzolódott az arcára. Ha valami értelme volt ennek az öngyilkosságnak, akkor talán az, hogy ez az önjelölt *fémmé fatale* most végre elveszti végzetes vonzerejébe vetett hitét. Karinthy pedig újra ápolhatja mindaddig, amíg a nő fel nem épül annyira, hogy így vagy úgy ne ártson neki megint...

Budapest, 1934. szeptember 1., szombat

Gyulus ma nagyon meglepett. A nyár folyamán ugyanis írt egy könyvet, Állatkert Játékáruház címmel, amelyről egyelőre csak

annyit tudok, hogy harmincezer év múlva játszódik, egy csillagon. Majd akkor visszajövök a Földre, és leellenőrzöm, pontos volt-e a jóslata...

Közben az egész nyáron át tartó sivatagi hőség ellenére is ötven telt házas estét sikerült *en suite* elérnie az Egy görbe éjszakának a Horváth-kertben, ami manapság, amikor a színházak állandó anyagi gondokkal küzdenek, igazán szép szériának mondható.

De mi már az új szezonra készülünk. Két hét alatt kellett megint összecsapnunk egy műsort a Komédiának, és megint sokat vitatkoztunk. Lehet, hogy Aranka esete is a kelleténél jobban megviselte az idegeimet, mindenesetre egyre kevesebbet alszom, és egyre feszültebb vagyok. Állandó összeütközéseink vannak egymással és a színházzal a jelenetek címe miatt. Én most azt szerettem volna, ha a bohózatunk címe Alteregó lenne, Somogyi inkább az I. Kázmért preferálná. A mai premier másik jelenetét, A 3 testőrnek is szeretne valami más címet, amit szintén sikerült kivédekeznem, bár mintha A három testőr címet már tényleg hallottam volna valahol.

Ebben a jelenetben a kikapós asszonyka Milady-nek, a férj pedig d'Artagnannak öltözik egy jelmezbál kedvéért. A férj elmegy otthonról, és addig az asszony szerelmeskedik a család egyik barátjával. Az ügyvéd és egy magánnyomozó is beállít a férjjel (ők is testőrnek öltözve), hogy az *in flagrantit* tanúsítsák. A csábítónak végül ahhoz, hogy épp bőrrel megússza a dolgot, tízezer pengővel be kell szállnia a férj üzletébe, mert az asszony azt állítja, a találkozó tárgya csupán ez a tranzakció volt, ő csupán meg akarta menteni férjét a csődtől. Csalfaság, asszony a neved!

1934. szeptember 14., péntek

Néha-néha be szokott jönni a Japánba örök jótevőm, Heltai, bár amióta jó tíz évvel ezelőtt elvette a nála sokkal fiatalabb, mesésen szép színésznőt, Gách Lillát, azóta legfeljebb egy-egy délutáni kávézást enged meg magának ez a valamikori bohém ember, az estéit most már inkább a felesége szoknyája mellett tölti. Nehéz ma elképzelni róla, hogy valaha lányok tucatjaival volt viszonya, és a

laza erkölcsein felháborodó kritikusainak olyasmiket írt, amit mi színitanodás korunkban szinte „kötelező versként” bemagoltunk:

Ha kihülőben lesz a szívem
S tisztelt agyam lágyulni fog,
Én is családi gyönyörökről
S a nagymosásról dalolok.
Tisztelt vidéki kollégáim,
Majd akkor adjanak kezet,
És iktassanak be a céhbe,
Ha én is impotens leszek.

Jancsi bácsi tegnap az eső elől bemenekült a Japánba, és kissé fáradtan leült velem szemben a márványasztalhoz. Kikérte szokásos kávéját, majd nézegetni kezdte a teleírt jegyzetfüzetemet.

– És ezt el tudja olvasni valaki? – kérdezte közismerten olvashatatlan ákombákomjaimra bökve.

Nem elég ugyanis, hogy ronda a kézírásom, ráadásul össze-vissza javítgatom, áthúzások, beszúrások és radírozások teszik szinte megfejthetetlen enigmává a kéziratait – sokszor saját magam számára is.

– Szegő Gizi... – vetettem oda.

Ez a név fogalom a szakmában. Városszerte jó néhány diktálóiroda működik, de egyik sem olyan otthonos, mint a Jókai téri Szegő-iroda, ahol a két lány, Juci és Gizi egyedülállóan bensőséges légkört teremtettek. A megrendelő náluk bármit megtehet. Az apró helyiségekben szinte vágni lehet a füstöt. Lehet ülve vagy járkálva, sőt leheveredve is diktálni, közben kapunk kávét, sört, cigarettát. A várakozó ügyfél nyugodtan kimehet akár a konyhába is megnézni, mi van a fazekakban, és ha tetszik az étel, ott maradhat ebédre, vagy friss kenyérrel kitunkolhatja a szaftot. Nem gond éjfél után sem beállítani, sőt ilyenkor a legnagyobb náluk a forgalom, mint valami éjszakai bárban. Nincsenek fix tarifák, de mindenki tudja, mennyivel tartozik, és olyan kliens is akad mindig, aki kifizeti a lakbért, a telefon- vagy a villanyszámlát. Ha viszont valaki bliccel, akkor azt jelzik Julisnak, a cselédjüknek, aki többé nem engedi be az illetőt.

Hozzájuk jár Déry Tibi, Zelk Zoli, Nagy Lali bácsi, József Attila és még sokan mások. A legügyesebb azonban mindannyiunk közül Németh Andor volt, aki nemrég feleségül is vette az egyik Szegő-lányt, Jucit. Micsoda remek ötlet! Az ember így ingyen részesül mindeme földi örömökben, ráadásul grátisz legépelik az írásait... József Attilának köszönhető a frigy. Annyira össze volt törve, amikor Vágó Márti szakított vele, hogy Juci és Andor közösen próbált lelket önteni belé, és Attila távozása után is folytatták a lelki életet, ami egy kis idő múlva már nem csak lelki volt. Most viszont Attila nővére, Jolán – aki ki tudja, hány vidéki házasság után újra feljött Pestre – egy kis időre beállt Juci helyett dolgozni, mert az ifjú pár elutazott nászúira, amitől viszont lelassult az ügymenet, így egyre hosszabban kell várakozni a zsíros lábasok felett. A végén még meghízok...

Heltai tisztában volt mindezzel, és azt javasolta, hogy vegyem át inkább az ő gépírónőjét, annál is inkább, mert Rózsira valamiért nagyon féltékeny a felesége, Lilla, pedig erre semmi oka sincs. Jancsi bácsi szerint kellemes, ápolt nő, de nem valami lenyűgöző szépség. Rajta kívül eddig csak Kassák Lajosnak dolgozott, de őt most perbe fogták a Nyugatban megjelent önéletírása miatt, annak 1918—1919-es részeiért. Heltai mondta, hogy vigyázzak Rózsival, mert sok balos barátja van, a nővére pedig a szocdem vezér Szakasits Árpád öccsének, Antalnak, a szakszervezeti vezetőnek a felesége...

1934. szeptember 17., hétfő

Hajnalban nem tudtam aludni, úgyhogy feltelefonáltam az új gépírónőt. Nagyon készséges volt, és felajánlotta, hogy hétre menjek el hozzá a Maros utcába, kávéval vár. Nagyon tiszta, rendes lakás. A roppant elegáns Rózsi már pár évvel túl lehet a harmincon, és több mint gusztusos, inkább már étvágygerjesztőnek nevezhető nőszemély. Nagyon szépen és gyorsan gépel, és ami nagyon tetszik benne, nem nevet folyton a poénjaimon. Szegőéknél néha percekig nem tudtunk dolgozni, mert a lányok úgy kacagtak, mintha csiklandozták volna őket. (Persze Zelk Zoli gyerekversei vagy József

Attila komor sorai után el is hiszem, hogy nagyon viccesnek tűntek nekik az én tréfáim...)

Azért egyszer Rózsi sem állta meg nevetés nélkül. (Nagyon szépen nevet). Véletlenül éppen egy új bohózatom volt nálam, amelynek az Akrobat, ej! címet számom, nem kicsit hajazva Charlie Rivel híres műsorára.[48] Ebben a jelenetben az egyik legviccesebb rész éppen Rózsi utcanevével poénkodik:

– Ne mondja nekem, hogy Mária! Mondja azt, hogy Maris.

– Az egy folyó!

– A folyó, az Maros.

– És miért mondjam azt magának, hogy Maros? Ott született?

– Nem, én egészen máshol születtem. Azért folyó menti vagyok. Kislécen születtem, a Zagyva mellett. Viszontlátásra!

– Kitől búcsúzott?

– Kegyedtől.

– Kedves Maros, ne beszéljen zagyvákat! Csak nem képzeli, hogy én most innen elmegyek?

– De hát nekem nem szabad itt vendégeket fogadni.

– Hát nem leszünk itt, bemegyünk a maga szobájába... Csókoljon meg Maros, maga dráva!

Rózsi ettől a marháskodástól gurgulázva nevetett, és azt mondta, hogy szerinte valamiféle égi jel lehet, hogy éppen ezt a szöveg hoztam magammal. Olyan bájos volt, ahogy kipirult a nevetéstől, hogy legszívesebben megcsókoltam volna.

– Viszontlátásra, maga dráva! – búcsúztam el tőle, és talán a kezét is egy kicsit tovább szorongattam, mint az egy komoly színpadi szerző és újdonsült taxigépírónője között ildomos lenne. Ám úgy vettem észre, hogy ő sem maradt teljesen közömbös lehengerlő stílusommal szemben...

1934. október 5., péntek

Na, most aztán tényleg ki sem látszunk a munkából. Egy hete bemutató volt a Royalban, a Fogják meg főcímű műsoré, amelyre az Én vagyok a gyilkos és a Miért félsz, kis Szűcs? című jeleneteket írtam. Előbbiben Herczeg Jenő, utóbbiban pedig Peti Sándor

remekelt. Nem tulajdonítottam ennek a műsornak semmilyen különösebb jelentőséget, pedig az utóbbi jelenet egyik mondata pár hét alatt egészen különleges karriert futott be.

Van benne egy diskurzus, amelyhez elővettem csillagászati ismereteimet. Az egyik főszereplő, aki azt gyanítja (tévesen) a másikról, hogy az illető nem kellő intenzitással foglalkozik a női nemmel, hanem inkább csak a galaktikát vizsgálja, így korholja barátját:

– Egyszer látnám, hogy elképzelsz egy nőt, aki a világmindenséget véve alapul egyedül többet ér, mint az összes átló az Uránusztól a Nagykörútig...

A másik fickó azonban nem hagyja magát kizökkenteni:

– Kiszámítottam, hogy ha a Nap mellett elhaladó legkisebb bolygó mozgásának akciórádiusza a Földéhez viszonyítva ezermillió fényévet véve alapul mindössze háromszázezerkvadrillió távolságú...

A barát erre elunja a számára érdektelen témát, és váratlanul közbeveti:

– Hány éves akkor a kapitány?!

Furcsamód ez az egyszerű kérdés napok alatt szinte közmondásossá vált a városban, amit mindenféle élethelyzetben visszahallani. Nem is értem igazán, hogy tud egy mondat ennyire rövid idő alatt ilyen népszerűvé lenni?! Alig egy héttel a bemutató után már visszahallottam a kávéházi pincértől, az uszodai kabinostól, a villamoskalauztól és még vagy száz embertől. Úgy látszik, Karinthy Fricinek tényleg igaza van, és bármely hat emberen keresztül el lehet jutni a hetedikig!

1934. október 10., szerda

A Komédiában ma bemutatnak tőlem egy *grand-guignolt,* a Dermesztő kísérletet, Görög Lacival pedig közösen írtuk A koronatanút, amelyben elárulom egyik alkotói titkomat, hogy tudniillik azért hordok még mindig mandzsettát, holott az már régen kiment a divatból, mert erre írom fel a *stichwortokat,* ha valami jó ötlet jut eszembe. A darabbeli „megbízható hamis tanú”, Húzli úr is így tesz, de azután továbbadja a feljegyzéseit egy helyettesnek, aki csúnyán

összekeveri azokat, amikor tévedésből egy gumihegesztő-műhelybe történt önbetörés helyett egy házasságtörésnél lép fel szemtanúként, nem kevés kétértelmű poént sütve el.

A következő Komédia-kabaréba három jelenetet rendeltek, de ehhez megint szinte éjjel-nappal dolgoznom kell (persze Rózsi segítségével), így viszont sokszor úgy járok napközben, mint a tűzoltó az Akrobat ejben (amit már teljesen befejeztem, és azt gyanítom, hogy az lesz a november 11-i műsor nagyágyúja):

– Ha nem siet, akkor alva talál majd, mint Bárczi Benőt!

Erre az előadásra már leadtam az Édes bosszú és a Liptói előlép című , tréfákat is, így már bele is kezdhettem a decemberi bemutató jeleneteinek megírásásába...

1934. november 1., csütörtök

Nem tűnik túlságosan jó üzletnek Apuka dalmáciai próbálkozása, mert továbbra is állandóan filléres gondjaik vannak (akárcsak nekünk itthon). Most ráadásul egy váltót is kiállított huszonhatezer-négyszáz líráról, amely havi négyszáz lírával számítandó le, és ha egy visszafizetés is elmarad, akkor az egész összeg azonnal kifizetendő. Nem szeretném Apát egy olasz börtönben látogatni, így igyekszem még több pénzt küldeni neki. Szerencsére készülnek visszaköltözni, így talán könnyebb lesz az életük, és a miénk is. Apának a legnagyobb problémája most az, hogy az öreg német rádiót is haza akarja hozni, amihez kérte, intézzük el a formaságokat. Az évszázad ügylete...

Lali – aki Gyulus után szintén kedvet kapott az íráshoz – írt egy több mint kétszáz oldalas regényt. Ebbe az Angolosan távozott című történetbe beépítette Apa állandó panaszát arról, hogy már hétéves a nadrágja, és nem képes újat venni. Lali azt írja: „Bizonyára eljön egyszer az az idő, amikor nem csak évente egyszer, az adóbevalláskor adhatunk számot anyagi helyzetünkről, hanem minden ember bármikor bejelentheti azt is, amije nincs. Például valakinek a kávéházban leüléskor szétszakad a nadrágja, ami elég kellemetlen dolog. Ilyen esetben a pincérnél ki lehetne tölteni egy nyomtatványt: MIJE NINCS: Nadrágom. Ezt egy boyjal az ember

beküldené a Központi Adóhivatalba, mire azonnal megjelenne egy végrehajtó egy nadrággal, amivel azután kimehetne a kávéházból...”.

Egész jó ötlet. Kár, hogy a folytatás már kevésbé tehetséges munka. A könyvben egyébként Lali Apát Bouillon Marsallnak nevezte el, aki természetesen sokat sakkozik, így a regény egyik fontos epizódja az „Archibald-csel Sakkverseny”. Szerepel még a könyvben utazás vonaton, marseille-i hajóút és schaffhauseni óra is... Legalább valaki figyelt, amikor az úti élményeimet meséltem!

1934. november 12., hétfő

Megvolt tegnap a bemutató a három jelenetemmel a Komédiában. Kicsit már olyan, mintha futószalagon készülnének ezek a jelenetek, pedig rengeteg a munka velük. A legjobban annak örültem, hogy Boross Éli is írt ide egy jelenetet (A gyerek), így hosszú idő után most vele is újra találkozhattam.

1934. november 15., csütörtök

Apáék hazaköltöztek Abbáziából. Sokáig kerestünk nekik megfelelő helyet, de végül a véletlen sietett a segítségükre. Apa egyik közeli barátjáék kivándorolnak Amerikába, de nem tudják eladni a házukat a Naphegyen, mert a Tabán bontása miatt az most elég áldatlan hely. A villa a vincellérház közelében áll, a Tigris utcában. Szerencsére ez a ház túl van a gerincen, nem a Duna, hanem a hegyek felé néz, így annyira nem érinti a bontással járó por és a zaj, ezért ki lehet bírni benne. Apáék tehát most ideiglenesen odaköltözhetnek, amíg a ház el nem kel.

Eddig valahogy kimaradt az életemből a Tabán, talán ha négyszer-ötször jártam arra. Emlékszem egy jó kis kocsmai verekedésre a Hadnagy utcai Havas-féle vendéglőben, Zombory Zolival. Ez volt a Tabán legsötétebb sikátorában a legsötétebb vendégek találkozóhelye, pedig csupa „fényes” utcácskák voltak arrafelé: Arany Kakas, Arany Kacsa, Holdvilág utca, stb. A Görög utca és a Fehér Sas utca találkozásánál pedig ott állt a Mélypince vendéglő, ahová Szerb Antal hozta el az osztályunk fiú tanulóit a

végzéskor. Az alapítás éve ott díszelgett a kapu felett: 1549. A török időkben állítólag örömtanya volt – a Tanár Úr szerint a Mélypince tehát „kéjpinceként” szolgált...

Szerb Antal mesélte nekünk azt is, hogy a XVIIL században egy görög származású fogadós bérelte ki, és a halászok, hajósok kocsmája lett, de a XIX. század elején már Virág Benedek és Vahot Imre jártak oda. Aztán ez lett Ady egyik kedvenc pesti ivóhelye, és Krúdy Gyula is szeretett ide járni, főleg a bérlő, a legendás Krausz Poldi bácsi lánya miatt, aki nagyon formás zsidólány volt és szépen gitározott.

Poldi bácsi és a felesége, Lina néni személyesen szolgált ki isteni, tányérról lelógó bécsi szeletekkel, és jó zsámbéki borral. Pincért nem tartottak, viszont volt egy tehetséges zenészük, a Jocó cigány, aki iíjúkorában állítólag Londont is megjárta. Miután aztán a Mélypincét tavaly októberben bezárták, Poldi bácsi új kocsmát nyitott az Izabella téren, éppen a mi régi házunk mellett. Egyszer ettem ott, de annak a hangulata már köszönőviszonyban sincs az eredetiével...

1934. december 12., szerda

A Szeánsz a fegyházban is „klasszikus” lett: bekerült a Színházi Életbe, éppen ma, az Eltanácsolás és a Kaland a cirkálón című bohózataim, és a Viharzóna című, egy nizzai kalandot feldolgozó tréfám komédiabéli bemutatójának napján! Somogyi még mindig a legbiztosabb bevételi forrásom, bár már vidéken is kezdik játszani az Egy görbe éjszakát (még e hónapban Szolnokon, januárban Tatabányán, tavasszal pedig Újpesten is műsorra tűzik). Azért nem hagytam ki a Royal felkérését sem, így huszonötödikére leadtam nekik egy Z.13 című tréfát, mert náluk aznap is lesz előadás. Akkor most tartjuk a karácsonyt, vagy sem?!

1934. december 28.

Elhívtam Rózsát egy előszilveszteri mulatságra. Csak, hogy ne fussunk felesleges köröket, megkérdeztem tőle:

– Ugye maga szabad?

– Hajadon vagyok – válaszolta.

– Abszolút? – kutakodtam tovább.

– Relatív! – nyugtatott meg.

Amíg vártam rá, tanulmányoztam a New York mély vizének választékát. A hölgyek zörgő karpereceikkel, dús festékeik harci színeitől egészen a cigarettájukig Egyiptomot juttatták az eszembe. Egyiptomot, ahonnan tudvalevőleg a festett lábköröm divatja származik, továbbá a Tíz csapás. Először figyeltem meg ilyen szemmel a táncukat, melyhez érthetetlen oknál fogva sem lándzsát, sem szekercét nem használnak.

Később már nem akartam mást, mint az a bizonyos Columbus nevű egyén annak idején: egy átjárót kerestem a parkettől a ruhatárig, hogy Rózsit az asztalunkhoz kísérhessem. Életem jámbor hajója bizonytalan hullámzással közeledett a feszes selyembe csavart, lágy hullámú ringatózás felé, amelynek hátterében a végzet lappangott. Megpillantottam Rózsikét, mint szerencsés kollégám egykor Amerikát. Felfedeztem őt, aki mintha egy másik nő lett volna, mint az, aki az írógépet veri. Rájöttem, hogy ugyanolyan ismeretlen és titokzatos még számomra, mint hajdan Ausztrália volt, Terra Incognita korában, mielőtt Cook kapitány leleplezte volna...

1935

Budapest, 1935. január 1., kedd

Határozottan jól kezdődik ez az év! Dénes Zsófia hetilapja, az Ünnep ma leközölte első cikkemet, Mi maradt belőlünk? Egy 50 000 év múlva megíródó regényből címmel, amely a „genfocén rétegekben talált Edison-Freudi kultúráról” szól, magyarul beszámol egy ötven évezred múltán felnyitott XX. századi időkapszulában talált újság híreiről.

Zsófia asszonyról mindenki tudja, hogy valamikor réges-régen, talán éppen ötvenezer évvel ezelőtt Ady Endre szeretője volt, sőt saját bevallása szerint a menyasszonya is. Zsófiának persze igaza van, ugyanis Adynak minden nő a menyasszonya volt, csak éppen ő a nászéjszakákat az esküvő előtt tartotta, és az esküvőre általában nem került sor, mint ahogyan Zsófia esetében sem.

Bethlen István gróf felesége, Margit asszony a lap új főszerkesztőnője, akitől rögtön egy önálló rovatot is kaptam, Magunk között... címmel. Ebben főként színházi bemutatókról kell majd írnom, elsőnek rögtön Gyöngy Pál Kadétszerelem című operettjének bécsi bemutatójáról. Leginkább a színészekről és színésznőkről szóló pletykákat kell hoznom, nagyjából a gyermekkoromban a körfolyosón kihallgatott beszélgetés stílusában, amikor a Mama és a barátnői értekeztek ugyanerről a fontos témáról. Persze mindent nagyon pozitívan kell beállítanom, hogy ne rontsam az „ünnepi” hangulatot. Nem ez az újságírás csúcsa, viszont hoz egy kis mellékest...

1935. január 8., kedd

Az idei első bemutatóm holnap lesz a Komédiában, négy jelenetemmel: az Éva üzeni, a Csintalan kéményseprő, A háremőr és a Szabad a vásár lesz a programban. Az utóbbiban egy házaspár egy örökségre vár:

– Én ezt már nem bírom! – panaszkodik az asszony.

– Mit, drága néni? – kérdezi a velük lakó unokaöcs, Balambér.

– Ezt az örökös aggodalmat a bácsi egészségéért – válaszol felesége helyett a férj.

– Nem inkább ezt az egészséges aggodalmat a bácsi örökségéért?! – kérdez vissza az öcs.

A házaspár két csinos, de férjezett lánya pedig annyira zavarba hozza a szerencsétlen Balambért, hogy az minden helyett „izét” mond:

– Nagyon szeretnék izélni magával... Ha egyszer megmutathatnám magának az izémet...

(Bevallom, én sem tartom ezt túlságosan ízléses poénnak, viszont kitűnően működik.) Ezután beállít az ügyvéd, aki az elhunyt végakaratát hajtja végre, és felolvassa a végrendeletet. A bácsi családjára hagyta a vagyonát, de azzal a kikötéssel, hogy Balambér jelölheti ki tetszőleges módon azt az egyetlen személyt, aki végül az örökséghez jut. Ő azt a feltételt szabja, hogy az a lány kap meg mindent, aki egy órán belül megcsalja a férjét – ellenkező esetben az idősödő feleség kaphatja meg, de csak akkor, ha megtanul vízipólózni, és bekerül a válogatottba. Erre a két lány azonnal letámadja az érkező tejesembert, Hörcsög urat, aki azonban bevallja, hogy problémái vannak a nőkkel:

– Nekem a legritkább esetben sikerül a családalapítás. Tudniillik én...

– De hiszen maga egy impozáns ember! – csodálkoznak a lányok.

– Sajnos kérem az vagyok. Egy impo... hogy tetszett mondani? – szerencsétlenkedik Hörcsög.

– Impozáns.

– Igen, az vagyok. Csak nálunk másképp mondják. Nem egészen az, de sajnos majdnem.

A háremőrben is a potenciagondokkal tréfálkozom. Valószínűleg sokakat érint ez a téma, és ezért röhög ilyen felszabadultan a közönség – a más problémáján. A sajátján biztosan nem szórakozik ilyen pompásan. Mint ahogyan én sem...

1935. január 17., csütörtök

Tegnap a Teréz körúti Színpadon eddigi legnagyobb sikeremet értem el. Őrjöngött a közönség a Biztosítéktól, amelyben egy fogorvos megcsalja a nejét, majd a lány megjelenik a rendelőben, ahol közli a csábítóval, hogy terhes. Biztosítékot kér, és ennek nyomatékosítására bejelenti, hogy erőszakos természetű bátyja is nemsokára beállít. Közben megérkezik egy ügynök, aki villanyszerelési automata biztosítékkal házal. A fogorvos természetesen félreérti a helyzetet. Megjön a báty a lánnyal, majd rendőrt hívnak. Kiderül, hogy a lány az ügynöknek és a rendőrnek is a szeretője volt. Erre a báty felháborodik, és fenyegetőzni kezd:

– Leszámolok a húgom összes szeretőjével! – mondja, mire a fogorvos tanácsa:

– Rendben van, de akkor tessék kibérelni a Vérmezőt!

1935. február 28., csütörtök

Tegnap a Teréz körúton megint tízperces vastaps volt a premieren. Az Ötvenéves találkozó valóban nagyon jól sikerült, félek, hogy a Sok hűhó mindenért és a Bolhacirkusz, amiket másodikén a Komédiában játszanak majd, nem lesznek ennyire viccesek. De a színészeken is rengeteg múlik, ők egy gyenge jelenetet is fel tudnak erősíteni, és a legjobb poénokat is el tudják rontani...

Én igazán nem panaszkodhatom, mert az ország legjobb komikusai mondják a szövegeimet: Salamon Béla és a Kis Rótt csodákra képes. Hála többek között Béla zseniális játékának és népszerűségének a Gengszter-idillt már leadta a Rádió is, így már ott is elhangzott egy művem. E két színész egyetlen gesztusa, egyetlen levegővétele, egyetlen kikacsintása többet ér, mint a

legtöbb színész teljes Hamlet-monológja. És én ezekkel az óriásokkal alsózom minden délután a Japánban!

Salamon Béla az életben is hatalmas, de lábmérete még termetéhez képest is fenomenális. Amikor először megláttam hegedűtök méretű lábbelijét, és megkérdeztem tőle, hányas cipőt hord, azt válaszolta:

– Negyvenhetest. Inkább szorítson egy kicsit!

Már kisdiák korában, amikor elszavalta a Talpra magyart, azt mondták a tanárai, hogy ilyen nagy talpra még nem állt magyar ember a szavaláshoz. A Teréz körúti Színpadnál pedig, amíg ő volt az igazgató, bár sok pénz továbbra sem volt, mégis elmondhatták magukról, hogy nagy lábon éltek, bár Béla rettentően spórolós volt. A színház egyetlen tagjának sem adott fizetésemelést.

– Inkább a tagjaimat hagyom levágni, minthogy a tagok vágjanak le engem! – jelentette ki, és ezt szigorúan be is tartotta.

Komlós Vili mesélte, hogy egyszer, amikor Salamon beteg lett, ő helyettesítette az igazgatói székben, miközben a szerepeit is átvette. Vili aztán felment hozzá, és beszámolt neki az elvégzett rengeteg munkájáról, majd megpendítette, hogy hálából Béla talán felemelhetné a fizetését.

– Emelni? Ahhoz én még túl gyönge vagyok... – mondta Salamon, és visszahanyatlott a párnájára.

Salamont eredetileg Saly Bélának hívták, és Kárpátalján született, de már egészen fiatalon Pestre került. A később általam is látogatott Wesselényi utcai polgári után (ahol Kabos Gyulával voltak padtársak, akit akkor még Kann-nak hívtak) Lustig Ede híres divatáruüzletében lett kifutófiú, a Rákóczi út 2-ben, és mivel srévizavé, a Rákóczi út 1-ben állt akkor még a Nemzeti Színház, így legtöbb vevőjük is onnan került ki. A fiatal Salamon naponta bejárt a művésznőkhöz és -urakhoz, így hamar beleszeretett a színház atmoszférájába.

Egy idő múlva aztán önállósította magát, vett nyolc varrógépet és köténygyártással kezdett foglalkozni, de közben már minden vasárnap délután fellépett a Szabók Szakegyletének műkedvelő előadásain. Ott az egyik leglelkesebb nézője Gerő Jenő volt, a bankhivatalnokból lett színész-író, aki fantasztikusan ügyes bűvész is (bármikor bárkiről le tudja lopni az óráját, pénztárcáját, eltünteti

szivarját, vagy piros ászt talál a zsebében – épp ezért nem is kártyázunk vele soha), akit ma már mindenki csak Szőke Szakállnak ismer. Szőke Szakáll aztán elvitte a Szabók Klubjába az egyik előadásra Steinhardt Gézát, a Trocadero akkori igazgatóját, és beajánlotta neki Bélát, később pedig maga helyett beugratta Zilahy vígjátékába, A házasságszédelgőbe, majd megírta neki a Vonósnégyest, ami már 1922 óta állandó sikerszáma.

Később Márkus László, a mai Komédia helyén akkor működő Apolló Kabaré igazgatója látta Salamont a Három testőrben (nem az enyémben, hanem az idősebb Dumas-ében), és szerződést ajánlott neki, ám ugyanakkor Bárdos Artúr is meghívta őt a Belvárosi Színházba, hogy „komoly” szerepet adjon neki. De Salamon a próba két felvonása között visszaadta Bárdosnak a szövegkönyvet, mert úgy határozott, hogy inkább a neki jobban való Apollóba szerződik. Mindenki ismeri és szereti, mégis meglepődtem, hogy egyszer amikor Boross Elemér bejött hozzám a Japánba, hogy rábeszéljen, lépjek be én is a Színpadi Szerzők Egyesületébe, ahol ő elnökségi tag, Salamonnal egymás nyakába borultak.

– Hát ti meg honnan ismeritek egymást ilyen jól? – kérdeztem csodálkozva Bélát.

– Drága Jenő öcsém! (Mindenkit Aranyoskámnak hív, hogy ne keverje össze a keresztneveket, de mivel az öccse neve is Jenő, ezért engem is mindig így szólít.) Amikor 1919-ben a Fészek Klubban megalakult a négy frontszínház, ne mondd el senkinek, de én is tagja voltam az egyiknek, mégpedig a Tisza-vonalinak, amelynek ez a Bronstein-gyerek volt a titkára... – magyarázta el Béla, szokásos Medea-szivarját pöfékelve.

Kabos Gyulával szintén mind a mai napig remek haverok, ezért Kabos is gyakran bejár a kávéházba kibicelni Bélának. A színészóriás remek ember, csak a frizurája elkeserítő: mindössze néhány szál vörösszőke haj a kitűnő koponya sivár termése, amit az egyik ívére támaszkodó, Közép-Amerikában kedvelt hídépítési mód mérnöki elgondolása szerint, merész félkörben fésül keresztbe, bal fülétől a jobb halántékáig...

1935. március 3., vasárnap

Salamon Bélával és Rótt Sanyival hármasban immáron tökéletes, zártkörű társaságot képezünk (bár Rótt néha megcsal minket, és szemben, a Palermo Kávéházban is zsugázik Kellérrel és a többiekkel, és persze én szintén játszom időnként máshol). Alapszabályunk az, hogy mindenen röhögni kell, mert csak a pozőrök életében fordulnak elő komoly dolgok. Minden délután együtt verjük a blattot, és óriási beszólások mennek közben.

– Alig tudok zöld ászra vergődni veletek... – panaszkodott Béla ma is. Milyen kár, hogy az alsózásról vagy tíz éve Nóti Karcsi már írt Kontra, gyerünk! címmel egy megunhatatlan bohózatot, amit gyakran játszanak ma is, de azért én is kezdem összerakni mindazokat a poénokat, amiket zsugázás közben hallok. Talán előbb-utóbb kijön belőle egy jelenet. Az életben a legviccesebb dolgok persze a játékosok állandó pénzzavarával kapcsolatosak. Egyszer a New Yorkban römiztünk, és Királyhegyi Palinak elfogyott a pénze, mire odahívta a főpincért:

– Mondja, Eduárd Úr, tudna nekem adni száz pengőt egy órára? – próbálkozott Pali, mire Bársony Rózsi papája, sokéves rutinnal a háta mögött, rávágta:

– Persze, de attól függ, hogy milyen az az óra!

Máskor, amikor Pali újra vesztésben volt, az egyik ott kávézó szerkesztőnek előlegért cserébe beígért egy cikket.

– Ugye máris nekikezd? – presszionálta a szerkesztő.

– Igen, persze – válaszolta Pali, és nyugodtan visszaült a kártyaasztalhoz.

– És megtudhatnám a címét? – érdeklődött tovább a szerkesztő, aki biztos akart lenni a dolgában.

– Hogyne! Hársfa utca negyven – mondta Pali, és elkezdett osztani.

Palitól származik különben az az örökbecsű mondás is, amit igen gyakran idézünk tőle, hogy „a kávéház azért jó, mert az ember nincs otthon, és mégsincs a szabad levegőn...”. És milyen igaza van!

1935. március 10., vasárnap

A Színpadi Szerzők Egyesülete minden hónap első szombatján közös vacsorát tart a Kossuth Lajos utca és a Semmelweis utca

sarkán álló Magyar Világ kávéház különtermében. Tegnapra engem is meghívtak, mert Boross Éli barátom elintézte a felvételemet, így ünnepélyesen beiktattak az egyletbe. Eddig nem nagyon foglalkoztam ezzel a céhhel, ezért akár meg is lepődhettem volna, hogy az asztalfőnél ülő elnök éppen Heltai Jenő volt. Csodálkozhattam volna, ha nem ő ülne minden asztalfőn, és nem lenne mindenütt elnök. Vagy igazgató. Vagy elnök-vezérigazgató... És ez nekem már annyiszor jött jól!

Jani bácsi mindenkinek bemutatott. Az asztalszomszédommal, Kellér Dezsővel már többször dolgoztam is együtt, ráadásul ő Gyulus iskolatársa volt, így már gyerekkorunk óta ismerjük egymást látásból. A vacsora alatt Dezső elmondta, hogy van egy operettötlete, de keres valakit, aki megírná hozzá a prózai részeket. Ő már nagyrészt készen van a versekkel, amelyeket Sándor Jenő zenésít meg, akivel Buttoláék révén már évekkel ezelőtt találkoztam, így tudom, milyen elsőrangú muzsikus, mivel régen sokszor együtt hegedült Lacival. Sőt még azt is tudom róla, hogy jogot végzett, mi több, rendőrkapitány is volt, ami hegedűsben, valljuk meg, elég ritka jelenség.

– Akarsz operettet írni? – kérdezte Dezső.

– Még nem próbáltam.

– Akkor menni fog. Aki alaposan ért a librettóhoz, az általában sablont ír. Ma már az emberek unják az ilyen szakmunkát...

Igent mondtam hát az operettre, bár fogalmam sincs, mikor jut időm rá, mivel rengeteg a dolgom mostanában. Hála istennek!

1935. április 3., szerda

Néha Nóti Karcsival és József Attilával együtt römizek, bár ők legtöbbször inkább a Fészekbe járnak. Ha azonban a „nagyok” játszanak, akkor mi csak kibicelünk. Fontos szabály, hogy a kibic nem beszélhet, és egy arcizma sem rándulhat. Ez utóbbi nekem igazán könnyen megy (próbálnák meg rám erőltetni az ellenkezőjét), és ha sorozatban veszíteni kezd az a „gazda”, akkor csendben felkelek és elsomfordálok onnan.

Minden kártyás babonás, és mindenki tudja, hogy a rossz lapjárásnak elsősorban a kibic az oka, és csak azután a fortyogó

kávégép, egy pöttyös nyakkendő vagy a mandzsúriai helyzet. Szép Ernő még másnál is jobban szeret nyerni. Mennél többet nyert, annál kedvesebb partnereihez, és eme gesztusában, továbbá nyakkendőtűjén játszadozó ujjain egész lénye kifejeződik. Egyszer, amikor vesztésben volt, két parti között hátrafordult, és sajátos, emelkedett stílusában azt mondta a mögötte ülő Karcsinak:

– Édes fiam! Jézus szavával szólok hozzád: Kelj fel, és járj!

Szép Ernő erősen kopaszodik már, és ez nagyon zavarja, talán vezetékneve miatt is, ezért mindig megpróbálja hátulról előrefésülni megmaradt hajszálait. Egyszer Királyhegyi meg is kérdezte tőle:

– Emőkém, te, aki olyan okos vagy, miért erőlteted ezt a hajdolgot? Nem olyan nagy ügy kopasznak lenni...

Szép erre szelíden elmosolyodott:

– Ha csak kopasz volnék! De kopasz, öreg és zsidó is. Sok ez egv embernek!

Nóti Karcsi szintén elképesztő figura, még ha nem is egy Szent Lázár. Semmit sem úgy csinál, mint a többiek, még a kávéját sem rendeli meg csak úgy egyszerűen. Nála az is egy külön ceremónia. Ezt szokta előadni a szerencsétlen pincérnek, ha az még nem ismeri különc szokásait:

– Hozzon nekem egy forró feketét nagy vizespohárban, mellette két üres poharat, hogy lehűthessem. Három kockacukrot tegyen bele, és kavarja fel, hogy nekem ne legyen dolgom vele. A habot külön kérem, lehetőleg porcelántányérban, azon kívül rögtön hozzon mellé egy kis szódabikarbónát is...

A Magyarország című lapba ír, na meg persze rengeteg jelenetet, bohózatot, vígjátékot. Hogy írói géniuszát a volt vasúti tisztviselő miért kvart alakú, százlapos, hitelesíthető, perforált és fóliabeosztással ellátott, úgynevezett pénztári naplókba írja, erre éppoly kevéssé lehet felelni, mint arra, hogy miért kedvelte Leonardo da Vinci a beborult ég szürkés megvilágítását, amikor megszállta az ihlet és ecsetjéhez nyúlt. Ki tudja elemezni egy művésziélek különleges követelményeit az alkotás szent ihletéhez?!

Nóti mindenkit ellát a legkülönbözőbb jótanácsokkal. Ilyenekkel:

– Kedvtelésből néha írhat az ember. Kellemes időtöltés, kikapcsolódás, úri passzió. De a megélhetést mással kell biztosítani!

Egy másik alkalommal ezzel jött oda hozzám:

– Hagyd már abba a dohányzást. A nikotin a legveszélyesebb méreg! Végy példát rólam. Tegnap éreztem egy csöpp szédülést, azonnal eltapostam a cigarettát, és azóta sem gyújtottam rá. Most kicserélt ember vagyok!

Aztán egy hét múlva már újra cigizett, kétszer annyit. A múltkor pedig ezzel állt elő:

– Olvastam egy tudományos cikket, mely szerint csak az éjfél előtti alvás pihentet igazán. Ha későn fekszel le, hiába alszol nyolc órát, másnap tompán ébredsz. Tedd azt, amit én! Mától kezdve legkésőbb 10 órakor ágyban leszek.

Ez pénteken este történt. Szombat hajnali háromkor többen látták, hogy a Viktória kávéházban römizik Gombaszögi Ellával. Ha egyszer megírnék egy ilyen figurát egy bohózatba, akkor mindenki azt hinné, hogy túlzók, ilyen ember nincs. De van. Úgy hívják az illetőt: Nóti Károly.

Kevesen kedvelik a kávéházban, de ő csak itt tud dolgozni. Amikor pár éve Berlinbe költöztek, a felesége – hogy otthon tartsa – berendezett egy szabályos kávéházi sarkot a lakásban, márványasztallal, állófogassal, újságtartóval, a feketekávét pedig ezüsttálcán, törhetetlen pohárban szervírozta, de hiába, Karcsi nem tudta elviselni, hogy nem zavarják meg. Mert neki az adja az ihletet, ha megzavarják.

Az Esti Kurír ma írt a grand-guignolomról. Kezdek valóban ismert szerzővé válni, ahogy Karinthy megjósolta!

1935. április 17., szerda

Megjelent a Gyilkos című bűnügyi kisregényem a Világvárosi Regények 185. füzeteként. Közben gőzerővel írom az új operettet, mert Kellér óriási hírrel fogadott: a Budai Színkör fogja nyáron bemutatni a darabunkat, méghozzá igazi szupersztárok: Honthy Hanna és Törzs Jenő főszereplésével (akit remélem ezúttal nem nekem kell majd hordágyon cipelnem).

Most már tényleg rengeteg a dolgom, így esténként Rózsi főz nekem, hogy vacsorázni se kelljen elmennem tőle. Egyre jobban tetszik nekem ez a nő, aki minden jóval kényeztet. Már saját papucsom is van nála. Ha így folytatjuk, akkor hamarosan pizsamám

is lesz, mert utálok éjjelente hazabaktatni a József körútra, a Savoy Hotelba, ahová nemrég költöztem át, amikor „elismert színpadi szerző” lett belőlem (azaz életemben először ki tudok fizetni egy szállodaszámlát).

1935. május 11., szombat

Dénes Zsófia publicisztikát tett közzé velem kapcsolatban, ami rettenetesen felháborított. írtam neki egy dörgedelmes levelet, mert szerintem összetévesztette a szezont az allegóriával, a filagóriát a fazonnal, mindent mindennel. A válaszom talán kissé nyers volt, de kiemeltem neki is, hogy nem vagyok társaságbeli fiatalember, hanem hajóslegény, gyári napszámos, hólapátoló bányász, tróger és mindaz a legalsó kasztbeli, akivé a világ legtöbb táján évek során átvedlettem, akinek daccal és büszkén vallom magamat, és akinek megmaradok akkor is, ha Nobel-díjas író vagy főszerkesztő leszek...

1935. május 20., hétfő

Tegnap egy buta motorkerékpár-balesetben meghalt az egyik példaképem, Thomas Edward Lawrence, avagy Arábiái Lőrinc, ahogy nálunk ismerik. Volt ő minden, csak éppen akasztott ember nem (bár arra is jó esélye volt): katona, régész, író és kalandor, a Brit Birodalom alezredese és Fejszál emír vezérkari főnöke. Köznemes apja nagyfokú aggodalommal és mérsékelt rokonszenvvel figyelte törvénytelen fia világi, úgyszólván népies természetét: nevéhez méltatlan motorkerékpározó szenvedélyét, megalázóan jó rögbieredményeit, profán kártyázó és kocsmázó tömegszórakozásait, mindkét nemmel folytatott liezonjait és méltóság nélküli közös mulatozásait diáktársaival.

– Hogy a vér vízzé válik, az rendben van. Illetve nincs rendben, de tény. Előfordulhat. Az azonban fontos, hogy a világ ilyen szomorú élettani elváltozásokról ne értesüljön – vélte a zord apa az újságok szerint.

Erre válaszul Lawrence minél messzebb utazott az otthontól. Már diákkorában kerékpáron bejárta Franciaországot, ahol a

keresztes háborúk korának várairól készített rajzokat, fényképeket és alaprajzokat, amik annyira magukkal ragadták, hogy ezt követően három hónapot a mai Szíria területén töltött, az ottani keresztes várak felkeresésével, miközben vagy ezerhatszáz kilométert tett meg gyalogszerrel, megismerkedve a helyi emberekkel és szokásokkal. Az első világháború után Lövell Thomas róla forgatott filmjét látva figyeltem fel rá, aminek hatására elolvastam a Lázadás a sivatagban című önéletrajzi könyvét is, amelyet a nagy Schöpflin Aladár fordított.

Később arról is hallottam, hogy ennek eredeti kéziratát, Lawrence egy szórakozott pillanatában egy vasútállomáson felejtette, és az soha többé nem került elő. Fejből többször újraírta, de sosem volt elégedett az eredménynyel. Végül G. B. Shaw segített neki a szerkesztésben és a szövegezésben, így nemcsak olvasható, de sikeres is lett a könyv. Ez a kalandor, aki milliónyi veszélyesebbnél veszélyesebb helyzetben kockáztatta életét, végül két biciklis kisgyerek miatt halt meg egy csendes vidéki úton, mivel elrántotta a kormányt, és inkább egy fának rohant, mintsem elgázolja a fiúkat. Meghalni, és ez sokszor oly megnyugtató tudat, ezer halál között is csak egyszer lehet...

1935. június 4., kedd

Már csak alig több mint egy hét van hátra az Aki mer, az nyer bemutatójáig. Az újságok elkezdtek cikkezni róla, a próbák folynak, a feszültség pedig egyre kitapinthatóbb. Mindeközben megjelent a Halálsziget című kisregényem is, amely a Világvárosi Regények keresztségében a 209. nevet kapta. Tegnap pedig a Kis Rótt és Társulata a Bethlen téri Színpadon eljátszották a már jól bevált Akrobat, óh-t, meg egy új tréfát, a Pardon, tévedtem címűt. Görög Lacival még közösen írtunk egy bohózatot is, a közös kártyázásainkból fakadó Römicsata a Kazár utcában-t. Mivel mostanában megint egyre divatosabb dolog kezd lenni a szalonzsidózás és a névmagyarosítás Pesten, ezért ezt is karikírozzuk a darabban, amelyben a feleség nagybátyját Csipetke úrnak hívják, akitől megkérdik:

– Milyen név az, hogy Csipetke?

– Magyarosított, azelőtt Nokedli voltam!

Ebbe a jelenetbe is beépítettem a potencianövelő szerekben rejlő humort, hiszen ez is legalább olyan örökzöld téma, mint az antiszemitizmus...

Siófok, 1935. július 10., szerda

A Színházi Élet újabb darabomat jelentette meg, a Központi Ügyeletet. Lassan állandó szerzőjükké válók, ha nem vigyázok magamra. Ezen a nyáron szinte kizárólag az Aki mer, az nyer dolgaival törődöm, de közben az augusztus huszonnegyedikéi Komédia-műsorba is kellett írnom két jelenetet, a Modern technikát és a Sulteisz Szibériában címűt, amely utóbbi igyekszik az első világháborús szibériai fogolytáborok humoros oldalát felvillantani – mintha ez valami új téma lenne. Egy újszülöttnek az is. De ki akar itt manapság gyereket?! Persze Gyurika változatlanul tüneményes kölyök, ezért pár napot most velük töltök, és kicsit kikapcsolom szüléimét, akik egyre nehezebben bírják vele a tempót.

Lent vannak Karinthyék is, de Frici valahogy megváltozott: néha még én sem értem a poénjait, összevissza beszél, máskor ő nem fogja fel azt, amit mondunk neki, időnként pedig úgy viselkedik, mint akinek hallucinációi vannak. Valami baja lehet, de ezt senki sem meri neki megmondani, kivéve Arankát, aki viszont már az esküvőjük óta idiótának titulálja. Mindenesetre megkérdeztem a feleségét, nem gondolja-e, hogy tényleg valami baja lehet Fricinek.

– Neki? – legyintett a szerető asszony (aki mellékesen orvos is!). Ha holnap eljönne az özönvíz, akkor ő biztos éppen az Ararát hegyén kockázna egy kiskocsmában...

Budapest, 1935. szeptember 7., szombat

Alig jut időm naplóírásra, annyi dolgom van. Június 15-én mutatták be az Aki mer, az nyert (három felvonásban és hét képben, pompás kiállításban), tegnap pedig már megvolt a jubileumi, 100. előadás is, hatalmas ováció közepette, ami persze főként Honthy Hannának szólt. *A siker mér' tonnás bomba? Mert Honthy a*

primadonna! – írta a Színházi Életben egy rögtönzött kis versikében Kabók Győző (aki az egyetlen ember a Földön, aki még nálam is rosszabb verseket ír), de Törzs Jenőt és Fenyvessy Évit is nagyon szeretik a nézők a darabban, ami remekül megy, szünnap nélkül, állandó telt házzal, ezért hétvégenként naponta két, sőt néha három előadást is tartanak. Június 16-án pedig maga a Kormányzó Úr főméltósága, 20-án pedig József Ferenc főherceg is megnézte az előadást, mi több, június 19-én még a rádió is közvetítette. A fő slágert pedig azóta is állandóan sugározzák:

Elmondani, jaj, de nehéz,
mit érzek én?
Pedig ennyi csak az egész, imádom én.
De bár most fáj itt benn,
magának mindent letagadok.
Lehet, hogy én ebbe a szerelembe belehalok...

Őszre a darab átköltözik a Városi Színházba, így újabb díszelőadások várnak ránk. Szinte már le sem veszem a frakkomat. Azaz néha mégis: általában már Rózsinál alszom, aki nehezen bírja, hogy nem vagyok éppen egy otthon ülő típus. Esténként vagy színházba megyek, vagy kártyázni, de általában mind a kettő, így hajnal előtt alig lát engem. Persze állandóan azzal egzecíroztat, hogy egy tisztességes lány, mint ő, nem élhet így, bűnben, ezért ha azt akarom, hogy továbbra is fizetség nélkül gépeljen-főzzön-mosson-vasaljon rám, és ha vele akarom tölteni az éjszakákat is, akkor mielőbb el kell vegyem. Megkérdeztem tőle, hogy tulajdonképpen milyen érzelmeket táplál az irányomban.

– Tudja, Jenő, egész jó kiállása van. Csak kissé szemfüles, szeleburdi és könnyelmű, megbízhatatlan, felületes és sokat hazudik, de különben jellemes. Khm... Hajói belegondolok, alapjában véve tetszik... – válaszolta. Nem vitás, ez már szerelem!

1935. szeptember 10., kedd

Pár napja beszállították Rákosi Szidit a Siesta szanatóriumba. Állapota eleinte egyáltalán nem tűnt aggasztónak: az orvosai szerint szinte csodálatos, hogy a nyolcvanhárom éves matróna milyen vasszervezetű, és milyen erős a szive. De aztán néhány nap alatt gyors romlás következett be az állapotában. Az ágya szélén végig ott ült testi-lelki jó barátnője, Dietrichné. Végül pedig vasárnap itt hagyott minket Szidi mama. A Nemzeti Színház előcsarnokából kísérjük holnap az utolsó útjára, a Kerepesi temetőbe. Hogy szégyellem magam még mindig amiatt a késés miatt, amivel annyira kiborítottam annak idején...

1935. szeptember 18., szerda

Az Esti Kurírban ma megjelent egy cikk rólam, „Rejtő Jenő útja az idegenlégiótól a Városi Színház színpadáig” címmel. Az Aki mer, az nyer százegyedik előadása után interjúvoltak meg, amikor is még nem józanodtam ki egészen az előző esti bankett után, így mindent beadtam a riporternek, ami zagyvaság csak az eszembe jutott, svéd heringhalászattól afrikai foszfátbányákig, ö pedig úgy nyelte, mint kacsa a nokedlit. (Vagy csipetkét? Már nem is tudom...)

Akkor viszont kivételesen igazat mondtam, amikor azt nyilatkoztam: „Igyekeztem, hogy a humoron és a drámán felül az életből is adjak valamit. Nem sokat, csak annyit, amennyit egy operettlibrettóban mint csempészárut elhelyezhet a szerző.” És akkor sem hazudtam, amikor bevallottam: „Mi a leghőbb vágyam? Az, amit a költő kíván: egyszer életemben végre jól kialudjam magamat...”

1935. október 1., kedd

Ma megdicsőültem mint Karinthy-szakértő. Az történt ugyanis, hogy még pár nappal ezelőtt Kellér Dezső kártyázás közben elmondta nekem, hogy Karinthy a Hadik kávéházban adott neki találkozót. Azt tanácsoltam neki, hogyha Frici a Hadikot mondta, akkor menjen egyenesen a Fehérvár kávéházba. Dezső tiltakozott, mondván, hogy Karinthy a Hadik kávéházban működő Szávay Sakk-

kör elnöke is, és ott lesz valami ülésük, ezért hívta oda. Mondtam neki, hogy ne törődjön semmivel, fogadjon szót nekem, és nem bánja meg. Most elmesélte, hogy némi tépelődés után végül is rám hallgatott, és a megbeszélt időben beült a Fehérvárba (amivel nem kockáztatott nagyot, hiszen egymás mellett van a két hely), és nem is kellett sokáig várnia, hamarosan megjelent ott Karinthy. Hiába, ismerem már a haveromat!

1935. október 23., szerda

Tegnap borzalmas baleset történt a székesfőváros IX. kerületében, Ferencvárosban, pontosabban a Bakáts téren, amelynek én voltam az egyik áldozata. Az történt ugyanis, hogy a polgármesteri hivatalban délelőtt tizenegy órakor az anyakönyvvezető és két hites tanú (Salamon Béla és Somogyi Kálmán urak) előtt feleségemmé fogadtam Boros Rózsa gépíró kisasszonyt (lakik: I. kerület Maros u. 54/b.). Beteljesedett hát a végzetem: megnősültem!

A dolog előzménye az volt, hogy Rózsitól ultimátumot kaptam: vagy elveszem őt még ebben a hónapban, vagy mehetek vissza a Savoy-ba – vagy ahová akarok. Ő már kétszer volt gyűrűs menyasszony, és nem akar egy újabb lehetőséget elszalasztani. Végleg (?) beköltöztem hát a Maros utcába ehhez a „drávához”. Amikor néhány hete bejelentettük az eljegyzésünket a Japánban, Salamon megkérdezte:

– Gratulálhatok?

– Még igen... – válaszoltam halkan, nehogy Rózsa is meghallja.

Somogyi is humoránál volt. Elmondtam neki, hogy hiába próbáltam kifogásokkal jönni, Rózsi, aki már két hadjáratot küzdött végig mint menyasszony, nem hátrált meg semmi elől, amikor az esküvő volt a tét.

– Egy ilyen leány, mint Rózsi, aki józan, komoly és akkor is egészséges felfogású, ha történetesen éppen szerelmes, nem habozik, és hozzámegy a legelső tisztességes, becsületes kérőhöz – taglaltam neki arám motivációját.

– Hm... Hát mégsem te veszed el? – kérdezte erre Kálmán.

Nem vertem be az orrát, mert ő a legfőbb kenyéradó gazdám, és holnap is újabb bemutatóm lesz nála a Komédiában. Nem túl szerencsés az időzítés, mert a kedvenc történelmi hősöm, Bonaparte jelmezében szélhámoskodó színész lábát szorító lábbeli miatt Napóleon cipője címre keresztelt bohózatomban egy álházasságközvetítő éppen a házasság elől próbál elmenekülni, mivel nem kívánja a gyermeket, akit a szeretője a szíve alatt visel. Remélem, hogy Rózsival megfogadjuk majd a jelenetben elhangzó „életigazságot”: „Az élet olyan, mint egy cipő: szorosan egymáshoz fűzve járunk, és ha nem vigyázunk, akkor ez a fűzés felbomlik...”. A darabbeli ripacsot egyébként Bajuszról, a Fészek Klub legendás hírű alkalmazottjáról neveztem el, aki arról nevezetes, hogy ő a földkerekség legrosszabb pincére. Amikor egy alkalommal vacsorát rendeltem nála, egy óra múlva azzal jött oda hozzám:

– Ma nem eszik semmit a szerkesztő úr?

1935. december 25., szerda

Igen, most akkor tartjuk a karácsonyt! Rózsikám ugyanis ragaszkodott ahhoz, hogy a szüleivel töltsünk a szentestét, akik nem nagyon akarják megbocsátani nekem, hogy nem kértem meg a lányuk kezét, azt pedig még kevésbé, hogy csak a ceremónia után jelentettük be nekik a házasságunkat. Amália néni és Dezső bácsi különben ugyanolyan rendes zsidó emberek, mint bármelyikünk, csak éppen az a heppjük, hogy jobban asszimilálódnak, ha ponty december 24-én rántott pontyot vacsoráznak. Étkezés közben apósom megjegyezte:

– Eszem ágában sem lett volna a leányomat ilyen elszánt tacskóhoz adni, mint te.

– Az én koromban ön sem lehetett öregebb nálam... – védekeztem, ám ezzel még nem értem célt. Továbbra sem tudtam megkedveltetni magam. De édes volt a bosszúm. Tudva Rózsika „merényletéről”, írtam egy bohózatot a Teréz körúti Színpadnak, amelyet ma este a Kacagó december című műsorban mutatnak be, és a premierjére elhívtam Rózsi szüleit is. A jelenet címe: Apósom, a vezér! Hogy ebből mi lesz?! Nem tudom. Az élet egy nagy kocka, amely most talán éppen az én fejemre esik...

1936

1936. január 21., hétfő

Baj van. Persze már hamarabb is az volt, de most nagyon nagy a baj. Van ugyanis az embereknek egy nagyon rossz tulajdonságuk: Szilveszterkor mindenféle eszetlen fogadalmakat tesznek. Rózsi lelkesen indítványozta, hogy mi is tegyünk egyet. Attól féltem, hogy azt kell megígérnem, nem iszom többet, vagy nem maradok ki többé éjfél után, vagy nem verem el minden pénzem a kártyaasztalnál, vagy valami ezekhez hasonló teljesíthetetlen dolgot, hiszen mindennap a fejemhez vágja ezeket. De ő még ezeknél is sokkal lehetetlenebbet kért. Az volt a kívánsága, hogy tegyünk ígéretet, az új évben összehozunk egy babát, mert ő már harminchat éves, így kifelé megy abból a korból, amikor ez még felvállalható. Én iszonyatosan megijedtem, és mivel csapnivaló (de legjobb esetben is csak „igen jó”) színész vagyok, ezért ez a rémület rögtön kiült az arcomra is. Rózsi azonnal levette, hogy nem fűlik a fogam az alantas tervéhez.

– De hát miért nem? – kérdezte könnyek között, márpedig egy férfinek borzalmasan nehéz logikusan érvelnie egy síró nő társaságában. Egy nő ne sírjon! Azt nem bírom. Inkább aludjon, vagy meneküljön, csak ne sírjon!

Ennek ellenére megpróbáltam neki kiselőadást tartani az egyre zavarosabb politikai és gazdasági helyzetről, a fasizmus térhódításáról, a fokozódó antiszemitizmusról, a kilátástalan jövőről. De az igazi okot nem mondtam el neki. Erre ugyanis én is csak

napok múlva jöttem rá. Addig bányásztam a lelkemben, amíg rájöttem, mi is riaszt ennyire: sosem fogom tudni elfelejteni azt a napot, amikor Kicsi Angyal elrepült. Én pedig sosem lennék képes elviselni egy ilyen tragédiát, és ahogy a szüléimét nézem, akiknek minden gondolata mind a mai napig e dráma körül forog, úgy érzem, hogy nem tudom felvállalni ezt a kockázatot. Persze tisztában vagyok azzal, hogy nem minden gyerek lesz menthetetlenül beteg, az orvostudomány is napról napra fejlődik, és vannak olyan csodás kis lurkók, mint Gyurika, akit fiamként szeretek. De sosem tudnám kiverni a fejemből azt a lehetőséget, hogy csinálok egy gyönyörű kisbabát (mert hát milyen is lehetne egy ilyen közismerten jóképű apa gyermeke), ám hirtelen jön egy szörnyű kór, és elragadja tőlem. Ehhez én túlságosan gyenge vagyok. Ezt nem bírnám elviselni. Belehalnék.

1936. február 5., kedd

Ez a *fixa idea* pedig valahogy sehogyan sem akar eltűnni a fejemből. írhatok egész nap, ihatok, kártyázhatok hajnalig, ülhetek a gőzben délig, nézhetek foci- vagy bokszmeccset, de ez az árny ott lebeg körülöttem, és nem hagy békén, sőt további problémákat okoz. Ezelőtt is előfordult már, hogy néha nem voltam férfiasságom teljében, így ilyen-olyan pirulákkal próbáltam erősíteni magam (amiről már több jelenetet is írtam), ám amióta ez a gyerekprobléma terítékre került, azóta az e téren támadt gondjaim csak fokozódtak. Elmentem hát egy specialistához. Ő valami méregdrága terméket reklámoz, ami állítólag csodákat tesz.

– Az ön találmánya tényleg erősít? – kérdeztem tőle.

– Pótol és erősít – pontosított a szakember. – Van egy vén buldogom, tizenkét éve nem érdeklik a hölgyek. Beadtam neki ezekből négyet, azóta viszonya van egy kanárival. Ez az egyetlen állat, amihez hozzájutott a házban...

Nem segített a pirula se. Igaz, nekünk nincs kanárimadarunk. Rózsi pedig néhány erőtlen próbálkozás után feladta a dolgot, mondván:

– Mi értelme az egésznek, ha te nem akarsz gyereket?!

Most úgy élünk egymás mellett, mint a testvérek. Este udvariasan elköszönünk egymástól, és visszavonulunk a szobáinkba. Igyekszem előzékeny és udvarias lenni, de Rózsin látom, hogy néha jólesne neki valami több. Sokszor azt veszem észre, hogy annyi igyekezettel készíti oda a tiszta pizsamát vagy egy-egy jobb gyümölcsöt, mint aki azt szeretné, ha dicséretet kapna érte. Viszont én úgy érzem, hogy ebben a szituációban a legcsekélyebb gyengédség is úgy hatna, mintha visszaélnék a helyzettel. Az a roppant szakadék tátongott közöttünk, amely két embert sokszor egész életén át elválaszt egymástól, pedig egyetlen kimondott szó talán bőségesen áthidalhatná. Ám az emberek Bábelnél elfelejtettek beszélni...

Persze ettől a helyzettől Rózsi halálosan meg van sértve női mivoltában, tehát minden pillanatot kihasznál, hogy kicsinyes bosszút álljon rajtam, aki nem is tehetek az egészről. Ilyenkor kérdezgetem magam: Miért nem ül le mellém? Miért nem iszik kávét velem? Miért húzódik el a közelemből, komoran, ridegen, barátságtalanul? Nem udvariatlan, sőt inkább jólneveltnek látszik. Nem is bánik rosszul velem. Gondoskodik mindenről, szinte tapintatos. De rideg. Barátságtalan. Mintha gyűlölne. Pedig én igazán szeretnék más lenni: forróvérű szerető, példás férj és remek családapa egy személyben, de sajnos a sors nekem valamilyen más szerepet szánt. (Csak tudnám már meg végre, hogy melyiket?!)

Mellékesen tegnap újra premierem volt a Teréz körúti Színpadon: Az őrszem és a Botrány a Strand Hotelben című bohózataimat adták elő. Mindenki jól szórakozott, de nekem mostanában valahogy nincs túl sok kedvem önfeledten nevetni...

1936. március 10., vasárnap

Mivel Rózsi már nem hajlandó gépelni sem nekem, így kénytelen voltam új segítség után nézni. Amikor pár hete bent jártam a Színházi Életben, hogy A dolgozó nő című tréfámat leadjam nekik, belefutottam egy valódi szőke ciklonba. Pontosabban egy platinaszőke csodába. Hátrafésült, sima haján fényábrák táncoltak, ahogy belépett az irodába. Mintha glória ragyogott volna a feje körül. A legelőkelőbb luxusszálló halijába is beillett volna az a kissé frivol,

testhez álló angol ruha, amelyet viselt. Gyöngysora, arany karórája és főképpen vörösre lakkozott, hosszú körmei társaságbeli, modern nőre vallottak. Szebben lakkozott farkaslábakat álmában sem látott Brehm. Kiderült, hogy az egyik tulajdonos, Gábor Arnold lánya. Az édesapja súlyos beteg, ezért ő jött be valamit elintézni. Beszélgetni kezdtünk, és hamar elmondta, hogy nemrég vált el, így szüksége lenne munkára, és bár őmaga szintén gyakran ír újságokba, sőt angolból is fordít, azért szívesen gépelne nekem, ha megfizetném. Egyszerre csak azt vettem észre, hogy már régen állunk egymás mellett, mindenféle közömbös dologról beszélgetve, miközben mind a ketten másra gondolunk. Egymásra. Dühös lettem erre a nőre. Mit viharzik így át életem nyugalmán, hirtelen felfénylő, élénk szőkeségének villámlásával?! De közben éreztem, hogy a ciklon tölcsére már emel és húz... Éreztem, hogy csökken az ellenállásom, a férfi örök nehézkedési törvényének engedelmeskedve, minden cél és értelem nélkül...

1936. március 14., csütörtök

A félelmem beigazolódott. Már a második délután egymásra találtak magányos szíveink. Diktálás után ugyanis Magdi kikísért az ajtóig, aztán hosszan a szemembe nézett, és megszólalt:

– Lehetek őszinte magával? – kérdezte. Bólintottam. – Szerintem a maga tragédiája mögött egy asszony lappang! És csak egy asszony építheti fel újra, amit egy másik asszony romba döntött! – jelentette ki ellentmondást nem tűrő hangon.

– És azt hiszi, hogy maga lehet az a bizonyos „másik asszony”? – kérdeztem blazírtan. – Ön csinos, kedves hölgy, de nem az én ízlésem. Ne haragudjon. Bizonyára megfelelő élettársnak képzel. De ebben téved. Én szeretem az italt és a szabad életet...

– Bolond – állapította meg.

– Az igaz, de nem annyira, hogy magába szeressek. Ön igen csinos, azonban nekem nem tetszik. Telt idomú, fekete hölgyeket szeretek... – mondtam, de azonnal láttam, hogy túlfeszítettem a húrt. Lehorgasztotta a fejét, és megremegtek a pillái.

– Hazudtam önnek – vallottam be gyorsan.

– Miben hazudott? – kérdezte reménykedve.

– Abban, hogy a telt idomú, fekete nőket kedvelem. Ebből egy szó sem igaz. Sajnos pontosan az olyan szőke, karcsú hölgyekért szokásom meghalni, mint amilyen ön...

Magdi megigazította a haját. Csillogott a szeme és a szája, meglebbent világoskék szövetblúza, amin súlyos, remek, szőke fonatok nyugodtak vastagon, puhán. És nevetett, de olyan csengőn, mint ahogy a gleccser jege pattogzik szilánkokká, ha rátűz a nap. Mielőtt még megszólalhatott volna, gyorsan átkaroltam és megcsókoltam. De alaposan.

1936. március 15., péntek

Ha az ember otthon nem kapja meg azt, amit szeretne, akkor más legelőkön legelészik. Viszont én amekkora bölény vagyok, Rózsa rögtön ki is szagolta a dolgot. A szó legszorosabb értelmében. Megérezte ugyanis rajtam Magdika parfümjét. Zöldes fényű, vérszomjas gyűlölet izzott a tekintetében. A szeme olyan lett, mintha világítana. A tenger változik át így, ha hirtelen felhő mögé bújik a nap. „A féltékenység ördögi métely, és eszközökben ritkán válogat” – írja valahol egy nagy ember, és sajnos igaza van. Rózsa olyan patáliát csapott, hogy majdnem kikaparta a szememet is. A hisztéria éppolyan ragályos betegség, mint a nátha, de nincs semmi értelme, és az ember mindenféle rosszat érez. De ki hallott már olyan betegségről, amelynek nincs halálos áldozata? Miféle járvány az, amelyikbe nem hal bele senki? De én nem vagyok egy Molnár Ferenc, csak némán álltam a pofonokat, és nem ütöttem vissza.[49]

– Az én feleségem olyan, mint egy főnyeremény! – dicsekedtem aztán este barátaimnak a kávéházban, akik erősen csodálkoztak megviselt állapotomon. – Bárcsak meg tudnám ütni...

1936. április 5., péntek

Hát igen, legjobb drámaíró az élet. Alig három héttel azután, hogy a Komédiában bemutatták a Botrány a Strand Hotelben-t, most otthon is van botrány rendesen. Ennek közvetlen kiváltó oka az volt, hogy szokás szerint ebben az évben is drága „szent őrült”

barátommal, József Attilával közösen ünnepeltük meg a születésnapunkat a Japánban. Idén mindketten a harmincegyediket töltjük be, de én már március huszonkilencedikén átléptem ezen, ő pedig csak két hétre rá, tizenegyedikén lesz ugyanennyi, így a két dátum közé, tegnapra hívtam meg ünnepi vacsorára. Persze Attila szokás szerint napok óta nem evett, aminek most nemcsak a szegénysége volt az oka, hanem az is, hogy gondjai voltak a fogaival. De tegnapra már rendbe jött, hála a fogorvosának (akinek, mint elmondta, örömében úgy dedikálta a kötetét, hogy „Fogadd fogamért!”). Amikor leültünk az asztalhoz, néhány járókelő az Andrássy úton megállt, és a kirakaton keresztül ránk bámult. Attila roppant zavarba jött. Próbáltam megnyugtatni:

– Híres íróknál már csak így szokás...

Attila jellegzetes mozdulatával, félredöntött fejjel elgondolkozott egy pillanatra, aztán azt mondta:

– Elsősorban tehát együnk. Mert egy ismerősöm azt mondta, hogy híres írók úgyszólván naponta étkeznek...

Jót derültem ezen, aztán odahívtam a töpincért az asztalunkhoz, és szigorúan meghagytam neki:

– A költő úrnak lesz szíves kihozni az étlapon szerepelő valamennyi ételt, ábécé sorrendben, amíg csak másképp nem rendelkezik...

Attila komolyan vette tréfálkozásomat, így először erősen tiltakozott, de rövidesen kihozták a barna söröket, és kezdődött az ételek felvonulása, ijesztően hosszú sorban. Családias érzelmű polgár módján nyakába kötötte az asztalkendőt, így tarkója mentén mint hegyes pótfül messze kimeredtek a fehér csücskök, azután szemlét tartott a felvonuló ételek felett, mint egy hadvezér. Egész tisztességes mennyiséget evett meg, ha ugyan evésnek lehet nevezni, amikor valaki a fogai teljes mellőzésével egészben nyeli le a táplálékot, elszánt sóhajjal, mint ahogy egykor Dávid vethette magát újra a küzdelembe a megmaradt filiszteusok ellen, egyetlen szamárállkapoccsal.

Attila ugyan saját állkapcsára volt utalva e tusában, de azért keményen állta a sarat: kedvenc ételét, borjúpörköltet evett először, mócsingosan, egész rövid szafttal, mellette aranysárga csipetkével (vagy nokedlival?, most már magam sem tudom), aztán töltött

káposztát tejfölösen, benne főtt disznókarajjal, végül gesztenyepürét, ami szerintem igen előkelő étel, így jól illik egy ilyen költőóriáshoz, mint Attila barátom. Csak evett, csak evett, én pedig közben csak ittam, csak ittam, így aztán az estének sehogyan sem akart vége szakadni. Mire hazataláltam már világosodott, ráadásul voltam olyan idióta, hogy elmondtam a részleteket is Rózsának, beleértve Attila „dőzsölésének” költségeit is, amit persze én álltam. Rózsa nagyon nyugodtan fogadta a dolgot, pedig látszott rajta, hogy ő sem hunyta le a szemét egész éjszaka. Halkan kiment a szobából, majd visszatért a nagy bőrönddel.

– Ne csináld, Édesem! – mondtam neki. – Egy ilyen semmiség miatt csak nem fogsz elhagyni? – kérdeztem.

– Persze, hogy nem! – válaszolta. – Te fogsz elmenni. Most telt be a pohár! – mondta, és összepakolta a holmimat (amihez a kis bőrönd is bőven elegendő lett volna).

Nem volt értelme vitatkozni. Ott tartottunk már, amikor a levegőben lóg minden probléma, ellentétes akarás és terv végkimenetele. Az elkeseredett küzdelem utolsó fordulója ez, amikor nem kér, és nem ad kegyelmet egyik fél sem, mert mindent feldobott már a nyerő számra. Sejtettem, hogy előbb-utóbb valami ilyesmi fog bekövetkezni, így már jó előre kinéztem egy kis panziót a Rózsadombon, a Tapolcsányi utcában, ahonnan néhány perc alatt lesétálhatok a villamoshoz, vagy Magdika Bimbó úti lakásához, ha diktálni akarok neki, így most kivettem ezt a takaros kis szobát, és új életet kezdek benne. Azaz hogy a régit, a nősülésem előttit...

1936. április 15., hétfő

Nem csak a házasságomnak van vége, hanem egy másik intézménynek is. Tarján Vili bezárta a New Yorkot. A bajok ott is már korábban érződtek. Ahogy sorra nyíltak a divatos, drága mulatók, és az olcsó sörözők, úgy jártak egyre kevesebben régi kedvenc törzshelyünkre. Ráadásul az éjszakai élet központja a Nagykörút helyett lassanként az Andrássy út és a Belváros felé tolódott, ahol a legtöbb színház, kabaré és mozi működik. Tarján próbálta színes műsorokkal, szenzációkkal és olcsó menüvel megmenteni a süllyedő hajót, de ez sem volt elég, egyre ráfizetésesebb lett az üzlet. Ekkor

elkeseredésében a régi fegyverhez nyúlt: ismét elkezdett kártyázni és lóversenyezni, hátha sikerül újra vagyont gyűjtenie. Ez persze csak felgyorsította a dolgokat, így Tarján most úgy távozott, ahogy annak idején jött, egy szál monoklival, és a Japán tulajdonosa, Kraszner Menyhért vette át a csődbe ment kávéházat.

Mindenki sajnálja Tarján bukását, mert zseniális üzletember volt. Olyan reklámfogásai voltak, ami senkinek se jutott korábban az eszébe. Sajnos én nem voltam itthon 1927-ben, amikor már ő bérelte a Royal Orfeumot is, és az ott vendégszereplő fókaidomárt rávette, hogy ameddig Pesten tartózkodik, addig minden reggelijét a fókájával együtt a New York kirakatában költse el. Óriási volt az érdeklődés, fél Pest ott állt a körúton, és nézte, hogyan kapja el a heringeket a fóka. Arra viszont emlékszem, amikor 1925-ben ki kellett vezényelni a rendőrséget a New Yorknál kialakult tolongáshoz, akkora érdeklődést keltett az új attrakció, Eddy South és dzsesszzenekara, az Alabamians, akik a magyar és cigány népzenét is beleszötték a muzsikájukba, amivel teljesen megőrjítették a népeket. Azt mesélik, hogy valamikor nemrégiben, amikor Tarjánnak már szinte semmije se maradt, és utolsó pénzeit tette fel a hármasbefutóra, így kesergett a galopp-pályán:

– Esküszöm, meg tudnám magam fojtani. Több mint kétszáz pengőt vesztettem! Ha elgondolom, hogy ezt a pénzt én a családomtól vonom el...

Mire megszólalt mellette Herczeg Jenő:

– Nem értem, Vilikém! Egy felnőtt embernek igazán lehetne annyi akaratereje, hogy fegyelmezze magát. Hát nem tudsz felhagyni a családoddal?!

1936. április 30., kedd

Gyulus közvetít Rózsika és köztem. Hosszasan elmeséltem neki az egész dolgot, ártatlanságom bizonyítására, de a bátyám – szokás szerint – teljesen félreértett.

– Az egészből azt veszem ki, hogy nem akarsz Rózsának tartásdíjat fizetni... – summázta tévesen az általam elmondottakat.

– Én sajnos nem tudok gonosz és kicsinyes lenni azzal sem, aki megérdemli. Fogok neki pénzt adni, hogy ne éhezzen. Nem azért,

mert végül is én hagytam el hűtlenül őt, hanem azért, mert jó vagyok hozzá...

Végül abban maradtunk, ha belemegyek, hogy az én hibámból mondják ki a válást, akkor exnőm méltányos lesz, sőt arra is hajlandó, hogy Gyulus képviselje őt a válóperen, így legalább külön ügyvédi költségeim nem keletkeznek. Rózsa „mindössze” azt kérte, hogy fizessem vissza azt a kétezer pengőt, amit hozományként apósom adott (ami nagyjából egy regényem ára, így hamar ki tudom termelni), álljam a per költségeit (amit Gyulus nagyjából kétszáz pengőre taksál), és folyósítsak neki havonta százhúsz pengő asszonytartást, különben kiteregeti a szennyesemet (amit jobb lenne elkerülni).

– Ez zsarolás! – tört ki belőlem az igazságérzet.

– Nem teljesen – óvott a könnyelmű feltevésektől Gyulus. – Ez jogtalan hivatali kényszer, úgynevezett *Nötigung,* de nem *vis absoluta,* és nem is *vis compulsiva.* XIV. Lajos egy alkalommal... – kezdett bele egy hosszabb eszmefuttatásába tanult bátyám, de hamar leintettem.

– Rendben van, úgy lesz minden, ahogy Rózsi akarja.

Tisztában vagyok vele, hogy az, akinek a hibájából mondják ki a válást, az erkölcsileg és anyagilag is vesztes a válóperben, így most nincs más hátra, mint úri módon likvidálni az ügyet, bár még nem igazán tudom, miből fogom mindezt előteremteni. Ezen morfondírozva eszembe jutott egy anekdota a csődbe ment bankárról, aki úgy próbál segíteni rossz anyagi helyzetén, hogy válni készül a feleségétől.

– Az meg mire lenne jó? – kérdezte tőle az asszony, meglepődve a váratlan ötlettől.

– Mert ha elválunk, akkor neked járni fog havi háromszáz pengő asszonytartás. Annyiból pedig ketten ragyogóan megélhetünk! – lelkendezett a férj.

Na, én nem lelkendezem. Amikor Gyulusnál rákérdeztem, hogy miért pont ekkora az asszonytartás mértéke, akkor azt a választ kaptam, hogy Rózsi szerint az Apósom, a vezérben egy havi százhúsz pengős fizetésemelés szerepel, tehát valószínűleg ezt én nem tartom túlságosan jelentős összegnek, így biztosan nem

roppant meg anyagilag. Kellett nekem ekkora összeggel dobálóznom?! De végül is ennyit azért megér nekem a dolog...

Már túltettem magam Rózsin, és most újraélem legényéletemet. írok és kártyázok a kávéházban, amikor pedig szükségem van Magdira, akkor csak legyalogolok hozzá a meredek kis Ady Endre utcán. Kiről másról is lenne elnevezve ez a számomra most oly fontossá vált lejtőcske? Persze szerintem Adyról sugárutakat kellene elnevezni, nem ilyen vacak kis domboldali dűlőket!

1935. május 12., vasárnap

Az az igazság, hogy egyre sűrűbben van szükségem Magdira, és a kapcsolatunk már távolról sem csak szakmai. Előrelátó módon tisztáztam azonban vele, hogy én nem akarok gyereket. Kiderült, hogy neki nem is lehet, így ez az ő esetében nem okoz gondot. Viszont megesketett, hogy leszokom az italról, mivel a nagyapja idült alkoholista volt, ami borzalmas emlékeket hagyott benne. Elmesélte, hogy az öreg a végén már ott tartott, hogy minden italt el kellett zárni előle, de még ez ellen is talált megoldást. Amikor a mája már alig működött, és járni is alig maradt ereje, még valahogyan felkelt, és a fürdőszobában kiitta egy ott talált üveg tartalmát. A Barcos-Moravecz-cég valószínűleg soha nem is álmodott arról, hogy a nagyapa bírálatában hány kitűnő koktél, bólé és pezsgő elől vitte el a pálmát az „Enyhén szagosított Dandy-szájvíz” elnevezésű készítményük. Az enyhén mentolos íz legalább üdítően hatott a családtagokra, akiknek már elegük volt a vénember állandó, borzalmas pálinkaszagából...

Mi mást tehettem volna? Ígéretet tettem Magdinak erre, mint ahogy arra is, hogy azonnal elveszem, amint sikerül elválnom. Így már hozzá is költöztem, megtakarítva ezáltal a szobabért. Furcsamód Magdika éppen abban a Bimbó út 3. alatti Rényi-házban lakik, amelyről Halász Rudi két éve jelenetet írt a műsorunkba, tehát egy épületben lakik Zágon Istvánnal, aki Nóti Károly darabjából megírta a Hyppolit, a lakáj szövegét, és Eisemann Mihállyal, akik pedig a zenét szerezte hozzá. Néhány éve még alig ismerte valaki Eisemannt, amikor csak az Astoria szálló bárzongoristájaként élt, de aztán Kellér Dezsővel együtt megírták a Papiak mellett lakik a Katika

című dalt, amivel egycsapásra ismertté vált. Arra persze nagyon vigyázok, hogy Magdika előtt véletlenül se énekeljem el, hogy

Nem dráma a szerelem;
Ma szőke az esetem,
Holnap már egy fekete vár rám...

Enélkül is tele van félelmekkel.

– Félek, Jenő... Magát a vére nem hagyja majd nyugodni... – aggodalmaskodott valamelyik nap.

– Szamárság...

– Mindig attól félek majd, hogy egyszer csak elhagy... Megy a tengerre, a sivatagba... Reszketni fogok, ha egy órával később jön haza.

– Ne féljen! Sohasem jövök majd későn – fogadkoztam, mert olyan szegény még sosem voltam, hogy ígérni se tudjak...

1936. június 12., szerda

A Rákóczi úti Pavillon Kabaré nemrégiben kinevezett új igazgatója, László Andor ma bemutatta a Nádasi Lacival három éve közösen írt Jutalomjátékunkat, ami eredetileg a Komédiában ment. Nemrég megjelent a Vissza a pokolba című kisregényem is a Világvárosi Regények 297. számaként, majd a napokban a Vér és mahagóni is (ez már a 334. lett a sorozatban). Most pedig kaptam egy másik ajánlatot is könyvírásra, mégpedig egy réges-régi ismerőstől.

Valamelyik nap a Japánba menet benéztem Müller bácsi boltjába, amely persze már alig hasonlít arra, mint amikor klottnadrágot vettem ott, mint ahogy Dávid bácsiról sem lehetne már Toldi Miklós szobrát megmintázni, bár még egész jól tartja magát az „örökös viador”. Több mint tíz éve egy könyvkiadót hoztak létre valami családi örökségből, amit a fiával, a „bezzeg” Palikával visznek. Gyakran betérek hozzájuk az Andrássy út-Nagymező utca sarkára egy kis traccspartira, na meg persze könyveket venni.

Szokás szerint kivártam a kora délutánt, mert sosem megyek hozzájuk délben. Müller bácsi ugyanis ilyenkor az irodájában ebédel,

a könyvesbolt mögötti kis helyiségben. Nem szereti, ha megzavarják, mert még mindig „parasztosan”, lábasból eszik, kenyérrel tunkolva ki a szaftot. Ő így szeret enni, de szégyelli.

Ezúttal kicsit hosszabban elbeszélgettünk az öreggel, akinek megemlítettem, hogy éppen válók, így jó lenne valahonnan gyorsan pénzt szereznem. Dávid bácsi emlékezett hosszú külföldi útjaimra és arra, hogy egész jól beszélek egy-két idegen nyelvet, így felajánlotta, hogy fordítsak le az új sorozatukhoz néhány könyvet, ha hamar akarok jogdíjhoz jutni. Ugyanis az Athenaeum és a Palladis Egypengős Sorozatait utánozva tavaly ők is elindítottak egy szériát, A Nova Kalandos Regényei címmel, amelynek Tauber Kornél, a valamikor híres bűnügyi újságíró lett a szerkesztője (aki időközben Táborira magyarosított). Elvállaltam, hogy Erich Kástner Az eltűnt miniatűrjét németből, és Pierre Benőit Nyugat asszonyát franciából átírom magyarra, mert ez az elfoglaltság pénzforrásnak is jó, a nyelveket is gyakorolhatom, és mindeközben még azt is tanulmányozhatom, hogyan írnak eredetiben ezek a világhírű kollégák.

Siófok, 1936. augusztus 16., péntek

Miután végeztem a fordításokkal, úgy gondoltam, hogy megengedhetek magamnak néhány nap pihenést. A nyaralást eddig kivételesen kevesebb kártyázással és több rádiózással töltöttük, mert a berlini olimpiát szurkoltuk végig, aminek ma lett vége. Sok újdonságot vezettek be, így például az olimpiai lángot most az ókori versenyek eredeti helyszínén lobbantották fel, ahonnan háromezer futó egymást váltva vitte el – Budapesten is átfutva – egészen Berlinig. A Magyar Rádió első alkalommal tudósított egyenes adásban az olimpiáról, és Pluhár István mind a tíz magyar aranyéremről élőben számolt be. Magyarország végül is harmadik lett az éremtáblázaton, a házigazdák és az amerikaiak mögött. Fantasztikus eredmény!

A vívók és a birkózók hozták haza a legtöbb aranyat (hármat-hármat), Harangi Imre könnyűsúlyban bokszbajnok lett, de Csák Ibolya magasugrásban és Csík Ferenc gyorsúszásban szintén első lett, mint ahogy a vízipólócsapat is! Az olimpia legsikeresebb

sportolója azonban – Hitler és a többi fajgyűlölő nagy-nagy bánatára – Jesse Owens, az amerikai fekete bőrű sprinter lett, aki száz és kétszáz méteren, valamint távolugrásban is rekordot javítva győzött, sőt tagja volt az új világcsúcsot futó négyszer százas amerikai váltónak is. A filmhíradó tanúsága szerint a Führer mégsem volt hajlandó kezet fogni vele...

1936. szeptember 7., szombat

Negyedikén megint eljátszották egy jelenetemet a Pavillon Kabarében, most a Botrány a Strand Hotelbent. Közben Edivel már egy új zenés játékon is dolgozunk. Nagyon jól veszik a fordításaimat, a Miniatűr már az első héten rekordot döntött, épp ezért Dávid bácsinak bedobtam, hogy én is tudnék hozni anyagot a sorozatba. Tetszett neki az ötlet, de azt mondta, hogy mindenképpen valami híres külföldi szerzőtől legyen a könyv.

– Nem gond – feleltem önbizalommal telve.

– És ki az író? – kérdezte.

Zakatolt az agyam. Erre a kérdésre nem voltam felkészülve. Gyorsan ki kellett találnom valami jó hangzású angol nevet. Elsőre persze Leslie Howard ugrott be, de ő már túl jól ismert színész, tavalyelőtt még Oscar-díjra is jelölték, így az ő nevét nem mondhattam. Viszont eszembe jutott, hogy utolsó (Világvárosi) regényemben, a Vér és mahagóniban is Howardnak hívtam az egyik főhőst, a másikat pedig Pepitónak. Gondoltam, ezekből össze lehetne rakni valamit.

– Pepito Howard! – vágtam ki.

– Ja igen, ismerem. De a neve szerintem egy kicsit hülyén hangzik a magyar olvasók számára – csóválta a fejét Dávid bácsi. – Legyen inkább csak P. Howard. Itthon még úgysem ismerik... – adta továbbra is a tájékozottat.

„Természetesen” csak fordítói díjat kértem tőle, amibe gyorsan bele is ment. Annyira bevette a trükkömet, hogy még aggodalmaskodott is a szerzői jogokkal kapcsolatban.

– És a címe? – kérdezte aztán.

– A címe? A címe... Hmmm... A pokol zsoldosai! – vágtam rá nagy hirtelen, mivel eszembe jutott, hogy egyszer már nekikezdtem

ennek a sztorinak, a Világvárosinak, de akkor végül is félretettem.

– Az jó! Az nagyon jó! – lelkesedett Dávid bácsi. – Minden jó, amiben pokol van. És a zsoldos sem rossz...

Szerződést kötöttem hát a Nova Irodalmi Intézettel, ami elég fellengzős név egy egykori szatócsboltnak. Kicsit kockázatos vállalkozás egyből „világhírű regényt" írni, de miért is ne próbálnám meg?! Földes Jolánnak A halászó macska utcája is sikeres lett, nemrég első díjat nyert a híres-neves londoni Pinker irodalmi ügynökség nemzetközi regénypályázatán, én pedig láttam legalább annyi nyomort és kiszolgáltatottságot Párizsban és másutt, mint világhírűvé vált honfitársnőm...

1936. október 17., csütörtök

Már meg is jelent A pokol zsoldosai. A biztonság kedvéért a borítóra ráírattam az „eredeti" angol címet is, de a nyomdában lehagyták róla az egyik L-betűt, így *The hel's soldiers* lett, amiről persze hamar kiderült, hogy ráadásul helyesen *The hell's mercenaries* kellene lenne, ám Pesten szerencsére csak kevesen tudnak angolul, inkább a német a sláger...

Időközben bevallottam Müllereknek, hogy én követtem el a könyvet. Jót röhögtek rajta (ami ilyen példányszámok mellett nem csoda, hiszen nekem csak filléreket fizetnek érte), és megígérték, hogy a következő könyveimért már kétezer pengőt fizetnek, ami akár kétezer-ötszázig is felmehet, ha jól megy az eladás. Nagyjából tizenkét íves terjedelemre számítanak tőlem is, ami százkilencvenkét oldalnak felel meg.

1936. november 10., vasárnap

Nagyon szomorú hírt kaptam: ifjúkori barátom, Zombory Zoli, aki mostanában a Bethlen téri Színház egyik vezető színésze volt, sportkocsijával, egy Alfa Rómeóval, halálos balesetet szenvedett az Üllői úton: Arábiai Lawrence-hez hasonlóan egy fának rohant. Közkedvelt aranyifjú volt, szenvedélyesen táncolt, félrülten vezetett autót, bokszolt, evezett, vívott, kártyázott. Élt. Harminchárom évet.

Mint az a szakállas Júdeában... Eszembe jutott Kosztolányi verse, aki éppen egy hete szintén itt hagyott minket (és éppen most, amikor újra szerelmes volt):

Haldoklik a sárgult határ,
Üllői-úti fák.
Nyugszik a kedvem napja már,
a szél búsan dúdolva jár,
s megöl minden csirát.
Hova repül az ifjúság?
Feleljetek, bús lombú fák,
Üllői-úti fák.

Szeged, 1936. november 13., szerda

Péntek, tizenharmadika. Nem túl szerencsés időpont egy bemutatóhoz, de Sziklai Jenő, a Szegedi Városi Színház igazgatója, aki maga rendezte a darabot, ragaszkodott ehhez a dátumhoz, a megrendelő szava pedig mindig szent. Igaza volt, mert már egy hétre előre minden előadásra el vannak adva a székek, mint a régi szép, konjunktúrás időkben, ráadásul a rádió is közvetítette a premiert, így az egész Kárpát-medence hallhatta azt a vas tapsot, amit az előadás végén kaptunk.

A Gróf Figaró verseit az isteni Harmath Imre, zenéjét pedig Buttola Ede írta, Kompóthy Gyula, Balogh Klári és Erdődy Kálmán játsszák a főszerepeket: a leghíresebb nizzai fodrászt, a manikűrösnőjét és a spanyol grandot. A történet Nizzában és Monte-Carlóban játszódik, és ebben a hűvös pesti őszben mindenki nagyon örül egy könnyed hangulatú, riviérai darabnak. (Rá is fér mindenkire egy kis vidámság, mert Pesten a mai naptól az Oktogont átnevezték Mussolini térre, ami ugyebár kicsit sem vicces.) Persze ebben az operettben is csak a végén oldódik meg minden probléma, addig a szereplőknek sok-sok nehézségen kell átmenniük, hogy rájöjjenek az aranyigazságra:

Mit ér a pénz, a rang és a fény,

Ha koldus a szív, ha szegény?
Ha nincs virág, ha nincs napsugár,
S a szívemben az ősz muzsikál...

1936. december 18., szerda

Kellér Dezső elhívott a Royal Színházba, a 3:1 a szerelem javára bemutatójára, amit Ábrahám Pállal és Szilágyi Lászlóval együtt írtak. Dezső mosolyogva mesélte, hogy a tegnapi főpróbára nem lett kész Bársony Rózsi estélyi ruhája (mert ki más is lehetne egy Ábrahám-operett főszereplője, mint a Németországból hazatért Sonnonschein Rózsika?!), így a szubrett csak nadrágban és pulóverben játszott a már frakkba öltözött Dénes Oszkár mellett. Müller Dávid bácsi, aki a jogtulajdonosa a darabnak, végignézte a próbát, majd megjegyezte a rendezőnek, Szabolcs Ernőnek:

– Egész jó a darab, de az utolsó képben talán jobban venné ki magát, ha a művésznő nem utcai ruhát, hanem estélyit viselne...

A rendező nem akarta megbántani az öregurat, így csak megköszönte a tanácsát. Ma persze, a premieren Rózsi már csodás fehér selyemruhában jelent meg a finálé díszletben, és óriási ovációt kapott. A páholyban előttünk ülő Dávid bácsi erre odahajolt a feleségéhez, és megjegyezte:

– Pompás. De mi van, ha én tegnap véletlenül nem vagyok itt?!

Budapest, 1936. december 23., hétfő

Magdi remek múzsának tűnik, mert sikervárományosra sikeredett az új zenés játékom, az Úrilány szobát keres, amit a Paulay Ede utcai Kamara Színházban mutattak be tegnap. De exem, Rózsa is hozzátett az ihlethez: a férfi főhős egy válóperes ügyvéd, a női főszereplő pedig albérletet keres, ahogy én is tettem őmiatta...

Három felvonás, öt kép, a rendkívül rutinos Kulinyi Ernő versei, aki már több tucat operettlibrettót írt és fordított, így Kálmán Imre híres operettjéét, A cirkuszhercegnőét is, sőt 1920-ban Vincze Zsigmond zenéjére megalkotta azt a nótát, ami a Trianon utáni

hónapokban minden magyar szívén csavart egyet, és azóta is alig telik el úgy nap, hogy ne menne a rádióban:

Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország,
Gyönyörűbb, mint a nagyvilág.
Ha zeng a zeneszó, látom ragyogó, szép orcád.
Táltos paripánkon tovaszállunk,
Hazahív fű, fa, lomb, s virág.
Úgy sír a hegedű, vár egy gyönyörű szép ország!

A darab muzsikáját pedig Zsigmondy Pál szerezte, akit őszintén szólva eddig nem ismertem, de az már a próbák alatt kiderült, hogy a címadó dal fergeteges nagy sláger lesz, mivel a díszletmunkások pakolás közben is folyamatosan ezt énekelték-fütyülték:

Úrilány szobát keres
Finom úri háznál
Komfortos és kellemes
Szerény kis szobát
Hol a gazda jellemes
Mert csendes a háztáj
Annyit mond csak: „kisztihand”
S már ballag tovább...

Persze a főszereplő Székely Klári joghallgatót alakító meseszép és roppant tehetséges Zilahy Irénnek jobban áll ez a dal, mint a melósoknak. Gyönyörű nő: szőke, finom arcú és kisportolt alakú. Szürke, egyszerű, angolos szövetkosztümjében engem Ibsen-darabok hősnőire emlékeztet. De hiába, sajnos már van egy igen jeles vőlegénye, a messze földön híres Benedek László ideggyógyász-professzor, aki igyekezett a próbákon is sokszor ott lenni vele.

Hogy a premier ne legyen túl sablonos, Kellér Dezsővel megbeszéltük, hogy mivel nekik is épp tegnap estére ütemezték be a Hulló falevél bemutatóját, így nem a sajátunkra, hanem egymás

premierjére megyünk el. Ezt aztán „véletlenül” valahogy megtudta a Színházi Élet is (persze Magdika révén), és megírta a rejtélyes esetet, Harmath Imre és Stella Adorján eseteivel kiegészítve, akik különböző okokból szinte sosem jelennek meg saját premierjeiken. Egy ilyen kis ingyenreklám jól jön ezekben az ínséges időkben... Talán ennek köszönhetően máris leszerződtek velünk arra, hogy a darabot nyáron Szegeden is játszhassák, a megfilmesítése pedig már el is kezdődött a legjobbakkal: Kabossal és Salamon Bélával, és a többiekkel.

1937

1937. január 13., szerda

A Szép Szó felkérésére ma felolvasóestet tartott a Magyar Színházban Thomas Mann, aki a Lőtte Weimarban egy fejezetét mondta el. Botrány, de nem engedték meg, hogy barátom, a Szép Szó főszerkesztője, József Attila felolvassa a külön ezen alkalomra írt ódáját. Micsoda barbárok! Attila teljesen magánkívül volt az eset után. Csúnyán beletiportak érzékeny leikébe, amelyben már így is több a sebhely, mint az érintetlen terület. A Japánban próbáltunk lelket önteni belé, ahol nekünk azért végül elmondta csodás költeményét, a Thomas Mann üdvözlését, amit külön erre az alkalomra írt.

Ahogy Hans Castorp Madame Chauchat testén,
hadd lássunk át magunkon itt ez estén.
Párnás szavadon át nem üt a zaj –
mesélj arról, mi a szép, mi a baj,
emelvén szívünk a gyásztól a vágyig.
Most temettük el szegény Kosztolányit
s az emberségen, mint rajta a rák,
nem egy szörny-állam iszonyata rág,
s mi borzadozva kérdezzük, mi lesz még,
honnan uszulnak ránk új ordas eszmék,
fő-e új méreg, mely közénk hatol –

meddig lesz hely, hol fölolvashatol?...
...Foglalj helyet. Kezdd el a mesét szépen.
Mi hallgatunk és lesz, aki csak éppen
néz téged, mert örül, hogy lát ma itt
fehérek közt egy európait.

1937. február *7.,* vasárnap

Január huszonegyedikén kimondták a válásunkat, az előre megbeszélt feltételekkel (bár arról mind ez idáig nem volt szó, hogy már január végéig ki kell fizetnem a kétezer pengő hozomány-visszatérítést!). Végül is nagy nehezen időre összeszedtem a pénzt, és Gyulus elvitte azt Rózsának a Wesselényi utcába, ahol mostanában lakik. A havi százhúsz pengős asszonytartás miatt pedig ezentúl vagy többet kell dolgoznom, vagy kevesebbet veszítenem a zöld posztónál.

Az utóbbi lesz a könnyebb, mivel tegnap – betartva ígéretemet – elvettem Magdikét, aki pedig letetette velem a nagy esküt, hogy nincs több éjszakai kimaradás, nincs több ital és nincs több kártya sem. Igyekszem betartani az ígéretemet, mert Magdi csodás nő, olyan, akiért érdemes volt megszületni, érdemes lesz meghalni, sőt talán még élni is... Ezt a fogadalmat persze itthon nem tudnám betartani, de Magdi borzalmasan okos asszony: azt is kikötötte, hogy az új operettem bemutatója után hosszú nászúira megyünk, egy évre Olaszországba költözünk, ahol végre bepótolhatom a fiatalkori álmom, és megírhatom a nagyregényt, amiről évek óta ábrándozom. Ez a környezetváltozás remélhetőleg az életmódomra is jó hatással lesz. Erre már csak azért is szükségem lenne, mert eléggé kikészültek az idegeim a napi tizenkét-tizennégy órányi munkától. Nemrég fejeztem be egy filmforgatókönyvet, közben írtam az operettlibrettót, és három regényvázlat is készen áll arra, hogy továbbírjam őket...

Az esküvőn persze ott voltak a rokonaim is, akik között az idősebbek a katakombák falán aszalódó, antik szerzetesek földi maradványaira emlékeztettek, míg az ifjabbak vegyipari úton előállított, még kezdetleges kivitelben sikerült emberi teremtményekre. De a családomról nem akarok beszélni.

Felmenőkről vagy jót, vagy semmit. Apám egy csokrot nyújtott át mindnyájuk nevében, amelyhez valami szép beszédet eszelt ki, de talán a meghatottság és a sok ismert színész jelenlététől fellépő elfogódottság miatt, a virágok átnyújtásának pillanatában folyamatosan csak azt ismételgette:

– Micsoda marhaság... Micsoda marhaság...

Sajnos általában igaza szokott lenni (lásd Lali és Bözsi esetét)...

1937. február 21., vasárnap

Zala megye lesz az új Texas? Rockefeller híres cége, a Standard Oil Company földgázt talált Lispén! Valószínűsítik, hogy kőolaj is lehet a földben. Eljön még a Kánaán csonka kis országunkba?! Vagy nekünk még ez se hoz szerencsét?

1937. március 10., szerda

Tegnap véletlenül találkoztunk Molnár Ferenccel egy kávéházban. Bemutattam neki Magdit, akivel remekül elbeszélgettek. Tetszett Molnárnak, hogy Magdi angolból fordít: éppen most fejezte be Milnétől A Vörös Ház rejtélyét, ami persze sosem lesz olyan népszerű, mint a Karinthy által fordított Micimackó-sorozat, de azért remek könyv. Molnár Magdika figyelmébe ajánlotta P. G. Wodehouse műveit, az angol társszerzőjéét, aki még 1926-ban angol színpadra dolgozta át a Játék a kastélybant, és azóta is rengeteg mulatságos könyvet ír. Elmesélte, hogy a legnevesebb angol színikritikus, James E. Agate azt írta Wodehouse-ról a The Sunday Times-ban, hogy „egy kicsivel Shakespeare alá sorolom, és tetszés szerinti távolságra mindenki más fölé.” Azt hiszem, ez valóban elég jó ajánlólevél! Rólam mikor írnak végre ilyeneket?!

Természetesen megkérdeztük Molnárt, hogy mostanában min dolgozik. Elmondta, hogy hamarosan a Delila bemutatója lesz a Vígszínházban, miközben már forgatják a könyvéből készült Nagy szerelem című filmet is, így fél szemét ezeken tartja, de már írja új könyvét, A zöld huszárt, amiről egyelőre nem árult el többet. Viszont szokásos konyakját szürcsölve elmondta, hogy az elmúlt napokban

leginkább a tejeskávé feltalálása foglalkoztatja. Csodálkozva bámultunk rá, mire elárulta, hogy nem bolondult meg, csak van egy bohózatötlete, amiből még nem tudja pontosan, mit lehetne kihozni, de elég szórakoztatónak tűnik.

Arról lenne szó, hogy valaki feltalálja a közönséges tejeskávét, amit addig még senki sem ismert. Megrészegedik az ötlete nagyszerűségétől, és belelátja a jövőt, a hatalmas vagyont, így elmegy egy bankba, hogy pénzt kérjen a találmányához. Ott persze röviden ismertetnie kell az elképzelését:

„Először is el kell utazni a földgömb másik felére, ahol egy bizonyos cserje érett magvait össze kell gyűjteni, vasedénybe rakni, és addig melegíteni, amíg megfeketednek, és a pörköltség bűzét kezdik árasztani. Ezeket a félig égett magvakat porrá kell törni. De ezt a port nem lehet megenni, sem megfőzni, így hát szerkesztünk egy olyan edényt, amelyben alul forr a víz, és a forró gőz áthatol a fekete homokon, amelyből így sötét levet izzaszt. (A bankigazgató tágra nyílt szemekkel hallgatja.) Ezután a sok közül kiválasztunk egy emlősállatot, annak is a nőstényét. Ettől mesterségesen, kínzás útján elvesszük azt a fehér folyadékot, amivel a kicsinyeit táplálja. Ezt a folyadékot tűzre tesszük, a forrásig hevítjük, aztán visszahűtjük addig, hogy már ne égesse az ember száját. Az így nyert fehér állati folyadékot aztán összekeverjük az imént nyert fekete növényi izzadmánnyal. (– Pfúj – mondja az igazgató, de a főszereplő rendületlenül folytatja.) Aztán, hogy ezt a keveréket élvezhetővé tegyük, kimegyünk a rétre, és elültetünk egy bizonyos növényt, amelynek nagyon vastag a gyökere. De ennek a növénynek nem a levelét, virágát vagy magvát választjuk ki céljainkra, hanem éppen a gyökerét. Mikor a gyökere megkövéredik, kihúzzuk a földből, szeletekre vágjuk, és medencében kiáztatjuk belőle az undorítóan édeskés levét. A gyökeret azután eldobjuk. (Az igazgató kényelmetlenül fészkelődik, de a feltaláló zavartalanul mondja tovább.) A piszkos levet, amit így nyertünk, addig hagyjuk párologni, amíg elveszti a vizet, és piszkos színű kristályokat hagy maga után. Ezeket a kristályokat összezúzzuk, és különleges eljárással megfehérítjük, majd egészen apró kristályokká változtatjuk úgy, hogy masszává álljanak össze. Ezt a masszát apró kockákra vágjuk, és a fent említett fekete-fehér növényi-állati folyadékkeverékbe

beleteszünk kettőt ezekből a kockákból. Megvárjuk, amíg elolvadnak, miközben folyamatosan kevergetjük az elegyet, majd az egész kotyvalékot megisszuk. – Rettenetes – mondja ekkor az igazgató. – Önnek beteg a fantáziája, menjen elmeorvoshoz!” Most végre megértettem, hogy ez a zseniális író miért mindig csak Napóleon-konyakot iszik, sosem tejeskávét...

Szeged, 1937. április 16., péntek

Megvolt a Tatjána bemutatója a Szegedi Városi Színházban (operett három felvonásban, öt képben), amiben végre Harmath Imrével dolgozhattam együtt, aki Radó József zenéjére írt remek szövegeket. Ilyeneket:

Hajhó, repül a hajó a Néván,
Azon viszik a szívem
A hideg-jeges vízen Szibéria felé,
Hajhó, hogy zuhog a hó és jég rám,
A boldogságom viszem
A boldogtalan vízen Szibéria felé...

A librettó szerint Tatjána „feltűnően csinos, nagyon elegáns, érdekes nő, sok ékszerrel”, ami persze régi, San Remó-i emlékeimet idézi. De talán még jobban sikerült a Magdira hasonlító Nusi megformálása, hiszen csak előre el kellett képzelnem a mézesheteinket:

– Mondja, a nászútján is az írógépét fogja dajkálni állandóan? – kérdezi a vőlegényjelölt.

– Az attól függ, hogy kivel megyek nászúira... – válaszolja Nusi kacéran.

– Az Isten nyila... az Isten nyilatkozott meg abban, aki az írógépet feltalálta! Azt hiszem, azt a Gutenberget!

– Az a sajtót találta fel!

– Ne meséljen nekem. A sajtot doktor Ementháli találta fel! (Nusi a retiküljéből egy kis miniatűr írógépet vesz elő, és gyorsan írni kezd.)

– Ez kétségbeejtő! Együtt utazom egy álomkirálynővel, aki szerencsétlenségemre össze van kötve egy masinával. Egy sziámi írógép tartozik hozzá. És gépel és gépel és gépel, miközben én kibeszélhetem a tüdőmet. Megállj, te piszok Remington, megállj!

Milánó, 1937. április 18., vasárnap

Kiköltöztünk Olaszországba. A Pesti Napló már előre egy cikket rendelt tőlem a Világkiállításról, a *Fiera di Milánóról,* így ma végigjártam az ősi longobárd városban megrendezett bemutatót. A magyarok két épületben állítanak ki. A nagyobb pavilon a vásár legforgalmasabb pontján áll, amelyben gyönyörű matyóblúzok, soroksári kenyérből készült szendvicsek téliszalámival, impregnált férfikabátok és sárga napraforgóvirágokkal hímzett női fésülködőköpenyek láthatók. Mindezen megszokott termékeink mellett csodálkozva kellett konstatálnom, hogy milyen rohamléptekkel tör előre vegyiparunk, speciálisan a folt- és üvegtisztítók terén az utóbbi időkben. Négy-öt standon harsogják e vegyszerek előnyeit, elkérik a látogatótól a szemüvegét és percek alatt kifényesítik. Experimentálnak a folttisztítóval, amely mindent kivesz, legyen az bármilyen pecsét, bármilyen kis piszok (amiről eszembe jut, hogy annak idején, még színitanodásként, játszottam az Óbudai Kisfaludy Színházban, ahol akkoriban az egyik slágermű a Folt, amely tisztít című Jose Echegaray-darab volt. Talán már sejtettek valamit a honi ipar előretöréséről?). A legjobban a kottaírógép tetszett, de van itt még szövőgép, Breda-villamos és gépkarabély is, na meg persze a mindenhonnét elmaradhatatlan tokaji bor. Egyedüli kifogásom a vásár ellen az, hogy minden pavilon sarkán hangszóró áll, amelyből szüntelenül ömlik a legkülönbözőbb zene. Kábult lesz tőle az ember. Ebből kevesebb több lenne!

Torino, 1937. április 27., kedd

Egy focimeccs miatt néhány csodás napot tölthettem Torinóban. A potyajegy nekem nem okozott olyan örömet, mint Lalinak vagy Gyulusnak okozott volna, nem is beszélve Salamon Béláról, aki

legalább egy hónapot adott volna az életéből, ha ott lehet, ámbátor ő olyan megveszekedett futballőrült, amilyenből csak igen kevés szaladgál szabadlábon. Fiatalkorában a kereskedősegédi fizetéséből alapította meg a városligeti Remény Futball Clubot, amelyből aztán négy későbbi válogatott focista is kinőtte magát: Holics, Révész, Sebestyén és a nagy Schlosser. Béla azután az MTK ifjúsági csapatának intézője lett, ahol akkor olyan tehetségek játszottak, mint a legendás Orth Gyuri vagy Braun Csibi. Azóta is Béla a Hungária legvérmesebb törzsszurkolója. De nagyot nem vesztett ő sem ezzel a vasárnapi piemonti meccsel, ami olyan rossz volt, hogy az olaszok még a saját csapatukat is kifütyülték, hiába nyertek 2:0-ra.

Fischer Mór, Dr. Dietz, a kapitány, Dr. Gyurkovits, a menedzser, Dr. Bokor, a lelkes és szimpatikus orvos, Mammusich sportszerkesztő és Takács kondiedző jöttek el a csapattal. Kár volt. Jobb lett volna, ha ezt ők sem látják. Az olasz csapatból csak Meazza volt jó, a magyarok közül pedig Kossuth Lajos, a Piazza dei Millén.[50] A mieink közül még Sárosi Gyuri sem játszott jól, ami pedig nála csak igen ritkán fordul elő. Nagy kár, mert talán éveknek kell eltelnie, amíg még egyszer egy ennyire gyenge olasz csapattal kerülünk össze. Igazán csak a negyvenezres stadion nyűgözött le, amely egy hatalmas betonból épült hajóra emlékeztet, de sajnos a Dúcéról nevezték el, mint nemrégiben minálunk az Oktogont. (Bár igazság szerint ezt azért valahogy jobban értem, mint amazt.)

Sokat elárul a meccsről, hogy amikor utána a mieinket szállító autóbusz elindult a játékosokkal, éljeneztek körülöttük az olasz szurkolók. Sárosi megjegyezte: Ilyenkor szeretnek minket. Kellemesebb érzés, ha szidnak, és esetleg kővel dobálnak. Olyankor győzünk. De ma szeretnek minket, mondta, és majdnem sírt. A Színházi Életnek a meccsről küldött cikkem címe Szomorú vasárnap lett, Seress Rezső világsikerré vált dalának hatására, amelyet már itt is játszanak a pianobárokban. Ma akár a stadionban is előadhatták volna, külön Sárosinak címezve:

...Álmokat kergető vasárnap délelőtt,
bánatom hintája nélküled visszajött...

Róma, 1937. május 2., vasárnap

Otthonról elég ijesztő híreket kaptunk. Darányi miniszterelnök szegedi beszédében kijelentette, hogy a „zsidókérdést” meg kell oldani. És ugye sejthetjük, hogy az a „megoldás” túl sok jót nem hozna nekünk... Katonáék csak augusztusig engedtek el, így levélben kértem apát, hogy az esedékes sorozásom ügyében adjon be egy kérelmet, mely szerint én vagyok a családfenntartó, és most jó állásom van Olaszországban, ezért adjanak halasztást.

Egyszersmind elküldtem egy kétoldalas lapparódiát is, Bábeli napló címmel, amit a Színházi Életnek szánok. Ennek alapötlete az, hogy az egyes rovatok újságíróit a főszerkesztő megkeveri, hogy így friss szemléletet inspiráljon, amiből aztán számtalan humoros cikk keletkezik. A színikritikus reszortját például a sporttudósító kapja, aki Az ember tragédiáját „közvetíti” úgy, mint én a torinói meccset nemrégiben: „Az előadás centerében az első ember, Ádám áll. Ádám boldogan él Évával, akit oldalbordájából alkottak, hogy az első ember ne éljen balösszekötő nélkül...”.

Dolgozni persze itt, Olaszhonban is lehet. Keresni viszont itt sem. A Novella című lap száz lírát fizet egy-egy cikkemért, de ebből harminc megy a fordítónak. Gyöngébben fizetnek tehát, mint Pesten (!), de beérik gyengébb munkával is, és mire az írás kijön a fordító kezéből, az az érzésem, hogy végelgyengülésben múlik ki. Szerencsére azonban az olasz közönség azon is nevet, amin nálunk fizetett klakkőrök[51] is csak sírva fakadnának, így hát Milánóba és Nápolyba is írok varietéknek, éhbérért...

1937. május 12., szerda

Már több mint egy hete vagyunk Rómában, ahová pont akkor érkeztünk, amikor az olasz király Budapestre indult. Az Örök Város lenyűgözően szép. Sokat sétálunk, igyekszünk mindent megnézni, mert ki tudja, mi marad mindebből, ha kitör a háború (amire szerintem már nem kell sokat várni; ehhez elég meghallgatni a Dúcét). Naphosszat járjuk a várost, így már freskókkal is álmodom, szimbólumok táncolnak a szemem előtt. Részeg vagyok a bibliai mozaikoktól, és nincs olyan éjszakám, hogy ne valamelyik pápával

játsszam alsóst. Ha nehezet vacsorázom, akkor a Szentatya mindig egy relieffel akar agyoncsapni, mert a Salamon vagy a Rótt késik...

Berlin, Párizs, minden, amit eddig láttam: semmi ehhez képest. Ennyi elképzelhetetlenül szépet, nagyszerűt, érdekeset sehol a világon nem találni. Nem lehet írni róla. Reménytelen. Ezt mindenkinek meg kellene nézni, sürgősen, amíg van, mert a bombák nem olvassák Taine-t, Macaulay-t, talán Lyka Károlyt sem, és a Sixtus-kápolna mennyezetfreskóit éppúgy leszakíthatja egy repeszdarab, mint egy mosónő lábát...

A Quattro Fontane szomszédságában lakunk, ablakaink a Quirinaléra néznek. Innen kilátás nyílik egészen a térig, ahol Pheidiaszra gyanakvó régészek igen nagyra értékelnek egy lovas szobrot, és a másik irányban ellátunk a Piazza Barberiniig is, ahol egy gombán térdelő ifjú a forrástól csillogó testtel, hátrahajolva a szökőkút táncoló vizét issza...

A kíváncsi turista olyan, mint a szerelmes férj: mindent elhisz, és semmit se lát. De azért mi igyekszünk minél több műemléket megnézni. Ma a Termini felé sétáltunk, ahol egy Mózes-szobor és két mellékalakja árkádos szökőkutat alkotnak (szerintem Fontana legsilányabb munkája), aztán felmentünk a Via Venetón át egészen a dús Borghese parkig. Karonfogva bolyongtunk le a Pincio park pereméig, ahonnan a kőkorlátra könyökölve néztük, ahogy rézszínű borongásban lángol a Piazza dél Popolo. Elmesélhetetlenül romantikus látvány volt.

– Nagyon szeretlek – mondta Magdi, és éppen akkor zengve, zúgva, egymásba olvadtan megszólaltak Róma harangjai, amitől riadt galambok rebbentek fel esetlen szárnyalással a Santa Maria kupolájáról ebben a mennydörgésszerű, hatalmas, félelmetes és nagyszerű harangozásban. Bár én is ki tudnám egyszer mondani ezt az egyszerű tőmondatot...

1937. június 30., szerda

Három hónapja vagyunk Olaszországban feleségemmel, és ez idő alatt naponta étkeztünk, ágyban háltunk, és bérleményünkhöz egy saját fürdőszoba is tartozik. Mindez igencsak nagy változás előző utazásaimhoz képest... Most már vége a mézesheteknek,

sokat dolgozunk. Ma küldtem haza Gyulusnak három kisregényt (Akik életet cseréltek, Trópusi pokol, *Jó üzlet* a halál), hogy adja le őket a Világvárosinak. Mivel bátyám megszállott filatelista, így mindig vatikáni bélyeget nyalok a csomagokra-levelekre, mert ezek szerinte bélyegritkaságnak számítanak. Barátaimmal is gyakran levelezünk, most épp Kellér Dezsőnek adtam fel egy hosszabb beszámolót, de őt is arra kértem, hogy adja át a bélyegeket Gyulusnak.

Barátaimtól tudom, hogy mostanában fejezik be az Úrilány szobát keres forgatását, és ősztől Szegeden is játszani fogják, a Városi Színházban, ahol az új üdvöskéjük, Mészáros Ági alakítja majd Fifi szerepét. Elküldték nekem az Esti Kurír június kilencedikéi számát is, amelyben egy hosszabb cikk a Milánóban bemutatott Csodarevü című (Nádasival közösen írt) műsorunkról szól. Ez már (majdnem) világhír...

1937. július 22., csütörtök

Ma van otthon a Sportszerelem bemutatója. A forgatókönyvet Kolozsvári Andorral írtuk, aki a Butolla-testvérekkel és Sommer Pistivel együtt játszott az 1917-es Pál utcai fiúkban, és most írótársam a Világvárosi Regényeknél is. A verseket Kellér Dezső jegyzi, a zenét Sándor Jenő, két régi ismerős. Kissé szokatlan módon ketten rendezték a filmet, Kardos László és Farkas Zoltán, mivel eredetileg szkeccsfilmnek készült, és ezt írtam tovább egész estéssé. Latabár Kálmánnak és Salamon Bélának mulatságos mellékszerepeket írtam (Latabárnak ez az első filmszerepe, Salamon pedig eredeti szakmájának megfelelően szabót játszik). Szerelemből beállnak cukrászsegédnek úgy, hogy még egy Stefánia-szeletet sem ismernek fel, sőt a madártejhez meg akarják fejni a kanárit. Az az igazság, hogy szerintem Salamon Béla különleges lénye nem jön át a filmvásznon, az ő sajátos hanghordozása és a kifelé beszélése csak élőben hatásos, de persze ezt döntsék el a rendezők és a producerek.

A főszerepeket eredetileg Kabos Gyulára és Gombaszögi Ellára szabtam, de végül magas gázsijuk miatt őket kihagyták a forgatásból, ami annyira felháborított, hogy Gyuszin keresztül

bepereltem a producereket. Hogyan változtathatnak egy forgatókönyvön az író beleegyezése nélkül?! Biztosan ők is sejtették, hogy sárosak, mert nem is értesítettek a bemutató időpontjáról, csak egy pár nappal ezelőtt érkezett levélben írta meg Kellér. Latabár bokszjelenetével kezdődik a film, ami az ő alkatával és mozgásával már önmagában is vicces szituáció. Filmbéli apja, a Fogpiszkálógyár igazgatója nemcsak tőle, de az alkalmazottaitól is megköveteli, hogy a sportolásban ugyanolyan kiválóan teljesítsenek, mint a munkahelyen. Természetesen a focin van a hangsúly, de emellett a vívás és a toronyugrás is szerepel, no és persze a kártya sem maradhat ki, így Salamon ebben is saját magát alakítja: zsugás.

Az igazgató lánya hazudik magának egy Bonyhádi nevű vőlegényt (akit „véletlenül” éppen nagyszüleim városáról neveztem el), és ezért a belé szerelmes válogatott csatár (akit pedig Sárai Györgynek hívnak, hogy mindenki azonnal rájöjjön, Sárosi Gyuriról, a Fradi bámulatos tehetségű játékosáról vettem a figurát) bánatában lemondja az angolok elleni meccset, és egy kocsmában iszik (amit viszont már inkább magamról mintáztam). A lány azonban érte megy, és rábeszéli, fejezze be az ivást, menjen inkább haza, aludja ki magát, és másnap igenis játsszon. Végül persze a center vállalja a játékot, a csapata pedig nyer. A filmhez a május huszonharmadikai, valójában 2:2-es döntetlenre végződött, Ausztria elleni barátságos meccset vették fel, amit sajnos nem láthattam, így csak Gyulus egyik leveléből tudom az eredményét.

1937. szeptember 14., kedd

Nemcsak a windsori herceg magyarországi útjáról, de az újabb filmbemutatómról is lemaradok. Filmvászonra került végre az Úrilány szobát keres! A Kulinyi Ernővel közös darabunkból az Illatszertár remek írója, László Miki írta a forgatókönyvet (aki a Folies Caprices-t alapító Leitner Henrik fia, csak a család azóta már magyarosított). Úgy tűnik, hogy ő okosabb mindannyiunknál, mert már megvette a jegyét, és a premier után elhajózik New Yorkba. A film főszereplője ezúttal végre Kabos Gyula lett, mellette Ajtay Andor és Somló István játszanak, na meg persze az elsőfilmes, elbűvölő Zilahy Irén, akinek az utolsó forgatási nap ebédszünetében volt az esküvője Benedek

professzorral, a nagynevű neurológussal, aki egyebek mellett József Attila barátomat is kezelte. (Hamarosan nekem is ideggyógyászra lesz szükségem, ha Magdi továbbra sem hagy inni!) Persze ebből a filmből is per lett, még mielőtt bemutatták volna, de most a változatosság kedvéért minket perelnek: Zilahy Lajosnak – aki csak névrokona Irénnek – van egy jóval korábbi Úrilány című darabja, így szerinte nem szabad kiemelnünk a plakátokon a Zilahy és az Úrilány szavakat. Kicsinyesség, ember a neved!

1937. szeptember 19., vasárnap

Szerencsére itt Rómában is tudom fogni a magyar rádiót, így végigizgulhattam a Magyarország-Csehszlovákia barátságos meccset, amit a Hungária körúti pályán játszottak. Nagyon nagy izgulni valóm azért nem volt, mert a mieink 8:3-ra győztek, Sárosi egyedül hét gólt lőtt. Tudom én, hogy kiről kell filmet írni!

Sajnos Magdit nem érdekli a foci, így amíg én hallgattam a rádiót, ő egy otthonról kapott Színházi Életet lapozgatott. Az egyik nyári számban (amelynek éppen Sárosi doktor szerepel a címlapján), a társasági rovatban rábukkant egy cikkre, mely szerint „Rejtő Jenő jegyespárt alkot Péchy Máriával”, aki az újság szerint egy 19 éves lány, én életemben nem hallottam róla. Nem tudom, hogyan fordulhatott elő, hogy éppen az apósom lapjában írnak ilyen bődületes baromságot, miközben nászúton vagyunk a lányával Olaszországban?! Úgy látszik, Arnold bácsinak is megvannak a maga ellenségei, avagy arról a hasonló nevű személyről van szó, aki miatt már volt néhány kellemetlenségem, ö a Műegyetem volt rektorának, Rejtő Sándor professzornak a fia, így szintén sokat forog a társasági életben.

Persze Magdi ebből az ártatlan helyzetből is órákig tartó veszekedést tudott produkálni, aminek az lett a vége, hogy éjfélkor lementem a Piazza Navonán lévő bárba, és hosszú idő után (legalábbis nekem annak tűnt) végre alaposan leittam magam. Amikor aztán pár óra múlva hazamentem, áradt belőlem a *grappa,* amit kevés megmaradt aranyvégű cigarettám egyikével próbáltam palástolni. A dohány kesernyés szaga pillanatokon belül áthatóan

érződött a szobában, így a hatása nem maradt el. Magdi felkattintotta a lámpát, és rosszallóan rám nézett.

– Hogy mertél pálinkát inni?! És cigarettázol is! Megígérted, hogy rendesen fogsz élni...

– Azt meg is tartanám, drágám... – feleltem reménytelenül. – De rendesen meghalni olyan rossz...

1937. október 17., vasárnap

Ma megint készen lettem két kisregénnyel, amelyeket még az idén kiadnak: a Minden jó, ha vége van a Világvárosi Regények sorozatban, a Menni vagy meghalni pedig a Novánál fog megjelenni. Rengeteg más ötlet kavarog a fejemben, már tele van a jegyzetfüzetem további regényvázlatokkal, de az eredetileg kitűzött célomra, a nagyregényre még mindig nem állt össze teljesen a koncepció. Remélem, hogy elegendő időt maradhatunk itt ahhoz, hogy arra is sor kerüljön, hiszen elvileg azért jöttünk.

1937. december 4., szombat

Most kaptam a borzalmas hírt, hogy drága barátom, József Attila tegnap – az édesanyja születésnapján – öngyilkos lett. Annyira össze vagyok törve, hogy erről nem tudok mit írni, ezért csak leírom, a Népszava gyászhírét, amit Gyulus beolvasott nekem a telefonba: „Mennyit szenvedett ez a fiatal költő! Megjárta az élet mélységeit, gyermekkorában, szüleinek nagy nyomorúsága miatt, menhelybe került, aztán volt hajósinas, kávéházi kenyérárus, rikkancs, eminens diák, bölcsész, üldözött agitátor és lapszerkesztő. Csak éppen megélhetése nem volt soha. Fél évvel ezelőtt híre terjedt, hogy búskomor lett, és ideggyógyintézetbe került. Azóta keveset hallottunk róla. Három hónapi kezelés után állapota javult, családja levitte Balatonszárszóra és mindenki azt remélte, hogy teljesen felgyógyul. A szombati Népszavában még arról számoltunk be, hogy a közeljövőben fellép egy miskolci előadóesten. A sors másként akarta. Pénteken este 8 órakor ott állt a balatonszárszói vasúti sorompónál. Nézte a robogó vonatot. Aztán hirtelen nekirohant. A

mozdony darabokra tépte. Azonnal meghalt.” Sokan szívesen tennének ugyanígy. Én is, ha lenne hozzá elég bátorságom...

1937. december 10., péntek

Micsoda nagyszerű dolog a rádió! Itt ülünk a római lakásunkban, és hallgatjuk a budapesti adót, amely egy stockholmi eseményt közvetít. Hát nem csoda? És nem még nagyobb csoda, hogy egy magyar ember, Szent-Györgyi Albert ma megkapja a Fiziológiai és Orvostudományi Nobel-díjat?! Knébel Miklós pápai követ helyszíni tudósítása segítségével úgy élhettük át a fényes ünnepséget délután hattól, mintha mi magunk is a stockholmi Zenepalotában, az ünneplő tömegben álltunk volna.

A Magyar Rádió háromnegyed órás élő közvetítésében hallhattuk, hogy a görög templomok szépségét idéző épület elé a hóesésben luxusautók gördültek, amelyekből frakkos és estélyi ruhás vendégek lépnek be a fényárban úszó előcsarnokba. A díszteremben a Nobel-család tagjain kívül a svéd elit, számos Nobel-díjas tudós mellett helyet kapott Szent-Györgyi felesége és lánya is. Magyarországot Matuska Péter stockholmi nagykövet képviseli. Az egész ország büszke örömmel ünnepli az első magyar Nobel-díjast, Szent-Györgyi Albert professzort, akinek a tudományos kitüntetést „az elégetés élettani folyamatai körül tett felfedezéséért, a fumársav katalizációjáért és a C-vitaminnal elért eredményeiért” ítélték oda. Harsonaszóra lép a zsúfolt terembe a svéd királyi család. Az első sorban, egy dobogóra helyezett, kék-arany színű trónuson foglal helyet V. Gusztáv svéd király, aki néhány nappal korábban ünnepelte trónra lépésének 30. évfordulóját.

A Nobel-alapítvány elnökének köszöntője után, mind a négyféle Nobel-díj kiosztása előtt egy-egy svéd akadémikus ismerteti az adott díjra jelölt személyek tudományos érdemeit, majd egy-egy zenei tétel választja el egymástól az elismerések átadását. Szent-Györgyi munkásságát Einar Hanmartstein, a stockholmi Karolinska Intézet professzora, az Orvosi Nobel-bizottság tagja ismerteti részletesen – svéd és angol nyelven, majd felkéri a magyar professzort, hogy vegye át a dijat őfelségétől. A Nobel-díjas tudós mélyen meghajol a király előtt, V. Gusztáv is meghajtja fejét a tudomány e kiváló

munkása előtt – így a tudósító, aki azt sem felejtette el elmondani, hogy Szent-Györgyi kitűzte a zakójára azt a Corvin-koszorút, amellyel februárban tüntette ki Horthy.

Knébel természetesen felsorolta a többi díjazottat is, akik közül Szent-Györgyin kívül engem az irodalmi díj nyertese, Roger Martin du Gard érdekelt még nagyon, mivel A Thibault család kedvenc olvasmányaim közé tartozik. Ebben a csodás műben, a XX. század Háború és békéjében nyomon követhetjük egy apa és két fia élettörténetét. Egy apáét, akinek belső harcait és elfojtott érzelmeit csak halála után ismerjük meg; az idősebb fiúét, Antoine-ét, aki mindent megkap az élettől: állást, hírnevet, jólétet, szerelmet; és Jacques-ét, a kisebbik testvérét, aki már gyermekkorában sem tűri a családi, az érzelmi és a társadalmi zsarnokságot, és aki mindennel szakítva, az írásban, a forradalomban és végül az önkéntes halálban találja meg az emberekkel és önmagával való békéjét. Antoine, a jó orvos, és Jacques, az eszményi forradalmár, a maguk véges életén túl az emberi szenvedéssel birkóznak: az egyik a társadalom kötelékeiben és azért, hogy gyógyítsa, a másik a társadalommal szemben, hogy gyökerében megváltoztassa. Megkísérlik a lehetetlent, és mind a ketten eljutnak az emberi lehetőségek végső határáig.

Engem az első pillanattól Apára, Gyulusra és saját magamra emlékeztetettek ennek a regénynek főhősei. Lényegében ez egy filozófiai mű, amelyben mintha a szerző mindent gondosan feljegyzett és elraktározott volna, ami csak az évek során az eszébe jutott, életről, emberről, világról, és ezt szépirodalmi alkotás formájában adta volna közre. Du Gard szabad gondolkodású, pacifista és praktikusan gondolkodó ember. Nem érzelgős. Nem befolyásolja magát előítéletektől. Jó és rossz, kegy és kegytelen nem egyszerűen megállapítható fogalmak nála, a szélsőséges álláspontok között mindig fokozatok vannak. Ha természetesnek tart valamit, akkor nem magyarázkodik, még akkor sem, ha ez morális értelemben indokolt lehetne. A szexualitás megnyilvánulásai mögött nem keres szentimentális motívumokat, hanem olyan természetességgel kezeli ezt a kérdést, mint a hétköznapi étkezést. Érdekesen rávilágít arra is, hogy ugyanazokon a lelki tulajdonságok és külső behatások mennyire más és más életfelfogással rendelkező

embereket produkálhatnak (mint például én és a bátyáim)... Később aztán hallottunk még egy rövid beszámolót Stockholmból, amely szerint a vendégsereg sűrű hóesésben áthajtott a stockholmi városházára, ahol a ragyogó aranyteremben este fél nyolctól fogadással folytatódott az ünneplés. A díszlakomán háromszáz személyre terítettek, a főasztalnál a királyi család és a Nobel-díjasok foglaltak helyet. A tizennyolcmillió üveg- és aranymozaikkal borított díszteremben többek után Szent-Györgyi is angol nyelvű pohárköszöntőt mondott. Hangjából hallatszott a megilletődöttség, és ő is, mint előtte a friss Nobel-díjasok valamennyien, anélkül, hogy összebeszéltek volna, a világbékéről és az emberi közösségről szónokoltak. Úgy látszik, mindannyian átérezték, hogy most erre van a legnagyobb szükség a Földön...

1938

1938. január 26., szerda

A Komédia Kabarében hosszú idő után újra bemutatóm lesz ötödikén, és biztos vagyok benne, hogy a már címében is magas színvonalat sejtető Tingli-tangli elnevezésű farsangi énekes-táncos revü tizennyolc képéből az én egyik hazaküldött jelenetem, a Kollektív apaság viszi majd el a pálmát. Ezt nem csak saját tehetségemre alapozva jelenthetem ki (a darab férfi főszereplője, Fekete Napóleon Álmos Manó botanikus éjszakai pillangókból tud K-vitamint előállítani – de a párzás csak a szitakötőknél érdekli...), hanem amiatt, hogy a közönség kedvence, a Kis Rótt öt szerepet játszik majd el benne, a Fekete család minden férfitagját!

Öt már száz éve ismerem, hiszen a fiával, Pancival együtt jártunk Szidi mamához. Rótt Sanyi még akkor kezdte a színészetet, amikor a Révay utcában járásbírók grasszáltak. (így nevezték akkoriban azokat az utcanőket, akik a környék rossz hírű házaiban dolgoztak, és hosszan bírták a járást, amikor sötétedés után kirajzottak.) Itt működött 1918 és 1927 között a Kis Komédia a két egymástól elválaszthatatlan komikus, Rótt Sándor és Steinhardt Géza irányítása alatt. Furcsa mód eredetileg egy elegáns, üvegtetővel fedett kerékpár- és sportcsarnokot alakítottak ki az épületben, és ezt építették át később Leitner Henrikék a Folies Caprice nevű mulatóvá, páholyokkal, szeparékkal, ahol vacsorázni is lehetett, a félemeleten álló télikertben pedig a Casino de Paris tánclokál várta a vendégeket. Volt, amikor vasárnaponként az új

színházi stílust kereső Thália Társaság is itt kapott helyet, aztán a Tanácsköztársaság alatt a német nyelvű Deutsche Volksbühne működött benne, de Rottékkal párhuzamosan Forgács Rózsi Kamaraszínháza is ugyanebben az épületben tevékenykedett, az emeleten...

1927-ben Rótt és Steinhardt átadták a helyiséget, és azóta csak hányódott a sora. Volt már ott az Upor-féle Új Színház, a Lovas-féle vívóterem, Bárdos Artúr Művész Színháza, és most az egész épület a Magyar-Olasz Bank tulajdonába került, és tőlük a Vígszínház vette bérbe kamaraszínháza számára, amely Pesti Színház néven működik, ahol főként francia bohózatokat és vígjátékokat játszanak. Az emeleten pedig a Folies Caprice egykori télikertje helyén volt az Alhambra, amelyben revüműsorokat adnak, de Lehár Ferenc egyik operettjét, a Tavaszi álmot is itt mutatták be.

Rótt a Folies-ban még németül játszott. Bár Pesten született, de később Bécsbe került, és csak egy pesti vendégszerelésén figyelt fel rá Leitner (aki egyébként Törzs Jenő sógora volt), és leszerződtette. Aztán, amikor Rótt átvette a helyet, akkor már áttért a magyarra, a nevét pedig az eredeti Roth-ról Rottra magyarosította, ami nem vall túlzott fantáziára. Sanyi legalább annyira hasonlít Chaplinre, mint Charlie Rivel, de az idősebbek szerint ő már jóval Chaplin előtt is hozta ezt az elesett figurát, és alkalmazta mindazon technikát, amelyek a csetlő-botló híres angol kollégáját világhírűvé tették. Mindketten a *spét* nagymesterei, de Rótt figuráiban több a kiszámított ravaszkodás, ráadásul rőt hajával, bogár szemével már akkor kacagásra ingerel mindenkit, amikor belép a színpadra.

A mégoly mogorva Csortos is minden szerepében megnézi, mert csak ő tudja megnevettetni. Akik látták 1928-ban az Operettszínházban az Ábris rózsájában, amelyben Kabossal, Hegedűs Gyulával és Forrai Rózsival lépett fel együtt, azok mind a mai napig emlegetik, mert abban a drámában is éppen olyan ellenállhatatlan volt, mint a komédiákban. Azt mesélik, hogy minden néző megkönnyezte az alakítását. „Alig egy rőfnyi, mégis a legnagyobb!” – mondták róla akkoriban. Akkor, az 1927-28-as szezonban egy évre átvette a Komédia igazgatását is.

A Katicabogárban együtt játszottak Rózsahegyi Kálmánnal és Rátkai Mártonnal (emiatt fütyültem Bécsben én is mindig:

Katicabogár, ugye, kár, ugye, kár...). Rótt Sanyi mindig a tárcájában hordoz egy mára már elrongyolódott újságkivágást, Nádas Sándor kritikájával az e darabban nyújtott alakításáról: „A Kis Rótt ezt a figurát úgy csinálta meg, hogy Rodin is megnyalhatná a tíz ujját, olyan tökéletes”. Kell-e ennél több egy színésznek?! Valószínűleg nem. Talán ezért sem fogadta el Max Reinhardt ajánlatát, aki Európa minden vezető rendezőjével együtt állandó nézői közé számított, és többször is meghívta Berlinbe játszani.

Persze egy ilyen karrierhez nem elég zseniálisnak lenni. „Minden tehetséges ember mögött egy tehetséges nő áll”, szokták mondani. Sanyi felesége egy osztrák színésznő, Türk Berta, akivel mind a mai napig magázódva, német nyelven beszélgetnek. Berta soha sem tanult meg magyarul, de így még bájosabb, amikor „Sándinak” becézi férjét. (Salamon Béla néhai felesége is osztrák volt, és ugyanilyen bájosan talált ki „magyarított” kifejezéseket.) Rottéknak három fiuk született: Riki, Stefán és Panci (a volt színitanodai társam, aki hatéves korában kijelentette: „ha majd nagy leszek, én leszek a Kis Rótt”), és végül a kis Kató, mindannyiuk szeme fénye. Hasonló volt tehát a családjuk összetétele, mint a miénk, amikor még Kicsi Angyal is élt.

De Rotték később egy Oroszországból menekült árva, tizenhárom éves fiút, Gyurit is magukhoz vették, aki hadifoglyokkal érkezett Budapestre, és egy ismerős közbenjárásával került a családhoz, ahol mindennel ellátták, saját gyereküknek tekintették. Gyuri később elhagyta nevelőszüleit, Párizsban nagy karriert futott be, és soha többé nem törődött Rottékkel, ami nem valami hálás természetre vall. Annál hűségesebb családtag náluk Negri, a koromfekete kutyusuk, aki még a moziba is elkíséri gazdáit, így mindig olyan moziba járnak, ahová kutyával is be lehet ülni. Negri a Japánban is rendszeresen kibicel Sanyinak, és már meggyanúsítottuk, hogy felismeri a lapokat, és fülével-farkával jelez a gazdinak...

Sajnos a Kis Rótt az utóbbi időben kezdi elveszteni a hallását, ami alsózás közben még nem túl zavaró, de a színpadon a végszavaknál annál inkább. Épp ezért Írtam neki egy jelenetet, Tévedésből jelentik címmel, amelyben a poénok egyik alapja a nagyothallás. Ebben egy ügynök a Kiegyezést próbálja rásózni egy

házasságtörő férjre, nem kevés félreértésre adva okot, a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt. A mostani műsorba bekerült másik bohózatom, a Madame Cupido már sokszor ment, és Rótt, Steinhardt meg Barna Anci abból is csodát tesz...

1938. február 17., csütörtök

Arról írnak Pestről, hogy a legutóbbi bemutatónk legtöbb jelenete (szokásos „tettestársaim”: Nádasi, Görög, Kellér és Halász Rudi művei) főként azon poénkodott, hogy micsoda divat lett az artistaság ma Pesten, ahogy én már korábban is megírtam az Akrobat, ej!-ben. A magyarázat pedig egyszerű, bár nem kézenfekvő.

(Erről a szóról eszembe jutott egy mulatságos párbeszéd, amit nemrég a kávéházban hallottam:

– Húszéves elmúltam, és sohasem mondtam még ki ezt a szót, hogy „kézenfekvő”. Mi az, hogy kézenfekvő?

– Figyeljen, jóember, és ne kérdezzen, mert az nem ildomos!

– „Ildomos”?! Ezt a kifejezést sem használtam még soha. Pedig milyen kézenfekvő!)

Azért akar ma mindenki Magyarországon akrobata lenni, mert a rendszer slamposssága következtében az artistákra valamiért nem vonatkoznak a zsidótörvények (valószínűleg nem az értelmiségi, hanem a fizikai foglalkozások közé sorolták), ami miatt sok színész is leteszi a vizsgát, és „artistaként” lép fel, úgy szavalva verset, hogy közben bűvészkedik, vagy „szerelmet vall” partnerének, egy két lábon táncoló kiskutyának, vagy úgy dalol, hogy közben galambok szállnak a vállára. Feleki Kamillka például csodás labdazsonglőrré képezte át magát. Végül is az „artista” szó szerint művészt jelent, az élet pedig egy különös színpad, amelynek meglehetősen zavaros célja és furcsa repertoárja van...

Salamon Béla még tiszteletbeli választmányi tag is lett az Artistaegyesületben, mert az egyesületi tagok kompenzálni akarták, hogy annak idején, amikor a Színészegyesület vizsgáján megbukott, náluk is hiába próbálkozott. A büszke új választmányi tag pedig – amennyire tudom – mostanában minden szerda délután lelkesen ott ül velük a Helvetia Kávéházban. Én is beléphetnék, hiszen egykori

cirkuszos múltam feljogosítana erre, azt a kávézót pedig én is nagyon szeretem az Andrássy út és a Nagymező utca sarkán, amit magunk közt csak Café Heliczayként emlegetünk, mivel a tulajdonost Beliczaynak hívják. A berendezése pedig olyan csodás, akár a Parlament belső terei...

1938. március 3., csütörtök

Február 27-én játszották a Ha minden kötél szakad című bohózatomat, amely a címadója volt a Komédia műsorának, és egy vidám kivégzésről szól. Ma pedig a Pillanatnyi pénzzavar filmbemutatója lesz, Martonffy Emil új filmjéé, amelyben Kabos, Salamon, Básti, Bilicsi, Makláry, Pethes, Erdélyi Mici és a többi nagyágyú mellett Szeleczky Zita játszik, aki az egyik legcsodásabb nő, akit valaha láttam, bár Mici is érzéki, gyönyörű asszony (aki ráadásul nemrég vált el Ráday Imrétől). Az egyik most megjelent riport szerint Zita szülei abbáziai nyaralásán fogant, azért sugárzik belőle annyi mediterrán fény és ragyogás.

A film forgatókönyvét Kanizsay József írta, én csak a poénokat gyártottam hozzá, így nem is írták fel a nevemet a főcímre, pedig legalább „szakértőként” aposztrofálhattak volna. Hiszen ha valaki komoly szakértő a pénzzavar kérdésében, akkor az én vagyok! És ez meg is látszik a filmbeli párbeszédeken:

– Komoly betegségben szenvedek. Milliomos vagyok.

– Milyen kár, hogy ez a betegség nem ragályos!

Avagy.

– Mindig félek, hogy csak a pénzemért szeretnek.

– Sajnos nekem nincsenek ilyen problémáim...

De bedobtam egy másik poént is, ami szintén hozzám közelálló témából merít:

– Maga az, aki belefulladt a Dunába?

– Igen, kétszer. Egyszer Visegrádnál, egyszer pedig Gyöngyösnél...

Edi barátom és zenekara is játszik a filmben, akik különben mostanság a Rákóczi úti Ostende-ban muzsikálnak. Saját magukat alakítják, a Buttola Jazz-t. Holnapután a Teréz körúti Színpad is leadja egy új jelenetemet, az Elvonókúrát. Sajnos ugyanis újra iszom

(igaz, csak könnyű olasz borokat, és maximum két pohárral), így Magdi állandóan azzal fenyeget, hogy betesz egy klinikára, ahol leszoktatnak róla. A jelenetben megpróbáltam elképzelni, milyen is lehet egy ilyen hely, és mi történne ott egy megrögzött antialkoholistával, aki véletlenül kerül be.

1938. március 13., vasárnap

Tegnap a Wehrmacht bevonult Ausztriába, és a legkisebb harc nélkül elfoglalta az országot, sőt a nép mindenfelé ünnepelve fogadta a németeket. Még külön szót is találtak ehhez a ritka szép tetthez: *Anschluss.* Akkor pedig nekünk is slussz. Ha holnap Magyarországra fáj Hitler foga, akkor ugyanilyen könnyedén tehet magáévá minket is. És mindenki tudja, hogy akkor mi történik velünk, zsidókkal. Vagyis senki sem tudja... Szerencse, hogy mi itt lehetünk Olaszországban, ahol nem foglalkoznak velünk különösebben. De ilyen lelki állapotban most nem tudok tovább írni. Innom kell!

1938. március 31., csütörtök

Királyhegyi Pali, aki nemrég tért vissza Amerikából Pestre, egy jópofa történetet írt meg nekem az Anschlussról (ő olyan szerencsés lelki alkat, hogy neki mindenről valami humoros dolog jut eszébe). Elhívták a Teréz körúti Színházba, Moliére A botcsinálta doktor című vígjátékának a főpróbájára. Gombaszögi Ella játszotta az egyik női főszerepet, ezért ott volt Heltai Jenő is (aki már az 1914-ben készült Tündérlaki lányokat a Gombaszögi nővérekről írta, és azóta is nagyon jóban van Ellával), és persze a szokásos kávéházi kör, Békeffi Pistával az élen. A szünetben kapták a hírt az Anschlussról, így mindenki letörten baktatott a Belvárosi Kávéház felé, ahol előadás után össze szoktak gyűlni. A darab másik női főszereplője, Turay Ida is teljesen kétségbe volt esve. Ella próbálta vigasztalni, de nem nagyon sikerült neki. Idácska végül elsírta magát:

– Ilyen bukásom még nem volt, amióta élek. Mindenki otthagyta az előadást a szünetben...

Egyébként az Anschluss hírére sok ismerősöm külföldre próbál menekülni, már aki tud. Útlevelet kapni könnyű, de vízumot nagyon nehéz. Rövid otthoni „vendégszereplés” után Királyhegyi Pali is kiment a béke szigetére, Angliába. Neki még ez is sikerült!

1938. április 24., vasárnap

Bátyám elküldött nekem pár újságkivágást a nyolcadikai újságok címlapjáról. Mindnek ugyanaz a vastagbetűs szöveg a fejcíme: „80% keresztény, 20% zsidó”. A Darányi-kormány rendelete szerint jövő év végéig így kell átalakítani a közélet egészét. Nem a tehetség, a tudás a lényeg, hanem csakis a vallás számít, semmi más, attól függetlenül, hogy valaki gyakorolja-e a hitét. Nem is kell ide Hitler! Egyedül is megoldjuk a gondokat...

Ez egy agyrém. Az otthoni színészek jó része is zsidó, főleg a nagy sztárok (Kabos, Salamon, Ráday stb.), a színigazgatóknak pedig a döntő többsége az. Mi lesz így velük? El fogják küldeni azt, aki felesleges? És ki dönti el, hogy éppen Hacseket vagy Sajót tegyék-e utcára? Mára kevesebb jogunk maradt, mint egy rézbőrű indiánnak Amerikában, csak minket még nem terelnek rezervátumokba. Még... Ma sem írok. És ma is iszom. És holnap is. De ki tudja, mi lesz holnap?! Lesz-e egyáltalán holnap?!

Milánó, 1938. május 6., péntek

Hitler már napok óta itt van Olaszországban, de Itália büszke népe elég hűvös fogadtatásban részesíti. Tőlem akár le is fagyaszthatnák... Közben a fekete ingesek egyre fenik a fogukat Albániára, de ez a királyt, Zogut úgy látszik, nem nagyon zavarja. Április huszonhetedikén megnősült, és éppen egy magyar lányt vett nőül. Ha én írnék egy ilyen történetet, akkor azt senki sem hinné el. Apponyi Géraldine ugyanis a Nemzeti Múzeum kioszkjának eladólányából lett egycsapásra Albánia királynéja! És még mondja valaki, hogy ma nincs esély a felemelkedésre!

Minket Magdival ez még egyelőre nem fenyeget, így hát átköltöztünk Milánóba, mert itt olcsóbb az élet, a látnivaló pedig

kevesebb (és a kocsma is), így jobban tudok a munkára koncentrálni. Ma küldtem haza két fordításomat. George Owen Baxter: Az utolsó golyóig és Fred Roberts: A bosszú árnyékában. Persze ilyeneket én is tudnék írni, sőt jobbat is. És írok is: a Világvárosinak postára adtam a Legény a talpánt (amelynek alcíme: Egy vén tengerész fecsegései), Az elsikkasztott pénztárost és

A fekete kapitányt. Pénzt viszont még mindig nem küldtek otthonról, így kezd egyre komolyabb lenni a gond. Máris tartozom a lakbérrel, Magdi pedig nagyon nehezen viseli ezt a pénztelenséget. Én – savanyú chianti borok és édes grappák társaságában – kicsit jobban. Főleg, ha van egy kis konyak és whisky is. Sajnos viszont vecsési kovászos uborkát errefelé nem kapni, ami pedig a legjobb ellenszer másnaposság ellen...

1938. május 25., szerda

Ma kezdődik otthon az Eucharisztikus Világkongresszus, amely egyben a Szent István-év, az első magyar király halálának kilencszázadik évfordulója alkalmából rendezett ünnepségsorozat nyitórendezvénye is. Minden otthonról érkező újság az előkészületekkel van tele. Magyarország legnagyobb gondja tehát ebben a reménytelenül zűrös nemzetközi helyzetben az, hogy díszmagyarba öltözött főurak, darutollas katonák, színes reverendák, látványos körmenetek és tűzijátékok segítségével megmutassa a világnak: nálunk minden rendben van. Én viszont itt ülök a Viktor Emánuelről elnevezett csodás fedett passzázsban, ahol megszokott Lavazza kávémat iszogatom egy kis eszpresszóban, miközben olvasom az újságokat, és tudom: semmi sincs rendben... A magyar lapok lehozzák a kongresszus himnuszának szövegét is, hogy a hívők majd együtt énekelgessék a körmeneteken. És mit írt ez a tehetségtelen szerző?!

Krisztus kenyér s bor színében
Úr s király a föld felett:
Forrassz eggyé békességben
Minden népet s nemzetet!

Jézus Mária! Valaki tud még nálam is rosszabb verseket írni? És pont most énekeljük azt, hogy „Forrassz eggyé békességben minden népet s nemzetet?”, amikor küszöbön a háború?! De jó is lenne, ha Krisztus csodát tenne! Vagy ha egyáltalán létezne. Mert bombák biztosan léteznek, és azokat már csak ő tudná megállítani. Vagy talán már ő sem...

1938. június 8., szerda

Amikor a helyzet szinte kilátástalannak látszik, hirtelen megjelenik dr. Marton Sándor a Bécsi utcából, személyesen és bőkezűen! Ez már olyan legenda, hogy freskót kellene belőle csinálni egy kápolna falára. Valahogy úgy kellene ezt ábrázolni, hogy én csontig soványodva fekszem két olajfa között, éles cserépdarabokkal vakarom a főbérlő koszos testét, mire egyszerre villámlik, az égből tüzes kard nyúlik le, az ajtón csengetnek, és egy ejtőernyőszerű baldachin védelme alatt leereszkedik Marton doktor, világossárga nyári ruhájában. Apró szárnyaival barátságosan integet, fején pápai tiara, de trónus helyett egy csekken ül...

Eljött vele egy bizonyos Szűcs úr is, akinek Marton doktor javaslatára opciót adtam könyveim filmjogának amerikai értékesítésére, egyelőre jövő év végéig. Ha létrejönne egy üzlet, akkor ugyan csak negyven százalék marad az enyém, de az is hatalmas összeg lehet, 1940-től pedig újratárgyalhatjuk a feltételeket. Remélem, Szűcs szerencsével jár odaát, mert nagyon rám férne! Mindenesetre este alaposan megünneplem a dolgot...

1938. június 19., vasárnap

Ma rendezték a franciaországi labdarúgó-világbajnokság fináléját a párizsi Stade Olympique Yves-du-Manoir-ban, és szerencsére meg tudtam hallgatni a rádióban a közvetítést. A politika persze már a fociba is beleszól: eredetileg tizenhat csapatra volt kiírva a torna, de Ausztria az Anschluss miatt „visszalépett”, és játékosainak egy része a német válogatottban kapott helyet. Úgy látszik, a diktatúra jót tesz a futballnak, mert a világbajnoki címvédő

Olaszország és Magyarország találkozott a döntőben, az új és a régi hazám játszott tehát egymással. Olaszország végül könnyen, 4-2-re megnyerte a meccset, és így az első nemzet, amely kétszer egymás után meg tudta nyerni a Rimet-kupát.

Most is Meazza volt a legjobb, a magyarok némelyike pedig megint úgy állt a pályán, mint Kossuth a Piazza dei Millén: mozdulatlanul. Sárosi csak egy gól rúgott, azt is elég későn, bár még halványan felcsillantotta a reményt, amikor a 70. percben 3:2-re szépített, Piola azonban másodszor is betalált, így végül „csak” a másodikak lettünk. Bár még sok mindenben lenne Magyarország „csak” második a világon!

1938. július 11., hétfő

Ma lett vége a Lillafüredi Palotaszállóban az első magyar Nemzeti Filmhétnek, amin Gyulus beszámolója szerint színészek, rendezők, írók, zeneszerzők egész sora jelent meg: Zilahy Lajos, Fedák Sári, Lukács Margit, Tolnay Klári, Turay Ida, Páger Antal, Fényes Szabolcs. Bátyám szerint engem is szívesen láttak volna ott, ám meghívót elfelejtettek küldeni...

Budapest, 1938. július 28., csütörtök

Most, hogy kezdtek volna kicsit jobban menni a dolgaim Olaszországban, a Duce azonnali hatállyal kiutasított minden nem olasz állampolgárságú zsidót Itáliából, így nekünk is haladéktalanul haza kellett jönnünk. Bizonyára az etiópiai kudarc után Hitler felé akart tenni egy gesztust azzal, hogy hirtelenjében bevezette a zsidótörvényeket, mert itt eddig alig találkoztam antiszemitizmussal. Néhány zsidót persze megvertek a fekete ingesek, pár kirakatot is betörtek, de az átlagemberek semmiféle negatív megkülönböztetést nem tettek, sőt sokan értetlenül csóválták a fejüket, amikor kihirdették az új rendelkezéseket.

Itthon ennél sokkal rosszabb a helyzet. A szégyenletes új törvény[52] szerint a szellemi szabadfoglalkozású állásoknak legfeljebb húsz százalékát foglalhatják el zsidók, a végrehajtást

pedig az orvosi és az ügyvédi kamara mintájára létrehozott szakmai tömörüléseknek kell felügyelniük. Ráadásul az 1919. augusztus 1-je után kikeresztelkedetteket is zsidónak minősítik, így nem egészen értem, Gyulusék miért térnek át családostól éppen most a római katolikus hitre, amikor már láthatólag semmi értelme?! Biztosan Gyurikának akarnak jót ezzel, de félek, nem sokat ér ez a húzás. Persze Gyulus biztos jobban átlátja a lapjárást, mint én, hiszen neki már több cikke jelent meg a Magyar Bridzséletben, nemrég pedig csapatával megnyerték az először kiírt Nemzeti Kupát is!

A legtöbb magyar tapsol a szigorításokhoz, és szúrós szemmel nézeget minket. Én életemben alig voltam zsinagógában, csak párszor annak idején a nagyapával Bonyhádon, mégis ugyanolyan elbírálás alá esek, mintha én lennék az olaszliszkai csodarabbi (persze azt sem értem, hogy őt miért kellene bántani). A törvény szerint zsidónak minősül mindenki, aki izraelita vallású. Én a kötelező hittanórán a hátsó padban huszonegyeztem Hajdú Olivérrel, ettől tehát én már izraelita vallásúnak számítok?! Ráadásul, ha nagy ritkán, végső elkeseredéseim idején vallásos tárgyú gondolataim támadtak, olyankor ezek sokkal inkább katolikus jellegűek voltak. Na és mit mondott minderre az őrültségre az én drága Kabos barátom?

– Én egyedül is kimerítem a megengedett arányokat – de mi lesz akkor a többiekkel?!

Bolond világ van, és csak most kezd igazán megbolondulni. De azért akad, aki még ilyen körülmények között is józan és tisztességes tud maradni: ötvenkilenc nem zsidó művész és értelmiségi nyílt levélben tiltakozott a rendelkezések ellen, köztük olyan óriások, mint Bartók Béla, Kodály Zoltán, Csók István, Móricz Zsigmond, vagy Zilahy Lajos. Persze a gesztusuk teljesen hatástalan maradt. De ők legalább megpróbálták...

Mivel a Bimbó úti lakást a kiutazásunkkor feladtuk, így most ideiglenesen a Dohány utcai Continental Szállóba költöztünk be, ám Magdi ragaszkodott hozzá, hogy külön szobánk legyen. Azt mondja, nem bírja elviselni, amikor piaszagom van. Én viszont őt nem bírom már elviselni, ha nem iszom...

1938. augusztus 20., szombat

Az idei évtől kezdődően Szent István napja nemzeti ünnep. Ez jó. A kormányzó úr ma Berlinbe utazott. Ez viszont rossz. Nagyon rossz. Mindenki számára, aki nem vak, világos, hogy Hitler rá akarja osztani azt a hálátlan szerepet, hogy támadja meg Csehszlovákiát, és így aztán a németek Bohémiára is rátehetnék a kezüket. Vagy a mi szeretett Admirálisunk azt hiszi, hogy majd a Vencel térre is be fog tudni lovagolni egy fehér paripa hátán?!

Siófok, 1938. augusztus 30., kedd

Pár nappal ezelőtt lejöttem nyári „rezidenciámra”, a Vitéz Panzióba. Bárcsak ne tettem volna! Sokat beszélgettem, és kártyáztam Karinthyval. Elég jó passzban volt, mármint a betegségéhez képest, de azért voltak furcsa dolgai. Néha nem értette, amit mondtam neki, hiába ismételtem el neki többször. Máskor meg ő beszélt úgy, mintha egykori Halandzsájából idézne, csak amit mondott, az nem volt olyan humoros, mint egykor a „Kiszera méra bávatag...”. Azt is furcsálltám, hogy szokásától eltérően már nem dobta a cigarettacsikkeket az aranyhalas medencébe, mint korábban. Amikor rákérdeztem, mitől e változás, az felelte: fél, hogy megégnek a halak...

Tegnap egész délelőtt dolgoznom kellett, Frici pedig Gábor fiával töltötte az időt. Arankával előző nap szokás szerint csúnyán összevesztek, az asszony még fejbe is dobta a papucsával, így Frici visszahúzódott a szobájába, a sebeit nyalogatni. Délután lementem a strandra egy kicsit felfrissülni, és mire visszatértem, már megtörtént a baj. Aranka szerint Frici felment a szobájába, ahol előbb egy karcolatot akart megírni, majd pihenni egy kicsit, mert azt tervezték, az esti vonattal Pestre utaznak. Aztán egyszerre egy nagy koppanást hallottak a szoba irányából, és amikor felmentek megnézni, hogy mi volt az, akkor látták, drága barátom zuhant a földre, és meghalt. Pizsamában volt, de egyik lábára már cipőt húzott...

A panzióban mindenki rögtön Arankára fogta a dolgot, hogy a papucsa okozta a bajt, mert Karinthy operált koponyája nem bírt ki

egy újabb traumát, de nekem ez már édes mindegy. Az egyik legjobb barátom – aki oly sokat tett értem – elment, és már senki sem tudja visszahozni őt. Kit érdekel, hogy a rák, egy vérrög, vagy Aranka papucsa volt-e a sors eszköze?!

Már két éve tudtam a betegségéről. Elmesélte, amikor a Centrál Kávéházban uzsonnázva egyszer csak vonatok indultak a fejében: pontosan, menetrendszerűen, és olyan dübörgéssel, amely elnyomta a pincér hangját. Azt is elmondta, amikor elkísérte Arankát a bécsi Wagner-klinikára, ahol egy gyógyíthatatlan agydaganatosra pillantva ismerős arcot fedezett fel, de csak a kapuban jött rá, hogy saját arckifejezését ismerte fel benne. A felesége kételkedett ebben az öndiagnózisban, és felvilágosította Fricit az agydaganat tüneteiről: fejfájás, szédüléses hányás, pangásos papilla és vér a szemfeneken. Aztán a Mária utcai szemklinikán konstatálták ezt a negyedik tünetet is, amely a másik hárommal együtt fennállva olyan megbízható, mint szifilisznél a négykeresztes Wassermann-reakció.

Rokonai, orvosai és barátai igyekeztek Frici elől takargatni az igazságot, de végül nem volt mese, és két éve májusban Olivecrona professzor Stockholmban megműtötte. Volt két ember: az egyik, aki szenvedett és egy másik, aki gyógyított. És sem szenvedni, sem gyógyítani nem tanul meg az ember soha tökéletesen...

Frici megpróbálta kiírni magából a kórt. Kezdte a Nevető betegekkel, folytatta az Utazás a koponyám körüllel, és befejezte a Mennyei riporttal, sőt még egy öt évre szóló írói tervet is készített, hogy dacoljon a kaszással. Ez azonban még neki sem sikerülhetett. Mindig mindenkit át tudott verni – csak saját magát és a halált nem. Így aztán még megírt egy Üzenet a palackban című verseskötetet az utókor számára, mielőtt tegnap megszűnt létezni...

Budapest, 1938. szeptember 6., kedd

Pesten sem vártak jó hírek. A Madame Cupido miatt a Berlitz Nyelviskola beperelte a Komédiát, becsületsértés miatt. Meg vannak ezek őrülve? Semmi rossz nem hangzik el róluk, ráadásul már az első felszólalásukat követően átírtam a darabot, így a harmadik előadástól kezdve már Wortbuch Nyelviskola szerepel Berlitz helyett. A színházat egyébként a zsidótörvény miatt Somogyinak át kellett

adnia Perényi Józsefnek. Azt pedig még nem tudom, hogy ő játssza-e majd a jeleneteimet...

Aztán van egy másik gond is: Magda végleg kirúgott. Sokszor fenyegetőzött már ezzel, amikor részegen állítottam haza, vagy kimaradtam egy-egy éjszakára, de eddig mindig megbocsátott. Most azonban nem volt pardon. Ráadásul egy nap alatt az egész város tudott a dologról.

A botrány amiatt robbant ki, mert a hétvégét egy dunai csónakházban töltöttem egy hölgyismerősömmel. Nagyon óvatosak voltunk, mivel a nő is házas. Csak egy valakivel találkoztunk, de az pont egy hírhedt firkász/ újságíró volt, akinek a társasági ismertsége messze felülmúlja lapjának csekély olvasottságát.

– Nem fél, hogy megírom? – kérdezte a zugfirkász, és ravaszkásan a partneremre sandított.

– Attól nem, csak ne mesélje el senkinek! – kérleltem.

De úgy látszik, hiába. Percek alatt Magdi is hírét vette a kalandomnak, és villámgyorsan kipenderített. Mivel laknom mégis csak kell valahol, ezért ideiglenesen beköltöztem feleségem egyik rokonának, Gábor Ignácnak a Munkácsy Mihály utcában működő fiú internátusába, ahol egy üresen álló szolgálati szobát kölcsön tudtak adni egy időre. Nem akartam tovább Magdi mellett lakni a szállodában, mindennap látni szemrehányó pillantásait, hallani sajnálkozó sóhajait, érezni édeskés parfümjét. Ráadásul ha újabb asszonytartást kell majd fizetnem, akkor minden fillérre szükségem lesz.

A pletyka Pesten persze a szokásos futótűzszerű gyorsasággal terjedt. Délután átmentem Gyulus irodájába, hogy megbeszéljem vele a továbbiakat. Egy kicsit várnom kellett. A várószobában egy feldúlt asszony is várt a sorára.

– Képzelje, egy céda miatt hagyott el a férjem! – panaszkodott nekem a kétségbeesett nő.

– Nyugodjon meg, asszonyom – csitítgattam –, engem is egy céda miatt hagyott el a feleségem!

Este a Japánban a pincér is tudott már mindent:

– Jaj, sajnálom, hogy a szerkesztő úr abba a csúnya botrányba keveredett... – sajnálkozott, amikor megérkeztem.

– Rágalom! Az egészből egy szó sem igaz! – vágtam rá.

– Nem volt a Római-parton szombaton egy hölggyel, akinek a férje botrány rendezett? – hitetlenkedett.

– Mondom, hogy rágalom! A Megyeri-parton voltam! – kiabáltam, és elzavartam a szerencsétlen flótást az asztalomtól.

1938. szeptember 12., hétfő

Egy hete, miközben én a házasságom romjait takarítottam el, Magyarország bevezette az általános védkötelezettséget. Így most még nehezebb lesz megúsznom a katonaságot. De azért megpróbálom valahogy legalább húzni, halasztani a dolgot. Megkértem hát Zilahy Irént arra (aki már „méltóságos asszonynak” hívatja magát, de különben ugyanolyan kedves, aranyos nő, mint mikor még csak „nagyságos” volt), hogy intézze el, fogadjon a férje. Irén megtette ezt a hatalmas szívességet, így elmentem a szanatóriumba.

Benedek professzor nagyon segítőkész volt. Azt mondta, alaposan ki kell vizsgáljon, amihez be kell feküdnöm pár napra. Amikor aztán sor került az inspekcióra, egy kis helyiségbe küldtek, hogy vetkőzzek le. Nem tudtam a szokásokat, így mindent levettem, de mivel hűvös volt, és kissé szégyenlős is vagyok, így pucéran visszabújtam a ballonkabátomba. Az ápolónő már mindent előkészített, mire beléptem a vizsgálóba. A boszorkánymester biztatóan összecsukta a szemét, és a nővér távozott. A férfi egy tiszta lepedővel letakart, a fejrésznél gumival leterített szófára mutatott.

– Vegye le a kabátját, kérem.

– Nem vagyok úgy öltözve, ahogy illik.

– Ez itt nem fontos. Milyen ruhában van?

– Nem vagyok ruhában... Egy szál viharkabát van rajtam, ahogy születtem... – szabadkoztam.

– Feküdjön csak ide... Van valami panasza? – kérdezte, miközben két kis csövet tett a fülébe, amely gumiban folytatódott, és egy mikrofonszerű valami himbálózott a végén.

– Hát, néha egy kicsit szúr a jobb oldalam... – vallottam be.

– Igen? – dörzsölte az állát az orvos, és elgondolkozott. – Hát majd megnézzük. Vegye már le a kabátját...

Szót fogadtam. A professzoron láttam, hogy nem nagyon tetszik neki az állapotom.

– Volt vérbaja?

– Nem – válaszoltam. Ezt az egyet sosem irigyeltem el Adytól.

– Megmérem a vérnyomását...

Pumpálás, sziszegés, kiengedi a levegőt, nézi a visszaugró mutatót, újra felpumpálja, újra kiengedi.

– Öltözzön fel!

– Talált valamit, főorvos úr?

A boszorkánymester felvonja a vállát. Ritkán nyilatkozik precízen.

– Nézze, az biztos, hogy amennyire így megállapítható, komoly baja nincs, szíve, tüdeje – lekopoghatja. De szeretnék egy vérsüllyedést csinálni. Makkegészséges, de ott, a máj körül lehet valami – bár szerintem annak sincs jelentősége. A szúrásait a bordaközi idegek nyugtalansága okozhatja...

Közben visszajött a nővér is, akinek latin dolgokat mondott bizonyos szerekről. Minden orvosnak megvan a maga szere, hogy ne mondjam, varázsszere, amivel egész jó eredményeket ér el. Legalábbis akkor, ha a beteg hisz benne... Pár nap múlva kiengedtek, és Benedek professzor olyan körmönfontan fogalmazta meg a zárójelentést, hogy a hadsereg egyelőre lemondhat rólam. Szenteltessék meg Benedek neve!

1938. szeptember 15., csütörtök

Ma négy színésszel együtt megjelentem Vincze járásbíró előtt a nevetséges Madame Cupido-perben, de ügyvédünk, Kaszás doktor elnapoltatta az ügyet, és novemberre tűzték ki az újabb fordulót. Írok és írok, iszom és iszom, és hogy mindezt bírjam, marékszám nyelem az Aktedront.

Ezt a gyógyszert a klinikán javasolta egy ápoló. Azt mondta, hogy a spanyol polgárháborúban, ahol ő egy rövid ideig szanitécként működött, mindenki ezt szedte, mert segít egész éjjel fennmaradni, fokozza az agyműködést, és mellékesen altesti vérbőséget okoz. De hiszen akkor ezt egyenesen nekem találták ki! – gondoltam, és azóta rendszeresen használom is. Ráadásul már Magyarországon is

gyártják, a Chinoinban, így nem nehéz hozzájutni, ráadásul megfizethető áron...

1938. szeptember 26., hétfő

Újabb Világvárosi regényekkel lettem készen: hamarosan megjelenik Az úr a pokolban is úr, A drótnélküli gyilkosság és A halál fia. Hogy ihletet kapjak az ilyen történetekhez, rendszeresen olvasom a mások által írt ponyvákat. Felfoghatatlan mennyiségben jelennek meg légiós, indián-western, bűnügyi és egyéb kisregények. Mindegyik hasonló címekkel, nevekkel, témákkal, helyszínekkel, történetekkel, figurákkal operál, ám ezek a klisék jól működnek, mert a kalandregény az a vékony üveg, amely mögött pompás hurkák és kolbászok vannak, az ember nézheti, ácsoroghat előtte lelkileg csámcsogva – de ki merné benyomni ezt a vékony üveget?! Nekem továbbra is George Owen Baxter a kedvencem, Az elnémult revolver igazi telitalálat, de a Tigris is remek. Francke: Cowboy a légióban, vagy Z. P. May: A cowboydetektív közbelép című könyvei is adtak jó ötleteket egy-egy részlethez...

1938. október 3., hétfő

Ma a Novának adtam le két anyagot. A fehér folt talán az eddigi legjobb könyvem. Ebben Fred és Lilián házasságának leírásába beleszőttem Rózsával töltött utolsó hónapjaim minden keserűségét, egy formális házasság lélekroncsoló pillanatait, ugyanakkor új hanggal is megpróbálkoztam: a regénybeli magánnyomozó megbízójának küldött levelei talán visszaadnak valamit abból a humorból, ami a színpadi munkáimat jellemzi. Lehet, hogy ebben az irányban kellene továbbhaladnom, mert kissé sablonos írásaim helyett így sokkal egyénibb stílust mutathatnék fel.

Müllereknek azonban nem tetszett ez az újítás, így ki is húztak vagy huszonöt oldalt a kéziratból, amin én igencsak felháborodtam. Szerencsémre a közönség azonban olyan jól vette (mind képletesen, mind szó szerint) a könyvet, hogy Dávid bácsiék végül is exkuzálták magukat, és mostantól szabad kezet kapok: azt írhatok, ami csak

eszembe jut. A másik új Nova-könyvem, Az elveszett cirkáló is remekül fogy. Úgy látszik, hogy P. Howardot kezdik megismerni, megszeretni és – ami a legfontosabb – keresni is az emberek...

1938. október 29., szombat

A ma esti komédiabeli bemutatónak megint az én egyik jelenetem lett a címadója: Fog ez menni! A műsor alcíme ugyan kissé fellengzős („szenzációs bohózatrevü 16 képben”), de az biztos, hogy különleges összeállítás lett, már csak azért is, mert úgy tudom, ez az első alkalom, hogy két női konferanszié produkálja magát egy pesti kabarében (egy áráért!), Bányai Tusi és Forgács Boriska személyében. Szólóban Szilágyi Marcsa és mások is próbálkoztak már ezzel a műfajjal, de egy női páros mégiscsak más. Betették az 1000 fix című tréfámat is ebbe a műsorba, és ezer fix ma a legtöbb embernek sajnos tényleg csak tréfa. Már százötven-kétszáznak is nagyon tudnak örülni...

Apropó, fix. A múltkor csillagászatról beszélgettünk a kávéházban, mert az újságok arról cikkeznek, hogy két év múlva egy üstökös jön majd felénk, amely nem kizárt, hogy ráesik a Földre. Valaki megjegyezte: Arkhimédész egyszer kijelentette, hogy válasszanak neki az űrben egy pontot, és elmozdítja helyéből a Földet. Ez a pont pedig tetszés szerint választható. A fő, hogy fix legyen.

– Az igaz – bólintott egyik ágrólszakadt újságíró barátom. – Fontos, hogy fix legyen, de ha nincs mellékes, akkor ma már az nem elég...

1938. november 12., szombat

A német és az olasz külügyminiszterek másodikén „döntőbírósági határozatot” hoztak Bécsben a Felvidék déli részének Magyarországhoz való visszacsatolásáról. A döntés elég nagy érzelmeket kavart, mert a beszámolók szerint a kárpátaljai miniszterelnök, Avgusztin Volosin elájult, amikor megtudta, hogy visszakapjuk tőlük Munkácsot és Ungvárt, a magyar delegációt

vezető Esterházy János viszont örömében elsírta magát. És a mi szeretett Admirálisunk a magyar hadsereg élén tegnap már be is vonult Kassára. Fehér paripán! És holnap Prága? A Vencel tér? Mégis?!

Azért máshol is történnek rendkívüli dolgok. Sajnos. Párizsban pár nappal ezelőtt megölték Ernst Eduard vöm Rath német diplomatát, és a merényletet a náciknak sikerült a zsidókra kenni.[53] „Válaszul” a fasiszták éjszaka kirabolták és felgyújtották majdnem az összes zsinagógát Németországban és Ausztriában, és sok ezer zsidó üzletét, zsidó házak és lakások tömegét tették tönkre, miközben sokakat meglincseltek vagy elhurcoltak a mi hőn szeretett szövetségeseink...

1938. december 6., kedd

Sokan kezdenek nagyon rosszat sejteni, és megpróbálnak elmenekülni abból az egérfogóból, amibe egyre beljebb sétál az ország. Incze Sándor is kiment Amerikába, így egyszeriben megszűnt az iránytűnk, a Színházi Élet. Már drága barátom, Kabos Gyula is vonatra szállt. Hiába volt itthon a legnépszerűbb hazai színész, őt sem hagyták békén. A Lovagias ügy című film bemutatója kapcsán szélsőjobboldali tüntetések voltak Pécsett és Budapesten is, ahol azt kiáltozták a felbérelt diákok, hogy „Le a zsidó filmekkel”. A Hungária mozi előadására pedig még egy bűzbombát is bedobtak azok, akik Perczel Zita, Ráday Imre és Kabos Gyula ellen próbáltak hangulatot kelteni.

Bár Kabost elkeserítette és félelemmel töltötte el, ami körülötte történt, de ekkor sem magára gondolt, hanem legfőképpen fiát, Istvánt akarta megvédeni. Barátjával, Korda Sándorral (akivel még Nagyváradról fűzi őket össze régi barátság) lelevelezte, hogy a világhírű filmes kommendálja Istvánkát Londonban. A fiú ki is ment, és azóta már az ottani egyetem autómérnöki karán tanul.

Persze minderre már számítani lehetett attól kezdve, hogy a Székely István rendezte A Noszty fiú esete Tóth Marival című film kapcsán szélsőjobboldali támadások érték a nagyszerű rendezőt, akinek filmjeiben Kabos volt az egyik állandó sztár. Rejtélyes

röplapok kerültek elő, titokzatos levelek íródtak, amelyekben Székelyt magyarellenes összeesküvéssel vádolta az ismeretlen levélíró. Székely az őt ért támadások miatt – feleségével, a csodás Ágai Irénnel, aki nekem mindörökre Tóth Manci marad a Lila ákácból – elhagyta az országot, pedig ő nem is izraelita vallású, hanem egy ősi erdélyi család sarja, de a névtelen röplapszerző Schwarcznak titulálta.

Most pedig ezt írják a pár hónapja még ünnepelt barátomról: „Magyar gyártású filmeket mutattak be Belgrádban. A szereplők között olvassuk Kabos Gyula nevét, aki Belgrádban is megjelenik a Hotel Kikelet című filmben. Reméljük, hogy a jugoszláv közönség nem pont Kabos Gyuláról fogja megmintázni a magyarság ideáltípusát...”. Ki ne akarna elmenekülni egy olyan országból, ahol ilyeneket büntetlenül le lehet írni, és ahol ugyanaz a közönség, amelyik a színházakban és mozikban véresre tapsolta a tenyerét, amikor őt nézhette, kis idő múlva már ugyanilyen lelkesedéssel veszi a pocskondiázását is?!

Kabosék most tehát először Londonba tartanak, ahol Istvánka várja őket, majd onnan Amerikába készülnek továbbmenni, ahol állítólag Gyula nagybátyja, Leopold Meister valaha a leghíresebb színészek közé tartozott. Gyula remekül tud angolul, így azt reméli, hogy az Újvilágban is hasonló sikerei lesznek, mint itthon. Én se tennék másképpen, ha lennének gyerekeim, ezért tökéletesen megértem őt. De kivel fogok ezentúl hajnalonként a Duna-parton kószálni?!

1939

1939. január 23., hétfő

Olvasok egy cikket, amelynek megállapításait le kell írnom, mert később ezt magam se hinném el. Jól mutatja, milyen kegyetlen hatékonysággal működik a zsidótörvény: „1939. január 1-jén véget ért a laprecenzió, és ennek során 411 sajtóorgánumot szüntettek meg, ezek között 230 zsidólapot, a fővárosi folyóirat-sajtónak majdnem a felét... Az elmúlt esztendőben az iparengedélyek felülvizsgálása során huszonnégy zsidónak tekintendő kávés adta át üzletét keresztény vállalkozónak...” stb., stb. Sajnos az élet valamennyi területén hasonlóan kiszorítanak minket mindenhonnan, de leginkább a színházak és a sajtó területéről, no meg a sportból. Nagyjából éppen arról a három területről, ami engem foglalkoztat, a szó mindkét értelmében.

1939. február 4., szombat

Még sűrűbb és még sötétebb felhők tornyosulnak felettünk (miközben nekem jópofa dolgokat kellene írnom, mert a kiadók újabb és újabb könyveket várnak tőlem): tegnapelőtt Horthy csatlakozott az antikomintern klikkhez, amire válaszul tegnap a Szovjetunió megszakította a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal. Biztos, hogy nekünk pont a világ legnagyobb országával kell ujjat húznunk?

Már csavargásaim alatt megfigyeltem, hogy ha kettőnél több ember rossz helyzetbe kerül, akkor rövidesen megkísérelik

helyzetüket még kellemetlenebbé tenni. Erre való a klikk. A klikk tulajdonképpen azt jelenti, hogy a Földünkön minden együttműködő baráti csoport több egyforma, egymással ellenséges részre osztható. A klikkek tagjai pedig nem annyira egymás támogatásában, mint inkább a másik klikk bosszantásában látják legfőbb hivatásukat. Ez pedig most sem ígér sok jót...

1939. február 21., kedd

Pár napja lemondott a miniszterelnök, Imrédy Béla, mert kiderült róla, hogy az egyik dédszülője zsidó származású volt. Pedig alig egy hónapja indította csak el a csodaszarvasos, fajvédő Magyar Élet Mozgalmát a Vigadóban! Erre mondják, hogy a szerencse forgandó. Vajon mikor jönnek végre rá, hogy ennek a sok zsidózásnak semmi értelme? Most megint bebizonyosodott, hogy Magyarországon bárkiről bármikor kiderülhet, hogy valamelyik felmenője zsidó volt, vagy román, szerb, sváb, esetleg ruszin. És ha ezt felismernék, akkor talán nem követnének el olyan borzalmas merényleteket sem, mint a harmadikai, amikor a Dohány utcai zsinagóga előtt robbantottak, és huszonhármán megsérültek...

1939. február 25., szombat

Ma kaptam egy lapot, amelyen értesítenek, hogy február elsején a southamptoni kikötőből kifutott a huszonnyolcezer tonnás Paris nevű tengerjáróhajó, Monsieur Jules Kabossal és Madame Marié Kabossal a fedélzetén, hogy aztán tíz nappal később elérje New York partjait. Hajó... Eszembe jut, amikor Gyulával először néztünk együtt hajókat: egyszer hajnaltájt, ahogy ott ültem a Japán kávéházban, egy kézirat fölött félig bóbiskolva, odajött hozzám Gyula azzal a furcsa, titokzatos, ravasz mosolyával, és azt mondta:

– Mi a fenét ül itt? Jöjjön sétálni. Maga mindig ír! Ilyet még becsületszavamra nem láttam...

Lesétáltunk a Ferencjóska hídhoz, a kedvenc turulmadaraimhoz. Alattunk a jó öreg Duna hömpölygött méltóságteljesen, amin csendben úszott Ercsi felől az alsó folyás

vadvidékeinek milimári nevű bennszülött törzse a kofahajón. Ezen a szomorú, züllött, nyári hajnalon látta Gyula először ezt a gőzöst, amelyet én kísértethajónak neveztem el korábbi magányos hajnali sétáim során, mivel a mozdulatlan kosarak, a dermedten gubbasztó kofák és egy-egy alvó, csendben bólogató, kókadt fejkendős árny még félelmetesebbé teszik a benyomást, amint a hajó némán siklik az enyhe derengéssel hígított, agonizáló éjszakában a Vámház körút torkolata felé.

– Inkább nézzük meg a Margit hidat! – mondta Gyula, akit megborzongatott ez a szívfacsaró látvány.

Mentünk, és közben beszélgettünk. Mindig magázódva, mert vele csak magázódni lehetett. Budára készült, jobb parti lakosnak, de mert a Margit híd átalakítása még folyamatban volt, hát várt. Néha hajnaltájt pedig kisétált, hogy ellenőrizze a munkálatokat, mert félt, hogy éjszaka amerikáznak[54] a híd kiszélesítésével. A sötét kontúrok felett mosóvászonkék mennybolttá fakult az éjszaka, ibolyaszínű bárányfelhők vesztegeltek mozdulatlanul a Duna felett. Por, kopácsolás, világítórudak alatt folyt a munka. Nekidőlt a híd korlátjának, és vidám szeme megvillant, ahogy elmondtam neki egy-egy poént. Csak ennyi volt, de ez nála többet jelentett, mint amikor más harsányan felkacag. Néha esetleg ezt is hozzátette:

– Jó. Naon jó...

Azután továbbfűzte, ha eszébe jutott valami, és a szeme csillogott a tört hajnali fényben, mint a harmatcsepp. Vagy ő mondott egy viccet. Nem is mondta. Előadta. Halott szavak feltámadtak egy csücsörítésben, egy-egy lágy tónusú orrhangján keresztül, hogy pillanatok alatt mulatsággá fejlődjenek.

– Maga olyan vicces ember! – mondtam neki egyszer, mire Kabos kikérte magának:

– Ez egy nagy tévedés, kérem. Én egy nagyon szomorú ember vagyok, csak mániákusa a vidámságnak, és addig nem nyugszom, amíg nevető arcokat nem látok magam körül! – tett helyre. Most pedig már mindig így áll majd előttem, csillogó szemével, a humornak ezzel az égi adományával, mennyei harmatjával...

1939. március 1., szerda

Ma végre találtam egy új taxigépírónőt. Az előző két tapasztalat alapján most már nagyon óvatos voltam: egy férjezett, nem túl elegánsan öltöző, középszerű nőt választottam, akivel a fokozott biztonság érdekében majd igyekszem mindig Gyuszi irodájában dolgozni, miután bátyám a zsidótörvény miatt már úgyis csak alig-alig fogadhat ügyfeleket. Magdolna asszony[55] most tisztába teszi azokat az írásaimat, amelyeket az elmúlt hónapokban lejegyzeteltem. Négy Világvárosi Regény lesz belőlük: a Víkend a pokolban, A Sárga Garnizon, a Pipacs, a fenegyerek és Az ellopott század. Új segítségem megengedte, hogy Magdusnak szólítsam. Mindenesetre továbbra is magázom. Csak semmi bizalmaskodás. Fő az óvatosság!

1939. április 20., csütörtök

A háború még el sem kezdődött, de a bombák máris hullanak. Március 24-én, a Kárpátalja visszacsatolását segítő repülőinket megtámadták a szlovákok, és a légi harcban a magyarok Szobránc légterében lelőttek kilenc szlovák repülőgépet, aztán lebombázták az iglói repülőteret is. Április tizenegyedikén pedig kiléptünk a Népszövetségből, amivel már egész egyértelműen Hitler mellé álltunk. Másnap az olaszok is elképesztő lépésre szánták el magukat: a katonáik által „biztosított” albán alkotmányozó gyűlés elfogadta a két ország között létrejött perszonáluniót, Albánia így „önként és dalolva” csatlakozott Olaszországhoz. A filmbe illő történetű albán királyné, Apponyi Géraldine férjével és kisfiával együtt elmenekült. Lassan újra kell hát rajzolni a térképeket, csak azt nem tudom, mi lesz ezeken Magyarország helyén?! Az egyetlen jó (?) hír, hogy véget ért a spanyol polgárháború, a köztársaságiak letették a fegyvert. Győzött Franco. De talán azért előbb-utóbb diktátorból is megárt a sok!

1939. május 6., szombat

Tegnaptól van második zsidótörvényünk is. Hurrá! Az első ezek szerint túl puha volt, Dolfi bácsinak nem tetszett eléggé. Nesztek,

akkor itt van egy újabb: „zsidónak minősül, aki önmaga, legalább egy szülője vagy legalább két nagyszülője az izraelita felekezet tagja volt a törvény hatálybalépésekor vagy az előtt...” Azaz nagyjából mindenki, akinek bármely felmenője zsidó volt. A szellemi pályákon mostantól már csak hat százalékban lehetünk jelen, ki vagyunk tiltva a közigazgatásból és az igazságügyből, valamint a középiskolai tanári karokból is. Az engedélyköteles ipari és kereskedelmi ágazatokból szintén ki vagyunk rekesztve, és legfőképpen: zsidó nem tölthet be színházaknál és lapoknál sem olyan állást, amely befolyással van az intézmény szellemi irányvonalára!

Nagyjából mindenhonnan ki vagyunk tehát zárva. De akkor mi lesz velünk? Mi lesz a Salamon Bélákkal, a Somogyi Kálmánokkal, a Rejtő Jenőkkel? Miből fogunk élni? Mit fogunk csinálni? Vagy egyszerűen csak haljunk éhen?! Kit zavar ennyire, hogy én például légiós vagy cowboy történeteket írok? Elveszem ezzel egy jótollú „magyar” író helyét? És hol volt ő eddig? Miért nem írt jobbat mint én? Amit többen olvasnak, többen vesznek meg?! Miért nem csinált egy másik, egy jobb színházat, mint Somogyi? Miért nem játszott jobban, mint Salamon? És miért nem operált jobban egy harmadik, miért nem volt jobb ügyvéd egy negyedik, mint az a zsidó, akitől most elveszi a munkáját, a hivatását, az életét? Tele lesz megint a Turul-madár, és lassan végre nekem is fel kellene másznom a tetejére.,.

1939. május 19., péntek

A múltkor sikerült magam annyira felhúzni az új rendeletek miatt, hogy kihívták a mentőket a Japánba, mert felborítottam egy jó néhány asztalt, és fellökdöstem néhány pincért meg vendéget is, akik le akartak csillapítani. A barátaim és tisztelőim az életmódom miatt eddig is hibbantnak véltek, de úgy látszik, most tényleg elszakadt nálam a cérna. Az is igaz, hogy már napok óta nem aludtam, sőt haza se mentem a kávéházból. Döntöm magamba az Aktedronokat, amelyből egyre többet kell bevenni ahhoz, hogy meglegyen a hatás. Ez egyébként elég komplikált dolog az elmeállapottal. Ha egy diplomata felmászik az utcai lámpára, elviszik a mentők. Ha egy villanyszerelő teszi, semmi baj. Ha ugyanez a

villanyszerelő jegyzéket nyújt át egy nagyhatalomnak, nyomban beszállítják... Ahogy most engem is. Pedig nem adtam át jegyzéket, és a lámpaoszlopra se másztam fel. Csak éppen őrjöngtem egy kicsit.

Szerencsére ott volt velem a Japánban Salamon Béla is, és neki elhittem, hogy tényleg valami baj van az idegeimmel, be kell vigyenek az ideg-elmére, ő ugyanis vagy tizenöt éven át feljárt Lipótmezőre, mert úgy tartotta, hogy a szerencsétlen betegek kedélyállapotára semmiféle gyógyszer sincs olyan pozitív hatással, mint egy jó kabarétréfa. Még belügyminiszteri elismerést is kapott néhány évvel ezelőtt ezért a jótékonykodásáért. A beszállításomból csak arra emlékszem, hogy kaptam egy nyugtató injekciót, aztán hogy a mentőkocsi megáll, egy fehér köpenyes a mentőszolgai rutin tökélyével azon nyomban felébred, ugrik, nyitja az ajtót, húzza a hordagyat, amit aztán megragadnak a szolgák, egy-egy fehér köpenyes adjutáns.

– Mi ez?! Valami hülyék intézete? – gondoltam hirtelen, aztán rájöttem: igen, az! Az Idegklinika, Benedek professzor birodalma.

Tulajdonképpen gyönyörű hely. Az intézet zárt jellege semmiben sem nyilvánul meg, ha valaki az épületet és a parkot szemügyre veszi. A két részből álló főépülethez néhány pavilon is tartozik. A pompás angolkerten keresztül nyomban látható a főút, amely a többinél jóval szélesebb és általában népesebb is. A főút végén boltozatos kapubejárat fogadja az érkezőket. Két szárnyból áll a szanatórium, egy nyílt osztályból idegbetegek részére és egy zártból az elmebajosok számára. A márványoszlopos, világos, szép előtér, a hatalmas folyosók, képekkel és szőnyegekkel, a tágas, nagy ablakú társalgók, az előkelő hotelekre emlékeztető hall, az ugyancsak hotelszerűen berendezett, hipermodern bútorzatú, erkélyes szobák mind-mind azt a célt szolgálják, hogy a betegek ne érezzék sorsukat súlyosnak.

A hallban hatalmas műpálmák, csendes gumipadló, néhány fehér ajtajú szoba. Aztán a főbejárat közepén, mint maga Jupiter, valamennyi villámának tudatában, tehát hatalma miatt szelíden és méltóságteljesen megjelenik Benedek főorvos úr. Teljes élethűségében. Ügy, ahogy ő az Istent megteremtette, és saját képére formálta. Saját képe nagy. Nem vitás. Viszont sokat tud. Ez

biztos. És azonfelül, amit orvosilag tud, igen sokféle helyes érzékkel bír minden egyébhez. (Legfőképp a párválasztáshoz.)

A lifthez gurítanak. Halk búgás messziről. De csak egy pillanatra, amíg a második ajtó is becsukódik. Ez a felvonó fenyegető muzsikája, örökké útban a műtő és a földszint között. Hallgatom a muzsikát. Milyen szép! Ez a legszebb itt. Olyan diszkréten, mély búgással zenél a felvonó. Három emelet alatt egy teljes liftrapszódiát játszik! Fehér köpenyes és fehér bóbitás látomások mély meghajlással távoznak. Egyetlen fehér bóbita marad csak a szobámban, a nővér. Kattint a gombon, félhomály lesz, és most olyan... Jé, csakugyan, olyan ez az ápolónő, mint valami szentkép! Sovány, finom arcú, fiatal leány, derékig homályban, és azt mondja:

– Anna nővér vagyok.

– Szent Anna! – csodálkozom rá. – Csak nem vagyok várandós?[56] – kérdezem, mire elneveti magát, és kimegy. A szobában egy másik férfi is fekszik. Kérdezem tőle, hogy mi a baja.

– Úgy érzem néha, hogy megőrülök... – mondja.

– Nálam nagyobb a baj. Néha pillanatokra épelméjűnek képzelem magam! – válaszolom.

1939. május 30., kedd

Néhány nap után kiengednek a vigyorgóból, de aztán beüt a krach. Magdussal remekül dolgozunk együtt, bár a kedélyállapotunkat rettenetesen beárnyékolják a körülöttünk zajló félelmetes események. Néhány napja, pünkösdkor tartották a választásokat, amelyen szokás szerint a Magyar Élet Pártja nyert, de hiába kapta a Független Kisgazdapárt a második legtöbb szavazatot, az ő tizennégy mandátumukkal szemben a tavaly július óta a szegedi Csillagbörtönben ülő őrült hungarista, Szálasi Ferenc új pártja, a Nyilaskeresztesek ennek több mint kétszeresét, huszonkilenc helyet kaptak. Ha a kártyaasztalnál csalna valaki így, azt minimum megkéselnék!

Egyre többet kell innom, és egyre több Aktedront kell szednem ahhoz, hogy valahogy el bírjam viselni az életet, éjszakára pedig

altatót kell bevennem ahhoz, hogy legalább néhány órát aludni bírjak. Mindez együtt okozhatta azt, hogy nem tartottam be az önmagámnak tett ígéretemet. Gyulus irodája üres volt, csak mi ketten dolgoztunk benne Magdussal. Szívesen jár át ide, mert ők a közeli Katona József utcában laknak, így pár perc alatt átsétálhat. Ma kicsit türelmetlenebb voltam vele, mint általában, mert felzaklatott a választás körüli hercehurca, de az is zavart, hogy már én sem tudom elolvasni összevissza javítgatott, áthúzogatott, satírozott jegyzeteimet, így többször is rákiabáltam szegényre, amikor valami hibát vétett. Idegességemben szivarra akartam gyújtani, ugyanis Gyulus íróasztalfiókjában általában szokott lenni belőlük pár darab. Éppen azt diktáltam, hogy „Ahogy Havannából írják...”, de a szivartartót üresen találtam, ami mostanában többször is előfordult.

– Eltűnnek a szivarok... – morfondíroztam hangosan a rejtélyen, mire Magdus visszaolvasta a legépelt szöveget: „Ahogy Havannából írják, eltűnnek a szivarok...”. Éktelenül elkezdtem ordítozni vele. Magdus erre elsírta magát, majd panaszáradatot zúdított rám a férjéről és a világ dolgairól általában. Ösztönösen közelebb húzódtam hozzá, ő pedig egészen hozzám simult.

– Na ne boruljon itt össze velem a családi ügyeivel, kérem! – mondtam neki, és megpróbáltam eltolni magamtól, de valahogy ellágyult a szívem, ahogy a fejét a vállamra hajtva sírni kezdett, és megéreztem mennyei illatát. A torkomat és a mellkasomat szorongatta valami. Megsimogattam a haját. Nem érezte? Vagy tűrte? Annyi bizonyos, hogy nem mozdult, csak sírt.

– Az életben naponta előfordul, hogy nem az arra érdemesebbet szeretik. Jól tudja, kislány: *degustibus non est disputandum.*[57]

– Ezt már magam is megfigyeltem – felelte bizonytalanul Magdus. A nagy, tiszta szemek fénye két könnyprizmán keresztül hirtelen megtört. Lefelé rándult néhányszor a szája széle, azután kitört belőle a zokogás. Magamhoz rántottam, és többször megcsókoltam. Magdus ellenkezett:

– Kérem... Gondolja meg... Ez őrültség! Író létére tudnia kellene, hogy az úrihölgyek mennyire tartózkodóak...

Író létemre ezt természetesen pontosan tudtam, úgyhogy tovább csókoltam.

– Az élet csak úgy szép, ha őrült is egy kissé... – válaszoltam, majd újra megcsókoltam.

Ő is szomjazta a szerelmet, így megtörtént az, aminek sosem lett volna szabad megtörténnie. Mintha két hajótörött felfedezte volna egymást az addig magányosnak vélt szigeten: órákig csókoltuk, simogattuk, haraptuk egymást, mint akik az életükért küzdenek. Nem akartuk abbahagyni, mert mindketten tudtuk, hogy ez a dolog soha többé nem ismétlődhet meg közöttünk. Magdusnak férje van, én pedig sosem fogok újra megnősülni... Amikor sikerült lehiggadnunk, és folytattuk a munkát, Magdus egyszer csak megszólalt:

– Ahhoz, hogy jó barátok lehessünk, ígérje meg, hogy soha nem lesz szerelmes belém. Ez fontos!

– Kérem – feleltem könnyedén –, ez ne okozzon önnek gondot.

Magasra felfutott a két szemöldöke, és idegesen döfködte ceruzájával az asztal oldalát:

– Kizártnak tartja talán, hogy belém szeressen?

– Kizártnak éppen nem tartom, de így akarom – válaszoltam. Magdus idegesen az ujjára csavargatta vékony nyakláncát, miközben kifelé bámult az ablakon. Csak akkor fordult ismét felém, amikor újra megszólaltam:

– Kérem, Magdus, magának is meg kell ígérnie, hogy soha sem lesz szerelmes belém... Ugyanis, ha ez az elemi csapás bekövetkezne, aminél sokkal jobb ízlésűnek tartom, akkor én nem tudnék ünnepélyes ígéretemnek megfelelni, és visszavonnám...

Nem szólt semmit. Gyorsan összeszedte a holmiját, és indulni készült. Én elvettem egy üres meghívókártyát az íróasztalról, amire ráírtam: „Olyan vagy, mint az angyalok!”, és egy borítékba csúsztattam. Átadtam neki a borítékot, amit ő pirulva táskája belső zsebébe rejtett. Kikísértem az ajtóhoz, ahol kezet csókoltam neki. Sohasem tettem még ilyet, de úgy éreztem, most ez a helyénvaló viselkedés. Magdus megfordult, és szó nélkül hazament, én pedig vagy öt percig álltam még a nyitott ajtóban, és bámultam a semmibe.

1939. május 31., szerda

Nem hiszem, hogy sokszor fordult már elő az egyetemes színháztörténetben, hogy a színfalak mögött egy bohózat alatt és

után mindenki bőgött volna. Ma ez történt, és be kell valljam, hogy nekem is patakokban hullott a könnyem, ami talán ha évszázadonként egyszer fordul elő velem. Ráadásul a Vonósnégyes ment, minden idők egyik legviccesebb jelenete, Szőke Szakáll remekműve, amin a közönség ma is ugyanolyan hahotázva röhögött, mint mindig.

Ők nem tudták azt, amit mi mindannyian: ma lépett fel utoljára Salamon Béla. Nem játszhat, és színházat sem igazgathat többé. Ö, akinek annak idején Roboz néhány találkozás után azt mondta: „Salamon úr, magával kedvem volna kabarét csinálni, maga olyan becsületesnek látszik...", és minden további teketória nélkül átadta neki a Teréz körúti Színpad igazgatását. Ma már nem látszik becsületesnek? Dehogynem. Talán még sokkal inkább. És mindkettőhöz csodálatosan ért: a színigazgatáshoz és a színészethez is. Emellett annyira lételeme a színpad, hogy talán bele is hal, ha nem léphet majd fel.

Előadás után megittunk együtt egy (nem) keveset, és megkérdeztem tőle, mihez fog kezdeni, mert aggódtam miatta. Azt mondta, hogy egyelőre egy könyvet ír majd, aminek már ki is találta a címét, Nóti Károly egyik remek jelenetének címét fogja felhasználni, amiben sokszor játszott: „Hej, színművész!" Kártyáznunk pedig változatlanul szabad, bár kedvünk már ahhoz sincs túl sok...

Molnár Ferenc más megoldást választott. Ő a feleségével Franciaországba utazott. Nekik persze könnyű, hiszen Molnárt mindenütt ismerik és szeretik a világban, Darvas Lili pedig ugyanúgy tud angolul és németül, mint magyarul, és a szépségéhez sem kell tolmács. Valószínűleg ők is végül Nem Yorkban kötnek ki, mint mostanában annyian. Görög Laci is a héten indult Amerikába. A Pódium Kabaré az Elő az okmányokkal című műsora jubileumi, kétszázötvenedik előadása teljes bevételét neki és a társszerző Kellér Dezsőnek adta, ebből tudott Laci elutazni. Dezső érdekes módon nem ment vele.

Nekünk, akik itthon maradunk, új módszerrel kell megpróbálkozni. Rengeteg lett az „Aladár", a „néger", aki más helyett dolgozik, és a „stróman", az olyan nem zsidó családtag, ismerős vagy barát, aki a céget, boltot, vagy éppen kéziratot a

nevére veszi, így az érintett (némi jutalék ellenében) mentesül a zsidótörvények alól. Engem egyelőre még hagynak írni. Nem is értem, hogy miért. Most újabb paksamétát adtam le a Novának: A szőke ciklon, a Bradley Tamás visszaüt és Az előretolt helyőrség P. Howard néven futnak, A Nevada szelleme viszont az új álnevem alatt jelenik meg (Gibson Lavery). Nekem tehát én vagyok a saját „Aladárom”. Szegény ember vízzel főz. Nekem nem telik egy virtigli gój strómanra...

1939. június 19., hétfő

Már egyikünk se jár a Bucsinszkybe, sőt mostanában este kilenc tájban gyakran így szólnak egymáshoz a pesti emberek: „Bucsinszky már biztosan alszik”. A kávéház tulajdonosát ugyanis szerencsejáték-üzelmei miatt házi őrizetre ítélték, így este kilenc után nem szabad elhagynia a lakását. A kávéház épületének második emeletén beavatottak számára rulettklubot tartott fenn, a fiával együtt pedig egész Budapestet behálózó kártyaszervezetet létesítettek, persze minden engedély nélkül.

De mi nem ezért bojkottáljuk a különben remek helyet. A fiú, Tivadar azzal kezdett hencegni, hogy az egyes számú nyilas pártigazolvány az övé, és az apjáról is kiderült, hogy hasonlóképpen gondolkozik. Ez nekünk felért egy hadüzenettel. Most jobb híjján a postások klubjába, a POTE-ba járok kártyázni. Ott legalább csak akkora tétekben játszanak, amit még állni tudok...

1939. július 30., vasárnap

Ez már tényleg viccnek is rossz: a belügyminiszter felfüggesztette a Magyar Labdarúgók Szövetsége és a Játékvezetői Testület autonómiáját azzal, hogy a vezetésükből „hiányzik a céltudatos nemzetnevelő készség”, és amiért túlságosan „üzleties szellemű” – magyarul: zsidó. A vallás- és közoktatásügyi miniszter kinevezte dr. Gidófalvy Pált miniszteri biztossá, hogy levezesse az árjásítást. Mert a labdának se mindegy, ki rúg bele...

És mindez épp most történik, amikor Budapesten rendezték a Közép-európai Kupa nyolcas döntőjét, 2-2 magyar, olasz és cseh, valamint 1-1 román és jugoszláv csapattal. A finálé második összecsapását végül az Újpest 2:2-re hozta a Fradi ellen a Megyeri úton, így az első fordulós meccsükkel összesítve végül is 6:3-ra nyert a kupát. Azért is: hajrá MTK!

1939. szeptember 6., szerda

Miután augusztus 23-án Molotov Moszkvában aláírta Ribbentroppal a paktumot, már csak idő kérdése volt, hogy Hitler mikor támadja meg Lengyelországot. Nem kapkodott, egy egész hetet várt, hogy biztosan megszáradjon a tinta a szerződésen, aztán szeptember 1-jén hajnali ötkor csapatai átlépték a német-lengyel határt... Hajnali ötkor! Miért nem hagyja a katonáit legalább egy kicsit még aludni? Nem embernek való szakma ez...

Persze a helyzet egyáltalán nem ilyen humoros. Franciaország és Nagy-Britannia rögvest hadat üzen Németországnak, ahogy India, Ausztrália és Új-Zéland is. Egy nap késéssel pedig – Nepál! Na, ha Angliától nem is, de Nepáltól biztosan nagyon megijedt a Führer! Hogy én miért nem tudok kitalálni ekkora baromságokat magamtól, mint egy nepáli hadüzenet?! Mi jön még? Talán Magyarország fog hadat üzenni Amerikának? Az lesz csak a nagy poén!

Teleki mindeközben gyorsan kijelentette, hogy mi kívül maradunk a háborún. Most már csak azt kellene biztosan tudni, hogy a háború is kívül marad-e Magyarországon?! De végre tényleg komolyra véve a szót: Mi ilyenkor a teendő? Fő a nyugalom – ez a háború első számú parancsolata minden ember számára. Hidegvér, higgadtság, nyugalom! Uralkodni az idegeken! Ez a háború idegháború is, ahol minden polgár ott áll idegeivel a vártán...

1939. szeptember 21., hétfő

A háború kitörésétől nagyon megijedtem, pedig számítottam rá. Nem tudtam tovább uralkodni megviselt idegrendszeremen. Most

saját magam állítottam be a szanatóriumba, hogy kibekkeljem a behívásomat. Erre előbb-utóbb biztosan sor kerül, de talán ha Benedek professzor újra megszán, akkor megint kaphatok egy használható diliflepnit.

A professzor ezúttal is jó volt hozzám. Azt találta ki, hogy azok közé az elmebetegek közé sorolt, akik teljesen normálisak, sőt logikusak mindaddig, amíg kényszerképzetük nem kerül szóba. (A rög- és valódi eszmék fanatikus ismételgetése ma még nincs precízen elhatárolva az orvostudomány előtt, ezért olykor nagy reformerekről későn derül ki, hogy eszméjük nem valódi volt, hanem rög. De ilyenkor már nem lehet kezelni őket, mert magas pozíciót, nagy tekintélyt, és világraszóló érdemrendet kaptak.) Ezúttal egy nagyon kedves, csendes beteggel kerültem egy kórterembe. Remekül el lehetett vele beszélgetni bármiről, teljesen normális embernek tűnt.

– Mondja, van itt egyáltalán igazi bolond ebben az intézményben? – kérdeztem tőle.

– Kettőben biztos vagyok – szólt szobatársam. – Egy hölgyben, aki fehérre mázolva mint hazajáró lélek szaladgál odakint. És a fehér köpenyes Gulyásban, aki orvosnak képzeli magát, és azt hiszem az utolsó stádiumban van... – válaszolta, de hirtelen elhallgatott, mert az ágyam mellett fehér köpenyes, idősebb orvos állt meg.

Középtermetű, kissé elhízott, kopaszodásnak induló, ősz úr, aranykeretes szemüveggel. Volt valami tiszteletparancsoló, imponáló a megjelenésében, hűvös, nyugodt pillantásában. Fehér köpenyébe piros cérnával bele volt hímezve a neve: dr. Gulyás. Megfogta a pulzusomat, azután különös, vontatott orrhangon, amely minden felsőbbsége dacára finom és hajlékony volt, így szólt:

– Önnek rendkívül erős szervezete van.

– Sajnos, doktor úr – mondtam őszinte megbánással. – Nem tehetek róla, pedig minden bajomnak ez az oka.

Nem volt humorérzéke. Úgy nézett rám, mint aki nem érti, amit mondok.

– Eddig csak folyadékot kapott, de ma már ehet valami diétásat. Attól rohamosan megerősödik.

– Én is azt hiszem, és ha van itt a kórházban serpenyőben sült kacsavagy liba, akkor este már egész nyugodtan leengedhet az

utcára.

– Az étrendjét már előírtam a diétás nővérnek, és nem változtatok rajta. Az utcára pedig soká nem mehet még ki... Ne csavarogjon állandóan Afrikában, mert az nem vezet jóra, inkább nézzen valami állás után, mondjuk, legyen vasutas vagy hírlapíró, és a szolid élet idővel helyrehozza – mondta, majd a szobatársamhoz fordult.

– Mi van a neurózisával, Klein bácsi? – kérdezte az orvos.

– Mit szól, Gulyás doktor? – felelte a bácsi ragyogva. – Egy pszichoterápi... pihás kezeléstől ennyire csökkent... Hiii! – hördült fel, és orra körül vadul vonogatta a bőrt. Közben hunyorított is, azután a hajába markolt, és felsikoltott.

Szinte ritmikusan tette ezt. Ő volt az első férfi, akit sikoltozni hallottam. Olyan ideges volt, mint több híres filmszínésznő együttvéve. Jellemző volt egyéniségére, hogy két elképesztő rohama között mindig sírt egy kicsit, pihenésül... Nem sokkal később már újra sokkal jobban volt. Kártyáztam vele, és össze is tegeződtünk. Két nap múlva, egy snapszerparti közben, egy furcsa arcrándulását követően megkérdeztem tőle:

– Egészség?

– Mint a vas! – válaszolta önbizalommal.

– Érdekes dolog ez az idegességével... – folytattam, mire kicsit furcsa grimaszt vágott újra.

– Uh... hú... ugye?! Azért javult ennyire az állapotom, mert egy pszichoterápiás. .. orvoshoz járok... Gulyás... öö... aki... Héé! Újfajta analízissel... gyógyít...

Három elnyomott csuklástól felrezdült a gyomra tája, azután egy hosszan, csodálkozva hörgött, végül pedig kinyújtotta mereven a nyelvét, majd újra bekapta, amitől nagyot koccant a protézise. Nem erőltettem tovább vele a társalgást, inkább olvasgattam...

Délben aztán egy nagy, kövér ápolónő, aki mintha a lyoni Piroska nővér húga lett volna, betolt egy asztalon marhagulyást, kovászos uborkát és kenyeret. Szikrázott a szemem, összefolyt számban a nyál, mert nagyon éhes voltam.

– Ez valami remek dolog itt, nem valamiféle vacak francia konyha... – gondoltam. A paprikás lé gőze egy mesebeli rajzfilm átlátszó, csodás alakjaival töltötte be a szobát, ingerelt, csábított és

hívogatott, bár tisztában voltam azzal, hogy mára még Gulyás doktor valami egész könnyűt ajánlott. Gyorsan megettem az egészet, még mielőtt kiderül a tévedés. Alig hogy lenyeltem az utolsó falatot, Pipi nővér visszajött, és nagyot sóhajtott:

– Megette? Tévedésből a földszinti beteg hízókúrás ebédjét hoztam ide...

– Annyi baj legyen! – válaszoltam. – Legyen máskor is szerencsém! Éjjel aztán már nem bírtam tovább a kórházi levegőt, és kiszöktem.

A ruhámat nem vették el, így bementem a városba, és elidőztem egy kicsit a kávéházban, némi sör és kártya mellett. Mivel a bőséges ebéd miatt nagyon szomjas voltam, így enyhe szalonspiccel tértem vissza a szanatóriumba. Nem próbáltam meg visszamászni a kifelé felfedezett rejtett útvonalon, mert elvesztettem az egyensúlyozó képességemet, inkább becsengettem a főbejáratnál. A portás öt perc után sem került elő, ezért elkezdtem teljes erőből rugdosni a kaput.

– Megőrült? – kérdezte tőlem az álmos kapuőr, amikor végre megjelent.

– Hát persze. Azért lakom itt! – feleltem.

1939. szeptember 30., szombat

De nem csak én őrültem meg. Az egész világ. És az ő állapota súlyosabb. A Szovjetunió is megtámadta Lengyelországot, a lengyel kormány és sok ezer katonája román területre menekült. A magyar vezetés egyszer az életben emberségesnek mutatkozott: megnyitotta a határokat a lengyelek előtt. Hiába, no: *Polak, Węgier, dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki!*[58] (És én már iszom is.) A németek viszont példát adnak embertelenségből: szüntelenül szórják a bombáikat Varsóra. Micsoda háború az, ahol nem a katonákat, hanem a civileket akarják először megölni?!

Mindeközben Londonban meghalt Sigmund Freud. Már vagy húsz éve szenvedett állkapocsrákban, számtalan műtéten és rendkívül sok szenvedésen, fájdalmon volt túl. Óriási koponyának tartottam, és bár sokáig haragudtam rá azért, amit a magyarokról

mondott, ma már egyre inkább kezdek igazat adni neki: „Szeretnék nagy rokonszenvet érezni a magyarok iránt, de ez nem sikerül. Nem tudok mit kezdeni e tanulatlan nép vadságával és éretlenségével. Sohasem voltam az *ancien régime* feltétlen híve, de kérdéses számomra, hogy a politikai bölcsesség jelének tekinthető-e, hogy a sok gróf közül a legokosabbikat, Tisza Istvánt meggyilkolják, a legbutábbikat, Károlyi Mihályt pedig megteszik miniszterelnöknek.” Jelentem: Keleten a helyzet változatlan.

A Freud általa leírtak segítettek megérteni saját telkemet is. Ezekből jöttem rá arra, miért is gyűlölöm magamat olyan kiengesztelhetetlenül, miért élek ennyire önpusztító életmódot, miért vagyok önmagam legnagyobb ellensége, ahogy azt már annak idején Xénia barátja, Herr Weissmann egyetlen vesébe látó pillantásával felismerte a Konditorei Reimannban: nem tudom túltenni magam azon, hogy Kicsi Angyal elment, én pedig megmaradtam...

1939. október 21., szombat

Már nem is a megélhetés miatt írok, nem azért, hogy kifizessem a kávém, vagy a kártyaadósságom, hanem csak azért, mert addig sem kell arra gondolnom, ami körülöttem a világban zajlik. Nekem az írás nem csak hivatás, de egyszersmind terápia is. Épp ezért Gibson Lavery most két újabb könyvet írt: a Pokol a hegyek között-et és a Texas Bili, a fenegyerek-et. P. Howard csak egyet, de idén ez a legjobban sikerült könyvem. Megírtam végre azt a régi legendát, amiről utazásaim idején annyit hallottam: A láthatatlan légiót. Csak merje ezt is kritizálni Müller Palika! Flepnim van, úgyhogy most már büntetlenül megüthetem...

1939. november 3., péntek

Vannak még optimista emberek. Miközben a legtöbb pesti színház a csőd szélén táncol, átépíttették a Lánchíd mellett álló Bristol Hotel éttermét egy 350 személyes játszóhellyé, és ma Török Sándor megnyitja ott a Dunaparti Színpadot. A műsor konferansziéj

a a mindig fantasztikus Gombaszögi Ella lesz, akiről szegény Karinthy, aki sokak mellett szintén a rajongója volt, azt mondta:

– Ha nem lenne nagy színésznő, akkor is az lenne![59]

És kinek a jelenete lesz az egyik műsorszám? Szerénységem Kelmebajos című, korszakos műve. Egy kicsit hezitáltam, hogy elvállaljam-e a dolgot, mígnem elolvastam Török Sándor beharangozóját, aki főként tündéri gyermekregényeiről híres, de néhanapján vígjátéki jeleneteket is ír: „Valahányszor egy ilyen kis színház terve fölmerül – vagy meg is valósul –, az elgondolások mindig így oszlanak meg: csináljunk valami habkönnyen sziporkázót, sokszínűt, kedveset, valami franciásat! Vagy: csináljunk valami vaskosabban kedélyeset, szélesebb nevetésűt, szókimondóbban kacagtatót, bécsit, németeset! És végül: csináljunk valami furcsán súlyosat, nehezet, távolit, ködöset, északit, oroszosat! Kékmadár... kékmadár, ez kísért mindig az igézetekben. Mindegyik törekvés szép lehet, s közülük nem egy sikerült is már nálunk nagyon szépen. Ám nem célunk az, hogy hasonlítsunk! Magunkat akarjuk adni! Nem akarunk habkönnyen sziporkázót, kedveset, franciásat, nem szókimondóbban kacagtatót, németeset sem, és oroszosat sem! Még magyarosat sem! Csak egyszerűen – magyart!”

Végül is én is valami ilyesmit próbálok: valami saját nyelvet, saját utat találni, ami nem franciás, németes, oroszos vagy éppen zsidós, hanem egyszerűen magyar. És rejtői. És sikeres. És ha hagyják, hogy ezen az úton járjak, akkor sok-sok tréfás jelenetet és szórakoztató könyvet írok még, sőt előbb-utóbb talán végre a nagyregényemet is. Addig is írtam még egy jelenetet, Pont – Egy karrier oda és vissza címmel, amit a következő, december hetedikén színpadra kerülő Csodabogarak főcímű előadásban adnak elő. Bejárok a próbákra is, de ez az új műsor szerintem valahogyan nem az igazi...

1939. november 17., péntek

Mostanában megint nagyon rosszak az idegeim, ezért Apuka és Magdus rábeszéltek, hogy egy hétre vonuljak újra szanatóriumba. Mostanában a barátaim is tiszta hülyének tartanak. Nem vagyok

elmeorvos, tehát nem tudom ellenőrizni őket. De, még ha elmeorvos lennék, akkor is kétséges volna, hogy egy hülye orvos önmagáról megállapított diagnózisa bizonyító erővel bír-e?! Most az egyik nagyobb kórterembe kerültem. Benedek professzor szerint jót tehet nekem a társaság. Lehet, hogy igaza van. Szeretem a bogaras embereket, és itt aztán van belőlük elég. Rögtön beköltözéskor megtalált az egyik:

– Üdvözlöm a lakótársak nevében, és legyen szabad a jogtalanul fogva tartott, félreértések miatt zuhanyozott kartársak megértéséről biztosítanom – köszöntött egy roppant kedves ember.

Sápadt volt, okos, magas homloka felett gondozatlan, hosszú haj hullott szét a halántékára. Furcsa, csíkos, vasalatlan vászonnadrágot viselt, ormótlan cipőt és fehér, hanyagul nyitott inget. Nem tudom, miért, de nyomban éreztem, hogy ez az ember egy úr. Valami baj van vele, elzüllött vagy lebetegedett, de a fejtartása, a komor, nyugodt arca mégis ezt éreztette.

– Én vagyok itt az állomásfőnök – közölte. – Félórája sincs, hogy itt járt egy mozdony... – mondta, és egy lokomotív után nézett, amely a János-hegyi kilátó irányába távozott.

– És mikor jön erre legközelebb? – kérdeztem részvéttel.

– Elég sűrűn közlekedik. Öthavonként. De ha egy félórával előbb jön, akkor addig se kellett volna várnia... – sajnálkozott. Egy pillanatig átvillant az agyamon, hogy a férfi esetleg átszökött a szomszédos zárt osztályról. Próbáltam felmérni a tényleges veszélyességét:

– Hallott ön már valamit Fultonról vagy Galileiről? – kérdeztem.

– Azt hiszem... A mi osztályunkon biztosan nincsenek, de talán a B-pavilonban...

– Nem érti. Ezek feltalálók! Fulton a gőzgépet találta fel, és első útjánál kis híján agyonverték. Galilei a föld vonzásáról... – próbáltam emlékeztetni. Az amúgy is vidám ábrázatú férfi arca még jobban felderült, és félbeszakított.

– Tudom már! Egy kis szakállas alak... Lent van a szigorúan zárt osztályon...

Mindeközben egy fiatalember fehér leplébe burkolózva egy zongoraszéken pörgött a terem közepén. Hirtelen kikukkantott lepedője mögül és udvarias mosollyal rám szólt:

– Részemről, Mr. Chamberlain, részemről... Gandhi vagyok... – és tovább fejte rokkáját, mert nem akart mást enni, csak rokkából fejt házi-fonaltejet, ezért mesterségesen táplálták.

– Hagyja már azt a szerencsétlen széket! – szólt rá a kórterembe belépő főápoló az ülőalkalmatosságot pörgető lepedős őrültre. Gandhi sértődötten válaszolt:

– Már többször közöltem magával, Jagodek – felelte a nyakig becsomagolt ifjú hogy hideg pakolásban megkövetelem a *Priznic of Wales* címet!

Jagodek főápoló legalább két méter magas, és láthatólag könnyedén meghajlítja vagy eltöri az öntött vasat. Ő legalább olyan feltűnő jelenség, valószínűtlen méreteivel és cselédandalító hangjával, mint a pörgő Gandhi.

– Mindenki az étkezdébe! – parancsolt ránk halkan az óriás, és szó nélkül megindultunk a folyosóra. Nem tűnt célszerűnek ujjat húzni vele.

– Hogy van, Anna Emerencia? – köszöntött Jagodek egy szemből érkező elegáns idős hölgyet.

– Óh! – felelte a hölgy egy mély sóhajjal. – Az elmúlt száz évben alig volt okom panaszra... – válaszolta a dáma, majd felém fordult.

– Nevem Anna Emerencia Hontings, örökös *pearné,* az aranygyapjas és térdszalag rendek bizományosa, és mint ilyen, a Fehér Rózsa miatt vérpadra léptem. Elégett hamvaimat szétszórták, de én azóta uzsonna körül nyugtalanul bolyongok...

– Kegyeskedjék az étkezdébe bolyongani – jelentette Jagodek –, az uzsonna készen várja megboldogultságodat...

Az étteremben egy zongorista játszott. Biccentettem. A zongoraművész, aki mint később kiderült, nyolc éve nem beszél, egy néma hangszeren játszott és udvariasan bólintott felém. Van egy húrozatlan zongorája, azon játszik állandóan elmélyülten, és olyan lelkes komolysággal, hogy ritkás hajszálai csak úgy rezegnek, ha belefekszik egy-egy jelentősebb akkordba. A muzsikát csak ő hallja a néma billentyűzetről, aminek oka, hogy egy koncertjén kifütyülték, és azóta méltatlannak tartja az emberiséget arra, hogy mennyei játékát mások is élvezhessék.

– Ez egy hülye, ne is törődjön vele! – szól rám Gandhi. A zongoraművész, aki nyolc éve nem beszélt, hirtelen rosszul lett a

dühtől, és szájon vágta Gandhit, aki szintén rosszul lett, mert tíz éve nem kapott ekkora pofont...

Éjjel a sértett fél eltűnt a szanatóriumból. Kiderült, hogy Gandhi valójában egy ismert betörő, és már többször menekült a rendőrség elől úgy, hogy hamis igazolvánnyal valamelyik elmegyógyintézetben pihent, ahová bűntársa mint rokont vétette fel. Úgy tartotta, hogy az elmegyógyintézet biztonságos hely, ahol ritkán van razzia, és sok jó adat birtokába juthat az ember, amelyek révén előnyös betörésekre nyílik alkalom. A rendőrriporterek a megmondhatói, hogy kiderítetlen rejtély, a bűnesetek nagy százalékában mi módon szivárognak le pontos értesülések a tőke Olimposzáról a bűn Hadészébe. Talán mégis jobb lesz nekem odakint...

1939. december 21., csütörtök

Bemutatták a Zilahy Lajos zseniális Halálos tavaszából készült filmet, Karády Katalin és Jávor Pál (ki más?) főszereplésével. Szerintem kicsit csöpögősre sikerült, és engem Karády erotikája sem ragad meg eléggé, de a nézőknek rettenetesen tetszik. A Polgár Tibor zenéjére írt Ez lesz a vesztünk, mind a kettőnk veszte pedig máris hatalmas sláger, amit hetek óta játszik a rádió. Csak ne félnék annyira attól, hogy ez a dal rólam is szól...

1939. december 30., szombat

Csoda történt: az egyik könyvem megelevenedett! A tavaly írt Az elveszett cirkáló hirtelen valósággá vált. Magdus hallott először az esetről a BBC adásában. Egy derék német kapitány, bizonyos Hans Wilhelm Langsdorff az Admiral Gráf Spee nevű zsebcsatahajón szolgált a spanyol polgárháborúban, majd kinevezték a cirkáló parancsnokává, aztán e hónap tizenharmadikán a hadihajója az uruguayi partokhoz közel megütközött egy három cirkálóból álló brit hajórajjal. A német hajó súlyosan megsérült, ezért a montevideói kikötőbe menekítették. A kapitány időt kért Uruguaytól, hogy kijavíthassa a csatában megsérült hajóját, amire Uruguay negyvennyolc órát adott neki.

Langsdorff azonban javítás helyett a La Plata folyóba süllyesztette hajóját, miután szélnek eresztette a legénységét, hogy ezzel megóvja őket a további harcoktól, majd egy szállodai szobában öngyilkosságot követett el. A németek ezek után bottal üthetik az elveszett cirkálójuk nyomát! De jó is lenne, ha minden német parancsnok ilyen emberséges módon viselkedne. Akkor nem tartana sokáig a háború, és nem lenne sok áldozat. Félek azonban, hogy ilyesmiben teljesen hiába reménykedem...

1940

1940. január 5., péntek

Miután tavaly tavasszal leparancsolták a színpadról Salamon Bélát és a többieket, bezárt a Teréz körúti Színpad. Ősszel aztán a kiváló rendező, Sallay Gyuri vette ki a helyiséget. A Városi Színház Artistaolimpiász című műsorán felbuzdulva novemberben olyan játszóhelyet indított el Kamara Varieté néven, amely politikamentes, a revüt és a kabarét egyesítő műsort ad, Halmai Imre és más tehetséges konferanszok összekötőszövegeivel.

Mivel már alig maradt olyan színész, rendező és szerző, akit még be lehetne vetni, és a színigazgatók is a fajvédő törvények áldozatául estek, így mára a Komédián kívül már csak Békeffy László „fellegvára”, a Pódium Kabaré működik a Gresham-palotában, valamint az új Dunaparti Színpad a Bristol szállóban (amely azonban a Csodabogarak bukása után valószínűleg hamvában holt próbálkozás marad).

Engem is felkértek házi szerzőnek a Kamara Varietébe, így részt vettem a Szakítottam Hacsekkal című „farsangi bolondrevü” létrehozásában, amelynek tegnap volt a premierje. Komlós Vili címadó müsorszámán kívül eljátszották az Idill a bolondházban és az Operaelőadás a bolondokházában című jeleneteket is, amelyek első osztályú reklámot csapnak az idegszanatóriumoknak – bár lassan már az egész ország bolondokházára kezd hasonlítani. Nem csoda hát, hogy a műsorunkban még a zongorista – Fedix – is a feje tetején állva játszott...

1940. február 17., szombat

Egy hete újabb bemutatót tartottak a Kamara Varietében, benne Az étlap című jelenetemmel, amely azzal a szomorú témával tréfál, hogy a háborús állapotok miatt már alig van választék az éttermekben (és persze a boltokban is), így a kedves vendég hiába kérdezi végig a gazdag étlapot, a pincér minduntalan visszatereli a pörkölt-nokedli-uborkasaláta menühöz, mivel mással nem szolgálhat. A színházban egy tűt sem lehetne leejteni az előadásokon, ami az egyéb gondok mellett azért is meglepő, mert odakint farkasordító a hideg: tegnap mérték a Magyarországon valaha mért legalacsonyabb hőmérsékletet, mínusz harmincöt fokot! De még ez sem rettenti vissza a nagyérdeműt, aki röhögni akar ebben az egyre gyászosabb világban, és Komlós Vili, Halmay Imi meg Vértes Tibi mindent meg is tesz, hogy erre bőven legyen alkalmuk...

1940. március 12., kedd

Holnap megint új műsor lesz a Kamara Varietében, benne az én Próbaperemmel. Bent jártam ma a főpróbán, és nagyon tetszett a nyitójelenet, a Mozi a színházban című énekes-táncos filmrevü, amely egyfajta film-szkeccs: a vetítés időnként megszakad, és élőben megy tovább a jelenet a színpadon, hogy végül ismét a vásznon folytatódjék. Még a némafilmek idején Kabos Gyula játszott az egyik első ilyen magyarországi próbálkozásban, a Deésy Alfréd-féle Székelyvér című produkcióban, de ez a műfaj nekem inkább csak érdekes marad, mint szórakoztató...

Mostanában a Japánból sokszor átmegyek délutánonként a Bagatellbe, a Károly körútra, manapság ott pislákol még valami élet. Nagyon megváltoztak a kávéházak, új, „magyar” tulajdonosaik vannak, a potenciális kuncsaftok nagy része pedig vagy már nincs is Pesten, vagy nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy naponta megigyon egy kávét...

1940. március 30., szombat

Azt hiszem, hogy most értettem meg igazán, miért is utálnak minket, zsidókat a többiek. Mert még a jég hátán is megélünk. Ezt most már nem kell szó szerint érteni, mivel végre újra fagypont fölött van a hőmérséklet, de a politikai légkör nem enyhült, sőt. És ebben a reménytelen helyzetben, ami körülöttünk kialakult, akad egy ember (nagybetűvel kéne írnom), dr. Ribáry Géza ügyvéd, aki megalapította a „Száműzöttek Színházát”, ahol újra színpadra léphet Salamon Béla, Rótt Sándor, Keleti László, Peti Sándor, Ascher Oszkár, Gáti József, Palotai Erzsi, Simon Zsuzsa, Vidor Ferike és sok más kitaszított színészóriás, sőt az Operaházból menesztett kitűnő énekesek is, mivel a zenei vezetőnek, Komor Vilinek 40 tagú zenekart és 30 tagú énekkart is sikerült összetoboroznia!

Az OMIKE[60] égisze alatt működő színház igazgatója Bánóczy László, művészeti vezetője Bálint Lajos, főrendezője pedig maga Beregi Oszkár. (Ő volt egyebek mellett az a színész, aki a Vígszínház 1896-os megnyitóján társulatának nevében köszöntötte I. Ferenc Józsefet és a többi vendéget.) Az előadásaikat a Wesselényi utcai Goldmark Teremben tartják, ahol ma többek között az én Elvonókúrámat is színpadra állítják Kellér Dezső kabaré-revüjében, Piros Gyula szerepében Salamon Bélával. Erre talán büszkébb vagyok, mint bármely korábbi premieremre...

1940. április 20., szombat

Ismét jegyesek lettünk. No persze nem újabb nősülésre gondolok, hanem a cukorral, zsírral és hússal lettünk újra jegyesek, mint az első világháború végén voltunk. Pedig a második még alig kezdődött el. Szerencsére Molnár Ferenc már régen megmondta, a kávé nem a cukortól édes, hanem a keveréstől – a cukor csak azért kell hozzá, hogy tudjuk, meddig kell keverni... Átlapoztam a könyvárusoknál mostanában megjelent „ízletes hadiételek” című szakácskönyvet. Hát, mindenkinek jó étvágyat kívánok a finom zabnyákleveshez, az omlós csikóbécsihez és a töltött borjúszívhez!

Tegnapelőtt a Kamara Varietében lement az Ideális feleség című jelenetem. Mintha ebben a témában olyan nagy szakértő lennék... Apropó, nősülés: remélem, hogy a Kormányzó Úr fia

ügyesebben választott, mint én szoktam. Jövő szombaton lesz ugyanis Horthy Pista esküvője Edelsheim-Gyulai Ilonával. Legyen az ő házasságuk boldogabb, mint az enyémek voltak! Az ilyesfajta társasági hírekkel persze jól elvan itthon mindenki, miközben Hitler étvágya nem csillapodik, már elfoglalta Dániát és Norvégiát is, és nem hiszem, hogy abbahagyná. Régi kártyás szabály, hogy nyerésben nem szállunk ki!

1940. április 21., vasárnap

Ma bemutatták Apa betűs kártyajátékát az Erzsébet téri bridzsklubban, amit persze Gyulus intézett el, aki nagy nevet szerzett már magának a bridzsezők körében. Finoman fogalmazok, ha azt mondom, hogy nem aratott kirobbanó sikert ez az új játék. A bridzsesek csak a megszokott szórakozásukba szerelmesek, nem hiszem, hogy bármilyen újdonságra vevők lennének. Ráadásul az egyik főokos rögtön a bemutató elején elmondta, hogy az Amerikában élő bátyja nemrég küldött neki egy egészen hasonló játékot, amit Lexikónak hívnak. Ezzel végképp odalett az ötlet, és a klubtagok már osztottak is a bridzspartihoz...

1940. május 12., vasárnap

Drágább lett az élet: a cigarettára, az égetett szeszekre, és mindenre, amitől egy kicsit még elviselhető az élet, pótadókat vetett ki a kormány. Úgy látszik, kell a pénz puskagolyóra és bombákra. Attól lesz aztán szebb és jobb a világ! Németország már lerohanta a Benelux államokat is, Angliában pedig megbukott a Chamberlain-kormány. Az új miniszterelnök Winston Churchill lett, aki jóval harciasabbnak tűnik, mint az elődje volt. Pesten persze róluk is rögtön megszületett egy vicc:

A kezdő bányászt tanítja egy tapasztalt kollégája a legfontosabb tennivalókra. Elmagyarázza, hogy arra mindig nagyon oda kell figyelni, nehogy valaki lent maradjon munka után a vájatban, épp ezért távozáskor mindig le kell ordítani:

– Nincs ember lent?

Mivel pedig a suhanc elég bamba arccal néz rá, ezért az idősebb vájár megpróbál segíteni neki memorizálni a feladatot:

– Gondolj az angol miniszterelnökre, Chamberlainre. Kiabáld le, hogy „Nincs Chamberlain?”

A fiú másnap reggel munkába menet látja az újságok címlapján az angol miniszterelnök-váltást, aztán lemegy a bányába, majd a munkaidő leteltével leordít:

– Hé! Emberek! Nincs lent valami Churchill?!

1940. május 26., vasárnap

Ma volt a záróforduló az NB I.-ben. Kikaptunk az Újpesttől, mert a bíró elcsalta a meccset, így a Hungária és a Fradi azonos pontszámmal végzett, de mivel a Fradi gólaránya jobb volt, így ők lettek a bajnokok... Szegény Salamon Bélát majdnem megütötte a guta, de szerencsére nem járt úgy, mint a centerhalfunk, Feldmann Gyuszi, aki pár fordulóval ezelőtt, a Fradi elleni, vereséggel végződött rangadón valóban agyvérzést kapott a pályán. Szerencsére már ő is jobban van, így hamarosan újra játszhat.

Én viszont ma voltam utoljára focimeccsen. A bíró nyilvánvaló csalása is elegendő lenne egy ilyen elhatározáshoz, de az antiszemita „szavalókórusok” és az a megfélemlítő légkör, amit az újpestiek ma produkáltak, már-már életveszélyes kezd lenni a futballisták és a nézők számára egyaránt. Ahogy elnéztem Brüll Alfréd és a többi klubvezető végtelenül elkeseredett arcát, ők sem bírják már sokáig ezt a nyomást.

1940. május 30., csütörtök

Lehet, hogy Hitlernek is van szíve? Miután Dunkerque-ig üldözte a szövetséges csapatokat, ott megállt, és hagyta, hogy az angolok kimentsék kelepcébe esett katonáikat a tengerpartról, ahol pedig halomra lövethette volna őket. Az angolok viszont megérik a pénzüket: a velük együtt harcoló franciákat *ohne* zsinór ott hagyták, hogy a németek kényükre-kedvükre elbánjanak velük. Persze sosem

voltak nagy barátok, ahogy ezt már Napóleonnal kapcsolatban megtanulhattam.

Most kevesebb a színpadi munka, így ráérek könyveket írni. Mivel pedig közelít a válóper lezárása, így gyorsan pénzt kell keresnem. Úgy látszik, hogy ez, na meg az Aktedron (amit egyre nehezebb beszereznem) remek doppingszer a munkához, mert talán legjobb könyveimet írtam: a Világvárosi Regényeknek leadott Járőr a Szaharában sem rossz, de az új Nova-regényeim: a Vesztegzár a Grand Hotelben, Az elátkozott part és főleg a Piszkos Fred, a kapitány azt hiszem nagyon sokaknak tetszeni fognak majd...

1940. június 24., hétfő

Miközben én csak ülök a Japánban, és írok meg írok, a németek már Párizst is elfoglalták. Micsoda szerencse, hogy ezt Ady nem érhette meg! Mit érezne most, amikor Szent Mihály útja nem az ősztől, hanem a német páncélosoktól remeg, és a nyögő lombok a Gestapo elől menekülők ziháló légvételét próbálják túllihegni?!

Azt azért el kell ismerni, hogy a németeknek van érzéke a színpadias jelenetekhez. Tegnapelőtt ugyanott, a compiegne-i erdőben, és ugyanabban a vasúti kocsiban íratták alá Franciaországgal a fegyverszüneti egyezményt, amelyben a franciák íratták alá velük az első világháborút lezáró kapitulációt. Bravó! Sőt stílszerűbben: *chapeau!*[61]

De ki fogja őket megállítani? Már csak Anglia van hátra, és Európa teljes egészében a Német Birodalom része lesz. Ha az amerikaiak nem szállnak be, akkor nemsokára egész Európa felett horogkeresztes zászló lengedezik majd. Engem pedig éppen most bíztak meg azzal, hogy a Kamara Varieté Borúra derű című őszi szezonnyitójára írjak valamit. És mi lesz a műsor alcíme? „Optimista revü, számtalan képpel és végtelen kacagással!” Na, ez azért egy kicsit ízléstelen...

1940. augusztus 6., kedd

Meghalt Gyulus felesége, Klári. Már több hónapja feküdt a Park Szanatóriumban, de nem tudtak segíteni rajta. Nagyon sajnálom a bátyámat, aki imádta a nejét, ráadásul most egyedül marad a kis Gyurikával ezekben a nehéz időkben... A bátyám szerint attól lett beteg, hogy egy jósnő azt jövendölte, Gyurika nem éri meg a felnőttkort. Micsoda marhaság! Ilyen erős, izmos kis vasgyúróval nem történhet semmi. Gyulus mindenesetre még megígérte a feleségének, hogy nagyon fog vigyázni a fiukra. Remélem, sikerülni fog neki...[62]

1940. augusztus 31., szombat

Ma este végre megint premierem volt a Komédiában, amelyet immáron Misoga Laci vezet, mert persze Somogyinak is mennie kellett. A Lassan a testtel című bohózatrevüben két jelenetem ment le: az Apja fia, amelybe beleszőttem Müller Pali alakját, akiből kezd nagyon elegem lenni, olyan lekezelően bánik velem és a műveimmel, és a Herkules bonbon, amelyben viszont újfent a potenciagondokkal viccelődöm. (Sajnos az Aktedron kezdeti serkentő hatása a hónapok múlásával most az ellenkezőjébe csapott át...)

Óriási sikere volt a Herkulesnek, de az est szenzációja mégsem ez a jelenet, hanem a zárókép volt, egy bűvészparódia, amit egy Amon Sál nevű művész adott elő. Ez a hatalmas termetű, valószínűtlenül hosszú cipőket viselő artista ugyanis nem volt más, mint Salamon Béla, akit hosszú percekig tartó tapssal ünnepelt a közönség.

Most az utcákon is több mosolygós arcot látni, mivel tegnap Bécsben a német és az olasz külügyminiszter bejelentette, hogy Észak-Erdély (43 ezer km^2 földdel és 2,6 millió lakossal) visszakerül Magyarországhoz. Remélem, hogy ez a jókedv kitart legalább holnapig, amikor a Kamara Varietében egy új jelenetem kerül műsorra, a Helyszíni közvetítés...

1940. szeptember 15., vasárnap

A magyar hadsereg befejezte Észak-Erdély megszállását, Horthy Miklós ünnepélyesen bevonult Kolozsvárra. A filmhíradó szerint a kormányzó végre már nem ült fel röhejes fehér lovára, de ehelyett voltak ott bocskaik és díszmagyarok, darutollak és kakastollak, menyecskék és méltóságos asszonyok, Botond-kocsik és lóhúzta mozsárágyúk, na meg meglepően sok Wehrmacht-egyenruha és horogkeresztes zászló. Közben pedig már több mint egy hete zuhannak a bombák Londonra. De itthon mi még mindig úgy teszünk, mintha minden rendben lenne. *The show must go on!* – ahogy odaát a Temze-parton mondják.

Tegnap újra az én jelenetem lett a műsor címadója a Komédiában, a Légió mindhalálig. De a műsor igazi meglepetését Komlós Vili szolgáltatta, aki immáron az Artista Egyesület tagjaként lépett fel, és mindenkit lenyűgözve valódi artista erényeket csillogtatott: egy térdére ültetett bábuval pótolta Hacseket, és úgy adta elő a jelenetet, mint egy igazi hasbeszélőművész. (Persze Herczeg Jenő hangja valójában egy gramofonról szólt a függöny mögül, de ez a produkció értékéből mit sem vont le.)

A Kamara Varietében már próbálják a legújabb művemet. Korábban többször elővettem egykori ügynöki tapasztalataimat, de női ügynökről eddig még nem írtam, de most erre is elszántam magam: azt hiszem, a Miss könyvügynök című tréfám ily' módon valódi „hiánypótló" alkotás.

1940. október 10., csütörtök

A múlt hónap végén Németország, Olaszország és Japán aláírta a háromhatalmi egyezményt. Minket meg szépen kihagytak belőle. Akkor velünk most mi lesz?! Nyugaton a németek már mindent letaroltak, keleten az oroszok teszik ugyanezt. Sokan nem bírják a bizonytalanságot, és menekülnek, ameddig lehet. Most Bartók Béla is kivándorol Amerikába, pedig nála „magyarabb" szívű ember valószínűleg még sosem született. Tegnapelőtt tartotta a búcsúkoncertjét.

Én változatlanul az írásba temetkezem. Megint leadtam három könyvet a Novának: a Tigrisvér Gibson Lavery néven, A három testőr Afrikában és A 14 karátos autó pedig P. Howard néven kerül

forgalomba. Ezek szerintem bármelyik francia vagy angol ponyvával felveszik a versenyt, sőt talán jobbak is azoknál, mert igyekeztem annyi humort beléjük oltani, amennyit még ki tudok csavarni amúgy igencsak elkeseredett lelkemből.

Szerencsére Müllereket nem zavarja a lapokban megjelenő sok becsmérlő kritika, amelyek legtöbbje olyan, mint Márai Sándoré, aki idén már két negatív hangú cikket is írt a ponyváról,[63] melyekben azonban elismerte, hogy ő sosem olvas ilyeneket, sőt azt is, hogy „jó irodalmat csak a ponyva álarcában lehet hatékonyan a tömegek közé csempészni.”. Hát én folytatom a csempészést, ameddig még hagyják: jövő héten újabb bemutató a Komédiában, és megint az én bohózatomat választották a műsor címadójának. A címválasztás pedig ez egyszer igazi telitalálat. Ez ugyanis a bohózatom címe: Telitalálat!

1940. október 26., szombat

Ma kimondták a válást Magdával. Amíg kint vártam a folyosón a tárgyalás előtt, nézegettem a többi hajótöröttet. Velem szemben két megkeseredett nő beszélgetett. Egy vastámlájú pádon ültek a folyosón fáradtan, egész életükkel, szenvedésektől bágyadtan, sorsuk közösségében, két asszony, akik méltónak ítélték így, első látásra a másik vesszőfutását sajátjukhoz viszonyítva. Mindegyik jó becslő volt, mindegyik túl azon, hogy higgyen a boldogságban, és egyik sem volt még igazán boldog soha: mindkettő megméretett, és szomorúnak találtatott. Én is szóba elegyedtem egy, a következő tárgyalásra beidézett elegáns hölggyel, aki a két sorstársával ellentétben jó kedéllyel érkezett. Látta rajtam, hogy zaklatott vagyok, mert egyik cigarettáról gyújtottam a másikra. Kérdésére elmondtam neki, hogy én is éppen válók.

– Hát az semmi, ne idegeskedjen. A felesége ügyvédje majd feláll, és elmondja, hogy „Ügyfelem, Stein Manóné, született Grühn Izabella nevében tisztelettel kérem az ügyfelem és Stein Manó között fennálló házassági életközösséget a feleséget hűtlenül elhagyó férj hibájából az 1894. évi XLI. törvénycikk 77.

paragrafusának A) pontja alapján felbontani, illetőleg megszüntetni szíveskedjék...”, és a bíró szíveskedik. Ennyi az egész.

– Bravó! Nagyságos asszony jogot tanult? – kérdeztem a hölgyet.

– Egy kis praxisom van.

– Ügyvédnél volt? – érdeklődtem tovább.

– Speciel ügyvédnél nem. Voltam könyvelőnél, voltam részletügynöknél, és most egy halkereskedőnél vagyok. Harmadszor válok ugyanis... – magyarázta.

Nem is volt különösebb gond a tárgyaláson, mert elismertem a vétkemet, Magdi pedig nem támasztott feltételeket. Szerintem amikor valaki megnehezíti a válást, az semmi más, mint kétségbeesett szerelmi bosszú, belőle pedig már régen kihalt a szerelem. Volt azért egy kis összezördülésünk a tárgyalóteremben a(z ex) feleségem ügyvédnőjével. A vastag szemüveges, szikár, tanárnőre emlékeztető asszony folyamatosan dobálózott a latin kifejezésekkel, mint az *Audiatur et altere pars,*[64] de aztán kissé belebonyolódott az egyik körmondatába, amire rögtön lecsaptam, és helyesbítettem, amin ő igencsak felhúzta magát.

– Nem illik egy hölgyet kijavítani, még ha azt is mondja, hogy a római jogot Verbőczy írta – oktatott ki sértő hangon.

– Kérem! Nem fogunk összeveszni rajta. Ha parancsolja, a római jogot Molnár Ferenc írta, és Kálmán Imre szerezte a zenéjét! – válaszoltam, és úgy éreztem, ezzel elégtételt vettem az egész megalázó komédiáért.

1940. november 3., vasárnap

Ma újabb OMIKE-előadás lesz a Goldmark-teremben. írtam egy jelenetet Megyek a ruha után címmel. És attól tartok, hogy hamarosan tényleg megyünk a ruhánk után...

A héten bekövetkezett az is, amire sosem gondoltam volna, tudniillik hogy Voltaire, Rousseau és Montesquieu hazájában is ugyanolyan törvényt vezetnek be a zsidók ellen, mint itt, Magyarországon. Francia zsidótörvény? *Liberté, égalité, fraternité? Rien ne va plus!*

1940. november 21., csütörtök

Magyarország csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez. Összeért, ami összetartozik...

Ami viszont sokkal jobb hír: egy hét múlva nyit a Madách Színház, Károlyi István gróf magánszínháza. De irigylem, hogy manapság még van annyi pénze, hogy ezt könnyedén megteheti, és annyi optimizmusa, hogy meg is teszi!

1940. december 18., szerda

A Komédiában valamiért még mindig hagynak minket bohóckodni. A Ne gyerekeskedjünk című zenés bohózatrevü tizenöt képét a régi nagy csapattal együtt írtuk: Nádasi és Görög Laci, Halász Rudi és jómagam. A mai bemutatóra azonban nem mentem el. A kedélyállapotom mélypontra zuhant, és nem bírom már az emberek nevetését sem hallgatni. Már nem olvasom el reggel az újságokat se, mert annyira deprimálnak, hogy nem tudok írni tőlük. Talán megint be kellene vonuljak pár napra a szanatóriumba...

1940. december 30., hétfő

Napokon át fogalmaztam egy levelet, amit Magdussal vagy háromszor átírtunk, de végül is nem küldtem el Müllereknek. Pali érzékeny ember, és most a foga is fáj. Pedig ma már az a helyzet, hogy közvetlenül a kifutó és a szomszéd tejes után is előbb a könyvkötész jön a sorban, mint én, aki e pillanatban a Nova legnépszerűbb regénysorozatának szerzője vagyok. Torkig vagyok Pali érthetetlen udvariatlanságaival, basáskodásával, szavamba vágásával, leintésével és ahogy velem szemben lakonikusan intézkedik. Havi nyolcszáz fixumért szorgalmasan körmölök, és ő a regényeket haszonélvezetben bérli...

Már Howardot is szívből megutáltam, mert becsapott, piszokul kijátszott, visszaélt a szeretetemmel, nem viszonozta sok száz álmatlan éjszakámat, amikor tizenöt pengőnek igazán örülve, halálra doppingolva dolgoztam hajnalig, talán éveket ölve bele az életemből. Ez a Howard pedig kibírta, hogy Az előretolt helyőrség legjobb

részeiből Müller negyvenkét oldalt kihúzzon, mert „ezeknek az olvasóknak nem kell a humor, csak épp egy kicsi”, kibírta A fehér folt háromszor huszonöt oldalas húzását is, ugyanezen elv alapján, és A szőke ciklonra erőltetett afrikai véget...

Pali azt mondta, hogy a mesét kifogásolta, nem a humort. Ebből annyi igaz, hogy a mesét is hevesen kifogásolta. Azt, amit úgy írtam meg negyvenöt oldalas rátákban fél délután alatt, hogy minden regényem konstrukciójáért külön elismerés jár, amit a vele legalább is egyenrangú, hivatott műbírálóktól meg is kaptam, legyen az Schöpflin, Bálint Aladár vagy Heltai Jenő. Ami pedig a humort illeti: „Rejtőkém! Rámenni a kalandos részre, humort csak éppen itt-ott!” – mondta Pali A szőke ciklon kapcsán. De „Rejtőkém” tudja, hogy nincs szabály! Viszont vannak emberek, akiknek kapcsolatuk van a közönséggel, és ezek jókedvükben olyanokat írnak, ami elfogy. Nagyon kevés az ilyen ember. Én viszont éppen ilyen vagyok!

Mindezek tetejébe Müller úrfi állandóan olvasói leveleket szór elém: egy franciatanár a francia szavak helyesírását kritizálta, egy zoológus állattani tévedéseimre hívja fel a kiadó figyelmét, egy trópusi betegségekkel foglalkozó orvos pedig azon értetlenkedik, miért mindig kiütéses tífuszban pusztulnak el hőseim, amikor a malária, a sárgaláz és a álomkór sokkal gyakoribb megbetegedések a meleg égövben. Meg is írtam Müllernek, hogy ha nem tetszik, amit csinálok, akkor forduljon a konkurenciához: „Charles Lorre címe: Nagy Károly, Révai u. 8. Telefonja van.”[65] Nekem azonban mégiscsak az egyik legbiztosabb bevételi forrásom a Nova. Ha ők nem lennének, akkor a két asszonytartás kifizetése után semmim se maradna a hónap végére, így majd hülye leszek Karcsinak átadni ezt a lehetőséget. Ráadásul azt is el kell ismernem, hogy a Nova módot adott rá, hogy megtanuljam, mit is lehet csinálni egy darab papírból. Így hát most, hogy lehiggadtam, inkább összetépem a levelet, és csak magamban fortyogok tovább...

1941

1941. január 15., szerda

Mától bevezetik a liszt- és kenyérjegyet is. Mostantól fejenként csak havi két kiló liszt és napi huszonöt deka kenyér jár nekünk. Olvastam, hogy amikor 1789 júliusában a tömeg a versailles-i palota előtt tüntetett, Mária Antoinette érdeklődött, hogy mi bajuk lehet az embereknek, mire felvilágosították, a nép azt nehezményezi, hogy nincsen kenyere. Erre a királyné megkérdezte:

– Ha nincs kenyerük, miért nem esznek kalácsot?!

Hát, majd legföljebb mi is kalácsot eszünk... Az egyik újságban – valószínűleg azért, hogy kedvet csináljanak a dologhoz – a közellátásra készült péksütemények kiállításáról tettek be egy képet, rajta felirattal: „Minden zsiradék, tej és tojás nélkül készült péksütemények.” Csak azért imádkozom, hogy sose tudjam meg, hogy akkor mi a fene lehet bennük!

Erről egy Heltai Jenő-történet jut az eszembe, aki még a nagy gazdasági válság idején egyszer egy asztaltársaságban így merengett az eléje tett dupla eszpresszó felett, miután belekortyolt:

– Ennek a kávénak van egy nagy előnye, egy nagy hátránya és egy nagy rejtélye. Az előnye az, hogy nincs benne cikória. A hátránya az, hogy nincs benne kávé. A rejtélye pedig az, hogy akkor vajon mi a franctól fekete?!

1941. február 10., hétfő

Királyhegyi Pali mindenki általános meglepetésére Angliából is hazajött, egy bizonyos Mauddal kapcsolatos szerelmi bánata és vízuma lejárta miatt. Mindenki teljesen hülyének nézte, de elmesélte, hogy egyáltalán nem bánja a dolgot, mert a németek az elutazása utáni napon lebombázták azt a házat, amelyben eddig lakott, és mindenki meghalt, így valószínűleg ő is odaveszett volna, ha marad. Ehhez képest már csak jól járhat...

Stílusosan a Teréz körúti Britannia Hotelbe költözött, a II. emeletre. Tegnap a Japánban írtam szorgalmasan, amikor beállított. Lassan éppen menni készültem a POGE-ba, hogy mint minden este, elrulettezzem ami a zsebemben van, de elvitt magával a szállodába, és kivett nekem is egy szobát, mondván, nyúzottnak nézek ki. Két ingem mindig nálam van, ezekkel beköltöztem, más bútorom nem volt. Mindig nehezen alszom el, hiszen azért eszem marékszámra az Aktedronokat, hogy ne legyek álmos, de ezúttal valóban rendkívül fáradt voltam, és nagy nehezen elaludtam. Talán öt perce, ha alhattam, amikor azt álmodtam, hogy valaki tiszta erőből veri az ajtómat. Felébredtem, és kiderült, hogy nem álmodom, Palika püföli elkeseredetten az ajtót. Szerencsére mostanában megszoktam, hogy ruhában, kabátban és cipőben alszom, csak a kalapomat dobom le, így viszonylag decens külsővel nyithattam neki ajtót.

– Bocsáss meg, Jenőkém, de elfelejtettem szappant adni neked. Csak most jutott eszembe, úgyhogy lehoztam! – mondta, és a kezembe nyomott egy illatos szappant, majd elsietett. Én még percekig álltam az ajtóban, és nem tudtam eldönteni, hogy ez a folyton viccelődő emberke csak meg akart tréfálni, avagy komolyan gondolta a dolgot.

Amikor a reggelinél számon kértem rajta az ébresztőt, jót nevetett rajtam, és elmesélte, hogy miként tréfálta meg őt egyszer Lukács Pista, akivel nagyon jóban voltak, mivel mindketten Gombaszögi Ella társaságába jártak. Egyszer hajnali ötkor valaki felhívta Palit, aki nem mutatkozott be, de jellegzetes, furcsa, rekedt hangjáról felismerte benne Az Est angyalian kövér bűnügyi riporterét, Lukácsot.

– 185-432 beszél? – kérdezte a hang.

– Az – válaszolta Pali álmosan.

– Királyhegyi Pál lakása?

– Igen.
– Hársfa utca 40.?
– Úgy van.
– Személyesen Királyhegyi úr van a telefonnál?
– Igen.
– Téves – mondta a hang, és letette a kagylót...

1941. március 23., vasárnap

A kávéházakban mindig csoda dolgok történnek. Például két vendég csendesen beszélget. A fekete bajuszos, aki rózsaszín nyakkendőjét azelőtt egy kalap vagy selyemruha szalagjaként hordhatta, félszemét laposra húzza, és komoran így szól:

– Warinsnak estére meg kell halni!

– Rendben van – feleli a másik. Ez kék csíkos inget visel, egyetlen mogyoró nagyságú kávéfolttal a jobb oldalán. A kávéfolt kicsiny, csaknem divatos.

– Warins halála csak egy jól irányzott szúrás dolga.

– És a pisztoly, az kutya?

– Nem kutya, de hangfogó kell rá. Ez bonyolulttá teszi az ügyet. Maradjunk csak egy pompás, jól irányzott tőrdöfésnél.

A pincér, aki hallotta őket, már menne, hogy intézkedjék, de térdei olyan sűrű tremolóban rezegnek, hogy erőt kell merítenie. És amíg merít, addig a két gyilkos tovább beszél.

– Hát legyen tőr! Esetleg görbe késsel a fejét levágni. Mi?... Nem rossz. De akkor délután kell Warinst megölni, mielőtt Maud megérkezik. Lehet, hogy itt mégis pisztoly lesz az igazi.

– És hová lehet elrejteni az áldozatot?

– Ez igaz! Hiába töröm a fejemet dél óta, nem jut eszembe alkalmas hely Warins teteme számára.

– Ha most megbeszéljük, akkor én levágom, mint a pinty...

Az ideges pincér erre már a tükrös pénztárban ülő, ősz tulajdonoshoz siet.

– Két vendég... ott... a pálmánál... arról beszélt... hogy meg kell ölni valami Warins-t...

A tulajdonos tűnődve szipákol kurta pipájából.

– Nem rossz – mondja azután. – Így nincs semmi zavar, amikor Maud megérkezik. De hová rejtik a tetemet?

A pincér hátralép. És csuklik.

– Nem értem... Önnek ebben része van?

– De mennyire. Harmincöt százalék. Azonban, ha még csak Warins problémájánál tartanak, akkor maga is benne van, mert abból ma már nem lesz regény, és felíratják a két kávét.

– Hát regény?... Szóval, regényt írnak?

– Természetesen.

– De az a bajuszos kifejezetten azt mondta, hogy este levág valakit!

– A kiadót. Jegyezze meg, hogy este mindig levágnak valakit. Vagy engem, vagy a kiadót. Engem sűrűbben. És mivel ebbe a kávéházba csupa kalandregényíró jár, így én több gyilkosságnak vagyok az áldozata, mint a Scotland Yard kimutatásaiban szereplő összes gyanús tetem...

A fenti beszélgetés persze nem a Japán Kávéházban zajlik (bár akár ott is megtörténhetne), hanem A detektív, a cowboy és a légió című kisregényemben, amely most jelent meg a Színházi Magazin húsvéti mellékleteként. ..

1941. április 13., vasárnap

Teleki Pál öngyilkos lett. (Nem a múlt heti kölni, gyászos emlékű, 7:0-ra elvesztett, német-magyar futballmeccs miatt, pedig az is éppen elegendő ok lett volna egy ilyen tragikus tettre.) A miniszterelnök tavaly decemberben „örökbarátsági” szerződést kötött Jugoszláviával, de az ottani katonai puccs után a németek deklarálták igényüket arra, hogy csapataik Magyarországon haladhassanak át az ország elfoglalására. Anglia erre bejelentette, hogy Jugoszlávia megtámadása esetén azonnali hadüzenetre számíthatunk a részükről. Ezt a nyomást Teleki nem bírta elviselni, holtan találták a Sándor-palotában lévő lakosztályában. Főbe lőtte magát, egy búcsúlevelet hagyva, amit a kormányzónak címzett. (Ki mással is levelezhetne egy halott miniszterelnök?!)

Persze, egy írónak ilyenkor elszabadul a képzelete. Olyan jól jött ez az öngyilkosság a németeknek, hogyha mindez egy

regényben történne, akkor egy csinos kémnő vagy az egyik lepénzelt testőr lőné főbe a miniszterelnököt, búcsúlevet pedig akár én is egész csinosát tudnék írni bárki nevében. De ez persze csak írói fantázia, semmi egyéb. A valóság ezzel szemben az, hogy a Luftwaffe már bombázza Belgrádot, ahol tízezrek halnak meg, és a magyar csapatok végül is bemasíroztak Jugoszláviába, miközben a Wehrmacht már megtámadta Görögországot is...

1941. június 26., csütörtök

Hitlernek tényleg elgurult a gyógyszere. Megtámadta Szovjetuniót. Úgy látszik, mostanában az lett a divat, hogy az államok először barátsági, együttműködési és még ki tudja, milyen hangzatos elnevezésű szerződéseket kötnek, aztán a nagy barátkozásban egymásnak ugrasztják a hadseregeiket. És most már nálunk is komoly a baj. Eddig csak a határainkon túl hullottak a bombák, ám ma kora délután már a kassai repteret bombázta három szovjet repülő, de eltalálták a Postapalotát, a tüzérlaktanyát és néhány lakóházat is, sőt egy Budapestre induló vonatszerelvényre is tüzet nyitottak.

Innen már nincs visszaút: a kormányzó és az új miniszterelnök, Bárdossy csak arra várt, hogy végre hadat üzenhessen a Szovjetuniónak (amit egyébként nem volt merszük kimondani, csak a „hadi állapot beálltát” jelentették be ma a rádióban). Ezeknél a Várban nincsen térkép? Miért nem nézik meg, hogy mekkorák vagyunk mi, és mekkora az orosz? Majd elgyalogolunk Vlagyivosztokig, elfoglalva közben a fél világot? Ezzel a hadsereggel, amink van?

És mit ír minderről az MTI friss híre? „A magyar ellenforradalom hős és dicsőséges vezérének, rajongással szeretett kormányzónknak, a nemzeti hadsereg megteremtőjének elhatározását nagy lelki fellélegzéssel fogadja az egész magyar nép. A bolsevizmus réme ismét vicsorgatja fogát, s velünk, magyarokkal, mint a múltban, ma is szembe találja magát.”

Ezek szerint én tényleg nem vagyok az „egész magyar nép” része, mert az én lelkem kicsit sem lélegzett fel ettől a hadüzenettől. Sőt. Egyre több embert hívnak be katonának, én is bármikorra

várhatom a behívómat, pedig kicsit sem gondolom, hogy én lennék a legalkalmasabb az elsők között besétálni Vlagyivosztok főutcájára, amihez pedig még a muszkáknak is lesz pár szavuk, felteszem...

1941. július 21., hétfő

Néhány nappal ezelőtt az Aurora kiadónál megjelent egy új könyvem, Piszkos Fred közbelép Fülig Jimmy őszinte sajnálatára címmel. Azt hittem, hogy egy nagy tapasztalatú csapattal szerződtem, mivel lényegében a Túrán Könyv- és Lapterjesztő Vállalat fiókjáról van szó, de mélységesen csalódnom kellett a kiadvány silány minősége miatt. A Novánál megszokhattam, hogy a tervezési és nyomdai munkáknál is figyelembe veszik az észrevételeimet, és gyakran elláttam a Hajós utcai nyomda vezetőjét utasításokkal, aminek Radó Pista ugyan nem mindig örült, de azért igyekezett eleget tenni a kéréseimnek. Itt viszont nem engedtek beleszólni semmibe, aminek meg is lett az eredménye.

Először írtam nekik egy tizenkét oldalas levelet, de végül is nem küldtem el nekik, inkább azt javasoltam, hogy tisztázzuk a dolgot, és a *clara pacta, bon amid*[66] jegyében megegyezést ajánlottam nekik. Sajnos, jelenleg nem áll módomban komolyabban megsértődni, mert a két asszonytartás és önmagam üzemeltetése szinte már a lehetetlen határát súrolja – főként most, amikor színpadi felkérést már nem kapok, ezért megállapodtam a kiadóval, hogy két hónapon belül leadom most készülő könyvemet, A három testőr Afrikában folytatását, a Parancs az parancs-ot[67], amit ők a legközelebb megjelenő füzetük végén már el is kezdenek beharangozni.[68]

1941. augusztus 30., szombat

A németek már körülzárták Leningrádot is. Most aztán kiderül, hogy Hitler tényleg jobb hadvezér-e, mint Napóleon volt, vagy neki is meglesz a maga Berezinája. Annyi már bizonyos, hogy az ő katonáinak egyenruháján legalább nem ónból készültek a gombok.[69] Közben július óta Magyarországról „idegenrendészeti eljárásként”

Galíciába telepítik ki azokat a zsidókat, akik nem magyar állampolgárok. Egyesek szerint ezeknek a deportáltaknak a nagy része a fáradtságtól és az éhségtől elpusztul, mások pedig kiütéses tífuszt kapnak az áldatlan higiénés állapotok miatt. De a legtöbb pesti zsidó most is azt mondja, hogy a pápa meg a svéd király sosem engednének ilyesmit, különben sincs elég ember, vonat meg mozdony ennyire felesleges célokra. Pedig könnyen lehet, hogy nemsokára mi is csak egy „idegenrendészeti probléma” leszünk...

Ilyen hangulatban persze nincs kedvem humoros írásokra. A Novának most leadott két könyvem, a Nincs kegyelem és A csontbrigád már a címében is kifejezi morózus állapotomat. Az utóbbihoz ugyan a *bagne-okról,* a francia kényszermunkatáborokról hallottak-olvasottak adták az ihletet, de akár a galíciai internálótáborokról is szólhatna, mert a pokol mindenütt egyformán pokoli...

1941. szeptember 18., csütörtök

Ma új törzshelyemen, a Bagatell kirakatában ültem, és szinte félálomban merengtem a világ dolgain. Egyszer csak egy régi ismerős arca derengett fel előttem, talán álmomban, talán a valóságban. Orosz Vilma sétált arra, egy tizennyolc éves-forma lány társaságában, aki annyira hasonlított rá, hogy valószínűleg a lánya lehetett.

Ahogy az ablakból láttam közeledni a gyönyörű, karcsú, friss arcú, mosolygó kisasszonyt, belegondoltam, hogy milyen más volna most minden, ha nekem is lenne egy ilyen szép nagy lányom. Az élet, tudj’ isten, miért, de érdemesebbnek látszana a szenvedésre. Mert könnyebb az egész, ha van egy gyerek. Nem megoldás, csak középút. De egészen kitűnő középút. Kár, hogy nincs!

Milyen boldogan itthon maradtam volna, ha Vilma nekem hoz gyermeket a világra. Milyen szívesen mértem volna a legnagyobb gonddal a fürdővizét, és mennyire nem jutott volna az eszembe, hogy az ember miért nem csavaroghat esőben éjjel az utcán, ha kedve van?! De hát a sors nem ezt akarta, hanem azt, hogy Vilma

egy másik férfi mellett legyen áldott, egy másik férfitól legyen gyereke, és ne tőlem. *Tant pis!*[70]

1941. október 1., szerda

Moszkvában értekezletet tartanak Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok részvételével. Ki tudnak még valamit találni Hitler megállítására? Szerintem sajnos sokfelé fogják még énekelni a német katonák az *Alté Kameradent,* ahogy most Pesten is teszik, amikor átutazóban a front felé teherautóikon a Körúton zötykölődnek... Nálunk pedig egy korszak ért ma véget: Babits Mihály halálát követően megszűnt a Nyugat. Helyébe talán a Magyar Csillag lép, amelyet Illyés Gyula szerkeszt. De az már egy másik kávéház – ahová én nem járok. A sok borzalom között azért kapok egy jó hírt is: az egyik könyvem megjelent svéd fordításban, A légiós menyasszonya: Legionárs brud. Kár, hogy egy szót sem tudok svédül, mert igazán érdekelne, hogyan fordították le a szófordulataimat a vikingek nyelvére!

1941. október 12., vasárnap

Néhány napig bíztunk benne, hogy a hír nem igaz, de most már nincs kétely, mivel a nevelt lánya, Surányi Gabi is megerősítette: drága barátom, Kabos Gyula hatodikén New Yorkban meghalt. Hiába hajózott hát át az Újvilágba, a végzet nem hagyta megszökni...

Visszaemlékszem hajnali sétáinkra, amikor beszámolt fiatalkori bokszélményeiről; öccséről, aki eltűnt az első világháborúban; édesapjáról, akit karonfogva kísért le nap mint nap a borbélyhoz, aztán a Hunyadi térre, ahol a papa délutánonként egy pádon szeretett üldögélni, és nézni a piac forgatagát. Előttem van, ahogyan szomorúan meséli Márkusz öccse halálát; beletörődéssel vegyes keserűséggel számol be arról, hogyan ment tönkre egy életre az Operettszínház igazgatása idején felvett tizenötezer pengős hitel miatt; és arról, milyen önvád tépte, amikor egy motoros halálra gázolta a Fényes Cirkuszba tartó édesapját, akit ő helyezett el ott

nem sokkal korábban jegyszedőként, hogy ne unatkozzon. És persze sosem felejtem el azokat a beszélgetéseinket sem, amikor színdarabötletek és filmjelenetek gegjei, zsidó viccek és zseniálisnak hitt poénok repkedtek közöttünk, hogy aztán megvalósuljanak, vagy mindörökre elmerüljenek a Duna szürke habjai közt.

Elhatároztam, hogy most készülő könyvemet, az Ezen egy éjszakát[71] Gyulának ajánlom. Már meg is írtam hozzá az Előszót: „írjam le, hogy ki volt? Hogy kik voltak ők az asztalánál, a rajongók és a tisztelők? Valamennyien különbek nálam, jobb életűek és finomabb urak, kik több okkal és több joggal (mélységesebb szomorúsággal) küldhetnék drót nélküli búbánatukat oda, ahol most bizonyára Napóleont, Apponyit, Galileit, Marton doktort, Nézse Feketét, Beöthyt, Móra Ferencet, esetleg magát Washingtont szórakoztatja, sőt bizonyára Márton Miskát sem nélkülözi, hiszen ő már e földön valóságos angyal volt, bár ez nem tűnt fel róla senkinek, hátrányos külleme miatt. Oda került, ahol a szellemek és tündérek jelmezei, az Óperenciás, mesebeli díszletek minden tőke nélkül, mint szürke valóság, rendelkezésére állanak, és a tragikomikus figurát, aki meseországban éli a valóságot, végre eljátszhatta. Ne haragudjon, ha ez a szereplése nem illeszkedett stílszerűen sikerei közé: senki nem nevetett. Kívánom Önnek, Gyula bátyám, hogy nyugodjon békében. De mikor megy ez a kívánságom teljesülésbe?!”

1941. november 1., szombat

Ma halottak napja van, és én még mindig Gyula elvesztésén rágódom. Egy ember szíve egyik pillanatban még ver, azután megáll... Az én egészségi állapotom is elég siralmas, hiszen mindent megtettem, hogy így legyen. Ha belenézek a tükörbe, elkeserítő kép fogad. A sovány, beteges arcon valami halálos közöny és tompaság ül. Szemem egykedvű, szürke nyugalommal bámul a semmibe. Nem az elmebaj kifejezéstelensége ez, hanem egy olyan ember gépies megnyilvánulása, aki megszokta, hogy sehol sincs jelen, arccal a múltja felé fordulva menetel az események között, anélkül, hogy tudomást venne arról, amit tesz, anélkül, hogy mást tenne, mint ami

beidegződött cselekvésként, tehát szinte öntudatlanul is elvégezheti...

Mivel mástól nem remélhetem, hogy megteszi helyettem, megírtam már saját nekrológomat is, Sír (a) felirat címmel:

Ki itt nyugtalankodik csendesen,
író volt és elköltözött az élők sorába.
Halt harminchat évig, élt néhány napot,
S ha gondolkozott, csak álmodott
Néhány lapot.
S mikor kinevették: Azt hitte, hogy kacagtatott.
Most itt fekszik e nehéz Temetői hant alatt,
Zöld koponyáján kiüt a csíra
És azt álmodja, hogy él. Szegény.
Béke hangjaira!

1941. november 9., vasárnap

Miközben állandóan a halálon jár az eszem, majdnem elütött a villamos. Ott álltam a járdaszigeten, és szokásos idegességemben a járda szélén billegtem, miközben vártam a hatost. Egyszer csak valaki elkapta a kabátom ujját, és visszarántott onnan, mert berobogott a megállóba a tuja – de nem a megszokott irányból, hanem ellenkezőleg. Hiába van a kocsi fehér fatáblákba beöltöztetve, rajta öles betűkkel felfestett „Jobbra hajts, óvatosan közlekedj!” felirattal, ha reflexszerűen a másik irányba nézek...

Úgy érzem, a végzet egyre közelít hozzám, a besorozásomat sem lehet örökké megúszni, már nem is követem a friss híreket. Épp ezért nem értesültem arról, hogy mától bevezetik a jobboldali közlekedést a budapesti villamosviszonylatokon éppúgy, mint az automobiloknál. Mindenki tekergeti a fejét az utcákon, mert nem tudja, merről jön valami. Nálunk már csak így megy ez a történelemben is: balról jönnek a németek, jobbról az oroszok, de senki sem tudja, mikor...

1941. november 27., csütörtök

Egy nemrég alakult kiadónál, a Csillagnál megjelent legújabb könyvem, Az ellopott futár. A borítót Vogel Eric rajzolta, aki már a Világvárosinál is tervezte pár kötetemet. Ő korábban a Színházi Élet grafikusa volt, de díszlet- és jelmeztervezőként is roppant tehetséges, ahogy régebben volt szerencsém jó néhányszor megtapasztalni. Ragaszkodtam hozzá, hogy ezúttal a P. Howard alatt szerepeljen a „Rejtő Jenő” is, ismerjék meg az olvasók a saját (felvett) nevemet. Ha már akkora magyar ma mindenki, akkor legyenek tisztában azzal, hogy a kedvenc írójuk is magyar, nem egy külföldi!

Közben lassan elkészülök az Ezen egy éjszakával is. Próbálok benne vicces lenni, de ez már egyre nehezebben megy. Azért sikerült egy egész jó kis tréfát kierőltetnem magamból, A sorsjegy címmel, amely betétként szerepel ebben a könyvben. Az exapósomról már régebben írtam egy jelenetet, gondoltam, ne maradjon ki az anyósom se:

– Hogy van, hogy van?

– Képzelje, tegnapelőtt kihúzták a sorsjegyem, és nyertem tízezer pengőt.

– Ne mondja! Ne mondja! Mesélje, Guzmics!

– A feleségem boldog! Az anyósom az örömtől súlyos beteg lett. Két napja önkívületben fekszik.

– Nagyszerű! Azonnal telefonálok haza! Én is nyertem tízezer pengőt!

– Hiszen magának nincs is sorsjegye!

– De anyósom van!

1941. december 13., szombat

Ha valakinek eddig még kétségei lettek volna, hogy ez már világháború, akkor most már nem lehet: egy hete a japánok megtámadták az Egyesült Államok csendes-óceáni hadiflottáját Pearl Harbornál, amire Amerika hadat üzent Japánnak, amire válaszul Németország és Olaszország hadat üzen az Egyesült Államoknak. Kontra, rekontra, szubkontra!

És mi a Fedák Sári? Ma Magyarország is hadat üzent az Amerikai Egyesült Államoknak! Ha a németektől és a japánoktól nem

is, de tőlünk aztán kegyetlenül megijedhettek odaát. A rádió szerint a hadüzenetet Bárdossy László miniszterelnök közölte a budapesti amerikai nagykövettel. Manapság az élet írja a bohózatokat, nincs szükség ránk, szerzőkre, de azért Kellér Dezső a kávéházban előadta nekünk, hogyan képzelte el magában ezt a jelenetet. Szerinte így történhetett:

– Magyarország ugye köztársaság? – kérdi a nagykövet.
– Nem uram, királyság – válaszol Bárdossy.
– Akkor van királyuk?
– Nincs, tengernagyunk van.
– Akkor van flottájuk?
– Nincs, mivel nincs tengerünk.
– Van valami követelésük?
– Igen.
– Amerikával szemben?
– Nem.
– Angliával szemben?
– Nem.
– Oroszországgal szemben?
– Nem.
– Hát akkor kivel szemben vannak követeléseik?
– Romániával szemben.
– Akkor Romániának is hadat fognak üzenni?
– Nem, uram. Szövetségesek vagyunk!

Szerencsére Roosevelt elnöknek is van humorérzéke, így nem vette tudomásul a magyar hadüzenetet, mivel szerinte az német nyomásra született. És ki szerint nem?!

1941. december 22., hétfő

Nem nekem van üldözési mániám, hanem tényleg üldöznek bennünket. Az első letartóztatások után egy hete egy második adag filmest is elvitt a rendőrség, köztük Karcsi barátomat, amint azt a Magyar Film mai lapszámában is megírta: „Hétfőn, december 15-én ismét néhány szakmabelit állítottak elő a főkapitányság bűnügyi osztályára. Nóti Károly filmírót, Schmolka János filmügynököt, Ungár Sándornét, a FOX filmvállalat volt tisztségviselőjét, Matzner Károlyt,

a FOX Film Rt. budapesti fiókjának volt igazgatóját és Verő Andort, az Atelier Film Rt. társtulajdonosát hallgatták ki. Kihallgatásuk után valamennyiüket internálási javaslattal kísérték át a toloncházba. A toloncházban lévő rendőri bíróság rögtön megtartotta a tárgyalást, és az öt szakmabelit, mint a gazdasági életre ártalmas egyéneket, internálták..Karcsi legalább negyven filmhez írt forgatókönyvet, amelyek mind-mind sikeresek lettek. A Hyppolit, a lakáj ártalmas a gazdasági életre?! Akkor én már semmit sem értek a közgazdasághoz (se).

Viszont meglepő módon az Új Idők főszerkesztője, Herczeg Ferenc – akiről az a pletyka járja, hogy ő írja Horthy beszédeit is – igyekezett megvédeni az „írógyanús zsidókat”, ahogy mostanában minket hívnak. Királyhegyi Pali mesélte, hogy amikor razziát tartottak náluk a szerkesztőségben, zsidókat keresve, Herczeg felháborodottan azt mondta a nyomozóknak:

– Vegyék tudomásul, hogy zsidó nem írhat az Új Időkbe, és nem is írt soha. Hunyady Sándor, Heltai Jenő, Márai Sándor, Csathó Kálmán mind írók. Az, hogy zsidó valaki, nem elég...

1942

1942. február 21., szombat

Könyvre, színdarabra nincs megrendelésem, de a grafomániámat mégis valahogy ki kell elégítenem, így most felkérés híján Pepita füzetemből agnoszkált ütemek címmel verseskötetet kezdek el írni, amelynek a mottója már meg is van: „Jegyzeteket csak olyan ember olvasson, aki írni tud”, első verse pedig a pár hónappal korábban írt Sír (a) felirat lesz. Szerepel majd benne egy Kamerániai dalok című groteszk verses írásom is (amit elég erős túlzás lenne versnek nevezni), amelyben egy olyan fiktív országról van szó, ahol minden fordítva történik mint a valóságban, ahogy egy kamerában is tótágast áll a világ. A helyi törzs: emberszabású férfiak és nők, hidegvérű, gerinctelen, emlős főbérlők. Eleveneket szülnek, de ezek már alig néhány hónapos korukban kikelnek az ilyen eljárás miatt. Az első szakasza címe: „Prológus vagy -spektus (Mindegy)”. És nekem lassan tényleg minden mindegy...

Magdus, hogy kiráncigáljon valahogyan a letargiámból, elvitt moziba. A második magyar színes filmet mutatták be, A beszélő köntöst, amely Mikszáth regényéből készült, és Radványi Géza rendezte. (A főszereplője? Természetesen Jávor Pál, mint mindig!) A történet szerint a török és a kuruc zaklatásainak egyaránt kitett Kecskemét városa négy szép lányért cserébe védelmül egy béget szeretne a budai pasától, de csak egy köntöst kap. Viszont a varázserejű kaftán előtt minden „igazhitű” térdre borul, és teljesíti viselője kívánságát. Ki tudná ma megcsinálni nálunk azt a köntöst,

amely a német és az orosz zaklatásainak egyaránt kitett Magyarországot megvédené? Emberek! Gyorsan meg kellene varrni azt a kaftánt, mielőtt még késő lesz, és amíg még marad négy szép lány cserealapnak széles e hazában...

1942. február 24., kedd

Ma, mintegy varázsütésre, kiürült a város. Az utcák elnéptelenedtek, a villamosokon alig pár ember utazik, a kávéházban is egyedül ülök. A férfiak nagy része vagy már bevonult, vagy otthon, titokban hallgatja a londoni rádió magyar nyelvű adásait, és imádkozik. Elindultak hadaink az oroszok ellen. A 2. hadsereg alakulatainak egészen a Don folyóig kell nyomulnia. Megyünk vissza Ázsiába?!

Eszembe jutott egy írás, amit még nagyanyám mutatott egyszer, aki gyűjtötte az érdekes újságcikkeket. Gyulusnál megkerestem a régi papírok között ezt a Nagyváradi Napló-kivágást, ami még 1902-ből származik. A papírja mára szinte elrongyolódott, de a tartalma éppen olyan aktuális, mintha ma reggel írta volna Ady Endre: „Néznek bennünket kultúrnépek. Látják képtelenségünket a haladásra, látják, hogy szamojéd erkölcsökkel terpeszkedünk, okvetetlenkedünk Európa közepén, mint egy kis, itt felejtett középkor, látják, hogy üresek és könnyűk vagyunk, ha nagyot akarunk csinálni: zsidót ütünk, ha egy kicsit már józanodni kezdünk, rögtön sietünk felkortyantani bizonyos ezeréves múlt kiszínezett dicsőségének édes italából, látják, hogy semmittevők és mihasznák vagyunk, nagy népek sziklavára, a parlament, nekünk csak arra jó, hogy lejárassuk. Mi lesz ennek a vége, szeretett úri véreim? Mert magam is ősmagyar volnék, s nem handlézsidó, mint ahogy ti címeztek mindenkit, aki különb mint ti. A vége az lesz, hogy úgy kitessékelnek bennünket innen, mintha itt sem lettünk volna. Legyünk ez egyszer számítók. Kerekedjünk föl, s menjünk vissza Ázsiába. Ott nem hallunk kellemetlenül igazmondó demokratákat. Vadászunk, halászunk, verjük a csöndes hazai kártyajátékot, s elmélkedhetünk ama bizonyos szép ezredéves álomról. Menjünk vissza, szeretett úri véreim! Megöl itt bennünket a betű, a vasút, meg ez a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk előre. Fel a

sallanggal, fringiával, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarakkal, versenylovakkal és ősökkel! Menjünk vissza Ázsiába!”

A mai újságok szerint a 2. hadseregben tíz százaléknyi lapátokkal felfegyverkezett zsidó munkaszolgálatos és húsz százaléknyi nemzetiségi (főként román) katona sétál Vlagyivosztok irányába. Most tehát a magyarok tényleg elindultak Ázsia felé, csak sajnos mi vagyunk az előőrsük. Pedig a zászló alatt csak egyfajta vér folyik ki: piros...

1942. február 25., szerda

Mostanában már alig olvasom a napi sajtót, így a főpincér hívta fel a figyelmemet arra is, hogy velem foglalkozik a Magyar Szó egyik cikke. (Micsoda szerencse, hogy alig van már kuncsaft a Japánban, így a pincérek ráérnek egész nap újságot olvasni!) A zsidó szellemi élet odújában című írásban egyebek közt ez jelent meg: „Kicsoda Howard úr, az idegen-légionista zsidó szakértő? Howardról kiderült, hogy pesti zsidó gyerek, Rejtő-Reich Jenőnek hívják... A Howard regényeknek az az érdekessége, hogy piedesztálra emeli az alvilág söpredékét... íme, így terjeszti a zsidóság a mételyt a Terézvárosból...”

Hát kikérem magamnak! Először is: én nem idegenlégionista zsidó szakértő, hanem zsidó idegenlégionista szakértő vagyok! Mecsoda különbség kérem! Egy újságírónak tudnia kellene magyarul... Másodszor: nem én emelem piedesztálra az alvilág söpredékét, hanem az emeli saját magát piedesztálra, és immáron a világ ura akar lenni. Tessék kicsit körbenézni! Végül pedig megkérdezném: lessék mondani, honnan is kellene terjesztenem a „mételyt”, ha nem Terézvárosból? Talán egyenesen Berlinből? Próbáltam azt is, de nem jött be... És ez már nem vicces. Minket ki akarnak csinálni. Engem különösképpen. És sikerülni fog nekik. Mert ők sokan vannak, viszont belőlem sajnos csak ez az egy van...

1942. március 27., péntek

Valami végképp elromlott bennem. Az idegeim feszültek, a kialvatlanság miatt mindenkivel veszekszem. Szegény Magdussal is állandóan ordítozok, aki egy mártír belenyugvásával tart ki mellettem. Ugyanakkor nem haladok az írással, nem tudok elengedni egy sort, egy bekezdést, minduntalan visszatérek a már leírtakhoz, és újra meg újra átírom őket.

Évek óta kínlódok egy könyvön, amelynek a Konzílium az őserdőben címet adtam.[72] Albert Schweitzer még 1935-ben megjelent Orvos az őserdőben című önéletrajza akkor nagyon felkeltette az érdeklődésemet, és abból próbálok már régóta egy humoros történetet faragni. Sok-sok részlettel már elkészültem, de valahogy mégsem akar egységes egésszé összeállni. Már vagy féltucat változatot csináltam, de még mindig nem az igazi. Talán az a baj, hogy azt próbálom megírni: az ember nem szívesen igazolja az életével, hogy helyrehozhatatlan és visszavonhatatlan módon elrontotta a legszebb éveit. Mert ez túlságosan igaz. Sajnos rám is...

A dologban csak az az idegesítő, hogy szerződést kötöttem a Közművelődési Könyv- és Hírlapterjesztő Kft.-vel, amely harminc (!) kisregényt rendelt tőlem, kéthetenkénti leszállítással, százhuszonnyolc oldal terjedelemben. De a Konzílium írása közben rájöttem, hogy hiába tömöm magamba az Aktedronokat, hiába dolgozom éjjel-nappal, még egy félkész könyvből sem tudok két hét alatt kész regényt írni, nemhogy a semmiből. A felajánlott 240-300 pengő közti honorárium ellenére ezt egyszerűen nem teljesíthetem.

Újra bevonultam hát a szanatóriumba, hogy egy kicsit rendbe hozzák az idegeimet, és kapjak egy újabb Alkalmatlansági bizonyítványt, mert a behívásom bármelyik pillanatban aktuálissá válhat. Rengeteg ismerősöm van már kint a sztyeppéken, a többiek pedig a diliházban. Benedek professzor megmondta, hogy le kell állnom az Aktedronnal, különben belepusztulok, amiben minden bizonnyal igaza van. De miért lenne rosszabb dolog ettől kinyíródni, mint egy muszka golyótól valahol Levédiában?

1942. június 5., péntek

Végre kezdenek egy kicsit visszafelé fordulni a dolgok. Egy hete már az angolok bombázzák éjjelente a német városokat, amit Kölnnel kezdtek. Így legalább a német lakosok is a saját bőrükön érzik, milyen érzés a háború, és talán megfékezik végre az őrült nácikat. A csehek is ugyanezt próbálják elérni, csak más eszközökkel. Pár napja egy fegyveres ellenállócsoport a Berlin-Prága országúton merényletet hajtott végre a „birodalmi protektor”, Reinhard Heydrich ellen, aki tegnap belehalt a sérüléseibe. Ezek a teuton barmok tényleg azt hitték, hogy mindenhol úgy fognak tapsikolni a tankjaiknak, mint Ausztriában tették?!

1942. július 19., vasárnap

Úgy látszik, a könyveimnek végképp befellegzett. A héten megjelent az a miniszterelnöki rendelet, amelyről a szakma már hetek óta suttogott. Ez a „Ponyvarendelet” az olcsó könyvek megjelenését korlátozza, nevetséges módon a háború miatti papírhiányra hivatkozva: a három pengőnél alacsonyabb áron forgalomba hozott könyvet, naptárt és füzetet csak miniszterelnöki engedéllyel szabad mostantól előállítani, az engedélyhez pedig ívenként tíz pengő az eljárási díj, azaz egy-egy tizenkét íves könyvért százhúsz pengő! A kiadók viszont nem hülyék ennyit pénzt kifizetni, így inkább leállnak.

Ráadásul ez a kötelezettség visszamenőleg is érvényes, egészen 1939. január elsejétől, tehát az azóta megjelent kiadványokat szintén kérvényezni kell, avagy a megmaradt példányokat hulladékpapírként át kell adni bezúzásra, így a „Nova Kalandos Regényeinek” is vége. Nagy kaland volt! Kár volt összevesznem Müllerékkel...

Utoljára még kiadtak egy sorozaton kívüli Charles Lorre-regényt, de szegény Nagy Károlyon ez már nem segít, őt pár hete elvitték munkaszolgálatra. Egyre kevesebb az esély, hogy ezt bármelyikünk is megússza, mert hétről hétre újabb és újabb csapdákat állítanak nekünk. Ma például hatályon kívül helyezték azt az 1895-ös Recepciós Törvényt, amely szerint az izraelita is „bevett” felekezet, így mától már újra csak „elismert” lett, mint fél évszázaddal ezelőtt.

Azaz nem ismerik el. Ritka szép nyelv a magyar, minden kifejezhető a saját maga ellentétével is. A fejlődésünk pedig töretlen. Visszafelé.

1942. augusztus 21., péntek

Alig van már olyan ismerősöm, akinek ne halt volna meg, vagy ne tűnt volna el hozzátartozója a Donnál. Ma tudtam meg, hogy Nagy Karcsi is elesett. Gyakorlatilag nincs már se könyvkiadás, se színház, se kabaré... A BBC szerint amikor Churchillnek a beiktatása után azt mondták a tanácsadói, hogy a háború költségei miatt jobb lenne sokkal kevesebbet áldozni a művészetekre és a kultúrára, az angol miniszterelnök azt kérdezte:

– Akkor mi az, amiért harcolunk?

Vajon tudja-e itt valaki, hogy mi miért harcolunk?

De most Horthyt és családját is utolérte a végzet: fia, a kormányzóhelyettes, repülőszerencsétlenség áldozata lett a keleti fronton. Az olasz típusból „magyarosított” Héja vadászgépe egy isten háta mögötti helyen, valami Ilovka nevű falu közelében lezuhant. Van, aki szerint Istvánt a németek nyírták ki, hogy a kormányzónak ne legyen utóda, mások szerint előző este tivornyát tartott, és pityókásan ült a pilótafülkébe.

Mindenki magából indul ki, amikor itt, a Japán Kávéházban vagy más kényelmes helyiségben üldögélve tökéletes biztonsággal kijelentéseket tesz arról, hogy mi történhetett pár ezer kilométerrel odébb, a nagy orosz sztyeppén. A lényeg, hogy az Admirális fia meghalt. Így talán Horthy is átérzi, micsoda tragédia az, ha valaki elveszíti a szeretteit, és esetleg átgondolja, mit is keresnek derék magyar emberek ott, a távoli, vad pusztákon. De azt hiszem, már ő sem tud sokat tenni annak érdekében, hogy ez az őrület ne folytatódjék...

1942. augusztus 25., kedd

Szép meleg nyári nap van, amitől jobb a kedélyállapotom is, így ma átmenetileg Különbékét kötöttem. Legalábbis írtam egy költeményt ezzel a címmel:

A sarkon egy rikkancs kiáltott.
Legfrissebb hírek: lövik Sztálingrádot.
Dél volt.
A Ferenciek terén felrebbent néhány galamb,
Mert a harang megkondult.
A sarkon egy nő siet át,
A bokája megvillan és milyen szép.
Rámosolyog egy hordár,
Mellészegődik egy pimasz.
Sztálingrád? Lehet, nem is igaz.

1942. szeptember 6., vasárnap

Tegnapelőtt az egyik legnagyobb is elment közülünk: Móricz Zsigmond nincs többé. Amikor néhány napja telefonon meghallotta, hogy Gyöngyi lányának gyereke született, meghatottságában leejtette a kagylót, és agyérgörcsöt kapott. Leányfaluról beszállították a Korányi klinikára, de tegnap hajnalban agyvérzésben elhunyt, így ő már nem élte át azt a borzalmat, amit mi mindannyian: brutális módon hozzánk is betört a háború. A szovjetek bombázták Budapestet, így most először le kellett mennünk az óvóhelyekre. Borzalmas élmény volt ez a kollektív rettegés és tehetetlenség. A kiszolgáltatottság legfelső foka. Vagy rád esik egy repülőbomba, vagy nem. Most Kispesten, a Rózsadombon és a Városmajorban nem volt szerencséjük az embereknek, holnap pedig talán nekem nem lesz. *Rouge ou noire,*[73] mint a rulettasztalnál...

1942. szeptember 17., csütörtök

Ma ismét meg kellett jelennem a sorozóbizottság előtt, ahol szerencsére elfogadták a legújabb Alkalmatlansági bizonyítványomat, amit Benedek professzor töltött ki a múlt héten. Az óvóhelyen is félelmetes ugyan a háború, de itt legalább van valami esély a túlélésre, ám a fronton édeskevés sansza marad erre az embernek, ahogy a veszteséglistákból látni.

Legutóbb rangban előreléptem a szanatóriumban: most már a zárt osztályra kerültem, és az Alkalmatlansági bizonyítványom korántsem volt csupán egy szimuláns olcsó kibúvója. Az történt ugyanis, hogy az Aurorában elém tették a Vanek úr Párizsban kefelevonatát, amely hemzsegett a hibáktól, és a kiállítása is olyan silány és szánalmas lett, amitől szabályos dührohamot kaptam. Visszakértem a kéziratomat, és a szemük láttára kettétéptem. Magdi szerint, aki tanúja volt a veszekedésnek, azt ordítottam, hogy „Soha! Értitek? Soha nem kaptok még egy kéziratot tőlem!”, majd meg akartam enni a lapokat.

Szerencsére én nem emlékszem semmi többre a jelenetből, csak már arra, amikor egy ágyra kötözve fekszem, kifelé bámulok az égre, ahol a nagy, mennyei fővilágosító intézkedésére a méregzöldbe hajló kék éjszaka peremén lassan szétterült némi bíborsugárzás, ahogy bolygórendszerünk öröklámpása vontatottan kigyúlt, mint egy agyonhasznált volframharisnya, és szívom a friss levegőt a szép fehér szobában, amelynek jól gumírozott falai védenek attól, hogy kárt tegyek magamban. Aztán a parkban énekelni kezdenek a rigók, és lassanként megindult az élet a házban...

– Rossz alvó? – kérdezte az orvos reggel, amikor megvizsgált.

– Hát az attól függ... – válaszoltam, de alig forgott a nyelvem.

– Brómot adhat még a betegnek, és ha nem nyugszik meg, akkor jöjjön értem. A 125-ösben vagyok, a művésznőnél... – mondta a doktor az ápolónőnek, aztán magamra hagyott.

Másnap már kiengedtek a folyosóra, sétálni, egy jól megtermett ápoló kíséretében. Két, nyolcvan év körüli ápolt nekihevülve cincált egy kartondobozt. A kisebbik nevetve dugta át mutatóujját a vastag papíron.

– Éppen tasszafújót játszunk! – büszkélkedett.

– De edd heddesztő tejjene! – magyarázta a másik.

– Bájos csemeték – mosolygott mézédesen a bolondcsősz „bácsi”.

– Úristen – gondoltam –, én is ilyen állapotban vagyok?!

De aztán egész jól rendbe jöttem, és pár nap múlva hazaengedtek azzal a feltétellel, hogy nem maradhatok egyedül. Most Apám és Magdus felváltva vigyáznak rám.

1942. október 9., péntek

Eddig nem is értettem igazán, hogy engem miért hagytak relatíve békén, miért nem kezdenek ki úgy, mint a többi rendes zsidót. Na, most már nem kell féltékenykednem. Gyulus feldúltan állított haza, a kezében egy újságot lobogtatva. Megígértette, hogy nem húzom fel magam túlságosan, ha megmutatja, mit írtak rólam az Egyedül vagyunk című zsidógyűlölő sajtótermékben (újságnak nem nevezném, a többi lap iránti kegyeletből).

Egy László András nevű ismeretlen bértollnok Bemutatjuk a Piszkos Fred szerzőjét, Mr. Howard-Rejtő-Reich, a nagy terézvárosi ponyvakirály és rémregénygyáros rövid idegkúra után visszatért a Japán kávéházba címmel pocskondiáz engem, ráadásul eredeti nevemet valamiért Reich Lajosra ferdíti. És mi bajuk van ezeknek a Terézvárossal? Már a Magyar Szó cikke is ezzel jött. Ez a kerület a fertő?! A zsidó gettó? Egyébként is: én tősgyökeres erzsébetvárosi vagyok, a Terézvárosban csak az emigrációmat töltöm...

A szennylap többi mocskos megjegyzéséről nem is szólok, mert nem akarok újabb idegrohamot kapni. Felkértem Gyulust, hogy jelentse fel ezt a szemét bandát rágalmazás és becsületsértés miatt, mivel az egész cikkük hemzseg a hibáktól, ugyanakkor alkalmas arra, hogy engem közmegvetés tárgyának tegyen ki. Abban azonban sajnos igaza van ennek a trágya alaknak, hogy „a Piszkos Fredek és Dávid Ménachemek megálmodója ott kóborog a régi, kedves, meghitt tanya, a Japán kávéház körül. S ha beül, egyedül ül a kávéház bokszában, mert a többi kartárs, a Bús-Fekete Lászlók, Békeffy Istvánok mind eltűntek... Egymás után szívja cigarettáit, és tehetetlenül néz maga elé...” Sajnos. Mert mi mást is tehetnék?! Várom, hogy én is eltűnjek...

1942. november 3., kedd

Ezek között a lehetetlen állapotok között is akad valaki, ráadásul egy nő, Soóky Margit, aki könyvkiadót alapít a háborgó tengeren. A nevében is a helyzetet tükröző Kaland Kiadó pár hónapja indult, amikor még két „elszánt” férfi is részt vett az üzletben, de nekik igen gyorsan inukba szállt a bátorságuk, így a kiadó emblémájáról is

lekerült a cowboy és a légiós figurája, és ma már egyedül csak egy női alak pompázik rajta. Margitka a jövő év elején kiadja az asztalfiókból előhúzott művemet, A megkerült cirkálót, így talán megint lesz egy kis bevételem, ha addig nem hullik a fejemre egy bomba. Ma megbeszéltük a részleteket, és hamarosan aláírjuk a szerződést is. Nagyon vártam már egy ilyen jó hírre...

A pihenőidőm alatt – Magdus tanácsára – a politikai hírek helyett inkább a csillagászat felé fordultam, és most elolvasok mindent, ami e tárgyban a kezem ügyébe kerül. Fel is fedeztem egy roppant érdekes cikket, amely arról szól, hogy egy üstökös késik! Hallatlan! Eredetileg ez év december ötödikére várták egy aszteroida érkezését, de most úgy néz ki, hogy nem fog hamarabb ideérni, csak talán jövő februárja táján. Ez a tanulmány nagyon elgondolkoztatott. Persze főleg arról, hogy hányán lesznek, akik emiatt a késés miatt nem is láthatják már az üstököst. És én? Vajon én még láthatom?

De különben is: miféle viselkedés ez?! Felületesség, pontatlanság jellemzi már néhány évtizede a földi dolgokat. Most pedig sajnálattal tapasztaljuk, hogy ma már a világűr sem olyan szelíd, mint a békebeli kozmikus mindenség. Elkésett egy csillag! Hol létezett ilyesmi azelőtt? A legnagyobb bolygótól a legjelentéktelenebb üstökösig mindenki kötelességének tartotta betartani Kopernikusz, Kepler, Newton disszertációban lefektetett elveit. Erre jön egy ilyen, bocsánat a kifejezésért, egy ilyen éterjampec, hetykén félrecsapott csóvájával, és az egész társaság áll és vár, semmihez sem lehet hozzáfogni miatta, mert késik.

A bestia, akinek a nevét sem tudjuk, pontosabban nem érdemes megjegyezni (valami újkori német ős neve)[74], jól tudja, hogy a vén csillagok lenézhetik, kritizálhatják, megvethetik, de a világ figyelme egyelőre elterelődött a Napról, a Holdról és most erre a kis szeszélyes csillagra terelődött. Most már tehet, amit akar, divatba jött. Késhet és felforgathat mindent a naprendszerben, mégis őt csodálja majd mindenki, ha itt lesz a jelenése, azt is elfelejtve, hogy felültette őket, és hogy apró és jelentéktelen a többihez viszonyítva. Csak bámulják, amíg a hajnal első fényeivel elmúlik az égről. De attól a pillanattól kezdve megint csak mint jelentéktelen apró meteoritocska zuhan tovább a semmibe...

1942. november 7., szombat

A londoni rádió szerint El-Alameinnél Montgomeryék áttörték Rommel páncélosainak frontvonalát, és ott, valamint több másik helyszínen is megfordulni látszik a háború. Nagyon remélem, hogy ez így is lesz, különben... Különben lehet, hogy ez már nem is fog érinteni engem...

1942. november 12., csütörtök

É finita la commedia! Egy Spirmann Gusztáv nevű kedves nyilas „testvér” feljelentett, miszerint nem teljesítem kötelező katonai szolgálatomat, mire az Alkalmatlansági bizonyítványomat egyszeriben elutasították, és a családfenntartói státuszomat sem biztosítják tovább. Hiába bizonygattam, hogy se apám, se anyám, se semelyik nagyszülőm nem volt katona, nem érdekelte őket. Folyó hó 21-én legkésőbb délig jelentkeznem kell Nagykátán, ahol be kell vonulnom munkaszolgálatra. Ennek a sajátos magyar honvédelmi találmánynak köszönhetően, a zsidó, a zsidó származású keresztény, a politikailag megbízhatatlan és az idegen nemzetiségű sorkötelesek fegyver és felszerelés nélkül, dalolva menetelnek a halálba. Hogy ez miért jó a hazának, arra még senki sem jött rá, de a legtöbb magyart ez nem is érdekli. Nincsenek illúzióim: sem saját sorsomat, sem az ország, sem a világ jövőjét nézve nem látok más esélyt, mint a pusztulást. És egyikünkért sem nagy kár. Megszolgáltuk mind a hárman a dicstelen véget.

Az utolsó szó jogán (Búcsú élőktől és halottaktól) címmel – amely tulajdonképpen egy nyílt levél az utókorhoz csekélységem elhallgattatása tárgyában – meg is írtam ezzel kapcsolatos jóslatomat, amit most újra meg újra elolvasok. Még néhány helyen belejavítok, de alapvetően meg vagyok vele elégedve. Éles, kihívó és mégis tárgyilagos. Vádirat és védőbeszéd egyszerre. Felveti a kérdéseket, és választ is ad rájuk: „A semmiből is hatalom lesz, ha valaki meggyőz egy tömegnyi keserű életű embert, hogy jogában áll jogtalanságot cselekedni. A tömegek rossz lelkiismerete azután, a csodadoktorokat követve, hosszú zarándokútra indul, idegen országokban keresi a gyógyulást. És kezdetét veszi az agóniában

oly sűrűn fellépő hit és remény hevében az emberiség nagyszerűen aljas öngyilkossága: a világháború. Az agonizáló társadalom, hogy ne haljon meg, öt világrészre szóló, csodálatos, villámló és dörgő, bengálifényes autodaféval véget vet az életének.” Meg az enyémnek...

Nagykáta, 1942. november 21., szombat

Egyszer az életben most én másolom szerencsétlen Nagy Karcsit. Öt már nyár elején behívták, és nem sokkal később meg is halt, én pedig csak ma vonultam be, mégpedig a 101. munkaszolgálatos büntetőszázadba, és talán mintha még élnék is egy kicsit... Magdus és Apa elkísértek egészen a szecsői majorban felállított tábor kapujáig. Apa többet aggodalmaskodott miattam, mint az utóbbi három évtizedben együttvéve, pedig bőven adtam neki lehetőséget korábban is ilyesmire. Búcsúzáskor odanyújtotta azt a sárga, címeres aktatáskát, amit kisgyerekkoromtól fogva irigyeltem tőle, amikor reggelente munkába indult vele.

– Most már a tiéd... Van benne egy üres füzet, hogy megírd végre azt a te híres nagyregényedet... – mondta furcsa, elcsukló hangon, és belebokszolt a vállamba. Azután telerakta a zsebeimet cigarettával, és kabátzsebéből elővett egy meleg, gyapjú nyakvédőt:

– Ami biztos, az biztos... És csomagban küldünk majd még meleg ruhát. Azt mondják, hogy Oroszországban idén hideg lesz a tél...

Végül még egy szivart is elővarázsolt valahonnan, és azt is bedugta a zakómba.

– Ne aggódj már annyira, Apa! Ha unatkozom, legfeljebb majd beállók a focicsapatba. Tudod, hogy a németek bajnokságot szerveznek odakint az ukránok, a románok és a magyar muszosok részvételével. Tartaléknak csak beférek! – nyugtatgattam a könnyező öregurat.

Magdus nem szólt egy szót sem, csak sírt. És én sem voltam ettől messze, amikor búcsúcsókot lehelt az ajkaimra, és elmentek. Mikor látom őket újra? Látom őket újra?!

1942. november 22., vasárnap

Egyenruhát nem kaptunk a kincstártól, csak egy nemzeti színű karszalagot, egy pár bakancsot és egy sapkát, különben maradtunk a civil ruhánkban. Állítólag minket is a Don-kanyarba visznek majd, ami elég vicces, mert a legtöbben olyan ruhában-kabátban állítottunk be ide, mintha a Duna-partra indulnánk éppen, egy kis vasárnapi korzózásra. Folyópart-folyópart?!

Kávéházi pajtásom, Petschauer Attila például, a vívó olimpiai bajnok, aki eddig a tollat is a kardhoz hasonlóan jól forgató újságíró volt, és Az Est-be írt remek cikkeket, nyáriasan lenge öltönyben és ballonkabátban jött jelentkezni, mert joggal remélte, hogy sportérdemeire és magas kormányzói kitüntetésére tekintettel azonnal leszerelik és prompt távozhat.[75] Sokan gondolkoztunk hasonlóképpen...

A kiképzésünk elején rögtön kiderült, hogy a feletteseink is büntetésből kerültek ide, és csak úgy kerülhetik el ideig-óráig a frontot, ha érzéketlen vadállatokká válnak. A táborparancsnok, Muray-Metzl Lipót alezredes híresen kegyetlen, valósággal szadista ember. Régi igazság, hogy amíg pokol van, addig megfelelő ördögöt is találnak hozzá. A mi egyik ördögünket ironikus módon éppen Angyalnak hívják, és civilben néptanító volt. Ő nem a mi századunk parancsnoka, hanem Attiláéké, de minket is szívesen egzecíroz. Szép kis társaságba csöppentem. Ezekkel a tisztekkel még alsózni se ülnék le!

Angyal kétoldali civilofóbiában szenved. A gyógyíthatatlan kór fő tünete: heves émelygés, továbbá kínzó dühroham polgári személyek közelségétől. Első találkozásunkkor enyhe álmosságnak tűnő, rosszkedvű undorral az arcán odaállt elénk, két hüvelykujját derékszíjába akasztotta, lábát szétterpesztette és kiköpött.

– Uram atyám! Mennyi civil! Mennyi imbolygó felsőtest és bizonytalan fejtartás! Körmöt rágnak, a cipőjüket nézik, unatkozva ácsorognak itt, és olyan görbe a sor arcvonala, mint valami elhajított spárga – mondta a mellette álló őrmesternek.

– Katonák! – Így kezdte a hozzánk intézett beszédét, mint egykor Napóleon. – Aki most úgy érzi, hogy nem szívesen szolgál,

annak még egy lehetősége van arra, hogy meggondolja a dolgot. Lépjenek ki az ilyenek!

Vagy tízen kiálltak. A százados „angyali” arcán torz mosoly futott végig.

– Szóval ti szívesen hazamennétek? Huszonnégy órán belül mindenki meggondolhatja a dolgot. Tudják mit: még holnap is meggondolhatja magát mindenki. De visszalépni nem lehet...

1942. november 23., hétfő

Vázlatosan a napi beosztásunkról: Reggel trombita ébreszt minket, meg az őrmesterünk káromkodása, amit hosszas vakaródzás, és rövid reggeli követ. Sorakozó az udvaron. Szemle. A műsor következő száma az őrmester véleménye az egész társaságról. Lesújtó. Szemelvények a magyar nyelv erőteljesebb népi fordulataiból. Kivonulás a gyakorlótérre, ahol megkezdődik a kettős rendekbe és négyes sorokba fejlődés oktatása, a hosszú és lapos díszlépés elsajátítása, ami roppant hasznos lesz majd a doni kozákokkal szemben. Hátha halálra röhögik magukat. Angyal, hogy megfélemlítsen minket, ilyesfajta párbeszédeket folytat ilyenkor az őrmesterrel:

– Mondja, őrmester, kik ezek az éltes mosónők? – kérdezi álmélkodva.

– Még egy ideig vesződöm velük, azután hogy ne szenvedjenek tovább, halomra lövetem őket – válaszol amaz kissé unottan, mint egy primadonna, aki már századszor játszik ugyanabban az operettben. Angyalt meghatja a beosztottjait védő őrmester atyai hangja, és engedékenyen azt mondja:

– Hát ahogy gondolja, őrmester, csak ne sok golyót pazaroljanak rájuk. Kár az ólomért...

Hát nem egy angyal? Nem. Egy Angyal! Amikor pedig délben végre megérkezik a gulyáságyú, és mi elindulunk feléje, újabb fordulattal áll elő:

– Megállj! – süvölti a szerencsétlen konyhásra. – Csak rakja oda a fal tövébe a levest. Még nincs ebéd! Előételnek díszlépés! – és folytatja: – Nyak feszül, láb merev...

Ilyenkor egész más ember ez a különben rendkívül művelt tanár: lecsapni készülő keselyű, prédája felé osonó hiúz. Feje térdmagasságban kémleli a lábakat. Általában meg is találja, amit keres.

– Hááá... – iszonyút kiált, és rámutat Petschauerre. – Kém! Hazaáruló! Lelepleztem! Álruhában van! Ez nem egy férfi, hanem egy vén kerítőnő! Egész biztos! Mert férfi nem lép ilyen szörnyen! Csapd oda, gazember! Csapd oda, mert leváglak... Egy-kettő! Egy-kettő! – Görnyedten körülfut, a másik oldalról kémleli a térdeket.

– Mondja, tudja maga, mit mond majd nekem a táborparancsnok úr, ha meglátja magát díszlépésben vonulni? – kérdezi.

– Tudom – válaszol Attila a létező legnagyobb nyugalommal.

Angyal kissé meghökken, azután egy vidámságra idomított hiéna mosolyával fordult felé.

– Úúúgy?... Nos, mit fog mondani az alezredes úr magára? Mondja csak bátran, tessék... Hallgatom.

A kardbajnok tiszteletteljesen felel:

– Alázatosan jelentem, a táborparancsnok úr így fog szólni: „Nem értem, hogy mit keres itt ez a kis úrileányka!” – válaszolja Attila, és a két század emberei, akik eddig lélegzetvisszafojtva hallgatták a párbeszédet, vinnyogó röhögésben törnek ki.

– Hm... Úgy... No jó! Szóval maga ilyen vicces fiú, mi?... Rendben van... Észrevettem. Ezentúl majd többet foglalkozom magával... Díszlépés! – vezényli az egységnek.

Megkezdjük az alaki gyakorlatot, de ez az őrült Petschauer most meg váratlanul fütyörészni kezd.

– Mit csinál...?! – kérdezi Angyal döbbenten.

– Fütyülök... – válaszolja Attila flegmán.

– Gondoljon a statáriumra... – fenyegetőzik a parancsnok.

– Éppen arra fütyülök! – feszíti tovább a húrt kardbajnokunk.

– Jól van. Akkor majd máshogy bánok magával. Szíjat! – parancsolja Angyal, és az őrmester máris a kezébe ad egy vékony bőrzsineget.

– Meg akarja ütni? Ez esetben rövid ideig tart majd a szolgálatom, mert a haditörvényszék elé kerülök – gondolom magamban.

De nem, a szíjat Attila lábára fűzi, a végét megfogja, és így masíroznak együtt. Aztán Angyal kétrét hajol, és amikor Attila lába lecsap, ő két kézzel megrántja a szíjat, így a talp szörnyű erővel ütődik a földhöz.

Kegyetlen gazember! De Attila csak röhög a saját balszerencséjén. Hiába, az a jelszava, hogy „Fütyülök rám”...

A hírek szerint még legalább egy hétig maradunk ezen a kellemes üdülőhelyen, így még gyorsan feladtam egy levelezőlapot haza, hátha utolérnek itt a hiányzó holmik: „Kedves Szüleim, ha elküldítek a bekecs, pokróc, satöbbit, úgy a csomagot Nagykátára címezzétek! Csókol Jenőtök”.[76]

Lemberg, 1942. november 27., péntek

A csomag már nem fog utolérni, mert ma útnak indítottak minket keletre. Tegnap reggel egy nap „szabadságot” hirdettek ki, azaz nem volt kiképzés, de persze akkor sem nem hagyhattuk el a tábort. Ma hajnalban pedig felharsant a kürtszó, és rongyos seregünk dübörögve zúdult neki a rámpáknak. Kerekek nyikorogtak, lovak dobogtak, összeverődő karabélyok zörögtek, rövid vezényszavak pattogtak, és a barakkokból néma csendben vonult oszlop oszlop után, négyes sorokba fejlődve, egymás mögé. Jöhet az *Einsteigen...* Én is felszálltam a Sors rendkívüli expresszvonatára, hogy „rakétasebességgel” induljak különös, félelmes és valószínűtlen kalandok felé. Elegáns Pullman-kocsinkon réztábla tájékoztatott a ránk váró luxusutazás legfontosabb paramétereiről:

Raksúly 2000 kg. Nyomtáv 2 méter
11 ló vagy 8 hízott marha

Csak azt nem tudtam eldönteni, hogy ló vagyok-e, vagy marha?! Valószínűleg mindkettő... Beszálltam a vonatba, a néhány ruhadarabomat tartalmazó vászonzsákot és a sárga aktatáskát a vagon falának támasztottam, és rágyújtottam arra a szivarra, amit Apától kaptam. Néztem a tovaszálló füstöt. Nem hiszem, hogy valaha látom még a Dunát. Vagy Apámat. Vagy Magdust. Vagy legalább egy szivart...

A mi vagonunkban utazik Braun Csibi is, a Hungária nyolcszoros bajnoka, Salamon Béla egykori protezsáltja, aki az 1924-es olimpiai csapatban is játszott, amely a lengyelek 5:0-ás legyőzése után a nyolcaddöntőben – óriási meglepetésre – 3:0-ra kikapott Egyiptomtól, és kiesett, gyászra kényszerítve az egész országot. Ezt a büntetést azért nem érdemelte emiatt a kisiklás miatt...

– Talán nemsokára egy huszonhétszeres válogatott mellett játszhatom! – gondoltam, ám ezt a titkomat egyelőre nem osztottam meg Csibivel. Évek óta nem rúgtam labdába, a kondícióm is siralmas, így nem valószínű, hogy örülnie kellene ennek a perspektívának.

– Mondja, miféle katonai kötelességhez való aktatáska? Az nem fegyver, hogy harcoljanak vele... – szakította meg sporttárgyú gondolataimat egy hatalmas termetű fickó.

– A bőrtáska, fiam, a legöldöklőbb fegyver a világon. Ez a fegyvernem már több hadosztályt megsemmisített, mint tengernyi ágyú és szurony együttvéve... – válaszoltam elegánsan pöfékelve. – De te ki az ördög vagy? – érdeklődtem udvariasan személye felől, mert ilyen alkattal nehézatlétának vagy valami hasonlónak néztem. A gyanúm be is igazolódott.

– Artista voltam, később vendéglős, és tönkrementem... Ez minden – mondta tömören az izompacsirta, kissé megbántódva fölényeskedőnek tűnő stílusomtól. De nem törődhettem érzékeny lelkével, mert kint óriási lárma kerekedett. Sulteisz Samu bácsi, akit még az Almássy térről ismerek, és azóta is nála csináltatom az öltönyeimet, sehogy sem akart beszállni.

– Esdeklem, uraim... Nekem családom van... Én tartom el a nagynénémet... – hebegett, miközben görcsösen kapaszkodott a vagon ajtófélfájába.

Kétségbeesett argumentum volt, mert ezt a nénjét nyolc éve nem látta, amióta kölcsönösen elátkozták egymást két ezüst gyertyatartó miatt, amelyet nagybátyja halála után mindketten el akartak vinni a néhai lakásából. Amikor pedig Samu bácsi érezte, hogy ez az érv nem elegendő, készpénzt vett elő, hogy megvesztegesse az őrmestert. Erre puskatussal kegyetlenül összeverték, és fellökdösték a vonatra. Orrán-száján dőlt a vér.

Odaadtam neki az egyetlen zsebkendőmet, hogy meg tudja törölni magát. Borzalmas látvány volt szegény öreg, ahogy nyálasan-véresen-koszosan hevert a vagon sarkában.

Néhány óra múlva aztán már a Kárpátok között pöfög a vonatunk. A velünk utazó katonák az Erdély-indulót éneklik:

Énekeljetek, völgyek és hegyek!
Édes Erdély itt vagyunk,
Érted élünk és halunk.
Győz a szittya fergeteg,
A rohanó sereg!

Fák rohannak el mellettünk, széles, fehér derékszíjjal, mint valami libasorban menetelő, lábatlan had. Ezzel a csúf mészövvel már a katonai alakulatok kedvéért torzították el az érintetlen vidék szép, ősi arculatát. De a táj most nem tud érdekelni. Szomjas vagyok, és ez betölti minden gondolatomat. Sorra jönnek az állomások, szinte karnyújtásnyi távolságra lévő kutakkal, de a kulacsaink üresek maradnak, mert nem engednek leszállni minket. „Ez a parancs!” Őrület, hogy milyen szomjas tud lenni az ember még a téli hidegben is!

Így már azelőtt elment a kedvem az egész oroszországi kirándulástól, hogy elértük volna a határt. Iszonyatos zimankó van kint, jégcsapok lógnak a vonatablakokon. Ezeket verjük le, és szopogatjuk el, hogy valahogyan csillapítsuk a szomjunkat.

Néhány hülye pedig bekente magát a lámpákból kilopott petróleummal, és meztelen felsőtesttel kiállt a huzatba, hogy gyengélkedőre kerüljön, így kerülve el a frontszolgálatot. Arra azonban nem gondoltak ezek az „okosok”, hogy a vonaton egy csepp gyógyszer sincs, csak kötszer, így most negyvenfokos lázzal, tüdőgyulladással fekszenek a szalmán, és egy inggombot nem adnék azért, hogy kihúzzák akár csak a következő állomásig...

Harkov, 1942. november 28., szombat

Lepakoltuk a vonatot (közte a tüdőgyulladás áldozatait), és gyalog folytatjuk az utat. Most szerencsére kissé enyhébb az idő,

olvad a hó. Korszerű hadsereg a miénk: van golyószóró, gépfegyver, sőt egy háromállványos távcső is háromszögeléshez, valamint a modern hadviselés csodafegyvere, egy öszvértaliga. Igen jót derültünk azon, hogy ez az alantas állat alaposan felrúgta a heveder körül szorgoskodó ideges utászt, mintha értette volna régebbi célzásait, és mostanáig tartogatta volna bosszúját. A megugrott öszvér miatt aztán a kordély is lebillent a rámpáról.

Az az izmos artista, aki a táskámat csócsálta a vonaton, egyedül emelte fel a nem túl könnyűnek tűnő kocsit, hogy a többiek vissza tudják rá tenni a kiesett kereket. Most már szemernyi kétségem sincs afelől, hogy ő nem csak afféle kényszerartista volt civil életében, mint Salamon Béla és sok más színészismerősöm, hanem valódi, képzett akrobata. A neki segédkező katonák dalolnak, kalapálnak, szerszámot egyenesítenek, és taktusra verik be a szekéragyat, serényen, mintha egy opera első felvonását kezdenék, nem pedig háborús frontszolgálatukat.

Az incidens után nekivágunk az útnak. Az őszi ég alatt vándormadarak szállnak lomhán lengő szárnyakkal, alacsonyan. A sáros mezőre barna hullafoltokkal telepszik meg az őszi hervadás szemete, és egy csőszkalyiba félig leszakadt deszkaajtaját nyekergeti a szél. Cuppogó sárban, úttalan utakon tekergünk dombnak föl, dombnak le. Délutánra aztán megint téliesre fordul az idő. Nyugat felől félelmetes, vastag, nyugodt viharfelhők ereszkednek egészen alacsonyra. Szinte méltóságteljesen, mintha lesüllyednének, úgy szállnak alá, és gomolyogva terjengenek a piszkos színű, vastag fehéres felhőtömegek, érezhetően hűl a levegő, nagy árnyakba torzul a táj. A szél fúj, és hangosan zúg minden. Sűrű, nagy, puha érintéssel hull arcunkra a hó. A hófödte vidék felett sötét madarak keringenek. A szél keseregve, siratva jajgat, hollók búsongó csapata érkezik egy kopár koronára, és rikácsolva megtelepszik.

Végre elhallgat a szél, megmerednek a fekete madarak, és csend lesz. A felhők közül előkandikál a fény. És ez a fény mintha egy arcot világítana meg a domboldalon. Mintha Magdus lenne. Ez a szerelem, ami itt a lány tízezer víziójával, mindenfelől előbukkan, hófödte dombok, felhők, fák, álmok, gondolatok és jegesen ragyogó téli tájak közt, egy elmosódott, áttetsző, élő, gigászi arckép, ez az?

Mosolygó, ijedt vagy szomorú arc, nagyobb arányú, mint a völgy, a csúcs, és mégis kedves, finom, amely akkor is szomorú, ha mosolyog?!

Beérünk valamely falu határába, és az egész napos sétától holtfáradtan zuhanunk el az árokparton, ahol pokrócba csavarva próbáljuk átaludni az éjszakát. A csontig hatoló hideg elől összebújunk a takarók alatt, mint Jack London hőse szánhúzó kutyáival A vadon szava című könyvben. Én sosem voltam ennyire természetbarát, de itt nem igazán adnak a véleményekre, így kivételesen befogom a pofám, és inkább reszkető kézzel leírom, amit gondolok, mintsem kimondjam. Különben is jobb, ha mindent leírok. Hátha reggel már fel sem ébredek...

Belgorod, 1942. november 29., vasárnap

Végre igazi katonákkal is találkozunk. Csatlakozik hozzánk két, kis kaliberű, gyorstüzelő ágyúkkal felszerelt Csaba páncélkocsi, és megszaporodunk három tiprólánccos teherautóval is, amelyek muníciót visznek. Kapunk még egy kórházkocsit, egy vörös hajú szanitéccel, és annak valószínűtlenül hosszú szőrű, fehér kutyájával, amely majdnem ugyanolyan hatalmas vöröskeresztet hord az oldalán, mint a kórházkocsi. Igyekeznék a közelükben maradni, hátha ez megvéd az ellenséges golyóktól, de ellökdösnek onnan. Sok ló, öszvér és kocsi csapódik még hozzánk, néhány szakasznyi katona gépfegyverrel, lángszóróval és reflektorokkal, továbbá különféle egyéb rakománnyal, főként útépítéshez szükséges szerszámokkal. Hatalmas alvázakon gerendákat, vastraverzeket, huzalt, sodronyt és rézdrótot szállítanak magukkal.

Petschauerék innen más irányba, észak felé mennek tovább, a mi századunk továbbra is keletnek tart. A menet közepén halad a kétszáz muszos, mögöttük poroszkálnak az öszvérek fényszórókkal és gépfegyverekkel, leghátul pedig az utánpótlás, a konyha és a vöröskeresztes kocsi. Az őrmester elrikkantja magát, és mindnyájan rázendítünk az indulóra:

Jó estét kívánok,
Megjöttek a fehérvári huszárok...

Késő délelőttre már holtfáradtak vagyunk. Eszembe ötlenek az A detektív, a cowboy és a légiósban általam leírtak: „A menetoszlop felismerhető vánszorgásáról és állandó vízhiányáról, és mire eléri kijelölt célját, talán már egy emberből sem áll...”. Elmesélem ezt a részt a többieknek is, kiegészítve néhány más idevágó részlettel az írásaimból. Jókat röhögnek, ami nagyon jót tesz nekik is, nekem is ezek között az embertelen körülmények között. Többen csodálkoznak, amikor megtudják, hogy ezt a könyvet is, azt is én írtam. Meglepően sokan olvasták közülük a műveimet, de eddig nem tudták, hogy P. Howard és Gibson Lavery egy és ugyanazon magyar fiú az Erzsébetvárosból, bizonyos Reich-Rejtő Jenő. Hiába, nem mindenki olyan tájékozott, mint az Egyedül vagyunk aljas söpredéke...

Délben megint kissé kellemesebb klímájú völgybe érünk. Itt-ott erőtlen fű ütöget ki a vékony hóréteg alól. A nap kissé ferdébb szögből, pirosan izzik felénk, és egy nagy, lomha madár vergődő siklót ragad fel csőrében a magasba... Ahonnan viszont erősödő, roppant búgással valami közeledni kezd. Alacsonyan szállva megjelenik három orosz gép, amelyek elsuhannak mellettünk, közénk szórva gépfegyverekkel. Ezen a szűk helyen szörnyű pusztítást visz véghez a tüzelés. Rémülten bukdácsolunk, rendetlenül menekülünk, és sok halottat hagyunk magunk mögött. Korán sötétedik, de mi csak megyünk, megyünk, rendületlen. Az artista meg is kérdezi, hogy szerintünk honnan tudják a vezetőink, merre kell mennünk. Sulteisz bácsi, aki már felgyógyult a verésből, felmutat az immáron felhőtlen égre:

– Az irány a csillagokra van írva – állapítja meg.

– Kérem, azt nem én írtam! – mentegetőzöm.

Ilovka, 1942. december 1., kedd

Éjszakára egy elhagyott iskolában szállunk meg, épp abban a faluban, amely mellett szegény Horthy Pista augusztusban lezuhant. Először a konyhát verik le a kijelölt helyen. Már ég a tűz, forr a víz, és hullik belé a zöldség és a kevéske hús. Mire a leves elkészül, áll az arcvonal előtt felépített fél méter magas háromszög, sarkaiban

egy gépfegyver és egy fényszóró, nehogy megszökjünk. Nem is tudnánk. Senkinek nem maradt jártányi ereje sem. Félóra múlva ájultan alszik mindenki, kivéve az őröket, akik időnként reflektorral pásztázzák a pusztát körülöttünk. Este lesz, azután ismét reggel. Pontosan négy és fél órát alszunk az ébresztőig. Én amúgy sem szoktam ennél többet, de most talán tíz órát is tudnék durmolni egyfolytában, annyira elfáradtam a gyaloglástól.

Reggel és este légzőgyakorlatokat tartok, hogy jobban bírjam a strapát, de hiába. Több évtizednyi cigarettázás és kávéházi üldögélés után a szervezetem nem akar átállni erre a megterhelő napirendre. Talán voltak már emberek, akik ilyenkor szépen lefeküdtek a földre, és engedelmesen meghaltak, de én nem tartoztam soha az ilyenek közé. Tudom, hogy meg kell halnom, de engedelmesen nem akarom. Talán az élet igenlése is egy fajtája a morálnak, amely áthárítja azokra a bűnért való felelősséget, akik ilyen reménytelen helyzetbe sodortak minket. Napközben gyengeségemben többször úgy érzem, hogy a halál csak pillanatok kérdése lehet, hogy az élet már csak homályos emlék a múltamban, hogy a jelen már egy agónián túli állapot, amellyel a feloszlás ellen védekezek halottaimban, de tudom, hogy tovább kell mennem. Menni vagy meghalni! Este aztán, amikor a kisebesedett lábamat tapogatom, odajön hozzám Sulteisz bácsi, aki meglepően rutinosan viselkedik ebben az áldatlan közegben:

– Itt van egy darab faggyú, ezzel kenje be a lábát. És ne harisnyát hordjon, hanem kapcát, különben a legközelebbi menetelés közben mind a két lába teljesen odalesz...

Faggyú, kapca, csupa idegenszerű, borzasztó dolog a számomra. Már magában véve az a gondolat, hogy nyílt sebre nem steril faggyút kenni, azután rongyba bugyolálni a lábam, elrémít. Csak ma, amikor a puha rongyokban könnyebben jártam, és estére a faggyú alatt sebeim szépen bezárultak, kezdtem becsülni az öreg tanácsát. Tanácsból pedig itt nem volt hiány.

– „A jó katona kenyérrel és vassal Kínáig is elhatol”, mondta mindig a Ring kávéház tulajdonosa... – jegyzi meg reggel Sulteisz bácsi.

– Az Bonaparte volt – mondom neki nevelő szándékkal.

– Nem. Bauernak hívták. Biztosan tudom. Évekig jártam oda – erősködött az öreg szabómester, aki Bécsben kezdte a szakmáját.

– Az különben sem kunszt. Próbálja meg egy vas nélkül, ahogy mi! – zárta le a vitát az artista, de amúgy is induláshoz sorakoztattak minket.

A sor mereven áll, majd füttyszóra megindulnak a bakancsok. Kezdődik minden újra. Azon filozofálok, hogy lehet-e joga egy embernek ahhoz, hogy bármiféle érdekközösség céljai miatt több embertársát ilyen boszorkánypróbának is beillő menetelésre kényszerítse?! Ember, állat egyaránt a végkimerüléssel küzd már, de az őrmesterünk továbbra is kíméletlen:

– Gyerünk az istenfáját, maga úri csirkefogó! – ordítja a fülembe, és nagyot taszít rajtam, Sulteisz bácsit pedig a puskatusával nógatja gyorsabb gyaloglásra.

– Van sejtelme arról, hogy ahhoz a helyhez képest, ahová mi most megyünk, a pokol mélységes feneke egy kedélyes zenés kávéház? A fene ette vóna meg ezt a hideget, aki van! És olyan hó van, hogy még Szibériában is megsokallnák az arabok! – mondja mellettem zihálva az öreg, aki, úgy látszik, eddigi életében nem jutott sokkal messzebbre az Almássy tértől a Ringnék

– Itt sem rosszabb, mint máshol, az esetben, ha máshol nagyon rossz... – válaszolom bölcsen.

Újra zuhogni kezd a hó. Friss, magas hó ropog a lábunk alatt. A kezünket hiába dugdossuk kabátunk zsebébe, vörösre fagyottan feszül a bőr rajta.

– Nem húzok kesztyűt, hadd fagyjon meg a kezem, ha már nem írhat – gondolom keresztény mártír módjára, de aztán úrrá lesz rajtam a túlélési ösztön, és az a sosem múló vágy, hogy egyszer még megírjam a nagyregényemet, így felhúzom a kesztyűmet, amelyet előzőleg belülről – Sulteisz bácsi tanácsára – szintén faggyúval béleltem ki.

Minden órában éles fütty hallatszik a sor elejéről, és a század megáll. Öt percig állunk. Aki leül, vagy leteszi a holmiját, az kidől. Öt perc után kettős fütty hallatszik, és a sor újra elindul. Sulteisz bácsi nagyot botlik, majdnem elesik. Abban az állapotban van, amikor egy kavicstól is felbukik az ember. Alig lát. A szíve, a tüdeje, az izmai gyakorlatilag már felmondták a szolgálatot.

Az öreg katonák jól ismerik ezeket a szimptómákat: a sapkája hátracsúszott, az orra és a szája oroszlánszerű grimaszba torzul és megmerevedik, két fogsora keményen összeszorul, belégzésnél ijesztően hörög, kilégzésnél rövideket sípol a tüdeje. De megy! Nem is tudjuk önmagukról, hogy milyen erősek vagyunk. Az emberi erők végső határát csak a legfelsőbb hadvezetőség tudja számokban kifejezni, kilométerekben, időegységekben, súlyelosztásban megnevezni.

Jevdakovo, 1942. december 4., péntek

Megérkezünk a fallal körülvett körletbe. A kerítés mögött egy törzsépület – nyerstéglából épült földszintes kis ház – és két legénységi barakk. A barakkokban mi, katonák, a katonákban pedig fásult letargia. A szobában elviselhető a hőmérséklet, de a földön csótányok szaladnak mindenfelé, a sarkokban lepedőnyi pókhálók, ajtónyitáskor pedig megzavart patkányok iszkolnak kifelé.

– Te... – súgom az artistának, akiről út közben kiderült, hogy Rajna Jancsinak hívják – azt hiszem, eltévesztettük a menetirányt, és a francia Riviérán vagyunk, valami drága szanatóriumban...

– A művészek nehezen bírják a katonaéletet – válaszolja.

– Az biztos – mondom, és vállat vonok, amit Rajna félreért.

– Nem írja alá, amit mondok? – kérdi.

– Hogy egy ember valamit aláírjon, ahhoz elsősorban a nevét kellene tudnia. És ezen a ponton kissé kuszált az ügy – felelem, és felvilágosítom neveim sokszínűségéről: Reich-Rejtő-Péhovárd-Lavery. – De itt már csak egy szám vagyok én is...

A bogarak mindenhová befészkelik magukat, mindent összerágnak. Csak a szétlocsolt petróleum teszi lehetővé, hogy megmaradhassunk tőlük. Kenyér, cigaretta, pálinka; lassanként minden petróleumszagú lesz, és ez még undorítóbbá teszi a levegőt. Véresre mart testünk már érzéketlen a nyüzsgő tetvek és bolhák ellen, csak a pókcsípés dagadt sebe égetett sokáig gyuliadtan, kéken. Néha egy kellemetlen hangú állat vinnyog, és a kunyhó minden deszkája serceg a rágcsálóktól. De azért alszunk, verejtékezve, súlyos, rossz alvással.

Az értékeinket már elvették, viszont a kézitáskámat – benne ezzel a naplóval és az üres füzettel, amelybe majd a nagyregényt írom – szerencsére nem tartották annak. A cigarettámat viszont annál inkább. Ma mindenkiét elkobozták, sőt külön meg is tiltották a dohányzást. Ez óriási gond, mert így az éhséget is jobban érezzük. Már annyira hiányzik a füstölés, hogy legszívesebben elszívnám a naplóm lapjait összetekerve, egy kis útszéli fűvel megtöltve. Micsoda szerencse, hogy a füvet most vagy félméteres hó borítja!

1942. december 9., szerda

Ébresztő reggel ötkor, utána csákányokat, ásókat és lapátokat osztanak ki, amivel a vállunkon irány az útépítés – még teljes sötétben. Kijelölik a pontos helyet, és megmondják, milyen mélyre kell ásni, amit aztán egy szakember időnként le is ellenőriz. Néha akkora kődarabokat kell elhordanunk, amelyeknek eddig még a létezésében sem hittem. Szerencsére nagyjából óránként jön egy-egy hadoszlop, amelyet félreállva átengedünk, így olyankor pár percre megpihenhetünk. Nem is tudom, hogy miként vagyunk képesek még dolgozni, mert néhány nap alatt már annyira legyengültünk, hogy még önmagunkat is teher cipelni, nemhogy a szerszámokat. Nem is beszélve a sziklákról. A horzsolásaink véreznek, egyesek sírva fakadnak elkeseredésükben. De hiába. Vér és verejték: kiapadhatatlanul sok van belőlük itt a földön...

A legcsekélyebb szórakozottság, hiba vagy vétség esetén csattog a bikacsök, és a vétkes fogdába kerül. Gyengélkedőre csak töréssel vagy vérhassal lehet jutni. A beteg, akinek mondjuk influenzája vagy gyomorproblémája van, itt semmi kíméletben nem részesül. Ezen a helyen nem fontos, hogy az emberek egészségesek legyenek, nem fontos, hogy élve maradjanak, itt semmi sem fontos, csak az elrettentő szigor, amitől irtózni kell. Eszembe jut Apám, aki az állomáson búcsúzkodva azt mondta, hogy ne aggódjak, majd biztosan mindenki a saját szakmájában dolgozhat idekint. Én az őrmesterünkből nem nézem ki, hogy egy kisregényt akarna velem íratni, de talán még egy blődlit sem...

Úgy próbálok segíteni magamon, hogy régi emlékekbe révedek, bár ezek csak még jobban felkavarnak: a Piazza Barberinin egy

gombán ott térdel az a szobor, és mellén, ahogy iszik a magasra emelt tülökből, ragyogva patakzik a víz, most is, miközben én itt gebedek! És ez egészen furcsa. Félelmetes. Mert bizonyos, hogy így van! Most! E percben is! És a Scala di Spagna toronyiránt vonuló fokain gyermekek és asszonyok közlekednek, tarka virágokkal telt kosarat hordanak a fejük tetején, mert a Scala di Spagna csupa virág... Én Istenem! Mennyi virág!... És talán harangoznak is. Éppen most! Ebben a pillanatban! Róma és Nápoly között pedig most narancsok között dalolja együtemű melódiáját a gyorsvonat... Jobb nem gondolni ilyesmire, mert csak beleőrülök!

Az éhségtől is szenvedek. Az élelmezés állati. Reggel feketekávé, valami sötétbarna lötty, amit ráadásul sokszor későn hoznak, és így már nincs időnk meginni. Valahogy sehogy sem törődnek azzal, hogy jó legyen a kiszolgálás. Ebédidő nincs, ami nem is baj, mert ebédünk sincs. Vacsorára leves, egy kevés főzelékkel. A napi kenyéradag talán ha húsz deka lehet. Ezzel szemben a munka emberfeletti. Nehéz, sőt gyakran életveszélyes is. Kőtörés, útépítés, sziklakoloncok szállítása, és ha ezzel kész a század, akkor következik az elvégzett munka adminisztrálása, a másnapi feladatok kitűzése, majd a tábor kitakarítása, mosása, javítása, így aztán este kilenckor jól jön a takarodó.

Ilyenkor a pokrócok alatt még összebújva beszélgetünk egy kicsit. Csak a cigaretták világítanak a sötétben, mint megannyi piros szentjánosbogár. A többiek általában gyorsan elalszanak, én pedig egyedül hallgatom a hómező sejtelmes hangjait. Süvít a szél, serceg a hó. A szélzúgással versenyt üvölt valahol egy kétségbeesett szürkefarkas:

– Hiiiihúúú... – kapja fel a szél és a visszhang.

– Hühüüüüi... – üvöli túl egy másik toportyánféreg.

És én is legszívesebben ordítanék – ha volna kinek. Aztán elülnek a kinti zajok, már-már én is elszenderedem, amikor az egyik barom hirtelen felül, és elkezd torka szakadtából énekelni:

– Rövid bakakardom, a markomban tartom...

Ekkor kezdetét veszi a létező legjobb szórakozás, ami hasonló körülmények között egyáltalán elképzelhető: a pokrócozás. Ez azt jelenti, hogy az engedetlen társat pokróccal letakarjuk, aztán addig verjük, amíg alaposan el nem fáradunk. Ez remek testmozgás, utána

mindenki nagyon nyugodtan alszik. Talán csak a rendszabályozás elszenvedője nem annyira, de ő pont le van érdekelve...

1942. december 10., csütörtök

Az induláskor vadonatúj bakancsok – talán nem a legjobbak, amivel valaha hadsereget felszereltek – mostanra teljesen rongyos állapotba kerültek. Felötlik bennem, amit Salamon Béla mesélt első világháborús élményeiről, amikor az újpesti Wolfner-féle bőrgyárban egész nap nehéz bakancstalpakat kellett egymásra pakolnia. Mit nem adnék egy pár olyan „békebeli”, vastagbőr bakancstalpért!

Itt a korábban kötött barátságok felbomlanak és újraalakulnak, főleg az úri klikkeké. Az úgynevezett „jobb emberek” kezdik egymás ellen az intrikát, védelmezik késhegyig borotvaszappanuk vagy teaadagjuk szent magántulajdonát. Mert ha az embernek nincs valamije – hát ellátja magát vele. Mondjuk, a szomszéd ágyon alszik valaki, és kint fekszik mellette a szappana. Erre ellopom, és ha nekem történetesen a kapcám hiányzik, akkor a szappant olyan emberrel cserélem ki, akinek van egy felesleges kapcája. (Lehet, hogy éppen az enyém.) A néhai szappan tulajdonosa erre szintén ellátja magát.

Sok így a vita, a veszekedés, sőt a verekedés is, de legalább esténként próbálunk jól kijönni egymással, kikapcsolódni egy kicsit. Gurul a kocka, csörög a pénz, mert hát „nincsen üzlet kockázás nélkül”, ahogy Sulteisz bácsi nagyon lényegre törően megállapította. Nekem azonban a kockázás nem elég úri szórakozás. Ahhoz kártya szükségeltetne.

– Emberek, nekem kellene egy pakli francia kártya. Nem sajnálnék érte tíz rubelt – adom közre a felhívást.

– Húszért megszerzem – mondja Sulteisz bácsi, aki ha megkérik, becsempész ide akár egy púpos tevét is.

– Kaszinókártya kellene.

– Nehéz ügy. Tessék elképzelni, mikor jár erre legközelebb egy Piatnik-ügynök.

– Jól van, hát megadom érte a húsz rubelt.

– Akkor megszerzem.

– És mikor lesz meg? – kérdezem reménykedve.

– Tessék. Véletlenül van nálam egy csomag – mondja, és kivesz egy paklit a zubbonyzsebéből.

Máris osztunk, és verjük a blattot, mint az őrültek. Játszunk, hogy ne kelljen másra gondolni. Az arcunkon egészségtelen, nyirkos fényfoltok ülnek, az egész napi fagyoskodástól rekedten ordítozunk; töltjük az időt, mint száraz, apróra őrölt húst egy láthatatlan hurkabélbe...

– Mi ez? Büntetőtábor vagy a párizsi Döme kávéház?! – ordít az őrmester, amikor meglátja, mit csinálunk, és rángatózni kezd a szemöldöke.

– Hallottál már a *cafard-ról* – kérdezem halkan Jancsit.

– Miről? – kérdez vissza kissé értetlenül.

– Afrikai téboly. Ott a meleg, az egyhangúság, az örökös sárga és fehér színek tompa hülyeséget okoznak, amitől az ember néhány hétig gondolat és szó nélkül jár. Iszik, de nem rúg be. Néha halkan dúdol magában, vagy hirtelen mosolyogni kezd. Azután elhatározza, hogy ír a köztársasági elnöknek, vagy rájön arra, hogy neki a felkelők élére kellene állnia. Végül azon veszi észre magát, nem bírja tovább, hogy az őrmestere szemöldöke folyton rángatózik, és hogy ez megszűnjön, nagyot odacsap puskatussal...

– Tényleg kibírhatatlan... Folyton rángatózik a szemöldöke... – válaszolja, és látom a szemén, hogy szívesen odacsapna ő is. Szerencsére nekünk nincs puskánk. Távolról takarodót fújnak, és nemsokára az idelátszó törzsépületek sárga fényű ablakai is elsötétednek. Nem tudok aludni. A férgeket már megszoktam valahogy, de Magdus képét szüntelenül magam előtt látom a sötétben...

1942. december 15., kedd

A legkegyetlenebb fájdalmat a sokféle nehéz szolgálaton, a keretlegények kegyetlen viccein, a lesújtó büntetéseken és a pokoli fagyon túl az állandó postaelvonás okozza. Így végképp egymásra vagyunk utalva. Társadalmi és osztálykülönbség nélkül a hála, a közös teljesítmény, a közös szenvedés kovácsolják ki az összetartozás érzését. Sulteisz bácsit hajnalban felkeltette az őrmester.

– Keljen fel! A parancsnok úr most azonnal várja.

– De kérem – mentegetőzött az öregúr ijedten –, mit követtem el álmomban? Én igyekeztem feszes tartásban feküdni, és igen szerényen aludtam...

Kiderült, hogy néhány nappal ezelőtt kérvényezte a leszerelését, hiszen már csak hálni járt belé a lélek. Nagyon letörve jött vissza a századirodából. Sűrű, hófehér hajával, mindig derűs, vén arcával önkéntelenül is az Istenre emlékezteti az embert, de most látszott rajta, hogy valami nagyon felzaklatta. Kértük, hogy számoljon be részletesen arról, mit látott a parancsnoknál.

– A helyiségnek pálinka- és dohányszaga volt. A falon különböző statisztikák függtek, a parancsnok íróasztalán telefon és távíró emelkedett ki az összevissza dobált papírok kazlából, amelyek teljesen elfedtek egy szivardobozt. Egy valódi hordozható Remington írógép állt az asztalon... – írta le a helyszínt.

Nekem rögtön bevillant Gyulus írógépének képe, amelyen Magdus az írásaimat szokta olvasható állapotba hozni, de én is sokszor dolgoztam rajta. Bármit megadnék, ha még egyszer hozzáérhetnék egy írógéphez, valamit leírhatnék, összevissza betűket, levelet, ne adj' isten, egy jelenetet, vagy egy kisregényt... Nem, nem, a nagyregényt! Ez az. Ha még egyszer írógéphez jutok, akkor megírom végre a nagyregényemet! Addig nem kelek fel mellőle.

– A parancsnok segédtisztje, egy főhadnagy, kigombolt zubbonnyal ült... Tisztek – dünnyögte Sulteisz bácsi mély megvetéssel. – Olyan tisztek, mint én! – és ennél nagyobb sértést nem is mondhatott volna. – A zubbonyt nem rá szabták, a válltömése túlságosan erős volt, a mellvarrás pedig zavaróan magasan állt... – folytatta.

Az öreg imádja a szakmáját, de látva savanyú arckifejezésünket, a lényeggel folytatta.

– A parancsnok elgondolkozva hajolt a térképe fölé. Rápillantottam a telerajzolt lapra, és rögtön láttam, hogy a szovjet Vörös Hadsereg kezdi teljesen bekeríteni a folyón túli területet, így hamarosan átkel a Donon... – mesélte az öreg.

– Maguk sok mindenhez értenek, uraim, de katonatiszt egyikük sem volt – mondta, és szokása ellenére cigarettára gyújtott. – Én

viszont az voltam, az első világháborúban, az olasz fronton... – lepett meg minket. – Úgyhogy higgyék el nekem, az oroszok hamarosan át fognak kelni a folyón. Ez a terep pedig itt, ahol a barakkjaink állnak, még igen sok lőfegyverrel sem lenne tartható. Még a legprimitívebb fegyverekkel felszerelt csapatok ellen sem. Könnyen megvédhető lenne, ha, mondjuk, lenne mögöttünk egy domb. Hasonlóan jó támaszpont lenne a folyó. De az is túlságosan messze van tőlünk, ráadásul befagyott, könnyű rajta átkelni. Az őrtornyok is csak arra szolgálnak, hogy mi ne szökhessünk meg, de egy támad ásnak percekig sem tudnának ellenállni. Akárki csinálta ennek a táborhelynek az alaprajzát, az vagy nem értett a harcászathoz, vagy nagyon is jól értett hozzá, és úgy állította össze, hogy veszély esetén ne tudjon ellenállni... – adta meg nekünk Samu bácsi a kegyelemdöfést.

Riadtan néztünk az öregre. Ebben a pillanatban mindent megértettünk. Ezek csak el akarnak minket veszejteni. Mindegy, hogyan. Megfagyhatunk, felrobbanhatunk, itt várhatjuk be az oroszokat, vagy addig sétálhatunk a hómezőkön, amíg vagy a szovjetek vagy a farkasok hordája le nem csap ránk.

– Elszökünk! – mondom biztatóan Sulteisz bácsinak, de persze nem gondoltam komolyan.

A végtelen hómezőn ez öngyilkosság. Északnak menni ostobaság lenne, de nyugatnak, keletnek és délnek indulni sincs különösebb értelme. Világos, hogy nincs számukra hely a Földön. Erre persze Samu bácsi is rájött.

– Sajnos, nem tehetem – mondja. – Mit csináljak? Nem vagyok jó szökevénynek. Beteg, öreg ember vagyok. Nincs senkim... De te kíséreld meg. Neked csak van valakid!

– No, csak feleség, gyerek meg ilyesmi – válaszolom könnyedén, de ebbe a tréfába belekomorodik az arcom.

– Azonnal kérem a fizetésemet! Kilépek! Beállók a konkurens büntetőtáborba! – viccelődik kényszeredetten Rajna is, de most valahogy senkinek sincs kedve nevetni ezen.

1942. december 19., szombat

Elhagyott bennünket egy ember, aki hozzánk tartozott. Köztünk volt. És hogy „köztünk volt”, az igen sokatmondó kifejezés errefelé. Benne van minden, amin ezalatt a pár szörnyű hét alatt keresztülmentünk. Samu bácsi köztünk volt. Tegnap éjjel aztán, amikor már mindenki elaludt, ledobta magáról a ruháját, és teljesen meztelenül kibattyogott a mínusz negyven fokos télbe. Reggel találtunk rá. Megfagyott a parancsnoki épület mögött a hóban. Jancsinak kellett gödröt ásnia az acélkeményre fagyott földben, hogy eltemethesse.

Az egyik sorstársunk elmesélte, hogy amikor még Nagykátán voltunk, és időnként húst is osztottak, Samu bácsi mindig elcserélte vele kenyérért cserébe az adagját. Mikor megkérdezték tőle, hogy ezt miért csinálja, azt válaszolta:

– Ezeknek a hülye gójoknak még annyi esze sincs, hogy kóser ételt adjanak. Pedig nekünk nem szabad *tréflit* enni...

Ettől a kis történettől mindenkinek megindult az agya, és egyenként elmeséltük, ami Sulteisz bácsival kapcsolatban velünk történt. Mire rám került a sor, addigra már minden említésre méltó epizódot elmondtak a többiek, így én az öreg emlékére felidéztem nekik azokat a gégékét, amiket még Salamon Bélával, a másik valamikori szabóval erről az egyébként véresen komoly szakmáról kitaláltunk:

„A sors olyan, mint egy részeges szabász: mikor belevág a szövetbe, még nem lehet tudni: felöltő lesz-e belőle vagy nadrág.”

„A női becsület olyan, mint a jó szabás: annyira sem szabad feltűnnie, hogy dicsérjék.”

„Sok férfi olyan, mint a frakk: ha nélkülözi a megfelelő környezetet, használhatatlan lesz.”

„Az életünk olyan, mint egy nyári ruha mellénye: rövid és céltalan „, és így tovább...

Mindannyian nevettünk, de közben fájt a szívünk. Nem tudom leírni, amit érzek, de azt hiszem, erre az írók közül is csak a legkiválóbbak lennének képesek. Samu bácsival együtt mintha magamat is gyászolnám. Hisz nincs több remény. Mindannyiunknak ki kellene futnia pucéran az éjszakába, ha csak egy kissé bátrabbak lennénk.

Hajnalra mintha a természet is meggyászolta volna Sulteisz bácsit. Fagyott ködbe borult minden, amelynek homályából távoli nyávogásként szabadult fel egy farkas üvöltése. Azután hosszú füttyel megérkezett a szél, és a szerteszakadó ködből hirtelen hóvihar lett. Recsegett, ropogott, sikongott minden. Vágott a sűrű hó, felkavarodott a sok lehullott pehely is, és egy roppant felhőtorlasz robogott a sztyeppén át, mint valami gigászi, mozgó hadosztály, ónszínű, lomha testtel. Alig tudtunk munka után visszatalálni a barakkokhoz. De talán nem is kellett volna már, odakint is bevárhattuk volna a kaszást, aki érezhetően egyre közelít. Felnézek az égre: talán a csillagok valami jó, boldog, végső megoldást tartogatnak a számunkra, ha már az élet ilyen céltalan, szomorú és sivár...

1942. december 21., hétfő

Már meg is van a megoldás: flekktífusz. Nem kell szakértő a megállapításához, hisz annyiszor leírtam már a könyveimben a tüneteit: „több napig tartó láz, verítékezés, gyors szívverés, hát és izomfájdalmak, erős fejfájás, kipirult arc, bevont nyelv, sötét vizelet és kiütések a törzsön...” Álmomban is fel tudnám sorolni Vitéz Uzsoky Norbert A kiütéses tífusz története, kórleírása, kezelésének módjai és megelőzése című szakkönyvének idevonatkozó passzusait, hiszen annyit forgattam a regényeimhez való felkészüléshez.

– Az urak között négy tífuszos van – hirdette ki harsányan a parancsnok a reggeli sorokozónál. – Mindenki tisztogassa gondosan a ruháját, hogy féreg meg ruhatetű lehetőleg ne legyen rajta, mert főként azok terjesztik ezt a nyavalyát. A fehérneműt mosni kell. Karbolos vizet ad a szanitéc.

Kiderült, hogy a parancsnok pechemre minden könyvemet olvasta, így most gúnyosan rám mutatott:

– Az a péhovárd biztosan önként jelentkezik ápolónőnek, ha már annyira ért a tífuszhoz!

Úgy látszik, az események most már lélegzetnyi szünet erejéig sem eresztik kavargó örvénygyűrűikből azt a porszemet, ami még maradt belőlem.

– A másik meg maga lesz, Köpcös! – mutat rá a parancsnok a majd kétméteres egykori artistára, Rajnára.

Itt, katonáéknál, mint a vad népeknél, találó nevekkel jelölnek meg mindenkit, és ez tulajdonképpen az igazi neve, mert a legtöbbek valóságos kereszt- és vezetékneve jóformán ismeretlen a bajtársak előtt.

– Maguk lesznek az elkülönítőben – jelenti ki, majd beoszt mellénk két puskás keretlegényt, meg a vörös hajú szanitécet a valószínűtlenül hosszú szőrű fehér kutyával.

A többiek aztán gyorsan továbbállnak, mert parancsot kaptak az azonnali indulásra. Szöknek a járvány elől. Úgy látszik, rájuk egy másik vég vár... Jancsival téglákból egy kis kályhát építettünk az elkülönítő közepén, aztán száraz fadarabokat gyűjtöttünk, hogy egy kis meleget teremtsünk ebben a jeges pokolban, ahonnan valaki már régebben ellopta a vaskályhát.

1942. december 23., szerda

Hajnalig álltam az ablaknál, aztán meg néztem a nagy csodát. A nap! Felkelt a nap! A félelmetes téli táj derűs, kékszínű csillogással mosolyog mindenfelől. Ki hitte volna?! Tavasz lesz. Igen! Üj élet! Most már egészen biztos. Hiszen felkel a nap! Belebámulok az erőtlen fénybe. Hogy jutottam ilyen messzire? Soha sem fogom megérteni, mert utolért minden elképzelhető és elképzelhetetlen balszerencse, minden előrelátható halálos kimerültség és akadály. Az ilyesmit nem lehet mással magyarázni, mint rendkívüli fizikummal. Az egyetlen nagy és alig megoldható probléma, hogy élni kell, háttérbe szorított minden erkölcsi mérlegelést, emberi szolidaritást, a testem pedig bírja a strapát...

De legbelül tudom jól: nekem már nem lesz tavasz. Engem már a Zöld Pofa vár: az arca fűszínű, orra helyén sötét folt, két szeme sárga fénnyel pislog, mint egy-egy világítótorony lámpája, hosszú pléhsípot fúj, és csont-ujjai mereven billegnek a likakon. Koporsószerű, fekete ruhában jár, barokk szegélynek tűnő penészdísszel. Hamarosan belép ide, és a nevemet mondja. És akkor követnem kell. Immáron hiába lajstromoznak az élők sorában, voltaképpen én már halott ember vagyok.

A halál végeredményben nem akkor kezdődik, amikor valaki a legfinomabb megfigyelésre sem reagál, hanem amikor a test, a lélek és a szellem elveszíti azt a tartalmat, amely működésének értelmet ad. Alaposan átgondoltam a dolgot. Mit tegyen egy ember, akitől elrabolták a tragédiáját? Mit tegyen, aki azt hiszi, hogy nagyszerű jelleme miatt vállalja a halált, a pusztulást, a szenvedést, de egyszerre kiderül, hogy csak ostoba, kötözni való bolond? Hogy nem hős, hanem pojáca?! Nehéz kérdések ezek, de most már tudom rájuk a választ. Nincs más hátra: ha rövid az élet, toldd meg egy ballépéssel!

Így hát ápolom a betegeket, de nem használom a karbolt. Az egyiknek felveszem a zubbonyát, a másiknak puszta kézzel nyúlok a sebéhez, a harmadiknak inni adok, aztán az ő ivópoharát használom, és így legalább húszmillió bacilust nyelek le. Végül csak szépen várok, amíg szédülni kezdek, és megfájdul a fejem...

1942. december 24., csütörtök

A büdösség szörnyű. A betegek felől pestises szag árad. Rongyokba burkolt csontvázak ténferegnek a szobában. A kabátujjakból fehér sétapálcák lógnak ki kar helyett, és a pofacsontjuk úgy kiszögei, mintha át akarná döfni a puszta bőrt, ami még rajtuk maradt. A gyengélkedő forrósága, a bagó, a szíjkenő olaj, pálinka és izzadság szagvegyüléke mint valami langyos mosogatórongy fedi be az ágyakon heverő, nyirkos testű embereket. Ápolatlan, cinikus külsejű, vigyorgó, torzonborz halálfejek, vadul villogó tekintetek, fáradt, szomorú, intellektuális arcok, valamennyien a biztos halál apatikus tudatában. A levegőben úszó gőzös, híg rothadás nyirkossá tette az ágyneműt, és a szoba falai is pállott szagot lehelnek...

1942. december 25., péntek

Volt egy láda szárított főzelékünk, napok óta csak ezt ettük. De ma karácsony szent napja van. (Akkor most tartjuk a karácsonyt, vagy nem?!) Az egyik őr korábban látott egy elkóborolt birkát a tábor

körül csellengeni, ezért Jancsi elment megkeresni, hogy ünnepi ebédünk legyen.

– Pincér! Húsz perce rendeltem azt az ürücombot, és még mindig nem hozzák. Ilyesmi odaát a másvilágon szerintem nem fordulhat elő, és ha igen, az ember akkor sem ideges, mert nem fenyegethet senkit a lehetőséggel, hogy másnaptól kezdve a konkurens túlvilágra jár étkezni... – próbáltam viccelni, de csak az egyik vigyori keretlegény vette az adást. Végre Rajna megérkezett a lenyúzott állattal.

– Bárány... – súgta áhítattal, amikor a tűzhelyre tette a megnyúzott állatot. Alkatából következtetve eredetileg farkasétvágyú ember lehetett, akinek már nagyon hiányozhatott egy finom sült. Remekül készítette el a húst, mindenkinek ízlett.

– Fiatal bárány lehetett! – áradozott az egyik őr.

A szanitéc ebéd után kiment valahová, aztán félóra múlva izgatottan tért vissza.

– Nem látták? – kérdezte.

– Kit?

– A legjobb barátomat!

Kitárta az ajtót és nagyot kiáltott...

– Theofil!

– Ki az a Theofil? – kérdeztük tőle.

– A vöröskeresztes kutya. Az a hosszúszőrű. Itt kószált a tábor körül. Hol a csodába lehet? Nem látták?!

1942. december 26., szombat

Ma délben megérkezett egy komplett vöröskeresztes osztag. A hadseregben nincs szigorúbb úr, mint a járvány. Kint egy komplett utászosztag dolgozik. Drótsövényt állítanak fel félkaréjban a kerten túl, és szuronyos őrök járkálnak az akadály külső részén. Egy óra alatt kész a karantén. Az orvosok búvárszerű izolálóruhát vesznek fel, hasonlóan öltöznek az ápolók. Egy százados is jött velük, de ő nem vesz magára semmi védőfelszerelést. Régi katonaorvos lehet. Rekedt a hangja, a haja kuszáit, a szeme bágyadt, és jeges kezét dörzsölgeti.

– Na, mozogjatok, lajhárok! Gyerünk! Fertőtleníteni! – kiabálja, mire a szanitéc előjött egy kannával és egy pumpával. Tisztára megőrült, amióta eltűnt a kutyája. Megáll és fröcsköl, emberekre, holmikra, mindenre. Engem is lefröccsent karbollal. Bűzlök. De én már ezt sem bánom...

1942. december 29., kedd

Láz. Émelygés. Szorongás. A két szemem úgy nyilall, mintha tűt döftek volna beléjük. Kettősen dobban és aritmiás vergődéssel küzd a szív, belülről lüktet a dobhártya egy nyaki ütőér izgalmától, és összeáll a köd, egyre sűrűbb, pinceszagú burokká. Amikor lábra állok, érzem, hogy gyenge vagyok, a vér zúgva rohan le az agyamból és térdem egy-egy másodpercre megremeg. Megkaptam. De tovább írok a naplóba rendületlenül, mert Heinére gondolok, aki tíz évig feküdt híres matracsírjában, miközben még gyönyörű verseket írt...

Egy lázroham álomba szédített, de most újra fel tudtam kelni. A tűzhelyen egy sajtár víz állt, hogy ne kelljen jéghideg hólében mosdani. Szappan, törülköző és KÁVÉ! Odakészítve egy cinkbögrébe! Rajna valószínűleg feltörte a parancsnoki barakkot, és áthozta a kávét még azelőtt, hogy megjöttek volna a katonák. Valahonnan szerzett két tojást is, és most átadta őket nekem, keményre főzve. Sírtam. Úgy éreztem magam, mintha egy Wagner-operában volnék: most én lettem A Rajna kincse!

Az őrzésünkre hagyott keretlegényeink közül az egyik napok óta haldoklik, a másik pedig tegnap főbe lőtte magát. Amikor a tífuszos is megtér teremtőjéhez, a katonaorvos kiadja az utasítást Rajnának, aki már az utolsó használható embere, mert a többiek továbbálltak.

– Varrja lepedőbe a tetemet!

Jancsi zokszó nélkül teszi a dolgát, és percek alatt eltünteti az őrt, aztán kimegy megásni a sírt. Úgy fekszik most előttem a halott, mint bizonyos színjátékokban a sírból megjelenő szellem. A fehér lepedőn keresztül kirajzolódik felpúposodó mellkasa, hátrabukott koponyája, és látszik a lábfej merőleges körvonala. És mégis, mintha valahogy magamat látnám benne. Eszembe jut erről egy fiatalkori versem:

A lepelt görcsösen megmarkolom
Egy pillanat, a kezem ég, tüzel.
Egy pillanat... aztán... ó borzalom!
Ott álltam csendben, a holtat nézve,
Könnyekben csillogott lázas szemem.
A koporsóban némán, csendesen
Ott feküdt... a szívem!

Délután magas lázam lehetett, mert mélyen elaludtam, és borzasztóan kusza álmokat láttam: zakatol, robog, rohan egy vonat, hirtelen Innsbruckot kiáltanak. Egy állomáson Emin pasa rohan hálókabátban, és ezer rendőr üldözi. Az egész nagy, elmosódott robogásban időnként Magdus feje is feltűnik, havasok, erdők és pálmaligetek zavaros csoportja mögött. Aztán befutunk a Déli pályaudvarra, de a vonat megy tovább, a Vérmezőn át a Ferenciek terére, ahol galambok tipegnek, és ismerős hangon duruzsol a villamos kereke. A Kossuth Lajos utca aszfaltján kopog a cipőm, régi ismerősök jönnek szembe, vidáman kiáltozunk, nevetgélünk, és mégis olyan nyomasztóan, olyan rettenetesen fáj valami...

Felriadok. Az ágyamnál ott ül a katonaorvos, és lázlapot diktál a szanitécnek:

– Egy méter kilencvenhárom magas, teljesen kopasz, hízásra hajlamos egyén, feltűnő ismertetőjele: egy régebbi sérülés következtében hatalmas forradás torzítja el az orrát.

Nevetnem kell. „Hízásra hajlamos”? Talán, ha ötven kiló lehetek. Annyira vékony vagyok, hogy az ágyban forgolódva minduntalan a saját csontjaimhoz érek, amikor pedig a szellőztetéshez félig kitárt ablakban meglátom saját tükörképemet, sokáig tart, amíg a kopasz, halálfejszerű arcban egyáltalán felismerem magamat.

– Annyira beteg szegény, hogy szerintem nyugodtan rátűzhetnénk az Elsőosztályú Félholt kitüntetést – tréfálkozik állapotomon a szanitéc az orvosnak. Újra mély, ájulásszerű álomba merülök. Amikor jobban leszek, Rajna ül az ágyam szélén, és a naplómat olvasgatja.

– A könyved nagyon jó – mondja unott arccal –, csak nem elég világos, ami a te személyedet illeti.

– Igyekeztem őszintén írni magamról, de még kisebb simításokra szorul. Bizonyos részeknél úgy érzem, hogy a főhős jelleme nem tiszta... – válaszolom keserűen.

– Igen, igen, hiszen nagyjából kitűnik belőle, hogy milyen fajankó vagy, de mi, akik közelről ismerünk, jól tudjuk, hogy ennél sokkal ostobább szoktál lenni...

Úgy látszik, nem bocsátja meg nekem, hogy megfertőztem magam, pedig ő is jobban tenné, ha ugyanezt választaná. Ezt a kirándulást úgysem lehet túlélni.

– Mit ért a költői finomságok ihletéhez egy ilyen nagy ló, mint te? – kérdem tőle, mire elmosolyodik, de aztán hirtelen komolyra fordítja a szót.

– Tudod, mit? Szerintem megvan a nagyregényed! – jelenti ki.

– Mit beszélsz? – csodálkozom.

– Igen. A nagyregény! Az életed! Érted? A nagyregény: az életed! – kiáltja. Elgondolkozom azon, amit mond. Talán nem is butaság.

– Igazad van – felelem. – Csak kár, hogy holnapra vége az egész heccnek...

1943

(Rajna János bejegyzése)

1943. január 1., péntek

Jenő két napon át ötpercenként elájult, és a szíve, az érrendszere, a tüdeje egyre jobban kimerült. Az arca beesett, és két lázrózsa virított rajta. Szeme körül sötét karikák rajzolódtak ki. Lázálmai közben időnként összefüggéstelen, értelmetlen mondatokat kiabált:

– Romi vagyok...

– Szép kis csirkefogászat!

– Hány éves a kapitány?

– Te szőke ciklon!

– A zöld ász rezeg a szekrény tetején...

– Nellike! Jövök játszani, Kicsi Angyal...

Aztán még egyszer, utoljára, összeszedte minden erejét. Búcsúzó-fényű, fáradt szemeivel az arcomba nézett.

– Az élet nehéz, de meghalni sem könnyű... – suttogta olyan hangon, mint aki krétát reggelizett. Szünetet tartott, hogy erőt gyűjtsön, aztán alig hallhatóan megkérdezte:

– Gondoltál már arra, hogy a halál után mégiscsak kell lennie valaminek? – kérdezte halkan, és csontváz vékonyra soványodott kezével a szék karfájáról magához húzta a kabátját, amelynek zsebéből nagy nehézségek árán egy régi, nagy bőrtárcát vett elő. Ismét rövid pihenőt tartott, aztán a tárcából egy elsárgult, gyűrött

fényképet halászott elő fáradt ujjaival, és felém fordította. Egy csodaszép, hosszú szőke hajú, kétévesforma kislány volt a képen.

– Ez Kicsi Angyal, a húgom... volt... Gondolod, hogy most találkozni fogok vele? És ő még mindig ilyen kicsi lesz? Vagy már felnőtt?! – érdeklődött izgatottan. Szeme fennakadt, és levegő után kapkodott.

– Ne erőltesd a beszédet! – szóltam rá. – Ne félj semmit, hamarosan felgyógyulsz, és kényelmesen befejezheted a nagyregényt... – nyugtatgattam. Megitattam volna, de elhárította.

– Hallod? A szél olyan, mintha dob peregne. Jön a Láthatatlan Légió! Elviszi a rossz gyerekeket... – mondta még elhaló hangon, végül még pár idegen szót suttogott, aztán örökre elcsendesedett.

Azt már a betegség első tünetei után is tudta, hogy nem húzza sokáig, így még időben meghagyta, hogy „egyszerű, királyi pompával” temessem el: a turisták, ha megállnak majd emlékműve előtt, olvassák lenyűgözve azt a néhány ezer keresetlen szócskát, melynek kezdetén az áll, hogy *„Hic”, és* úgy végződik, hogy „...*fuit.”.* Így – miközben megilletődötten állítgatják kamerájukat – ne is sejtsék, hogy a fenséges sírban egy csalódott ember pihen.

„Fuit... Sic transit... Anno…” – azt hiszem, ezeket a szavakat motyogta lázas öntudatlanságban a legutolsó pillanatokban. Nem tudom, hogy csak egy művéből idézett-e, avagy komolyan gondolta, mindenesetre megígértem neki, hogy teljesítem kívánságát, pedig tudtam, hogy már nem tehetek eleget ennek a kérésnek.

Az „egyszerűséggel” persze nem lesz gond, mivel csak egy jeltelen gödörbe tudom elkaparni szegény barátomat, a „királyi pompára” azonban várnia kell, mert már én is szédülök, zakatol a fejem, a szívem, hideg a lábam, nedves a kezem, a szemem előtt néha sok apró pont ugrál. Én is megkaptam a tífuszt, így már nekem se lehet sok hátra. Én tehát már biztosan nem tudom felépíteni azt a magasztos emlékművet a névtelen sír fölé. De egyszer talán, valamikor, amikor boldogabb idők jönnek, valaki majd felépíti neki...

Felhasznált irodalom

A szerző kiemelt köszönettel tartozik a Petőfi Irodalmi Múzeum Az *ellopott tragédia* című emlékkötete alkotógárdájának, különösen Thuróczy Gergelynek, a kötet szerkesztőjének és Perczel Olivérnek, akiknek hála a Rejtő Jenővel kapcsolatos tények és adatok összegyűjtése az előre tervezettnél sokkal gyorsabban és alaposabban sikerülhetett.

A könyv a szerző összes művei, valamint magánlevelezése mellett az alábbi források felhasználásával készült:

Könyvek és cikkek:

1942. évi XIV. törvénycikk (In: Országos Törvénytár 1942.6., Athenaeum, Budapest, 1942)

Alpár Ágnes: A *cabaret. A fővárosi kabarék műsora, 1901-1944* (Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1978)

Alpár Ágnes: A *fővárosi kisszínházak műsora 1904-1944* (Színháztörténeti füzetek 56., Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1974)

Alpár Ágnes: A *Városligeti Színkör, 1889-1934.* (Színháztörténeti füzetek 79., Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1991)

Árpás Károly: *Csak olvasni (szabad) Rejtőt? Egy dialógia körüljárása* (Tiszatáj, 2008. 2.)

Bárt István: *Budapest krónikája a kezdetektől napjainkig* (Corvina, Budapest, 2007)

Bálint Gábor: A *Nova Könyvkiadó története* (Magyar Könyvszemle, 1998.4.) Bálint Gábor: *Rejtő Jenő és a Nova kalandos regényei* (Magyar Könyvszemle, 2005. 2.)

Bálint Gábor: *Rejtő Jenő utolsó kiadói* (Magyar Könyvszemle, 2009.4.)

Berczeli A. Károlyné: *A Vígszínház műsora 1896-1949* (Színháztörténeti füzetek 33., Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1960)
Bíró Ferenc - Szabó Ferenc: *Gábor Ignác. Tudós és pedagógus* (Glória, Budapest, 2009)
Boross Elemér: *Velük voltam* (Szépirodalmi, Budapest, 1969)
Cserje Zsuzsa: *Színházi élet Budapesten. 1986-os évkönyv* (Színházak Központi Jegyirodája, Budapest, 1986)
Déry Attila: *A régi Tabán (http://www.attiladery.hu/)*
Ember Mária: *Böhm Aranka aktája (http://www.multesjovo.hu/)*
Fráter Zoltán: A *Nyugat asszonyai. Nők és női szerepek az irodalmi életben* (Rubicon Történelmi Magazin 2007. 8.)
Hámori Tibor: *Piszkos Fred és a többiek. Történetek Rejtő Jenő életéből* (Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Budapest, 1982)
Hámori Tibor: *Rejtő Jenő rejtélyes élete* (Magánkiadás, Budapest, 1999)
Havas Péter: *Kávéház és Eszpresszónevek Budapesten 1920-1944* (Nyelvtani Értesítő, 28. sz. 2006)
Hegedűs Géza: *P. Howard, akit Rejtő Jenőnek hívtak* (Előszó. In: Rejtő Jenő: *Az utolsó szó jogán,* Content 2 Connect Kft., Budapest, 2013)
Hegedűs István: *Őrségváltás* (Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest, 1942)
Hunyadi Csaba Zsolt: *Mi újság, Wágner úr? Rejtő Jenő füveskönyve* (Lázi, Szeged, 2009)
Juhász Erzsébet: *Ember az embertelenségben. Rejtő Jenő (http://www.hdke. hu/files/csatolmanyok/Rejto_Jeno_JuhaszErzsebet.pdf)*
Kalmár Tibor: *A nagy nevettetők. Sztorik a pesti éjszakából* (Kossuth, Budapest, 2010)
Karádi Ilona: *Az emberiség krónikája* (Helikon, Budapest, 2007)
Karinthy Frigyes: *Utazás a koponyám körül* (Magyar Helikon, Budapest, 1968)
Karinthy Márton: *Ördöggörcs* (Ulpius-ház, Budapest, 2003)
Kellér Andor: *Két pár cipő. A titkos lakó* (Magvető, Budapest, 1962)
Kellér Andor: *Bal négyes páholy* (Magvető, Budapest, 1968)

Kellér Dezső: *Kortársak és sorstársak* (Szépirodalmi, Budapest, 1971) Kerekes Tamás: *Idegen a síromban* (Adamo Books, Budapest, 2015) Királyhegyi Pál: *Első kétszáz évem* (Gondolat, Budapest, 1979) Kovács Edit: *Rejtő Jenő Berlinben* (Debreceni disputa, 2010. 6.)
Magyar Színházművészeti Lexikon (Akadémiai, Budapest, 1994) Matyiké Sebestyén József: *Zsidók Siófokon* (Magánkiadás, 2003) Molnár Ferenc: *Toll* (Franklin Társulat, Budapest, 1928)
Nyáry Krisztián: *Rejtő és a nők* (Hévíz 2013. 2.)
Papp Gábor: *Magyarország a második világháborúban* (BBC History különszám, 2014.)
Pozsgai Zsolt: *Rejtő Jenő, a tragikomikum szülőapja* (Magyar Hírlap, Budapest, 2014. 108.)
Rejtő lexikon. *Rejtő Jenő 27 nagyregényének világa 2500 szócikkben* (Quattrocento, Budapest, 2012)
Salamon Béla: *Hej, színművész* (Kossuth, Budapest, 1957)
Sándor Zsuzsanna: *Rejtő Jenő legendája (http://www.168ora.hu)*
Sántha Attila: *Fejenállva, srégen balra be. Rejtő Jenő világparódiája* (Bárka 2003. 5.)
Schweitzer Gábor: *Lapok az Abbázia kávéház történetéhez* (Budapesti Negyed 1996. 2.)
Seenger, Ervin: *Budapest anno* (Corvina, Budapest, 1981)
Segesdy László: *Az aranyhajó* (Radiant, Szeged, 2000)
Szabó Petra Daniella: *Megsebzett generációk (http://www.hdke.hu/files/ csatolmanyok/Rejto_Jeno_SzaboPetraDaniella.pdf)*
Szederkényi Olga: *Nem halhat meg a Howard úr, mert azt ígérte, hogy megír bennünket* (Hévíz 2013. 2.)
Szegedy-Maszák Mihály, Veres András: *A ponyva klasszikusa* (In: *A magyar irodalom történetei,* Gondolat, Budapest, 2007)
Takács Ferenc: *Aki pult mögé született* (Mozgó Világ, Budapest, 2004.2.)
Tóth Emese: *Elsők könyve* (Ventus Libro, Budapest, 2005)
Thuróczy János: *A magyarok krónikája* (Helikon, Budapest, 2006)
Újszászi Ilona: *75 éve vette át Szent-Györgyi Albert a Nobel-díjat* (Dél-magyarország, 2012. december 10.)

Varga Katalin: *Megyek Párizsba, ahol még egyszer sem haldokoltam* (Szűkíts, Szeged, 2000)
Varga Katalin: *Bedekker csavargók számára* (Szukíts, Szeged, 2003)
Veres András: Rejtő Jenő, a meteorológus és hidrológus (National Geographic Magyarország, Budapest, 2008)
Veres András: *Művek, pályák, nemzedékek* (In: *Másfél száz év magyar irodalma,* Krónika Nova, 1999)
Vigh Bence: *Függelemsértés. Szubjektum és hatalom viszonya Rejtő Jenő regényeiben* (In: Babits és kortársai, Napkút, Budapest, 2015)
Zeke Gyula: *A nagyvárosi kultúra új formái és a zsidóság* (Budapesti Negyed 1995. 2.)

Honlapok:

A 30-as években Pesten működő kabarék
(http://www.bibl.u-szeged.hu/ ha/szinhaz/kabare2.html)
Budapesti Czím- és Lakásjegyzék
(http://library.hungaricana.hu/hu/ collection/fszek_budapesti_czim_es_lakasjegyzek/)
A Centrál Színház története
(http://www.centralszinhaz.hu/hirek/467-central-szinhaztortenet)
Az Erzsébetvárosi iskola története – Kertész u. 30.
(http://www.erzsebet-varosiiskola.hu/index.php/az-iskolarol/az-iskola-tortenete)
Megemlékezés a doni áttörés 70. évfordulója alkalmából – Holokauszt Emlékközpont *(http://hdke.hu/sajtokozlemeny/megemlekezes-doni-attores-70-evfordulojan)*
Pólus Irodalmi Szempont – Karinthy Frigyes és Judik Etel története *(http:// szempontom.blogspot.hu/2012/04/karinthy-frigyes-es-judik-etel.html)*
http://huszadikszazad.hu http://literatura.hu
http://mek.hu
http://monty.blog.hu
http://tbeck.beckground.hu

Filmek, jelenetek:
Bánki Iván: *A magyar kabaré levelező tagja. Rejtő Jenő-est*
Bánki Iván: *Aranyoskáim. Igaz mesék Salamon Béláról*
Kalmár Tibor: *Az én kabarém (Különleges színészmúzeum Kellér Dezsővel)*
Pethes György: *Az admirális* (TelePódium)
Somló Tamás: *A halhatatlan légiós* (film)
Varsányi Ferenc: *Volt egyszer egy regényhős, akit P. Howardnak hívtak* (animációs film)
Valamint a youtube.com-on található Rejtő-jelenetek

A kiadásért felel Kőrössi P. József
a Noran Libro Kiadó Kft. ügyvezető igazgatója
ww.noranlibro.hu / kiado@noranlibro.hu
www.facebook.com/noranlibro
Szerkesztő Darvasi Ferenc
Korrektor Kormány Ildikó
Tördelés Hollós János

Készült a debreceni Kinizsi Nyomdában
Felelős vezető Bördős János ügyvezető igazgató

Fotó: Gergely Beatrix

Matuscsák Tamás több angol és francia fordítás után 2015-ben jelentette meg a Nikola Tesla életéről szóló Megszállottak című regényét Alexander G. Thomas álnéven. Utóbbi sikerén felbuzdulva írta meg Rejtő Jenő fiktív naplóját, amelynek megszületését nagymértékben elősegítette, hogy nemcsak a szerző műveit ismerte jól, hanem élete legfőbb helyszíneinek jó részét is – családi vonatkozások révén pedig különleges kapcsolat fűzi irodalmunk e kalandos életű alakjához.

---

[1] Az eredeti helyesírás szerint: A Pál-uccai Fiuk. (Minden szót és kifejezést a ma használatos alakjában szerepeltetünk a könyvben.)

[2] Rejtő édesanyját Wolf Ilonának hívták.

[3] Soldos Sára.

[4] Nádasi László vezetéknevét a különböző források a legkülönbözőbb formában használják (Nádasy, Nádassy, Nádassi). Mi a leggyakrabban előforduló változatot használjuk a könyvben.

[5] Karinthy első feleségét, Judik Etelt Bogának becézték.

[6] Kisasszony, tudja, hogy szép szemei vannak? (francia)

[7] Az 1920. évi XXV. törvénycikk, ismertebb nevén a numerus clausus alapján a „magyarországi nemzetiségek és népfajok” tagjai csak a formálisan kimutatható számarányuknak megfelelő mértékben vehettek részt a felsőoktatásban.

[8] Kávéház korabeli szlengben.

[9] A múlt század első felében a Jenő nevet – ma már furcsának tűnő módon – sokszor Jancsinak, Janinak becézték.

[10] Heltai (eredeti nevén Herzl) Jenő édesanyjának leánykori neve Reich Jozefa volt.

[11] Az Organisation Consul egy szélsőjobboldali, ultranacionalista, anarchista mozgalom volt a weimari Németországban 1919 és 1923 között.

[12] Távol a szemtől, távol a szívtől.

[13] Kürthy György (1882-1972): színész, színházigazgató, díszlettervező, író, tanár, a korabeli színházi élet egyik nagy alakja.

[14] Erről a nyaralásról Hámori Tibor Piszkos Fred és a többiek. Történetek Rejtő Jenő életéből című könyvében azt írja, hogy 1923-ban történt, ami bizonyára téves dátum, mivel akkor Rejtő éppen H. Bözsibe volt „halálosan” szerelmes.

[15] Reich Kornélia 1908. július 1-jén született és 1910. november 20-án halt meg, vörhenyben.

[16] Jászai Mari eredeti neve Kripl Mária Anna volt.

[17] Reviczkyt Balek Gyulaként anyakönyvezték.

[18] Női kiegészítő volt: a hölgyek lábukra pamutanyagból készült harisnyát húztak, amelyet azután szalaggal rögzítettek a térd alatt, majd ott megkötötték. Ez a szalag volt a „strumpfpandli”.

[19] A Renée eredetileg a René név női változata a franciában, ám Rejtő valamilyen okból mindig így használta.

[20] Gyártásvezető (német).

[21] Statiszta (német).

[22] Így jutunk a csillagokig (latin).

[23] Cipőbetét (német).

[24] Adóigazolvány (német).

[25] Rejtő külföldi útjai során sokszor ír „japánokról”. Valószínűleg valamennyi ázsiait ezen az összefoglaló néven emlegette.

[26] Minden mozog! (ógörög)

[27] A Pavillon Mascotte Palais de Danse (Táncpalota) egy mulató volt a Paulay Ede utcában.

[28] Ez az egész banda Steinhofba való! (bécsi dialektus)

[29] Az élet nem mindig oszt jó kártyákat, néha gyenge kézből kell jól játszani, (angol)

[30] Hajléktalanszálló (francia).

[31] Értsd: fényképezőgéppel felszerelve.

[32] Légió! Parancsra felkészülni! (francia)

[33] Lépés indulj! (francia).

[34] Autós szépségverseny (francia).

[35] Eredetileg „vadász” (francia), de átvitt értelemben a szállodák és éttermek vendégeinek autójával foglalatoskodó személy is.

[36] Magyarországon ezt a kártyajátékot a legtöbben sménként ismerik.

[37] Őrmester (francia).

[38] Hajléktalanszállás (olasz).

[39] Korai elbutulás.

[40] Karinthy Frigyest hívta így Rejtő (nem tévesztendő össze Karinthy fiának, Ferencnek a becenevével: Cini).

[41] A cseh Becherovka nevű gyomorkeserű-ital korabeli pesti elnevezése volt.

[42] A Veuve (özvegy) Cliquot-Ponsardin az egyik legnevesebb pezsgőmárka. Barbe-Nicole Ponsardin hozzáment a „pezsgőgyáros” Philippe Clicquot-Muiron fiához, François-hoz, aki azonban hamar meghalt, így az özvegy vitte tovább az üzletet, amely működésének köszönhetően Napóleon idején Európa legnagyobb presztízsű italává vált, és ezt a rangot többé-kevésbé még ma is őrzi.

[43] Szolgálólány egy háremben.

[44] Számos forrás ezt a darabot – valószínűleg tévesen – Rejtőnek tulajdonítja, pedig a korabeli plakátok szerint ez László Aladár, Szenes Andor és Szántó Mihály „zenés, táncos burleszkje” volt két részben, amelyet Lóránth Vilmos rendezett a Fővárosi Operettszínházban. Bemutatóját 1933. április 29-én tartották.

[45] A cserkészeket életkor szerint farkaskölykökre, apródokra, fiatal- és öregcserkészekre osztották fel.

[46] Faragó (Schnitzer) Miklós.

[47] Karinthy Ferenc beceneve volt.

[48] Akrobat, shööön! volt a híres bohóc 1931-ben bemutatott műsorának eredeti címe, amellyel később Budapesten is vendégszerepelt.

[49] Molnár Ferenc rendszeresen verte partnereit, feleségei közül Vészi Margit és Fedák Sári nyilvánosan is sokszor panaszkodtak erről.

[50] Ezen a téren áll a piemonti városban Kossuth szobra. Kossuth Torinóban élt 1861-től egészen 1894-ben bekövetkezett haláláig.

[51] Tapsolók (színházi zsargon).

[52] Az első zsidótörvény (az 1938. évi XV. törvénycikk) 1938. május 29-én lépett hatályba.

[53] A diplomatát egy 17 éves, Herschel Grynszpan nevű lengyel zsidó fiú ölte meg, valószínűleg egy homoszexuális szerelmi dráma részeként.

[54] A „panamázás” korabeli elnevezése volt.

[55] Kovács Lászlóné Krausz Magdolna volt Rejtő utolsó gépírónője.

[56] Szent Anna a terhes anyák védőszentje.

[57] ízlések és pofonok... (latin).

[58] Lengyel, magyar két jó barát, együtt harcol s issza borát, (lengyel)

[59] Gombaszögi Ella közismerten igen termetes volt.

[60] Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület.

[61] Szó szerint: sapka vagy kalap franciául, de a nagyfokú elismerést is kifejezi, avagy az ellentétes, gúnyos véleményt.

[62] Gyurikát később apja a zsidóüldözés elől vidékre vitte (egyes források szerint valahová a Mátrába), hogy ott rejtse el, de a kisfiút megtalálták, és ismeretlen helyre hurcolták, ahonnan sosem tért vissza.

[63] Ezek Nemzeti ponyva, illetve Ponyva és olvasmány címmel jelentek meg. A fenti idézet az előbbiből származik.

[64] Hallgattassák meg a másik fél (latin).

[65] Charles Lorre néven egy Nagy Károly nevű ponyvaíró Rejtőéhez hasonló stílusú kisregényeket írt, sokszor talán Rejtőtől véve kölcsön figurákat, helyszíneket és fordulatokat. Híressé vált állandó regényhőse Kockás Pierre volt.

[66] Kedvező egyezség, igaz barátság (olasz mondás).

[67] Rejtőnek ez a könyve valószínűleg sosem készült el, avagy elveszett.

[68] Michael Sule (ez Szüle Mihály ponyvaírói álneve volt) Nyaraljon a Sing-Singben című füzetében valóban meg is jelent a reklám, de az új Rejtő-regény már nem, és kézirata sem került elő.

[69] Napóleon katonáinak egyenruháját óngombok fogták össze, amelyek a borzalmas hidegtől egyszerűen elporladtak, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a Grande Armée állományának jelentős része odaveszett az 1812-es kegyetlen orosz télben.

[70] Milyen kár! (francia).

[71] Rejtő életében már nem jelenhetett meg ez a könyv, csak 1969-ben adták ki először, az Albatrosz-sorozatban.

[72] A fennmaradt kéziratok tanúsága szerint már 1935 óta foglalkozott ezzel a témával, de a könyv sosem jelent meg.

[73] Piros vagy fekete (francia).

[74] A Reinmuth 30P vagy Reinmuth 1 néven is ismert üstököst Kari Reinmuth német csillagászról nevezték el, aki csaknem 400 aszteroidát fedezett fel a Heidelberg-Königstuhl-i csillagvizsgálóban hosszú, 1914-től 1979-ig tartó munkássága során.

[75] A 101/4. munkásszázad tagjaként szolgáló világhírű sportoló 1943. január 30-án halt parancsnoka kínzásai következtében mártírhalált. A kettőjük halálának helyszíne és időpontja közelsége okán feltételezhető, hogy Rejtővel akár közös transzportban is lehettek, bár Rejtő a 101/19. jelű egységben szolgált.

[76] Ez a Rejtő Jenő után fennmaradt utolsó kézírásos szöveg.

Table of Contents

[1]
[2]
[3]
[4]
[5]
[6]
[7]
[8]
[9]
[10]
[11]
[12]
[13]
[14]
[15]
[16]
[17]
[18]
[19]
[20]
[21]
[22]
[23]
[24]
[25]
[26]
[27]
[28]
[29]
[30]
[31]
[32]
[33]
[34]

[35]
[36]
[37]
[38]
[39]
[40]
[41]
[42]
[43]
[44]
[45]
[46]
[47]
[48]
[49]
[50]